

**THE BOOK WAS
DRENCHED**

**TEXT PROBLEM
WITHIN THE
BOOK ONLY**

UNIVERSAL
LIBRARY

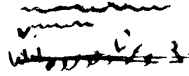
OU_200165

UNIVERSAL
LIBRARY

ಮಗಳ ಮದುವೆ

(ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿ)

‘ ಆನಂದಕಂದ ’

ಸಪ್ಟೆಂಬರ್ ೧೯೫೨

ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ

ಪ್ರಕಾಶಕರು :

ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಡಿ. ಧರ್ಮಪ್ಪ
ಶರತ್ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರ, ಧಾರವಾಡ

ಬೆಲೆಯ ವಿವರ :

ಗಾದಾ ಪ್ರತಿಗೆ : ೪—೦—೦

ಉತ್ತಮ ಪ್ರತಿಗೆ : ೪—೧೨—೦

(ಇವರ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಅಧಿಕಾರಗಳೂ ಲೇಖಕರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿವೆ.)

ಮುದ್ರಕರು :

ಶ್ರೀ ಎಸ್. ಎಲ್. ಜೋಶಿ
ನೋಹನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ

ಬಹಳ ವರ್ಷಗಳ ತರುವಾಯ, ಮತ್ತೆ ಕಾದಂಬರಿ ಲೇಖನಕ್ಕೆ ಕೈಯಿ-
ಕ್ಕಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆಯಬೇಡಿ ಇರುವುದನ್ನು ಕುರಿತು, ಈ
ಮೊದಲಿನ ನನ್ನ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು ಓದಿ ಮೆಚ್ಚಿದ ವಾಚಕಮಿತ್ರರನೇಕರು,
ಕಳವಳ ಪಟ್ಟು ಆಗಾಗ ನನಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದುದುಂಟು. ಕೆಲವು ಸ್ನೇಹಿತರಂತೂ
' ನೀವು ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದುದು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆಂದು
ದೊಡ್ಡ ಹಾನಿ!' ಎಂದು ಬರೆದು ತಿಳುಹಿದುದೂ ಉಂಟು. ಹಾಗೆ ಅವರಿಗೆ
ಎನಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಗುಣವೋ,
ನನ್ನ ವಿಷಯಕವಾದ ವಿಶ್ವಾಸವೋ! ಇನ್ನೊಂದು ಮೋಜಿನ ವಿಷಯವೆಂದರೆ,
ಒಬ್ಬ ' ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ' ಲೇಖಕರು, ಇನ್ನಾವ ವಿಕಾರದಲ್ಲಿಯೋ ನನ್ನನ್ನು
ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯುವ ಪ್ರತಿಭೆ ನನ್ನದು
ಬತ್ತಿ ಹೋಗಿರುವುದೆಂದು ಉಪಹಾಸದ ಮಾತನ್ನಾಡಿರುವರಂತೆ. ' ಆಶಾಂತಿ
ಪರ್ವ 'ದ ತರುವಾಯ ೧೭-೧೮ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ಜೇರೆ ಕಾದಂಬರಿ
ಬರೆಯದಿದ್ದುದು ನಿಜ; ಆದರೆ ನನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆ ಬತ್ತಿದೆಯೋ ಜೀವಂತವಾಗಿದೆಯೋ
ಎಂಬುದನ್ನು, ನನ್ನನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಮಿತ್ರರು, ಈ ಕಾದಂಬರಿ-
ಯನ್ನು ಓದಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲಿ! ನಾನೀಗ ಕಾದಂಬರಿ ಲೇಖನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ
ಕೈಹಾಕಿರುವೆನೆಂಬ ವಿಷಯ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ, ಬಹುಶಃ ಹಾಗೆ ನನ್ನನ್ನು
ಉಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ.

ಇದೊಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕಾದಂಬರಿ.
೧೯೩೦ನೆಯ ಇಸ್ವಿಯ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನು
ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಜೀವನದ ಚಿತ್ರದ
ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಕಾಲ-
ಪರಿಮಿತಿಯು ೨೪-೨೫ ದಿನಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇಲ್ಲ. ಕಥಾಪಾತ್ರಗಳ

ಅಂತಃಸ್ವಗೊಪದ ವಾಸ್ತವ ಚಿತ್ರಣವನ್ನೇ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿತೋರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಗುರಿ ನನ್ನದು. ಅದು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಧಿಸಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸಹೃದಯ ವಾಚಕರು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದು.

ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ಕಥೆ, ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಒಂದು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದೆಯೆಂದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ಇದೇ ಕತೆಯಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರಗಳ ಮುಂದಿನ ಜೀವನದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪವಣಿಸಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆಯನ್ನೂ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಇದರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದೊಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಾದಂಬರಿಯಾಗಲೆಂತೆ, ಅದರಷ್ಟಕ್ಕೆ ಅದೂ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಾದಂಬರಿಯಾಗುವುದೆಂದು ನನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸ. ಎರಡನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಓದಿದರೆ, ಅವು ಒಂದು ದೀರ್ಘ ಜೀವನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ-ಉತ್ತರಾರ್ಧಗಳೂ ಎನಿಸಬಹುದು. ಅನೇಕ ವಾಚಕರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ಣವಾದಂತೆ ತೋರಬಹುದಾದ ಕುಮುದಾ-ರತ್ನಾಕರರ ಜೀವನವು, ಆ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು—ಎನಿಸುವಂತೆ ಚಿತ್ರತನಾಗುವುದು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿಯ ಉಪಪಾತ್ರಗಳಾಗಿರುವ ಕಾನೇರಿ, ರಂಗಣ್ಣ, ವೆಂಕಣ್ಣರ ಮುಂದಿನ ಚರಿತ್ರವೂ ಅನುಷಂಗಿಕವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವುದು.

ಕಾದಂಬರಿಗೆ ಭೌಗೋಲಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದೋ, ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಜನರು ಆಡುವ ದಿನಬಳಕೆಯ ಮಾತನ್ನೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿಯ ಪಾತ್ರಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಇದರಿಂದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಹಜಸೌಂದರ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಯುಂಟಾಗಿ, ಪಾತ್ರಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಸಜೀವವಾಗಿ ತೋರುವುವು. ಈ ನಂಬುಗೆಯಿಂದಲೇ ನಾನು, ಈ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪಾತ್ರಗಳ ಬಾಯಿಂದ, ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಳಕೆಯ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯನ್ನೇ ಆಡಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ನಾನು ನೀಡಿಸಿದುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿತು. 'ಮಗಳ ಮದುವೆ'ಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಹೊರಟೆ ಇಂದಿನ

ಮಧ್ಯಮ ತರಗತಿಯ ತಂದೆಯಂತೆ, ವೆಚ್ಚದ ಮುಂಗಡ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಲೆಕ್ಕತಪ್ಪಿ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಪೇಚಾಡುವಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಾನು ಒಂದೆ ಒಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದು ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ನಮ್ಮಂತಹ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕರನ್ನು ಉಪಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವ ಹೈದಯವಿದ್ದ ಡಾಕ್ಟರ್ ಭಗೀರಥರಾವ್ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಎಂ. ಬಿ. ಬಿ. ಎಸ್. (ಸದ್ಯ ರಾಯಚೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ) ಅವರು, ಕಡಿಮೆ ಬಿದ್ದಷ್ಟೆ ಹಣವನ್ನು ಒದವಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನೂ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ಪ್ರಕಾಶಕರೂ — ನಮ್ಮ ಹೈಲ್ ಪೂರ್ವಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಶ್ರೀಯುತರು ಉಪಾರಾಗಿ ನಿಂತರೆ, ಸಾಹಿತ್ಯಿಕರಿಗೆ ಯಾವ ಕೊರತೆಯಾದೀತು ?

ಈ ಹೊಸ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನೂ ಕನ್ನಡಿಗರು, ಈ ಮೊದಲಿನ ನನ್ನ ಕಾದಂಬರಿಗಳಂತೆಯೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಪುರಸ್ಕರಿಸುವರೆಂದು ನನ್ನ ಭರವಸೆ.

‘ ಜಯಂತಿ ’ ಕಾರ್ಯಾಲಯ |
ಧಾರವಾಡ. }

— ಆನಂದಕಂದ.

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಎರಡು ಮಾತು

ಪ್ರಕಾಶನಕ್ಕೆ ವಿಲಂಬವಾದರೂ ೩೪೧ಪುಟಗಳ ಈ ರಸಪೂರ್ಣ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡವಾಚಕಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲು ಸಂತೋಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾದಂಬರಿ ಬರೆಯುವುದನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ 'ಆನಂದಕಂದ'ರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕಾದಂಬರಿ ಲೇಖನಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸಿದುದು ನಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನ ಮಂದಿರದೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕಟನೆ ಇದೇ ಲೇಖಕರ 'ಕುಮುದಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾದಂಬರಿ ಅದನ್ನು ಈ 'ಮಗಳ ಮದುವೆ'ಯ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅದಾದ ಮೇಲೆ, ವಿಜಯನಗರದ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಸುಂದರ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇವೆ.

ಈ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಿನ ದೋಷಗಳು ಉಳಿಯದಂತಾಗಬೇಕೆಂದು ಎಷ್ಟೊಂದು ಹಾರಯಿಸಿದರೂ, ನಮ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾರಿ ಕೆಲವೊಂದು ಅಚ್ಚಿನ ದೋಷ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿವೆ. ಅವು ತೀರ ಮಹತ್ತ್ವದ ದೋಷಗಳೇನೂ ಅಲ್ಲ, ಸುಲಭವಾಗಿ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಓದಬಹುದು. ೨೨ರೇ ೨೫ ಮತ್ತು ೨೭ ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೆ 'ಸುಭದ್ರೆ' ಎಂದು ಇರಬೇಕಾದಲ್ಲಿ 'ಭಾಗೀರಥಿ' ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ 'ಗೋಪಾಲರಾಯರು' ಎಂದು ಇರಬೇಕಾದಲ್ಲಿ 'ಆನಂತರಾಯರು' ಎಂದು ಬಿದ್ದಿದೆ (ಪು. ೨೨೦) ೩೦೨ ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ೧ನೆಯ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ 'ಮುಡಿ' ಎಂದಿರಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿನಿಂದ ನಡುವೆ ಸೊನ್ನೆಯೊಂದು ಬಿದ್ದು ಅಪಾರ್ಥವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬಿನ್ನಹ.

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸದಭಿರುಚಿಯನ್ನೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೂ ಹರಡುವಂತಹ ಲಲಿತಸಾಹಿತ್ಯಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಮಂದಿರದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ, ಪುಸ್ತಕಭಂಡಾರಗಳೂ, ಶಾಲೆ-ಕಾಲೇಜುಗಳೂ, ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಿಯ ವಾಚಕರೂ ಮಂದಿರದ ಗ್ರಾಹಕಸದಸ್ಯರಾಗಿ, ಆದರ ಉತ್ತಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಚಾರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೋರುತ್ತೇವೆ.

ಶ. ಪ್ರ. ಮಂದಿರ ಧಾರವಾಡ }
ತಾ. ೨೫-೯-೧೯೫೨

—ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಮಗಳ ಮದುವೆ

(ಧ್ವನಿ ತಂತ್ರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕೆಲಸದ ಬಗ್ಗೆ)

ಮ ದು ವೆ

“ ಗಂಡುಸೇ ಆಗಲಿ, ಹೆಂಗುಸೇ ಆಗಲಿ, ಒಂಟಿಗನಾಗಿ
ಬಾಳುವುದೆಂದರೆ ಅದು ಅಪೂರ್ಣಜೀವನ! ಒಂದೇ ಗಾಲಿಯ
ರಥವಿದ್ದಂತೆ ! ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣಿನ ಜೊತೆಯ ಬಾಳೇ ಪೂರ್ಣಜೀವನ.
ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ, ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡಿನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ, ತನ್ನ
ಜೀವನದ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಬೇಳುತ್ತಿರಬೇಕು ! ದಾಂಪತ್ಯಜೀವನ-
ವೆಂದರೆ ಇದೊಂದು ಆನಂದಯುಜ್ಜ. ಆಹುತಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ,
ಆನಂದದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಪರಸ್ಪರ ಜೀವನಹೋಮ
ವಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ, ಆ ದಾಂಪತ್ಯ ಬರೀ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸು-
ವುದು. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮದಲ್ಲಿಯೂ
ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ನಡೆಯಬೇಕು.
ಧರ್ಮ-ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಂಪತಿಗಳು, ಬರೀ ಕಾಮದ
ಕೈಗೊಂಬೆಗಳಾದರೂ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ತಾವೇ ಹೊಳಿಯಾಡಿ
ದಂತೆ ಆದೀತು ! ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣಿನ ಮದುವೆಯೆಂದರೆ, ಅದೊಂದು
ಕಾಮವ್ಯವಹಾರದ ಕರಾರುನಾಮೆಯಲ್ಲ; ಅಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ
ಅತ್ಯಪ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಜೀವನದಿಂದ ಕಳೆದುಬಿಡುವ ಯೋಗ-
ಸಾಧನ ! ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಹೋದರೆ, ಮದುವೆ
ಮದುವೆಯನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು; ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸುಖ-ಸಮಾಧಾನ
ಗಳೂ ಸಿಕ್ಕಲಾರವು.

—ರತ್ನಾಕರ

ಮಗಳ ಮದುವೆ

೧ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

“ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಿದೊಂದು ಲಗ್ನ ಎಂದು ಕೂಡಿಬಂದಿತೋ ಅಂತ ಅನಿಸಿಹೋಗೇದ ನೋಡ್ರಿ ತುಂಗಮ್ಮಾ! ಇಂದ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವವರೂ ಅಂದರ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯವರು! ಇವರ ಮನಸಿಗರೇ ಬರತಾಳೋ ಇಲ್ಲೋ ನಮ್ಮ ಹುಡುಗೀ-ಅಂತ, ನನ್ನ ಎದೀ ಹಾಂಗೂ ಧಡಧಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ!”

“ನೋಡ್ರಿ ವೇಣುಕಾ, ಹಣೆಯಕ್ಕೆ ಒದಗಿ ಬಂದರ, ಹಡೆದವರನ್ನೂ ಕೇಳೊಡಿಲ್ಲ-ಅಂತ ಗಾದಿ ಅದ, ಕೇಳಿದೀರೊ ಇಲ್ಲೋ? ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ಬಂದೀತು ಅದರ ಯೋಗ! ನಿಮ್ಮ ಕಾವೇರೀನು ರೂಪದಿಂದ ಕಾಡೂ? ಆಕೀ ಕಣ್ಣೇನು, ಮೂಗೇನು, ಉಂಗುರುಂಗರ ಕೂದಲೇನು..... ಮಂಗಲಗೌರಿ ಆಗ್ಯಾಳೆ ಹುಡುಗಿ! ನಾ ಬರೇ ಅಂದರ ಹೇಳತೀನಿ ನೋಡ್ರಿ! ಮದುವೀ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಗಂಡಸುಮಗ ನನಗಿದ್ದರ, ನಾ ಯಾರ ಮಾತೂ ಕೇಳತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಕಾವೇರಿನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿ, ಅಕ್ಕೀಕಾಳು ಹಾಕಿ, ಮನೀಗೆ ಸೊಸಿನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಡತಿದ್ಲೆ!”

“ಆಹಾ! ಅಬಚೀ, ನಮ್ಮ ಅವ್ವ ಮಾತಾಡತಾಳ ಕೇಳಿಲ್ಲೆ! ಮದುವೀ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಗಂಡಸು ಮಗಾ ಇಲ್ಲಂತಲೇ ಇಂಥಾ ಮಾತು ಆಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರತೂದ. ಅಂಥಾ ಗಂಡಸುಮಗನ ತಾಯಾಗಿದ್ದರ, ಈ ಮಂಗಲಗೌರಿಯಂಥಾ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮುಖಾ ಮುರಿದು ಮನೆಗೆ ಬರತಿದ್ದಳೋ ಏನೋ ನಮ್ಮವ್ವ!”

“ನಿನ್ನ ಮಾತೇನೂ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ ನೋಡು ಕುಮ್ಮಾ! ಕಾವೇರಿಯ ರೂಪ, ಗುಣ, ಸಿಸ್ತು-ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೆಗಲು ಹೆನ್ನೆರಡು ತಾಸೂ ಹೊಗಳತಿದ್ದವರು

ಸುದ್ದಾ, ಆಕೆನ್ನ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರ ಹಿಂದ ಮುಂದ ನೋಡಿದರು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತಾಕೆನ್ನ ತಮ್ಮ ಮಗ ಆಸೇಕ್ಷಿಸತಾನ-ಅಂತ ಕೆಲವು ಜನ ಬಿಟ್ಟರು; ನಮಗ ತಕ್ಕ ವರದಕ್ಷಿಣೆ-ವರೋಪಚಾರ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆಲಿ ಸಾಧ್ಯ ?-ಅಂತ ಕೆಲವು ಜನ ಬಿಟ್ಟರು. ಅಂತೂ ಹೀಗಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಿ ಲಗ್ನ, ಗಣಪತಿ ಲಗ್ನದ ಹಾಂಗ, ಮುಂದ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಬಿದ್ದುಕೋತಕ ನಡದಕದ !”

“ ಆ ಹುಡುಗೀ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ನನ್ನೂ ಮಿಕ್ಕವರ ಮಾಲಿಕೇ ಒಳಗಕ ಪೋಣಿಸೇರೇನು ವೇಣಕ್ಕಾ ? ನಾನೂ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಿ ಅಂಬುದನ್ನ ಮರೀ ಬ್ಯಾಡ್ರಿ ! ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಂದಿರ ಕಷ್ಟ-ಸುಖಾ ಏನಂಬೂದು ನನಗೂ ತಿಳಿತಕದ. ”

“ ಅವ್ವಾ ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು ! ಗಂಡಿನ ತಾಯಂದಿರಕ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಂದಿರೂ ಇರತಾರ; ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಂದಿರಕ ಗಂಡಿನ ತಾಯಂದಿರೂ ಇರತಾರ ! ಆದರ ಅವರೆಲ್ಲಾರೂ ಗಂಡಿನ ಮದಿವಿ ಆಗೂ ಕಾಲಕ್ಕ, ಬರೇ ಗಂಡಿನ ತಾಯಂದಿರೇ ಆಗತಾರ; ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಂದಿರೂ ತಾವು ಇದ್ದೀವಿ-ಅಂಬೂದನ್ನ ಮರೆತೇ ಬಿಡತಾರ ! ಯಾಕ ಆಬಚೀ, ನಾ ಹೇಳೂ ಮಾತು ಖರೇನೋ ಸುಳ್ಳೋ !”

“ ಸಂಪೂರ್ಣ ಖರೆ ಅದ, ಕುಮುದಾ ನಿನ್ನ ಮಾತು ! ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಣ್ಣವಳಾದರೂ, ಹತ್ತು ಜನ ಮುದುಕರನ್ನ ಮುರಿದು ಮಾಡ್ಯಾನ ನೋಡು ದೇವರು ನಿನ್ನ. ಎಷ್ಟಂದರೂ ನೀನು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತಾಕ ! ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಿ ಹಾಂಗನ ನೀನು ?”

ವೇಣಕ್ಕ ವಿಷಾದದ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಆಗಲೆ ಗೋಡೆಯ ಗಡಿಯಾರ ‘ಢಣ್ ಢಣ್ ಢಣ್’ ಎಂದು ಮೂರುಗಂಟಿಗಳನ್ನ ಬಾರಿಸಿತು. ಗಂಟಿಯ ಸಪ್ಪುಳು ವೇಣಕ್ಕನ ಎದೆಯ ಬಡಿತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು. ನಡುಗುವ ಸ್ವರದಲ್ಲೆಯೆ ಅವರೆಂದರು :

“ ಓ ! ಮೂರು ಹೊಡೆದೇ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ ! ಕಚೇರಿಯಿಂದ ಈಗಲೆ ಅವರು ಬರುವರು. ಮೂರುವರೆ ಗಂಟಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾವೇರಿಯನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರತೀವೀ ಅಂತ ಹೇಳ್ತಾರಂತ. ನಾನಂತೂ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಇಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೀನಿ !”

ಅಹುದು ಸಿದ್ಧತೆಯೇನೋ ಎಲ್ಲ ಆಗಿದೆ. ಪಡಸಾಲೆ ಚಿಕ್ಕದೇ ಆದರೂ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಅಣಿಗೊಂಡಿದೆ. ಇದ್ದ ಎರಡು ಮಾಸಲು ಖುರ್ಚಿಗಳು ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿ ಓರಣವಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಿವೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಜಮಖಾನೆಯನ್ನು ಹಾಸಿ, ಮೂರು.ನಾಲ್ಕು ತಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹತ್ತಿರವೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಳಕು ಬೀಳುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಜಮಖಾನೆಯನ್ನು ಹಾಸಿಡಲಾಗಿದೆ. ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏನೇನನೋ ಕರಿದ ಹೊರಿದ ಕಂಪು ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ವೆಲ್ಲಗೆ ಸುಳಿಯುತ್ತಲಿದೆ. ನೆರೆಮನೆಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ಕಪ್ಪು-ಬಸಿಗಳು, ಕಿಟಲಿ, ತಟ್ಟೆಗಳು ಅಡಿಗೆಮನೆಯ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ. ಕಾವೇರಿ ಕಿರುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ತಾನು ಉಡಬೇಕಾದ ಸೀರೆ, ತೊಡಬೇಕಾದ ಝಂಪರು, ಮುಡಿಯ ಬೇಕಾದ ಹೂಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ. ತೆರೆದ ಕನ್ನಡಿಪೆಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ನೋ, ಪಾವರ್ಡರ್ ಡಬ್ಬಿಗಳು, ಕಲಸುಗುಂಕುಮದ ಕರಡಿಗಳಿ ಇವೆ.

ಬೇಗನೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿದುದರಿಂದಲೆ ಕುಮುದಾ, ಅವಳ ತಾಯಿ ತುಂಗಮ್ಮ ಎರಡುವರೆ ಗಂಟೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ವೇಣಕನ. ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವೇಣಕಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು, ಇನ್ನೂ ಅವಕಾಶವಿದ್ದುದರಿಂದ, ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿದ್ದ ಕಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಈ ಮೊದಲು ಕೇಳಿದ ಸಂಭಾಷಣ ಈ ಮೂವರಲ್ಲಿ ನಡೆದುದು.

ವೇಣಕನ ಗಂಡ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಸಬ್ ರಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಕೂನರಾಗಿದ್ದರು. ಉಂಡು ತಿಂದು ಇರಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಷ್ಟು ಸಂಬಳ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದಿತು. ತುಂಬ ಸಂಪ್ರದಾಯನಿಷ್ಠರು. ಸಬ್ ರಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್ ಅಫೀಸುಗಳೆಂದರೆ 'ಮಾಮೂಲು' ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾದವುಗಳಲ್ಲವೆ? ಅಂತಹ ಅಫೀಸಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮಾಮೂಲಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡುವವರಲ್ಲ; ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ತನುಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿಯೆ ತೃಪ್ತರಾಗಿರುವವರು. ಕಾವೇರಿ ಇಸರಿಗೆ ಹಿರಿಯ ಮಗಳು. ಸಂಪ್ರದಾಯವಂತರಾದ ಇವರು, ತಮ್ಮ ಮಗಳ ಮದುನೆಯನ್ನು ಬೇಗನೆ ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು

ಅವಳ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ವರಸಂಶೋಧನೆಗೆ ತೊಡಗಿದರಾದರೂ, ಈಗವಳಿಗೆ ಹದಿನೇಳನೆಯ ವರ್ಷ—ಇದುವರೆಗೂ ಅವರ ವರಸಂಶೋಧನೆಯ ಸತ್ಯ ನಡೆದೇ ಇರುವುದು.

ಕಾವೇರಿಯಲ್ಲದೆ ರಾಯರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಹೆಣ್ಣು, ಒಂದು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಿವೆ. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಹದಿಮೂರು ಹನ್ನೊಂದು ವರ್ಷದವರು. ಕೊನೆಯ ಗಂಡುಮಗನಿಗೆ ಎಂಟುವರ್ಷದ ವಯಸ್ಸು. ಇಂದು ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಬರುವರೇಬ ಮಾತನ್ನು, ರಾಯರು ಹೆಂಡತಿಗೆ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರಾದರೂ, ಅದು ಹೇಗೋ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಹೋಯಿತು. ಅವರೆಲ್ಲ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕುಣಿದಾಡಿದರು ನಡುವಿನ ತುಂಟೆ ಹುಡುಗಿ ಗೋದಾವರಿಯಂತೂ ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡಿದಳು :

“ ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಕ್ಕ ಗಂಡ ಸಿಗಲಿ, ಬಿಡಲಿ ! ಆದರೆ, ಆಕಿನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರೂ ಗಂಡುಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ನಮಗೆ ಸವಿಸವಿ ತಿಂಡಿ ಮಾತ್ರ ತಿನಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಗತಡ !”

“ ಹುಚ್ಚುಪೋಡಿ !” ಎಂದು ವೇಣುಕ್ಕೆ ಗೋದಾವರಿಯನ್ನು ಬೈದು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಡಿಸಿದರಾದರೂ ‘ ಈ ಹುಡುಗಿ ಹೀಗೇಕೆ ಮಾತನಾಡಿದಳು ! ’ ಎಂದು ಒಳಗೊಳಗೆ ನೊಂದುಕೊಂಡರು. ನೊಂದಜೀವಕ್ಕೆ ಶಕುನಾಪಶಕುನದ ಸಂದೇಹ ಬಹಳವಲ್ಲವೆ ?

ಹಿರಿಯವಳಿಗೆ ತಿಂಡಿಯ ಆಶೆ ಇರದೆ ಹೋದರೂ, ಅಕ್ಕನನ್ನು ನೋಡಲು ಬರುವವರನ್ನು ನೋಡುವ ಆಶೆ. ಕಿರಿಯವರಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಂಡಿಯ ಆಶೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವರೆಲ್ಲ ಅಂದಿನ ಶಾಲೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೆಣಗಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಶಾಯಿ-ತಂದೆಗಳಿಬ್ಬರೂ ಶಾಲೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬಾರದೆಂದು ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿ ಸಿಟ್ಟುಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಅವರೆಲ್ಲ ಅಳುವೋರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋದರು. ಅವರ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಕಂಡ ವೇಣುಕ್ಕನ ಹೃದಯ ಕರಗಿಹೋಯಿತು. ಇದ್ದು ಬಿಡಿರೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸೂ ಕುಣಿದಾಡಿತು. ಆದರೆ ತಿಂಗಳ ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳ ನೆನಪು, ಅವರ ಜಾಯಿಂದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ‘ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವವರು ಎಷ್ಟು ಜನರೋ ಏನೋ ! ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಾನೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೇ ! ಈ

ಮೂವರಾದರೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿ !' ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಬಿಸಿಯುಸಿರನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನಾದರು. ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋದಮೇಲೆ, ಬರಲಿರುವ ಅಭ್ಯಾಗತರಿಗಾಗಿ ತಿಂಡಿ-ತೀರ್ಥದ ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಯಿಸಿದಾಗ, ಮಕ್ಕಳ ಕರುಣಾ ಪೂರ್ಣ ಮುಖಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗಿ, ಕರುಳನ್ನು ಹಿಂಡಿದಂತಾಯಿತು ವೇಣಕನಿಗೆ.

ಮೂರ. ಗಂಟಿಯಾಗಿ ಐದು ನಿಮಿಷವಾಗಿರಬಹುದು; ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಬರುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯೆ ಬಂದಿದ್ದ ರೇನೋ ! ಎರಡು ಮೂರು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಪುರೋಹಿತ ಗುಂಡಾಚಾರ್ಯರು ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಗಂಗಾಬಾಯಿ-ಇಬ್ಬರೂ ಬಂದರು. ವೇಣಕನು ಗಂಗಾಬಾಯಿಯನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದರು. ಗೋಪಾಲರಾಯರು, ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿಯ ಕುರ್ಚಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ರಾಯರು ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ನೋಡಿ ಅಚಾರ್ಯ ! ಈಗಿನ ದಿನದಾಗ, ನಮ್ಮಂಥವರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು-ಮಕ್ಕಳ ಮದುವೆ ಮಾಡೋದಂದರೆ, ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯಾನೇ ಆಗಿ ಕೂತದ. ಹಳೇ ತರದ ಮನಿತನಗಳಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯವರಾ ಸಿಗೊದಿಲ್ಲ; ಇನ್ನು ಹೊಸಪದ್ಧತಿಯವರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದರೆ, ಅವರು ನಮ್ಮ ಹಳೆಯ ತರದವರ ಮನೀ ಕನ್ಯಾ ಒಪ್ಪೊದಿಲ್ಲ. ಏನಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದರ ತೀರ್ಮಾನ ಆಗೇದ !”

ಅಚಾರ್ಯರು ತಾತ್ಪ್ರಿಕಭಾವದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ಈಗ ಕಾಲವೇ ತಲೀ ಕೆಳಗಾಗಿ ಹೋಗೇದ ರಾಯರ ! ಈಗ ಹಳೇ-ತರದವರೂ ಅಂದರೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವರಾಗಿ ಹೋಗ್ಯಾರೆ ! ಹೊಸಪದ್ಧತಿಯವರ ತಲೀಮ್ಯಾಲೇ ಚವರ ಬೀಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ, ಚವರ !”

“ ಯಾಕೆ ಬೀಸಬಾರದು ಹೇಳಿ ಅಚಾರ್ಯ ? ಈಗ ನಿಮ್ಮ ಮನೀ ವಿಷಯಾನರ ತೊಗೊಳ್ಳಿ ! ನಿಮ್ಮ ಹಿರೇ ಮಗಾ ಧಡ್ಡ ಹೊರಟಾ ಅಂತ, ಅವನ್ನ ವೈದಿಕ ವೃತ್ತಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೇಕೊ-ಅಂತೀರಿ. ಸಣ್ಣವನಾ ಬುದ್ಧಿವಂತ ಇದ್ದಾನೆ; ಅವನ್ನ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಲಿಗೆ ಕಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀರಿ. ನನ್ನ ಸ್ವಪ್ನ-ಮಾತಿಗೆ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳ ಬ್ಯಾಡಿ ನೀವು ಮತ್ತೆ. ತೀರತೇನು ? ನಿಮ್ಮ ಹಿರೇ ಮಗ್ಗ

ಒಳ್ಳೇ ಕನ್ಯಾ ಯಾರು ಕೊಡಬೇಕು ? ಅಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ಸಣ್ಣ ಮಗಾ, ಎಂಥಾ ಒಳ್ಳೆಯದಿದ್ದರೂ ಸಂಪ್ರದಾಯವಂತರ ಕನ್ಯಾ ಯಾಕ ಮಾಡಿಕೋತಾನ ? ಎಲ್ಲಾ ಹೀಂಗನ ಆಗೇದ ನೋಡಿ !”

ಆಚಾರ್ಯರು ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದರು :

“ ಹಹಹ ! ನೀವು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಹದಿನಾರಾಣೆ ಸತ್ಯನೋಡಿ ರಾಯರ ! ಎಲ್ಲಾ ಕಡೇನೂ ಹೀಂಗನ ಆದದ್ದೇನೂ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಇಂದ ಬರತಾರಲಾ, ಇವರು ಯಾವೂರವರಂದಿರಿ ?”

“ ರಾಮದುರ್ಗದ ಹತ್ತರ ಯಾವುದೋ ಹಳ್ಳಿಯವರು. ಹಳ್ಳಿಯವರಾದರೇನು ? ಹುಡುಗ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತು ಇಂಟರ್ ಪರೀಕ್ಷಾ ಪಾಸ್ ಮಾಡ್ಯಾನಂತ. ಈಗ ಇದೇ ಊರ ಕೋರ್ಟಿನೋಳಗ ಸೆಕ್ಯನ್ ರೈಟರ್ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡತಾನಂತ. ಹಳ್ಳಿಯೋಳಗ ಭೂಮಿ-ಸೀಮಿನೂ ತಕ್ಕ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅದನ ಅಂತ. ಇಬ್ಬರೇ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರು; ಹಿರಿಯವ ವಿಶೇಷ ಕಲಿತಲ್ಲವೋ ಏನೋ; ಹಳ್ಳಿಯೋಳಗ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಹೋಲಾ-ಮನೀ ನೋಡಿಕೋತಾನಂತ...”

ಆಚಾರ್ಯರು ನಡುವೆಯೆ ಕೇಳಿದರು :

“ ಆತನ ಲಗ್ನ ಆಗೇದೇನು ?”

“ ಇನ್ನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಹ್ಯಾಂಗ ಆಗಬೇಕೂ ಹೇಳಿ ! ಈಗ ಹಳ್ಳೀ ಊರವರು ಸುದ್ದಾ ಹಳ್ಳ್ಯಾಗಿರುವ ಪರಕ್ಕು ಕನ್ಯಾ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗೂ ದಿಲ್ಲ. ಇದು ಹುಡುಗ ಕಲಿತು ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತ್ಯಾನಂತ, ಹೆಣ್ಣಿದ್ದವರೆಲ್ಲಾ ಇವನ ಸುತ್ತ-ಮುತ್ತ ಸುಳಿದಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತ್ಯಾರ. ಏನೇನೋ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ, ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಿನ್ನ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಪೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸೀನಿ; ಏನೇನಾಗತನದೋ ನೋಡಬೇಕು ! ಎಲ್ಲಾ ದೇವರ ಮನಸಿಗೆ ಬರಬೇಕು. ”

ಟಾಂಗಾ ಬರುವ ಸಪ್ಪುಳು ಕೇಳಿಸಿತು. ‘ಹಾಂ ! ಬಂದರು ಕಾಣಿಸತನದ’ ಎಂದು ಗಡಬಡಿಸಿ ರಾಯರು ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದರು. ಆಚಾರ್ಯರೂ ಅವರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದರು. ತಲೆಬಾಗಿಲ ಮುಂದೆ ಎರಡು ಟಾಂಗಾಗಳು ನಿಂತಿದ್ದುವು. ನಾಲ್ವರು ತರುಣರು ಗಾಡಿಯಿಂದಿಳಿದು ನಿಂತರು. ರಾಯರೂ ಆಚಾರ್ಯರೂ

ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ಹಾಸಿದ್ದ ಜಮಖಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿರಿಸಿದರು. ವರನಾಗಿ ಬಂದವನು ಮುಖ್ಯಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಜೊತೆಗೆ ಬಂದ ಮೂವರೂ ಅವನ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ವರನ ಬಲಗಡೆಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ ತರುಣನ ರೂಪು-ವೇಷ-ಭೂಷಣಗಳು ತುಂಬ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದವು. ಗೌರವರ್ಣದ ಸುಂದರವಾದ ಮುಖ, ನಿಡಿದಾದ ಮೂಗು, ಕಳೆಯುಳ್ಳ ಕಣ್ಣುಗಳು, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಓರಣವಾಗಿ ಬಾಚಿ ಬೈತಲೆ ತೆಗೆದ ಕ್ರಾಪು. ಉಟ್ಟುದು ಶುಭ್ರವರ್ಣದ ಖಾದಿಯ ಧೋತರ; ತೊಟ್ಟುದು ಅಂತಹದೇ ಒಂದೇ ಖಾದಿಯ ಶರ್ಟು. ಮೆಲುನಗೆ, ಸ್ವಲ್ಪವೇ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಆರಳಿಸಿ, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುಳಿದಾಡುತ್ತಲಿದೆ.

ಪುರೋಹಿತರು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ, ಹೆಚ್ಚಿಟ್ಟ ಊದಿನಕಡ್ಡಿಯ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ತಂದಿಟ್ಟರು. ಬೆಡಗು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೂ ಗುಣದಿಂದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಸರಿಸುವ ಕುಲೀನ ಕನ್ಯೆಯರಂತೆ ಊದಿನ ಕಡ್ಡಿಗಳು, ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮಧುರಗಂಧವನ್ನು ಪಸರಿಸಲು ತೊಡಗಿದವು. ಪುರೋಹಿತರ ಹೆಂಡತಿ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದರು. ಕಾವೇರಿ ಸಹಜಸುಂದರಿ; ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಷೋಡಶೀ ತರುಣಿ. ಅಡಂಬರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಹೊರಗೆ ಬಂದವಳೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ, ತನಗಾಗಿಯೆ ಹಾಸಿ ಇರಿಸಿದ ಜಮಖಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಲಜ್ಜಾವತಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು. ಬಂದಿದ್ದ ತರುಣರೆಲ್ಲರೂ ಸಂಕೋಚಭಾವ ತುಂಬಿದ ನೋಟಗಳಿಂದ, ಕದ್ದು ಕದ್ದು ಕನ್ಯೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಕಾವೇರಿ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ಮುಖವು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಪುರೋಹಿತರು ನೀಸಂಕೋಚಭಾವದಿಂದ ಕನ್ಯೆಗೆ ವರನನ್ನು ಗುರುತುಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಕಾವೇರಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಒಂದೆ ಒಂದು ಸಲ ಆತನನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ನೋಡಿದಳಾದರೂ, ಕೂಡಲೆ ತುಂಬಿದ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕಿರುನಗೆ ನಗುತ್ತ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿದಳು. ಖಾದೀಧಾರಿ ತರುಣ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಇನ್ನಿಬ್ಬರಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬ ಕೇಳಿದ : 'ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರೇನು ?'

ಕಾವೇರಿ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿದಳು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕೇಳಿದ :

“ ನೀವು ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೀರಾ ?”

“ ಇಲ್ಲ ” ಕಾವೇರಿಯ ಉತ್ತರ.

“ ಏನು ? ಸಾಲೀ ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀರಾ ?”

“ ಸಾಲೀ ಬಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ಆಯಿತು. ಕನ್ನಡ ಅರನೆಯ ಈರುತ್ತೆ ಪಾಸಾದ ಕೂಡಲೆ ಸಾಲೀ ಬಿಡಬೇಕಾತು !”

ಪುರೋಹಿತರು ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ಮನಿಗೇಲಸದೊಳಗ ಭಾಳ ನಿಪುಣ ಇದ್ದಾಳೆ. ಮತ್ತೆ ಕಸೂತಿ ಹೆಣೆಕೆ, ಹೊಲಿಗೆ-ಇದರಾಗಂತೂ ಈಕೇ ಕೈಹಿಡಿಯುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ಒಬ್ಬಾಕಿಯೇ ಬೇಕಾದ್ದಾಂಗ ಮನೀ ತೂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬಲ್ಲಳು !”

ಮೊದಲು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದವನೇ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದ :

“ ಹಾಗಾದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗೇ ಇಲ್ಲವೇನು ನೀವು ?”

“ ಇಲ್ಲ. ” ಕಾವೇರಿಯೆಂದಳು.

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕೇಳಿದ :

“ ಸಂಗೀತ, ನರ್ತನ ಇವುಗಳದೇನಾದರೂ ಪರಿಚಯವಿದೆಯೆ ?”

ಕಾವೇರಿ ಉತ್ತರಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಹೇಳಿದರು :

“ ನಮ್ಮದು ಸಂಪ್ರದಾಯನಿಷ್ಠರ ಮನಿತನ. ಸಂಗೀತ ನೃತ್ಯ ಯಾವುದನ್ನೂ ಕೇಳಬಾರದು. ನೀವು !”

ವರನಾಗಿ ಬಂದವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಪ್ಪಿ-ಅಸಮಾಧಾನಗಳು ಸುಳಿ ದಾಡಿದುವು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ ಪುರೋಹಿತರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ನಿರಾಶೆಯ ರೇಷೆಗಳು ಮೂಡಿದುವು. ‘ ಸರಿ, ಇನ್ನು ಒಳಗೆ ಹೋಗಬಹುದು !’ ಎಂದ ನಿರೀಕ್ಷಕರ ಒಪ್ಪಿಗೆ ದೊರೆತಮೇಲೆ, ಕಾವೇರಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಮೇಲುನಡೆಯಿಂದ ಒಳಕ್ಕೆ ನಡೆದಳು.

ಸ್ವಲ್ಪವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕುಮುದಾ, ತಿಂಡಿಯ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದ ಟ್ರೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ಎಲ್ಲರ ಎದುರೂ ಒಂದೊಂದು

ತಟ್ಟಿಯನ್ನು ಇರಿಸಲು ತೊಡಗಿದಳು. ಬಂದಿದ್ದ ತರುಣರಲ್ಲೂ ಕುಸುಮದೇ-
ಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಳ್ಳನೋಟಗಳಿಂದ ಚುಚ್ಚಲು ತೊಡಗಿದರು. ಕುಸುಮದೇಗೆ
ಇನ್ನೂ ಕಡೆಗೂ ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತಟ್ಟಿಗಳನ್ನಿರಿಸಿ, ಬರಿಯದಾದ ಟ್ರೀ
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅವಳು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಳು. ಖಾದಿಧಾರಿ ತರುಣ
ನೊಬ್ಬನನ್ನುಳಿದು, ಮಿಕ್ಕ ಮೂವರೂ ಕುತೂಹಲದ ನೋಟದಿಂದ
ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡಿ, ತುಟಿಯಲ್ಲಿಯೆ ತುಂಟನಗೆಯನ್ನು ತೇಲಿಸಿದರು.
ಖಾದಿಧಾರಿ ತರುಣ, ತನ್ನ ಸಹಜ ಗಂಭೀರಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ. ಎಲ್ಲರೂ
ತುಡಿಯನ್ನು ತಿನ್ನಲು ತೊಡಗಿದರು. ಕುಸುಮಾ ಮತ್ತೆ ಕಪ್ಪು-ಬಸಿಗಳನ್ನಿರಿಸಿ-
ದ ಟ್ರೀಯನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿಯೂ ಚಹವು, ತುಂಬಿದ ಕೆಟ್ಟಲಿಯನ್ನೊಂದು
ಕೈಯಲ್ಲಿಯೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ಏತಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಮೇಲೆ
ಮುಖ ಮಾಡಿದ ಆ ಖಾದಿಧಾರಿ ತರುಣ ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿದ. ನಸುವೇಳೆ
ಅವಳಲ್ಲಿಯೆ ನೋಟಿ ಳ್ಲಿಸಿದ. ಕುಸುಮದೇ ಕಾವೇರಿಯ ಸಮವಯಸ್ಸಳು.
ಶಿಕ್ಷಣದ ಚುರುಕು ಮುಖದ ಮೇಲೆಲ್ಲ ಆಟವಾಡುತ್ತಲಿದೆ. ವೇಷ-ಭೂಷಣ-
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೌಂದರ್ಯದ ಆಧುನಿಕತೆ ಒಡೆದುತೋರುತ್ತಲಿದೆ. ಕಾವೇರಿಗಿಂತ
ನಿಲುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಸುವೆ ಎತ್ತರ; ಪುಷ್ಪವಾದ ದೇಹದಾಕಾರ. ಬಣ್ಣ
ಆಕರ್ಷಕವಾದುದಲ್ಲವಾದರೂ ಕಣ್ಣು-ಮೂಗುಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಚೆಲುವಿನ ಸಿರಿ-
ವಂತಿಕೆ ಆಕರ್ಷಕವಾದುದು. ತನ್ನನ್ನು ಎಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತ್ತಿರುವ ತರುಣ
ನನ್ನು ಕುಸುಮದೇಯೂ ಅರಿವಿಮಿಷ ನೋಡಿದಳು. ಕೂಡಲೆ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯ
ಅವು ಉಃಟಾಗಿ, ಮುಂದುವರಿದು ಬಂದು, ಎಲ್ಲರದರೂ ಕಪ್ಪು-ಬಸಿಗಳನ್ನಿ-
ರಿಸಿ, ಚಹವನ್ನು ಹಾಕಲು ತೊಡಗಿದಳು. ಖಾದಿಧಾರಿ ತರುಣನ ಕಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ
ಚಹವನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರುವಾಗ, ಕೆಟ್ಟಲಿಯ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಸುವಿ-
ನಿಂದ ನುಗ್ಗಿದ ಚಹವು, ಆ ತರುಣನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು; ಕೂಡಲೆ
ಕುಸುಮಾ ವಿಷಾದದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ 'ಅಯ್ಯೋ! ಕ್ಷಮಿಸಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು.
ತಟ್ಟನೆ ಸೋಂಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕರವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಆತನ ಕೈಗೆ
ಕೊಡುತ್ತ 'ಒಮ್ಮೆಲೆ ಚಹಾ ಜೋರಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂತು! ಕಾಲು
ಸುಟ್ಟಿತೋ ಏನೋ!' ಎಂದಳು. ತರುಣ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ 'ಛೇ ಛೇ!
ಸುಡುವಷ್ಟು ಬಿಸಿಯೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ! ಪರವಾ ಇಲ್ಲ!' ಎಂದು ಆ ಕರವಸ್ತ್ರ-
ವನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒರಸಿಕೊಂಡನು.

ಪುರೋಹಿತರು ನಗು-ನಗುತ್ತ ನುಡಿದರು :

“ ಇದು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತವರ ಕೆಲಸದ ಶಿಸ್ತು ನೋಡಿರಿ ! ನೆಟ್ಟಗೆ ಚಹಾ ಹಾಕಿಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರೂರಿಲ್ಲ; ಇವರು ಅಡಿಗೀ-ಅಂಬಲೀ ಹ್ಯಾಂಗ ಮಾಡತಾರೋ ದೇವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು !”

ಕುಮುದಾ ನಾಚಿಕೆಯ ನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹಾಗೆಯೇ ಹೊರಟು ಹೋದಳು. ಚಹ ಕುಡಿಯುತ್ತಲೇ ಆ ತರುಣ ಕೇಳಿದ :

“ ಇವರು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತಾರೇನು ?”

“ ಬರೇ ಕಲಿತಾರಿಷ್ಟು ಯಾಕ ರಾಯರಸ ! ಈ ಸಲ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಪರೀಕ್ಷಾಕ್ಕೆ ಕೂತಾರ; ವಾಸಾದರಂದರ ನಾಳೆ ಕಾಲೇಜಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕಲಿತು ಬಿ. ಎ., ಎಂ. ಎ. ಆಗವರು !” ಪುರೋಹಿತರು ಆಡಿದ ಮಾತಿನ ವಿಡಂಬನೆಯ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ತರುಣ ನಕ್ಕು ನುಡಿದ :

“ ಸರಿ ಸರಿ !”

ತಾಂಬೂಲಸೇವನೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಎದ್ದು ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು ಕೊಂಡು ಹೊರಟರು. ಟಾಂಗಾ ಹತ್ತುವಾಗಲೆ ಪ್ರಶ್ನೆಕೇಳಿದ ತರುಣ ಪುರೋಹಿತರನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದ :

“ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷಾದ ಅನಿಸತೊಡ. ನಮ್ಮ ಮಿತ್ರ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತ ಹುಡುಗಿನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸತಾನ. ಥ್ಯಾಂಕ್ಸ್ !”

ಟಾಂಗಾಗಳು ಮುಂದುವರೆದುವು. ಪುರೋಹಿತರು ಒಳಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೆ, ಆ ಗಂಡಿನ ಮಿತ್ರ ಹೇಳಿದ ಕೊನೆಯ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮುಖ ಬಾಡಿ ಬತ್ತಿಯಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ಪುರೋಹಿತರು ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತುಗಳನ್ನೆಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಅವರ ಅಸಮಾಧಾನ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಹೆಂಗುಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಮಾತು ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ತಂತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಶಾಲೆಬಿಟ್ಟಮೇಲೆ, ಮಕ್ಕಳು ಹಸಿದು ಆತುರದಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ, ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ ತಿಂಡಿ-ತಿರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಾಣದೆ, ಉಪ್ಪು-ಕಾರದವಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ತಿಂದು ಹಸಿನೆಯನ್ನು ತಣಿಸಿಕೊಂಡರು.

೨ ನೆಯ ಸರಿಚ್ಛೇದ

“ ಇಂದು ಕಾವೇರಿನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವರ ಬಂದು ಹೋದ. ”

“ ಇಂದು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಬಂದುಹೋದ; ನಾಳೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಬರತಾನೆ; ನಾಡದು ಮಗದೊಬ್ಬ ಬರಬಹುದು. ನಮ್ಮ ಗೋಪಾಲರಾಯನ ಮನೀ ಅಂದರ, ವರಗಳ ಅತಿಥಿಶಾಲೆ ಆಗಿ ಕೂತನು. ದಿನಕ್ಕೊಬ್ಬ ಬರತಾನೆ ಪರಿವಾರ ಸಹಿತ. ಆದರ, ಉಪಚಾರ, ತಿಂಡಿ, ತೀರ್ಥ ಹೊಡೀತಾನೆ. ಉಪಕಾರ ಕೂಡಾ ಸ್ಮರಿಸದೆ ಹೊರಟು ಹೋಗತಾನೆ. ನನಗೆ ಅನಿಸತನದ : ಆ ಗೋಪಾಲರಾಯ ಆ ಗಂಡುಗಳದೆಲ್ಲಾ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಋಣಾ ತೀರಿಸತಾನೆ ಅಂತ ! ”

“ ನಿಮ್ಮದೊಂದು ಹುಚ್ಚುಚ್ಚಾರದ ಮಾತನು ! ಎಲ್ಲಾರೂ ಹಾಂಗನು ಇರತಾರೇನು ? ಇಂದಿನದು ಹೊಂದೂ ಹಾಂಗ ಕಾಣಿಸತನದ. ಹೊಂದದನು ಏನ ಮಾಡತನದ ! ಕಾವೇರಿ ಏನು ಕುರೂಪಿ ಹುಡುಗೀ ? ನೂರು ಮಂದೀಯೊಳಗ ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸುವಂಥಾ ಚೆಲುವಿ ? ”

“ ಬರೇ ಚೆಲುವಿಕ್ಕೇ ತೊಗೊಂಡೇನು ತೊಳಕೊಂಡು ಕುಡಿತಾರನು ? ಇದು ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನ ತಿಳೀತಿಲ್ಲೋ ? ನಮ್ಮ ಮದುವೀ ಕಾಲದಾಗೊಂದು ನಿರ್ವಾಹನನ ಇದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲ. ತಾಯಿ-ತಂದೀ ನೋಡಿ ಮಾಡಿದ ಮೊದ್ದು ಹುಡುಗೀ ಕೂಡಾನನು ಹ್ಯಾಂಗೋ ಬಾಳ್ವೇ ಮೂಡಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕಾಯ್ತು ! ”

“ ಹುಂ ! ಮೊದ್ದು ಹುಡುಗಿ ! ಆ ಮೊದ್ದು ಹುಡುಗಿ, ಮರುಳಾಗೇ, ನಾಚಿಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಮೂರು ಮೂರು ದಿನಕ್ಕೆ ಮಾವನ ಮನಿಗೆ ಓಡೋಡಿ ಬರತಿದ್ದಿರಿ. ತಾಯಿ-ತಂದೀ ಬೈದರೂ ಕೇಳತಿದ್ದಿಲ್ಲ ! ”

“ ಹೆ ಹ್ಲೆ ಹ್ಲೆ ಹ್ಲೆ ! ” ಅನಂತರಾಯರು ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟರು. ಅನಂತರಾಯರು ತುಂಗಮ್ಮನ ಯಜಮಾನರು; ಕುಮುದಿಯ ತಂದೆ. ಅವರು ಅದೇ ನಗರದಲ್ಲಿಯೆ ‘ ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಬ್ಯಾಂಕ್ ’ ನಲ್ಲಿ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಮ್ಯಾನೇಜರಾಗಿದ್ದರು. ತಿಂಗಳ ವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಳಿಯುವಷ್ಟು ಕೈತುಂಬ ಸಂಬಳ ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಇವರಿಗೆ ಹಳೆಯ ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳೆಲ್ಲ ಹುಡುಮಣ್ಣು; ಹೊಸ ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳೆಂದರೆ ಪಡಿಹೊನ್ನು ! ಎಂತಲೆ ನಗರದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೆ

ಆದರೂ, ಸುಂದರವಾದ ವಿಶಾಲವಾದ ಮನೆಯನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯುದ್ವಿಳಸ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಆಧುನಿಕ ಉಪಕರಣಗಳು; ಫರ್ನಿಚರುಗಳು ಹೆಂಡತಿ ತುಂಗಮ್ಮ ಹಳೆಯ ವಿಚಾರದವರಾಗಿದ್ದರೂ, ರಾಯರ ಒತ್ತಾಯ ಆಕೆಯನ್ನು ಹೊಸಬಗೆಯ ವೇಷ-ಭೂಷಣದವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಿತು. ಕುಮುದಿಯ ಬೆನ್ನು ಮೇಲೆ ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದರಂತೆ ಐದು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆತ್ತಳಾದರೂ, ಅವೆಲ್ಲ ಭೂಮಿಗಳಿಗಿಂತ ಬಂದ ಸ್ವಲ್ಪದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ತರಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ್ದುವು. ಬಹುಶಃ ಅವೆಲ್ಲ, ಅವನ ವಿಚಾರದಂತಿರಬೇಕೋ, ಅಪ್ಪನ ವಿಚಾರದಂತಿರಬೇಕೋ?— ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ, ಈ ವಿಚಾರಗಳ ತೊಡಕೇ ತಮಗೆ ಬೇಡವೆಂದು ತಮ್ಮ ಅವತಾರವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿರಬಹುದು. ಕುಮುದಾ ಮಾತ್ರ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಅಪ್ಪನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ತಿಳಿಯಲು ತೊಡಗಿದಾಗಿನಿಂದಲೂ ಅಪ್ಪನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೇ ಪುರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಲಿದ್ದವಳು. ಮಗಳ ಹೆನ್ನೊಂದನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮದುನೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ತುಂಗಮ್ಮ ತೆಗೆದಾಗ, ರಾಯರು ಉಪಹಾಸದ ನಗೆಯನ್ನು ನಕ್ಕು ಅವಳ ಹಳೆಯತನವನ್ನು ಹೀಗೆದರು. ಮಗಳನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಾಲೆಗೆ ಕಳುಹುವುದು ಬೇಡವೆಂದು ತುಂಗಮ್ಮ ಎಷ್ಟು ಹಟಹಿಡಿದು ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳದೆ, ಕುಮುದಿಯನ್ನು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಾಲೆಗೆ ಕಳುಹಲು ತೊಡಗಿದರು. ಯಾವಾಗಲೂ ತುಂಗಮ್ಮನದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾತಾದರೆ, ತಂದೆ—ಮಗಳು ಇಬ್ಬರದೂ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯ ಮಾತು.

ಇಂದು ವೇಣುಕನ ಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗ, 'ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೂ ಹೀಗಿಂಟ ಎಂದು ನರ ಬಂದು ಕುಳಿತಾನು' ಎಂಬ ಭಾವನೆ ತುಂಗಮ್ಮನ ಮನದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಸಲ ಬಂದು ಬಂದು ಹೋಯಿತು. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಹಾರಯಿಕೆ, ಬೇಗನೆ ಫಲಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡು, ಒಳಗೊಳಗೇ ಕಳವಳಿಸುವರು. ರಾತ್ರಿ ಅನಂತರಾಯರು ಕ್ಲಬ್ಬಿನಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ಊಟಮುಗಿಸಿ, ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿರಾಮಾಸನದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿದಾಗ, ತುಂಗಮ್ಮ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ಕುಳಿತು, ವೇಣುಕನ ಮನೆಯ ಕೆನ್ನಾ ನೀಕ್ಷಣಿಯ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಮಾತು,

ರಾಯರ ಮದುವೆಯಾದ ಹೊಸತರಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಣಯದ ಹುಚ್ಚಾಟವನ್ನು ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ರಸಪ್ರಸಂಗದ ವರೆಗೂ ಬಂದಿತು. ಹೆಂಡತಿಯ ವ್ಯಂಗ್ಯ-ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಯರು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕರು; ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದರು :

“ ಇದು ನೋಡು ! ನಿನ್ನ ಮಾತು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ ! ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿದುರು ಇರುವಾಗ ನೀನು ಮೊದ್ಲು ಮೊದ್ಲಾಗಿ ತೋರತಿದ್ದಿ ಯಾದರೂ, ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಇಲ್ಲದಾಗ ಮುದ್ದು-ಮುದ್ದಾಗಿ ಕಂಡು, ಮೈಮರೆಯಿಸಿ ಬಿಡತಿದ್ದಿ. ಅದಕ್ಕೂ ತಾಯಿ-ತಂದಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳದೂ ಕೇಳದೂ, ಮಾವನ ಮನೀ ಕಡೆಗೆ ಜಿಗತಾ ಕೊಡತಿದ್ದೆ. ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ಅಪ್ಪ, ಹಳೇ ಸಂಪ್ರದಾಯದವನಾದರೂ ಒಳ್ಳೇ ಮನುಷ್ಯ ! ನನ್ನ ಮನಸನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬಂದಾಗೆಲ್ಲಾ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸತಿದ್ದರು !”

“ ಅವರೊಂಗಳ ನೀವೂ ನಿಮ್ಮ ಅಳಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಎಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸ ತೀರೋ ಅಂತ ನನಗೆ ಅನಿಸತದ ಹಗಲೆಲ್ಲಾ !”

“ ಮತ್ತು ಬಂದಿ ಹೌದಲ್ಲೋ ನೀನು ನಿನ್ನ ಮೂಲ ಪಲ್ಲವಿಗೆ !” ಗಟ್ಟಿ-ಯಾಗಿ ಕೆಮ್ಮುತ್ತ “ ಮಕ್ಕಳ ಮದುವಿಗೆ ಅಂದರ ನೀವು ಹೆಂಗಸರು ಬಡಕೋತೀರಿ !” ಎಂದು ನುಡಿದು ಅನಂತರಾಯರು, ಕೆಮ್ಮು-ಕೆಮ್ಮುತ್ತಲೇ ‘ ಕುಮುದಾ ’ ಎಂದು ಕೂಗಿದರು. ತನ್ನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಒದುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕುಮುದಾ, ಅವಸರದಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಕ್ಕುತ್ತ ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಳು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕರಡಿಗೆಯೊಳಗಿಂದ ಗುಳಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದು ರಾಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಳು. ರಾಯರು ಗಡಬಡಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ನುಂಗಿ, ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದರು. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಮ್ಮು ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ಮತ್ತು ರಾಯರು ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ಅಲ್ಲ ! ಕಾವೇರೀ ಮದುವೆ ಹೊಂದೂಹಾಂಗ ಕಾಣಿಸತದ ಅಂದಿ ! ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದವರು ಯಾವ ಊರವರು ?”

“ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ರಾಮದುರ್ಗದ ಹತ್ತರ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯೂರವರಂತ !”

“ ಅಹುದಲ್ಲೋ ? ನನಗೊತ್ತು ! ಕತ್ತಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರ ಹಾಳು
ಗ್ವಾಡ್ಯಾಗ್ ಹೋಗಬೇಕು. ಕಾವೇರಿಯಂಥಾ ಕಲಿಯದ ಕನ್ಯಾಗಳದು,
ಹಳ್ಳೀ ಊರ ವರನ ಕೂಡಾನಸ ಹೊಂದಿಕೆ ಆಗಬೇಕು !”

ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತ ಕಾವೇರಿ ಉಪಹಾಸದ ಮೆಲುನಗೆಯನ್ನು ನಕ್ಕು
ಬಿಟ್ಟಳು. ತುಂಗಮ್ಮ ಅಭಿಮಾನದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದಳು :

“ ಅದ್ಯಾಕ ನಾ ನೋಡಿದಿನಲಾ! ಹುಡುಗ ಚೆಲೋ ಇದ್ದಾನ. ಇಂಟರ್
ಪರೀಕ್ಷಾ ಪಾಸಮಾಡ್ತಾನಂತ ! ಹಳ್ಳೀ ಊರಾಗ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರ ಏನು
ತಪ್ಪಾತು ? ಈಗ ಇದೇ ಊರೊಳಗ ಕಜೀರ್ಯಾಗ ಕಾರಕೂನಿಕೇ ಕೆಲಸಾ
ಮಾಡತಾನಂತ !”

ಬೆರಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಮಾತನಾಡಿದರು :

“ ಇಂಟರ್ ಪರೀಕ್ಷಾ ಪಾಸ್ ಆಗ್ಯಾನ, ಕಾರಕೂನಿಕೇ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡ
ತಾನ ! ಇಂಥಾವಾ ಕಾವೇರಿನ್ನು ಮದಿವೀಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೋತಾನ ?”

“ ಒಪ್ಪಿಗೋಳದ್ಲ ಏನು ಮಾಡತಾನ ? ಎಲ್ಲಾರೂ ಸಿಮ್ಮಾಂಗ್ಲ
ಹೆಟವಾದಿಗಳ್ಲ ಇರತಾರೇನು ?”

ಕುಮುದಾ ನಡುವೆಯೆ ಮಾತನಾಡಿದಳು :

“ ಆ ವರಾ ಕಾವೇರಿನ್ನು ಒಪ್ಪಿಗೊಳ್ಳಲಿ. ಬಿಡಲಿ ! ನನಗೇನೂ ಆ ವರಾ
ಮನಸಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ ನೋಡು ಕಾಕಾ ! ಅವನ ಆ ಕಪ್ಪು ಮೈಬಣ್ಣ ಏನು !
ದಪ್ಪದಪ್ಪ ಗಲ್ಲಾ-ತುಟೀ ಏನು ! ತಂಬಾಕು ತಿಂದು ಕೆಂಪಾದ ಹಲ್ಲೇನು !
ನನಗಂತೂ ಅವ ಒಬ್ಬ ನಿಗ್ರೋನ ಹಾಂಗ ಕಂಡ ! ಕಲೀದಿದ್ದರೂ ಏನಾತು ?
ಕಾವೇರಿ ಬಣ್ಣದ ಗೊಂಬೀಯಂಥಾ ಹುಡುಗ ! ಅಂಥಾಕಿನ್ನು ಆ ಕೋಶೀ-
ಕೊಳ್ಳಿಗೆ ಕಟ್ಟೊದದನ ?”

ಅಸಹನೆಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ತುಂಗಮ್ಮ ಹೇಳಿದರು :

“ ನಿನಗ, ನಿಮ್ಮ ತಂದಿಗೆ ಯಾರು ಮನಸಿಗೆ ಬರತಾರ ಅಂತ ತಿಳಿದೀದಿ
ಕುಮುದಾ ? ಯಾರೂ ಮನಸಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕನಿನ್ನೆ ಲಗ್ನದ್ದೊಂದು
ನನಗ ಬಗೀಹೇದೇ ಚಿಂತೀನಸ ಆಗೇದ ! ಯಾಕ, ಆ ಹುಡುಗ್ಲ ಏನಾಗೇದ ?
ಬೇಕಾದ್ದಾಂಗ ಘಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಿ ಇದ್ದಾನ.....ನಾಕರೀ ಮಾಡಿ ರೂಪಾಯಿ
ಘಳಿಸತಾನ. ಭೂಮಿ-ಸೀಮಾನೂ ಅದ್ಲ ಅಂತ !”

“ ನಾ ಒಳ್ಳೆ ನಮ್ಮವ್ವಾ ! ಕುಲಾ ಹೀನ ಇದ್ದರೂ ವರಾ ಹೀನ ಇರಬಾರದೆಂತ, ನಮ್ಮ ಕೆಲಸದಾಕಿ ಆಗಾಗ ಅಂತಿರತಾಳ ಕೇಳಿದೀ ಇಲ್ಲೋ ? ಇನ್ನೂ ಆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಜಿ....ನ್ನಾಗಿ ಇದ್ದರು ನೋಡು : ಆ ವರನ ಬಲಬದಿಗೆ ಖಾದೀ ಉಡಿಗೆ-ತೊಡಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೂತಿದ್ದರು ನೋಡು ! ಅಂಥವರು ಹಳ್ಳಿಯ ಊರವರು ಆದರೂ ಆಗವೊಲ್ಲರಾಕ; ವರ ಅನಿಸಿ-ಗೊಳ್ಳಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಿಬ್ಬರ....”

ತುಂಗಮ್ಮ ನಿಡುನೋಟಗಳಿಂದ ಕುಮುದೆಯತ್ತ ನೋಡಿದರು. ಕುಮುದೆಯ ಗಲ್ಲಗಳು ನಸುಗೆಂಪಾಗಿ ಕಂಡುವು. ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಎನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಶಿ ಆಟವಾಡುತ್ತಲಿದ್ದಿತು. ರಾಯರು ಕೇಳಿದರು :

“ ಆತ ಎಲ್ಲಿಯವನಂತ ಆ ಖಾದೀಬಾವಾ ? ಮೊದಲ ಬೂದೀಬಾವಾ ಗಳು ಇರತ್ತಿದ್ದಂತೆ; ಈಗ ಖಾದೀಬಾವಾಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರಿ ! ವರಾ ಎಷ್ಟು ಜಿಲೋ ಇರಲಿ; ಖಾದೀಬಾವಾ ಇದ್ದರ ನಾಯೇನು ಪಾಸ್ ಮಾಡೂದಿಲ್ಲ ನೋಡು ಕುಮುದಾ ! ಇಂದ ಮನ್ಯಾಗ ಇದ್ದರ, ನಾಳೆ ಸೆರಿ-ಮನ್ಯಾಗ ಇರತಾರ; ಇಂಥವರಿಗಿಂತಾ ಕಪ್ಪಗನುಕ ಇರವೊಲ್ಲರಾಕ; ಕಾರ-ಕೂನಿಕೇ ಮಾಡಿ ಕೈತುಂಬಾ ಸಂಬಳಾ ತಂದು, ಮನೀನಂಬಿ ಇರುವವರನನಗ ಒಪ್ಪಿಗಿ ಆಗತಾರ !”

“ ಸದಾಶಿವಗ ಅದೇ ಧ್ಯಾನಂತ ಹೇಳತಾರಲಾ ! ನಿಸುಗ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾರಕೂನಿಕೇ-ಸುಬಳಾ-ರೂಪಾಯಿ ಇವನು ಕಣ್ಣುಮುಂದ ಕುಣೀತಾನ. ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಮ್ಯಾನೇಜರು ನೀವು ! ಯಾವಾಗ ನೋಡಿದಾಗ, ಕಣ್ಣುಮುಂದ ಕೂರಕೂನರು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ರೂಪಾಯಿ ಇವನು ಇರತಾನ. ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾನ್ನೂ ಒಬ್ಬ ಕಾರಕೂನಗ ಕೊಡತೀರೋ, ಏನು ರೂಪಾಯಿ ರಾಶಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದೀರೋ ?”

ರಾಯರು ‘ ಹಾ ಹಾ ಹಾ !’ ಎಂದು ಉಪಹಾಸದ ನಗೆಯನ್ನು ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟರು. ನಗೆಯೊಡನೆಯೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಮ್ಮಿಗೆ ಮೊದಲಾಯಿತು. ಕುಮುದಾ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ರಾಯರ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟಳು. ರಾಯರು ಕೆಮ್ಮಿ ನೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುತ್ತ, ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ನುಂಗಿ,

ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದರು. ಕೆಮ್ಮು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ತುಂಗಮ್ಮ ಮತ್ತೆ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು :

“ ಇತ್ತೀತ್ತಲಾಗ ನಿಸುಗ ಇಂಥಾ ಕೆಮ್ಮು ಮ್ಯಾಲೇ ಮ್ಯಾಲೇ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ. ಬರೇ ಹೀಂಗ ಗುಳಿಗೀ ನುಂಗಿ ನೀರುಕುಡಕೋತನ ಕೂತರ ಏನಾದ್ದಾಂಗಾತು ? ಒಬ್ಬ ಒಳ್ಳೇ ವೈದ್ಯಗರೇ ಪ್ರಕೃತಿ ತೋರಿಸಿರಿ ! ಸುಡುಗಾಡು, ಮುಂಜಾವಿನಿಂದ ಸಂಜೀತನಕಾ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಕಾಗದ-ಪತ್ರ ನೋಡೂದು ಆಗತನದ ! ಸಂಜೀ ಕಡೆ ಕ್ಲಬ್ಬಿನೋಳಗ ಹೋಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡಿ-ರೆಂದರೆ, ನಾಕುತಾಸು ರಾತ್ರಿ ಆದರೂ ಮನೀಗೆ ಬರೂದಿಲ್ಲ. ಇಂದನ ಸೂರ್ಯ ಯಾವ ಕಡೆ ಉದಯ ಆಗ್ಯಾನೋ ! ಸ್ವಲ್ಪ ಲಗೂನನ ಮನಿಗೆ ಬಂದೀರಿ ! ಒಂದು ಸಭಾ ಬ್ಯಾಡಾ, ಒಂದು ಸಂಭ್ರಮ ಬ್ಯಾಡಾ ! ”

“ ಇರಲಿ ಬಿಡನ ಅಪ್ಪಾ ! ತಂತಮ್ಮ ಮನಸಿಗೆ ಯಾವುದು ಆರಾಮ ಅನಿಸತನದ, ಅದನ್ನ ಮಾಡತಾರ ಎಲ್ಲಾರೂ ! ಅಪ್ಪನ್ನ ಇನ್ನ ನೀ ನಿರ್ಬಂಧ ದೊಳಗ ಇಡುವಾಕೇನು ? ”

“ ನನ್ನ ನಿರ್ಬಂಧದೊಳಗ ಅವರೂಕ ಇರತಾರವ್ವಾ ? ಹಿಂದೆ ನಿರ್ಬಂಧ ದಾಗ ಇಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿರ್ಬಂಧದಾಗ ಇಡಲಿಕ್ಕಾದೀತು ! ಕೆಮ್ಮಿನ-ದಸಿಂದ ಎಷ್ಟು ತ್ರಾಸಾಗತನದ ನೋಡಿದಿಲ್ಲೋ ? ದೇವರು ಎಲ್ಲಾನೂ ಒಳ್ಳೇದು ಮಾಡಲಿ ! ನನಗಂತೂ ನಿನ್ನ ಮದವೀದನ ಹತ್ತೇದ ನೋಡು ! ಲಗೂನನ ನಿನ್ನ ತಲೀಮ್ಯಾಲ ಅಕ್ಕೀಕಾಳು ಬಿದ್ದರೆ ಸಾಕು; ನಾನು ನೋಡಿ, ಮುತ್ತುದ್ರಿ ಸಾವಿತ್ರಿ ಆಗಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಬೇಕಂತೀನಿ ! ”

“ ನೋಡು ಕುಮುದಾ, ಇಕ್ಕೀಗೆ ನಿನ್ನ ಮದವೀದೊಂದು ಹುಚ್ಚನ ಹಿಡದನದ. ಶಿಕ್ಷಣದ ಬೆಲೀ ಗೊತ್ತಿರದ ಅಶಿಷ್ಟತ ಹೆಂಗಸರಿಗೆಲ್ಲಾ ಮದವೀ-ಮಕ್ಕಳೂ-ಅಂದರೆ ಆಯ್ತು. ಜೀವನದ ಆದರ್ಶ ಸಾಧಿಸಿ ಹೋಯ್ತು ! ” ರಾಯರು ನುಡಿದರು. ಕೂಡಲೆ ತುಂಗಮ್ಮ ಹೇಳಿದರು :

“ ಹೆಂಗಸರ ಹೃದಯ ನಿಮ್ಮ ಗಂಡಸರಿಗೇನು ಗೊತ್ತು ? ಎಷ್ಟು ಕಲಿತರೂ ಏನಾತು ? ಕೊನಿಗೂ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ತಾಯಾಗಬೇಕನ್ನೂ ಬಯಕೆ ಏನೂ ತಪ್ಪೊಹಾಂಗಿಲ್ಲ. ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಿತನದ ವಿದ್ಯಾ, ಸಾಲ್ಯಾಗ ಕಲಿಸಿದರೆ ಬರೂದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನ ಕಟಕೊಂಡನ ಹುಟ್ಟಿರತಾರ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ! ಈಗ

ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾಗ ಮದಿವಿ ಬ್ಯಾಡಾಗೇದೇನು ? ನಿಮ್ಮ ನೂತು ಕೇಳಿ, ಹೊರಗ್ ನೂತ್ರ ಬ್ಯಾಡಂತೂಳ ಖರೆ !”

ಕುಮುದಾನ ಎದೆ ದಡದಡಿಸಿತು. ಮೈಗೆ ನಡುಕ ಬಂದು ಮುಳ್ಳೆ-ದ್ದಂತಾಯಿತು. ಅವನ ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬೀರಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಳು. ಆಗ ಆ ನೋಟದಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಕಾಣುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಇವಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆಯೆ ?-ಎಂಬ ಆಶ್ಚರ್ಯಭಾವ ತುಂಬಿದ್ದಿತು. ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೆ ದೂರದಿಂದ ಸಾಮೂಹಿಕ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡು ಕೇಳಲು ತೊಡಗಿತು :

“ ನೂತ್ರಭೂಮಿ ಜನನಿ ನಿನ್ನ ಚರಣಸೇನೆ ಮೂಡುವಾ ! ”

ಒಂದೆ ಒಂದು ಮಧುರಕಂಠ ಮುಂದಿನ ಚರಣವನ್ನು ಹೇಳಿದುದು ಕೇಳಿಸಿತು :

“ ಪರಮ ಹರುಷದಿಂದ ನಿನ್ನ ಸುಖಕೆ ಪ್ರಾಣ ನೀಡುವಾ ! ”

ಮತ್ತೆ ಸಮೂಹಧ್ವನಿ ಅದೇ ಚರಣವನ್ನು ಉಗ್ಗಡಿಸಿತು:

“ ಪರಮ ಹರುಷದಿಂದ ನಿನ್ನ ಸುಖಕೆ ಪ್ರಾಣ ನೀಡುವಾ ! ”

ಕಿವಿ ನಿಮಿರಿಸಿ ಕೇಳಿ ಕುಮುದಾ ನುಡಿದಳು :

“ ಇಂದ ಯಾಕ ನಗರ ಸಂಕೀರ್ತನೀ ಹೊರಡಿಸ್ಯಾರೋ ! ಎಲ್ಲಾ ದರೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭಾ-ಗಿಭಾ ಅದನೋ ಏನೋ ! ”

“ ನೂಡಲಿಕ್ಕೆ ಉದ್ಯೋಗ ಇಲ್ಲದವರ ಕೆಲಸ ! ಹೀಗ ಹಾಡಿಕೋತು: ಬೀದಿ ಬೀದಿ ತಿಗಿದರ ಎಲ್ಲೆರೆ ಬ್ರಿಟಿಶರು ಅಂಜತಾರೇನು ? ಜರ್ಮನ್ ಕೈಸರನಂಥಾ ಬಲಾಢ್ಯ ವೀರನ್ನ ಮಟ್ಟಡಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟವರು, ಈ ಕೊಡಿಯರಿವೇ ಕಪ್ಪು ಜನಕ್ಕೆ ಸೊಪ್ಪುಹಾಕತಾರ ? ಎಲ್ಲಾ ಮೂರ್ಖತನದ ಕಾರಭಾರ !....” ಅನಂತರಾಯರು ಇನ್ನೂ ಏನೇನು ಮಾತನಾಡುವವರಿದ್ದ ರೋ; ನಗರ ಸಂಕೀರ್ತನೆಯ ಮೆರೆವಣಿಗೆ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ-ಹತ್ತಿರಕ್ಕೇ ಬಂದಿತ್ತು. ಒಂದೆ ಒಂದು ಮಧುರಕಂಠದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಿನ ಚರಣ ಕೇಳಿಸಿತು :

“ ಹಿಂದ ಮೂತೆ, ಬಂಧುಭಾವದಿಂದ ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳು....”

ಕುಮುದಾ ಗಡಬಡಿಯಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಕ್ಕುತ್ತ ಮುಂಬಾಗಿಲ ಕಡೆಗೆ ಓಡಿದಳು. ತುಂಗಮ್ಮನೂ ಎದ್ದು ಅವಸರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಳು. ಅನಂತರಾಯರೂ ಎದ್ದು ಬೇಸರದ ಜಡವಾದ ಅಡಿಗಳನ್ನಿಡುತ್ತ ಬೀದಿಯ

ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಬಂದರು. ಮೆರೆವಣಿಗೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಲಿದ್ದಿತು. ಮೂವರೂ ಬೀದಿಯ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು, ಮೆರೆವಣಿಗೆಯ ನೆರವಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು; ಸ್ವಯಂಸೇವಕರು ಕೈಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ನಾಲ್ಕು ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಓರಣವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಸ್ವಯಂಸೇವಕ ಹಾಡನ್ನು ಸುಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ; ಮಿಕ್ಕವರು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಅವನು ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ಉಗ್ರಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದಾರೆ. ಮೆರೆವಣಿಗೆಯ ಮುಂಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಪೆಟ್ರೋಮಾಕ್ಸ್ ದೀಪ ಹೊತ್ತು ನಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಕುಮುದೆಯ ಹೃದಯವರಳಿ ಮೈ ಜುಮ್ಮೆಂದಿತು. ಮುಂದಾಳು ಹಾಡಿನ ಚರಣ ಹೇಳತೊಡಗಿದ :

“ ಕೆಟ್ಟಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಳ್ವ ದುಷ್ಯ ಜನರಿಗಂಜದೆ ! ”

ಕುಮುದಾ ಹಾಡು ಹೇಳುವವನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಳು. ನೋಡಿಯೆ ನೋಡಿದಳು. ಆ ಮೇಲೆ ಸಂಭ್ರಮದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಕಾಕಾ ! ಅಲ್ಲ ನೋಡು ! ಆ ಹಾಡು ಹೇಳತಾ ಇದ್ದಾರಲ್ಲಾ ಮುಂಗಡೆಯಲ್ಲಿ ? ಅವರೇ ನೋಡು, ಇಂದ ಕಾವೇರಿನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದವರ ಕೂಡ ಬಂದವರು ! ನಾ ಆಗಸ ಹೇಳಿವೆನಲ್ಲಾ ! ”

ರಾಯರು ತುಂಗಮ್ಮ ಇಬ್ಬರೂ ಆತನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ನೋಡು-ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಮೆರೆವಣಿಗೆ ಮುಂದೆಸಾಗಿ, ದೂರಹೋಯಿತು. ಮೂವರೂ ಬೀದಿಯ ಜಗುಲಿಯಿಂದಿಳಿದು ಮನೆಯ ಒಳಕ್ಕೆ ನಡೆದರು.

೩ ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಸಾಧನಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಗೋವೆಯ ದಾರಿಗೆ ಹೊಂದಿ ಇರುವ ವಿಶಾಲವಾದ ಕಾಂಪೌಂಡಿನಲ್ಲಿ, ಮುಖ್ಯ ಬಂಗಲೆಯ ಬಲಗಡೆಗೊಂದು ಹೊರಕೋಣೆ. ಕೋಣೆಯೊಳಗಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಮದುವೆಯಿನ್ನೂ ಆಗದ ಶರುಣನಾವನೋ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರಬಹುದೆಂಬುದು ಒಡೆದು ತೋರುವುದು. ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿ ಇರುವ ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಮುಸುಕಿದ ಧೂಳಿಯಲ್ಲಿ ' ಜಲಚ್ಚಿತ್ರ ಪ್ರಪಂಚ ' ' ಕಾಮರಾಜ್ಯ ' ಪತ್ರಿಕೆಗಳೂ ನಾಲ್ಕಾರು ಪುಸ್ತಕಗಳೂ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವುವು. ಮೇಜನ ಮೇಲುಗಡೆಯ ಗೋಡೆಯ

ಮೇಲೆ, ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಚಲಚಿತ್ರ ತಾರಾಮಣಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳು ವಿವಿಧಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ತರುಣರ ಭಾವವನ್ನು ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುವ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿ, ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವುವು. ಅದಕ್ಕೆ ಎದುರುಗಡೆಯ ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿ ಹಾಸಿದ್ದ ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ, ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ ಹಾಸಿಗೆಯ ಸುರುಳಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಿರುವುದು. ಚಾಪೆಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸೇದಿ ಒಗೆದ ಸಿಗರೇಟಿನ ತುಂಡುಗಳೂ ಕೊರೆದು ಒಗೆದ ಕಡ್ಡಿಗಳೂ ಸೂರೆಯಾಗಿರುವುವು. ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಹಳೆಯದಾದ ಖುರ್ಚಿ, ಹೇಗೆ ಹೇಗೋ ಮುಖಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುವುದು. ಗೋಡೆಯ ಗೂಟಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ, ಬಳಸಿ ಬಳಸಿ ಮಾಸಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳೂ, ಬಳಸಬೇಕಾದ ಒಗೆದ ಬಟ್ಟೆಗಳೂ, ಒಂದರಲ್ಲೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಜೋಲು-ತ್ತಿರುವುವು. ಬಾಗಿಲೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕಕೂಡಲೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವ ಎದುರು ಮೂಲೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ನೆಲೆಮಾಡ; ಅದರಲ್ಲಿ ಚಹಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಸಲಕರಣೆಗಳೆಲ್ಲ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವುವು. ಅದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಒಂದು ಸ್ಟೋನ್ಡ್; ಅದು ಯಾವ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಮಾಡಿರಬಹುದೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದಷ್ಟು ಕಿಲುಬು, ಕೊಳೆ, ಕಾಡಿಗೆ—ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಹಗಲುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೂ ಆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದು ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಈ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದವನು, ಜಿಲ್ಲಾ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಯೊಸತಾಗಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಒಬ್ಬ ತರುಣ. ವೆಂಕಣ್ಣ ಎಂದು ಅವನ ಹೆಸರಾದರೂ, ಗೆಳೆಯರೆಲ್ಲ ಆತನನ್ನು ಕರೆಯುವುದು 'ಗಂಧರ್ವ' ಎಂದು. ಏಕೆಂದರೆ ವೆಂಕಣ್ಣನಿಗೆ ತುಂಬ ಹಾಡಿನ ಹುಚ್ಚು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದ 'ಬಾಲಗಂಧರ್ವ'ನ ಸಂಗೀತವೆಂದರೆ ಆಯಿತು; ಅದನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತು ಬಿಡುವನು. 'ಬಾಲ-ಗಂಧರ್ವ' ಹಾಡುವ ಅನೇಕ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಅವನು ಆಗಾಗ ಗುಣಗುಣಿಸುತ್ತಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಗೆಳೆಯರು ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸಿದಾಗ, ತನಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹಾಡಿ, ಅವರಿಂದ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಹೆಮ್ಮೆ ಪಟ್ಟುದೂ ಉಂಟು. ವೆಂಕಣ್ಣನೇ ವರನಾಗಿ, ಮೊನ್ನೆಯ ದಿನ ಗೋಪಾಲಾಯರ ಮಗಳು—ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋದವ. ಅಂದು ಅವನು ಕ್ರಾಪನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಹಿಕ್ಕಿದ್ದನಾದರೂ, ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ನೋಡಿದರೆ ಅವನ

ಕ್ರಾಪು ಕೆದರಿದುದಾಗಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು. ನಿಲುವಿಕೆ ಅಷ್ಟೇನು ಎತ್ತರ-
ದ್ದಲ್ಲ. ಮೈಬಣ್ಣ ಕಾಡಿಗೆಗಪ್ಪೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಅಗಲವಾದ ಮುಖದಲ್ಲ-ಉಬ್ಬು-
ಗಲ್ಲಗಳು ಒಡೆದು ಕಾಣುವುವು. ಮೂಗು ಮೊಂಡವಾದರೂ ಕಣ್ಣುಗಳು
ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದು ಹೊಳಪಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದುವು. ಮೇಲುಗಡೆಯ ಮುಂಬಲ್ಲು
ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದುದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಬೇಕಾದರೆ, ತುಟಿ-
ಗಳೆರಡೂ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ವೆಂಕಣ್ಣ ಮಂದಬುದ್ಧಿಯವನೇನೂ ಅಲ್ಲ. ನಾಲಗೆಯು ಹದನಾದುದು.
ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರ
ಚಾತುರ್ಯವೂ ಅವನಲ್ಲಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸ್ವಲ್ಪ
ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳ ಮೆಚ್ಚಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ. ಸರಿವರಯದವ-
ರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರ ಗೆಳೆತನವನ್ನೂ ಗಳಿಸಿದ. ಅವನ ಈ ಗುಣವೇ ಗೋಪಾಲ-
ರಾಯರ ಕಿವಿಗೆ ತಾಗಿ, ವೆಂಕಣ್ಣನನ್ನು ಅಳಿಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹು-
ದೆಂಬ ಆಶೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿತು, ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ನೋಡಲು
ಅವನನ್ನು ಮನೆಗೆ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು. ಪರಿಣಾಮವೇನಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ರವಿವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಇಳಿಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ವೆಂಕಣ್ಣನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ
ಗೆಳೆಯರ ಕೂಟ ಕೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಹೆರಟೆ, ಹಾಡು, ವಿನೋದ, ಚಹಾ-ತಿಂಡಿ,
ಸಿಗೇಟು ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆಯುವುದು. ಗೆಳೆಯರು ಬರುವ ರವಿವಾರ ದಿನ
ಮಾತ್ರ ಕೋಣೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಾವಣೆ ಕಾಣುವುದು. ಅಂದು
ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಧೂಳು ಮರೆಯಾಗಿರುವುದು! ಪತ್ರಿಕೆ-ಪುಸ್ತಕಗಳು
ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು, ಮೇಜಿನ ಒಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ
ಕುಳಿತಿರುವುವು. ಸುತ್ತಿಟ್ಟ ಹಾಸಿಗೆಯ ಸುರುಳಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಇರುವುದು.
ನೆಲದ ಕಸವೆಲ್ಲ ಕಾಣದಂತಾಗಿ, ಅಗಲವಾಗಿ ಹಾಸಿಕೆ ಹಾಕಲಾಗಿರುವುದು.
ಶನಿವಾರ ಸಂಜೆಗೆ ಅಗಸ ಬಂದು ಮಾಸಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದುದ-
ರಿಂದ, ಗೂಟದ ಸಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಬರೀ ಒಗೆದ ಬಟ್ಟೆಗಳೇ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು.
ನೆಲಮಾಡದಲ್ಲಿಯೆ ಚಹದ ಸಲಕರಣೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಓರಣವು
ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುವುದು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲವಾದರೂ, ಸ್ಫೋವನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಯಾವ

ಬದಲಾವಣೆಯೂ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲಿಯ ಪಾಂಡವ-ರಂತೆ, ತನ್ನ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆಸಾಡಿಕೊಂಡೇ ಕುಳಿತಿರುವುದು.

ಇಂದು ಆದಿತ್ಯನಾರದ ಇಳಿಹೊತ್ತು. ಅರೆದೋಳಿನ ಅಂಗಿಯೊಂದನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ -ಕೆದರಿದ ತಲೆಯ-ವೆಂಕಣ್ಣ, ತನ್ನ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು, ಗೆಳೆಯರ ಬರುವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ. ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಶೀನಪ್ಪ, ಬಳವಂತ ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ವೆಂಕಣ್ಣ ನಗುನಗುತ್ತಲೇ ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಒಳಗೆ ಕರೆತಂದು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿರಿಸಿದ. ತಾನು ಮತ್ತೆ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಬಂದು ನಿಂತುಕೊಂಡ. ವೆಂಕಣ್ಣ ಕನ್ಯಾನಿರೀಕ್ಷಣೆಗೆಂದು ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಈ ಶೀನಪ್ಪ, ಬಳವಂತ ಇಬ್ಬರೂ ಇದ್ದರು. ಇವುಬ್ಬರೂ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿಯ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳು; ಹತ್ತಿರದ ಗೆಳೆಯರು. ಪ್ರತಿ ರವಿವಾರ ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಪ್ಪದೆ ಬರುವವರು.

ಕುಳಿತಲ್ಲಿಂದಲೇ ಶೀನಪ್ಪ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಏನು ಗಂಧರ್ವಾ ! ಇಂದ ರಾಮಭಾವು ಊರೊಳಗಿಲ್ಲ. ದತ್ತಾ ಚಳಿಜ್ವರಾ ಬಂದು ಮಲಗಿಕೊಂಡಾನ. ಇಂದೇನೂ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಬರೂ-ಹಾಂಗಿಲ್ಲ. ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ ಯಾರ ದಾರೀ ಕಾಯತೀ ನೀ ಇನ್ನೂ !”

ನಿಂತಲ್ಲಿಂದಲೆ ಹೊರಳಿನೋಡುತ್ತ ವೆಂಕಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ಇಂದ ಆ ರತ್ನಾಕರರಾಯನಿಗೂ ಬಾ ಅಂತ ಹೇಳೇನಿ. ಅವನ ಬರಬಹುದೂ ಅಂತ ದಾರೀ ನೋಡತಾ ಇದ್ದೀನಿ !”

“ ಯಾರು ? ರತ್ನಾಕರರಾಯ ? ಅವನೇನು ಬರತಾನೋ ! ದೇಶಭಕ್ತ ಬಚ್ಚಾ ಏನಪಾ ಅವ ! ಅವರ ಗಾಂಧಿನ್ನಂತೂ ಸರಕಾರದವರು ಹಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟರು. ಈಗ ಉಪ್ಪು ಮಾರೂ ಸಭಾಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರತಾನೆ ?”

“ ಇಲ್ಲೋ, ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳೇನಿ ! ಬುದೇ ಬರತೀನಂತ ಖಂಡಿತ ಹೇಳ್ಯಾನವ !”

“ ಏನೋ ಅಪ್ಪಾ, ನಾ ಏನ ಹೇಳಲಾರೆ ಬಿಡು....ಬಂದಾನಂತ ! ಇಂದಂತೂ ಆದಿತ್ಯನಾರ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸೂಟಿ ! ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಇಂದ ಯಾವ

ಪ್ಯಾಟ್ರ್ಯಾಗಾದರೂ ಸಭಾ ಕೂಡಿಸಿ, ಲೆಸ್ಚರ್ ಹೊಡದು ಉಪ್ಪಿನ ಚೀಟೀ ಮಾರುವವನನ ಆಂವ ! ”

“ ಇಲ್ಲಿಲ್ಲ! ಇನ್ನೂ ಏನೋ ನನ್ನ ಕೂಡಾ ಮಾತಾಡೋದು ಅದನ ಅಂತ ! ನಮ್ಮ ಅಣ್ಣನ ಜೀವದ ಗೆಳಾಳು ಆತ. ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡೇ ಕಾಲೇಜದೊಳಗ ಇದ್ದರು. ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡೇ ಕಾಲೇಜ ಬಿಟ್ಟು ದೇಶಸೇವಾಕ್ಕೆ ಹೊರಬಿದ್ದು ಬಂದರು. ಅದೇನೋ, ನಮ್ಮ ಅಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ ಸುಧಾರಿಸತೀನೀ ಅಂತ ಹಳ್ಳಿ ಹಿಡಿದು ಕೂತ. ಇಂವ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಚಳವಳಿ ಮಾಡತ; ಅಲ್ಲೇ ಇಲ್ಲೇ ಸುತ್ತಾಡತಾ ಇರತಾನ. ಆದರ ಇಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಗೆಳೆತನಾ ಅಂದರ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಹೊಟ್ಟೆಂದನ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಣ್ಣ-ತಮ್ಮರು ಕೂಡಾ ಅಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯ ನಡಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನೋಡು. ”

ಬಳವಂತ ತಿರಸ್ಕಾರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಅದೆಲ್ಲಾ ಆತೋ ಗಂಧರ್ವಾ ! ಹೀಂಗ ಸಭಾಮಾಡಿ ಉಪ್ಪಿನ ಚೀಟೀ ಮಾರಾಟಾ ಮಾಡಿದರ, ಹಿಂದುಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸಿಗತನದ ? ನನಗಂತೂ ಅನಿಸತನದ.... ಇದೊಂದು ತಲಿತರಕರ ಆಟಾ....ಅಂತ ! ಯಾಕೋ ಸೀನೂ ? ”

ಅನುಮತಿಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಶೀನಪ್ಪ ಹೇಳಿದ :

“ ಬರೇ ತಲಿತರಕರಾಟಾ ಅನಬ್ಯಾಡ; ಹುಚ್ಚರ ಹುಚ್ಚಾಟಾ ಅನ್ನು ! ಆ ಗಾಂಧೀ ಒಬ್ಬ ಕೈತುಂಬಾ ಹಣಾ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಡುವ ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರಿಕೇ ಬಿಟ್ಟು, ಅರೆಬತ್ತಲೆ ಅಡ್ಡಾಡಿಕೋತನ ಏನೇನೋ ಬಡಬಡಿಸತಾನ ! ಅವನ ಬಡಬಡಿಕೇ ಎಲ್ಲಾ ತಲಾ ಗಾಂಧೀಕೊಂಡು, ನಮ್ಮ ಈ ಹುಚ್ಚರ ತಂಡ ಏನೇನೋ ಮಾಡಿಕೋತನ ಓಡಾಡತನದ ! ಸರಕಾರದವರು ಸುಳ್ಳನ ಇವರನ್ನು ಹಿಡಿಹಿಡಿದು ಜೇಲಿಗೆ ಕಳಿಸತಾರ; ಅದಕಿಂತಾ ಇವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹುಚ್ಚರ ಆಸ್ಪತ್ರಿಗೆ ಹಾಕಿದರ ಒಳ್ಳೇದಾದೀತೂ ಅಂತ ಅನಿಸತನದ ನನಗ ! ”

ಬಳವಂತನ ಮಾತಿಗೆ ಶೀನಪ್ಪ ನೆಂಕಣ್ಣ ಇಬ್ಬರೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕರು. ನಗುವುದಾದ ಮೇಲೆ ಶೀನಪ್ಪ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಹೀಂಗೂ ಇರಬಹುದೇಕೋ ಬಾಳು ! ಸರಕಾರದ ಮನಸಿನ್ಯಾಗ ಇವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹುಚ್ಚರ ಆಸ್ಪತ್ರಿಗೆ ಹಾಕಬೇಕಂತನ ಇದ್ದೀತು; ಆದರ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಮಂದಿನ್ನು ಒಯ್ದು ಇಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪತ್ರಿ ಒಳಗ ಸ್ಥಳಾ ಅರೇ ಬೇಕೋ ಬ್ಯಾಡೋ ! ”

ಅದಕಂತೂ ಇವರನ್ನು ಹಿಡಿದಿಡಿದು ಜೇಲಿಗೆ ಕಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ ಕಾಣಿಸತದ !
ಇನ್ನು ಅವಕ್ಕೆ 'ಜೇಲು' ಅಂಬೂ ಹೆಸರು ತಗದು 'ಹುಚ್ಚರ ಆಸ್ಪತ್ರಿ' ಅಂತ
ಬೋರ್ಡು ಬರಿಸಿ ಹಚ್ಚಿಸಿದರ ಆತು !”

ವೆಂಕಣ್ಣ ನಗು-ನಗುತ್ತಲೇ ಹೇಳಿದ :

“ಆ ಬೋರ್ಡು ಬರಿಯೂ ಕೆಲಸಾ ನಿನ್ನ ಕಡೇನೂ ತೋಗೊಳಲೇ
ಬಾಳೂ ! ಹ್ಯಾಂಗೂ ನೀ ಡ್ರಾಯಿಂಗ್ ಪರೀಕ್ಷಾ ಪಾಸ್ ಆಗಿದೆ ! ಅದರ
ಸದುಪಯೋಗರೇ ಆಗಲೀಗ !”

ಶೀನವ್ವ ಸಂಗರ್ಭ ಬದಲಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೋ ನಿರುದ್ದೇಶ
ದಿಂದಲೋ, ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದ :

“ಅದೆಲ್ಲಾ ಆತು ಬಿಡೋ ! ಮೊನ್ನೆ ನಾವು ಹೆಣ್ಣು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ
ಹೋದಾಗ, ನಮಗ ಚಹಾ ತಂದುಕೊಟ್ಟುಕಲ್ಲಾ—ಆ ಹುಡುಗಿ ಯಾರಪಾ
ಆಕಿ !”

ಬಳವಂತ ಕೆಣಕುದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ಯಾಕೋ, ಆಕಿ ಯಾಕ ನೆನಪಾದಳೋ ಈಗ ? ನೀನೂ ಬಲೇ
ರಸಿಕನಪಾ !”

“ಹಾಂಗಲ್ಲೋ ? ಆಕೀ ಮದಿವಿ ಆದ್ವಾಂಗ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ ಇನ್ನೂ....
ಆಲ್ಲ ?”

ನಿಂತುಕೊಂಡಲ್ಲಿಂದಲೇ ವೆಂಕಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ಯಾಕ ? ನಿನಗ ಮಾಡಿಕೋಬೇಕಂತ ಮನಸಾಗೇದೇನು ? ಸುರುಚೀ
ಸುನೀತೀ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಉತ್ತಾನಪಾದ ರಾಜಾ ಆಗಿ ಮೆರೀ-
ಬೇಕಂತೀ ಏನಲೇ ಶೀನೂ !”

“ಹಾಂಗಲ್ಲೋ, ನಾ ಒಂದು ಹೇಳಬೇಕಂದರ, ನೀವೋಂದು ಏನೇನೋ
ಕಲ್ಪನಾಮಾಡಿ ಮಾತಾಡತೀರಿ ! ನಿನ್ನೆ ಪ್ಯಾಟ್ಯಾಗ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಸಭಾ
ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ ? ಅದಕ್ಕೆ ನಾನೂ ಹೋಗಿದ್ದಿ ನೇನಪಾ ! ಸಾವಿರ ಗಟ್ಟಿ ಜನಾ-
ಸೇರಿದ್ದರು. ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗೂ ಹುಡುಗ-ಹುಡುಗಿಯರಂತೂ ತುಂಬಿ
ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ನಾ ಹೋಗಿ, ಹೆಂಗಸರು ಕೂತುಗೊಂಡಿರೂ ಸ್ಥಳದ ಹತ್ತರನೇ
ಕೂತುಕೊಂಡೆ....”

ಬಳವಂತ ನಡುವೆಯೇ ಹೇಳಿದ :

“ ಅಂಥಾ ಜಾಗಾನನ ಹುಡುಕಿ ಕೂಡೂ ಮಗಾ ನೀನು ! ” .ವೆಂಕಣ್ಣು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟ. ಶೀನಪ್ಪ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ :

“ ಹಾಂಗಲ್ಲೋ! ನಾನು ಹೇಳೂ ಮಾತರೇ ಪೂರಾ ಕೇಳಿಲಾ ! ಆ ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪಿನಾಗ ಒಂದು ಕಡೆ, ನಮಗ ಅಂದು ಚಹಾ ಕೊಟ್ಟು ಹುಡುಗೀನೂ ಕೂತುಕೊಂಡಿದ್ದಳೇನಪಾ ! ”

ಬಳವಂತ ನಡುವೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಅಷ್ಟು ಮಂದಿಯೊಳಗ ಆಕಿ ಅಬ್ಬಾಕೇ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಡಳೇನಪಾ ಮಗನನ ”

“ ಆಕಿ ಒಬ್ಬಾಕೇ ಯಾಕೋ....ಎಲ್ಲಾರನ್ನೂ ನೋಡಿದೇ ಅನ್ನು....”

ಬಳವಂತ ಬಾಯಿ ಹಾಕಿದ :

“ ಅದು ನಿನ್ನ ಚಟಾನನ ಆನ್ನು ! ನಿನ್ನ ಹೇಣ್ಣಿ ಕುರೂಪಿ ಇದ್ದಾಳಂತ, ಕಂಡ ಹೆಂಗಸರ ಕಡೇ ಕಣ್ಣು ಹಾಕೂದೊಂದು ನಿನ್ನ ಸ್ವಭಾವನೇ ಆಗಿ ಹೋಗೇದ ! ”

“ ಹಾಂಗಲ್ಲೋ....ಬಾಯಿ ಅದನ ಅಂತ ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾತಾಡಿದರ ಆಯ್ತೇನು ? ಏನೋ ! ಹೊಸತಾಗಿ ಆದ ಗುರುತಿನ ಮುಖಾ ಕಂಡಿತೂ ಅಂತ ಅವಳ ಕಡೆ ನಾನು ನೋಡಿದೇ ಅನ್ನು ! ಆಗ ನಿಮ್ಮ ರತ್ನಾಕರರಾಯ, ವ್ಯಾಸಪೀಠದ ಮ್ಯಾಲ ಎದ್ದುನಿಂತು, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದ್ದ ಏನಪಾ ! ಈ ಹುಡುಗಿ ಕಣ್ಣು ಕದಲಿಸದನ ಅವನ ಕಡೇನನ ನೋಡತನ ಕೂತಿದ್ದಳು....”

ಬಳವಂತ ನಡುವೆಯೇ ಕೇಳಿದ :

“ ಯಾಕ ? ನಿನ್ನ ಕಡೆ ನೋಡುಲಿಲ್ಲೇನು ಆಕಿ ? ”

“ ನನ್ನ ಕಡೇ ಏನು ನೋಡತಾಳೊ ! ರತ್ನಾಕರ ಆಡೂ ಮಾತಿನೊಳಗ ಹಾಗೂ ಗುಂಗಾಗಿ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಅವನ ಹುರುಪಿನ ಮಾತಿನಿಂದ ಆಕೀ ಮಾರೀಮ್ಯಾಲ ಹುರುಪಿನ ಕಳೆ ಮೂಡತಿತ್ತು. ಅವನ ದೇಶದ ದುಸ್ಥಿತಿ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಮಾತಾಡುವಾಗ, ಆಕೀ ಕಣ್ಣಾಗ ಹನೀ ಕಾಣಿಸತಿತ್ತು. ಅವನ ಏನಾದರೂ ನಗೀಮಾತು ಆಡಿದರ, ಆಕೀ ಮಾರೀ ಮ್ಯಾಲ ಮಲ್ಲಿಗೀ ಹೂ ಅರಳತಿತ್ತು.... ”

ಒಮ್ಮೆಲೆ ವೆಂಕಣ್ಣ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಭಲೇ, ನೀನೂ ಒಳ್ಳೇ ಕವಿ ಆಗಿಬಿಟ್ಟೀಳು ! ”

ಬಳವಂತ ಹೇಳಿದ :

“ ಅಂದರ ? ಏನಂತೀ ಏನು ನೀನು ? ನಮ್ಮ ತೀನೂ ಅಂದರ ಏನಂತ ತಿಳಿದೀದೀ ? ಅವನ ಕಾರಕೂನಿಕೇ ಲೇಖಣೀ, ಇನ್ನ ಕಾಪೀ ಮಾಡೂದನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಕವಿತಾನು ಬರೀತುದ, ನೋಡತೀರು ನೀನು ! ನಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮಾಸ್ತರು ಆಗಾಗ ನಮಗ ಹೇಳತಿದ್ದರು : ‘ ಮಾನವನ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ ಕಾಮನೆ ಗಳಿಂದಲೆ ಲಲಿತಕಲೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯುವುವು ! ’ ಅಂತ. ಆ ಶಂಬಿನೀ ಮಾರೀ ಸಾವಿತ್ರಿಯ ಕಟಿಗೊಂಡ ಇಂವಗ, ಯಾವ ಕಾಮನಾ ಹ್ಯಾಂಗ ತೃಪ್ತಿ ಆಗಸೇಕು ಹೇಳು ! ಅದಕ್ಕೂ ಇವನೂ ಇನ್ನೂ ಕವಿರಾಜನು ಆಗತಾನೆ ! ”

“ ಹಾಂಗಲ್ಲೋ ! ನಾ ಕಣ್ಣಿಲೇ ನೋಡಿದ್ದು ಹೇಳುಕೆ ಹತ್ತಿನೇನೈಪಾ ! ರತ್ನಾಕರರಾಯ ತನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಮರು ಮುಗಿಸಿ ಕೆಳಗ ಕೂತುಕೊಂಡರೂ, ಈಕೀ ಕಣ್ಣೀನೂ ಅವನ ಮುಖದ ಕಡಿದು ಕದಲಲಿಲ್ಲ ! ನನಗ ಅದು ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಮಾತಾಗಿ ಕಂಡಿತು. ಅದಕ್ಕೂ ಕೇಳಿದೆ, ಆಕೀ ಮದಿವಿ ಅವ್ವಾಂಗ ಕಾಣಿಸೂ- ದಿಲ್ಲಂತ ! ”

ಬಳವಂತ ಕೇಳಿದ :

“ ಯಾಕ ? ಮದಿವಿ ಆದ ಹೆಂಗಸರು ಹೀಗ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮುಖದ ಕಡೀ ನೋಡುಂದೀನು ? ನೋಡಬಾರದೇನು ? ”

“ ಹಾಂಗಲ್ಲೋ... ” ಎಂದು ಮಾತನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಸಾಯಕಲ್ಲಿನ ಗಂಟೆಯ ಸಪ್ಪುಳ ಕೇಳಿಸಿತು. ವೆಂಕಣ್ಣ “ ಓ ! ಬಂದಿಯಾ ? ಬಾ, ಬಾ ! ನಾವು ನಿನ್ನ ದಾರೀನು ಕಾಯತಿದ್ದಿವಿ ! ” ಎಂದು ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದ. ಸೈಕಲನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೆ ಹೊರಗೋಡಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ರತ್ನಾಕರ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಹಾಸಿಗೆಯ ಸುರುಳಿಗೆ ಹೊಂದಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ವೆಂಕಣ್ಣ ಸ್ವೋವಾ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಚಹದ ಸಿದ್ಧತೆಗೆ ತೊಡಗಿದ. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಸಲುಗೆಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ನುಡಿದ :

“ ಅಲ್ಲಪಾ ವೆಂಕಣ್ಣಾ ! ನಿನ್ನ ಮನೀಗೆ ಬಂದಾಗ, ನಿನ್ನ ಕೈಯ ಚಹಾ ಕುಡಿಯೂ ಪ್ರಸಂಗಾ ತಪ್ಪಿಸಲಾ ! ನಿನ್ನ ಮನೀ ಕಂಕಣದ ಕೈ, ಚಹಾ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕಪಾ ಇನ್ನ ! ”

ವೆಂಕಣ್ಣ ನಾಚಿಕೆಯ ನಗೆ ನಗುತ್ತ ಎಸರಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿದ್ದ. ಬಳವಂತ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ನೀವು ಬರೂದರೊಳಗ ಅದು ಸಿಕ್ಕಿತೇಳಿ ! ಹೆಣ್ಣು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾನೆ ! ಮನಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗಿ ಆಗೂದಸ ತಡಾ ! ಮೂರು ದಿನದೊಳಗಸ ಮದಿವೀಕಾರ್ಯ ಮುಗಿಸಿ ಬಿಡೋಣ ! ”

ಶೀನಪ್ಪ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ಇವನಗ ನಾವು ‘ ಗಂಧರ್ವ ’ ಅಂತ ಕರೀವಿ; ಗೊತ್ತದಸ ಇಲ್ಲೋ ನಿಮಗ ? ಇವನಗ ಪಾಡಿನ ನಾದ ಬಹಳ. ಅದಕ್ಕ ಹಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕುಣೀಲಿಕ್ಕೆ ಬರೂವಂಥಾ ಕನ್ಯಾಸಸ ಬೇಕಂತ ಹಬಾ ಹಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟಾನ. ಈಗ ಐದಾರು ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ ಬಂದಿವಿ; ಒಂದು ಕನ್ಯಾ ಏನೂ ಇವನಗ ಪಾಸ್ ಅನಿಸಲಿಲ್ಲ....ಅದಾತು ರಾಯರ ! ನಿನ್ನಿನ ಸಭಾದಾಗ ನೀವು ಭಾಷಣ ಮಾಡಿದಿರಲ್ಲಾ ! ಏನ ಭಾಷಣರಿಸಾ ಅದು ! ಕೇಳತರೂವಾಗ, ನನ್ನ ಮೈಯಂತೂ ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ‘ ಜುಸೂ ಜುಸೂ ’ ಅಂತಿತ್ತು ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಬರೀ ಮೆಲುನಗೆ ನಕ್ಕ. ವೆಂಕಣ್ಣ ಆಗ ಕಿಟಲಿಯಲ್ಲಿ ಚಹಾ ಸೋಸುತ್ತಿದ್ದ. ಎಲ್ಲರ ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ಅತ್ತಕಡೆಗೆ ಹೋಯಿತು. ಬಳವಂತ ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ಕಪ್ಪು-ಬಸಿಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಲು ತೊಡಗಿದ. ವೆಂಕಣ್ಣ ಚಹ ಸೋಸುವುದನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ನೆಲೆಮಾಡದೊಳಗಿಂದ ಬಿಸ್ಕೀಟಿನ ಪೊಟ್ಟಣವನ್ನು ತೆಗೆದು, ಒಂದು ತಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಹಾಕಿ, ಹಾಸಿಗೆಯ ನಡುವೆ ತಂದಿಟ್ಟ. ಬಳವಂತ ಕಪ್ಪುಗಳಲ್ಲಿ ಚಹ ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ, ಬಿಸ್ಕೀಟಿನ ತಟ್ಟಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ- ವಿಶೇಷ ಮಾತು-ಕತೆಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಬಿಸ್ಕೀಟು-ಚಹಗಳ ಸೇವನೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಯಿತು. ಅದಾದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಲವಂಗ-ಅಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಾಯಾಡಿಸತೊಡಗಿದರು. ರತ್ನಾಕರನು ನಿದಾನವಾಗಿ ಮಾತನ್ನಾರಂಭಿಸಿದ :

“ನೋಡು, ವೆಂಕಣ್ಣಾ! ಮೊನ್ನೆ ನಾವು ನೋಡಿದೆವಲ್ಲ... ಆ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮಗಳನ್ನು.... ಕಾವೇರಿಯೆಲ್ಲವೇ ಅವಳ ಹೆಸರು....! ಸರಿ, ಆ ಹುಡುಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಒಳ್ಳೇ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದ ಹುಡುಗಿ. ನೋಡಲಿಕ್ಕೂ ಚೆಲುವಿಯಿದ್ದಾಳೆ! ನೀನು ಆಕೆನ್ನು ಒಪ್ಪಿಗೋಬೇಕಾಗಿತ್ತು ನೋಡು!”

ಬಳವಂತ ಉತ್ತರಿಸಿದ:

“ಅದೆಲ್ಲಾ ಆಯ್ತು ರಾಯರ! ನಮ್ಮ ವೆಂಕಣ್ಣ ಕಲಿತ ಹುಡುಗಿನ್ನು ಮಾಡಿಕೋ ಬೇಕಂತಾನ; ಆಕೆಗೆ ಸಂಗೀತ, ನರ್ತನ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕೂ ಅಂತಾನ! ನಾವು ಮೊನ್ನೆ ನೋಡಿದ ಹುಡುಗಿಗೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಬರೂದಿಲ್ಲ; ಸಂಗೀತದ ಗಂಧ ಇಲ್ಲ....”

“ಸರಿಸರಿ! ತಿಳಿದ್ದಾಂಗಾತು ಬಿಡ್ರಿ, ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ!” ಎಂದು ನುಡಿದು ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ:

“ನೋಡು ವೆಂಕಣ್ಣಾ! ಕಲಿತ ಹೆಣ್ಣು, ಸಂಗೀತ-ನರ್ತನ ಗೊತ್ತಿರುವ ಹೆಣ್ಣು ಇದ್ದು, ಅವಳಲ್ಲಿ ಗೃಹಿಣಿಯಾಗುವ ಗುಣಗಳೂ ಇದ್ದರೆ, ಅಂತಹ ಹೆಣ್ಣಿನೊಂದಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಸುಖಸುಯವಾಗಿ ನಡಿಸಬಹುದು-ಅನ್ನು! ಆದರೆ, ಇಂದ ನಮ್ಮ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕತಾ ಇರುವ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಸಂಗೀತ-ನರ್ತನದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಗೃಹಿಣೀತ್ವಕ್ಕೂ ಯಾವ ಸಂಬಂಧನೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಕೂತದ. ಇಂದ ನಾಡಿನೊಳಗ, ಆರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ, ನಮ್ಮ-ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಮಧ್ಯಮ ತರಗತೀ ಜನಾನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇದ್ದೀವಿ. ಕಲಿತ ಹೆಣ್ಣಿನ ಅಥವಾ ಕಲಾವತಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕೂಡ ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿಸಬೇಕೆಂದರೆ, ಅದು ಬಹಳ ತುಟ್ಟಿಯದಾಗತದ-ಅಂಬೂ ವಿಚಾರ ನಾವು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಶ್ರೀಮಂತರು ತಮ್ಮ ದುಡ್ಡಿನ ಬಲದಿಂದ, ಎಂಫಾ ಹೆಣ್ಣಿನ ಹೊಣೆಯನ್ನೂ ಹೊರಬಹುದನ್ನು! ಆದರೆ, ನಮ್ಮಂಥಾ ಶ್ರೀಮಂತರೂ ಬಡವರೂ ಅಲ್ಲದ ನಡುವಿನವರಿಗೆ ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿಸಬೇಕೆಂದರೆ, ಒಳ್ಳೇ ಗೃಹಿಣಿಯರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ ಅದ-ಅಂಬೂ-ದನ್ನು ತಿಳಕೋಬೇಕು ನಾವು!”

“ರಾಯರ ಮಾತು ಸುಳ್ಳೇನೂ ಅಲ್ಲ ವೆಂಕಣ್ಣಾ!” ಶೀನಪ್ಪನೆಂದ.

“ ಎಲೆಲೇ! ರಾಯರು ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮರನನ ಸುರೂಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟರಲಾ!” ಎಂದು ಬಳವಂತ ಅಣಕದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದ. ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನ ಸಹಜ ಭಾವದೆಯೆ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ:

“ ನೋಡು ನೋಡು, ನಮ್ಮ ಮಧ್ಯಮ ತರಗತಿಯ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವಿದ್ಯಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂಗೀತ-ನರ್ತನಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು, ಕೈಹಿಡಿದ ಗಂಡನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಬೇಕು; ಹೆತ್ತ ಮಗುವಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ತಾಯಿಯಾಗಬೇಕು. ಬಂದ ಸೊಸೆಯಂದಿರಿಗೆ ದಾರಿಯ ದೀಪವಾಗಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸರನ್ನೇನು ನಾವು ಸರಕಾರೀ ನೌಕರಿಗೆ ಕಳುಹುವಂತಿಲ್ಲ; ಸಂಗೀತ-ನರ್ತನಗಳ ಕಚೇರಿ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕಳುಹುವಂತಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಮ ತರಗತಿಯ ಕುಟುಂಬದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಇವುಗಳ ಉಪಯೋಗ ಏನು ಆಗೂಹಾಂಗದ ನೋಡು!”

“ ಯಾಕೆ? ಹೆಂಗಸರು ಮನ್ಯಾಗನ ದುಡ್ಡೀಬೇಕೆಂಬುದು ಅವರ ಹೆಣ್ಣಾಗ ಬರೆದಿರತನದೇನು? ಅವರೂ ಸರಕಾರೀ ನೌಕರೀ ಮಾಡಬಹುದು; ಸಂಗೀತ ಕಚೇರೀ ನಡಿಸಬಹುದು; ನಾಟಕಾ-ಸಿನೆಮಾದೊಳಗೆ ಪಾತ್ರವಹಿಸಬಹುದು!” ವೆಂಕಣ್ಣ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿದ.

“ ಸರಿ! ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವರು ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ-ತನವನ್ನು ನೀವು ಅವರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗತೊಡೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಅದನ ಏನು?”

“ ಎರಡನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಅದನ ಅಂತ ನನಗನಿಸತೊಡೆ!” ವೆಂಕಣ್ಣ ನೆಂದ.

“ ಅನಿಸುವದು ಬ್ಯಾರೇ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸ್ಥಿತಿ ಬ್ಯಾರೇ ಅದ ವೆಂಕಣ್ಣಾ! ನಮ್ಮ ತರುಣರ ತಲ್ಯಾಗಿನ ಇಂಥಾ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಕಲ್ಪನೆಗಳೇ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಎಲ್ಲಾ ಹಾಳು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀದ....”

ಬಳವಂತ ಸಿಡುಕಿನ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ:

“ ನಮಗೆ ಇಂಥಾ ಲಕ್ಷ್ಮರ ಕೇಳಿಕೇಳಿ ಸಾಕಾಗೇದೇಲ್ಲ! ಮದವೀ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾ ವೆಂಕಣ್ಣ.... ನೀವಲ್ಲ ನೀವು ಮದವೀ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು

ಮುಂದೆ ನಿಮಗ ಬೇಕಾಗುವಂಥಾ ಹೆಣ್ಣು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿರಿ, ವೆಂಕಣ್ಣ ಮದುವೀ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಅವನ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂಥಾ ಹೆಣ್ಣು ಆರಿಸಿಗೋ-ತಾನ! ಈಗಿನ ದಿವಸದಾಗ, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಇರಬೇಕೆವಾ! ”

“ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಿಂತಾನೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುರಕ್ಷಿತವಾದ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವದ ದೃಷ್ಟಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗತದ ರಾಯರ ನಮಗ! ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣಿನ ಮದುವೀ ಅದರ ಅದು ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿ-ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯಾಪಾರವೇ ಅಲ್ಲ. ಇಡೀ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ತತ್ವ ಅದರಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿದೆ ! ”

ಬಳವಂತ ಮತ್ತೆ ಮಾತನಾಡಿದ:

“ ಯಾಕ ರಾಯರ? ತತ್ತ್ವಾತಿಶಯ ಬಹಳ ಹೊರಬೀಳಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾವ ? ಗೋಪಾಲಯ್ಯರು ವಕೀಲೀ ಫೀ ಕೊಟ್ಟು ತಮ್ಮನ್ನು ಇಲ್ಲಗೆ ಕಳಿಸ್ಕಾರೋ ಏನು ? ”

ವೆಂಕಣ್ಣ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟ. ಆ ನಗೆ ಬಳವಂತನ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಡುವಂತಹದಾಗಿತ್ತು. ನೋಡಿ ರತ್ನಾಕರ ಮನದಲ್ಲಿ ನೊಂದು-ಕೊಂಡ. ಜುಗುಪ್ಸೆ ಪಟ್ಟ. ಆದರೂ ಯಾವ ಭಾವವನ್ನೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾಕದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ:

“ ಸರಿ! ನಾನಿನ್ನು ನನ್ನ ಈ ಮಾತು ಮುಗಿಸತೀನಿ ಏನೋ, ಮೊನ್ನೆಯ ದಿನ ಆ ಹುಡುಗಿಯ ರೂಪ-ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಅವಳ ತಂದೆ-ತಾಯಂದಿರ ಕರುಣಾಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿ, ನಾಲ್ಕು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಬೇಕೆನಿಸಿತು.... ಅಂತೇ ಆಡಿದೆ. ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಒಲಿಸುವಷ್ಟು ಶಕ್ತಿ ನನ್ನೊಳಗ ಇನ್ನೂ ಬಂದಿಲ್ಲಾ ಅಂಬೂದು, ಈಗ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಾದ್ದಾಂಗ ಆತು ! ಇನ್ನೇನು ವೆಂಕಣ್ಣಾ ! ನನಗೆ ಬ್ಯಾರೇ ಕೆಲಸ ಅವ ! ಬರೀನೀ ಅಂತ ಒಪ್ಪಿಗೊಂಡಿದ್ದೇ ಅಂತ, ಬಾಡಿಗೆ ಸೈಕಲ್ ತೋಗೊಂಡು ಬಂದೇನಿ ಬ್ಯಾರೇ. ಇದನ್ನು ಲಗೂನು ಮುಟ್ಟಿಸಬೇಕು ನಾನು ಬರಲೇ ಹಾಗಾದರೆ ? ”

ಎಲ್ಲರೂ ರತ್ನಾಕರನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದರು ಮಾತ್ರ. ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ನೋಟದಲ್ಲಿಯೇ ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಭಾವವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಆತ ಹೇಳಿದ:

“ ತುಂಬ ಅಭಿನಂದನೆ ವೆಂಕಣ್ಣಾ ! ಸೊಗಸಾದ ಟೀ ಕೊಟ್ಟಿ ! ಒಳ್ಳೇದು ನಾನು ಬರುತ್ತೀನೆ ! ” ರತ್ನಾಕರ ಎದ್ದು ಬಿಟ್ಟ. ವೆಂಕಣ್ಣ ಎದ್ದು ಬಾಗಿಲ ವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಕಳುಹಲು ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ. ಸೈಕಲನ್ನೇರಿ ರತ್ನಾಕರ ಸುತ್ತೂಗೋಡೆಯನ್ನು ದಾಟುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಒಳಗೆ ಬಂದ. ಬರು- ಬರುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ವೆಂಕಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ಈ ದೇಶಭಕ್ತರು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರ ಹಣೇಬಾರಾನೇ ಇಷ್ಟು. ಜಗತ್ತಿಗಿಲ್ಲಾ ಉಪದೇಶಮಾಡೋ ಗುತ್ತಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕಡೀನ; ಇದ್ದವರಾಂಗ ಮಾತಾಡ್ತಾರ ! ”

ಬಳವಂತ ಇಸ್ಪೀಟ್ ಪಾಕನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮೇಲೆ ಮಾಡು-ಮಾಡುತ್ತಲೇ ನುಡಿದ :

“ ಹುಚ್ಚ....ನುಕ್ಕಳು ! ”

೪ ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಇಂದು ಚೈತ್ರಶುದ್ಧ ಪೂರ್ಣಿಮೆ. ರಾಮಭಕ್ತ ಹನುಮಂತನ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನ. ನಗರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾರುತಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜಯಂತ್ಯುತ್ಸವದ ಸಂಭ್ರಮ. ಕೆರೆಯ ಹನುಮಂತ ದೇವರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜಯಂತ್ಯುತ್ಸವವಂತೂ ತುಂಬ ಜನಪ್ರಿಯವಾದುದು ನಿನ್ನೆಯ ಸಾಯಂಕಾಲದಿಂದಲೂ ಉತ್ಸವದ ಸಿದ್ಧತೆ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದೆ ಅಂಗಳದ ತುಂಬ ಹಾಕಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ಚಿಪ್ಪರ, ತಳಿರು-ತೋರಣ-ಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ. ಚಿಪ್ಪರದ ನಡುವೆ, ಭಕ್ತರೊಬ್ಬರು ಹೊಸತಾಗಿಯೆ ಮಾದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಬೆಳ್ಳಿಯ ತೊಟ್ಟಿಲು, ಬಣ್ಣದ ರೇಶಿಮೆಯ ಹಗ್ಗದೊಂದಿಗೆ ಸಜ್ಜುಗೊಂಡು ಜೋಲು-ತ್ತಿದೆ. ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆಂದರೆ ಹನುಮಂತನ ಜನ್ಮೋತ್ಸವ ನಡೆಯಬೇಕು; ಆದುದರಿಂದ ಬೆಳಗಿನ ಐದುಗಂಟಿಯಿಂದಲೂ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸವದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ನಡೆದಿದ್ದುವು. ಪೂಜಾರಿ ಗೋವಿಂದ ಚಾರ್ಯರಂತೂ ಉತ್ಸವದ ಉತ್ಸಾಹಮೂರ್ತಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ದೇವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತುಂಬ ಶ್ರದ್ಧೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿನಿವರ್ಷವೂ ಈ ಜಯಂತಿಯ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಾಣಿಕೆಗಳಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರ ಸಂಸಾರ ಆರುತಿಗಳ

ವರೆಗೆ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಸಾಗುವುದು. ಭಕ್ತರ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಹನುಮಪ್ಪನಂತೂ ಎತ್ತಿದ ಕೈ. ಮಿಕ್ಕುದಿಸಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಾಸ್ತಿಕವಾದವನ್ನೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಜಗಳವಾಸುವ ಕಾಲೇಜಿನ ತರುಣ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಕೂಡ, ಪ್ರತಿ ಶನಿವಾರದಿನ ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಕಾಯಿ ಒಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವರು; ಎಂದ ಮೇಲೆ ಭಾವುಕ ಜನರಲ್ಲಿ ಈ ದೇವರ ವಿಸಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆಷ್ಟು ಭಕ್ತಿಯಿರಬೇಡ? ಎಂತಲೆ ಮುಂಬೆಳಗಿನ ಐದು ಗಂಟೆಗೇ ದೇವಾಲಯವು ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷ ಭಕ್ತಗಣದಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಅರ್ಚಕ ಆಚಾರ್ಯರು, ಜಯಂತದಿನದ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು ಹೊರಗೆ ಚಿಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಸರೊಬ್ಬರ 'ಹನುಮಜ್ಜನ್ಮ' ಕಥೆಯ ಕೇರ್ತನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆದಿದ್ದಿತು. ಹೆಂಗುಸರ ನೆರವಿಯಲ್ಲಿ ವೇಣುಕ್ತ-ಕಾವೇರಿಯರೂ ಕಾಣುತ್ತಲಿಲ್ಲಾರೆ.

ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಕಾಲದ ಕೊನೆಯ ನಿಮಿಷ ಸಮಾಪಿಸಿತು. ಹೆದಾಸರು ನಿವಾಸವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಲಿದ್ದ ಕತೆಯನ್ನು ವಾಯುವೇಗದಿಂದ ಜಿಗಿಸುತ್ತ ವಾಯುಪುತ್ರನ ಜನನಪ್ರಸಂಗವನ್ನೇ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅರ್ಚಕರು ಒಳಗಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪವನ್ನೆಲ್ಲ ತೀರಿಸಿ, ಉತ್ಸವಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ವಾದ್ಯವೈಭವಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊರಗೆ ತಂದು ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರುವ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದರು. ಪೂರ್ವಸೂಚನೆಯಿಂದಲೋ ಏನೋ! ವೇಣುಕ್ತ-ಕಾವೇರಿಯರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹತ್ತಿಂಟು ಜನ ಸುಮಂಗಳೆಯರು ಎದ್ದು ತೊಟ್ಟಿಲ ಬಳಿಗೆ ಹೋದರು ಅವರೆಲ್ಲ ಸುಮಾರಾಗಿ ಕಾವೇರಿಯ ಸರಿವರಯದವರೇ! ಮದುವೆಯಾದುದರಿಂದ ಅವರು ಅಯ್ಯಿತನದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದವರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರೆಲ್ಲ ಎದ್ದುಹೋದುದನ್ನು ನೋಡಿ ವೇಣುಕ್ತ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೈನ್ಯಭಾವ ಬೆರೆತ ನೋಟಗಳಿಂದ ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದಳು. ಕಾವೇರಿಯೂ ನೋವು ತುಂಬಿದ ನೋಟಗಳಿಂದ ತಾಯಿಯನ್ನು ಒಂದು ಸಲ ನೋಡಿ, ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಸಿದಳು.

ಹೊಸ ತೊಟ್ಟಿಲನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಮಂದಾಕಿನಿ, ತುಂಬ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ತೊಟ್ಟಿಲ ಬಳಿ ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದಳು. ನಾಲ್ಕೈದು ತಿಂಗಳ

ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೆ ವೇಣುಕನೂ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಬಂದು ಹಾಸಿದ್ದ ಕಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು. ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರ ಕಡೆಗೊಬ್ಬರು ನೋಡಿದರು. ವಿಷಾದಪೂರಿತವಾದ ಮೆಲುನಗೆ ಇಬ್ಬರ ತುಟಿಗಳನ್ನೂ ಅರಳಿಸಿತು. ವೇಣುಕ ತುಂಬಿದೆದೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ನಮ್ಮ ಜೀವನದಾಗ, ಈ ಹೆಚ್ಚು-ಹರಿದಿನಗಳ ಸುಖಾ ಕಾಣುವ ದಿವಸ ಬರತಾವೋ ಇಲ್ಲೋ ಅನಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರುವ ನನಗಂತೂ !”

“ಯಾಕೆ? ಈಗೇನಾತು? ಈ ಸುಖಾ—ದುಃಖಾ ಅಂಬೂವೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ತಿಳಿವಳಿಗಳ ಮ್ಯಾಲ ಅವಲಂಬಿಸಿರತಾನ ನೋಡು! ಎಲ್ಲಾ ಮಾಡಸೋದು ಬಿಡಿಸೋದು ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛಾದ ಕೈಯೊಳಗಿನ ಮಾತು. ಜಗತ್ತಿನ ಸೂತ್ರಧಾರಿ ಆತ ಆತನ ಸಂಕಲ್ಪದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ನಡೀ-ತಿರತಾನ! ನಮ್ಮ ಕೈಯೊಳಗ ಏನೂ ಇಲ್ಲ !”

ತಾವು ಆಡುತ್ತಿರುವ ಈ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ ನಿರಾಶಾಜೀವನದ ಅಭಾವ-ವೈರಾಗ್ಯದ ಮಾತುಗಳೆಂಬ ಅರಿಕೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ; ಆದರೆ ಹೆಂಡತಿಯೆದುರು ಇಂತಹ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡದೆ ಗತಿಯೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಬಹುಕಾಲ ಬದುಕಬೇಕೆಂದು ಉತ್ಕಟವಾದ ಅಸೆಕ್ಷೆ; ಆದುದರಿಂದಲೆ ಸ್ವಕರ್ಮದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿಯೋ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿಯೋ ಬರುವ ದುಃಖ-ಚಿಂತೆಗಳ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರಿಸಿ, ಇಲ್ಲದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಎಳೆದು ತರುವುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದ ನಾವೆಲ್ಲ ದೇವರೆಂಬ ಅಪ್ಯಕ್ತವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆವು. ಈ ದೇವರ ಕಲ್ಪನೆ ನಮಗಿರದಿದ್ದರೆ, ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನದ ಬದುಕೆಂಬುದೇ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ವೇಣುಕ ನಿರಾಶೆಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದಳು :

“ಆ ಜಗತ್ತಿನ ಸೂತ್ರಧಾರಿ, ನಮಗಾಗಿ ಏನಾದರೂ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡ್ಯಾನೋ ಇಲ್ಲೋ! ನಮ್ಮ ಕಾವೇರೀ ಹಣಿಯೊಳಗ ಮದಿವೀ ಬರಿಹಾ ಬರೆದೇ ಇಲ್ಲೇನು ಬ್ರಹ್ಮ! ಕಾವೇರೀ ವಾರಿಗೀ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲಾ ಮದಿವಿ ಆಗಿ ಆಗಿ, ಒಂದು-ಎರಡು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಂದಿರು ಆದರು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಹುಡುಗಿ

ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ಕೊಡುಗೂಸಾಗೇ ಕೂತಾಳ! ಜನರು ಆಡೂ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದರ, ನನ್ನ ಕರಳಿಗೆ ಬರೀ ಕೊಟ್ಟುಂಗೆ ಆಗತಡದ!”

“ಅಲ್ಲಾ, ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಿ ಏನು ತಪ್ಪು ಮಾಡ್ಯಾಳಂತ ಜನಾ ಮಾತಾಡತಾರ? ಕಾವೇರೀ ವಾರಿಗೀ ಹುಡುಗಿಯರು ಕೆಲವರದು ಲಗ್ನ ಆಗಿರಬಹುದು; ಅವರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳೂ ಆಗಿರಬಹುದು; ಆದರ, ಕಾವೇರಿಗಿಂತಾ ಹೆಚ್ಚು ವಯಸ್ಸಾದ ಎಷ್ಟೋ ಹುಡುಗಿಯರು. ಲಗ್ನ ಆಗದೂ ಇದ್ದಾರಂಬೂದನ್ನು ಜನಾ ನೋಡೂದಿಲ್ಲೇನು? ಈಗ ಕುಮುದಾ ಇಲ್ಲೇನು? ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಿಗಿಂತಾ ಅಕಿಯೇನು ಚಿಕ್ಕಾಕಿ ಅಲ್ಲ!”

“ಕುಮುದಾ ಕಲಿತು ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗೂ ಹುಡುಗಿ; ಕಾವೇರಿ ಕಲಿಯದ ಹುಡುಗಿ! ಕುಮುದಾನ ತಂದಿ, ಮಗಳ ಮದುವೀ ಮಾಡಬೇಕಂದರ, ಬೇಕಾದಷ್ಟು ವರದಕ್ಷಿಣೀ ವರೋಪಚಾರಾ ಕೊಟ್ಟು ಇಂದೂ ಮಾಡಿ ಬಿಡಬಹುದು. ನಮಗೆಲ್ಲೆ ಹಾಂಗದ ಹೇಳಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ! ಅಲ್ಲದೆ ಕುಮುದಾನ ತಂದೀ ಸಿರಿವಂತಿಕೆ, ಜನದ ಬಾಯಿಗೆ ಬೀಗಾ ಘಾಕತಡದ; ನಮ್ಮ ಬಡತನ, ಜನದ ನಾಲಿಗೆ ನೂರು ನೂರು ನಾಲಿಗೀ ಶ್ರುತೇ ಕೊಡತಡದ.”

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಬೆದರುನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ಯಾಕ? ಯಾರು ಏನು ಅಂದರೇನು? ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಿಯಂಥಾ ಹುಡುಗಿನ್ನೂ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಜನಾ ಇದ್ದಾರಂದ ಮೂಲ, ಬಮಕೂದು ಕಠಿಣನೇ ಅದ ಸಮಾಜದೊಳಗ!”

“ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಿಯೇನು? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸೀತಾ-ಸಾವಿತ್ರಿಯರೇನು? ಅದರೆ ಈಗ ಇಂದಿನ ದಿನಗಳೊಂದು ಸುಡುಗಾಡು ಬದು ಕೂತಾವ! ಬೇಗನೆ ಮದುವಿ ಆಗದ ಕನ್ಯಾಗಳ ಸಂಖ್ಯಾ ಹೆಚ್ಚಾಗೇದ. ಮದುವಿ ಆಗದ ಕನ್ಯಾಗಳು ಅಂದರ ಜೀವ ಇಲ್ಲದ ಬಣ್ಣದ ಗೊಂಬಿಗಳೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಅದರೊಳಗ, ಬೇಕಾದ ಬ್ಯಾಡಾದ ಕಠಿಣ-ಕಾದಂಬರೀ ಓದತಾವ; ನಾಟಕಾ-ಸಿನೇಮಾ ನೋಡತಾವ; ಸ್ವತಂತ್ರ ಆಗಿ ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ತಿರು-ಗಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗತಾವ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮ ಎಂತೆಂಥಾ ಕಠಿಣಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ ಕೇಳತೀರಿಲ್ಲೇ? ಎಲ್ಲಾ ಕನ್ಯಾಗಳೂ ತಪ್ಪು ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಾರೂ ಆಡಿಕೊಳ್ಳೂ ಜನದ ಬಾಯಿಗೆ ಬಿಳೂದೇನೂ ತಪ್ಪೂದಿಲ್ಲ.

ಮದಿವೀ ಕೋಟೀ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎಂತೆಂಥಾ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೂ ನಡೀತಿಸದ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದಾಗ; ಆದರೆ ಮದಿವಿಯಾಗದ ಹೆಣ್ಣು ಮನೀ ಹಿಡಿದು ಕೂತರೆ, ದಿನಕ್ಕೊಂದು ಕಲ್ಪಿತ ಕಥೆ ಹುಟ್ಟಿತಾವ!....”

ರಾಯರು ನಡುವೆಯೇ ಕೇಳಿದರು: — “ಏನು? ಆಯ್ತರೇ ಏನು ಈಗ?”

ವೇಣಕ್ಕು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಆ ಪ್ರಾಣಿ ಮಾತನಾಡಿದ “.... ಮದಿವಿ ಆಗದೂ ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಂದಿರು ಆಗೂ ಕಥೆಗೋಳಿಸ ದಿನಾದಿನಾ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾವ. ಹೆಣ್ಣು-ಮಕ್ಕಳನ್ನ ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ-ತಂದಿಗಳಿಗೇ ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲ....” ಎಂಬ ಕಹಿನುಡಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಿದರು. ಕೇಳಿ, ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತರು ಯೋಚನಾಮುದ್ರೆಯಿಂದ. ವೇಣಕ್ಕು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ಜನರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಥೆಗಳನ್ನ ಹುಟ್ಟಿಸೂದರೊಳಗೂ, ನಮ್ಮ ಕಾವೇರೀ ಮದಿವಿ ಆಗಬೇಕು. ಒಮ್ಮೆ ಜನರ ಬಾಯಾಗ ಹೆಸರು ಕೆಟ್ಟಿತಂದರೆ, ಮುಂದೆ ಏನಾದೀತು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರದಿಲ್ಲ. ಅದರೊಳಗ ನಾವಂತೂ ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಬಡವರು!”

“ತಾ ಶುದ್ಧ ಇದ್ದರೆ, ಸೂಳಿಗೇರಾಗ ಮನೀಕಟ್ಟಿಸಬಹುದು ಆಂತ ಗಾದೀ ಮಾತಿಯೊಡನೆ ಕೇಳಿದೀ ಇಲ್ಲೋ ನೀನು?”

“ಅವೆಲ್ಲಾ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಹಳೇಗಾದೀ ಮಾತು! ಇಂದ ಎಲ್ಲಾ ಬದಲಾಗೇದ; ಆಡಿಕೊಳ್ಳುವವರ ಬಾಯಾಗ ಸಿಕ್ಕರೆ, ಅರುಂಧತೀ-ಅನಸೂಯಾ ಸುದ್ಧಾ ನೀತಿಗೇಡಿಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲತಾರೆ! ಹೋದ ವರ್ಷ ನೋಡಿದಿರಲ್ಲೋ ಎಂಥಾ ಬಂಗಾರದಂಥಾ ಹುಡುಗಿ, ಆ ಕುಲಕರ್ಣ್ಯರ ಕುಸುಮಾ! ಪಾಪ-ಜನರ ಬಾಯಾಗ ಸಿಕ್ಕು, ಭಾವೀ ಬಿದ್ದು, ವೃಥಾ ಜೀವಾ ಕಳಕೊಂಡಿತು!....

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಕಂಗೆಟ್ಟುಹೋದರು. ಏನು ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಶೂನ್ಯದೃಷ್ಟಿಯವರಾಗಿ ಅವರು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು; ವೇಣಕ್ಕನೂ ದೈನ್ಯದ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಒಂದೆ-ರಡು ನಿಮಿಷ ತಡೆದು ಗೋಪಾಲರಾಯರು ನುಡಿದರು :

“ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಿತ್ರ ಕಾಲವೇ ಬಂದದ. ಹಳೇ ರೀತಿ ಹಿಡಿದು ಜೀವನಾ ನಡಿಸಬೇಕಂದರೆ, ಹೊಸಕಾಲ ಏಟು ಹಾಕತದ. ಹೊಸಾರೀತಿ ಅನುಸರಿಸಿ ಜೀವನಾ ನಡಿಸಬೇಕಂದರೆ, ನಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಏಟುಹಾಕತದ ! ಹಳೇ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಾ ಹೊಗಳೂ ಮಂದಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಅದಸ; ಅದರೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕೃತಿಯೊಳಗ, ಹೊಸ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡೂದು ನಡದದ. ಇಂಥಾ ಕಾಲದೊಳಗ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಹ್ಯಾಂಗ ಸಿಗಬೇಕು ? ಈಗಿನ ಸಿನೇಮಾ-ನಾಟಕದ ಜಗತ್ತಿನೊಳಗ ನಾವೆಲ್ಲಾರೂ ಸಿನೇಮಾ-ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಜೀವನದ್ವಾಂಗಸ ನಡಕೋ-ಬೇಕಾಗೇದ ! ಒಳಗ ಇರೂದು ಒಂದು; ಹೊರಗ ತೋರಿಸೋದು ಒಂದು ! ಬಣ್ಣಗಾಂಕೇನಸ ಬೇಡತದ ಸಮಾಜ. ಆದರೆ, ನಮ್ಮಂಥಾ ಜನಕ್ಕೆ ಆ ಬಣ್ಣಗಾರಿಕೆ ಖರ್ಚು ವೆಚ್ಚ ನಡೀಬೇಕು ಹ್ಯಾಂಗ ? ಅಂತಸ ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಿನ್ನ ನಾವು ಬಣ್ಣದ ಬೀಸಣಕೇ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ; ಮನೀ ನಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗೂ ಗರತಿನ್ನ ಮಾಡಬೇಕಂಬೂ ಗುರಿಯಿಂದ ಹೊರಟಿವಿ. ಅದರೆ ಲೋಕೆಲ್ಲಾ ಬಣ್ಣದ ಬೀಸಣಕೇನಸ ಬೇಡತದಂಬೂದು ನಮಗ ವೊದಲಸ ತಿಳೀಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಹೊತ್ತು ಮಿಾರಿ ತಿಳಿದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡಬೇಕಾಗೇದ. ಈ ನಮ್ಮ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕಾವೇರಿ ಮಾನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗತದೋ ಏನೋ ! ದೇವರು ಎಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೇದು ಮಾಡಬೇಕು ! ”

ವೇಣಕ್ಕೆ ನಿರಾಶೆಯ ಕಟುಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದಳು :

“ ನಮಗ ದೇವರೂದು ಬರೇ ಪೂಜಿ-ನೈವೇದ್ಯಾ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ! ಒಳ್ಳೇದು ಮಾಡೂದು ಆತಗ ಮರೆತೇ ಹೋಗೇದೋ ಏನೋ ! ”

ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಅಂಚಿಯಾಳು ಬಂದು, ಕಬ್ಬೋಲೆ (ಕವರ್) ಯೊಂದನ್ನು ಒಗೆದು ಹೋದ. ಯಾರ ಪತ್ರದ ನೀಕ್ಷೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಅದೇ ಭಾವದಲ್ಲಿಯೆ ಎದ್ದು-ಪೋಗಿ ಪತ್ರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ವಿಳಾಸದ ಕೈಬರೆಹ ಅಪುಚಿತವಾದುದು. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಾಡಿಸಿದರು ಒಂದೆ ಒಂದು ಅಂಚಿಯ ಮುದ್ರೆ—ಅದೇ ನಗರದ ಅಂಚಿಯದು. ರಾಯರ ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆಯಿತು ;

“ ಅಂ! ಇದ್ಯಾರ ಪತ್ರ! ನನಗೆ ಕಟ್ಟೋಲೆ ಬರೆಯುವ ಪುಣ್ಯವಂತ ಯಾರಿರಬಹುದು? ” ವೇಣಕೃ ಕೂತೂಹಲದಿಂದ ಗೂಡನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡು-
ಲಿದ್ದರು.

ಜನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ನಿನ್ನೆಯ ರಾತ್ರಿ ಕೆಮ್ಮು ಹೆಚ್ಚು ಸಲ ಬಂದುದರಿಂದ, ಅನಂತರಾಯರಿಗೆ ತುಂಬ ಅಶಕ್ತತೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೇ ಇಂದು ರಜೆ ತೆಗೆದು-
ಕೊಂಡು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಉಳಿದಿದ್ದರು; ಯಾವಾಗಲೂ ರಾಯರಿಗೆ ಮನೆಯ-
ಲ್ಲಿಯೆ ಇರುವುದೆಂದರೆ ಬೇಸರದ ವಿಷಯ. ಕುಮುದೆಯ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕಾಗಿ
ಒಂದು ದಿನದ ರಜೆಯ ಚೀಟಿಯನ್ನು, ನಿರ್ವಾಹವಿಲ್ಲದೆ ಕಳುಹಿದ್ದರು.

ಚೈತ್ರದ ಬೇಸಗೆಯ ಸೆಕೆಗೆ ರಾಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಡೆಯಿರಲಿಲ್ಲ.
ಮಹಡಿಯ ಮನೆಯಾದುದರಿಂದ, ಕೆಳನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ತಂಪು
ಹವೆ ಆಡುತ್ತಿರುವುದು. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೇಕೆಂದರೆ, ಹಾಗೇ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿದ್ಯು-
ತ್ತಿನ ಗುಂಡಿಯನ್ನು ಒತ್ತಿದರಾಯಿತು; ಬೇಸಗೆಗೆ ತಿರುಗುತ್ತ ತಂಗಳಿ-
ಯನ್ನು ತೂರಲು ತೊಡಗುವುದು. ಇಳಿಹೊತ್ತಿನ ನಾಲ್ಕುಗಂಟಿಯಾದರೂ
ಬಿಸಿಲ ಬೇಗೆ ಆರಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಾಳಿಯಿರದುದರಿಂದ, ಗಿಡ-ಮರಗಳೆಲ್ಲ ಹೊರಗೆ
ಅಚಲವಾಗಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿರುವುವು. ಆದರೆ ಅನಂತರಾಯರ ಮನೆಯ ಸಡಸಾಲೆ
ಮಾತ್ರ ಮಹಾಬಳೇಶ್ವರದ ಸಾನುಪ್ರದೇಶದ ಸುಖಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಕೊಡು-
ತ್ತಿತ್ತು. ರಾಯರು ವಿಶ್ರಮಾಸನವೊಂದರ ಮೇಲೆ-ಕಣ್ಣೆದುರು ಟ್ರಿವರ್ಸ್
ಪತ್ರಿಕೆ ಹಿಡಿದು-ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕುಮುದಾ ಕೋಕೋದ ಕಪ್ಪನ್ನು
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಂದೆಯ ಬಳಿ ಬಂದಳು. ರಾಯರು ಆಕೆಯ ದಾರಿಯನ್ನೇ
ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರೇನೋ! ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಎಡಸಕ್ಕದ ಕಾಲು
ಚೌಕಿಯ ಮೇಲೆ ಚೆಲ್ಲಿ, ಕೋಕೋ ಕಪ್ಪನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು.
ಅದನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೇ ಹೇಳಿದರು :

“ ಇಂದ ಪೆಪರಿನೊಳಗ ಸುದ್ದೀ ಬರದಾನ; ಮುಂಬಯಿಯೊಳಗ
ನೂರಾವಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಂದಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಸರಕಾರ ಸೆರೆ-
ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿತಂತ ನೋಡು, ಕುಮುದಾ! ”

ಜಡವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕುಮುದಾ ಹೇಳಿದಳು ;

“ಹುಂ, ಕಳಿಸಿದ್ದೀತಾದೀತು! ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ! ಪಾಶವೀಶಕ್ತಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹತ್ತರ ಅದ. ಅದರ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡತಕ್ಕದ. ಇಂದ ನೂರಾವಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಂದಿನ್ನು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿತು; ನಾಳೆ ಸಾವಿರದಾ ಎಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಂದಿನ್ನೂ ಕಳಿಸಬಹುದು.”

ತಿರಸ್ಕಾರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಮಾತನ್ನಾರಂಭಿಸಿದರು :

“ ಈ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಮೂರ್ಖ ಮಂದಿಗೆ ಇಷ್ಟೂ ತಿಳಿಬಾರದೇನು? ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ಎಂಥಾ ಬಲಶಾಲಿಯಾದದ್ದು....ತಾವು ಎಷ್ಟೊಂದು ಬಲಹೀನರು! ಹೀಗಿದ್ದೂ ಅವರ ವಿರುದ್ಧ, ಏನೇನೋ ಹುಚ್ಚುನ್ದಾಂಗ ಚಳವಳಿ ನಡಿಸ್ಯಾರಲ್ಲ! ಹುಲಿ ಹಿಂಡಿನ ಮುಂದ ಇಲಿ ಹಿಂಡು ಏನು ಮಾಡಬಲ್ಲದು? ವ್ಯರ್ಥ ತಮ್ಮ ಜೀವನಾ ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಡತಾನೆ ತೀರಿತು ಈ ಹುಚ್ಚು ಚಳವಳಿಗಾರರು!”

ಸಹಿಸಲಾರದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕುಮುದಾ ಹೇಳಿದಳು :

“ಕಾಕಾ, ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಜನರೂ ಹೀಗಿಂಗ ಮಾತಾಡತೀರಾದನ್ನು ಕಂಡು ನನಗ ಕೆಟ್ಟ ಅನಿಸತಕ್ಕದ! ನಮ್ಮ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಜನಾ ಇಲಿ ಹಿಂಡೂ ಅಂತ ಅಂತೀರಲ್ಲ! ನಿಮ್ಮಂಥವರೆಲ್ಲಾ ಹಿಂಗ ಅದುಅದೇ ನಮ್ಮ ಜನರನೆಲ್ಲಾ ಇಲಿ ಹಿಂಡು ಮಾಡಿ ಕೂತಿದ್ದಿರಿ! ಯಾವಾಗಲೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಬಲದ ಪವಾಡಾ ಹಾಡೂ ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಭಟ್ಟಂಗಿಗೋಳು, ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಇತಿಹಾಸದ ಕಡೆ ಕಣ್ಣು ತೆಗೆದು ನೋಡಿದ ಹಾಂಗು ಕಾಣೂದಿಲ್ಲ ನಮ್ಮ ದೇಶದೊಳಗ ಎಂಥೆಂಥಾ ವೀರಾಧಿವೀರರು ಆಗಿ ಹೋಗ್ಯಾರಂಬೂದು ಗೊತ್ತದ ಏನು? ಒಬ್ಬನ ಒಬ್ಬ ಪ್ರತಾಗಸಿಂಗನ ಕಠಿಣ ಕೇಳಿದರ ಸಾಕು; ಹಿಂದುಸ್ತಾನ ಎಂಥಾ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಪವಿತ್ರ ದೇಶಾ ಅನ್ನೂದು ಗೊತ್ತಾಗತಕ್ಕದ!”

“ಓಹೋಹೋ!” ಎಂದು ರಾಯರು ನಕ್ಕು ಮಾತನಾಡಿದರು :

“ಹಿಂದಿಂದು ತಗದು ಹಿತ್ತಲಾಗ ಅತ್ತರಂತ! ಹಿಂದಿಂದು ತೊಗೊಂಡು ಮಾಡೋದೇನು? ಅದೆಲ್ಲಾ ವಿಜಾಪುರ ಇತ್ತು; ಗೋಳುಗುಮುಟ ಇತ್ತು! ಇಂದೇನು ಅದ? ಇಂದ ದಿಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಆದಿಲಶಹಾನ ಜೋಡಿ ಜಗಳಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಬ್ರಿಟಿಷರ ಬಾಂಬಿನ ಜೋಡಿ ಜಗಳಾಡಬೇಕಾಗತಕ್ಕದ ತಿಳಿತಿಯೊ?”

ನಗೆ-ರೋಷ ಎರಡೂ ಬೆರೆತ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕುಮುದಾ ನುಡಿದಳು :

“ ದಿಲ್ಲಿಯೊಳಗ ಅಲ್ಲಿ ಆದಿಲಶಾಹೀನ್ನ ಎಲ್ಲಾಂವನ್ನ ತಂದಿರಿ ಕಾಕಾ ನೀವು? ನಮ್ಮ ಜನರಲ್ಲಿರುವ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಇತಿಹಾಸದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಹಾಂಗ ಅದ ನೋಡಿ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು! ಇನ್ನ ಬ್ರಿಟಿಶರ ಬಾಂಬಿನ ಹೆದರಿಕೆಗೆ ವಿಷಯ! ನಮ್ಮ ಜನರಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡರೆ, ಬ್ರಿಟಿಶರ ಬಾಂಬು ಇದ್ದಲ್ಲೇ ಹುಡುಗೂಡಿ ಹೋಗತಾನ ತಿಳೀತಲ್ಲೋ ? ”

“ ಅಬಾಬಾಬಾ! ನೀನೂ ಆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಖಾದೀಬಾವಾಗಳ ಹಾಂಗ, ಭಾಷಣಾ ಬಿಗಿಲಿಕ್ಕೆ ಸುರೂ ಮಾಡಿದಿ ಅಲ್ಲಾ! ” ಅನಂತರಾಯರಾಡಿದ ಈ ಉಪರೋಧಿಕ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕುಮುದಾ ಅಭಿಮಾನ-ಆವೇಶಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದಳು :

“ ನಾ ಏನು ಭಾಷಣಾ ಮಾಡತೀನಿ ನನ್ನ ತಲಿ! ಆ ದಿನಾ ಅಕ್ಕೀಪ್ಯಾಟೀ ಬಯಲೊಳಗ, ರತ್ನಾಕರ ಭಾಷಣಾ ಮಾಡಿದ: ಅದನ್ನ ಕೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ನೀವು! ಸತ್ತ ಹೆಣದೊಳಗ ಸುದ್ದಾ ಜೀವಾ ತುಂಬುವಂಥಾ ಭಾಷಣ ಅದು! ಅಂದಿನ ಅವನ ಮಾತು ಕೇಳಿದ್ದರೆ, ಎಂಥಾ ದೇಶದ್ರೋಹಿಗಳೂ ಸಹಿತ ದೇಶಭಕ್ತರಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಶರಿಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕು! ”

ಅಣಕದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮತ್ತೆ ಅನಂತರಾಯರು ಮಾತನಾಡಿದರು :

“ ಹೂಂ ಹೂಂ! ಅವ ಯಾರಂವಾ...ಅಂಫಾ ರತ್ನಾಕರ? ಈ ಮೂರ್ಖ ದೇಶಭಕ್ತರು ಇಲ್ಲದ್ದೊಂದು ಹೇಳಿ, ನಿಮ್ಮಂಥಾ ತಿಳಿಗೇಡಿ ಹುಡುಗರ ತಲಿ ಕೆಡಸತಾರ! ಬುದ್ಧಿ ಇದ್ದವರು ಅವರ ಜೊಳ್ಳುಮಾತಿನ ಭ್ರಮೆಗೆ ಯಾತಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಾರು ಹೇಳು ಕುಮುದಾ! ಜನಾಬ್ದಾರೀ ಅಂಬೂದು ಆ ದೇಶಭಕ್ತರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರೂದಿಲ್ಲ; ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಹುಡುಗರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರೂದಿಲ್ಲ. ಅಂತಲೇ ಅವರ ಚಳವಳಿಯೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಹುಡುಗರ ಮ್ಯಾಲ ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತೆದ. ತಿಳಿದ ಹಿರಿಯರು ಅವರ ಮಾತನ್ನ ಯಾತಕ್ಕೆ ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದಾರು ? ”

“ ತಿಳಿದ ಹಿರಿಯರೂ ಅಂತ ಯಾರಿಗಂತೀರಿ ಕಾಕಾ ನೀವು? ದೇಶದ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಕಲ್ಪನಾ ಕೂಡ ಇಲ್ಲದ, ಸರಕಾರದ ಕಚೇರ್ಯಾಗ

ಕಾರಕೂನಿಕ್ಕೇ ಮಾಡಿ, ಕೂಲೀ ಪಡೆದು ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿಸೋ ಹೇಡಿ-
 ಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀವು ಹಿರಿಯರಂತ ತಿಳಿದೀರೇನು? ಅವರು ಹಿರಿಯರಲ್ಲ;
 ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧಿಸುವ ಹೆದ್ದುಗಳು! ಇಂಥವರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕಲ್ಯಾಣ ಹ್ಯಾಂಗ
 ಆದೀತು? ಆರುಸಾವಿರ ಮೈಲಿನ ನ್ಯಾಲಿಂದ ಬಂದ ಮುಷ್ಟಿತುಂಬಾ ಜನರು,
 ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ಹಿರಿಯರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹುಳುಗಳ ಹಾಂಗೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೂ,
 ಅದರ ಎಗ್ಗು ಅವರಿಗೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಹಸಿವಿಗೆ ತುತ್ತು ಕೂಳು ಸಿಗತದ ಅನ್ನೂ
 ವೋಹದೊಳಗ, ದೇಶದ ಪಾರತಂತ್ರದ ಬಲಿನ ಹೆಚ್ಚಿ ಚ್ಚು ಬಿಗೀಮಾಡಿ-
 ಕೋತಕ ಹೊರಟಾರ! ಭಾರತಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರಸುಖದ ಭವಿಷ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ-
 ದ್ದಾಂಗ ಮಾಡ್ಯಾರ! ಕಾಕಾ, ನೀವು ರತ್ನಾಕರನ ಭಾಷಣಾ ಕೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು!
 ಆತ ಇಷ್ಟೊಂದು ತೇಜಸ್ವಿ ಇದ್ದಾನೆಂಬುದು ನನಗೇನೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ
 ಬಿಡಿರಿ!”

ರಾಯರು ಸ್ವಲ್ಪ ವೇತ್ತಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ರತ್ನಾಕರ ಅಂದರ ಯಾರು? ಎಲ್ಲಿಯವರು? ”

ಹೆಮ್ಮೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕುಂದುವಾ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಆ ದಿನದ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡು ಹೇಳತಾ ಹೊರಟಿದ್ದರಲ್ಲ; ಆ
 ಖಾದೀಧಾರ ತರುಣರು? ಅಂದು ಕಾವೇರಿಯನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ ಗಂಡಿನ
 ಚೊತೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದವರೆಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದೆ ನಲ್ಲ....ಅವರು! ”

“ ಓ, ಆತನೇ? ಅವನೂ ಭಾಷಣ ಕೊಡತಾನೇನು? ಪಾಪ, ನೋಡಿ-
 ದರ ಒಳ್ಳೇ ಬುದ್ಧಿವಂತನ ಹಾಂಗ ಕಾಣಿಸತಾನ! ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನವರು ಅಂಥಾ
 ತರುಣರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಂಕುಬಂದಿ ಚೆಲ್ಲ ಮುಬ್ಬಿಗೆ ಹಾಕಿ ಬಿಡತಾರ! ಪಾಪ!
 ಸುಮ್ಮನ ಕಾಲೇಜಿನೊಳಗ ಕಲಿತು, ಪರೀಕ್ಷಾ ಪಾಸುಮಾಡಿ, ಎಲ್ಲಾ ರೆ
 ಸರಕಾರೀ ನೌಕರೀ ಹಿಡಿದು ಸುಖವಾಗಿ ಸಂಸಾರಾ ಮಾಡಬಾರದಕ ? ಅದನ್ನ
 ಬಿಟ್ಟು ಈ ಖಾದೀ ತೊಟ್ಟಿಗೊಂಡು ತನ್ನ ಕರಿಯರೆಲ್ಲಾ ಬೂದಿ ಮಾಡಿ-
 ಕೊಳ್ಳೋ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಅನಗ ಎಲ್ಲೀದು ಬಂದು ಹೊಕ್ಕಿತೋ ಏನೋ!
 ಹುಡುಗ ಮಾತ್ರ ತೇಜಸ್ವಿ ಹುಡುಗ ಇದ್ದಾನೆ; ನಾ ಏನೂ ಅಲ್ಲ ಅನಲಿಕ್ಕೆಲ್ಲ!
 ಅಂಥಾ ಹುಡುಗೊಬ್ಬ ಸರಳ ಹಾದೀ ಹಿಡಿದಾನೆ ಇದ್ದರ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ

ನೋಡು ಕುಮುದಾ, ಅವನ್ನ ನನ್ನ ಮನೀ ಅಳಿಯನ್ನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಡತಿದ್ದೆ. ”

ತಂದೆಯ ಮಾತಿನ ಕೊನೆ ಮಗಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಾಚಿಕೆಯನ್ನು ಹೇರಿತು. ಆ ನಾಚಿಕೆ ಕುಮುದೆಯ ಮೊದಲಿನ ಭಾವಾವೇಶವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿತು; ತಂದೆಯ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಲು ಹಚ್ಚಿತು. ಆಗ ಕುಮುದಾ, ತಂದೆಯ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ತಂದೆತನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಂಡಳು. ಇದುವರೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಲಿದ್ದ ದೇಶದ್ರೋಹಿತ್ವದ ಭಾವವನ್ನದು ಮರೆಮಾಡಿ ತಾನೆ ತಾನಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದಿತು. ಒಮ್ಮೆಲೆ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಆಕೆ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಇದೇನು ಕಾಕಾ ! ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕೋಪ ಕುಡಿಯುವುದನ್ನು ಮರೆತೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀರಲ್ಲ; ತಣ್ಣ ಗಾಗಿ ಹೋಯಿತೋ ಏನೋ ! ”

“ ಏನು ? ನಾನು ಕೋಪ ಕುಡಿಯಲೇ ಇಲ್ಲ ಅಲ್ಲವೆ ? ನೋಡು ಕುಮುದಾ ! ಮಾತಿನ ಹುಚ್ಚು ಅಂದರ ಹೀಗ ಅದ ! ನೀ ಯಾವಾಗ ಕೋಪ ತಂದುಕೊಡತೋ ಅಂತ ದಾರಿ ನೋಡತನಕ ಕೂತುಕೊಂಡಿದ್ದೆ; ಆದರ ಮಾತಿನ ಭರದೊಳಗ, ಕೈಯಾಗಿನ ತುಂಬಿದ ಕಪ್ಪು ಯಾವಾಗ ಟೀಪಾಯ ಮ್ಯಾಲ ಇಟ್ಟಿನೋ ಏನೋ ನೆನಪು ಇಲ್ಲ ! ”

“ ನನಗೂ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರ ಬರಲಿಲ್ಲ... ಹಾಂಗನ ಏನೇನೋ ಮಾತು ಬಿಳಿಸಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ತಣ್ಣ ಗಾಗಿ ಹೋಗೇದ ಕೋಪೋ ! ತಡೀರಿ, ಒಳಗ ಒಲಿಮ್ಯಾಲ ಬಿಸಿ ಹಾಲು ಅವ. ಬ್ಯಾರೇ ಒಂದು ಕಪ್ಪು ಮಂಡಿಕೊಂಡು ಬರತೀನಿ ! ” ಎಂದು ನುಡಿದವಳೇ ಕುಮುದಾ ಎದ್ದು ಒಳಗೆ ನಡೆದಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಹುಬ್ಬನ್ನು ಸಂಕುಚಿತಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಹಾಗೆಯೇ ಏನೇನನೋ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ, ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಒರಗಿಕೊಂಡಳು. ಬಹುತರವಾಗಿ ಅವರು ಕುಮುದೆಯೊಡನೆ ದೇಶಭಕ್ತಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕುತು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರೇನೋ ! ಸ್ವಲ್ಪ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕುಮುದಾ, ಬೇರೆಯ ಕೋಪೋ ತುಂಬಿದ ಕಪ್ಪನ್ನು ತೆಗೆದ. ಕೊಂಡು ಬಂದಳು. ತಂದೆಯ ಕೈಗೆ ಕೊಡುತ್ತ ಹೇಳಿದಳು :

“ ತಗೊಳ್ಳಿ ಇದನ್ನು....ತಾಜಾ ಕೋಕೋ ! ಇದೇ ಈಗ ವೇಣಕ್ಕೆ ಕಾವೇರಿ ಇಬ್ಬರೂ ಹಿತ್ತಲ ಬಾಗಿಲಿಂದ ಬಂದು ಒಳಗ ಅನ್ನನ ಹತ್ತರ ಕೂತಾರ. ಏನೋ ಮಾತಾಡಬೇಕಾಗೇದಂತ; ನನಗ ಕೂಡಲೆ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳ್ಯಾರ ! ಹೋಗಲೇ ?”

ರಾಯರು ಕೋಕೋ ಕಪ್ಪನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ತಗುಲಿಸುತ್ತ ನುಡಿದರು :

“ ಯಾತಕ್ಕ ಬಂದಾರ ? ಮತ್ತೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನಿಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಕನ್ಯಾ ನಿರೀಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬರುವವರಿದ್ದಾರೇನು ? ಹಾಂಗಿದ್ದರ ನನಗೂ ಹೇಳು, ನಾನೂ ಬರತೀನಿ !”

ಕುಮುದಾ ನಗುನಗುತ್ತ ಒಳಗೆ ಹೋದಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಕಪ್ಪನ್ನು ಒರಿಯದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೆಳಗಿಟ್ಟು, ಮತ್ತೆ ಟೈವ್ಸ್ ಸತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಹಿಡಿದರು.

* * * * *

ಕುಮುದಾ ಒಳಗೆ ಹೋದಾಗ, ವೇಣಕ್ಕೆ ಕಾವೇರಿ ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ತುಂಗಮ್ಮ ಅವರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಪ್ರಾರಂಭದ ಯೋಗಕ್ಷೇಮ-ಅಡಿಗೆಯೂಟಿದ ಮಾತುಗಳು ನಡೆದಿದ್ದವು. ಕುಮುದೆಯೂ ಬಂದು ಅವರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳಿತಳು. ಕಾರಣವೇನೂ ಇಲ್ಲದೆ ಈ ತಾಯಿ ಮಗಳು ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬರಲಾರರೆಂಬುದು ಕುಮುದೆಗೆ ಗೊತ್ತು. ಎಂತಲೇ ಆಕೆ ನಗು-ನಗುತ್ತ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಇದೇನು ಅಬಚೇ, ಇಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಬಂದೀರಿ ? ಮತ್ತೆ ಯಾರರೇ ಕಾವೇರಿನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವವರು ಇದ್ದಾರೇನು ? ಈಗ ಕಾಕಾ ಹೇಳಿದರು : ಕಾವೇರಿನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವವರು ಇದ್ದರ, ತಾವೂ ಬರತಾರಂತ ಚಹಾಕುಡೀಲಿಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಮನಿಗೆ !”

ಎಲ್ಲರೂ ನಕ್ಕರಾದರೂ ವೇಣಕ್ಕನ ನಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷಾದ ತುಂಬಿಸಿಂತಿತ್ತು; ಕಾವೇರಿಯ ನಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷಾದ, ನಾಚಿಕೆ ಎರಡೂ ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿದ್ದವು. ನಗೆ ನಿಂತ ಮೇಲೆ, ಗಂಭೀರಭಾವದವರಾಗಿ ವೇಣಕ್ಕೆ ಮಾತನಾಡಿದರು :

“ ಈಗ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಕೂಡ ಒಂದು ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತಾಡಿ, ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದೀನಿ ತುಂಗಮ್ಮಾ ! ಈ ಊರಾಗ

ನಮ್ಮ ಸುಖ-ದುಃಖದ ಮಾತನ್ನು ನೀವಾರೇ ಅಷ್ಟು ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಕೇಳಿ ತೀರೇ ಅಂತ, ಆಗಾಗ ನಮ್ಮ ಕಡೆ ಓಡೋಡಿ ಬರಬೇಕಾಗತು. ಮಿಕ್ಕ ಜನಾ ಎಲ್ಲಾ ಚಾಪ್ಪಿ ಮಾತು ಅಡಿ ಮನಸು ನೋಯಿಸವರೇ ಹೊರತು, ಒಬ್ಬರೂ ಸಹಾಯ-ಸಹಕಾರ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರೂದಿಲ್ಲ. ”

ಕುಮುದಾ ಕುತೂಹಲದ ನೋಟಗಳಿಂದ ವೇಣಕ್ಕನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದಳು; ತುಂಗಮ್ಮ ಮರುಕದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದಳು :

“ ವೇಣಕ್ಕಾ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ ನೋಡಿ! ಯಾರಿಗೆ ಯಾರೂ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಕೊಟ್ಟು ನಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಇರೂದಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ಒಬ್ಬರ ಅನುವು-ಆಪತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯಾದೊಳಗ ಸುಂದಿ, ಬಾಯಿ ಮುಚಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನ ಇದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾಂಗ ಆಗತು. ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಮಾಡೂದಿಲ್ಲ ಜನ. ತಮಗೂ ಒಮ್ಮಿಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆ ಅನುವು-ಆಪತ್ತು ಬರಬಹುದೆಂಬುದರ ಕಲ್ಪನಾನು ಇರೂದಿಲ್ಲ. ಅದರೊಳಗ ಹೆದರಿನಡಿಯುವ ವರ ಮ್ಯಾಲ ಕಪ್ಪಿ ಜಿಲ್ಲುವವರಂತೂ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗ ಬಹಳ ಸುಂದಿ !”

“ ನಾವು ಬಡವರೈವ್ವಾ! ಜನದೊಳಗ ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಜೀವನಾ ನಡಿಸಬೇಕಾಗತು ನನುಗ! ನಿಮ್ಮಂಥವರ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ, ಜನದ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಸಿ ಬಿಡತು; ನಮ್ಮಂಥವರ ಬಡತನ ಅವರ ಒಂದು ಬಾಯಿಗೆ ಹತ್ತು ಬಾಯಿಯ ಬಲಾ ಕೊಡತು. ಬಡವರ ಮನುಗೂ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಇರತಾನು; ಕೊಡು-ಕೊಂಬೀದರ ಸಲುವಾಗಿ ಜನರ ಸಂಬಂಧನೂ ಬರತು. ಅದಕ್ಕ ಯಾರಿಗೂ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತಾಡಿ ಮಾರಿ ಕೆಡಿಸಿಗೋ ಬಾರದಂತ ನಾವು ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಮಂದಿ ಕಡಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಮಾರಿ ಕೆಟ್ಟ ಮಾಡಿಕೋ ಬೇಕಾಗತು !”

ಕಾವೇರಿ ಮೌನಿಯಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡೇ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಚಿಲ್ಲಿಳು. ಕುಮುದಾ ಮಾತನಾಡಿದಳು :

“ ನಮ್ಮ ಮನಿ ಅನ್ನಾ ಉಂಡು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಯಾಕ ಅಂಜಿಕೊಂಡು ನಡೀಬೇಕು ಅಬಚೀ ನಾವು ? ತಿರುಗೀ ಮುರುಗೀ ಬರೂದು ಮಕ್ಕಳ ಮದಿವೀ ಮುಂಜಿವೀ ಮಾತು ! ಅದರ ಹೆದರಕೀ ತಗದೊಗೆದು ಬಿಟ್ಟಿರ, ನಾವು

ಯಾರಿಗೂ ಹೆದರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕಾವೇರೀ ಮದಿವೀ ಸಲುವಾಗಿ ಮಂದಿಗೆ ನೀವಿಷ್ಟು ಅಂಜಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀದೀರಿ. ಹೋಗಲಿ, ಕಾವೇರಿಗೆ ಮದಿವೀನೇ ಬ್ಯಾಡ ! ಆಕೆಗೆ ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಕಲಿಸಿ, ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ತಾನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥಳಾಗೂ ಹಾಂಗ ಮಾಡಿ ಬಿಡ್ರೀ ಆಯ್ತು. ನನಗಂತೂ ಅನಿಸಿ ಹೋಗೇದ; ಈ ಕನ್ಯಾ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರೂದು, ಹುಚ್ಚುಚ್ಚಾರ ಪ್ರಶ್ನೀ ಕೇಳೂದು, ತಾವು ಕೋತಿ ಮುಖವನಿದ್ದರೂ ನಕ್ಷತ್ರದಂಥಾ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿ ಗೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲದ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಹೋಗೂದು-ಇದೆಲ್ಲಾ ಹೋಗಬೇಕಾದರ, ಕೆಲವು ದಿನ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಲಗ್ನಾ ಆಗದಸ ಹಾಂಗಸ ಇದ್ದು ಬಿಡಬೇಕೂ ಅಂತ !”

ವೇಣಕ್ಕೆ ದೈನ್ಯದ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ಹಾಂಗ ಹ್ಯಾಂಗಾದೀತು ಬಾಳಾ ಕುಸುಮಾ ! ಹೆಣ್ಣು ಅಂದರ ತಾಯಿ-ತಂದಿಗೆ ಒಂದು ಹುಣ್ಣು ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾಂಗ. ಯೋಗ್ಯ ವರಾ ನೋಡಿ ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಾಗಸ ಆ ಹುಣ್ಣಿನ ನೋವು ಇಲ್ಲದ್ದಾಂಗ ಆಗೂದು. ಇನ್ನೂ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗಿ ನೀನು.... ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನೋಡಿ ಬೇಸತ್ತು. ಏನೋ ಮಾತಾಡತೀ ಆಯ್ತು. ಎಷ್ಟು ಕಲಿತರೂ ಏನಾತು ? ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ತಾಯಾಗೂ- ದೇನೂ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಇದನ್ನ ತಿಳಕೊಂಡ ತಾಯಿ-ತಂದಿ, ತಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಮಿಡುಕಾದಬೇಕಾಗತಸವ ತಾಯಿ ! ಈಗ ನಿನ್ನ ಮಾತಸ ತೋಗೊಂಡು ನೋಡು ! ನೀನು ಕಾಲೇಜ ಕಲಿತು ಬಿ. ಎ — ಎಂ. ಎ. ಆದರೂ, ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋದು ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಅದ ಏನು ? ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಗೆ ಈ ಮಾತು ಒಪ್ಪಿಗಿ ಆದೀತೇನು ?”

ಏನೋ ನೆನಪಾದಂತಾಗಿ, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಜುಮ್ಮೆಂದು ಕುಸುಮಾ ಸುಮ್ಮಗೆ ಕುಳಿತಳು. ಕಾವೇರಿ ತನ್ನ ದೈನ್ಯದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಅತ್ತಿತ್ತ ಹೊರಳಿಸಿ, ಎಲ್ಲರ ಮುಖಗಳ ಕಡೆಗೂ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದಳು. ತುಂಗಮ್ಮ ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ನೋಡಿ ವೇಣಕ್ಕಾ, ಈಗ ಈ ಕಲಿತ ಮಂದೀದೊಂದು ಇದಸ ಮಾತಾ ಗೇದ. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಮದಿವೀ ಬ್ಯಾಗನ ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕಂದರ, ಸುಧಾರಕ ತಾಯಿ-ತಂದೆಂದಿರೂ ಸಿದ್ಧರಾಗೂದಿಲ್ಲ; ಹುಡುಗಿಯರೂ ಸಿದ್ಧರಾಗೂದಿಲ್ಲ. ಮುಂದ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಆಗಿ, ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕಂದರ, ಕಲಿತ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ

ತಕ್ಕ ವರಗಳು ಸಿಗೊದಿಲ್ಲ; ಅಂಥಾ ಇಂಥಾ ವರನ ಕೈ ಹಿಡೀಲಿಕ್ಕೆ ಆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮನಸು ಒಪ್ಪೊದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ, ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೆಂಬೂ ಮನಸ್ಸಿದ್ದರೂ ಆ ಹೆಣ್ಣು ಮದುವೆ ಕಾಣದೆ ಮರಗತನ ಜೀವನಾ ಸಾಗಿಸ ಬೇಕಾಗತದ. ಇದಕ ಊರೊಳಗ ನೋಡೀದಿರೋ ಇಲ್ಲೋ? ಬಿ. ಎ. ಎಂ. ಎ. ಪಾಸಾದ ಮುದಿಕನ್ಯಾಗಳು ಎಷ್ಟು ಜನಿದ್ದಾರ? ಎಲ್ಲಾ ಸರಳ ನಡದರ ಸರಿ; ಏನಾರೇ ಹೆಚ್ಚೂ ಕಡಿಮೆ ಆದರ, ಮನಿತನದ ಮಾನಾ ಅಂಬೂದು ಉಳಿದೀತೇನು? ಅದಕ್ಕೂ ನಾನು ಗಂಟು ಬಿದ್ದೀನಿ : ಕುಮುದಾನ ಮದುವೆನೂ ಆದಷ್ಟು ಲಗೂನಕ ಮಾಡಿಬಿಡೂಣೂ-ಅಂತ !”

ವೇಣುಕೃ ಹೇಳಿದರು :

“ ಕುಮುದಾನ ಲಗ್ನದ್ದೇನು ದೊಡ್ಡಮಾತು ಬಿಡ್ಡಿ ತುಂಗಮ್ಮಾ! ಕಲಿತ ಹುಡುಗಿ; ಚಿಲಿವಿ ಇದ್ದಾಳೆ; ಶ್ರೀಮಂತರ ಮಗಳು! ಆಕೀ ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಯಾತರ ಪ್ರತಿಬಂಧ ಅದ? ಏನ ಬರೂ ಅಡ್ಡಿ-ಆತಂಕಗಳೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮಂಥನ-ರಿಗೆ ಬರತೀತಾವ. ಅದು ಇರಲಿ! ಈಗ ಒಂದು ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡ ಬೇಕಾಗೀದ : ಅಂದ ಕನ್ಯಾನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಕಪ್ಪುವರಾ ಬಂದಿದ್ದನಲ್ಲಾ! ಆತನ ಜೋಡಿ ಬಂದಿದ್ದರಲ್ಲಾ ಒಬ್ಬರು ಖಾದೀ ಹಾಕಿಕೊಂಡವರು! ಅವರ ಹೆಸರು ಅದೇನಕ ಕಾವೇರೀ...ಅಂ....ಹುಂ! ಅವರ ಹೆಸರು ರತ್ನಾಕರ ರಾಯರಂತ. ಅವರದೊಂದು ಪತ್ರ ಬಂದಕದ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ !”

‘ ರತ್ನಾಕರ ’ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆಯೆ ಕುಮುದಾ ಚಕಿತ-ಳಾದಳು. ಆತುರ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕಾವೇರಿಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದಳು. ತುಂಗಮ್ಮ ಕೇಳಿದರು :

“ ಏನಂತ ಬರದಾರ ಪತ್ರದೊಳಗ? ಅಂದ ಒಲ್ಲೇ ಅಂತ ಹೇಳಿ ಹೋದ ಆ ವರ, ಈಗ ಮನಸು ತಿರುಗಿ, ಕಾವೇರಿನ್ನ ಮಾಡಿಕೊಡತೀನಿ ಅಂತ ಒಪ್ಪಾನಂತೇನು !”

“ ಛೇಛೇ! ಆ ಮಾತೇನೂ ಇಲ್ಲ ಆ ಪತ್ರದೊಳಗ !”

“ ಹಾಗಾದರ ತಾನೂ ಮಾಡಿಕೊಡತಾನಂತೇನು ?” ತುಂಗಮ್ಮ ಹೀಗೆ ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೆ ಕುಮುದೆಯ ಕರುಳಿಗೆ ಕೆಂಜಿಗ ಕಡಿಂತಾಯಿತು. ಎದೆ ದಡದಡಿಸಿತು ತಾನು ಏನು ಕೇಳಬೇಕಾಗುವುದೋ ಎಂದು ಅಸ್ಥಿರ ಭಾವ-

ದವಳಾಗಿ, ಮೈಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕವಿಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಳು. ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಚೆಲುವೆಯಾದ ಕಾವೇರಿಯ ಮುಖದತ್ತ ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ನೋಟಗಳನ್ನು ಬೀರಿ ಹಿಂತೆಗೆದುಕೊಂಡಳು. ವೇಣಕ್ಕ ಹೇಳಿದರು:

“ ಅಂಥಾ ಗಂಡನ್ನ ಪಡಿಯೂ ಭಾಗ್ಯ ನಮ್ಮ ಕಾವೇರೀ ಹಣಿಯೊಳಗ ಹ್ಯಾಂಗ ಬರದಾನೈವಾ ಬ್ರಹ್ಮ! ಕುಮುದಾ, ಈ ಪತ್ರ ತೆಗೆದುಕೋ! ನೀನೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಬರೆದದ್ದೆನೆಲ್ಲಾ ಓದಿ ಹೇಳು! ಈ ಪತ್ರದೊಳಗ ಬರದದ್ದನ್ನ ಓದಿ, ಏನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ನನಗ ತಿಳಿದ್ದಾಂಗ ಆದದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿಮ್ಮ ಕಡಿಗೆ ಓಡಿ ಬಂದೀನಿ. ಓದವ್ವಾ ಕುಮುದಾ!”

ಕುಮುದಾ ಆತುರಭಾವದಿಂದಲೇ ಪತ್ರದ ಮಡಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ನೋಡಿದಳು; ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೊರಳಿಸಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಳು. ಸುಂದರವಾದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಸುದೀರ್ಘವಾದ ಪತ್ರವದು. ಓದಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು:

‘ ಸ್ವರಾಜ್ಯಭವನು ’ ನಗರ ವಿಪ್ಲವಣ
ತಾ..೧೩—೪—೧೯೩೦ ಇಸಿ.

“ ಸವಿನಯ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು

ಹಿರಿಯರಾದ ಗೋಪಾಲರಾಯರೆ,

ನನ್ನ ಈ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಪತ್ರ ತಮ್ಮನ್ನು ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಳಿಸಬಹುದು. ನಾನು ತಮಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಪರಿಚಿತನಾಗಿದ್ದರೂ, ಸ್ವಲ್ಪ ಪರಿಚಿತನೂ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಅಂದು ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ ಶ್ರೀ. ವೆಂಕಣ್ಣ, ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾಗ, ಆತನ ಜೊತೆಗೆ ನಾನೂ ಬಂದಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಖಾದಿಯ ಉಡಿಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಅಂದು ನೋಡಿದ್ದ ತಮಗೆ, ಈ ಪತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತಿರುವ ನನ್ನ ರೂಪ ನೆನಪಿಗೆ ಬರಬಹುದು. ನನ್ನ ಹೆಸರು ‘ ರತ್ನಾಕರ ’ ಎಂದಿದೆ. ಶ್ರೀ. ವೆಂಕಣ್ಣನ ಅಣ್ಣ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರದ ಮಿತ್ರ ಆ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ನಾನಂದು ಆತನೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕನ್ಯಾನಿರೀಕ್ಷಣೆಗಂದು ಬಂದಿದ್ದೆ. ನಾನೊಬ್ಬ ಸಮಾಜಸೇವಕ. ಅಂದು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕನ್ಯಾನಿರೀಕ್ಷೆಯ ನಾಟಕವೂ ಅದರ ವಿಷಾದಾಂತವೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತುಂಬ ನೋವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದುವು.

ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ತರುಣರೂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹಂಬಲಿಸುವರೇನೋ ನಿಜ; ಆದರೆ ಮದುವೆಯಿಂದರೇನೆಂಬುದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ

ಅರ್ಥನಾಡಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವವರು ತೀರ ಅಪೂರ್ವ. ತನ್ನ ಕೈ ಹಿಡಿಯಬೇಕಾದ ಕನ್ಯೆ ಹೀಗೆ ಹೀಗೆ ಇರಬೇಕೆಂದು ಏನೇನೋ ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತರುಣರು, ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಎಂತೆಂತಹ ರತ್ನಗಳನ್ನೂ-ಅವುಗಳ ಬೆಲೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ-ಹೇಗೆ ಎಸೆದು ಬಿಡುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಅನೇಕ ಸಲ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ; ಮೊನ್ನೆಯ ದಿನ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು ಕಳವಳಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಜೊತೆಗಾತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿರುವ ಕನ್ಯೆಯ ಕುಲೀನತೆ, ಬೆಳೆದ ವಾತಾವರಣ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಮನಸ್ಸು. ಸಾಮ್ಯಸ್ವಭಾವ, ದೇಹದ ಆರೋಗ್ಯ, ಸಹಜಸೌಂದರ್ಯ ಇವುಗಳ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಆಯ್ದುಕೊಂಡರೆ, ವೈವಾಹಿಕ ಜೀವನ ಸುಖಮಯವಾಗುವುದೆಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಹಳ ತರುಣರಲ್ಲ. ಎಂತಲೇ ತಮ್ಮ ಹುಚ್ಚು ಆಭಾಸಾತ್ಮಕ ಅಪೇಕ್ಷೆಗಳಿಗನುಸಾರವಾದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಆರಿಸಲು ಹವಣಿಸುವರು. ಹೊರಮಿಂಚಿಗೆ ಮರುಕಾಗಿ ಒಳಗಿನ ಜೊಳ್ಳುಪೊಳ್ಳುತನಗಳ ಕಡೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಹರಿಸರು. ಬೆಳ್ಳಗಿರುವುದೆಂದು ಬೆಣಚುಗಲ್ಲನ್ನು ಆರಿಸುವರೇ ಹೊರತು, ಚಿನ್ನದ ಅದಿರುಗಲ್ಲನ್ನು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡದಿರುವರು ಹೀಗಾದುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರೀತಿವಿವಾಹವೆಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವೇಷ-ವೈಷಮ್ಯಗಳ ತಾಂಡವ ನಡೆದು, ಸಾರವಿಲ್ಲದ ದಾಂಪತ್ಯಜೀವನವು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿಳುತ್ತಲಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಾರರಹಿತ ಸಂಸಾರಗಳು ನಮ್ಮ ಸಮಾಜಸೃಷ್ಟದ ಬೇರಿಗೆ ಬೆನ್ನೀರೆರೆದು ಅದನ್ನು ನಿಷ್ಫಲಗೊಳಿಸುತ್ತಲಿದೆಯೆಂಬ ಸಂಗತಿ, ನಮ್ಮ ಎಂತೆಂತಹ ಸಮಾಜ ಧುರೀಣರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರ ತಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರಲೊಲ್ಲದಾಗಿದೆ. ದೇಶದ ದುರ್ದೈವ. ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಮಾಜದ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣವಾದ ಸಾಂಸಾರಿಕ ಜೀವನವು ಸುಖಮಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡುಗಳಲ್ಲಿ-ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ-ಆಯ್ಕೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ತೀರ ಬದಲಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಆರಿಸುವುದರಲ್ಲಷ್ಟೇ ಈ ಬದಲಾವಣೆ ಬೇಕೆಂದಲ್ಲ; ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಗಂಡನ್ನು ಆರಿಸುವ ತಾಯಿ-ತಂದೆಗಳ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಬೇಕಾದುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಿರಿವಂತಿಕೆಯ ಮೋಹದಿಂದ ಹೀನವರನಿಗೆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ತಪ್ಪೆನಿಸುವಂತೆಯೇ, ಹೊರಮಿಂಚಿನ

ನೋಹದಿಂದ ಸಂಸೃತಿಯೇನ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೈಹಿಡಿಯಬಯಸುವುದೂ ತಪ್ಪೆನಿಸುವುದು.' ತಪ್ಪೆನಿಸುವುದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಈ ತಪ್ಪು, ಸಂಬಂಧಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬಾಳನ್ನೇ ಹಾಳುಮಾಡುವುದು.

ತಮ್ಮ ವಿಷಯವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಮನೆತನದ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಅರಿತಿದ್ದೇನೆ. ತಮ್ಮ ದಾಸ್ತೀಣ್ಯಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನನ್ನ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಕಂಡುಕೊಂಡೂ ಇದ್ದೇನೆ. ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ಅಂದು ನೋಡಿದ ನನಗೆ, 'ಇವಳು ಎಂತಹ ಒಳ್ಳೆಯ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿರಬಹುದು!' ಎನಿಸಿತು. ಆಕೆಯ ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವಾದ ಮುಖಭಾವದಲ್ಲಿ ಶಾಲೀನತೆ ಒಡೆದು ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಚಿಲುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕೃತಿದೇವಿ ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ದರಿದ್ರಗಳನ್ನಾಗಿಸಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಬಣ್ಣನೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ನಾನೇ ಮದುವೆಯಾಗಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂದು ದಯೆಯಿಟ್ಟು ಭಾವಿಸಬೇಡಿ. ಆದರೆ, ಅಂತಹ ಲಕ್ಷಣವತಿ ಗುಣವತಿಯಾದ ಹುಡುಗಿ, ಯೋಗ್ಯವರನ ಕೈಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದು ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ವೆಂಕಣ್ಣ ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದುದು ಆಕೆಯ ಸುದೈವವೇ ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ ಏಕೆಂದರೆ, ಮಗಳ ಮದುವೆಯ ಆತುರದಲ್ಲಿರುವ ತಾವು, ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯಂತೆ ಅವನಲ್ಲಿಯ ವರನೆನಿಸುವ ಕೆಲವು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡುದರಿಂದ, ಅವನ ಒಪ್ಪಿಗೆ ದೊರೆತಿದ್ದರೆ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಯೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿರಿ. ಇದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಮಗಳ ಭವಿಷ್ಯವೇನೂ ಸುಖಮಯವೆನಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ನನ್ನನ್ನು ದಯೆಯಿಟ್ಟು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಭಾವಿಸಬೇಡಿ. ಅಪರಿಚಿತರಾದ ತಮಗೆ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವುದು ಲೋಕದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗವೆನಿಸುವುದೆಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆ ನನಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇದೆ. ಆದರೂ ಸಮಾಜಸೇವೆಯ ಬುದ್ಧಿ, ಆಗಾಗ ನನ್ನ ಕಡೆಯಿಂದ ಇಂತಹ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗತನದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ.

ವರಶೋಧನೆಗಾಗಿ ನಿರ್ವಿಣ್ಣರಾದ ತಮಗೆ, ತಮ್ಮ ಮಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ವರನೊಬ್ಬನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿ ಈ ಕಾಗದ

ಬರೆದಿರುವೆನು. ನನ್ನ ಮನದ ನಿಲುವೆಯೇನೆಂಬುದು ತಮಗೆ ಅರಿಕೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ, ಪತ್ರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ, ನಾನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಕೆಲವೊಂದು ತಾತ್ವಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವೆನು.

ನಾನು ತಮಗೆ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವ ವರ ಇನ್ನೂರೂ ಅಲ್ಲ. ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಅಣ್ಣನಾತ. ವೆಂಕಣ್ಣನಿಗಿಂತ ಮೂರುವರ್ಷಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯ. ನಾನೂ ಅವನೂ ಸೇರಿ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದೆವು. ತುಂಬ ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಎವೇಕಿಯಾದ ಜೀವ; ತುಂಬ ಆದರ್ಶವಾದಿ. ವ್ರತನಿಷ್ಠ ಜೀವನವಾದುದರಿಂದ, ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ರೂಪವೂ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಮದುವೆಯಾದರೆ ಗಂಡ-ಹೆಂಡತಿ ಉಂಡುಕೊಂಡು ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿಸುವಷ್ಟು ಆತನ ದುಡಿಮೆಯಿದೆ. ಜ್ಯಾನಿಯರ್ ಬಿ. ಎ. ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ನಾಡ ನಾಯಕರ ಕರೆಗೆ ಓಕೊಟ್ಟು ಕಾಲೇಜನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತನ್ನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದ. ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ದುಡಿಮೆಯಿಂದಲೇ, ಸ್ವಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಹಳ್ಳಿಗರ ಉದ್ಧಾರದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ನಡೆಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹಳ್ಳಿಗರೆಲ್ಲ ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಮಗಳು ಆತನ ಜೊತೆಗಾತಿಯಾದರೆ, ಆಕೆಯ ಜೀವನವೂ ಸುಖಮಯವಾದೀತು; ಅವನ ಜೀವನವೂ ಸರಾಗವಾಗಿ ಸಾಗೀತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂರೂ ಇಲ್ಲ; ವಿಧವೆಯಾದ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಒಬ್ಬಾಕೆ ಇದ್ದಾರೆ. ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಿರುವಾಗ, ಈ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಗೆ ಅವನನ್ನು ದತ್ತಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ, ಅವನ ಆಸ್ತಿ-ವೃತ್ತಿಗಳು ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ದತ್ತಕ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ, ವಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೆಂದು ಒಂದೆ ಸವನೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೆ, ಆದರ್ಶನಿಷ್ಠನಾದ ಆತನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕನ್ಯೆಯರು ಇದುವರೆಗೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ, ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮದುವೆಯಾಗಿ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನೂ ಪೂರೈಸಬೇಕಾಗಿದೆ ಅವನಿಗೆ. ~~ತಕ್ಕ~~ ಕನ್ಯೆ ಸಿಕ್ಕರೆ, ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ತಾವು ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ಆತನಿಗೆ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ, ತಮಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಹಕಾರ ಸಹಾಯಗಳನ್ನೂ ನಾನು ಕೊಡಬಲ್ಲೆ. ಆತ ಇರುವ

ಊರು ಹೆಳ್ಳಿ; ಸರಕಾರದ ನೌಕರಿಯನ್ನೇನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯವನೂ ಅಲ್ಲ. ಇನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು. ತಮಗೆ ಆ ವರನು ಒಪ್ಪಿಗೆಯೆನಿಸಿದರೆ, ಮೇಲೆ ಬರೆದ ನನ್ನ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಕಾಗದ ಬರೆದು ತಿಳುಹಬೇಕು. ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಉತ್ತರ ಬರೆಯದಿದ್ದರೂ ಸರಿಯೆ. ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಒತ್ತಾಯ ಯಾವ ಬಗೆಯದೂ ಇಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಒಳ್ಳೆಯವರ ದೊರೆತು, ತಮ್ಮ ಮಗಳ ಮದುವೆ ಬೇಗನೆ ಆದರೂ ನನಗೆ ಸಂತೋಷ.

ತಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸದ

ರತ್ನಾಕರ ನಾಯ್ಕ. ”

ವಿವಿಧ ಅನುಭಾವಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತ, ನಡುನಡುವೆ ನಿಂತು ನಿಂತು, ಕುಮುದಾ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿ ತೋರಿಸಿದಳು. ಓದುವುದು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ, ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಯಾರೂ ಏನನೂ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಕಾವೇರಿ ಆಶಾಪೂರಿತ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ತಾಯಿಯ ಕಡೆಗೊಮ್ಮೆ, ತುಂಗಮ್ಮನ ಕಡೆಗೊಮ್ಮೆ ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು ಕುಮುದೆಯು ಪತ್ರದ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತೊಡಕಿಸಿದ್ದಳು. ತುಂಗಮ್ಮ ಮಾತನಾಡಿದರು :

“ಎಷ್ಟು ಚಿಂದಾಗಿ ಪತ್ರ ಬರದಾನೇ ವೇಣುಕಾ? ಕುಮುದಾ, ಆ ದಿನಾ ನೀನು ಕಾಲಮ್ಯಾಲ ಚಹಾ ಚಿಲ್ಲಿದ ರತ್ನಾಕರ ಇವನು; ಕಾಣಸತನದ ಅಲ್ಲ? ಪತ್ರ ಬರದದ್ದು ನೋಡಿದರೆ, ಎಂಥಾ ಶಾಣ್ಣಾ ಇದ್ದಾಂಗ ಕಾಣಿಸತಾನ; ಆದರೆ, ಸರಕಾರೀ ನೌಕರೀ ಮಾಡುದು ಬಿಟ್ಟು, ಚಳವಳಿ ಒಳಗ ಯಾಕ ಸೇರಾನೋ ಏನೋ ! ”

ಈಗ ಕುಮುದಾ ತನ್ನ ಆಶೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ತಾಯಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ಬಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಕಡಿ-ಕಡಿದು ಚೂರುಚೂರು ಮಾಡಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದಳು; ಬಳಕ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಸರಕಾರೀ ನೌಕರೀಯರೇ ಎಲ್ಲಿರತಾವ? ಅಲ್ಲದನ, ಎಲ್ಲರೂ ಸರಕಾರೀ ನೌಕರೀ ಮಾಡಿಕೋತನ ಹೊರಟೆ, ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಿಗೂದರೇ ಹ್ಯಾಂಗ ? ”

ಕಾವೇರಿ ತಟ್ಟನೆ ಸುಡಿದಳು :

“ ನಿಜಾ ಅದ ನಿನ್ನ ಮಾತು ಕುಮುದಾ! ಸರಕಾರೀ . ನೌಕರೀ ಮಾಡುವವರಷ್ಟು ಮನುಷ್ಯರೂ ಅಂಬೂ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ನನ್ನೊಳಗಿಂದ ಹೋಗಬೇಕಾಗೇದ! ಅದರಂತೇ ಹಳ್ಳಿ-ಪಟ್ಟಣದ ವಿಚಾರ! ಪಟ್ಟಣದೊಳಗ ಇರುವವರಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನವರೂ ಅಂಬೂ ಭಾವನಾ ತೀರಾ ತಪ್ಪನಿಸತದ ! ಒಂದು ಗುಲಾಬೀ ಗಿಡಾ ಇರತದ ಅನ್ನು ! ಅದನ್ನು ಹಳ್ಳೀ ಊರ ಹಿತ್ತಲೊಳಗ ಹೆಚ್ಚಿದರ, ಅದಕ್ಕ ಹೂ ಆಗೂದಿಲ್ಲೇನು ? ಅಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಹೂವಿಗೆ ಸುಗಂಧ ಇರೂದಿಲ್ಲೇನು ? ”

ಕುಮುದಾ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಅಬಚೇ, ನಿಮ್ಮ ಮಗಳ ಮನಸಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತಿಳಿತೋ ಇಲ್ಲೋ? ಇನ್ನ ಯಾತಕ್ಕ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡತೀರಿ ? ಹಳ್ಳೀ ಊರೊಳಗ ಇದ್ದರೂ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರಿದ್ದಾರೆ; ಉಣ್ಣಲಿಕ್ಕೆ ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಪಡಬೇಕಾದ ಕಾರಣಿಲ್ಲ. ಅಂದಮ್ಯಾಲ ಯಾಕ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು ನೀವು ? ”

ವೇಣಕ್ಕ ಹೇಳಿದರು :

“ ನನಗ ಯಾವುದೂ ತಿಳಿದ್ದಾಂಗಾಗೇದಸ ಕುಮುದಾ ! ಹೆಣ್ಣು ಹೆತ್ತ ಕರುಳು ! ಏನು ಮಾಡಿದರ ಕಾವೇರೀ ಜೀವನ ಸುಖವ್ವಾದೀತಂಬೂದು ಬಗೀಹಂದ್ದಾಂಗ ಆಗೇದ. ಮನ್ಯಾಗ ಅವರಂತೂ ವರಾ ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಬ್ಯಾಸತ್ತು ಹೋದದ್ದರಿಂದ, ಈ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೀ ಉತ್ತರಾ ಬರೆದುಕಳಿಸಬೇಕಂತ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಟ್ಟಾರ ಹಡೆದವರ ತ್ರಾಸ ತಪ್ಪಿಸೂ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೋ ಏನೋ, ಈಕೇನೂ ಆವರ ಮಾತು ಎತ್ತಿ ಹಿಡೀಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾಳ ! ನಾ ಏನು ಮಾಡಲಿ ತುಂಗಮ್ಮಾ ! ”

ತುಂಗಮ್ಮ ಹೇಳಿದರು :

“ ಇನ್ನೇನೂ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ್ತೆ ! ಅವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೀ ಉತ್ತರಾ ಬರೆಸಿ. ಒಂದು ಅವರು ಹುಡುಗಿನ್ನು ನೋಡಲಿ; ನೀವೂ ಹುಡುಗನ್ನು ನೋಡಿ ! ಅನುಕೂಲ ಕಾಲ ತಾನಾಗೇ ಕೂಡಿ ಬಂದಿರೂ ಹಾಂಗ ಕಾಣಿಸತದ. ದೇವರು ಯಾತ್ಯಾರ ಮುಖಾಂತರವೋ ಹ್ಯಾಂಗಹ್ಯಾಂಗೋ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿಸತರತಾನ. ಈ ರತ್ನಾಕರ ಅಂದರ ನಿಮಗ ದೇವದೂತನೇ ಸರಿ ! ”

ತಾಯಿಯ ಕೊನೆಯ ಮಾತು, ಕುಸುಮಿಯ ಹೃದಯವನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿದಂತೆ ಮಾಡಿತು. ತುಂಗಮ್ಮನಾಡಿದ ಮಾತು ಕಾವೇರಿಯ ಮುಖದಿಂದ ಸಮಾಧಾನದ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿತು. ವೇಣಕನ ಮನಸ್ಸಿನ ಉಯ್ಯಲೆಯಾಟ ಮಾತ್ರ ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಒಂದು ನೆಲೆಗೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲಲೊಲ್ಲದು.

ಓನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ನಗರದ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿ ರೈಲುನಿಲ್ದಾಣದ ಬಳಿಯ ಭವ್ಯವಾದ ಬಂಗಲೆಯೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ 'ಸ್ವರಾಜ್ಯಭವನ' ಎಂಬ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದೆ. ಜಿಲ್ಲಾ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಚೇರಿ, ಈ ಬಂಗಲೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಚಳವಳಿಯ ಕೆಲಸಗಾರರೂ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರೂ ವಸತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೆಲ್ಲ ಕೆಲಸದ ವೇಲೆ ಇರುವಾಗ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿರುವರು; ಕೆಲಸ ತೀರಿದ ವೇಲೆ ಈ ಭವನದಲ್ಲಿ ಬಂದು ತಂಗುವರು. ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೂ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರಿಗೂ ಸ್ನಾನ-ಊಟ-ಉಪಾಹಾರ ಕೆಲವು ಒದಗಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿರುವುದು. ಸ್ವಯಂಸೇವಕರ ನಾಯಕನಾದ ರತ್ನಾಕರನಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಿರುಮನೆಯೊಂದನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅವನ ಬೀಡಾರ. ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರು ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿದೆಯನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು ಘೋಷಿಸಿ, ದಾಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಧಿತರಾಗಿ ಕೆಲವೆ ದಿನಗಳಾಗಿವೆ. ಹಿಂದೆ ನಡೆಯಿಸಿದ ಉಗ್ರವಾದ ಕಾನೂನುಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಉಪಸಂಹರಿಸಿಕೊಂಡು, ಇದೀಗ ಉಪ್ಪನ್ನು ಮನೆ-ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವ ಸಾಂಕೇತಿಕ ಕಾನೂನುಭಂಗ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದುದಕ್ಕಾಗಿ, ಗಾಂಧಿಯವರನ್ನು ಅನೇಕರು ಬೀಳುಗಳೆಂದುತ್ತಲಿದ್ದಾರೆ ಈ ಚಳವಳಿಯು ಚೇಷ್ಟೆಯೆಬ್ಬಿಸಿ ನಗೆಯಾಟವಾಡುವ ಹಿರಿಯರಿಗೂ ಕೊರತೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧಿಯವರ ಏಕನಿಷ್ಠ ಅನುಯಾಯಿಗಳನೇಕರಿಗೂ ಈ ಸಾಂಕೇತಿಕ ಕಾನೂನು ಭಂಗದ ಚಳವಳಿಯ ಅರ್ಥ ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಚಲಶ್ರದ್ಧೆಯ ಮೂಲಕ, ಅವರ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರು ಸರ್ಕಾರವು ಕೂಡ ಈ ಚಳವಳಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ

ವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಅದರ ಕಡೆಗೆ ಔದಾಸೀನ್ಯದಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿ-
ತಾದರೂ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ರಾಜಕಾರ್ಯ ಚಮತ್ಕೃತಿಯ ಅನುಭವ ಅದಕ್ಕಿ-
ದ್ದುದರಿಂದ, ದೇಶದ ಎಲ್ಲಕಡೆಯ ಆಡಳಿತದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಪೂರ್ವ-
ಜಾಗೃತಿಯ ಗುಪ್ತಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿದ್ದಿತು.

ಸ್ವರಾಜ್ಯಭವನದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ ಕೆಲಸಗಾರರೂ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರೂ
ರಾಷ್ಟ್ರಸೇವಾವ್ರತದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದವರು. ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾ-
ಗಿದ್ದ ತ್ಯಾಗದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನರಿತು, ಎಲ್ಲರೂ ತಂತಮ್ಮ ಜೀವನದ ವ್ಯವ-
ಸಾಯ ಉದ್ಯಮಗಳನ್ನೂ ಶಾಲೆ-ಕಾಲೇಜುಗಳ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು,
ಹೋರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬಂದವರು; ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಎದುರು
ಮನೆ-ಮಾರು, ಮಡದಿ-ಮಕ್ಕಳು-ಯಾವುದನ್ನೂ ಯಾರನ್ನೂ ಗಣಿಸದೆ,
ಸರಕಾರ ಕೊಡಬಹುದಾದ ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬಂದ
ಗಟ್ಟಿಗರು. ರತ್ನಾಕರನಂತಹ ವೀರತ್ಯಾಗಿಗಳೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಜನರು.
ಆದರೆ ರತ್ನಾಕರನಲ್ಲಿರುವಂತಹ ಬುದ್ಧಿವೈಭವವೂ ಆತ್ಮಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಕಾರ್ಯ-
ಕಾರಿ ಶಕ್ತಿಯೂ ಕಷ್ಟಸಹಿಷ್ಣುತೆಯೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಇರುವ ಕೆಲಸಗಾರರು
ಮಾತ್ರ ವಿರಳರೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು.

ರತ್ನಾಕರ ಮನೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಮಂತನೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಮತರಗತಿಯ
ಮನೆತನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದವನು. ಚಿಕ್ಕತನದಲ್ಲಿಯೇ ತಂದೆ ಗತಿಸಿ-
ದುದರಿಂದ, ತಾಯಿಯ ಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದವನು. ತಂದೆಯ ಮರಣದ
ತರುವಾಯ ಇವನ ತಾಯಿ ಸುಖವನ್ನೇನೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಸಾಲಕೊಟ್ಟ ಸಾವು-
ಕಾರರಿಗೆ ಇದ್ದ ನಾಲ್ಕು ಹೊಲಗಳನ್ನು ಒತ್ತೆಯೆಂದು-ಅವರ ವಶಕ್ಕೆ-ಕೊಡ-
ಬೇಕಾಯಿತು. ಊರಲ್ಲಿಯ ದಾಯಾದಿಗಳೂ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ನೋಡು
ವಂತಹ ಸುಸ್ವಭಾವಿಗಳಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ, ದುಃಖದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೆ
ಅವಳು ತನ್ನ ಬದುಕನ್ನು ನಡೆಯಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ತಾಯಿಯ ಅಣ್ಣ — ಎಂದರೆ
ರತ್ನಾಕರನ ಸೋದರ ಮಾವ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಗಿರಣಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಾರಕೂನ-
ಸಾಗಿ ಇದ್ದ. ಸ್ವಂತದ ಹಳ್ಳಿ ಸತ್ತಿಗೇರೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದು
ಕಷ್ಟವೆನಿಸಿದುದರಿಂದಲೂ, ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಮಗನಾದ ರತ್ನಾಕರನ ಭವಿಷ್ಯ-
ವನ್ನು ರೂಪಿಸಬೇಕಾಗಿ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ರತ್ನಾಕರನ ತಾಯಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ

ಬಂದು ಅಣ್ಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು. ದಾಸರು ಒಂದು ಮುತ್ತಿ-
 ನಂತಹ ತತ್ತ್ವದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಗೊತ್ತೇ? 'ಶಕ್ತನಾದರೆ ನಂಟಿರಲಿ
 ಹಿತರು; ಅಶಕ್ತನಾದರೆ ಅಪ್ಪಜನರೆ ವೈರಿಗಳು!' ರತ್ನಾಕರನ ತಾಯಿಗೆ ಈ
 ದಾಸರ ಮಾತಿನ ಅನುಭವ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಅಣ್ಣ ತನ್ನವನಾದರೆ
 ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿ ತನ್ನವಳೇ? ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ ಹೆಚ್ಚಿನವಳೋ,
 ತಂಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನವಳೋ? ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ಭೋಗಿಸಬೇಕಾದ ಕಹಿಬಾಳಗಿಂತ
 ತಂಗಿಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಸಿಹಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಅನು-
 ಕೂಲವಲ್ಲವೆ? ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ಅಣ್ಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ವರ್ಷ-
 ಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವುದರಲ್ಲಿಯೇ, ರತ್ನಾಕರನ ತಾಯಿಗೆ, ತಾವು ಅರಿಹೊಟ್ಟೆ
 ಬರಿಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಯಿಸಿದರೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ—ಬೇರೆ ಮನೆ
 ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇರುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ಕ್ಷೇಮವಿದೆ—ಎನಿಸಿತು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ-
 ನಿಗೆ ಹತ್ತುವರ್ಷದ ವಯಸ್ಸು. ಕನ್ನಡ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತರಗತಿಯನ್ನು
 ಮುಗಿಸಿ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನದ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕುಳಿತು, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಗೆಲುವನ್ನು
 ಪಡೆದಿದ್ದ. ಸರಿ, ತಾಯಿ-ಮಗನ ಬೇರೆ ಮನೆಯ ಜೀವನ ಪ್ರಾರಂಭ-
 ವಾಯಿತು; ಅದರೊಂದಿಗೆ ರತ್ನಾಕರನ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವೂ ನೊದಲಾ-
 ಯಿತು. ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬರುವ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಲದ ಹಣ, ಕರುಣೆದೋರಿ
 ಕೊಟ್ಟರೆ ಸೋದರಮಾವನ ಸ್ವಲ್ಪ ನೆರವು—ಇವುಗಳಿಂದ ರತ್ನಾಕರನ ಮನೆ-
 ತನ ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ನೆರೆ-ಹೊಗೆಯ ಮನೆಗಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ
 ಹೋಗಿ, ತಾಯಿ ತರುತ್ತಿದ್ದ ದುಡಿಮೆಯ ಪ್ರತಿಫಲವೂ ಸಂಸಾರದ ಕೊರತೆ
 ಯನ್ನು ಕಳೆಯಲು ನೆರವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ವಿವೇಕಿಯಾದ
 ರತ್ನಾಕರನೊಬ್ಬನೇ ತಾಯಿಯ ಜೀವಿತದ ಆಶೆಗೆ ಪ್ರೋಷಕ. ಮಗನ ಶುಭ-
 ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗೆಗೆ ಆ ತಾಯಿಗೆ ತುಂಬುನಂಬುಗೆ; ಎಂತಲೇ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು
 ತನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೊಂಬೆಯಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆ ತಾಯಿ, ತನ್ನ ಕಷ್ಟದ
 ಬಾಳಿನಲ್ಲಿಯೆ ಸುಖದ ಕನಸನ್ನು ಕಾಣುತ್ತ, ಸಂಸಾರವನ್ನು ಮುಂದುವರೆ-
 ಸಿದ್ದಳು.

ತಾಯಿಯ ಆಶೆಯನ್ನು ಭಂಗಿಸುವ ಮಗನಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ರತ್ನಾಕರ
 ತನ್ನ ನಡವಳಿಗಳಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತ ಹೊರಟಿದ್ದ. ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಶಾಲೆಯ

ಕೊನೆಯ ತರಗತಿಯ ವರೆಗೂ ಅವನು ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನ ಕಳೆದು-
ಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಾಲೆಯ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಾಳಾಗಿ
ನಿಲ್ಲುವನು. ದಿನದ ಪಾಠಗಳಲ್ಲಂತೂ ಸರಿಯೇ ಸರಿ! ಚರ್ಚಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ
ರತ್ನಾಕರನ ವಾದವೇ ಗೆಲ್ಲುವುದು. ಲೇಖನಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು
ವಿಾರಿಸಿದವರಿಲ್ಲ. ಆಟ ಪಾಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಬೀಳುವವನಲ್ಲ. ಆದುದ-
ರಿಂದಲೇ ಶಾಲೆಯ ಅಧ್ಯಾಪಕರಿಗೆಲ್ಲ ರತ್ನಾಕರನೆಂದರೆ ಅಚ್ಚು-ಮೆಚ್ಚಿನ
ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ. ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ ಆತನ ಬಡತನದ ಬಾಳನ್ನು ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಂದಲೂ
ಮರೆಸಾಡಿತ್ತು. ಎಂತಲೇ ಅನೇಕ ಜನ ಶ್ರೀಮಂತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಕೂಡ
ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಗೆಳೆಯರಾಗಿದ್ದರು.

ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಮೊದಲನೆಯವನಾಗಿ
ಉತ್ತೀರ್ಣನಾದನೇಬ ವರ್ತಮಾನ ಬಂದ ದಿನ, ತಾಯಿ ತಾನು ಅನುಭವಿ
ಸಿದ ದುಃಖವನ್ನೆಲ್ಲ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಳು. ರತ್ನಾಕರನ ಸೋದರಮಾವನಿಗೂ
ತುಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯುಂಟಿತು. ಆತನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕೂಡ ಆ ದಿನ ರತ್ನಾಕರನ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೌಹಾರ್ದದ ಸೆಲೆಯೊಡೆಯಿತು. ಮದುವೆಯ ವಯಸ್ಸಿಗೆ
ಬಂದಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಹಿರಿಯ ಮಗಳು ಸುಭದ್ರೆಗೆ, ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ವರನನ್ನು ನೋಡ
ಬೇಕಾದ ಕಾರಣವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಆಕೆಯ ಹೃದಯವನ್ನು
ಹೆಗುರುಗೊಳಿಸಿತು. ಪೀಕ್ಷೆಯ ತೀರ್ಮಾನ ತಿಳಿದ ಮರುದಿನವೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ
ಸತ್ಯನಾರಾಯಣನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ರತ್ನಾಕರನಿಗೂ ಅವನ
ತಾಯಿಗೂ ಔತಣ ಹೇಳಿಸಿದಳು ರತ್ನಾಕರನು ಮನೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ,
ಆ ಸೋದರತ್ತೆ, ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಅಳಿಯತನದ ಆದರಭಾವದಿಂದಲೇ ಕಂಡಳು.
ಸುಭದ್ರೆಯಂತೂ ಧನ್ಯಭಾವ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಆಗಾಗ ರತ್ನಾಕರ-
ನನ್ನು ನೋಡುವಳು; ಏನೆನನೋ ನೆನೆದುಕೊಂಡು, ನಾಚಿಕೆಯ ಮೆಲು-
ನಗೆಯನ್ನು ತಳೆಯುವಳು.

ಅದೇ ವರ್ಷ ರತ್ನಾಕರ ಕಾಲೇಜನ್ನು ಸೇರಿದ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನ-
ವಂತೂ ಅವನ ಬೆನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲೇಜಿನ ಮುಖ್ಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನ-
ವಲ್ಲದೆ, ಬೇರೆಯ ಎರಡು ಉಪವೇತನಗಳೂ ಅವನಿಗೆ ದೊರೆತಿದ್ದುವು.
ಬಡತನದ ಜೀವನದ ಅಭ್ಯಾಸವಿದ್ದುದರಿಂದ, ಕಾಲೇಜು ಜೀವನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಊಟ-ಉಡಿಗೆ-ಪುಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಯಾವ ಕೊರತೆಯೂ ಅವನನ್ನು ಭಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಗೋ ಹೇಗೋ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ತಾಯಿಗೆ ಬರೆಯುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ತಾನು ಸೌಖ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದೇನೆಂದು ಬರೆದು ತಿಳುಮುತ್ತಿದ್ದ.

ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಬಂದ ಮೊದಲ ವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೆ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ರಂಗಣ್ಣನ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು. ಈತ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಒಂದು ವರ್ಷ ಹಳಬನಾಗಿದ್ದರೂ, ರತ್ನಾಕರನ ತರಗತಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯೆ ಆಗಿದ್ದ. ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಷ ಪ್ರೀವಿಯಸ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ನಾಪಾಸಾದುದರಿಂದ, ಈ ವರ್ಷ ಮತ್ತೆ ಅದೇ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಓದಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿ, ಅದೇ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿಯೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಮುಂದುವರಿಸಿದ್ದ. ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿಯೆ ರಂಗಣ್ಣ ಅನುಕೂಲವಂತ. ತಿಂ-ತಿಂಗಳಿಗೂ ಮನೆಯಿಂದ ಅಂಜಿಯೆ ಮುಖಾಂತರ ಹಣ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಖಾನಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ; ವಸತಿಗಾಗಿ ನಗರವಿಸ್ತರಣದಲ್ಲಿಯೆ ಒಂದು ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ. ರತ್ನಾಕರ-ರಂಗಣ್ಣ ರಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯ ಬೆಳೆದ ಮೇಲೆ, ರತ್ನಾಕರ ಬಹಳ ದಿನಗಳ ವರೆಗೇನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ರಂಗಣ್ಣನ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಬೀಡಾರವನ್ನೂ ಹಾಕಿದ. ರಂಗಣ್ಣನ ಜೀವನವೂ ಸರಳವಾದುದು, ಶಾಂತವಾದುದು. ಸ್ವಭಾವ ಸೌಮ್ಯವಾದುದು ಹೊರಗಿನ ಯಾವ ಗಡಬಡಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಾಗದು. ಮಹಾತ್ಮಾಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ನೀಸೀಮುಭಕ್ತ. ವಾರವಾರವೂ ಬರುವ 'ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ' ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸುಕೊಟ್ಟು ಓದುವನು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆತನ ಅಭ್ಯಾಸದ ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದೇ ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಕನ್ನಡಿಯ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ -ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರ-ಛಾಯಾಚಿತ್ರವೊಂದಿದ್ದು, ರಂಗಣ್ಣ ಅದಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯವೂ ಹೊಗಳನ್ನೇರಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆತನ ಗಾಂಧೀ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಚನದ ಹಂಬಲವೇ, ಪ್ರೀವಿಯಸ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಷ ಅವನನ್ನು ನಾಪಾಸ್ ಮಾಡಿತೆಂದು ಜನ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ರಂಗಣ್ಣನ ಸ್ವಭಾವ-ಸಹವಾಸಗಳು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ತುಂಬ ಇಷ್ಟವೆನಿಸಿದುವು. ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೆ ಕಡೆಗೆ ಉಣ್ಣುವರು; ಒಂದೆ ಕಡೆಗೆ ಇರುವರು; ಒಂದೆ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಓದುವರು. ಇಬ್ಬರ ಪಾಠವೂ ಸರಾಗವಾಗಿ ಸಾಗಿತು.

ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಉತ್ತೀರ್ಣರಾದರು; ಆದರೆ ರತ್ನಾ-
ಕರ ಎಂದಿನಂತೆ ವೊದಲನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ—ರಂಗಣ್ಣ ಸಾಮಾನ್ಯ ತರ-
ಗತಿಯಲ್ಲಿ. ಈ ವೈಷಮ್ಯ ಗಾಂಧೀತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಗೊಂಡ
ರಂಗಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸ್ಪರ್ಧೆ-ಮತ್ಸರಗಳನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ. ಬೇಸಗೆಯ
ಬಿಡುವಿನಲ್ಲಿ ರಂಗಣ್ಣ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಳ್ಳಿ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೂ ಕರೆದು-
ಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದ. ಆಗಲೇ ರಂಗಣ್ಣನ ತಮ್ಮ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಪರಿಚಯವೂ
ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಆಯಿತು. ವೆಂಕಣ್ಣನು ಆಗ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ-ತನ್ನ ಸೋದ-
ರತ್ತೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ—ಇದ್ದುಕೊಂಡು, ಅಲ್ಲಿಯೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗು-
ತ್ತಿದ್ದ. ಆಗ ಅವನು ಓದುತ್ತಿದ್ದುದು ಹೈಸ್ಕೂಲಿನ ಆರನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ.
ಆಗಿನ ಅವನ ಕ್ರಾಪು, ಸೂಟು, ಬೂಟು, ಹ್ಯಾಟುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದವರಿಗೆ,
ಹೆಡುಗ ತುಂಬ ಸೊಗಸುಗಾರ - ಎನಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ರಂಗಣ್ಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ
ಹೆಚ್ಚು ಜನರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೆಂಡತಿ ತೀರಿಹೋದುದರಿಂದ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ವಾನವ್ಯಸ್ಥಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿದಂತಿದ್ದ ತಂದೆ, ಗಂಡನನ್ನು ಕಳೆದು-
ಕೊಂಡ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಇಬ್ಬರೇ ಇಬ್ಬರು. ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಹೃದಯದ ತಂದೆಗೆ,
ಇದ್ದ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳೂ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ
ತಮ್ಮ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯನ್ನೂ ಗಣನೆಗೆ ತಾವದೆ, ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಪಟ್ಟಣ-
ದಲ್ಲರಿಸಿ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿಸಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದರು. ರತ್ನಾಕರ ಬಿಡುವಿನ
ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳನ್ನು ಮುದ್ದಾಪುರದಲ್ಲಿ ಕಳೆದು, ಆ ಮೇಲೆ ತಾಯಿಯನ್ನು
ಕಾಣಲು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೊರಟುಬಂದಿದ್ದ.

ಇಬ್ಬರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಜೀವನವೂ ವೊದಲನೆಯ ವರ್ಷದಂತೆ ಎರಡನೆಯ
ವರ್ಷವೂ ಸಾಗಿತು. ಆಗಲೂ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಗಾಂಧಿಯವರ ವಿಚಾರ-ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ
ಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದ ಕಡೆಗೇ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷ್ಯ. ರತ್ನಾಕರನೂ ಅದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ-
ನಾದರೂ ಆತನ ಹರಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿ-ಚುರುಕುತನಗಳು, ಎಲ್ಲ ಲೌಕಿಕದಲ್ಲಿಯೂ
ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕಿಂತ ರಾಜಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ
ಆಸಕ್ತಿ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ರತ್ನಾಕರ, ತನ್ನ ಹೆಚ್ಚಿನ ಓದನ್ನು ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೆ
ಓದುತ್ತಿದ್ದ. ಮದರಾಸಿನ ಹಿಂದೂ ಪತ್ರಿಕೆ, ಮುಂಬಯಿಯ 'ಕ್ರಾನಿಕಲ್'
'ಟೈಮ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ' ಪುಣೆಯ ಮರಾಠಿ ಪತ್ರಿಕೆ 'ಕೇಸರಿ,'

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ 'ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ' ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ರಾಜಕಾರ್ಯದ ಅಭ್ಯಾಸದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ.

ಇದೇ ವರ್ಷದ ಸಾಂವ್ಯಮಾಸದಲ್ಲಿ, ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ರಂಗಣ್ಣನ ತಂದೆ ತೀರಿಹೋದ ಕಾಗದ ಬಂದಿತು. ಮೃದುಹೃದಯದ ರಂಗಣ್ಣ ತುಂಬ ನೊಂದುಕೊಂಡ. ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರಂತೆ ತಂದೆಯನ್ನು ನೆನೆ-ನೆನೆದು ಅಳಲು ತೊಡಗಿದ. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮುದ್ದಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದ. ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯ ಎಲ್ಲ ವಿಧಿಗಳು ಮುಗಿಯುವ ವರೆಗೂ ರಂಗಣ್ಣನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ. ಆಗ ಕೂಡಿದ ರಂಗಣ್ಣನ ಆಪ್ತೇಷ್ಟರೆಲ್ಲರ ಪರಿಚಯವೂ ರತ್ನಾಕರನಿಗಾಯಿತು. ಎಲ್ಲರೊಂದಿಗೂ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವದ ಮೂಲಕ, ರತ್ನಾಕರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಮ್ಮವನೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟ. ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯ ದಿನಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ, ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕರೆದುತಂದು, ಕಾಲೇಜಿನ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ತೊಡಕಿಸಿದ. ತಂದೆಯ ಅಗಲಿಕೆಯ ದುಃಖದ ನೆನಪು ಆತನಿಗೆ ಆಗದಂತೆ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ.

ಇಂಟರ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇಬ್ಬರೂ ಉತ್ತೀರ್ಣರಾದರು. 'ಯಫಾ-ಪೂರ್ವಮಕಲ್ಪಯೇತ್!' ರತ್ನಾಕರ ಮೊದಲನೆಯ ತರಗತಿ; ರಂಗಣ್ಣ ಸಾಮಾನ್ಯ ತರಗತಿ. ಅವನ ತಮ್ಮ ವೆಂಕಣ್ಣ, ಆ ವರ್ಷ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕುಳಿತು ನಾಪಾಸಾಗಿದ್ದ. ಬೇಸಗೆಯ ಬಿಡುವಿನ ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಹೋದ. ಅವನಲ್ಲಿ ತಲೆದೋರಿದ್ದ ಔದಾಸೀನ್ಯವನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿ, ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಬಂದ. ವೆಂಕಣ್ಣ ಮತ್ತೆ ಬೆಳಗಾವಿಗೇ ಹೊರಟು ಹೋದ. ರತ್ನಾಕರ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋದಾಗ, ವೆಂಕಣ್ಣ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಆಡುವ ಮಾತುಗಳೆಂದರೆ ನಾಟಕ, ಚಲಚಿತ್ರ, ನಟ-ನಟಿಯರು, ಅವರ ಸಂಗೀತ-ಅಭಿನಯ-ಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತುವುಗಳೇ. ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರೀತಿಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲವಾದರೂ, ವೆಂಕಣ್ಣನ ಹರಟೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸಿ, ಆತನ ಸ್ವಭಾವ-ಅಭಿರುಚಿಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ನಡು-ನಡುವೆ ಆತನಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಜಾಗೃತಿಯ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ವೆಂಕಣ್ಣ ಇವನ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನೋ ಇಲ್ಲವೋ!

ರತ್ನಾಕರ, ರಂಗಣ್ಣ ಇಬ್ಬರ ಜ್ಯೂನಿಯರ್ .ಬಿ. ಎ. ವರ್ಷದ ವೊದಲನೆಯ ಆರುತಿಂಗಳು ಕಳೆದುವು. ಆಗಲೆ ರಂಗಣ್ಣನ ಹಳ್ಳಿಯ ಭಾಗದತ್ತ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬರಗಾಲ ಬಿದ್ದಿದೆಯೆಂಬ ವರ್ತಮಾನ ಬಂದಿತು ರಾಮದುರ್ಗದ ನಾಡೆಂದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಬರಗಾಲದ ನಾಡು. ಈ ವರ್ಷ ಒಂದೆ ಒಂದು ಮಳೆಯೂ ಬೀಳದುದರಿಂದ, ಭೂಮಿ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಜನರಿಗೆ ಕಾಳಿಲ್ಲ, ದನಗಳಿಗೆ ಮೇವಿಲ್ಲ. ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳೆಲ್ಲ ಬತ್ತಿಹೋದುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಕಡೆಗೆ ಕುಡಿಯಲು ನೀರು ಕೂಡ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಹಾಸಭೆಯ ಮುಂದಾಳುಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರೋಪಾಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು, ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರ 'ಯಂಗ್ ಇಂಡಿಯಾ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ರಾಮದುರ್ಗ ಭಾಗದ ಬರಗಾಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ಲೇಖನ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣ ತುಂಬ ಅಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸನಾದ. ತನ್ನ ಹಳ್ಳಿಗರ ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟಗಳ ಪರಿಹಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸುಕಲ್ಪವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದ. ಇದರಿಂದ ಆತನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು; ತಿರುಗಿಸಬಾರದೆಂದೂ ಎನಿಸಿತು. ಮೌನದಿಂದಲೇ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ. ರಂಗಣ್ಣ ತನ್ನ ಕಾಲೇಜಿನ ಅಭ್ಯಾಸದ ಆಶೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮರುದಿನವೇ ತನ್ನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಪರಿಹಾರ ಸಮಿತಿಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ. ರತ್ನಾಕರನಿಗೂ ಹೋಗಬೇಕೆನಿಸಿತಾದರೂ, ಅವನ ಜ್ಞಾನಾಭಿಲಾಷೆಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸದ್ಯ ದೊರೆತಿರುವ ಅನುಕೂಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ವಿಚಾರವೂ ಹೊಯ್ದಾಡುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಡೆದು ಹಿಡಿದುವು. ಆದರೂ ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ರಂಗಣ್ಣನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಸುಹಾರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡಿಬಂದ. ರಂಗಣ್ಣನ ಕಾರ್ಯ ತುಂಬ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಆತನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಜನಸೇವೆ ತನು-ಮನ-ಧನದಿಂದಲೂ ನಡೆದಿತ್ತು. ರತ್ನಾಕರ ಅವನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು, ಒಳಗೊಳಗೆ ಧನ್ಯತೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಮರಳಿ ಬಂದಿದ್ದನು. ಮರುವರ್ಷದ ಸುಗ್ಗಿಯ ವರೆಗೂ ಈ ಪರಿಹಾರ ಸಮಿತಿಯ ಕಾರ್ಯ ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತಾದುದರಿಂದ, ಆ

ವರ್ಷ ರಂಗಣ್ಣ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಮರಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ರತ್ನಾಕರನು ಅರಿತು ಕೊಂಡ. ಕಾಲೇಜಿನ ವರ್ಷ ಮುಗಿದು ಬೇಸಿಗೆಯ ಬಿಡುವಾಗಲೂ, ಒಂದೆರಡು ದಿನ ಮಾತ್ರ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಾಯಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಆ ಮೇಲೆ ಅವಳ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ರತ್ನಾಕರ, ತಾನೂ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದ; ಬಿಡುವು ಮುಗಿಯುವ ವರೆಗೂ ಸ್ವಯಂಸೇವಕನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ರಂಗಣ್ಣನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದ. ಬಿಡುವಿನ ಕೊನೆಯ ದಿನ ಬಂದಾಗ, ರಂಗಣ್ಣ ಬರುವುದು ಸದ್ಯದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಂಡು, ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಮರಳಿಬಂದು ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡ.

ರಂಗಣ್ಣ ಇಲ್ಲದ ಏಕಾಕಿ ಜೀವನ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಭಣಭಣವೆನಿಸಲು ತೊಡಗಿತು. ಆದರೆ ಆತನು ನಡೆಯಿಸಿದ ಜೀವನಸಾರ್ಥಕತೆಯ ಕಾರ್ಯದ ಸ್ಮರಣೆ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಒದವಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆ ವರ್ಷ ಮಳೆಗಾಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ತೊಡಗಿತು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯಂತೆ ರಾಮದುರ್ಗ ನಾಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮಳೆಯಾಗಿ, ಭೂಮಿ ಬೀಜವನ್ನು ಕಂಡಿತು. ಜನರು ದುಃಖದ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೆ ಭವಿಷ್ಯ ಸುಖದ ಆಶೆಯ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡರು. ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಬರೆದ ರಂಗಣ್ಣನ ಪತ್ರವೊಂದು ಹೀಗಿದ್ದಿತು :

“ ಪ್ರಿಯ ರತ್ನಾಕರ,

ನನ್ನ ಶಿಕ್ಷಣದ ಆಶೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆ. ಹಳ್ಳಿಯ ಜೀವನ ನನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಹಳ್ಳಿಗರ ಸುಖದ ಬದುಕಿಗಾಗಿ, ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳೂ, ಹಗಲಿರುಳೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇವೆ. ನನ್ನ ಮುಂದಿನ ಜೀವನವನ್ನು ಹಳ್ಳಿಯ ಸೇವಕನಾಗಿಯೆ ಕಳೆಯಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಮೊದಲು ಸ್ವಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ ಬದುಕಬೇಕು. ಎಂತಲೇ ನಾನು ನನ್ನ ಕೆಲವೊಂದು ಭೂಮಿಯ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ನಾನೇ ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ನಡೆಯಿಸಿದ್ದೇನೆ ನಿನ್ನ ನೆನಪು ನನಗೆ ಆಗಾಗ ಆಗುವುದು.

ನಿನ್ನ ಜೀವನದ ಗುರಿಯೇನೆಂಬುದು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಜೀವನದುದ್ದಕ್ಕೂ ನಾನು ನೀನು ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಇದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಒಳಿತಾಗುವುದೆಂದು ಆಗಾಗ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಬಂದು ಬಂದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಸಂತೋಷದ ಈ ಸ್ವಾರ್ಥವಿಚಾರ, ನಿನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೂ ಅದರ್ಥ ಸಾಧನೆಗೂ ತಡೆಯಾಗುವುದು ಬೇಡ. ನಿನ್ನ ಜೀವನದ ಅದರ್ಥವಾವುದೋ ಅತ್ತಕಡೆಗೆ ನೀನೂ ಸಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಸಮಯ ದೊರೆತಾಗಲಾದರೂ ಕೆಲದಿನ ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಇರೋಣ.

ನಿನ್ನವನಾದ

ರಂಗಣ್ಣ ”

ಪತ್ರವನ್ನೋದಿದಾಗ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವೂ ಆಯಿತು. ಅಸಮಾಧಾನವೂ ಆಯಿತು. ರಂಗಣ್ಣನ ತಾತ್ವಿಕ ಜೀವ ತನಗೆ ತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯ-ರಂಗವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿತೆಂದು ಸಮಾಧಾನ; ಆ ತಾತ್ವಿಕ-ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಜೀವ ತನ್ನಿಂದ ದೂರವಾಯಿತಲ್ಲ — ಎಂದು ಅಸಮಾಧಾನ. ಆದರೂ ತನ್ನದೊಂದು ಗುರಿಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಜ್ಞಾನಲಾಲಸಿ, ಎರಡನೆಯ ವರ್ಷದ ಬಿ. ಎ. ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಡೆಯಿಸಿದ. ರಂಗಣ್ಣ ಹಿಡಿದ ಕೋಣೆಯನ್ನೇ ತನ್ನದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ.

ಚಳಿಗಾಲದ ಬಿಜುವಿನಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರ ಮುವ್ವಾವುರಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ, ರಂಗಣ್ಣ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಮತವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದುದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿದ. ಉತ್ತಮವಾದ ಎರಡು ಜಾತಿಯ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಿದ್ದ. ಕೃಷ್ಣಾತೀರದ ಕಾಳೆಮ್ಮೆಯೊಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲ ಹೊಳೆ ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ದುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಆಳುಗಳಿದ್ದರು. ರಂಗಣ್ಣ ತಾನೂ ಆಗಾಗ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಆಳುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವನು. ಆದರೆ ಹಳ್ಳಿಗರ ಸುಖಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಸುಶಿಕ್ಷಿತನಾದ ತಾನು ಏನೇನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಅವರಿಗಿರುವ ಕೊರತೆಗಳಾವುವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಿಸುತ್ತಿರುವನು. ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿ ತುಂಬ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ರಂಗಣ್ಣನ ತಮ್ಮ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್

ವಾಸಾದ ಮೇಲೆ, ಕೊಲ್ಲಾಪುರ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೆಸರುಹಚ್ಚಿರುವನೆಂಬುದು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಆಗಲೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು.

ಮುಂದಾಪುರದಿಂದ ಮರಳಿಬಂದು ಬಿ. ಎ. ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ರಭಸದಿಂದ ನಡೆಯಿಸಿದ. ಎರಡನೆಯ ವರ್ಷವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಜೊತೆಗಾರನಾದ ರಂಗಣ್ಣನ ಅಭಾವದ ಔದಾಸೀನ್ಯದಿಂದಲೂ ರತ್ನಾಕರ, ಕಾಲೇಜಿನ ಬೇರೆಯಾವ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿಯಿತು. ಪರಿಣಾಮದ ಬಗೆಗೆ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಸಂಶಯವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ರಂಗಣ್ಣನ ಊರಿಗೆ ಹೋದ. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣನ ಹೊಸ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದುವು. ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಸುಗ್ಗಿಯಾದುದರಿಂದ, ರಂಗಣ್ಣನ ಮನೆ ಕಾಳಿನ ಚೀಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿತ್ತು. ಜನರೂ ತಮ್ಮ ಅನ್ನವನ್ನು ತಾವು ಉಂಡುಕೊಂಡು ಸುಖ-ಸಮಾಧಾನಗಳಲ್ಲಿದ್ದರು. ರಂಗಣ್ಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದ. ಊರೊಳಗಿನ ಹುಡುಗರಲ್ಲದೆ ಕೆಲವು ಜನ ಹಿರಿಯರೂ ಕಲಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಳ್ಳಿಗರ ಆರೋಗ್ಯದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ರಂಗಣ್ಣ, ಹೋಮಿಯೊಪಥಿ, ಆಯುರ್ವೇದ ವಿಷಯಕವಾದ ವುಸ್ತುಕಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿದ್ದ. ಬೆಳಗು-ಸಂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೆಯ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿಯೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಹಳ್ಳಿಯ ಹಲವು ಜನ ಹಿರಿಯರು, ಕಿರಿಯರು ಬಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೆಂಗುಸರ ನಿರುದ್ಯೋಗದ ವೇಳೆಯನ್ನು ಉಪಯುಕ್ತ ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನೂಲಲು ಹೆಚ್ಚುಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಯೋಜನೆ ನಡೆದಿದ್ದಿತು. ಇನ್ನೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರನ ಬಿಡುವಿನ ದಿನಗಳೂ ಓಡುತ್ತ ಓಡುತ್ತಲೇ ನಡೆದಿದ್ದುವು. ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪರಿಣಾಮದ ದಿನಗಳು ಹತ್ತಿರ ಬರಲು, ರತ್ನಾಕರ ಮುಂದಾಪುರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದ. ಮಗನ ಮುಖವನ್ನು ಕಂಡ ತಾಯಿಯ ಮುಖ ಹಿಗ್ಗಿ ಇಷ್ಟಗಲವಾಯಿತು.

ಬಿ.ಎ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪರಿಣಾಮ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ರತ್ನಾಕರ ಮೊದಲಿಗಿನಾಗ ಉತ್ತೀರ್ಣನಾಗಿದ್ದ. ಇತ್ತೀಚೆ-ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಬಹುಮಾನ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ದೊರೆತಿದ್ದಿತು. ತಾಯಿಗಾದ

ಆನಂದ ಅವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಸದಂತಾಯಿತು. ಮಗನ ಮೇಲಿನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು, ಬಾಳೆಹಣ್ಣನ್ನು ನಿವಾಳಿಸಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಚೆಲ್ಲಿಬಂದರು.

ತಾಯಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ರತ್ನಾಕರ ಸೋದರಮಾವನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಸೋದರಮಾವನಿಗೂ ಆತನ ಹೆಂಡತಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ತಿಳುಹಿದ. ಇಬ್ಬರೂ ಮನವಾರೆ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು. ಬೇಡಬೇಡವೆಂದರೂ ಸೋದರತ್ತೆ ಕಾಫೀಗೆ ಎಸರಿಟ್ಟಳು. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕೂಗಿ, ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ಕರೆದು, ರತ್ನಾಕರನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಪಾಸಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಆತುರದಿಂದ ತಿಳುಹಿದಳು. ಸುಭದ್ರಾ ಒಳಗೆ ಕುಳಿತಲ್ಲಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು.

* * * * *

ಕಾಲೇಜಿನ ಹೋಸವರ್ಷ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಫೆಲೋ ಶಿಪ್ಪು ಸಿಕ್ಕುವಂತಿದ್ದುದರಿಂದ ಆತ ಕಾಲೇಜಿನ ದಾರಿಯನ್ನುಹಿಡಿದು ಎಂ. ಎ. ತರಗತಿಗೆ ಹೆಸರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿದ. ಫೆಲೋಶಿಪ್ಪು ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಸಿಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟಿತು. ಕ್ಲಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅಲ್ಲಿಯೆ ಒಂದು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಇರಲು ತೊಡಗಿದನು. ಫೆಲೋಶಿಪ್ಪಿನ ಹಣ ತಿಂ-ತಿಂಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಲದ ಹಣವೆಲ್ಲ ಸಂದಾಯವಾದುದರಿಂದ, ಇದೇ ವರ್ಷ ಆತನ ಹೊಲಗಳೆಲ್ಲ ಸಾವುಕಾರರ ಅಧಿನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವನ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದವು. ಆದುದರಿಂದ ರತ್ನಾಕರನು ಈಗ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ ಯೋಚನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾಯಿಗೂ ತನ್ನ ಅನ್ನವನ್ನು ತಾನು, ಸುಖದಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಡುಕೊಂಡು ಇರಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿದ್ದಿತು; ತಾನೂ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವಂತೆ ಆಗಿದ್ದಿತು.

೧೯೨೧ನೆಯ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಯ ರಭಸ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತ, ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತ ೧೯೨೨ನೆಯ ಇಸವಿಯಲ್ಲೆಂದರೆ ಅದು ನಿರ್ಜೀವವಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಮುಖ್ಯ ಮುಖ್ಯ ಮುಂದಾಳುಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಅಸಹಕಾರವಿಷಯಕವಾದ ವಿಶ್ವಾಸ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ, ಅವರು ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಸಹಕಾರಿತೆಯನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿ ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಅಸಹಕಾರ

ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗ ಬಿಟ್ಟು ರಾಷ್ಟ್ರಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತ ವಕೀಲರೂ ಶಾಲೆ-ಕಾಲೇಜುಗಳಿಗೆ ಶರಣು ಹೊಡೆದು ಸ್ವಯಂಸೇವಕರಾಗಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ, ಸದ್ಯದ ನಿರ್ಜೀವ ವಾತಾವರಣದ ಮೂಲಕ ಕಂಗೆಟ್ಟುಹೋಗಿದ್ದರು. ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತಾಗಿತ್ತು; ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಸಹಕಾರಿತೆಯ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ ಮುಂದಾಳುಗಳೆದುರು ಹೋರಾಟದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೂ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರೂ ಕೈಮುಚ್ಚಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ನಿರಾಶೆಯ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಗಳನ್ನು ಬಿಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವ ಅಶಕ್ತ ಮನಸ್ಸರೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಜನರು; ಏಕೆಂದರೆ ವಕೀಲಿಯನ್ನು ಬಿಡದೆ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಬಿಡದಿರುವವರು, ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಹಣ ಗಳಿಸುತ್ತ ಸುಖಜೀವನ ಸಾಗಿಸಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಗಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಲೇಜನ್ನು ಬಿಡದೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಇಮ್ಮಡಿ ಮುಮ್ಮಡಿ ಪದವಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು, ಸರಕಾರದ ನೌಕರಿಯನ್ನು ಪಡೆದೋ, ವಕೀಲಿ-ಡಾಕ್ಟರಿಯನ್ನಾರಂಭಿಸಿಯೋ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಜೀವನ ನಡೆಯಿಸಿ ಸಂತೋಷದಿಂದಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೂ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರಿಗೂ ಹಣವ ಗಳಿಕೆಯಿಲ್ಲ; ಎಂತಲೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲ. ನಡೆಯಿಸಬೇಕೆಂದರೆ ಹೋರಾಟದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಲ್ಲ. ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಇದ್ದುವಾದರೂ, ಈ ರಜೋವೃತ್ತಿಯ ಸಾಹಸಪ್ರಿಯ ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ. ದೇಶದ ರಾಜಕೀಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇನ್ನೊಂದು ನಿರಾಶಾಮಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ರಂಗಣ್ಣನಂತಹ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಿರಾಶೆಯೆಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ-ಚಿಂತ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಪುನರುಜ್ಜೀವನವೇ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅವರ ನಂಬುಗೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ರಜೋವೃತ್ತಿಯ ಹೋರಾಟದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೆನಿಸಲಿಲ್ಲ; ಕೆಲಸವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೈಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ರಂಗಣ್ಣ ತನ್ನ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದಿನದಿನಕ್ಕೂ ಹೊಸ ಹೊಸ ಜೈತನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬುತ್ತ

ಹೊರಟದ್ದು. ಕ್ರಿಸ್ತುಮಸ್ ಬಿಡುವಿನಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣನೂರಿಗೆ ಹೋದಾಗ, ಅಲ್ಲಿಯ ಉತ್ಸಾಹದಾಯಕ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ನೋಡಿ, ಕೆಡಹುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂತ ಕಟ್ಟುವ ಕಾರ್ಯವೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯೆಂಬುದರ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ.

ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಸಹಕಾರಿತಾವಾದಿಗಳಾದ ರಾಜಕೀಯ ಧುರೀಣರ ಕಾರ್ಯದ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕತೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರು, ಮತ್ತೆ ಸೊಂಟಬಿಗಿದು ರಂಗದ ಮೇಲೆ ಬಂದರು. ಹೋರಾಟದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯ ತಲೆದೋರದೆಂಬುದನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಹಾಸಭೆಗೆ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ಮತ್ತೆ ಹೋರಾಟದ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ಸೂತ್ರಚಾಲಕತ್ವವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಕಾಯದೇಭಂಗದ ಹೋರಾಟವನ್ನಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾವುದನ್ನೂ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಜನರಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಹಾಸಭೆಯ ಕಡೆಗೆ ಜನತೆಯ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನೆಳೆಯಬೇಕೆಂದು, ೧೯೩೦ ನೆಯ ಜನವರಿ ೨೬ನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ, ಭಾರತದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಾಧನೆಯ ನಿರ್ಣಯದ ಘೋಷಣೆಯು ಭಾರತಾದ್ಯಂತ ನಡೆಯುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ನಡೆಯಿತು.

ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯಂತೆ ರತ್ನಾಕರನಿದ್ದ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಘೋಷಣೆಯ ಸಭೆ ಜರುಗಿತು. ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತದ ಮಹಾನಾಯಕರೆಲ್ಲ ಅಂದಿನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿ, ಹೊಸ ಚಳವಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೂ ಸ್ವಯಂಸೇವಕರೂ ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಬೇಕೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಪುನಃಮುಕಾರಿಯಾದ—ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬಡಿದೆಬ್ಬಿಸುವ—ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಹೆಸರು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಸಭೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಜನತೆಯನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು. ಅಂದಿನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗಿನಾಗ ಎದ್ದು ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನೆಂದರೆ ರತ್ನಾಕರ. ಇದನ್ನು ಕಂಡ ಕೆಲವು ಜೊತೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟರು; ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಕಳವಳ ಪಟ್ಟರು; ಹಲವರು ಮೂರ್ಖತನವಿದೆಂದು ಬೈದುಬಿಟ್ಟರು. ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಇವರ ಸ್ತುತಿ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಕಳವಳ, ನಿದ್ರೆ—ಯಾವುದರ

ಕಡೆಗೂ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮನವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕರೆಯಿಸಿ ನೀಡಿದ ಉಪದೇಶಾಮೃತವೂ ಅವನ ನಿಶ್ಚಯದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅಂದೆಯೆ ರತ್ನಾಕರ, ಕ್ಲಬ್ಬಿನಲ್ಲಿಯ ಕೋಣೆಯನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು; ಊಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು. ಹೊಸ ಚಳವಳಿಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ' ಸ್ವರಾಜ್ಯಭವನ 'ಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪಯಣವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ.

ಅಂದೆಯೆ ರಾತ್ರಿ ಕುಳಿತು ರತ್ನಾಕರ ತಾಯಿಗೆ ಒಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದ:

“ ಪೂಜ್ಯ ತಾಯಿಯವರ ಅಡಿಗೆ ರತ್ನಾಕರನ ಪ್ರಣಿಪಾತಗಳು.

ಅಮ್ಮಾ,

ನನ್ನ ಈ ಕಾಗದದಲ್ಲಿಯ ಸಂಗತಿಯನ್ನೋದಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನು.

ನಾನಿನ್ನು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ಮುಂದಡಿಯನ್ನು ಇಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ನೀನು ನನ್ನಂತಹ ಒಬ್ಬ ಮಗನನ್ನು ಹೆತ್ತು ಬೆಳೆಯಿಸಿ, ಬೇಕಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡಿಸಿ, ತಾಯಿತನದ ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದ ಮುಕ್ತಳಾದೆ. ಇನ್ನು ನಾನು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಜರುಗಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ಅನ್ನವನ್ನು ತಾನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ತಿಂದು, ಸುಮ್ಮನೆ ಸಾವು ಬಂದಾಗ ಸತ್ತುಹೋಗುವ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹಡೆಯುವ ತಾಯಿ ನಿಜವಾದ ತಾಯಿ ಎನಿಸಳು. ನಿನ್ನನು ನಾನು ಅಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ತಾಯಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಲ್ಲ.

ಇಂದು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ತರೂಣನಿಗೂ ಭಾರತದ್ವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯುದ್ಧವು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಮಾತು ನನಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಬುದ್ಧಿಬಲ — ದೇಹಬಲಗಳನ್ನು ನಿನ್ನ ಪುಣ್ಯ ನನಗೆ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ನಾನೀಗ ಕರ್ತವ್ಯಪಾಲನೆಯ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಸಂಕಲ್ಪ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಶುಭಾಶೀರ್ವಾದಗಳನ್ನು ಹಾರಯಿಸುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ.

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ತಾಯಿಯಷ್ಟೇ ತಾಯಿನಾಡೂ ಪೂಜ್ಯದೈವತವಾಗಿರುವುದು. ತಾಯ ವಿಷಯಕವಾದ ಕರ್ತವ್ಯಭಾರವಿರುವಂತೆಯೇ ತಾಯಿನಾಡಿನ ವಿಷಯಕವಾದ ಕರ್ತವ್ಯಭಾರವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ನಿನ್ನ

ವಿಷಯಕವಾದ ಕರ್ತವ್ಯದ ಹೊರೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಭಾರ ಹಾಕಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂದು ನಿನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ನಿನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವಷ್ಟು ಹೇಗೂ ಹೊಲದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕರ್ತವ್ಯಜಾಗೃತಿಯುಳ್ಳ ಮಗನು ಇದ್ದಾನೆಂಬ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ನೀನು ತಳೆದರೆ ಸಾಕು; ಆಜನ್ಮ ನೀನು ಸಂತೋಷದಿಂದಲೇ ಜೀವಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ತಾಯಿನಾಡಿನ ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ನೋಡು ! ಯಾರೋ ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಬಂದು ಆದರ ಮೇಲೆ ಒತ್ತಾಯದ ಒಡಿತನ ನಡೆಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾಡಿಗರಲ್ಲಿಯ ಮಾನವತೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ಹಾಕಿ, ಅವರನ್ನು ಕೇವಲ ಕುರಿಯ ಮರಿಗಳಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಗಲಿರುಳು ದುಡಿದರೂ ಜನತೆಯದು ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ. ಆದರ ದುಡಿಮೆಯ ಫಲವನ್ನು ಉಂಡು ತೇಗುವವರು ಯಾರೋ ಯಾರೋ! ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿದ ಹೊರತು ತಾಯಿನಾಡಿನ ದುಃಖ-ದೈನ್ಯಗಳು ದೂರವಾಗುವಂಥ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದೇಶದ ತರುಣರೆಲ್ಲ ಎದ್ದು ಹೋರಾಟ ನಡೆಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಕ್ಕೆ ನಾನೂ ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಸದ್ಯ ನನ್ನ ಕಾಲೇಜಿನ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ದೇಶದ ಸೇವಕ ನಾಗಲು ಸನ್ನದ್ಧನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಇಂದು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ತಾಯಂದಿರೂ ಪಡುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೆಂದರೆ : ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ದೊಡ್ಡವರಾಗಿ ಕಲಿತು ದೊಡ್ಡ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗಬೇಕು—ಸರ್ಕಾರದ ದೊಡ್ಡ ನೌಕರಿ ಮಾಡಬೇಕು—ಮದುಮೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹಡೆಯಬೇಕು—ಇದೆಲ್ಲ ವೈಭವವನ್ನು ತಾವು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು ಸಂತೋಷಪಡಬೇಕು. ಸರಿ! ಇದೇ ಆಲ್ಲವೆ? ಎಲ್ಲ ತಾಯಂದಿರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆಯೆ ನಿನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಇದೆಯಲ್ಲವೆ? ಇದ್ದರೆ ಅದು ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇನೂ ಆಲ್ಲ. ನನ್ನ ಇಂದಿನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ನಿನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಭಂಗಬಂದು ನಿನಗೆ ವ್ಯಥೆಯುಂಟಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ; ಆದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು—ಒಬ್ಬಳಿ ಒಬ್ಬಳನ್ನು—ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಬೇಕೋ? ಕೋಟ್ಯಂತ ಮಕ್ಕಳ ದುಃಖದಿಂದ ದುಃಖಿತಳಾದ ತಾಯಿನಾಡನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ?

ನೀನೇ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡು ! ನೈಮಿತ್ತಿಕವಾದ ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಗೆಲುವು ಪಡೆದು ಬಂದ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನೂ ಪೂರಯಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಈಗ ನಿನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರಯಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟರೆ, ದೇಶಮಾತೆಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪೂರಯಿಸಲೇ ಬೇಕಾದ ನಾನು, ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಲೋಪವನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ?

ಮಹಾತ್ಮರ ತಪಶ್ಯಕ್ತಿ ದೊಡ್ಡದು; ಭಾರತಮಾತೆಯೂ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯಳಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದ ನಡೆಯಿಸಬೇಕಾಗಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೋರಾಟ ಬಹಳ ಕಾಲವೇನೂ ನಡೆಯಲಾರದು. ಸಹನೆಯ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ನೀನು, ಈಗಲೂ ಸಹನೆಯಿಂದ ಇರುವೆಯೆಂಬ ನಂಬುಗೆ ನನಗಿದೆ. ತಾಯಿ ಕಸ್ತೂರಬಾ ಅವರ ಚರಿತ್ರೆ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗಿರಲಿ! ಗಂಡ, ಮಕ್ಕಳು— ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನೇಹರೂ ಮಾತೆಯ ಮಹಾ-ತ್ಯಾಗವೂ ನಿನ್ನ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿರಲಿ!

ನಿನ್ನ ಮುದ್ದಿನ ಮಗ

ರತ್ನ ”

ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿಸಿ ಕೇಳಿದಾಗ, ರತ್ನಾಕರನ ತಾಯಿಗೆ ದುಃಖನಾ-ಯಿತೋ ಸಮಾಧಾನವೆನಿಸಿತೋ ಯಾವುದೂ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಗನ ನಡವಳಿಕೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ನಂಬುಗೆಯವಳಿಗೆ. ಆತ ಎಂದೂ ತಪ್ಪುದಾರಿಯನ್ನು ತುಳಿಯಲಾರನೆಂದು ಆಕೆಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ. ಆದರೆ ತಾಯ ಹೃದಯ ಕಂಡ ಭವಿಷ್ಯದ ಚಿತ್ರವೆಲ್ಲ ಸದ್ಯ ಅಳಿಸಿಹೋದಂತಾದುದು ಆ ತಾಯಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡಿರಬೇಕು.

ರತ್ನಾಕರನ ಸೋದರಮಾವನ, ಸೋದರತ್ತಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದರು. ‘ ಮುಖ ಹುಡುಗರ ಸಂಗತಿ ’ ಎಂದು ಸೋದರಮಾವನ ಸಿಡುಕಿನ ಮಾತನಾಡಿ ಸುಮ್ಮನಾದರು. ಸುಭದ್ರೆಯ ಮದುವೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿಂತರಾಗಿದ್ದ ಸೋದರತ್ತಿ ಮಾತ್ರ, ಮಗಳ ಮದುವೆಯ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ರತ್ನಾಕರನ ದೇಶಭಕ್ತಿ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬ ನಿರಾಶೆಯನ್ನುಂಟು-

ಮಾಡಿತು. ಬೇರೆ ವರಗಳ ಮುಖಗಳು ಅವರ ಕಣ್ಣೆದುರು ಬಂದು ಬಂದು ಹೋಗಲು ತೊಡಗಿದುವು.

* * * *

ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಯೋಜನೆ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ೧೯೩೦ನೆಯ ಮಾರ್ಚ್ ೧೧ ನೆಯ ತಾರೀಖಿಗೆ ದಾಂಡಿಯ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಯಾತ್ರಿಗೆ, ಆರಿಸಿದ ಅನುಯಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊರಟೇ ಬಿಟ್ಟರು. ಭಾರತದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ರಾಜಕೀಯ ಕುತೂಹಲ ಕೆರಳಿತು. ಮಹಾತ್ಮರ ದಾಂಡೀಯಾತ್ರಿ, ಭಾರತೀಯರ ಮನವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿತು. ಯಾತ್ರೆಯ ೨೪ ದಿನವೂ ವಿಚಾರಾಂದೋಲನದಲ್ಲಿದ್ದ ಸರಕಾರ, ಮಹಾತ್ಮರು ದಾಂಡಿಯನ್ನು ತಲೆದ ದಿನ, ಎಂದರೆ ಎಪ್ರಿಲ್ ೫ ನೆಯ ದಿನ ಅವರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬಂಧನಪಡಿಸಿತು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಹೋರಾಟದ ಉ ಮತ್ತೆ ಹೊತ್ತಿನಿಂತಿತು. ಸುಸಂಘಟಿತವಾಗಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ನಡೆಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯಿತು. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಪ್ರಾಂತವಾದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಪ್ರಯತ್ನ ವ್ಯಸಕ್ತವಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದಿತೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ರತ್ನಾಕರನೂ ಈ ಸಂಘಟನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದ. ಆತನ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯ ಯೋಜನೆಗಳು, ಹಿರಿಯ ಮುಂದಾಳುಗಳನ್ನೂ ತಲೆದೂಗಿಸಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದುವು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಸಭೆಗಳು ನಿತ್ಯನಿತ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುವಾದರೂ, ರತ್ನಾಕರ ಇನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾನೂನುಭಂಗ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಿರಿಯರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಆತನು ಯೋಜಕನಾಗಿ, ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋಗದೆ ಹೊರಗೇ ಉಳಿಯಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು. ಹಗಲಿರುಳೂ ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ರಾಜಕೀಯವನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವನಾದರೂ, ಸಮಾಜಹಿತಬುದ್ಧಿಯ ಆತನ ಹೃದಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಜೀವನದ ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಎಂತಲೇ ಅವನು, ಅಂತಹ ಹೋರಾಟದ ಉಗ್ರಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮಗಳ ಮದುವೆಯ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನರಿತು, ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ

ನೇರವು ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದನು, ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೋರಾಟದ ಕಾಲ-
ದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಮದುವೆ-ಮುಹೂರ್ತಗಳು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ
ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ಪಾಪ! ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮೆಗಳ ಲಗ್ನವೂ ಆಗಿ,
ಅವರ ಚಿಂತೆ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ತಪ್ಪೇನು ?

೭ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಹಗಲು ನಾಲ್ಕುಗಂಟೆ ಕಳೆದು ಹೋಗಿದೆ. ರತ್ನಾಕರನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ
ಇಬ್ಬರು ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೊಂದಿಗೆ ರತ್ನಾಕರನು ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ.
ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರ ಬಂಧನದಿಂದ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಮನಸ್ಸಿತ್ತಿ
ಸೇನಾಪತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಸೈನಿಕರ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯಂತಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ.
ಯಾವಾಗಲೂ, ಮುಂದಾಳುಗಳ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೊಂಡು ರಾಜ-
ಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಧುಮ್ನಿಕ್ರಿದವರ ರೀತಿಯೇ ಹಾಗೆ. ಮುಂದಾಳು
ಇರುವ ವರೆಗೆ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಇವರು ಕಾರ್ಯಮಾಡುವರು; ಮುಂದಾಳು
ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಸಂದೇಹ-ನಿರಾಶೆಗಳು ಇವರನ್ನು ಕಂಗಡಿಸಿಬಿಡುವುವು.
ಸ್ವಯಂಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಿಗೆ ಮುಂದಾಳುಗಳ
ಬೆಂಬಲ ಬೇಕೇಬೇಕು—ಎಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ತಾವು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಆದರ್ಶದ
ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಕಲ್ಪನೆಯಿದ್ದರೆ ಸಾಕು; ಏಕಾಕಿಗಳಾಗಿಯೇ ಧೈರ್ಯದಿಂದ,
ಆದರ್ಶಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವರು. ಅನುಯಾಯಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಈ
ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಿದಾಗಲೇ ಯಾವುದೊಂದು ಕ್ರಾಂತಿ-
ಕಾರಕ ಚಟುವಟಿಕೆ ಮುಂದುವರೆದು ಗೆಲುವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು. ಹೀಗಿರದೆ,
ಮುಂದಾಳುಗಳು ಕಣ್ಮರೆಯಾದರೆ ಇರುವಾಗಷ್ಟೇ ಅವರ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ನಡೆ-
ಯುವ ಅನುಯಾಯಿ ವರ್ಗವಿರುವಲ್ಲಿ, ಯಾವ ಚಟುವಟಿಕೆಯೂ ಕೊನೆಯ
ವರೆಗೂ ನಡೆದು ಗೆಲುವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದು. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ
ಪತನದ ಇತಿಹಾಸ, ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಾಕ್ಷಿ ನುಡಿಯುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದೆ.
ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ರಾಮರಾಜ ಕಣ್ಮರೆಯಾದ; ಶಕ್ತಿಯ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಇದ್ದ
ಆತನ ಸೇನಾಸಮೂಹ ಕಂಗಟ್ಟು, ರಣರಂಗದಿಂದ ಕಾಲ್ತೆಗೆಯಿತು; ಒಂದೆ ಒಂದು
ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋಗಲಿರುವ ವಿರೋಧಿಸೈನ್ಯ, ಜಯನನಿತೆಯ ಕೈಯನ್ನು

ಹಿಡಿಯಿತು. ರಾಮರಾಜನ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ, ರಾಮರಾಜನನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂತಹ ವೀರಾಧಿವೀರರು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂತಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರೆಲ್ಲರ ವೀರ, ದೇವರೆಯಾದ ರಾಮರಾಜನ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮೆರೆಯುವಂತಹದು. ರಾಮರಾಜ ಹೋದರೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ರಾಜನನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಕನ್ನಡರಾಜ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆ ವ್ಯಕ್ತಿ-ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂದು ಮೂಡಿ ನಿಂತಿದ್ದರೆ, ರಕ್ತಸ-ತಂಗಡಿಗೆಯ ಕಾಳೆಗವು ಕನ್ನಡಿಗಿಗೆ ದುರಂತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜ್ಯ ಹ. ಳಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂದಿನ ಕಾಲ ಕಳೆದು ನಾಲ್ಕೈದು ನೂರು ವರ್ಷಗಳಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರೂ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಅಂದಿನ ಆ ಸಹಜದೌರ್ಬಲ್ಯ ಈಗಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಎಂಕಲೆ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಬಂಧನವು, ಈಗ ಅನೇಕಜನ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಉಯ್ಯಲೆ-ಯಾಡಿಸುತ್ತಲಿದೆ. ಹೃದಯದ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿ ಸುತ್ತಲಿದೆ. ಈಗ ರತ್ನಾಕರನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವ ಇಬ್ಬರು ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೂ ಇಂತಹ ಉಯ್ಯಲೆಯಾಡುವ ಮನದವರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬ, ಮುಂಡರಿಗೆಯ ತರುಣ ಕಾರ್ಯಕರ್ತ ಗೋಪೀನಾಥ; ಇನ್ನೊಬ್ಬ ನರಗುಂದದ ಬಸವರಾಜ. ಇಬ್ಬರೂ ಈಗ ನಿರಾಶೆ-ಸಂದೇಹಗಳಲ್ಲಿಯೆ ದಿನಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಲಿದ್ದಾರೆ. ರತ್ನಾಕರನು ಅವರನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿಚಾರ-ಚರ್ಚೆ ನಡೆಯಿಸಿದ್ದಾನೆ:

“ ಏನು ಗೋಪೀನಾಥರಾಯರೆ, ನಾವೆಲ್ಲ ಈ ರಾಜಕೀಯ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿದ್ದೇವೆ ? ” ರತ್ನಾಕರನು ಕೇಳಿದ.

“ ಯಾತಕ್ಕಾಗಿ ಅಂದರೇನಿ? ಸ್ವರಾಜ್ಯ-ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಪಾದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ! ” ಗೋಪೀನಾಥ ಉತ್ತರವಿತ್ತ.

“ ಸರಿಯಾಗಿದೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ! ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳಿ: ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಾಂಧಿಯವರಿಗಷ್ಟೇ ಬೇಕಾಗ್ಯವೋ ? ಏನು ನಿಸುಗೂ ಬೇಕಾಗ್ಯವೋ ? ” ರತ್ನಾಕರನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿದು.

“ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರಿಗಷ್ಟೇ ಬೇಕಾಗ್ಯವೋ—ಅಂದರೇನಿ? ಇಡೀ ಭಾರತದೇಶದ ಜನತೆಗೆಲ್ಲಾ ಬೇಕಾಗ್ಯವ ! ” ಬಸವರಾಜ ಅವೇಶದಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದ.

“ ಸರಿ! ಹಾಂಗಾದರ ಹೇಳಿ : ಭಾರತದೇಶದ ಜನತಾ—ಅಂದರ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಒಬ್ಬರೇ ಏನು ? ಅವರೊಬ್ಬರಿಗೇ ಸ್ವರಾಜ್ಯ-ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬೇಕಾಗ್ಯಾವ ಏನು ? ”

ಗೋಪೀನಾಥ ನುಡಿದ :

“ ಹಾಂಗ ಹ್ಯಾಂಗ ಆದೀತು ? ನಾವೆಲ್ಲಾರೂ ಭಾರತದ ಜನರು ! ನಮಗೆಲ್ಲಾರಿಗೂ ಅವು ಬೇಕು ! ”

“ ಅಹುದಲ್ಲೋ ? ನಮಗ ಬೇಕಾದದ್ದನ್ನ ಸಂಪಾದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಾವೆಲ್ಲಾರೂ ದುಡೀಬೇಕೋ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರೊಬ್ಬರು ದುಡಿದರ ಸಾಕೋ ! ” ರತ್ನಾಕರ ಕೇಣಕುನುಡಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದ.

“ ಸಾಪ, ಒಬ್ಬರಿಂದ ಆದೀತೇನು ? ನಾವೆಲ್ಲಾರೂ ದುಡೀಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು ! ” ಗೋಪೀನಾಥ ಹೇಳಿದ.

“ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯ : ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇರದಿದ್ದರ, ನಮಗ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬೇಕಾಗತ್ತಿದ್ದುವೇ ಇಲ್ಲೋ ? ” ರತ್ನಾಕರ ಕೇಳಿದ.

“ ಬೇಕಾಗದ ಏನೇ ? ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಆಗಿ ಇರೂದಂದರ, ಅವನ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧ ಹಕ್ಕು ! ಪರಾಧೀನ ಆಗಿ ಇರೂದಂದರ ಅದರೊಳಗ ಮನುಷ್ಯತ್ವನೇ ಇರೂದಿಲ್ಲ ! ” ಬಸವರಾಜ ಮಾತನಾಡಿದ ; ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ :

“ ಭಲೆ ! ಬೀಜದ ಮಾತು ಇದು ! ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧ ಹಕ್ಕು-ಗಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕಾಗತಕ್ಕದ-ಅಂಬೂದನ್ನ ಒಪ್ಪತೀರಿ ಅಂವ್ವಾಂಗಾತು ನೀವು ! ಅಂದಮ್ಯಾಲ, ತಾನು ಮಾಡ-ಬೇಕಾಗಿರುವ ಅವಶ್ಯಕ ಕರ್ತವ್ಯದ ಸಲುವಾಗಿ, ಯಾವನೇ ಆಗಲಿ-ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಮುಖದ ಕಡೆ ಯಾಕ ನೋಡಬೇಕು ನಾವು ? ಹಸಿವಿ—ನಿಜವಾದ ಹಸಿವಿ ಆಯಿತಂದರ, ಚಿಕ್ಕ ಮಗು ಸಹಿತ, ತಾಯಿಯ ದಾರಿ ಕಾಯದ, ಮುಂದ ಇರುವ ತುತ್ತಿನ ಕಡೆ ಹವಣಿಸತೀರತಕ್ಕದ. ಈಗ ನಮಗ ನಿಜವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹಸಿವಿ ಆಗಿದ್ದರ, ನಾವು ಯಾವ ಮುಂದಾಳುಗಳ ದಾರಿಯನ್ನೂ ಕಾಯದೆ, ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನ

ನಡಿಸಬೇಕು. ಕೊರವ ಕುಣಿಸುವ ಕೋತಿಗಳಾಗಬಾರದಲ್ಲವೇ ಮನುಷ್ಯರು? ಬಹಳವೆಂದರೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಗುರಿಯ ಬಳಿ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಲ್ಪನೆ ಬೇಕು. ಈ ಕಾಲದ ನಾಯಕರಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರು ನಮಗೆ ಆ ದಾರಿಯನ್ನು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನಡೆದು ಹೋಗಬೇಕಾದ ವಿವರ-ವಿಸರಗಳನ್ನೂ ತಿಳುಹಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ನಾವು ನಮ್ಮ ಕಾಲು-ಗಳಿಂದಲೇ ನಡೆದು ಆ ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಬೇಕಾಗಿದೆ ಇಷ್ಟೆ! ಆ ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರು ನಮ ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೂ ಸರಿ, ನಮ್ಮಿಂದ ದೂರವಾದರೂ ಸರಿ, ನಡೆಯಬೇಕಾದದ್ದು, ನಡೆದು ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕಾದದ್ದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ! ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ನಮ್ಮಿಂದ ಆಗಲಿವೆಂದು ತಿಳಿಯೋಣ! ಆಗ ನಾವು ಧೈರ್ಯಗಟ್ಟು, ಕುಳಿತುಬಿಡಬೇಕೋ, ಕರ್ತವ್ಯಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರಬೇಕೋ—ನೀವೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ನೋಡಿರಿ, ಬಸವರಾಜ ! ”

ರತ್ನಾಕರನ ಉಪನ್ಯಾಸದ ಧಾಟಿಯ ಮಾತಿನ ಪರಿಣಾಮ, ಬಸವರಾಜನ ಮೇಲೆ ಆಯಿತೇನೋ! ಆತ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟ. ಆಗ ಗೋಪೀನಾಥ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದ :

“ ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರು ಇಲ್ಲವೆ, ನಮ್ಮಿಂದ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವಾದೀತು ರತ್ನಾಕರರಾವ್ ? ”

“ ಯಾಕೆ ? ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರಲ್ಲದೆ ನೀವು ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲವೆ ? ಉಸಿರಾಡಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೆ ? ಮಲಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲವೆ ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯ ಬಿಟ್ಟು ಮನೆಗೆ ಹೋದಿರೆಂದರೆ, ಹೆಂಡಿರು-ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಸಾರ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆ ? ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಹಾತ್ಮರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ, ಈ ರಾಜಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಮಹಾತ್ಮರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆಯೇನು ? ಅದಕ್ಕೇ ನಾನು ಆಗಾಗ ಅನ್ನುತ್ತಿರುವುದು: ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಬಹಳ ಜನರಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ವರಾಜ್ಯ-ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳ ಅಗತ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆ ನಿಜವಾಗಿ ಆಗಿಲ್ಲ. ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕಾಗಿಯೋ ಕೀರ್ತಿಯ ಹಂಬಲದಿಂದಲೋ ದೇಶಸೇವಕರ ಸೋಗು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ; ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗ, ಹಾಕಿದ ಸೋಗನ್ನು ಕಳಚಿ, ಮೂಲಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸು-

ತ್ತಾರೆ. ಗೋಪಿನಾಥ, ನಿಮ್ಮ ಮೇಲೆ ನಾನು ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಲಾರೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಾಧನೆಯೆಂದರೆ, ವೋಕ್ಷಸಾಧನೆಯಷ್ಟೇ ದುರ್ಗಮದಾರಿಯ-
ದಾಗಿದೆ. ತ್ಯಾಗ. ತಪಸ್ಸು-ಶ್ರದ್ಧೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ: ವೋಕ್ಷವೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ! ಸರ್ವಜ್ಞನ ಸಂವಚನವೊಂದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದೀರಾ? 'ಖಂಡಿಸದೆ ಕರಣವನು, ದಂಡಿಸದೆ ದೇಹವನು, ಉಂಡುಂಡು ಸ್ವರ್ಗ-
ಕೈದಲೆ ಅದನೇನು ರಂಡೆಯಾಳುವಳೆ?' ಎಂಬುದು ಆ ವೀರಕವಿಯ ಗಟ್ಟಿ-
ಮುಟ್ಟಾದ ಪ್ರಶ್ನೆ! ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಪ್ತೆಗಳಿಗೂ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ನಿಜವಾದ ದೇಶಸೇವಕನಿಗೆ ಜನತೆಯಿಂದ ಸಿಕ್ಕುವ ಮನ್ನಣೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಅಂತಹ ಮನ್ನಣೆಯ ಲೋಭದ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಚಕವಳಿಯ ಕಣಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ಕೈಕಾಲು ಆಡಿಸುವವರಿಂದ ಯಾವ ಕೆಲಸವಾದೀತು? ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರ ಬಂಧನದ ನೆವದಿಂದ ನೀವೀಗ, ಈ ಕಾರ್ತುರಂಗದಿಂದ ಹಿಂಜರಿಯುವ ಹವಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬೇಟೆಯಾಡಬಲ್ಲ ನಾಯಿಯ ಸ್ವಭಾವವೇ ಬೇರೆ; ಹಿಡಿದು ತಂದ ನಾಯಿ ಎಂದೂ ಮೊಲವನ್ನು ಮುರಿಯ ಲಾರದು! ”

ಗೋಪಿನಾಥ ಒಣಗಿದ ಕಂಠದಿಂದ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ನೂರು ಮಾತುಗಳಿಂದೇನು? ನನಗ ಈ ಬಗೆಯ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಯೊಳಗ ಮನಸ್ಸು ಹೊಂದದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮನಿಯೊಳಗ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ ಒತ್ತಾಯವೂ ಬಹಳ ಆಗಿದೆ!”

ನಡುವೆಯೆ ಬಸವಾಜಿ ವ್ಯಂಗ್ಯಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ಅಲ್ಲೇ ರಾಯರೂ, ಹೀಗ ಯಾಕ ಹೇಳತೀರಿ? ಮದಿವಿ ಮಾಡಿಕೋ ಬೇಕಂತ ಮನಸಿನ ಒತ್ತಾಯ ಬಹಳ ಆಗಿದಂತ ಹೇಳಿ ಬಿಡಬಾರದಾ ? ”

ರತ್ನಾಕರ ನಗುತ್ತಲೇ ಕೇಳಿದ :

“ಅಹುದೇನು? ಗೋಪಿನಾಥವಾಯುರು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ-
ಬೇಕಂತಾರೇನು ? ”

“ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಂತಾರೇನು ರಾಯರ? ಅದಕ್ಕಾಗೇ ಈಗ ಎಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು ಮನಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಂತ ಹಂಬಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರು; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ

ಹೆಣ್ಣು ಬಂದಾವಂತ! ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಗನೆ ಬರಬೇಕು ಅಂತ ಇವರ ಅಪ್ಪ ಪತ್ರಾ ಬರದಾರ! ಆ ಪತ್ರ ಬಂದ ಕ್ಷಣದಿಂದಲೂ ರಾಯರ ಮನಸ್ಸು ಮನೀ ಕಡೇ ಎಳಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ!" ಬಸವರಾಜ ಹೇಳಿದ.

"ಓಹೋಹೋ! ಹೀಗೋ? ಹಾಗಾದರೆ ಗೋಪೀನಾಥರಾಯರೆ, ನೀವು ಇಲ್ಲಿಂದ ಕೂಡಲೆ ಹೊರಡಿರಿ! ಒಂದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹಂಬಲಿಸುವ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಇನ್ನೊಂದು ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದು ಎಂದೆಂದೂ ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ನೀವು ಮನೋರಮಣಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿರಿ; ಆ ಮೇಲೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ರಮಣಿಯ ಕಡೆಗೆ—ಬೇಕಾದರೆ—ದೃಷ್ಟಿ ಹೊರಳಿಸಿರಿ!"

ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಒಬ್ಬ ಸ್ವಯಂಸೇವಕ ಬಂದು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಹೇಳಿದ:

"ನಿಮ್ಮನ್ನ ಕೇಳತೂ ಯಾರೋ ಬಂದಾರ! ನಿಮ್ಮನ್ನ ಕಂಡು ಮಾತು-ಗಳನ್ನಾಡಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯದ ಕೆಲಸ ಅದೂ ಅಂತ!"

ಬೆರಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರ ಕೇಳಿದ:

"ಏನು? ನನ್ನ ಕೇಳತೂ ಬಂದಾರ? ಯಾರವಾ ಅವರು? ಸಿ. ಐ. ಡಿ. ಗಿ. ಐ. ಡಿ. ಅಲ್ಲ ಹೌದಲ್ಲೋ ಮತ್ತೆ?"

"ಛೇಛೇ! ಅಂಥಾದೇನೂ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ! ತೆಳ್ಳಗಿನ ಬೆಳ್ಳಗಿನ ಮುದು-ಕರು ಇದ್ದಾರ!"

ರತ್ನಾಕರನ ಮನದೆದುರು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಆಕೃತಿ ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ಬಹುಶಃ ಅವರೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ. ಬಂದಿದ್ದ ಸ್ವಯಂ-ಸೇವಕನಿಗೆ 'ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೇ ಬರುವಂತೆ ಹೇಳು' ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಸ್ವಯಂ-ಸೇವಕನು ಹೊರಟುಹೋದೊಡನೆಯೇ ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ:

"ಗೋಪೀನಾಥರಾಯರೆ, ನೀವು ಅವಶ್ಯ ಹೊರಡಬಹುದು. ಇಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯ ಗಾಡಿಯಿಂದಲೆ ಹೊರಡುವಿರಲ್ಲವೆ? ಬಸವರಾಜ, ನೀವೂ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿರಿ! ಮನಸ್ಸು ಎರಡು ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದಾಡಲು ತೊಡಗಿತೆಂದರೆ, ಯಾವ ಕೆಲಸವೂ ಒಳ್ಳೆಯ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಒಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಿರಿ! ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವವರಿದ್ದಾರೆಲ್ಲವೆ—ಅವರೊಡನೆ ಕೆಲವೊಂದು

ಮಾತುಗಳನ್ನ ಆಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ನೀವೀಗ ಹೊರಡಬಹುದು! ನಮಸ್ತೇ!”

ಇಬ್ಬರೂ ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ; ಗೋಪಾಲ ರಾಯರು ರತ್ನಾಕರನ ಕೋಣೆಗೆ ಬಂದರು. ರತ್ನಾಕರನು ಅವರನ್ನು ಆದರ-
ದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಹಿರಿಯತನದ ಗೌರವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದ.
ಯೋಗಕ್ಷೇಮದ ಮಾತುಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಕೇಳಿದ:

“ ನನ್ನ ಕಾಗದ ತಲ್ಪಿತೇನು ನಿಮಗ? ”

“ ಹೌದು, ತಲ್ಪಿತು! ಅದಕಾಗಿಯೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತನಾಡಿ
ಹೋಗಬೇಕಂತ, ನಾನಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕಾ ಬಂದೆ! ”

“ ಸಂತೋಷ! ತಮಗೆ ಹಾಂಗ ಪತ್ರಾ ಬರೀಬೇಕೋ ಬರೀಬಾರದೋ
ಅಂತ, ನೊದನೊದಲ ನನ್ನ ಮನಸೂ ತುಂಬಾ ಹೊಯ್ದಾಡಿತು. ಯಾಕಂದರೆ,
ಮಗಳ ಮದಿವೀಯಂಥಾ ಮಹತ್ತ್ವದ ಸಂಗತಿ ನೋಡಿ! ನಿಮ್ಮ ಅಪೇಕ್ಷಾ
ಏನೋ, ನಿಮ್ಮ ಮಗಳ ಅಪೇಕ್ಷಾ ಏನೋ, ಒಂದೂ ನನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ; ಆದರೂ
ನನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಒಳ್ಳೇ ಕೆಲಸ ಆಗೂ ಯೋಗ ಏನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಆಗಲೀ—
ಅಂತ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ, ಪತ್ರಾ ಬರೆದು ಬಿಟ್ಟೆ. ದಯೆಮಾಡಿ ವಿಪರೀತ ಏನೂ
ಭಾವಿಸಬ್ಯಾಡ್ರೇ ಮತ್ತ ನೀವು! ”

ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಭಾವದವರಾಗಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ ಇದರೊಳಗ ವಿಪರೀತ ಭಾವಿಸುವಂಥಾ ಮಾತೇನದ ರಾಯರ ?
ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ನಿಮ್ಮಾಂಗ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದರೆ,
ಹೆಣ್ಣು ಹೆತ್ತ ತಂದೀ-ತಾಯಿ ಚಿಂತಿ, ಎಷ್ಟೋ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಮ್ಮಿಯಾದೀತು!
ಆದರೆ ಕಾಲಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ; ಎಲ್ಲರ ತಲೆಯೊಳಗೂ ಇಂಥಾ ಸದ್ವಿಚಾರ
ಬರಬೇಕು ಹ್ಯಾಂಗ? ”

‘ ಹಾಹಾಹಾ! ’ ಎಂದು ರತ್ನಾಕರ ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಕ್ಕು ನುಡಿದ:

“ ನೋಡಿ. ರಾಯರ, ನಮ್ಮ ಜನಾ ದೇವರು ಅಂತಾರ; ಧರ್ಮಾ
ಅಂತಾರ; ವಾಪಾ ಅಂತಾರ; ಪುಣ್ಯ ಅಂತಾರ! ಅಚಾರಾ ಅಂತಾರ; ಅನಾ-
ಚಾರ ಅಂತಾರ! ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಮಾತು ಬಾಯಾಗ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಾವ.
ಕೃತಿಯೊಳಗ ಇಳಿದೇ ಇಲ್ಲ. ಸಂಪ್ರದಾಯವಂತರು—ಅಂತ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳು-
ವವರದೂ ಇದೇ ಹಣೆಬರೆಹ; ಸುಧಾರಕರು—ಅಂತ ಅಂದುಕೊಳ್ಳುವವ-

ರದೂ ಇದೇ ಹಣೇಬರೆಹ! ನಿಜವಾದ ಮಾನವತಾ—ನಿಜವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ - ಅಂದರ ಏನಂಬೂದು ಬಹಾಳ ಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲಾ ಕಡೇ ಮೆರಿಯೂದು ಅಂದರ ದುಡ್ಡಿನ ದೊಡ್ಡ ಸ್ತಿಕೆ! ಆದರೆ ಸೋಗ ತೋರಿಸೂದರೊಳಗ ಮಾತ್ರ ವೈರಾಗ್ಯದ ಮಡಿವಂತಿಕೆ! ಇಂಗ್ಲೀಷರ ಆಳಿಕೇಗಿಂತಾ ಮೊದಲು, ನಮ್ಮ ದೇಶದೊಳಗಿಂದ ಈ ದುಡ್ಡಿನ ದೊಡ್ಡ ಸ್ತಿಕೆ, ಸುಳ್ಳು ಸನಾತನಕೆ ಇವನ್ನ ಹೊಡೆದು ಹಾಕಬೇಕು ನೋಡಿ!”

ಗೋಪಾಲಾಯರು ವಿಷಾದದ ನಗೆ ನಗುತ್ತ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ನಿಟ್ಟು- ಸಿರನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತು ನಿಮ್ಮದು! ಈ ಲೋಕದ ರೀತಿ ಕಾಲಕೂಟವನ್ನು ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಕುಡೀಬೇಕಾಗತದ ನಮ್ಮಂಥಾ ಜನರಿಗೆ! ಸತ್ಯ, ಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯ, ದಯಾ ಇವೆಲ್ಲಾ ಸದ್ಗುಣಗಳೆಂದರನೂ, ಸಮಾಜದ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಸಂಪತ್ತು ಅಂಬೂ ಮಾತು ಮರೆತು ಹೋಗೇದ! ಸಂಸಾರಿಗನಾದ ಬಡವ, ಈ ಲೋಕರೀತಿ ಸಲುವಾಗೇ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೇ ಸೋಗು ಹಾಕಬೇಕಾಗತದ; ಆದರೆ, ಸೋಗಿನ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಎಷ್ಟು ದಿನಾ ನಡಿದೀತು? ಹಾಕಿದ ಸೋಗಿಗಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ವೆಚ್ಚದ ಹೋರೀ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಬಡಸಂಸಾರಿಗ, ಪಾತಾಳ- ಪಾತಕ್ಕೂ ಬೀಳಬೇಕಾಗತದ! ಬಿದ್ದವರನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಎಬ್ಬಿಸೂ ದಾತಾ ಅಂದರ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ! ಎಲ್ಲರೂ ಬಿದ್ದವರ ಹೊಟ್ಟೇ ಮ್ಯಾಲ ಮುಖದ ಮ್ಯಾಲ—ಕಾಲು ಇಟ್ಟುಕೋತನೂ ಹೋಗುವವರು! ”

ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದ :

“ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತನೂ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಹಿರಿಯ ಅನುಭವ ನಿಮ್ಮದು! ನಮ್ಮ ಸಿರಿವಂತರು, ಈ ಬಗೆಯ ಅನುಭವ ತಮಗೆ ಬರಬಾರದೆಂತಲೇ ಅಂತಃಕರಣದ ಸುತ್ತಲೂ ಅಹಂಕಾರದ ದಪ್ಪವಾದ ಪರದೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ- ಕೊಡಿದರತಾರ! ಆ ಪರದೆ ಹರಿಯೂಹಾಂಗಿಲ್ಲ; ಅವರಿಗೆ ಲೋಕದ ಕಷ್ಟ- ನಷ್ಟದ ಅನುಭವ ಬರುವ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ! ಇಂಥಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾಗದೆ ಇದ್ದರೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಂಪಾದನ ಮಾಡಿದರೂ ನಮಗ ಶಾಂತಿ-ಸಮಾಧಾನಗಳು ಸಿಕ್ಕೂಹಾಂಗಿಲ್ಲ! ಈ ಮಾತು ಹೋಗಲಿ! ತಾವೀಗ ಬಂದ ಉದ್ದೇಶ ನನಗ ಗೊತ್ತಾಗಬಹುದೇನು ? ”

“ ಬೇರೆ ಉದ್ದೇಶ ಏನಿರಬೇಕು? ಅದೇ, ತಾವು ಆ ಪತ್ರದೊಳಗೆ ಬರೆದ ವರನ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕಂತೂ ಬಂದದ್ದು ಇಲ್ಲಗೆ!”

ರತ್ನಾಕರ ಕುತೂಹಲಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕೇಳಿದ:

“ ಆತ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗತಾನೆಯೇ ನಿಮಗೆ? ಹಳ್ಳಿಯೂರ ವರನಿಗೆ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ನೀವು ಹಿಂಜರಿಯುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?”

“ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿವಿ! ನಮಗೂ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಆಗೇದ; ಮಗಳೂ ಮನಃಪೂರ್ವಕ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾಳ!”

“ ಸಂತೋಷ! ಹಾಂಗಾದರ ಈ ವಿಷಯ ಎಲ್ಲಾ ಬರೆದು ರಂಗಣ್ಣಿಗೆ ತಿಳಿಸಲ್ಯಾ?”

“ ಪತ್ರದ ಮ್ಯಾಲಿಂದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಲಂಬ ಆದೀತು! ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ದಯಾ ತೋರಿಸಿ, ನೀವೇ ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಮಾತನಾಡಿ, ಹುಡುಗಿನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಅವರನ್ನು ಕರಕೊಂಡು ಬಂದರ ಅನುಕೂಲವಾದೀತೂ ಅಂತ ನನಗೆ ಅನಿಸತದ!”

ಗೋಪಾಲರಾಯರಾಡಿದ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ರಂಗಣ್ಣ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಒಳಗೊಳಗೇ ಏನೇನನೋ ಯೋಚಿಸಿದ. ಆ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡವನಾಗಿ ಹೇಳಿದ:

“ ಹುಂ, ನಿಮ್ಮ ಮಾತೂ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ಅದ. ನಾನು ಮುದ್ದಾಪುರದ ತನಕಾ ಹೋಗಿ ಬರೋದೇ ಒಳ್ಳೇದು ಕಾಣಿಸತದ. ಈಗ ಮಹಾತ್ಮಾಜಿಯವರನ್ನು ಸರಕಾರ ಹಿಡಿದು ಸೆರೆಯೊಳಗೆ ಹಾಕೇದ ಬ್ಯಾರೇ! ರಂಗಣ್ಣ ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಪರಮ್ಭಕ್ತ!”

“ ದುದೈವ ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತೇದ! ಅದಕ್ಕೆ ಯಾರು ಏನು ಮಾಡೂ-ಹಾಂಗ ಅದ? ಇಷ್ಟು ದಿನಾ ಬಿಟ್ಟು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರು ಇದೇ ವ್ಯಾಳ್ಯಾದೊಳಗೂ ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸುರುವುಮಾಡಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು?”

ವಿಚಾರಮುದ್ರೆಯಿಂದ ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ:

“ ರಂಗಣ್ಣನ ಹೃದಯದ ಕಲ್ಪನಾ ನನಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅದ; ನೀವೇನೂ ಯೋಚಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ನಾನೂ ಆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡು ಬರತೀನಿ. ನಾಳೆಯ ದಿನ ನನಗೆ ಇಲ್ಲೆ

ಅಗತ್ಯದ ಕೆಲಸ ಅದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಡಿದಿನ ದಿನವೇ ನಾನು ಮುದ್ದಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬರತೀನಿ!”

“ಇದು ಯಾವ ಜನ್ಮದ ಋಣಾನುಬಂಧವೋ ಏನೋ! ರತ್ನಾಕರ! ಎಲ್ಲಾನೂ ನಿಮ್ಮ ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಹೊರೆ! ಅದನ್ನು ಹ್ಯಾಂಗ ಹ್ಯಾಂಗ ಇಳಿಸಬೇಕನ್ನು ವಿಚಾರ ನಿಮಗನಿ ಗೊತ್ತು! ಆಗಲಿ, ನಾನೀಗ ಹೋಗಿ ಬರಲೇ?”

ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದರು. ರತ್ನಾಕರ ಹೊರಬಾಗಿಲ ವರೆಗೆ ಅವರನ್ನು ಕಳುಹಿ, ಕೊನೆಗೆ ಆದರದ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ.

ಅನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಇಂದು ಅನಂತರಾಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಸಂತಗೌರಿಯ ಹೂವಿಳ್ಳದ ಗಡಿಬಿಡಿ ನಡೆದಿದೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರಿಯರಾದ ತುಂಗಮ್ಮ, ಪ್ರತಿವರುಷವೂ ಹೂವಿಳ್ಳದ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ತುಂಬ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನಡೆಯಿಸುವರು. ಬೆಳಗಿನಿಂದಲೂ ತಲೆತುಂಬ ಅದೇ ಯೋಚನೆ ಅವರಿಗೆ. ಅರಿಸಿಣ-ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮಂಗಲವತಿಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುವಂತೆ ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಗೌರಿಯನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಆಶೆ. ಗೌರಿಯ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಇಡುವ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ನೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಅಭಿಲಾಷೆ. ಎಂತಲೇ ಗೌರಿಯ ಶೃಂಗಾರದ ಹೊರೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕಲಾವತಿಯಾದ ಕುವುದೆಯ ಕಡೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ನೈವೇದ್ಯೋಪಕರಣದ ವಿಭಾಗವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಬೆಳಗಿನ ಒಂಬತ್ತುವರೆ ಗಂಟೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಕುಮುದಾ ಗೌರಿಗೆ ಉಡಿಸಬೇಕಾದ ಸೀರೆಗೆ ನಿರುಗೆ ಹಾಕುತ್ತ ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಏನೋ ವಿಚಾರಭರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದೆ ಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಲ್ಲಿಯೆ ಅಡಿಯಾಡುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೆ ರಾಯರು ಕುಮುದೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ತಡೆದುನಿಂತು, ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ನಿನಗೆ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಮರೆತಿದ್ದೆ ಕುಮುದಾ; ನಿನ್ನೆಯ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ರತ್ನಾಕರ ನಮ್ಮ ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ.”

“ ಆಂ ? ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ? ಯಾತಕ್ಕ ? ಏನಾದರೂ ಕೆಲಸವಿತ್ತೇನು ಆತನದು ? ”

“ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಯಾತಕ್ಕ ಬಂದಾನು ? ಇನ್ನ ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಬರುವವರು ಯಾತಕ್ಕ ಬರತೀರತಾರ ? ಹಣ ಇಡಲಿಕ್ಕರೇ ಬರಬೇಕು—ಇಲ್ಲವೇ, ಹಣ ಪಡೀಲಿಕ್ಕಾದರೂ ಬರಬೇಕು ! ”

“ ಅದು ಸರೀ ಅನ್ನು ! ಆದರ ರತ್ನಾಕರ ಹಣಾ ಇಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದನೋ ಪಡೀಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದನೋ ? ”

“ ಇದು ಚಳವಳಿ ಕಾಲ ! ಈಗಿನ ಕಾಲದಾಗ ಈ ಚಳವಳಿಗಾರರು ಬ್ಯಾಂಕಿನೋಗ ಹಣಾ ಇಟ್ಟುರೇನು ? ಎಲ್ಲೆಡೋ ಒಂದು ಎರಡುಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಯ ಚಕ್ಕು ಬಂದಿತ್ತು.... ಸ್ವರಾಜ್ಯಭವನದ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ. ಅದನ್ನ ಮುರಿಸಲಿಕ್ಕಂತ ರತ್ನಾಕರ ತಾನೇ ಬಂದಿದ್ದ ! ”

“ ಮತ್ತು ನೀ ಒಳಗೆ ನಿನ್ನ ಆಫೀಸಿನೋಳಗೆ ಕೂತೀರತೀ; ನೀ ಹ್ಯಾಂಗ ನೋಡಿದಿ ಅವರನ್ನ ? ”

“ ಹಹಹ ” ಎಂದು ನಕ್ಕು ಅನಂತರಾಯರು ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ಈ ಚಳವಳಿ ಮುಂದಿಗೆ ಸರಕಾರೀ ಕಾನೂನು ಮುರೀಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದರೂ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಕಾನೂನು ಮುರೀಲಿಕ್ಕೆ ಬರೂದಿಲ್ಲ. ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಕಾನೂನು ಮುರಿದರ, ಅವರಿಗೆ ಕೂಡಲೆ ದುಡ್ಡು ಹ್ಯಾಂಗ ಸಿಕ್ಕೀತು ? ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಬ್ಯಾಂಕಿನೊಂದಿಗೆ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕಾಗತುದ ! ”

ಕುಮುದಾ ಆತುರಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಸರಿ ! ನಡೆದದ್ದಾದರೂ ಏನು ಅಲ್ಲೆ ? ”

“ ನೋಡು, ಹೀಂಗಾತು : ರತ್ನಾಕರ ತಂದಿದ್ದ ಚಕ್ಕಿನ ಮ್ಯಾಲ ತಾರೀಖಿನ ಅಂಕೀ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿದ್ದಿದ ಹಾಂಗ ಕಾಣಿಸತಿತ್ತು ! ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಕಾರಕೂನರಿಗೆನು ? ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಶಯ ಬಂದರ ಸಾಕು; ಅಂಥಾ ಚಕ್ಕುಗಳನ್ನ ಹಿಡಿಯೂದೇ ಇಲ್ಲ. ರತ್ನಾಕರನ ಚಕ್ಕನ್ನೂ ಕಾರಕೂನರು ನಿರಾಕರಿಸಿದರು.

ಆತನಿಗೆನೋ ದುಡ್ಡಿನ ಆವಶ್ಯಕತಾ ಬಹಳ ಇದ್ದಾಂಗ ಕಾಣಿಸಿತು. ಆ ಚಕ್ಕು ತಗೊಂಡು ನನ್ನ ಹತ್ತರ ಬಂದ. ಈ ಚಳವಳಿ ಮಂದಿನ್ನು ಕಂಡರ ನನಗ ಆಗೂದಿಲ್ಲ ಖರೆ!— ಆದರ ರತ್ನಾಕರನ ಮುಖಾ ನೋಡಿ, ಅದ್ಯಾಕೋ ನಿನ್ನ ನೆನಪಾಯ್ತು! ನನಗ ಮನಸಿನೊಳಗ ಏನೇನೋ ವಿಚಾರ ಬಂದು ಹೋತು. ರತ್ನಾಕರ ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾರಾದರೂ ಬಂದಿದ್ದರ, ಆ ಚಕ್ಕು ಕ್ಯಾಶ್ ಆಗತಿಯೋ ಇಲ್ಲೋ ಹೇಳಲಾರೆ; ಆದರ, ಅತನ ಮುಖಾ ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಅವನಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಕಂತ ಅನಿಸಿತು. ಕಾರಕೂನನ್ನ ಒಳಗೆ ಕರೆಯಿಸಿ, ಚಕ್ಕು ಕ್ಯಾಶ್ ಮಾಡಿಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದೆ ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ: ‘ತಮ್ಮ ಉಪಕಾರ ಬಹಳವಾಯಿತು ರಾಯರೆ, ಈ ಚಕ್ಕು ಇಂದು ಕ್ಯಾಶ್ ಆಗಿದ್ದಿಲ್ಲವಾದರೆ ತುಂಬ ತೊಂದರೆಯಾಗತಿತ್ತು!’ ಅಂತ. ಆಗ ನಾನೂ ‘ಇದರೊಳಗ ಉಪಕಾರದ ಮಾತೇನು ಬಂತು ಬಿಡಿ! ಮಂದಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡಬೇಕಂದರ, ನಮ್ಮ ಈ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಯಿದೇಶೀರ್ ತೊಂದರೆ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರತದ ಮಾತ್ರ ನಿಜ!’ ಅಂತ ಹೇಳಿದೆ, ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತೂ ಒಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಸರಕಾರದ ಜೋಡೀ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಉದ್ಧಟರೀತಿಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದರೂ, ಈ ಚಳವಳಿ ಜನಾ, ಮಿಕ್ಕ ಜನರ ಜೋಡೀ ಒಳ್ಳೇ ರೀತಿಯ ನಡಕೋತಾರ ನೋಡು ಕುಮುದಾ!”

ಕುಮುದಾ ಸಹಾನುಭೂತಿಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು:

“ಮಿಕ್ಕ ಜನರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕಂತೂ ಅವರು ಚಳವಳಿ ಮಾಡತಾರ ಕಾಕಾ! ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿ ಮಾಡುವವರು ಅಂದರ, ಅವರೇನು ಪುಂಡರಲ್ಲ, ಪೋಕರಿಗಳಲ್ಲ!”

“ಮಿಕ್ಕ ಚಳವಳಿಗಾರರು ಪುಂಡರು ಪೋಕರಿಗಳು ಅಲ್ಲಾ ಅಂತ ನಾ ಏನೂ ಹೇಳಲಾರೆ! ಆದರ ರತ್ನಾಕರ ಮಾತ್ರ ನಯ-ವಿನಯಶಾಲಿ ಇದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು, ಅತನ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳಿಂದೇನೇ ತಿಳಕೊಂಡೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಆತಗ ಇಂದ ಸಂಜೀಕಡೆ, ಪಾನಕಾ-ಕೋಸಂಬರಿಗೆ ಬರಬೇಕಂತ ಔತಣಾ ಕೊಟ್ಟೇನಿ!”

“ಹೊಂಹೊಂ! ಒಪ್ಪಿಗೇ ಕೊಟ್ಟಾರೇನು ಬರತೀನಂತ?”

“ಕೊಡದ? ಅವರ ಅಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟಾನು ಒಪ್ಪಿಗೇ! ಅವನ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರೇನು ಸಣ್ಣದಲ್ಲ! ಅಲ್ಲದೆ ನೀನು ದಿನದಿನವೂ ಆತನ ಪ್ರಶಂಸಾ ಮಾಡಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಂಗತೀನೂ ತಿಳಿಸಿದೆ, ಗೋಪಾಲ ರಾಯರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರದ ಸಂಗತಿ ನನಗ ಗೊತ್ತಾಗ್ತೀದಂಬೂದನ್ನ ಹೇಳಿ, ‘ಆ ಗೃಹಸ್ಥನ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರೋದು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಮಾತು!’ ಅಂತ ಪ್ರಶಂಸಾನೂ ಮಾಡಿದೆ. ನಾ ಮಾಡಿದ್ದು ಸುಳ್ಳು ಪ್ರಶಂಸಾದ ಮಾತು ಅಲ್ಲ ಕುಮುದಾ! ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೆ ನನಗ ಇಷ್ಟ ದಿನದ ಪರಿಚಯ - ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧ ಇದ್ದರೂ, ನನ್ನಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಹಾಯ ಏನು ಆಗೇದ ಹೇಳು! ಬರೇ ಒಣಮಾತಿನ ಸಹಾನುಭೂತಿ! ಈ ತರುಣನ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗುರುತು ಇಲ್ಲ - ಪರಿಚಯ ಇಲ್ಲ; ಆದರ ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಗಿ ನಿಂತಾನ!”

“ಇದಕ್ಕೆ ಬರೇ ಗುರುತು ಪರಿಚಯ ಇದ್ದರ ಏನೂ ಆಗೂದಿಲ್ಲ ಕಾಕಾ! ಹೃದಯದೊಳಗ ಮನುಷ್ಯತ್ವ ಅರಳಿರಬೇಕಾಗತೂಡ! ಅದಿರಲಿ ಕಾಕಾ! ಇಂದ ಅವರು ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬರತೀನಂತ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾರ ಹೌದಲ್ಲೋ?”

“ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾರ— ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾರ— ಖಂಡಿತ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾರ. ಬಂದೇ ಬರಬೇಕೂ ಅಂತ, ನಾನೂ ತುಂಬಾ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದೀನಿ!”

“ಚೆಲೋ ಆತು ಬಿಡು ಹಾಂಗಾದರ!” ಕುಮುದೆಗಾದ ಹಿಗ್ಗು ಆಕೆಯ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೆಲುನಗೆಯಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಮೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ಸಾಹದ ಸಂಚಾರವಾದಂತಾಯಿತು. ಸಂಭ್ರಮದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿಯೆ ಆಕೆ ಕೂಗಿದಳು. “ಅವ್ವಾ, ಏ ಅವ್ವಾ, ಇದು ನೋಡಿಲ್ಲೆ! ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊರಗ ಬಾ!”

ಮಗಳ ಆತುರದ ಕರಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ತುಂಗಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ಕುಮುದಾ ಹಿಗ್ಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದಳು :

“ಕೇಳಿದಿಯೇನು ನೀನು? ಕಾಕಾ ರತ್ನಾಕರರಿಗೆ ಮನಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಔತಣಾ ಕೊಟ್ಟುನಂತ! ಇಂದ ಸಂಜೀಕಡೆ ಅವರು ಬರುವವರು ಇವ್ವಾರಂತ!”

“ ಭಾಳ ಚೆಲೋ ಆತು ಬಿಡು! ಎಂಫಾ ಭಂಗಾರದಂಫಾ ಹುಡಗ ನೋಡು ರತ್ನಾಕರ! ಇವರಿಗೆ ಯಾವ ಕಡಿಂದ್ಲ ಸದ್ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿತೋ ಏನೋ! ರತ್ನಾಕರನಂಫಾ ಖಾದೀಬಾವಾಗ ಮನಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಔತಣಾ ಕೂಡೂದಂದರ, ನೀಲಿಕಟ್ಟಿ ಮಾತೇ ಸರಿ! ನಾಳಿನ ದಿನ ಸೂರ್ಯಾ ಪಶ್ಚಿ-ಮುಕ್ತನ ಉದಯ ಆಗತಾನೋ ಏನೋ! ”

ಹೆಂಡತಿಯ ಕೊಂಕುನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ರಾಯರು ಕೆಣಕಿದ ಮನದವ ರಾಗಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ಇದರೊಳಗ ಸೂರ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಉದಯ ಆಗುವಂಫಾ ಮಾತೇ-ನದ? ಏನೋ ನಿನ್ನೆ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಸರಿಚಯ ಆಯ್ತು! ಹುಡುಗ ಸ್ವಭಾವ ದಲೇ ಒಳ್ಳೆಯವ ಕಂಡ. ಹಾಂಗನ ಸಹಜ ಮಾತಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ನಿನ್ನ ಹೂವಿಕ್ಕದ ನೆನಪು ಆತು; ಮನಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದೆ. ನೂರಾರು ಜನರು ಬಂದು ಗೌರೀಪ್ರಸಾದಾ ತೋಗೊಂಡು ಹೋಗತಾರ; ಆಯ್ತು, ಅವನೂ ಬಂದು ತೋಗೊಂಡು ಹೋಗತಾನ! ಅವನಿಗಾಗೇ ಅಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಾವೇನೂ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ! ”

ತುಂಗಮ್ಮ ಕನಿಕರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದರೂ ಅದರೊಳಗ ತಪ್ಪೇನದ? ಒಂದು ಹೆಬ್ಬ ಇಲ್ಲ; ಒಂದು ಹುಣ್ಣಿವಿ ಇಲ್ಲ! ದೇಶಕ್ಕಂತ ದುಡೀತ ದುಡೀತ, ಎಲ್ಲಿ ತಿಂತಾವೋ ಏನ ಉಣತಾವೋ ಎಲ್ಲಿ ಮಲಕೋತಾವೋ! ಪಾಪ! ಮನೀ—ಮಾರು—ತಂದಿ—ತಾಯಿ—ಹೆಂಡರು—ಮಕ್ಕಳು— ಎಲ್ಲಾ ರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ಅಲೀತಾವ! ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ಅವರ ಸುಖ-ದುಃಖದ ಸಲುವಾಗಿ ಎಚ್ಚರನೇ ಇಲ್ಲ! ಮನಿ-ಮನೀ ಒಳಗೂ ಹೆಬ್ಬ-ಹುಣ್ಣಿವೀ ಆಗತಾನ; ಹೋಳಿಗೀ-ಹೂರಿಗೀ ಆಗತಾನ; ಗೌರೀ-ಗಾಂಧಾರೀ ನಡೀತಾವ! ಆದರ ಈ ಚಳವಳಿ ನಂದೀ ಸುಖ-ದುಃಖದ ಕಡೆ ನೋಡುವವರು ಒಬ್ಬರೂ ಇಲ್ಲ! ”

ಕುಮುದಾ ತಾಯಿಯ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆದರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದಳು. ಆಗ ಅನಂತರಾಯರು ನಗೆಮಾತು-ಗಳನ್ನಾಡಿದರು :

“ಅಬಾಬಾಬಾ! ಈ ಚಳವಳಿ ಜನರ ದೈವ ತೆರಿಯೂ ಹಾಂಗೆ ಕಾಣಿಸತದ! ನಿನ್ನಂಥಾ ವಿಚಾರದವರು ಊರಿಗೆ ನಾಕುಮಂದಿ ಹೊರಬರ, ಈ ಜನಕ್ಕೆ ದಿನಾ ಹೋಳಿಗೇ ತುಪ್ಪಾ ಸಿಗತದ ಅನ್ನು! ಹಾಂಗಾದರ ಏನು ಬಿಡು! ನಾನೂ ನನ್ನ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಕೆಲಸಾ ಬಿಟ್ಟು ಚಳವಳಿಗಾರರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬಿಡತೀನಿ!”

ತುಂಗಮ್ಮ ಹೇಳಿದರು :

“ನಿಮ್ಮಂಥವರು ಆ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳೂ ದೇನೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ! ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಿಕೋತನ ಇದ್ದು, ಅನುಗೆ ಸಹಾಯಾ ಸಹಾನು ಭೂತಿ ತೋರಿಸತ್ತಿದ್ದರ ಸಾಕು!”

“ಅದಕ್ಕನ ನೋಡು! ನಿನ್ನ ರತ್ನಾಕರಗ ನಾನು ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದೆ; ಸಹಾನುಭೂತಿ ತೋರಿಸಿದೆ; ಮನಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಔತಣಾ ಕೊಟ್ಟಿ! ಆಯಿ-ತಿಲ್ಲೋ? ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಂತೀ ಹೇಳು!”

“ಹುಂ! ಮಾಡಂದವ್ವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡೂ ಮಂದಿ ನೀವು....ಹೇಳತೀನಿ ನಿಮಗ! ನಿಮ್ಮದು ಯಾವಾಗಲೂ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದ ಬುದ್ಧಿ! ಏನೇನು ಲೆಕ್ಕಾಚಾರಾ ಮನಿಸಿನಾಗ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆತಗ ಔತಣಾ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೀರೋ ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು! ಎರಡೆರಡು ಸಾವಿರದ ಚೆಕ್ಕು ಮುಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರತಾನಂದ ಮ್ಯಾಲ, ನಿಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ರತ್ನಾಕರ ಒಬ್ಬ ಮನಿಶ್ಯಾ ಅಂತ ಅನಿಸಿರಬಹುದು! ಅಲ್ಲ?”

ಕುಮುದಾ ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಆದರಭಾವದಿಂದ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದಳು; ಆಗ ಅನಂತರಾಯರು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕು ಮಾತನಾಡಿದರು :

“ಹಾಂ! ನಿನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡಿದಿ ನೋಡು! ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಹೆಳೆಯ ವಿಚಾರದ ಹೆಗಸು ನೀನು! ಹೊಸ ಜಗತ್ತಿನ ಪರಿಚಯಾ ಅಂದರ ನಿನಗ ಬೇಕಾಗೇ ಇಲ್ಲ!”

“ಹೆಳೆಯ ವಿಚಾರ, ಹೊಸಾ ಜಗತ್ತು! ಏನ ಮಾತಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗದಾಗುತ್ತಲೇ ಈ ಮಾತು ಮಾತಾಡತಾರ....ಹೊಸಾ ವಿಚಾರದವರೂ ಅಂತ ಅಂದುಕೊಂಬವರು! ಅಲ್ಲಾ, ಹೊಸಾ ಜಗತ್ತೂ ಅಂದರ ಏನದ ಅದು? ಅದೇ ಭೂಮಿ, ಅದೇ ಆಕಾಶ! ಅದೇ ಸೂರ್ಯ, ಅದೇ ಚಂದ್ರ! ಅದೇ ಹುಟ್ಟು, ಅದೇ ಸಾವು! ಅದೇ ಊಟ, ಅದೇ ಉಡುಗಿ!

ಅದೇ ಅಜ್ಞಾನ, ಅದೇ ಜ್ಞಾನ! ಹೊಸಾ ಜಗತ್ತಂದರ ಅದು ಅದೂ ಅರೇ
ಏನದು....ನನಗ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲದು!”

“ ಅದ್ದಾಂಗೆ ತಿಳೀಬೇಕದು? ಹಳ್ಳೀ ಒಳಗ ಹುಟ್ಟೀದಿ; ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾಂಗೆ
ಬೆಳದೀದಿ! ತಿಳಿಕೊಳ್ಳೋಬೇಕಂಬೂದರ ಕಡೆ ನಿನ್ನ ಮನಸರೇ ಎಲ್ಲಿದಿ!”

“ ಅದೇನೋ ಸರಿ! ನಾನು ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೂ ನಿಜ; ಹುಟ್ಟಿದ
ಹಾಂಗೆ; ಬೆಳದದ್ದೂ ನಿಜ! ನೀವು ಪಟ್ಟಣದೊಳಗ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಹೊಸಾ
ಜಗತ್ತನ್ನ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡತೀರಿ? ಏನು ನಿಮ್ಮ ಬ್ಯಾಂಕಿನೊಳಗ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ
ಸಿಗತೂದೋ? ನಿಮ್ಮ ಇಸ್ವೀಟಿನ ಕ್ಲಬ್ಬಿನೊಳಗ ಸಿಗತೂದೋ? ಆ ಸುಡು-
ಗಾಡು ಏನೇನೋ ಕುಡೀತೀರಲ್ಲಾ—ಅದರೊಳಗ ಸಿಗತೂದೋ?”

ಅನುತರಾಯರು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟರು ಕಾವೇರಿದ ತುಂಗಮ್ಮನ
ಮುಖದಲ್ಲಿಯೂ ನಗೆ ತಲೆದೋರಿತು; ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದರು :

“ ಅದೇನಾದರೂ ಇರಲಿ! ಈಗ ನನಗ ಕೈತುಂಬಾ ಕೆಲಸ! ಸದ್ಯ ನನ್ನ
ಹೆಳೇ ಜಗತ್ತೂ ನನಗ ಇರಲಿ! ನಾನೂ ಸಿಮಗ ಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ, ನಿಮ್ಮ
ಹೊಸಾ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನನ್ನೂ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗೇ ಹೋಗತೀರಿ! ಕುಮುದಾ,
ಕೈಯಾಗಿನ ಕೆಲಸಾ ಲಗೂನ ಮುಗಿಸ! ಇನ್ನೂ ಮಂಟಪದ ಸಿದ್ಧತೆ ಆಗ-
ಬೇಕು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಊಟಾ ಮಾಡಿ, ಬ್ಯಾಗನೂ ಬರೆಂತ ಕಾವೇರಿಗೆ
ವೇಣಕ್ಕಗ ಹೇಳಿನಿ!”

“ ಒಳ್ಳೆದಾತು ಬಿಡು! ಇಂದ ರತ್ನಾಕರ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವೂ
ಇಲ್ಲೇ ಇರತಾ! ಅವರಿಗೂ ಸಂತೋಷ ಆಗಬಹುದಲ್ಲೂ ರತ್ನಾಕರನನ್ನ
ನೋಡಿ!”

“ ಅವರಿಗಾಗದೂ ಇನ್ನೂರಿಗಾಗಬೇಕು—ರತ್ನಾಕರನನ್ನ ನೋಡಿ—
ಸಂತೋಷ! ದೇವದೂತನ್ದಾಂಗೆ ಮುಂದಾಗಿ, ತಾನಾಗೇ ಸಹಾಯ ಮಾಡ-
ಲಿಕ್ಕೆ ನಿಂತಾನ! ಪಾಪ! ಯಾರ ಪುಣ್ಯದಿಂದಾದರೂ ಕಾವೇರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ
ಗಂಡ ಸಿಗಲಿ; ಅಕ್ಕಿ ತಾಯಿ-ತಂದೀ ಗೋಳಾಟ ತಪ್ಪಲಿ!”

ಮಾತಿನ ಕೊನೆಯೊಡನೆಯೆ ತುಂಗಮ್ಮ ಒಳಗೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು.
ಕುಮುದಾ ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬೇಗನೆ ತೀರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹವಣಿಸಲು
ತೊಡಗಿದಳು ರಾಯರು ಪಡಸಾಲೆಗೆ ಬಂದು ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು,

ಅಂದಿನ ಟಿಪಾಲಿಗೆ ಬಂದ ಪತ್ರ-ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಕಟ್ಟೋಲಿಯೊಂದು ಅವರನ್ನು ತುಂಬ ಕುತೂಹಲದಲ್ಲಿ ಕೆಡಹಿತು. ಅತ್ತಿತ್ತ ಹೊರಳಿಸಿ ನೋಡಿದರು. ವಿಳಾಸದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಅಪರಿಚಿತವೆನಿಸಿದುವು. ಅಂಚಿಯ ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರು; ' ಸಾಧನಕೇರಿ ' ಎಂದಿದ್ದಿತು. ಆತುರದಿಂದ ಅದನ್ನು ಒಡೆದು ನೋಡಿದರು; ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಓದಿಕೊಳ್ಳಲು ತೊಡಗಿದರು. ಪತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂಗತಿ ಹೀಗಿದ್ದಿತು :

ಸಾಧನಕೇರಿ—ಧಾರವಾಡ

ಪ್ರಿಯ ಅನಂತರಾಯರೆ,

.... ಕಂಪಾವುಂಡ್

ನಾನು ತಮಗೆ ತೀರ ಅಪರಿಚಿತ; ಆದರೂ ವಿಶೇಷಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಕಾಗದ ಬರೆಯುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ ಓದಿ ವಿಪರೀತವೇನನ್ನೂ ಭಾವಿಸಲಾರಿಂದು ನನ್ನ ಖಂಡಿತವಾದ ನಂಬುಗೆ.

ಹೊಸ ವಿಚಾರದವರಾದ ತಾವು, ನಾನು ನೇರವಾಗಿ ತಮಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾರಿರಿ! ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾತನಾಡದೆ ಕಾಗದ ಬರೆಯದೆ, ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಾತುಗಳು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಬೇಕು? ಈಗ ತಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾತನಾಡುವ ಅನುಕೂಲತೆಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಪರಿಚಯವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಾಣುವುದು ಹೇಗೆ? ಮಾತನಾಡುವುದು ಹೇಗೆ? ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಪತ್ರ ಬರೆದು ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವೆನು.

ತಮಗೆ ಮದುವೆಗಾದ ಒಬ್ಬ ತರುಣಕನ್ಯೆ ಇರುವಳೆಂದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆಯಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅವಳನ್ನು ನಾನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡೂ ಇದ್ದೇನೆ. ತಾವು ಮಗಳಿಗೆ ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿ ಸುಶಿಕ್ಷಿತಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದುದು ಸಂತೋಷದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ನಾನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅವಳ ರೂಪ-ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯರೂ ತುಂಬ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಕನ್ಯೆಯರು ಹೆಚ್ಚಿದಾಗಲೇ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜ ಪ್ರಗತಿಯ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಂತಾದೀತು. ತಾವು ಅಂತಹ ಸಮಾಜಪ್ರಗತಿಯ ದಾರಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ, ನಿಂತುದಕ್ಕಾಗಿ, ನಾನೂ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯರೂ ನಿಮಗೆ

ದೈತ್ಯೋರ್ವಕ ಅಭಿನಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಈಗ ತಮಗೆ ತಿಳಿಸಲೇಬೇಕಾದ ಒಂದು ಮಾತೆಂದರೆ: ತಾವು ತಮ್ಮ ಬೆಳೆದುನಿಂತ ಮಗಳಿಗಾಗಿ ಯೋಗ್ಯವರನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರಬಹುದು. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರನಿಗೆ ತಕ್ಕ ಕನ್ಯೆಯೂ ಕನ್ಯೆಗೆ ತಕ್ಕ ವರನೂ ದೊರೆತು ಮದುವೆಯಾಗುವುದೆಂದರೆ ಅಸಾಧ್ಯವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯಕನ್ಯೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವರನನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ನನ್ನಂತಹ ಸಮಾಜ ಹಿತಚಿಂತಕನಿಗೆ ಒಂದು ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ.

ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನೊಬ್ಬನಿದ್ದಾನೆ. ರೂಪವಂತ; ಗುಣವಂತ. ಇದೇ ನಗರದ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಕೈತುಂಬ ಸಂಬಳ ಗಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೊಲ-ಮನೆಯ ಉತ್ಪನ್ನವೂ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದೆ. ತುಂಬ ರಸಿಕ. ಕಲಿತ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಲಗ್ನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅತನ ಮನಸ್ಸಿನ ಹೆಬಲ. ಅಂದೊಂದು ದಿನ, ಶ್ರೀ. ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನೆಗೆ ಅವರ ಮಗಳನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆಂದು ಬಂದಾಗ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಮಗಳ ಗುಣ-ರೂಪ-ಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು, ನನ್ನ ಗೆಳೆಯ ಅವಳನ್ನು ಮನವಾರೆ ಮೆಚ್ಚಿದ್ದಾನೆ. ಅವಳನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗುವೆನೆಂದು ಪ್ರಥಮಪ್ರೇಮದ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಆಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ತಮ್ಮ ಮಗಳೂ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿದ್ದಾಳೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾನೀಗ ಅವನಾರೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ತಾವು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿ, ಮಗಳನ್ನು ಈ ಮದುವೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರೆ, ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಬಹಳ ಅನುಕೂಲವಾದೀತು. ಒಳ್ಳೆಯ ಕನ್ಯೆ ಸಿಕ್ಕರೆ, ನನ್ನ ಗೆಳೆಯ ವರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಆಶೆಯನ್ನೂ ಮಾಡುವವನಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲ ಅನುಕೂಲತೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಟ್ಟು, ತಾವು ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನಿಗೆ ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕಾಗಿ ಬೇಡುವೆನು.

ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು: ಈ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಷಾನುವರ್ಷ ಹುಡುಕುತ್ತ ಹೋದರೂ ಯೋಗ್ಯವರಗಳು ದುರ್ಮಿಗಳವಾಗಿರುವಾಗ, ಈ ವರ ತಾನಾಗಿಯೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ನಡೆದು ಬಂದಂತೆ ಆಗಿದೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಹತ್ತಾರು ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಮನಸ್ಸಿಗೊಪ್ಪದೆ ಬಿಟ್ಟವನು, ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮನದಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ತಾವು ತಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಉತ್ತರ ಕಳುಹುವುದಾದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಕಾಗದ ಬರೆಯಬೇಕು.

ತಮ್ಮ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವ
ಬಳವಂತ ಅಪ್ಪಾರಾವ ಆಗಲಾನೇ "

ಪತ್ರವನ್ನೋದುತ್ತಿರುವಾಗ, ಅನಂತರಾಯರ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೆತ್ತರು ರಭಸದಿಂದ ಹರಿಯುವುದು ಕಂಡಿತು. ಮೂಗಿನಿಂದ ಒತ್ತರದ ಉಸಿರಾಟ ನಡೆದಂತೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಹುಬ್ಬುಗಳು ಸಂಕುಚಿತವಾದಂತೆ ತೋರಿತು. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿದ ಮೇಲೆ 'ಆಹಹಹ!' ಎಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟರು. ಆ ನಗೆಯಲ್ಲಿ ರೋಷ-ತಿರಸ್ಕಾರಗಳೆರಡೂ ತುಂಬಿದ್ದುವು. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತರು; ಏನೇನೋ ಯೋಚಿಸಿದರು. ನಿಡಿದಾಗಿ ಉಸಿರೊಂದನ್ನು ಸುಯೆದು 'ಕುಮುದಾ, ಕುಮುದಾ!' ಎಂದು ಅವೇಶದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಕರೆದರು; ಕರೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೆಮ್ಮಲುತೊಡಗಿದರು. ತಂದೆಯ ಕರೆಯನ್ನೂ ಕೆಮ್ಮನ್ನೂ ಕೇಳಿದ ಕುಮುದಾ; ಒಳಗಿನಿಂದ ಬರುವಾಗ ಔಷಧಿಯ ಗುಳಿಗೆಯನ್ನೂ ನೀರಿನ ಪಂಚಪಾತ್ರೆಯನ್ನೂ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ ಬಂದಳು. ಗುಳಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದು ತಂದೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಓಬೆಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ಸುಂಗಿ ನೀರು ಕುಡಿದರು. ಒತ್ತರಿಸಿ ಬಂದ ಕೆಮ್ಮು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲು ನಾಲೈದು ನಿಮಿಷಗಳು ಬೇಕಾದುವು. ಬಳಿಕ ರಾಯರು ನುಡಿದರು:

" ಕುಮುದಾ, ಇದೊಂದು ಕಾಗದ ಬಂದಿದೆ. ಇದನ್ನು ನೀನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಓದಬೇಕು! ನೋಡು, ತೆಗೆದುಕೋ! " ಎಂದು ಅವನೇನೆಯ ನಗೆ ನಗುತ್ತಲೆ ಪತ್ರವನ್ನು ಕುಮುದೆಯ ಕಡೆಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಅವಳಿಗೆ ಒಳಗೆ ಏನು ಅವಸರದ ಕೆಲಸವಿದ್ದಿತೋ— ಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಡುಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು.

೯ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಸಹಜಸುಂದರಿಯಾದ ಕುಮುದಾ, ಎಂದೂ ತನ್ನ ವೇಷ-ಭೂಷಣಗಳ ಕಡೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವೂ ತಲೆದೋರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಭ್ಯಾಸದ ಕಡೆಗೇ ಹೆಚ್ಚು ಆಸಕ್ತಿ ಹೊರತು, ಮಿಕ್ಕ ಹುಡುಗಿಯರಂತೆ ದಿನಕ್ಕೊಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಬೆಡಗನ್ನು ಕಾಣಿಸುವ ವೇಷ-ಭೂಷಣವೈವಿಧ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಹಾಗೆ ಬೆಡಗು ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ, ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಅನುಕೂಲತೆ ಇದ್ದಿತು; ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕುಮುದಾ, ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಾದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉಡಿಗೆ-ತೊಡಿಗೆಯಲ್ಲಿರುವಳು. ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅವಳ ತಾಯಿಯಿಂದ ಬಂದುದಾಗಿರಬೇಕು.

ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ಹೀಗಿದ್ದರೂ, ಇಂದು ಕುಮುದಾನ ವೇಷ-ಭೂಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೆಡಗುಗಾರಿಕೆ ಮಾಡಿ ನಿಂತಿದ್ದಿತು. ನೀಳವಾದ ಕೂದಲನ್ನು ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಹೆಣೆದು ಬಿಡುಮುಡಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಬಾಚಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದರೂ ಕೇಳದೆ ನೇಲೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ನಿಂತ ಮುಂಗುರುಳು, ಮುಖಕ್ಕೆ ಚೆಲುವಿನ ತೋರಣ ಕಟ್ಟಿದ್ದುವು. ಉಟ್ಟ ತಿಳಿಹಸಿರಿನ ರೇಸಿಮೆಯ ಪತ್ತಲವೂ, ತೊಟ್ಟ ಮುತ್ತಿನ ಬಣ್ಣದ ಕುಪ್ಪಸವೂ ಆಕೆಯ ದುಂಡುಮೈಗೆ ಒಪ್ಪನ್ನು ತಂದಿದ್ದುವು. ಮುಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಚಿನ್ನದ ಬಳೆಗಳು. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಮಿರುಗುವ ತಾರಕಾ ಮಾಲೆ. ಕೆಳಗಿವಿಯ ಕೆಂಪಿನ ಬೆಂಡೋಲೆ, ಎಡಮೂಗಿನಲ್ಲಿಯ ಹರಳಿನ ಮೂಗುಬಟ್ಟು—ಅವಳ ಚೆಲುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಹೇಣಗಿ ಕೃತಕೃತ್ಯವಾಗಿದ್ದುವು. ಹಣೆಯ ನಡುವೆ ಹೆಚ್ಚಿದ ಕಂದುಗುಂಕುಮದ ದುಂಡುಬೊಟ್ಟು, ಆಕೆಯ ಕಲಾಪೂರ್ಣತೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು.

ಎಂದೂ ಇಷ್ಟೊಂದು ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ಮಗಳನ್ನು ತುಂಗಮ್ಮ ಆಗಾಗ ನೋಡುವರು; ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುವರು. ಆನಂದದ ಮುಗುಳುನಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವರು. ಹೂವಿಳ್ಳದ ನೆಪದಿಂದಲಾದರೂ ಮಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕಾಯಿತೆಂದು, ವಸಂತಗೌರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ—ಮನದಲ್ಲಿಯೆ—ಭಕ್ತಿಯ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಹೂವಿಳ್ಳಕ್ಕಾಗಿ ಊರಲ್ಲಿಯ ಸುಮಂಗಲಿಯರು ಅರಿಸಿಣ-ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಬರುವವರು; ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೆ

ಕುಮುವಾ ಇಮ ಇಷ್ಟೊಂದು ಆಸೆಯಿಂದ ಪ್ರಸಾಧನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆಂದು ತುಂಗಮ್ಮನ ಭಾವನೆ. ಕುಮುದೆ ಮಾತ್ರ ಆಯ್ದು-ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ವೇಷಭೂಷಣ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದ್ದಳು; ಆದರೆ ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಶೃಂಗಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆಂಬುದು ಅವಳದವಳಿಗೇ ಗೊತ್ತಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡಿಯ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ನೋಡಿಕೊಂಡಾಗ, ಅವಳಿಗೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವೆನಿಸಿತು. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸುಪ್ತಭಾವನೆ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು

ವೇಣಕೃ ತುಂಬುಗಣ್ಣಿಂದ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರು ಉತ್ಸಾಹ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು : ‘ ತುಂಗಮ್ಮಾ, ಇಂದು ಗೌರಿ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ, ಆ ನಿರ್ಜೀವ ಗೌರಿಯ ಮೂರ್ತಿಯೇ ಯಾಕೆ ಕೂಡಿಸತೀರಿ ? ಈ ಜೀವಂತ ಗೌರಿ ಇದ್ದಾಳೆ ನೋಡಿ, ಈಕೆನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿಬಿಡಿ ! ’

ಕುಮುದೆಗೆ ನಾಚಿಕೆಯೆನಿಸಿತೇನೋ ! ಒಮ್ಮೆಲೇ ನುಡಿದಳು :

“ ಹೋಗೋ ಅಬಚೇ ! ಇಲ್ಲದ್ದೂ ಒಂದು ನಿಮ್ಮ ಮಾತು. ನೀವು ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಮಾತಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದರೆ, ನಾ ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದು, ದಿನದ ಉಡಿಗಿ-ತೊಡಗಿನ ಹಾಕಿಕೊಳತೀರಿ ನೋಡಿ ! ”

ವೇಣಕೃ ನಗು-ನಗುತ್ತಲೇ ಹೇಳಿದರು :

“ ಇಲ್ಲ ಬಿಡು ತಾಯಿ ! ನಿನಗೆ ಏನೂ ಅನ್ನಾದಿಲ್ಲ, ಆಯ್ತೆಲ್ಲೋ ? ಆದರೂ ಇಂದೆ ನಿನ್ನ ನೋಡಿ ಆಗಾಗ ನನಗೆ ಅನಿಸತಡ; ಈ ಗೌರಿ ಕೈ ಹಿಡಿಯೋ ಗಂಗಾಧರ ಎಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಮಾಡ್ಯಾನೋ ಅಂತ ! ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡು ಕುಮುದಾ, ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಈ ವಯಸ್ಸಿಗಿಂದರ ಲಗ್ನ ಆಗಿ ಹೋಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಈ ಅರಳುಮಲ್ಲಿಗೇ ಸುಗಂಧದಂಥಾ ಹೊಸಾ ಹರೆಯದ ಚೆಲಿವಿಕೆ, ಸುಮ್ಮನೂ ಗಾಳಿಗೆ ಗಾಳಿ ಆಗಿ ಹೋಗತಡ ! ”

ವೇಣಕೃನ ಮಾತು ಕುಮುದೆಯ ಗುಂಡಿಗೆಗೆ ಏಟು ಹಾಕಿದಂತೆ ಮಾಡಿತು; ಆಕೆಯ ಮೈಯನ್ನು ಜುಮ್ಮುದಟ್ಟಿಸಿತು. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎಲ್ಲೆ-ಲ್ಲಿಯೋ ಓಡಾಡಲು ಹಚ್ಚಿತು. ನಾಚಿಕೆಯಿಂದಲೋ ಏನೋ !—ಕುಮುದೆಯ ಮುಖಕ್ಕೆ ಚಿಂಬಣ್ಣು ವೇರಿತು. ಆಗ ಅವಳು ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಸಿದಳು. ಆಗಲೇ ಕಾವೇರಿ ಕುಮುದೆಯ ಕಿರುಮನೆಗೆ ಬಂದು ಹೇಳಿದಳು :

“ ಐದುಗಂಟಿ ಆಯಿತು ಕುಮುವಾ! ಇನ್ನ ಅರಿಸಿಣ-ಕುಂಕುಮಕ್ಕೆ ಜನರು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಆರಂಭ ಮಾಡತಾರ! ನಡೀ, ನಿಂದೆಲ್ಲಾ ಶೃಂಗಾರ-ಪ್ರದರ್ಶನ ಮುಗೀತೀಲ್ಲೋ ? ”

“ ಹೋಗು ತಾಯಿಯಾ! ಎಲ್ಲರೂ ಹೀಗು ಮಾತಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ-ದೀರಿ! ಇವನೆಲ್ಲಾ ತಗದು ಇಟ್ಟು ಬಿಡತೀನಿ ನಿದ್ರು ! ” ಎಂದು ಹುಸಿ-ಕೋಪದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು ಕುಮುವಾ. ಆಗ ತುಂಗಮ್ಮ ಗಂಭೀರಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ಇಲ್ಲದ ಹುಚ್ಚು ಚ್ಚಾರ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ ಕುಮುವಾ! ಅವರು ಚಾಪ್ಪೀ ಮಾಡತಾರಂಬೂದು ನಿನಗ ತಿಳಿಯಾದಿಲ್ಲೇನು ? ”

ತಾಯಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಮನ್ನಣೆಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಏನೋ, ಕುಮುವಾ ಇವ್ವಹಾಗೆಮೇ ಎದ್ದಳು. ಕಾವೇರಿಯನ್ನೊಡಗೊಂಡು, ಗೌರಿಯ ಮಂಟಪದ ಕಡೆಗೆ ನಡೆದಳು.

ಒಬ್ಬರ ಹಿಂದೊಬ್ಬರಂತೆ ಗುಂಪುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮುತ್ತಯ್ಯೆಯರು ಬರಲಾತೊಡಗಿದರು. ಕುಮುವಾ ಕಾವೇರಿ — ಇಬ್ಬರೂ ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಅರಿಸಿಣ-ಕುಂಕುಮ, ಪಾನಕ-ಪ್ರಸಾದಗಳನ್ನು ಕೊಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ವಯಸ್ಸಾದ ಹೆಂಗುಸರು ಬಂದು ತುಂಗಮ್ಮನನ್ನು ಕುಡು, ಗೌರಿಯ ಶೃಂಗಾರದ ವಿಜೃಂಭಣೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಕುಮುವೆಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ಹೊಗಳಿ ಹಾಡಿ, ಆಕೆಯ ಲಗ್ನದ ಪ್ರಸ್ತಾಪವನ್ನೆತ್ತಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲರಂತೆಯೇ ನಾಡಗೌಡರ ಸರಸ್ವತೀ ಬಾಯಿಯವರೂ ಬಂದರು. ಅವರು ತುಂಗಮ್ಮನ ತವರು-ಮನೆಯ ಬಳಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು. ಲೋಕವನ್ನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ಕಂಡ ಮುತ್ತಯ್ಯೆ ಅವರು. ಅರಿಸಿಣ-ಕುಂಕುಮ-ಪ್ರಸಾದಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅವರು ತುಂಗಮ್ಮ ಕುಳಿತಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು. ಬರುವಾಗ ಕುಮುವೆಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದುತಂದಿದ್ದರು. ಬರು-ಬರುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಅವರು ಕೇಳಿದರು :

“ ಏನು ತುಂಗಕ್ಕಾ? ಈ ಮಲ್ಲಿಗೀ ಬಳ್ಳಿಗೆ ಮಾವಿನ ಮರಾ ಎಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಿದ್ದೀರಿ ? ”

ತುಂಗಕ್ಕ ಆದರದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡಳು :

“ ಅಯ್ಯ, ಬರ್ರೇ ಅತಿಗೀ ? ಅರಿಸಿಣಾ ಕುಂಕುನಾ ತಗೊಂಡಿರಲ್ಲೋ ? ”

“ ಎಲ್ಲಾ ಆಯ್ತು ! ನಾ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ವೊದಲ ಉತ್ತರಾ ಕೊಡ್ತಿ ! ಬಂಗಾರದಂಥಾ ಹುಡುಗಿ ಕುಮುದಾ ! ಏನು ಸಾಲೀ... ಸುಧಾರಣಾ... ಅಂತ ಆಕೇ ಬದುಕಿನ ಬಳ್ಳೀ ಒಣಗಿಸಿಬಿಡಬೇಕಂತ ಮಾಡೀದೀರೋ ? ಏನು ಬ್ಯಾಗನಸ ಮದೀವೀ ಮಾಡಿ, ಅಮ ಬೆಳೆಮ ಹೂಬಿಡಬೇಕಂತ ಯೋಚಿಸಿದ್ದೀರೋ ? ”

ಅತ್ಯಪ್ತಿಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಮ್ಮ ನುಡಿದರು :

“ ನನ್ನ ಕೈಯೊಳಗ ಏನವ ಅತಿಗೀ ? ಎಲ್ಲಾ ಮಾತೂ ಮನಸಿನಂತೆ ಆಗಿಬರಬೇಕಾದರ, ಅದಕ್ಕ ಬೇಕು ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯಾ ! ”

“ ನಿಮಗೇನ ಕಡಿಮಿ ಆಗೇವ ಬಿಡ್ತಿ; ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯ, ಈ ಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯ ಎರಡೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಅವ ! ”

“ ಅದೆಲ್ಲಾ ಖರೇ ಅತಿಗೀ ! ಆದರ, ಗಂಡಸರ ಮನಸಿನೊಳಗ ಒಂದು ಬರಬೇಕಲಾ ಈ ಮಾತು ! ”

“ ಸರಿ ! ಗಂಡಸರಿಗೇನು ಗೊತ್ತು ಹೆಂಗುಸರ ಮನಸಿನ ಒಳಮಾತು ! ಅವರು ಏನೇನೋ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೊರಮಾತು ಕೇಳತಾರ; ಅಂಥಾವನ ಏನಾರೇ ಓದತಾರ ! ಅದೇ ಸರಿ !—ಅಂತ ಹಟಾ ಹಿಡಿದು, ತನುಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರದ ಬಲದಿಂದ ಆ ಹಟಾ ನಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹವಣಿಸತೀತಾರ ! ಹೀಂಗಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಕುಟುಂಬ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರೀ ಆಗ್ಯಾವಂಬಾದರ ಕಡೆ ಅವರು ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ನೋಡೂದಿಲ್ಲ ಕೂಡ. ಆ ಸುಡುಗಾಡು ಇಂಗ್ಲಿಷರ ರೀತೀ ನಡತೀ ತಂದು, ನಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ತ್ಯಾಪೀ ಹಚ್ಚಬೇಕೆಂದರ, ಅದು ಹ್ಯಾಂಗ ಹೊಂದಿಕೆ ಆದೀತು ಹೇಳ್ತೆ ! ಅಲ್ಲಿ ಹವಾ ಬ್ಯಾರೇ; ಅಲ್ಲಿ ನೀರು ಬ್ಯಾರೇ ! ಅಲ್ಲಿ ಉಣಿಸು ಬ್ಯಾರೇ; ಅಲ್ಲಿ ತಿನಿಸು ಬ್ಯಾರೇ ! ಅಲ್ಲಿ ರೀತಿ ಬ್ಯಾರೇ; ಅಲ್ಲಿ ನಡತಿ ಬ್ಯಾರೇ ! ನಾವು ಅವರಾಂಗ ಆಗೂದು ಹ್ಯಾಂಗ ಸಾಧ್ಯ ಅವ ನೋಡ್ತಿ ! ”

“ ಗಂಡಸರ ಮಾತು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡ್ತಿ ಅತಿಗೀ ! ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಈಕೆನೂ ಅವರಾಂಗನ ಮಾತಾಡತಾಳಲಾ ! ”

“ ತುಂಗಕ್ಕಾ, ಕುಮುದಾ ಇಷ್ಟು ದಿವಸ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗಿ ಇದ್ದಳು; ನಿಮ್ಮ ಗಂಡಸರು ಮಾತಾಡಿದ್ದಾಂಗ ಈರ್ತನೂ ಮಾತಾಡತಿದ್ದಾಳು. ಅದೇನೂ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅಲ್ಲ! ಈಗ ಕುಮುದಾ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡಾಕಿ ಆಗ್ಯಾಳ, ಇನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಆಕೀ ಭಾವನಾ, ಬುದ್ಧಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕೈಯಿಂದ ನೀರು ಕುಡಿಯೂದು ಶಕ್ಯ ಇಲ್ಲ. ಅವು ಈಗ ಸ್ವತಂತ್ರ ರೀತಿಯಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡತಾವ; ತಮ್ಮ ಸುಖ-ದುಃಖದ ದಾರಿಗಳನ್ನ ಅವಸ ತಿಳಿಕೊಂಡು ನಡೀಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತತ್ತಾವ! ”

ಕುಮುದೆಗೆ ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿಯವರ ಅನುಭವದ ಮಾತುಗಳು ಅಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದುವು ಅವಳ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ಎಂತಹದೋ ಒಂದು ಬಲವನ್ನು ಒದವಿಸಿದುವು. ಆಗ ತುಂಗಮ್ಮ ನಿಶ್ಚಲೆಯ ಧ್ವನಿ ಸುಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು:

“ ನಾನು ಕುಮುದಾನ್ನ ಹಡೆದ ತಾಯಿ ಮಾತ್ರ ಖರೇ! ಆಕೀ ಜೀವನದ ವಿಚಾರ ಮಾಡೂದು ಯಾವುದೂ ನನ್ನ ಕೈಯೊಳಗ ಇಲ್ಲ ನೋಡಿ! ತಂದಿಯೇನೋ, ಮಗಳೇನೋ! ಏನೇನು ಸುಧಾರಣೆ ಶಿಖರಾ ಏರತಾರೋ ಏರಿಬಿಡಲಿ! ”

“ ಹೀಗಂದರ ಹ್ಯಾಂಗಾದೀತು ತುಂಗಕ್ಕಾ! ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಹೃದಯ ತಾಯಂದಿಗೆ ಅಳಿಯುವಷ್ಟು ತಂದೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಯತೀರೊಲ್ಲ! ನೀವು ನಿರಾಶ್ರಾಗಿ ಕೈಮುಚ್ಚಿ ಕೂತುಕೋ ಬ್ಯಾಡ್ರಿ! ಉಪಾಯದಿಂದ ಮಗಳ ಹೃದ್ಯತ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಆಕೆಗೆ ಹಿತಾ ಆಗೂ ಹಾಂಗ ಮಾಡ್ರಿ! ಜೀಕಾದರ ನನಗ ಹೇಳಿ! ಆಕೆಗೆ ಎಂಥಾ ವರಾ ಜೀಕು ಅಂಥಾ ಸುಲಕ್ಷಣ ವರಾ ಹುಡುಕಿಸಿ ಕೊಡತೀನಿ! ”

ತುಂಗಮ್ಮ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತರು. ಆಗ ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆಳೆದುಕೊಂಡು ಕೇಳಿದರು:

“ ಯಾಕಣ ಕುಮುದಾ? ನಿನಗೇನು ಹಾಂಗಣ ಮುಂದ ಕಲೀಬೇಕಂತ ಅನಿಸತಣದೋ? ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಅನಿಸತಣದೋ? ”

ಕುಮುದೆಯ ಎದೆ ದಡ-ದಡಿಸಿತು. ನಾಚಿಕೆ-ಸಂಕೋಚಗಳು ಮುಖವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿಸಿದುವು ಬಾಯಿಂದ ಮಾತುಗಳೇ ಹೊರಡಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿ ಹೇಳಿದರು:

“ ನೋಡು ಕುಮುದಾ, ಈ ನಾಚಿಕೆ ಈ ಸಂಕೋಚ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಬೇಕು; ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೋ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಇವೇ ನಮ್ಮ ಹೆಂಗಸರ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕೊನೀತನಕಾ ಮುಳ್ಳಾಗಿ ಚುಚ್ಚತಾವ! ನಿನ್ನ ಮನಸಿನೊಳಗಿನ ಮಾತನ್ನು ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯಾ ಮುಂದೆ ಹೇಳತೀರು; ಯಾವುದನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬ್ಯಾಡ. ಮನಸಿನೊಳಗಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋದರಿಂದ, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಮನ-ಸಿನ ಮ್ಯಾಲ, ದೇಹದ ಮ್ಯಾಲ, ತುಂಬಾ ವಿಪರೀತ ಪರಿಣಾಮ ಆಗತಂದಂತೆ! ಈಗ ಆ ಹಿಪ್ಪೀರಿಯಾನೋ ಪಿಪ್ಪೀರಿಯಾನೋ ಅಂತ ಏನೇನೋ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಹೇಳತಾರಲಾ—ಆ ರೋಗ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರದ ನೋಡೀದೀ ಇಲ್ಲೋ! ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮದುವೀ ಮಾಡದೇ ಬಹಾಳ ದಿನಾ ಬಿಡೂದು ಒಳ್ಳೇದಲ್ಲ! ಬ್ಯಾಗನ ಒಳ್ಳೇ ಗಂಡನ ಕೈ ಹಿಡಿದು, ಮುತ್ತಿನಂಥಾ ಮಗುವಿನ ತಾಯಿಯಾಗು ನನ್ನ ಗೋರೀ! ”

ತುಂಗಮ್ಮ ನಿರಾಶೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನಗೆಮಾತನ್ನಾಡಿವಳು :

“ ಆಕೀ ಮಗುವಿಗೆ ಹೆಸರಿಡಲಿಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ಕರಸೀನೇಳ್ತೆ ಅಂತೀ ! ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿಯೂ ನಗುನಗುತ್ತ ಮಾತಾಡಿದರು :

“ ಮೊದಲ ಮದುವೀ ಹೋಳಿಗೀ ತಿನ್ನೋಣಲ್ಲಾ ! ಅದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಕರಿಸಬಾರದಂತೆ ಮಾಡೀದೀರೇನು ? ”

ಇವೆಲ್ಲರೂ ಆಡುವ ಮಾತುಗಳು ಕುಮುದೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ್ದು ವೋ ಇಲ್ಲವೋ ! ಆಕೆ ಯಾವುದೋ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಕಾವೇರಿಯ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು : ‘ ಕುಮುದಾ, ಕುಮುದಾ ! ’

ಕುಮುದಾ ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ಹೊರಗೆ ಹೋದಳು. ಸರಸ್ವತೀಬಾಯಿಯವರೂ ತುಂಗಮ್ಮನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟರು.

ಗಡಿಯಾರ ಏಳುವರೆಯ ಗಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿತು. ಅರಿಸಿಣ-ಕುಂಕು-ಮಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅಯ್ಯಿಯರ ಪ್ರವಾಹವೂ ಹರಿಗಡಿದಿತ್ತು. ಕಾವೇರಿ-ವೇಣಕ್ಕೆ ಇವರೂ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಆಗಲೆ ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ

ಅನಂತರಾಯರ ಸ್ವಾಗತದ ಕರೆ ಕೇಳಿಸಿತು: “ ಓಹೋ! ಬನ್ನಿ ರತ್ನಾಕರ-ರಾಯರೇ! ”

ಈ ಕೂಗು ವೇಣುಕೃ-ಕಾವೇರಿಯರ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿತು. ಕುಮುದೆಯ ಹೃದಯ-ಮನಗಳನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿತಾದರೂ ಗುಂಡಿಗೆಯನ್ನು ದಡದಡಿಸಲು ಹಚ್ಚಿತು. ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಹಾರಯಿಸತೊಡಗಿತು. ಹೀಗಿರುವಾಗಲೇ ಅನಂತರಾಯರ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು: ‘ ಕುಮುದಾ, ಕುಮುದಾ! ’

‘ ಓ, ಯಾಕೆ? ’ ಎನ್ನುತ್ತ ಕುಮುದಾ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಎದ್ದು ಹೊರಗೆ ನಡೆದಳು. ಹೊರಟು ನಿಂತಿದ್ದ ವೇಣುಕೃ, ಕಾವೇರಿ ಮತ್ತೆ ಅಲ್ಲಿಯೆ ತಡೆದರು. ಕುಮುದಾ ಹೊರಗೆ ಹೋದಾಗ, ರಾಯರ ಪಕ್ಕದ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ರತ್ನಾಕರ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಸ್ವಾಗತಕ್ಕಾಗಿ ಕುರ್ಚಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಎದ್ದು ಬಂದ ರಾಯರು, ಇನ್ನೂ ಕುರ್ಚಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು : ಕುಮುದಾ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಅನಂತರಾಯರು, ಸಂಭ್ರಮಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಹೇಳಿದರು :

“ ನೋಡು ನಿನ್ನೆಯ ದಿನ ನಾನು ಹೇಳಿದಂತೆ ರತ್ನಾಕರರಾಯರು ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ? ”

ರತ್ನಾಕರ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ; ಕುಮುದಾ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ಆ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೋರುವ ಕುತೂಹಲದ ನೋಟಗಳಿಂದ ತಂದೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಳು. ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಅನಂತ-ರಾಯರು ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೇಳಿದರು :

“ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾನ್ನ ನೀವು ಈ ಮೊದಲ ನೋಡಿದ್ದೀರಿ ಕಾಣಿಸತಕ್ಕದ! ಈಕೆ ನನ್ನ ಮಗಳು! ಅಂದ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನಿಗೆ ಕನ್ಯಾನಿರೀಕ್ಷಣ-ಕೃಂತ ಬಂದ ವರದ ಜೊತೆಗೆ ನೀವೂ ಬಂದಿದ್ದಿರಂತ. ನೀ ಅಂತೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸಾರೇ ಇವರನ್ನು ನೋಡೀದೀ ಕುಮುದಾ! ನೋಡಿ ರತ್ನಾಕರರಾವ್, ಈಕೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಂದರ ಬಹಳ ಇಷ್ಟ. ನಿಮ್ಮ ಒಂದು ಸಭೆ-ಯನ್ನೂ ಈಕೆ ತಪ್ಪಿಸೂದಿಲ್ಲ. ಈಕೇ ಸಲುವಾಗಿ ನಾವು ಸುದ್ದಾ ನಿಮ್ಮಾಂಗ,

ಇನ್ನು ಈ ಒರಟು ಖಾದೀ ಬಟ್ಟೆ ಉಡುವ ತೊಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಎಲ್ಲಿ ಬರ-
ತದೋ ಅಂತ ಅನಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಭಾಷಣದ ಮುಂದೆ ನಮ್ಮ ಮಾತು
ಯಾವುದೂ ನಡೀದ್ದಾಂಗ ಆಗೇದ! ಅಂಥಾ ಮೋಡಿ-ಮಾಟ ಏನದನೋ
ನಿಮ್ಮ ಭಾಷಣದೊಳಗೂ ಅಂತೀನಿ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಮುಗುಳುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಕುಮುದಿಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದ.
ನಾಚಿಕೆಯು ಕುಮುದಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದ್ದಿತಾದರೂ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ರತ್ನಾ
ಕರನ ಮುಗುಳುನಗೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ರಾಯರು ತಮ್ಮ
ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು :

“ ಇಂದ ಎನ್ನಾಗ ಹೆಂಗುಸರು ಗೌರಿ ಹೂವಿಳ್ಯಾ ಮಾಡ್ಯಾರ !
ಅದಕ್ಕೂ ನಿಸುಗ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬಂದುಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದೆ. ನೀವು ನಮ್ಮ
ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರ ನಾನೂ ನೋಡಿದೆ; ಅದನ್ನು ಓದಿದಾಗ-
ನುಡು ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಮನಸಿನೊಳಗೂ ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೀ
ಆದರ ಹುಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಮಂದಿಯೊಳಗೂ ಒಳ್ಳೇ ಜನಾ ಇರೂ-
ದಿಲ್ಲೇನು? ಅದಕ್ಕೂ ನಿಸ್ಸುನ್ನ ಎಂದಾದರೂ ಒಮ್ಮೆ ಕಂಡು ನನ್ನ ಅಭಿ-
ನಂದನಾ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಂತ ಮನಸು ತವಕಿಸತಿತ್ತು. ನಿನ್ನೆ ನೀವು ಅನಾಯಾ-
ಸೇನ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟಿರಿ! ಕುಮುದಾ, ರತ್ನಾಕರರಾಯರಿಗೆ ನಿಮ್ಮ
ಗೌರಿ ಪ್ರಸಾದ ಕೊಡೂದಿಲ್ಲೇನು ! ”

ಕುಮುದಾ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಏನು ಇಲ್ಲಿಯೇ—ಹೊರಗೇ—ತಂದುಕೊಡಬೇಕೇನು ? ”

“ ಹೊರಗೆಂದರೆ ಹೊರಗೆ, ಒಳಗೆಂದರೆ ಒಳಗೆ; ಎಲ್ಲಿ ಬರಲಿಕ್ಕೂ
ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧತಾ ಅದ. ”

ಕುಮುದಾ ಒಳಗೆ ಹೋದಳು. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕಾವೇರಿ,
ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆಂದು ನೀರಿನ ತಂಬಿಗೆಯನ್ನೂ
ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶುಭ್ರವಾದ ಟಾವೆಲನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು
ತುದಿಗಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿದಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ
ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು :

“ ಇವಳು ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮಗಳು, ಕಾವೇರಿ! ಇವಳನ್ನ ನೀವು ನೋಡೇ ಇದ್ದೀರಿ! ಪಾಪ, ಬಹಳ ಒಳ್ಳೇ ಹುಡುಗಿ! ಬ್ಯಾಗನ ಈಕೇದಷ್ಟು ಹೋಳಿಗೇ ಹೊಡಿಸಿ ಬಿಡ್ರೆಪಾ.... ನೀವನ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ !”

ರತ್ನಾಕರ ಮೆಲುನಗೆಯ ತೆರೆಯೊಂದನ್ನು ಹರಿಸಿದ. ಕಾವೇರಿ ದೈನ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಒಂದೆ ಒಂದು ಸಲ ನೋಡಿ, ಬೇಗ ಬೇಗನೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟು ಒಳಗೆ ನಡೆದಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಮತ್ತೆ ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ನೋಡ್ರಿ ರತ್ನಾಕರರಾಯರ, ನಮ್ಮ ಮಧ್ಯಮತರಗತೀ ಮಂದಿಯೊಳಗ, ಹೆಣ್ಣಿನ ಮದುವೀ ಅಂದರ, ಒಂದು ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞದಂಥಾ ಜಡದ ವಿಷಯ ಆಗಿ ಕೂತನದ! ಅದರೊಳಗೂ ಗೋಪಾಲರಾಯರಂಥಾ ಹಳೇ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರಿಗಂತೂ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಲಗ್ನಾ ಅಂದರ, ನೀಗಲಾರದ ಆಪತ್ತೀನ ಆಗಿ ಕೂತನದ ಅನ್ನಿ !”

ತುಂಗಮ್ಮ ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ತಮ್ಮ ಸಹಜ ವಿನಯಭಾವದಲ್ಲೆ ಸೂಚಿಸಿದರು :

“ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಒಳಗೇ ಬಂದುಬಿಡ್ರಿ !”

“ ಹುಂ. ಏಳ್ರೆಪಾ ಇನ್ನ !” ಎಂದು ಅನಂತರಾಯರು ಎದ್ದುನಿಂತರು. ರತ್ನಾಕರನೂ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಎದ್ದು, ಬಾಗಿಲ ಮುಂಗಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು, ಅನಂತರಾಯರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಒಳಗೆ ಹೊರಟನು. ಹಾಕಿದ ಮಣೆಗಳೆದುರು ಉಪಾಹಾರದ ಎಡೆಗಳು ಅಣಿಗೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದವು. ರಾಯರು ಯಾಜಮಾನ್ಯಭಾವದಿಂದ, ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಬಂದ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಒಂದು ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಇನ್ನೊಂದರ ಮೇಲೆ ತಾವು ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ಗೌರಿಯ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿ-ತಿನ್ನಿಸುಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ತಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಬ್ಬರ ಉಪಾಹಾರ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ರತ್ನಾಕರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಭಾವದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯ ತಿಂಡಿಗಳವು? ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಹ್ಯಾಗೆ ತಿನ್ನಬೇಕು? ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಇಂಥಾ ತಿಂಡಿಗಳನ್ನ ನಾನು ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಿಲ್ಲ ಕೂಡಾ !”

“ ಚಳವಳಿ ಮಂದಿ ನೀವು ! ಮನ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಂಥಾ ಇವೆಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥ, ನಿಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದೊಳಗ ಎಲ್ಲಿ ಸಿಗಬೇಕು ? ಅದರೊಳಗೂ ಗಾಂಧೀ ಆಶ್ರಮದೊಳಗ ಉಪ್ಪು-ಖಾಂ ಸುದ್ದಾ ತಿನ್ನೂಹಾಂಗಿಲ್ಲಂತ ! ಬರೇ ಸಪ್ಪು-ಸಪ್ಪುಗಿನದು ತಿಂದು ಹ್ಯಾಂಗ ಬದುಕತಾರೋ ಏನೋ ಅಂತೀನಿ ನಾನು ! ”

ಈ ಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ರತ್ನಾಕರ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಮಾತನಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು ; ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದೂ ಅನಿಸಿತು. ಆದರೆ ಅವನು ಮಾತನೇನೂ ಆಡದೆ, ಅನಂತರಾಯರ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ ಹಾಗೆಯೆ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟ. ಅನಂತರಾಯರು ತಮ್ಮ ಮಾತಿನ ದಾರಿಯನ್ನು ಬದಲಿಸಿ ನುಡಿದರು :

“ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ನಿಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ರಂತಲ್ಲ ! ”

“ ಹೌದು, ಬಂದಿದ್ದರು. ಅವರ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾನು ನಾಳೆಯ ದಿನ ಮುದ್ದಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕಂತ ಮಾಡೀನಿ ! ”

“ ಹೋಗಿ ಕೆಲಸಾ ಗಂಡು ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಬರಿ ನೀವು ! ಪಾಪ ಗೋಪಾಲರಾಯ ಒಮ್ಮೆ ಮಗಳ ಋಣದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗಲಿ. ”

ಅಲ್ಲಿಯೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದ ವೇಣುಕೃ, ಕಾವೇರಿ ಇಬ್ಬರ ಎದೆಯಿಂದಲೂ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹೊರಬಿದ್ದಿತು.

ಬೇಡ ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳದೆ, ತುಂಗಮ್ಮ ರತ್ನಾಕರನ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಎರಡು ಚಿರೋಟಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಳು. ರತ್ನಾಕರ ನಗೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಸರಿ ! ಇಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಿಂದದ್ದನ್ನ ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ, ನಾಳಿನ ದಿನಾ ಮುದ್ದಾ ಪೂರದ ತನಕಾ, ಕಾಲುನಡಿಗೆಯಿಂದಲೇ ನಡಿದು ಹೋಗಬೇಕಾಗತಕ್ಕದ ! ಅಲ್ಲಿ ರಂಗಣ್ಣನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಇದ್ದಾರೆಲಾ ; ಅವರಿಗೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತವರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಹಾಕಿದರೂ ಸಮಾಧಾನ ಅನಿಸೂದಿಲ್ಲ ! ಎಲಿಯೊಳಗ ಚೆಲ್ಲಬಾರದು ಅಂತ ನನ್ನ ಪಟ ; ಚೆಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬಿತಂತ ತಿಳಿಯೂ ಬಗೀ ಹ್ಯಾಂಗ ? ” ಅಂತ ಅವರ ವಾದ ; ನಿರ್ವಾಹ ಇಲ್ಲದ, ನನ್ನ ವ್ರತಾ ಮುರಿದು ಎಲಿಯೊಳಗ ಚೆಲ್ಲುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರತದ ? ”

ಕುಮುದೆಯ ನಾಚಿಕೆಯ ಬಿಗಿತ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಡಿಲಾಗಿತ್ತು ? ಆಕೆಯೂ ಮೆಲುವಿಗೆ ನಗುತ್ತ ಮಾತಾಡಿದಳು :

“ ಛೇಛೇ ! ಇಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಮ್ಮ ವ್ರತಾ ಮುರಿಯೂ ಕಾರಣಿಲ್ಲ ; ಹಾಕಿದ್ದನ್ನ ಎಲಿಯೊಳಗ ಚೆಲ್ಲಿಬಿಡೂದಂದರ ಸ್ವಲ್ಪ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ”

ರತ್ನಾಕರ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಲೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಎಲಿಯೊಳಗ ಚೆಲ್ಲಿಬಿಡೂದೂ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ; ಬ್ಯಾಡಬ್ಯಾಡ ಅಂದರೂ ಜುಲಿಮಾ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ, ಎಲಿತುಂಬಾ ಬಡಿಸೂದೂ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ”

ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ನಗೆಯು ಆಟವಾಡಿತು. ನಗೆ ನಿಂತಮೇಲೆ ಅನಂತ-ರಾಯರು ಕೇಳಿದರು :

“ ಅಂದ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನಿಗೆ ಕಾವೇರಿನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರಲ್ಲ; ಅವರ ಹೆಸರು ಏನು ಅಂದಿರಿ ? ”

“ ವೆಂಕಟೇಶ ಎಂದು. ನಾವೆಲ್ಲ ಕರೆಯುವುದು ವೆಂಕಣ್ಣಾ ಅಂತ ! ”

“ ಹುಂಹುಂ ; ಅಲ್ಲೇ, ಆ ನಿಮ್ಮ ವೆಂಕಣ್ಣ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದುವರಿದ ಮನುಷ್ಯನೇ ಇದ್ದಾನೆ ಕಾಣಿಸತ್ತದೆ ! ” ರಾಯರು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿದರು.

“ ಯಾಕ ? ಎನಾಯ್ತು ? ”

“ ಏನಾಯ್ತು ? ಫರಾಳ ಮುಗಿಲಿ ವೊದಲ ! ಹೊರಗ ಹೋಗಿ ಕೂತಮ್ಯಾಲ ಹೇಳತೀನಿ. ಯಾಕ ಕುಮುದಾ ? ಇವರ ಮುಂದ ಹೇಳಬಹುದು ಹೌದಲ್ಲೊ ! ”

ಕುಮುದಾ ಸಿಡಿನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಹೇಳಬಹುದು....ಅದರೊಳಗ ಏನು ? ಮೂರ್ಖಜನರ ಸಂಗತಿ ! ”

ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಹಿಡಿದುಬಿಟ್ಟಂತೆ ಎನಿಸಲು ತೆ ಡಗಿತು. ವೆಂಕಣ್ಣನ ಚರಿತ್ರೆಯೇನಿದೆಯೋ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಆತುರ ಹೃದಯವನ್ನು ಕುಣಿಸಲು ತೊಡಗಿತು. ಅವಸರವಸರದಿಂದ ಉಪಾಹಾರವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿದ. ಎದ್ದು ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು, ಹೊರಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ರಾಯರೂ ಎದ್ದು ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು, ಚಿಕ್ಕ ಟಾವೇಲಿನಿಂದ ಕೈಯೊರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೊರಗೆ ಬಂದರು. ಬಂದು ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ ತಗೊಂಡು ಬಾ ಕುಮುದಾ ! ”

ಕೂಗಿನ ಕೊನೆಯಕ್ಷರದೊಂದಿಗೆ ಕುಮುದೆಯೂ ತಾಂಬೂಲದ ತಟ್ಟೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಳು. ಟಿಪಾಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತಳು ಅನಂತರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ ನೀನೂ ಕೂತುಗೋ ಕುಮುದಾ? ಬೇಕಾದರೆ ಕಾವೇರಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆ; ಅವಳೂ ಬರಲಿ! ಆದರೆ ನೋಡಿ ರತ್ನಾ ಕರಾಯರನು! ಈ ಹಳೇ ಸಂಪ್ರದಾಯದೊಳಗೆ ಬೆಳೆದ ಹುಡುಗಿಯರೂ ಅಂದರೆ, ನಾಚಿ ಸಾಯತಾವ! ಅದರೊಳಗೆ ನಮ್ಮ ಈ ಕಾವೇರಿ ಇದ್ದಾಳಲ್ಲಾ.... ಈಕೆಗೆ ನನ್ನ ಕೂಡಾ ಮಾತಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸುದ್ದಾ ಕಳವಳ ನೋಡಿ! ಪಾಪ, ಒಳ್ಳೆ ಹುಡುಗಿ! ಒಳ್ಳೆ ಮನೀಗಷ್ಟು ಬೀಳಬೇಕು! ”

ರತ್ನಾಕರ ತವಕದಿಂದ ಕೇಳಿದ:

“ ಅದೇನು? ವೆಂಕಣ್ಣನ ಸಮಾಚಾರ ಏನು? ನೊದಲಿಂದಲೂ ಅವ ಸ್ವಲ್ಪ ದುಡುಕುಹುಡುಗ ಮಾತ್ರ ಬರೆ! ಅದರೊಳಗೆ ಈಗಂತೂ ಗಳಿಸಾಳಿ ಆಗ್ಯಾನ; ಪ್ರಬುದ್ಧ ಆಗ್ಯಾನ! ಅವನಂಥಾ ದುಡುಕರನು ನಾಕಾರು ಮಂದಿ ಗೆಳೆಯರು ಸಿಕ್ಕಾರ!.....”

“ ಅದೇ ಅದೇ! ಅವನ ಗೆಳೆಯರ ಪೈಕೇನನು ಒಬ್ಬನವ ... ಏನನು ಕುಮುದಾ ಅವನ ಹೆಸರು?.... ಹುಂ! ‘ ಬಳವಂತ ಆಗಲಾವೇ ’ ಅಂತ! ಆತ ನನಗೊಂದು ಪತ್ರ ಬರದಾನೇನಿ! ”

“ ಬಳವಂತ ಬರದಾನು? ನಿಮಗ ಪತ್ರ ಬರದಾನನು ಬಳವಂತ? ಏನಂತ ಬರದಾನು? ”

“ ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಾಯಿಂದರೇ ಯಾಕ ಹೇಳಬೇಕು? ಆ ಪತ್ರಾನನು ನೀವು ಓದಿ ನೋಡಬಹುದು! ಎಲ್ಲಿ ಅದನು ಕುಮುದಾ ಆ ಪತ್ರ? ತಂದುಕೊಡು ನೋಡೋಣು! ”

ಕುಮುದಾ ಸಂದಿಗ್ಧವೃಷ್ಟಿಯಿಂದೊಮ್ಮೆ ರತ್ನಾಕರನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಳು. ಆ ಮೇಲೆ ಏನು ವಿಚಾರ ಹೊಳೆಯಿತೇನೋ! ಎದ್ದು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ, ಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ತಂದೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಳು; ಅವರು ಸಂತಪ್ತಭಾವದಿಂದ ‘ ಈ ಪತ್ರ ಬರೆದವರಿಗೆ ವಿವೇಕ ಏನಾದರೂ ಇರಬಹುದೇನು ನೋಡಿ! ’ ಎಂದು ರತ್ನಾಕರನ ಕಡೆಗೆ ಅದನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ರತ್ನಾಕರನು ಕೇಳಿದ:

“ಇದನ್ನ ಓದಬಹುದಲ್ಲವೇ ನಾನು ?”

“ನೀಸಂಕೋಚದಿಂದ ಓದಿ! ಓದಲಿಕ್ಕಂತೂ ನಿಮ್ಮ ಕೈಯೊಳಗ ಅದನ್ನ ಕೊಟ್ಟೇನಿ!”

ರತ್ನಾಕರ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಲು ತೊಡಗಿದ. ತಂದೆ, ಮಗಳು, ಇಬ್ಬರೂ ರತ್ನಾಕರನನ್ನೇ ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತರು. ಓದುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ರತ್ನಾಕರನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಭಾವರೇಷೆಗಳು ಮೂಡಿ ಮೂಡಿ ಮರೆಯಾಗುತ್ತಲಿದ್ದುವು. ಪತ್ರವನ್ನು ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ ಓದಿ ಕೆಳಗಿಟ್ಟು, ವಿಚಾರ ಮುದ್ರೆಯವನಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟ. ಆಗ ಅನಂತರಾಯರು ಬಿರುದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ಈ ರೀತಿಗೆ ಏನಂತೀರಿ ರಾಯರಸ ! ”

“ ಬೇರೆ ಏನು ಅನ್ನೋದು ! ಹೊಸಕಾಲದ ರೀತಿ—ಅಂತ ಸುಮ್ಮನೆ ಗಿರಾದು ಅಷ್ಟು ! ” ರತ್ನಾಕರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ. ರಾಯರು ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದು ಕೇಳಿದರು :

“ ಹೀಗ ಬರಿಯೊಂದು ಅಂದರೆ ಮೂರ್ಖತನ ಅಲ್ಲೇನು ? ತಪ್ಪು ಅಲ್ಲೇನು ? ”

“ ಮೂರ್ಖತನಾ, ತಪ್ಪೂ ಇವೆಲ್ಲಾ ಅವರವರ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಮ್ಯಾಲ ಅವಲಂಬಿಸ್ಯಾವ ! ಈಗ ಇಲ್ಲೇ ನೋಡಿ ! ಕಾವೇರಿಗೆ, ಇಲ್ಲಿ ಹೊರಗ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಜತಿಗೆ ಕೂತುಕೊಂಡು ಮಾತನಾಡೋದು ಸರಿಯಲ್ಲ—ಅನಿಸತನದ ! ಅದೇ ಕುಮುದಾಗ....ಹೀಗ ಹೊರಗ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಕೂತು ಮಾತಾಡಿದರ, ಅಡರೊಳಗ ಸರಿಯಲ್ಲವೇನೂ ಇಲ್ಲಾ—ಅಂತ ಅನಿಸತನದ ! ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೆ, ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡಿಸೋದು ತಪ್ಪು—ಅನಿಸತನದ. ಅದೇ ನಿಮಗ ? ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ಯಾ ಕಲಿಸದಿರೋದು ಮೂರ್ಖತನಾ ಅಂತ ಅನಿಸತನದ ! ಸಮಾಜದ ಜನ-ಸಾಮಾನ್ಯರೊಳಗಿಲ್ಲಾ ರೂ ತಿಳಕೊಳ್ಳೊದಂದರ, ತಂತಮ್ಮ ಮೂಗೇ ನೇರ-ವಾದದ್ದು—ಅಂತ ! ”

ಅನಂತರಾಯರ ಕೃದಯದ ಮೇಲೆ ಅದೇಕೋ ಚಾಟಿಯ ಏಟು ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು. ಕುಮುದೆಯೂ ಗಾಬರಿಗಣ್ಣು ಗಳಿಂದ ರತ್ನಾಕರನನ್ನೊಮ್ಮೆ ತಂದೆಯನ್ನೊಮ್ಮೆ ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಅಪ್ರತಿಭರಾಗಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ಹಾಂಗಾದರ ? ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರಿಯೂದಂದರ, ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದಂತಲ್ಲವೇನು ? ”

“ ನೋಡಿ ರಾಯರಸ ! ನನ್ನ ಸ್ವಸ್ವಮಾತಿಗಾಗಿ ನೊಂದುಕೊಂಡು ವಿಸರ್ಜಿತ ಭಾವಿಸಬ್ಯಾಡಿ ! ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗ ಈಗ ಇದ್ದ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳು ಅಂದರ—ಹಳಬರೊಳಗ ಹಳೆಯತನ ಉಳಿದಿಲ್ಲ; ಹೊಸಕಾಲ-ದವರು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರೊಳಗ ಹೊಸತನಾ ಮೂಡಿಬಂದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಕಲಸು ಮೇಲೋಗರ ! ನಾವು ಹಳಬರಂತೇ ಇರಬೇಕಂದರ, ಎಲ್ಲಾ ಮಾತಿನೋಳಗೂ ನಾವು ನಮ್ಮ ಹಳೆಯ ರೀತಿ ನಡವಳಿಕೆಗಳನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾಗತದ ! ಹೊಸಬರಾಗಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಬೇಕಂದರ, ಎಲ್ಲಾ ಮಾತಿನೋಳಗೂ ನಾವು ಹೊಸ ರೀತಿ-ನಡವಳಿಕೆಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗತದ ! ನಮಗ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಣ-ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಬೇಕು; ಅವರ ಬೆಡಗು-ಬಿನ್ನಾಣಬೇಕು ! ಆದರ ಅವರ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿಯಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಈ ಹೊಸಬರನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಒಲ್ಲರು ! ಮದುವೆಗಾಗಿರುವ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಬಯಸಿ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧನಾದ ಒಬ್ಬ ತರುಣ ಹೀಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆಯುವುದೆಂದರೆ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಅಪರಾಧವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವಮಾನಮಾಡಿದಂತೆಯೂ ಅಲ್ಲ ; ಆದರೆ ನಾವು ಈಗ ಮೊದಲು ವಿಚಾರ-ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮಾತೆಂದರೆ, ನಾವು ಸಂಪ್ರದಾಯವಂತ ಭಾರತೀಯರಾಗಿ ಉಳಿದು ಬಿಡಬೇಕೋ, ಇಲ್ಲವೆ ಹೊಸ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಾವೂ ಪಶ್ಚಿಮದವರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಬೇಕೋ—ಎಂದು ! ”

ಅನಂತರಾಯರಿಗೆ ತಾವೀಗ ಏನು ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯಲೊಲ್ಲದು. ಕುಮುದೆಗೆ ಮಾತ್ರ ರತ್ನಾಕರನ ಮಾತುಗಳ ಅರ್ಥ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಆಗಲುತೊಡಗಿತು. ಏನನೋ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದರೂ ಅವಳಿಗೆ ತುಟಿಯನ್ನು ಮಿಟುಕಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ರತ್ನಾಕರನು ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ :

“ ರಾಯರೇ, ವೆಂಕಣ್ಣ ಹೀಗೆ ತಮಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆಯಿಸಿದುದು ವಿವೇಕದ ಮಾತೆಂದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೂ ತಾರ್ಕಿಕ ಬುದ್ಧಿ ಹೀಗೆ

ಮಾಡಿದ್ದು ಅಪರಾಧವೇನೂ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲಿನ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯೆಂದರೇನೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಿಂತಾ ಮೊದಲೇ ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಮದುವೆ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು, ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಜೀವನದ ವಿಕಾಸದೊಂದಿಗೆ ಗಂಡ-ಹೆಂಡತಿಯರೊಬ್ಬ ಸ್ನೇಹ-ಪ್ರೀತಿಗಳ ವಿಕಾಸವೂ ಆಗಿಬಿಡುವಂತೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಾತಾವರಣವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ಯಾವ ಗಂಡೂ ಯಾವ ಹೆಣ್ಣನ್ನೂ ಬಯಸಿ ಹೀಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆಯುವ ಬರೆಯಿಸುವ—ಕಾರಣವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡುಗಳ ಹಿರಿಯರೇ ತಮ್ಮ ಜೀವನಾನುಭವಜನ್ಯ ವಿವೇಕದಿಂದ ಜರುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಇಂದಿನ ಹೊಸಕಾಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಹೆಣ್ಣೂ ಗಂಡೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲಿವೆ. ವಯೋಧರ್ಮಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಲೈಂಗಿಕ ಆಕರ್ಷಣೆಯ ವಿಕಾಸವೂ ಆಗುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯ-ಗೊಟ್ಟು ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣುಗಳು, ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವೆನಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಯಸುವುವು. ನಿಸುಗೆ ಬಂದಿರುವ ಈ ಪತ್ರವು, ಈ ಹೊಸ ವಿಚಾರದ ಪರಿಣಾಮವೇ ಆಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳುವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ; ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದರೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕು! ರಾಯರೇ, ಇನ್ನೂ ನಿಮ್ಮ ಕುಮುದಾ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಲಿಯಲು ತೊಡಗಿದಳೆಂದರೆ, ಅವಳನ್ನು ಬಯಸಿ ಬರುವ ಪತ್ರಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಅವಳಿಗೇ ಬರುವವು; ನಿಸುಗೆದರ ಸುದ್ದಿಕೂಡ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ! ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುವ ತರುಣಿಯರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇನೆಂಬುದು ನಿಸುಗೆನ್ನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ; ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಪಾಸಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಮಗಳು ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗಲಿ; ನಿಸುಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದಿದ್ದರೂ ಹೊಸ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಪರಿಣಾಮ ಆಕೆಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ! ”

ಅನಂತರಾಯರ ಎದೆ ದಡದಡಿಸಿತು. ಅವರು ಪೆಚ್ಚುಮೋರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮಗಳ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ಪಿಳಿಪಿಳಿ ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು ಆಗ ತಗ್ಗಿದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಕುಮುದಾ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಹಾಂಗಾದರ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗಬಾರದಂತ ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಏನು ? ”

“ ಛೇಣಿ! ಹಾಂಗೆನೂ ಇಲ್ಲ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ! ಜೀವನದ ಗುರಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಮುಂದಡಿಯಿಡಬೇಕು—ಅಂತ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ! ಒಂದೊಂದು ದಾರಿಯೊಳಗೆ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಅನುಕೂಲತೆಗಳೂ ಇರತಾವ; ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಕೂಲತೆಗಳೂ ಇರತಾವ. ಪ್ರತಿಕೂಲತೆಗಾಗಿ ಹೆದರಬಾರದು; ಕಂಗೆಡಬಾರದು. ಇರುವ ಅನುಕೂಲತೆಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ, ಪ್ರತಿಕೂಲತೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸತಾ ಸಾಹಸದಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು. ಈ ಮಾತು ಗಂಡಸರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸತಡ; ಹೆಂಗಸರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸತಡ! ಯಾವಾಗಲೂ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಹನೆ ಬೇಕು; ಸಂಯಮ ಬೇಕು; ಸಾಹಸ ಬೇಕು. ಇವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ, ಎಂತಹ ಅಪತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ದಾಟಿ, ನಾವು ನಮ್ಮ ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಬಹುದು. ಹಿಡಿಯದ ದಾರಿಯೊಳಗಿನ ಅನುಕೂಲತಾ ಹಿಡಿದ ದಾರಿಯೊಳಗೂ ಬರಬೇಕಂತ, ಅಸಹನೆಯಿಂದ ಅಳತಾ ಕೂತುಕೊಂಡರೆ, ನಮ್ಮಿಂದ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಕೊನೆಗಾಣಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಗೂದಿಲ್ಲ!”

ಅನಂತರಾಯರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿದ ವೆಚ್ಚುತನವು ಈಗ ಮರೆಯಾಗುತ್ತ ಹೋಗಿ, ಏನೋ ಒಂದುಬಗೆಯ ತೃಪ್ತಿಯ ಜಾವ ಪಸರಿಸುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದಿತು. ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ನೋಡುವ ಅವರ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಆದರಭಾವ ತುಂಬಿ ಸೂಸುತ್ತಲಿತ್ತು. ಕುಮುದೆಗೆ ಅಶ್ಚರ್ಯ, ಆನಂದ, ಉತ್ಸಾಹ. ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಇಲ್ಲಿ ಇಂದು ನಾವು ಉಪಾಹಾರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು, ನೂರುಮಡಿಯಾಗಿ ನಮಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಟ್ಟು ಉಪಕಾರದ ಹೊರಿ ಹೆಚ್ಚಿಸಿದಿರಿ! ಆಗಾಗ ನೀವು ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬರತೀರಬೇಕಂತ ನನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷಾ ಆದ!”

ಗಡಿಯಾರ ಒಂಬತ್ತುಗಂಟಿಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿತು. ಒಮ್ಮೆಲೆ ರತ್ನಾಕರ ಎದ್ದುನಿಂತು ನುಡಿದ :

“ ಓ! ಮಾತಿನೊಳಗೆ ಒಂಬತ್ತುಗಂಟಿ ರಾತ್ರಿ ಆಗಿ ಹೋಯ್ತಲಾ! ನಾನೀಗ ಹೊರಡಲೇ ಬೇಕು! ನಾಳೆಯ ದಿನವೇ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಅದರ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಏನೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ ಇನ್ನೂ! ನಮಸ್ಕಾರ ರಾಯರೇ!”

ನನುಸ್ವಾರ ಕುಮುದಾ! ಇಂದು ಸವಿಸವಿ ಉಣಿಸಿನ ಕೂಡ, ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಸವಿಸವಿ ಪರಿಚಯವೂ ಆಯ್ತು! ನಾನು ಹೋಗಿ ಬರಲೇ? ”

ಅನಂತರಾಯರು ನುಡಿದರು :

“ ಇನ್ನೇನು, ನಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಪರಿಚಯ ಸಾಕಷ್ಟು ಆದ್ದಾಂಗ ಆತು. ದಯಮಾಡಿ ಆಗಾಗ ಬರತೀರಬೇಕು ನೀವು! ”

ಒಳಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು ವೇಣಕ್ಕೆ ವಿನಯ-ಕಳವಳಗಳಿಂದ ಕಂಪಿಸುವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ನಮ್ಮ ಕಾವೇರೀ ಕಲ್ಯಾಣಾ ಕಟ್ಟೂ ಹೋರೀ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೊರಟೀರಿ; ದೇವರು ನಿಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಯಶಸ್ಸು ಕೊಟ್ಟಿರ, ನಮ್ಮ ಬವಣಿ ಬಿಡತಡ! ”

ರತ್ನಾಕರ ನಗುತ್ತ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ ದೇವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೂ ಮಾಡತಾನ; ನೀವು ಚಿಂತಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಿ ತಾಯಿ! ” ಮಾತನಾಡುತ್ತಲೆ ರತ್ನಾಕರ ಹೊರಹೊರಟ. ಅನಂತರಾಯರು, ಕುಮುದಾ ಇಬ್ಬರೂ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದಾಟಿ ಹೊರಟರು.

೧೦ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ರತ್ನಾಕರನು ಸ್ವರಾಜ್ಯಭವನಕ್ಕೆ ಮರಳಿಬಂದಾಗ ಒಂಬತ್ತುವರೆಗಂಟಿ ರಾತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬ ತಿಂಡಿ-ತಿನ್ನಿಸಿ ತಿಂದುಬಂದುದರಿಂದ, ಊಟ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರವೆನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬಂದವನೇ ಟೀಬಲಿನ ಬಳಿಯ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಅಂದಿನ ಅಂಚೆಗೆ ಬಂದ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ. ಸ್ವರಾಜ್ಯಭವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಾಗದಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನೋಡಿದ. ತರುವಾಯ, ಕೊನೆಗೆ ತನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ಬಂದ ಸ್ವಂತದ ಕವರೊಂದನ್ನು ಉದಾ-ಸೀನ ಭಾವದಿಂದಲೇ ಒಡೆದ. ಪತ್ರದ ಮಡಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ನೋಡಿದ. ತನ್ನ ಸೋದರಮಾವ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬರೆದ ಪತ್ರವದು. ಎಂದೂ ಬರೆಯದಿದ್ದ-ವನು ಇಂದೇಕೆ ಪತ್ರ ಬರೆದಿರುವನೋ—ಎಂಬ ಬೆರಗಿನ ಭಾವ ಒಮ್ಮೆಲೇ ತಲೆದೋರಿತು. ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಲು ತೊಡಗಿದ :

“ಚಿ. ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ತಾ. ೧೩-೪-೧೯೩೦
ತರುವಾಯ ಇತ್ತಕಡೆ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇಮ. ನಿನ್ನ ಕುಶಲ ಸಮಾಚಾರ
ಆಗಾಗ ತಿಳಿಸು. ಇಕಡಿಕಡೆ ನಿನ್ನಿಂದ ಪತ್ರಾನೇ ಬಂದಿಲ್ಲ. ನನಗೂ ಕಲಸದ
ಗಡಿಬಡೀ ಒಳಗ ಪತ್ರಾ ಬರೀಲಿಕ್ಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಈಗ ಪತ್ರಾಬರೀಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣೇನಂದರ, ಚಿ.ಸುಭದ್ರಾ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡಾಕಿ
ಆಗ್ಯಾಳ. ಈ ವರ್ಷ ಆಕೀ ಮದಿವೀ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗೇದ. ನೀನು
ಇಷ್ಟು ಕಲಿತರೂ ಅದರ ಉಪಯೋಗಾ ಏನೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಚಳವಳಿ
ಒಳಗ ಸೇರಿ, ಮನೀ ಮಾರು ಬಿಟ್ಟು ಊರೂರು ತಿರಗಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀದಿ.
ಅದರ ಸುಭದ್ರಾ, ‘ಮದಿವೀ ಮಾಡೂದಾದರ ರತ್ನಾಕರನ ಜೋಡಿ ಮಾಡ್ತಿ;
ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ನನಗ ಮದಿವೀನಟ ಬ್ಯಾಡಾ’ ಅಂತ ಹಟಾ ಹಿಡದಾಳ. ಎಷ್ಟೋ
ವರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಭದ್ರಾನ್ನ ತೋರಿಸಿ ಆಯಿತು. ಅದರ ಮೂರು ನಾಕು
ಕಡೆ ಕನ್ಯಾನ್ನ ವರಾ ಒಪ್ಪಿ, ಮದಿವೀ ಹೊಂದಿಕಿ ಆಗೂ ಸಂದರ್ಭ ಒದಗಿ
ಬಂದರೂ, ‘ನಾನು ಮದಿವೀನೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೊದಿಲ್ಲ’ ಅಂತ ಹಟಾ ಹಿಡಿದು,
ಬಂದಿರುವ ಸುಸಂದರ್ಭ ಎಲ್ಲಾ ತಪ್ಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಳು. ಈಗ ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ
ಒಂದುಕಡೆ ನೋಡಿಬಂದೀಸಿ. ಮನಿತನಾ ಚೆಲೋ ಅದ. ಹುಡುಗ ಕನ್ಯಾನ್ನ
ನೋಡಿದದಿದ್ದರೂ, ಹುಡುಗನ ತಾಯಿ-ತಂದಿ ನೋಡಿ ಕನ್ಯಾ ಪಾಸ್
ಮಾಡ್ಯಾರ. ವರದಕ್ಷಿಣಿ-ವರೋಪಚಾರ, ನಮ್ಮ ಅಳವಿನೊಳಗಿನದು ಅದ.
ಈ ಪ್ರಸಂಗನೂ ಕೈಮಿಾರಿ ಹೋದರ, ಮುಂದ ಹುಡುಗೀ ಮದಿವಿ ಆಗೂಡು
ಕಠಿಣ ಅದ.

ಈಗ ನಿನ್ನ ಮನಸಿನಾಗ ಏನಡುನೋ ನನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನೀನಟ
ಬಂದು, ಚಿ. ಸುಭದ್ರಾನ್ನ ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ನಾಕು ಮಂದಿಹಾಂಗ
ಮನೀಮಾರು ಹಿಡಕೊಂಡು ಇದ್ದರ, ನನಗ ಭಾಳ ಸಂತೋಷ ಆಗತಡದ. ಈ
ಮಾತಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ—ಚಿ. ಅಂಬಕ್ಕನ ಸಮ್ಮತೀನೂ ಅದ. ಈಗ ನಾ
ಬರಿಯೂ ಮುಖ್ಯ ಮಾತಂದರ, ನೀ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಸ್ವತಃ ನೀನೇ ಚಿ.
ಸುಭದ್ರಾನ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಮಾಡಬೇಕು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಆಕಿಗೆ ನೀನೇ ತಿಳಿವಳಿಕೀ
ಹೇಳಿ, ಬ್ಯಾರೇ ವರನ ಜೋಡೀ ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕು.
ಚಿ. ಸುಭದ್ರಾನ ಮದಿವೀ ಹೊಣೆ ನಿನ್ನ ತಲೀಮ್ಯಾಲ ಅದ. ಆಕೀ ವರ್ತನದ

ಸಲುವಾಗಿ ನಾ ಅಂತೂ ಬ್ಯಾಸತ್ತು ಹೋಗೀನಿ. ಕುಂ. ಸೌ. ವತಿಯಂತೂ ಮಗಳ ಮದುವೀ ಸಲುವಾಗಿ, ಹಗಲಿರುಳೂ ಚಿಂತೀಮಾಡಿ ಸಣ್ಣಗಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾಳ. ನನಗ ಏನೂ ತಿಳಿದ್ದಾಂಗಾಗೇದ. ನೀನು ಹೊರಗಿನವ ಅಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮನಿತನದ ಮಾನಾಪಮಾನದ ಜವಾಬದಾರೀ ನಿನ್ನ ತಲೀ ಮ್ಯಾಲೆ ಕೂಡ ಅದ.

ನೀನು ಈ ಕಾಗದಾ ಕಂಡಕೂಡಲೆ, ಇದ್ದ ಕೆಲ್ಸಾ ಇದ್ದಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೊಂಟು ಬರಬೇಕು. ನೀ ಬರೂ ಹಾದೀ ನೋಡತನನ ನಾನು ಕೂತೀರತೀನಿ ನೀ ಬಂದ ಮ್ಯಾಲಸ ಏನಂಬೂದನ್ನ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ, ಆ ಹುಡುಗನ ತಾಯಿ-ತಂದಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದನ್ನ ಹೇಳಬೇಕಂತ ಮಾಡೀನಿ. ಕೂಡಲೆ ಬಂದುಬಿಡು ! ಇಂತೀ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳು.

ಒನ್ನ ಸೊಂದರಮಾವ

ಸಂಜೀವರಾವ ಪದಕೀ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ”

ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿ, ರತ್ನಾಕರ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟ. ವಿಚಾರದ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಆತನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿದ ಭಾವ-ರೇಷೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಾಗದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ; ಅವರ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಶೂನ್ಯದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನಾಡಿಸಿದ; ಮತ್ತೆ ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಚೆಲ್ಲಿದ. ಕುರ್ಚಿಯ ಹಿಂಬದಿಯ ಮೇಲೆ ತಲೆಯನ್ನು — ಕುಳಿತಹಾಗೆಯೆ — ಕೆಡಹಿದ. ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡ. ಮತ್ತೆ ಎದ್ದು ಕುಳಿತು ಕ್ರಾಪಿನ ಕೂದಲನ್ನು ಕೆದರಿಕೊಂಡ. ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಆತನಿಗೆ ಹೊಳೆಯಲೊಲ್ಲದು; ಹಾಗೆಯೆ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ :

“ ಸುಭದ್ರಾ ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಭಾವನಾ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡಾಳೆಂಬುದು ನನ್ನ ಕನಸು-ಮನಸಿನೊಳಗ ಕೂಡಾ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹುಚ್ಚು ಜುಜುಗಿ....! ಆಕೆಗೆ ಹುಚ್ಚಿ ಅಂತ ಅನ್ನೂದರೆ ಹ್ಯಾಂಗ? ಹೆಣ್ಣಿನ ಮನೋಧರ್ಮವೇ ಹೀಂಗ ಇರತಕ್ಕದ. ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದೋ ತಿಳಿಯದೆಯೋ — ಯಾವಾಗಲೋ — ಒಂದು ಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಅಂಟಿಕೊಡತದ; ವಯಸ್ಸು ಬೆಳಿತ ಹೋದ್ದಾಂಗ, ಈ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಬೆಳಿತ ಹೋಗತದ. ತಾನು ಬಯಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನನ್ನು

ಬಯಸತಕ್ಕದೋ ಇಲ್ಲೋ ಅಂಬೂದರ ವಿಚಾರ ಕೂಡ ಮಾಡೋದಿಲ್ಲ ಅದ-
ರೊಳಗ ಸುಭದ್ರಾನಂಥಾ ಮುಗ್ಧಸ್ವಭಾವದ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಮಾತನ್ನಂತೂ
ಬ್ಯಾರೇ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸುಭದ್ರಾನ್ನ ನನ್ನ ಜೊತೆಗಾತಿನ್ನ ಮಾಡಿ-
ಕೋಬೇಕೆನ್ನು ವಿಚಾರ ನನ್ನ ಮನಸಿನೊಳಗ ಎಂದೂ ಸುಳಿದಿಲ್ಲ ಕೂಡ.
ಏನೋ, ಸೋದರಮಾವನ ಮಗಳು; ಸಹಜವಾದ ಆತ್ಮೀಯತೆಯ ಸಲುಗೆ-
ಯಿಂದ ಮಾತಾಡತಿದ್ದದ್ದು ಮಾತ್ರ ನಿಜ! ಜನರೇನೋ 'ಹೆಂಡತಿ' 'ಹೆಂಡತಿ'
ಅಂತ ಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡತಿದ್ದರು; ಆದರೆ ನನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಗ ಆ ಭಾವನಾ
ಎಂದೂ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದಿಲ್ಲ. ಸರಿ, ಈಗ ನಾನು ಮಾಡಬೇಕೇನು? ಸುಭದ್ರಾನ
ಮದಿವಿ ಆಗಬೇಕಾದದ್ದೇನೋ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಹಾರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ
ಅಗತ್ಯದ ಮಾತೇ ಆಗೇದ? ಆದರೆ ಆಕೆ ಹಿಡಿದಿರುವ ಹಟವನ್ನ ನೋಡಿದರೆ,
ಆಕೆಯ ಮದಿವಿ ಆಗುವ ಬಗೆ ಹ್ಯಾಂಗ? ನನ್ನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತೂ ಸದ್ಯ
ನನ್ನ ಮದುವೆಯ ವಿಚಾರವೇ ಇಲ್ಲ. ಕೈಕೊಂಡ ಕರ್ತವ್ಯ ಮುಗಿಯಿತೆಂದು
ಮನಸ್ಸಿಗೆನಿಸುವ ತನಕ; ಮನಸ್ಸಿನೆದುರು ಮದುವೆಯ ವಿಚಾರ ಬರುವಂ-
ಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಸುಭದ್ರೆಯ ಮದುವೆ ಹೇಗಾಗಬೇಕು? ಪಾಪ, ಮಾಮಾ
ಮಾಮಾ ಎಷ್ಟು ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವರೋ ಏನೋ! ಅವರ ಸಮಾಧಾನ
ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ
ಅಲ್ಲವೇನು? ಈಗ ನನಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಏನೂ ಸಂಬಂಧಿಕರಲ್ಲದ ಗೋಪಾಲ-
ರಾಯರ ಮಗಳ ಮದುವೆಗಾಗಿ, ನಾನು ನನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ
ಬದಿಗಿರಿಸಿ, ಮುದ್ದಾಪುರದ ವರೆಗೆ ಹೋಗಿಬರಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಲ್ಲವೇನು?
ಹೌದು, ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಸುಭದ್ರೆಯ ಮದುವೆಯ ವಿಚಾರಕ್ಕಿಂತ
ಕಾವೇರಿಯ ಮದುವೆಯ ವಿಚಾರ ಬೇರೆ ತರದ್ದಾಗೇದ. ಸುಭದ್ರೆಯ ಮದುವೆ-
ಯಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸ್ವಂತದ ಸಂಬಂಧ ಬರತಕ್ಕದ ಕಾವೇರಿಯ ಮದುವೆ-
ಯಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಸ್ವಂತದ ಸಂಬಂಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಿತದ
ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಾಗೇದ.... ಸರಿ! ಸಾಮಾಜಿಕ
ಹಿತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರು, ಸ್ವಂತದ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಹಿತದ
ದೃಷ್ಟಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೇನು? ನನ್ನ ಕುಟುಂಬ ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ
ಒಂದು ಘಟಕವೇ ಅದ! ನಮ್ಮ ಕುಟುಂಬದೊಳಗ ಅಸಮಾಧಾನ—ಅಶಾಂತಿ
ತಲೆದೋರಿದರೂ ಅದು ಸಮಾಜದೊಳಗ ಅಶಾಂತಿ-ಅಸಮಾಧಾನ ತಲೆದೋರಿ

ದ್ವಾಂಗಸ ಅಲ್ಲೇನು? ಹೌದು! ಸುಭದ್ರಾನ ಮದುವೆ ವಿಚಾರದೊಳಗೆ ನಾನೂ ಮನಸ್ಸು ಹಾಕಬೇಕಾದದ್ದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೇ ಆಗೇದ. ಆದರೆ, ಈ ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸೂ ಬಗೀ ಹ್ಯಾಂಗ? ಈಗ ನಾನಂತೂ ಸುಭದ್ರಾನ್ನ ಕೈ ಹಿಡಿಯೂ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ....ಆಕೀ ಮದುವೆಯೆನೋ ಆಗಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಈ ವಿಷಯ ಬಗೀಹರಿಯುವ ಹಾಂಗ ಕಾಣೂದಿಲ್ಲ. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ವರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿಯ ಸರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು, ಏನಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಿಕೆ ಹೊಳೆತನದೇನೋ ನೋಡಬೇಕು. ನಾಳೆ ಮುಂಜಾನೆಯ ಬಸ್ಸಿನಿಂದ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ರಂಗಣ್ಣನ ಕೂಡ ಮಾತಾಡಿಯಂತೂ ಬರತೀನಿ. ಬಂದಮ್ಯಾಲ, ಒಂದು ದಿವಸ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿಬಂದರೆ ಆಯ್ತು. ಈಗ ಮಾಮಾಗ ಒಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದು, ಎರಡು ಮೂರುದಿನದೊಳಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರತೀನಿ—ಅಂತ ತಿಳಿಸಬೇಕು!”

ರತ್ನಾಕರ ಪತ್ರಬರೆಯಲು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ; ಬರೆಯುವ ಕಾಗದವನ್ನು ಮುಂದೆ ಸರಿಸಿಕೊಂಡ. ಫೌಂಟೆನ್‌ಪೆನ್ನನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು, ಅದರ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತೆಗೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಸ್ವಯಂ-ಸೇವಕನೊಬ್ಬನು ಒಳಗೆ ಬಂದು, ಪಿಸುದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ:

“ಹವಾಲದಾರ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಬಂದಾನ; ಏನೋ ಅಗತ್ಯದ ಕೆಲಸ ಅದ ಅಂತ. ನಿಮಗೂ ಭೇಟಿಯಾಗಿ ಮಾತಾಡಬೇಕಾಗೇದಂತ!”

ರತ್ನಾಕರ ಫೌಂಟೆನ್ ಪೆನ್ನನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿಟ್ಟು, ‘ಅವನನ್ನ ಇಲ್ಲೇ ಕರೆಕೊಂಡು ಬರಿ!’ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಆತನ ದಾರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಒಳಗೆ ಬಂದು, ‘ನಮಸ್ಕಾರರೀ ರಾಯರಸ!’ ಎಂದು, ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಆದರದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ. ರತ್ನಾಕರ ‘ಬರೀ, ಹನುಮಂತಪ್ಪಾ!’ ಎಂದು ಸಲುಗೆಯಿಂದ ಕರೆದು, ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿರಿಸಿಕೊಂಡ.

ಹನುಮಂತಪ್ಪನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಉಗ್ರಕಳೆ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲದೆ ಅವನು ಪೋಲೀಸರ ಸಮವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಖಾದಿಯ ಶರ್ಟ್‌ನನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದ. ತಲೆಗೆ ಖಾದಿಯ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ಹಾಕಿ-

ಕೊಂಡಿದ್ದ. ಉಟ್ಟು ಧೋತರ ಮಾತ್ರ ಗಿರಣಿಯ ನೇಗೆಯದೆ ಇತ್ತು. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಗಾಬರಿಯು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೂಡಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ರತ್ನಾಕರ ಅವನನ್ನು ಕೇಳಿದ :

“ ಮತ್ತೇನು ಹನುಮಂತಪ್ಪಾ, ಎಲ್ಲಾ ಶಾಂತ ಅನುನೋ ಇಲ್ಲೋ ! ”

ತಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ಅದನ್ನೂ ಈಗ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದೀನಿ ರಾಯರ ! ಕಟ್ಟೀ ಘಾಜದಾರ ಸಾಹೇಬರು ನಿಮಗ ತಿಳಿಸಿ ಬಾ ಅಂತ ಮುದ್ದಾಂ ನನ್ನ ಕಳಿಸಿದರು. ಪ್ರಸಂಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದೆನು ! ”

ಕಿರಳಿದ ಭಾವದವನಾಗಿ ರತ್ನಾಕರ ಕೇಳಿದ :

“ ಏನು ? ಮತ್ತೇನು ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದೆನು ? ”

“ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹಿಡಿದೇಕಂತ ಇಂದೆನು ವಾರಂಟು ಹೊರಟೆಂದಂತ ! ಇಂದ ಸಂಜೀಕಡೇನು ಸ್ಪೆಶಲ್ ಸಬ್ ಇನ್ ಸ್ಪೆಕ್ಟರ ಕಡೆಗೆ ಅದು ಬಂದೆಂದಂತ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟು ಇಂದ ರಾತ್ರೀನು ಬರತೆಂದೋ ಏನೋ ಪೋಲೀಸ ಪಾರ್ಟ್ ! ಇಂದ ರಾತ್ರಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ, ನಾಳೆ ಮುಂಜಾನೆಯಂತೂ ಬಂದೆನು ಬರತೆಂದ ! ನಿಮ್ಮದೇನಾದರೂ ತಯಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ—ಅಂತ ಕಟ್ಟೀ ರಾನ್ ಸಾಹೇಬರು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸ್ತಾರೆ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಎರಡು ಮೂರು ನಿಮಿಷ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದು ಆ ಮೇಲೆ ಕೇಳಿದ :

“ ಯಾಕ ರಾಯರನು, ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತುಕೊಂಡಿ ! ವಾರಂಟು—ಅಂದ ಕೂಡಲೆ ಹೆದರಿದಿರೇನು ಮತ್ತೆ ? ”

ರತ್ನಾಕರ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ನೋಡಿ ಹನುಮಂತಪ್ಪಾ, ಇದರೊಳಗ ಹೆದರುಂಥಾ ಮಾತೇನದೆ ? ಮಳೆಯೊಳಗ ತಿಳಿದೂ ತಿಳಿದೂ ಹೊರಟೇವಿ; ಮೈ ತೊಯ್ಯಬಾರದೆಂದರ ಕೇಳಿತು ಹ್ಯಾಂಗ ? ಪೋಲೀಸರು ನನ್ನ ಹಿಡಿದು ತುರಂಗಕ್ಕೆ ಹಾಕತಾರಂಬೂ ಚಿಂತಿ ನನಗಿಲ್ಲ. ಬೇಕಾದಾಗ ಹಿಡಿಕೊಂಡು ಹೋದರೂ ನಾನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧ ! ಆದರೆ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ ಕೆಲಸದ ಸಲುವಾಗಿ,

ನಾ ಒಂದು ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕಾಗೇದ. ಮತ್ತೆ, ಆ ಕೆಲಸ ಅಂದರೇನು ಚಳವಳಿ ಕೆಲಸ ಅಲ್ಲ. ಏನೂ ಅಲ್ಲ! ಒಂದು ಲಗ್ನ ಘಟನಾದ ಮಾತು ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಲಿಕ್ಕೆ, ಮೋಟಾರಿನಿಂದ ಮುದ್ದಾಪುರದ ತನಕಾ ಹೋಗಿ ಬರಬೇಕಾಗೇದ. ಈಗ ನಾ ಹೋಗಿ ಬಂದರ, ಒಂದು ಬಪಹುಡುಗೀ ಕಲ್ಯಾಣ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾಂಗ ಆಗತನದೇನು! ಆ ಹುಡುಗೀ ತಂದಿ-ತಾಯಿ, ಎಲ್ಲಾ ಭಾರಾ ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಹೊರಿಸ್ಯಾರ! ಈಗ ನಾನು ಪೋಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟರ, ಪಾಪ. ಆ ತಂದಿ, ತಾಯಿ, ಮಗಳು - ಎಲ್ಲರೂ ನಿರಾಶ್ರಯತಾರ! ಮುಂದೆ ಆ ಹುಡುಗಿಗೆ ವರಾ ಹುಡುಕಿ ಮದುವೀ ಮಾಡಬೇಕಾದರ, ಆ ತಂದಿ-ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ತೊಂದರಿ ಪಡಬೇಕಾಗತುದೋ ಏನೋ! ಅದೆಲ್ಲಾ ಚಿತ್ರ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೆದುರು ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗಿ, ನಾ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡೆ. ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲ! ”

“ ಹಾಂಗಾದರ ಇಂಥಾ ಕಲ್ಯಾಣ ಕಟ್ಟೂ ಕೆಲಸ ಇದ್ದರ, ಯಾಕ ಹಿಂದ ಮುಂದ ನೋಡತೀರಿ? ನೀವು ಇನ್ನ ತಾಸೆರಡು ತಾಸಿನೊಳಗಣ ಈ ಜಾಗಾ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಿ! ಬ್ಯಾರೇ ಕಡೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಇದ್ದು, ನಾಳೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿಬಿಡಿರಿ! ನಿಮಗೇನು ನಾನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕಾಗೇದೇನು? ನಿಮ್ಮ ಈ ಖಾದೀ ಉಡುಗಿ ತೊಡುಗಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಬ್ಯಾರೇ ಏನಾದರೂ ವೇಷಾ ಹಾಕೊಳ್ಳಿ- ತೀರಿ ಹೋಯ್ತು! ನಾನು ಕಟ್ಟೀ ರಾವ್-ಸಾಹೇಬರ ಮುಂದ ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಳಗಿಂದೊಳಗ ಹೇಳತೀನಿ. ನೀವೇನೂ ಚಿಂತಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಿ! ”

ಹನುಮಂತಪ್ಪನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆ-ಆದರಭಾವ ತಟ್ಟನೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತುವು. ಹನುಮಂತಪ್ಪನ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕುಲುಕಿ ಹೇಳತೊಡಗಿದ:

“ ಹನುಮಂತಪ್ಪಾ, ನಿಮ್ಮದು ಮತ್ತೆ ಕಟ್ಟೀ ರಾವ್‌ಸಾಹೇಬರದು ಸ್ವದೇಶ ಪ್ರೀತಿ, ನಮ್ಮ ಈ ಚಳವಳಿ ಜನರಿಗಿಂತಾ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಕಡಿಮೆಯದೇನೂ ಅಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮಂತಹ ಸ್ವದೇಶಪ್ರಿಯ ಪೋಲೀಸರ ಸಹಕಾರ, ಸಹಾನುಭೂತಿಗಳು ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಹೋಗಿದ್ದರ, ನಮ್ಮ ಅನೇಕ ಕಠಿಣ

ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಸಾಧಿಸತೀರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ನಮ್ಮ ಜನರು, ಪೋಲೀಸರು—ಅಂದರೆ ತಿರಸ್ಕಾರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡತಾರೇನೋ ನಿಜ! ಆದರೆ ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಜನರೂ ಪೋಲೀಸರೊಳಗೆ ಇದ್ದಾರಂಬೂದು ಬಹಳ ಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಕಟ್ಟಿ ರಾವ್‌ಸಾಹೇಬಿಗೆ ಹೇಳಿ ಹನುಮಂತಪ್ಪಾ— ಅವರ ಉಪಕಾರ ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಬಹಳ ಆಗೇವೆ! ಇಂದಿನ ಈ ಅವರ ಉಪಕಾರದಿಂದ ಒಂದು ಬಡ ಕುಟುಂಬದ ಕಲ್ಯಾಣ ಕಟ್ಟಿದರೆ, ಅವರ ಪುಣ್ಯ ಎಲ್ಲಾ ಅವರಿಗೇ ಸಲ್ಲತದೆ. ನಿಮ್ಮ ಈ ಉಪಕಾರೇನೂ ಕಡಿಮೆಯಲ್ಲ— ಹನುಮಂತಪ್ಪಾ! ನಿಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗವೂ ದೊಡ್ಡದು!”

“ನಮ್ಮದೆಂಥಾ ತ್ಯಾಗ ಬಿಡ್ಡಿ ರಾಯರ, ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಸಗಾರಾ ತನ್ನೂ ಪೋಲೀಸರು ನಾವು! ಬೇಕಾದ್ದಾಂಗ ಎಂ. ಎ. ಫಸ್ಟ್‌ಕ್ಲಾಸ್ ಪಾಸ್ ಆಗಿ, ಇಂಥಾ ಗಂಡಾಂತರದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ನಿಮ್ಮ ಮುಂದೆ, ನಮ್ಮ ತ್ಯಾಗ ಏನು ಬಂತು? ಇರಲಿ ಬಿಡ್ಡಿ! ನೀವು ಆದಷ್ಟು ಲಗೂನು; ಈ ಜಾಗಾ ಮಾತ್ರ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡ್ಡಿ! ನಾಳೆ ನೀವು ಎಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಂತ ಮಾಡೀರಿ?”

“ಮುಂಜಾನೆ ಮೊದಲನೇ ಬಸ್ಸಿನಿಂದನು ಹೋಗಬೇಕಂತ ಗೊತ್ತು ಮಾಡೀನಿ!”

“ಚಿಲೋ ಆಯ್ತು ಬಿಡ್ಡಿ! ಆಗ ಬಸ್‌ಸ್ಟ್ಯಾಂಡ್ ಡ್ಯೂಟಿ ನಂದಾ ಅದ! ನಾನೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರತೀನಿ! ಏನೇ ಆಗಲಿ, ನೀವು ಡ್ರೈಸ್ ಮಾಡ್ತಾ ಪೋರಾ ಬದಲಿಸಿರಿ—ಆತು! ನಮಸ್ಕಾರ” ಎಂದು ನುಡಿದು ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಹೊರಟ. ರತ್ನಾಕರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪೆನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪತ್ರ ಬರೆಯಲು ತೊಡಗಿದ :

“ಹಿರಿಯರಾದ ಮಾನಾ ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.

ತಮ್ಮ ಪತ್ರ ತಲ್ಪಿ ನನ್ನನ್ನು ವಿಚಾರದ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದೆ. ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ನನಗೂ ತಿಳಿಯದಂತಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಾನು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದುಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ಸಮಕ್ಷಮ ಮಾತನಾಡಿ ಯಾವುದು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸೋಣ. ತೀ. ಕುಂ. ಸೌ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರ ತಿಳಿಸಿರಿ. ನಾನು ಬರುವೆನೆಂಬ ಮಾತನ್ನು

ನನ್ನ ತಾಯಿಗೆ ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳುವ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲ. ತಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಆಗಾಗ ಮನಸ್ಸು ಹುಯುತ್ತುದೆ. ಆದರೆ ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಕೆಲಸ ಅದನ್ನು ತಡೆದಿಡುತ್ತದೆ.

ಕಮ್ಮ
ರತ್ನಾಕರ ”

ಪತ್ರವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಕವರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅಂಟಿಸಿದ. ಜೇರಿಯ ಮಹತ್ತರದ ಕಾಗದಗಳನ್ನೂ ಬರೆದು ಮುಗಿಸಿ, ಮರುದಿನದ ಅಂಚೆಗೆ ಹಾಕಲು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಇಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ.

೧೧ ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಸಮಾಜ ಸಮತಾವಾದದ ಪ್ರಚಾರಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಿಸ್ ಬಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿಯ ಪ್ರವಾಸವೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ರೈಲು ಪ್ರವಾಸದ ಅನುಕೂಲತೆಯು ಬಂದು ಸಾಕಷ್ಟು ದಿನಗಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಒಂದನೆಯ, ಎರಡನೆಯ, ಮೂರನೆಯ ತರಗತಿಗಳೂ ಮಧ್ಯಮ ತರಗತಿಯೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ವೈಷಮ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದು ಬೆಳೆಯಿಸಿದುವೇ ಹೊರತು, ಸಮತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅದೇ, ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸಿನ ಪ್ರಯಾಣದ ಅನುಕೂಲತೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು; ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೆ ಬಗೆಯ ಕಷ್ಟನಷ್ಟಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ, ಅಜ್ಞಾತ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಸಮಾಜಸಮತೆಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆ ತರಗತಿಯ ಪ್ರವಾಸಿಕರು. ಎಲ್ಲರೂ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಟಿಕೆಟಿನ ಬೆಲೆಯು ಒಂದೆ. ಟಿಕೆಟು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಬಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಕುಳಿತ ಮೇಲೆ, ಎಲ್ಲರೂ ಪಡಬೇಕಾದ ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟಗಳು ಒಂದೆ ಬಗೆಯವು. ಮಡಿವಂತರು-ಅಸ್ವಶ್ಯರು, ಶ್ರೀಮಂತರು-ಬಡವರು, ಕಲಿತವರು ಕಲಿಯದವರು, ಹೆಂಗುಸರು-ಗಂಡುಸರು, ಹಿರಿಯರು-ಕಿರಿಯರು ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು—ಇಲ್ಲವೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬಿಸಿಲು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆ ಬಗೆಯಾಗಿ ಬೇಯಬೇಕು; ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆ ಬಗೆಯಾಗಿ ನನೆಯಬೇಕು. ಬಸ್ಸು ನಿಂತ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದವರೆಲ್ಲ

ಒಂದೆ ಬಗೆಯ ಚಹಾ, ಒಂದೆ ಬಗೆಯ ಖಾರ ತಿನ್ನಬೇಕು. ಮುಂದೆಬಂದು ಮೊದಲೇ ಎಡೆಹಿಡಿದು ಕುಳಿತವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುಕೂಲತೆಯಿಲ್ಲ; ದಾರಿದ್ರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಬಸ್ಸು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಒಳನುಗ್ಗುವ ಆಮೇಲಿನ ಪ್ರಯಾಣಿಕರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರತಿಕೂಲತೆಯಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆಬಗೆಯ ಒತ್ತಾಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಸಮಾನವಾದ ಮೈಮನಗಳ ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಯಾರೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಯದೆಯ ರೀತಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ತಕರಾರು ಮಾಡಿದರೂ, ಡ್ರಾಯ್-ವಾ-ಕಂಡಕ್ಟರ್ ಸಾಹೇಬರಿಂದ ಒಂದೆಬಗೆಯ ಬೈಗುಳನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕಾಗುವುದು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ನಿಯಮಕ್ಕೂ ಅಪವಾದಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುವುವಲ್ಲವೆ? ಈ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನೇನೂ ಕೊಡದೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಸ್ಥಳ ಪಡೆದು ದರ್ಶನದಿಂದ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡುವ ಕೆಲವೊಂದು ಪೋಲಿಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಆಗಾಗ ನೋಡಲು ಸಿಕ್ಕಬಹುದು; ಆದರೆ ಅವರು ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಅಪವಾದ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವರು.

ನಗರದ ಬಸ್ ಸ್ವಾಂಧಿನಲ್ಲಿ ಇದೀಗ ರಾಮದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಮೊದಲನೆಯ ಬಸ್ಸು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ. ಮೋಟಾರಿನ ಬಳಿ ಡ್ರಾಯ್-ವರನೂ ಇಲ್ಲ; ಕಂಡಕ್ಟರನೂ ಇಲ್ಲ. ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜನ ತುಂಬಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳವು ಇರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಏಜೆಂಟು ಬಂದವರಿಗೆಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಟಿಕೆಟುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ. ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರವಾಸಿಕರೂ ಸ್ಥಳದ ವಿಚಾರವನ್ನೇನೂ ಮಾಡದೆ ಆತುರದಿಂದ ಹಣಕೊಟ್ಟು ಟಿಕೆಟುಗಳನ್ನು ಪಡೆದೇ ಪಡೆಯುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಬಸ್ಸಿಗೆ ಬಾಯಿಯಿದ್ದರೆ ಅದು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಎಡೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೂಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿತ್ತೇನೋ! ಆದರೆ ಹಣದ ಲೋಭದಿಂದ, ಇದ್ದ ಬಾಯನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಬಸ್ಸಿನ ಏಜೆಂಟು, ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲವೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಸ್ಸಿನ ಮಿಕ್ಕಭಾಗವೆಲ್ಲ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬಿದ್ದರೂ 'ಫ್ರಂಟ್ ಸೀಟು' ತೆರವಾಗಿಯೆ ಇದ್ದಿತು. ಹವಾಲ್ದಾರ ಹನುಮಂತಪ್ಪ, ಪೋಲೀಸರ ಸಮವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದೆ ಸಾದಾ ವೆ-ಷ-ದಲ್ಲಿಯೆ ಬಂದು ಸ್ವಾಂಧಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ಬಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಬರುತ್ತಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿಕನನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ; ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ

ಒಂದು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಏನೋ ಬರೆದುಕೊಂಡಂತೆ ಮಾಡುವ. ಮತ್ತೆ ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿಯಾದಂತೆ ಯಾರೋ ಬರುವುದನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಸುತ್ತಲೂ ದೂರದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹುವ.

ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಟಾಂಗಾ ಒಂದು ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ಕರಿಯ ಸೂಟು-ಬೂಟಿನ ತರುಣನೊಬ್ಬ ಟಾಂಗಾದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದ. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಕಾಜಿನ ಕನ್ನಡಕವಿದ್ದು ತುಂಬ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ತಲೆಯ ಕ್ರಾಪು ಬಾಚಲಾಗಿತ್ತು. ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಚರ್ಮದ ಸೂಟ್ ಕೇಸು. ಇನ್ನಾವ ಸಾಮಾನುಗಳೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬಂದವನೇ ಮೋಟಾರಿನಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಗೊಂದಲವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತುಕೊಂಡ. ಏಜೆಂಟ್ ಬಂದು ಕೇಳಿದ:

“ಯಾವ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು ರಾಯರಸ ?”

“ರಾಮದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಮೋಟಾರಿನೊಳಗೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಿತ ಜಾಗಾ ಕಾಣಿಸೋದಿಲ್ಲ!”

“ಹೌದರಿ, ಮುಂದಿ ಗದ್ದಲ ಬಾಳ ಐತಿ! ನೀವು ಬೇಕಾದರೆ, ಮುಂದಿನ ಮೋಟಾರಿಗೆ ಹೋಗರಲಾ!”

* ಇಲ್ಲ; ಅಗತ್ಯದ ಕೆಲಸ ಅದ! ಇದೇ ಮೋಟಾರಿಗೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಗಿದೆ ನನಗ. ಮುಂದಿನ ಸೀಟು ಖಾಲಿ ಕಾಣಿಸತಕ್ಕದ; ಅದನ್ನು ಕೂಡಿರಲಾ ನನಗ! ಬೇಕಾದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಣ ಏನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಹೇಳಿ.... ನಾ ಕೊಡತೀನಿ!”

“ಇಲ್ಲೇ ರಾಯರಸ! ಪೋಲೀಸ ಹವಾಲದಾರ್ ಹನುಮಂತಪ್ಪನವರು ಹೇಳ್ಯಾರೆ. ಯಾರೋ ಪೋಲೀಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ರಾಮದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರು ಇದ್ದಾರಂತ! ಈಗ ಅವರು ಬರೂದರೆ ಸಲುವಾಗೇ ಮೋಟಾರು ದಾರಿ ಕಾಯತಕ್ಕ ನಿಂತದ!”

ಹವಾಲದಾರ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಹೇಳಿರುವನೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿಕನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಹಲವು ಭಾವದ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಕಂಡುವು. ಏಜೆಂಟಿನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಮುಂಗಾಣದವನಂತೆ ಮೋಟಾರಿನ ಸಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ತನ್ನ ಕಡೆ ಬರುವುದು ಕಾಣಿಸಿತು. ತರುಣ ನುಡಿದ:

“ ನಮಸ್ಕಾರರೀ ಹವಾಲ್‌ದಾರ್ ಸಾಹೇಬರ ! ”

“ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿಯ ಹತ್ತಿರ ಬಂದ ಆತನ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ಕುತೂಹಲದ ಚಂಚಲದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಎಡೆ-ಬಿಡದೆ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ. ನೋಡುವುದನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಮಾಧಾನದ ನಗೆಯನ್ನು ನಕ್ಕ. ಆ ಮೇಲೆ ಕೇಳಿದ :

“ ಯಾಕ್ರೀ ರಾಯರ ? ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗಬೇಕಾಗೇದೇನು ? ”

ತರುಣ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೆಲುನಗೆಯನ್ನು ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗೇದ....ಉಮದುರ್ಗಕ್ಕೆ ! ಆದರೆ ಮೋಟಾರು ನೋಳಗ ಜಾಗನನ ಇಲ್ಲಂತ ! ”

ಕೂಡಲೆ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಡ್ರಾಯವರನನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದ :

“ ಇಂದ ನಮ್ಮ ಸಾಹೇಬರು ಊರಿಗೆ ಹೋಗೂದು ಕ್ಯಾನ್ಸಲ್ ಮಾಡ್ಪಾರಂತ ! ಹ್ಯಾಂಗೂ ಫ್ರೆಂಟ್ ಸೀಟು ಖಾಲೀ ಐತಿ ! ಈ ರಾಯರಿಗೇನೋ ಜರೂರಾಗಿ ರಾಠುಮುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿಯ್ತಂತ. ಇವರನನ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ಆತು ! ”

ಏಜೆಂಟ್ ಕೇಳಿದ :

“ ಇವರನ್ನ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ?— ಈ ರಾಯರು ಯಾವ ಊರವರು ಸಾಹೇಬರ ? ಇವರದೆಲ್ಲೆ ಗುರುತು ನಿಮಗ ? ”

ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ಅಂ....ಇವರ ಊರನ ? ಇವರ ಊರು ಯಾವದಂಬೂದು ನನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ! ಆದರೆ, ಇವರು ಯಾವದೋ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ವಿಮಾಕಂಪನೀ ಆರ್ಗನೈಜರ್ ಇದ್ದಾರಂತ ! ನಾ ರಾಣೀಬೆನ್ನೂರೊಳಗ ಇದ್ದಾಗ, ನಾ ದಿನಾ ಉಣ್ಣಲಾಕ ಹೋಗೂ ಖಾನಾವಳಿಯೊಳಗನ ಬಂದು ಇಳಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆಗನ ಗುರುತು ಆಗಿತ್ತು. ಬಾಳ ಒಳ್ಳೇ ಜನಾ ! ”

ಡ್ರಾಯವರ್ ಹೇಳಿದ :

“ ಆಯ್ತು, ಹಾಂಗಾದರೆ ನೀವು ಹತ್ತಿ ಕುಂತುಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯರ ! ಹೊತ್ತು ಆಗಿಯ್ತು; ಮೋಟಾರು ಈಗ ಸದ್ಯ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡತೀನಿ ! ”

ತರುಣ ಆಶ್ಚರ್ಯ-ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳ ನೋಟದಿಂದ ಹೆನುಮಂತಪ್ಪನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ “ನಿಮ್ಮ ಉಪಕಾರ ಭಾಳ ಆಯ್ತು ಹೆನುಮಂತಪ್ಪಾ ! ಆಗಲಿ, ಹೋಗಿಬರತೀನಿ; ನಮಸ್ಕಾರ !” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿ ಮುಂದಿನ ಸೀಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಯಾಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡ. ಹೆನುಮಂತಪ್ಪ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ; ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋದ.

ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ಸಾಹೇಬರು ತಮ್ಮ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಎಂಜಿನಿನ ಕೇಲಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು, ಚಕ್ರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರು. ಆಗಲೂ ‘ಕ್ಲೀನರ್ ಸಾಹೇಬರು’ ಮೋಟಾರಿನ ಟಾಯರುಗಳನ್ನು ಸಂದೇಹ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಮೋಟಾರಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಹಾಕುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಮೋಟಾರು ‘ಘೋರ್’ ಎಂಬ ಗಮನಾತ್ಮಕ ಸದ್ದನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು ಕ್ಲೀನರ್ ಸಾಹೇಬರು ಎಂಜಿನಿನ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎಡಗಡೆ ಇರುವ ತಮ್ಮ ‘ಸ್ವಾಂಟ್’ನ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಾದರು. ಮೋಟಾರು ತನ್ನ ಸಹಜವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ದಾರಿಗಂಟಿ ಓಡಲು ತೊಡಗಿತು.

ಎರಡು ಮೂರು ಮೈಲು ದಾರಿ ಸಾಗಿರಬಹುದು. ಆಗ ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಬಣ್ಣದ ಕನ್ನಡಕವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ. ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದಿರುಗಿ ನೋಡಿದ. ಐದು ಜನರ ಆಸನದ ಅನುಕೂಲತೆಯಿದ್ದ ಮುಂದಿನ ಕಂಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ, ಏಳು ಜನರು ಒತ್ತು ಒತ್ತಾಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮೂವರು ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ತರುಣನಿಗೆ ಅವರೆಲ್ಲ ಪಡುತ್ತಿರುವ ಕಸಿವಿಸಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸಹಿಸುವುದಾಗಲಿಲ್ಲವೇನೋ! ಅಸಹನೆಯ ಭಾವವನ್ನು ನೃತ್ಯಗೊಳಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಮುಖವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಹಿಂದಿನ ಕಂಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟುಗಳಿಂದ ಕೂಸುಗಳು ಅತ್ತು ಕಿರಿಚುವ ಶಬ್ದ, ಮುದುಕರು ಕೆಮ್ಮಿ ಖೇಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ, ಬೇನೆಯವರ ನರಳಾಟದ ಕರುಣಾಧ್ವನಿ—ಆಗಾಗ ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದುವು. ‘ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಂಬಾಕು ಸೇದುವುದಕ್ಕೆ ಸಕ್ತಮನೆಯಾ ಅದೆ !’ ಎಂಬ ಬರೆಹದ ಹಲಿಗೆ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತಾದರೂ, ಬೀಡಿ-ಸಿಗರೇಟುಗಳ ಹೊಗೆಯಿಂದ ಬಸ್ಸು ವ್ಯಾಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಪ್ರಯಾಣಿಕರ ಮಾತು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿರಲಿ, ಡ್ರಾಯ್ವರ್

ಸಾಹೇಬರ ಬಾಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂತತ ಪ್ರಜ್ವಲಿತ ಸಿಗರೇಟಿನ ಹೊಗೆಯು, ಅಂದಿನ ಕಾಯದೇಭಂಗ ಚಳವಳಿಯ ಕಾಲದ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕವೆನಿಸಿ. ಅತ್ತಿತ್ತ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇದೆಲ್ಲ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಟ್ಟುತ್ತ ಹೋದಂತೆಲ್ಲ ಫ್ರೆಂಚ್ ಸೀಟಿನ ತರುಣ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ವಿಷಾದದ ಕಿರುನಗೆ ನಗುತ್ತಿದ್ದ; ಮತ್ತೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕನಿಕರ ಭಾವ ತುಂಬಿದ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕುತ್ತಲಿದ್ದ.

ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಬಸ್ಸು ದಾರಿಯ ಬಳಿಯ ಹಳ್ಳಿಯೊಂದರ ಬಳಿ ನಿಂತಿತು. ಪ್ರವಾಸಿಕರು ಇಳಿಯುವ ಹತ್ತುವ ಗಲಾಟೆಯಿಂದ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉದ್ರೇಕ ತಲೆದೋರಿತು; ಅದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವಾಗಲೆ ಬಸ್ಸು ಭರ್ಜಿಯೆಂದು ಮುಂದುವರೆಯಿತು. ಒಂದೆರಡು ಮೈಲಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೆ ಬಸ್ಸನ್ನು ಕೈಮಾಡಿ ಯಾರೋ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಬಸ್ಸು ನಿಂತಿತು. ಇಬ್ಬರು ಖಾದೀಧಾರಿ ತರುಣರು ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ವೊದಲನೆಯ ಕಂಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿಯೆ ಸೇರಿದರು. ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅವರೂ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು. ನಿಂತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಭಕ್ತರ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಕೆರಳಿದಂತಾಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದಿನ ಸೀಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಯಾಗಿ ಕುಳಿತ ಆ ಸೂಟು-ಬೂಟಿನ ತರುಣಪ್ರವಾಸಿಯನ್ನು ನೋಡಿಯಂತೂ ಆ ದೇಶಸೇವಕರಿಬ್ಬರದೂ ಮಿದುಳು ಕಾಯ್ದುಹೋಯಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಹೂಡಿದ ಈ ತರುಣ ಕನ್ನಡವೀರರು, ಡ್ರಾಯ್ವರನ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧ ಹೂಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೆದರುವರೆ? ಒಳಗೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಡ್ರಾಯ್ವರನೊಂದಿಗೆ, ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರವಾಸಿಕರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದು ಕೂಗಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರದ ಪೋಲೀಸರ ಬೆಂಬಲವಿದ್ದ ಆ ಡ್ರಾಯ್ವರು, ಈ ಖಾದೀ ಟೊಪ್ಪಿಗೆಯ ದೇಶಸೇವಕರಿಗೆ ಹೆದರುವನೇ? ಅವನೂ ದರ್ಪದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ :

“ ಎನ್ರೀ ಅಣ್ಣ ವರಸ, ಬಾಳಬಾಳ ಕೂಗ್ಯಾಡಲಾಕ ಹತ್ತೀರಿ? ಕಾಯದೇ ಭಂಗ ಮಾಡೂ ಅಧಿಕಾರ ನಿಮಗಷ್ಟೆ ಐತೇನು ? ನಾವೂ ಕಾಯದೇ ಭಂಗ ಮಾಡೀದೀವ ಎನ್ನಿ ! ಬೇಕಾದರೆ, ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಡಿ !

ನಿಮ್ಮ ಜನದ ಹಾಂಗೆ ನಾವೂ ತುರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ನಾವೂ ದೇಶಭಕ್ತರಾಗಿ ಮಾಲೀ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ಮೇರೀತೀವಿ ! ”

ಡ್ರಾಯ್ವರನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವರಲ್ಲಿ ಬಹುಜನರು ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟರು. ಮುಂದಿನ ಸೀಟಿನಲ್ಲಿಯ ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿಗೂ ನಗದೆ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನೂ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟ. ಜನರ ಈ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ನಗೆ, ಆ ದೇಶಸೇವಕರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಉಪಹಾಸವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಅವರ ಸಂತಾಪ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಸದೆ ಹೋಯಿತು. ಅವರಿಗೆ ಡ್ರಾಯ್ವರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಕುಳಿತ ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ಎಲ್ಲಾರೂ ನಗತಾರಂತ ನೀವೂ ನಗತೀರಲಿವೆ ? ನಮ್ಮ ದೇಶದ ದುದೈವ; ಮಾಡೂದೇನದ ? ನೋಡಿದರ ಕಲಿತ ಸುಶಿಕ್ಷಿತರ ಹಾಂಗೆ ಕಾಣಿಸತೀರಿ; ಇಷ್ಟು ಜನಾ ಎಲ್ಲಾರೂ ಒಳಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಕಸಿವಿಸಿ ಪಡತೀರಿ-ವಾಗ, ನೀವು ಫ್ರೆಂಟ್ ಸೀಟಿನ ಮ್ಯಾಲ ಚಕ್ಕಂಗದಿಂದ ಕೂತು ಲಾಲೀ ಹೋಡೀತೀರಿ ! ನಿಮಗೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಬಡಜನರ ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟದ ಭಾವನಾ ಎಂದಾದರೂ ಕನಸಿನಾಗರೇ ಮೂಡೇದೇನು ? ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಗುಲಾಮರ ಸಂಖ್ಯಾ ಹೆಚ್ಚಾದದ್ದರಿಂದನನ ಮುಷ್ಟಿತುಂಬಾ ಇದ್ದ ಬ್ರಿಟಿಷರು ನಲವತ್ತು ಕೋಟಿ ಜನಾ ಭಾರತೀಯರ ತಲೀಮ್ಯಾಲ ಮೆಣಸು ಅರೀಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರ ! ” ದೇಶಸೇವಕರಿಂದ ಬೈಸಿಕೊಂಡ ಆ ತರುಣ ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಒಂದು ಸಲ ನೋಡಿ, ವ್ಯಂಗ್ಯಭಾವ ತುಂಬಿದ ನಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿದ. ಡ್ರಾಯ್ವರನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಿಟ್ಟು ತುಂಬ ಬಂದಿತು. ಅವನು ಮೋಟಾರನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಆ ದೇಶಸೇವಕರಿಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಅಣ್ಣವರ, ಈಗ ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಇಳಿದು ಬಿಡಿ ! ಈಗ ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ, ಒಳಗೆ ಕುಂತ ಮಂದಿಗೆ ಅಡಚಣೇ ಆಗಿ, ಅವರು ಮತ್ತಿಷ್ಟು ಕಸವಿಸಿ ಪಡಲಾಕ ಹತ್ತಾರ ! ಬಡಜನರ ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟದ ಕಲ್ಪನಾ ಇದ್ದವರು, ನೀವು ಯಾಕ ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಬಂದಿರೀಪಾ ? ”

ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬ ಹೇಳಿದ :

“ ಅವಸರದ ಕೆಲಸ ಅದೂ ಅಂತ ನಿಮ್ಮ ಬಸ್ಸು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹತ್ತಬೇಕಾತು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮ ಬಸ್ಸಿನೊಳಗ ನಾವೆಲ್ಲೆ ಬರತಿದ್ದಿವಿ ? ”

ಡ್ರಾಯ್ವರು ಸಮಾಧಾನಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ:

“ ಆಹಾ! ಎಲ್ಲಾರ ಸ್ವತೀನೂ ಹಾಂಗೂ ಐತಿನೋಡಿ! ಈ ಬಸ್ಸಿನೊಳಗ ಕುಂತವರೊಳಗ, ಅವಸರದ ಕೆಲಸ ಇಲ್ಲದವರು ಒಬ್ಬರೂ ಇಲ್ಲ! ಎಲ್ಲಾರೂ ಅವಸರದ ಕೆಲಸ ಐತೀ ಅಂತಲೇ ದುಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟು ಟಿಕೆಟು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೂತಾರ! ಬ್ಯಾಡಾ ಅಂತ ಯಾರನ್ನ ಹಿಂವ ಕಳಿಸಬೇಕು ನೀವೂ ಹೇಳಿ! ಮತ್ತ ನಾವು ಬ್ಯಾಡ ಅಂತ ಹೇಳಿದರೂ ಜನ ಬಿಡತಾರಲ್ಲೆ! ”

ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದ:

“ ಅದಾಯ್ತಪಾ! ಬಂದ ಜನರೊಳಗ ಒಬ್ಬರು ಹೆಚ್ಚು ಒಬ್ಬರು ಕಡಿಮೆ ಹೀಂಗ್ಯಾಕ ಮಾಡತೀರಿ ನೀವು ? ”

“ ಇದೇನೀ ನೀವು ಮಾತಾಡೂ ಮಾತು ? ನಾವೇನು ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ ಮಾಡತೀವಿ! ಈ ಬಸ್ಸಿನೊಳಗ ಇರೂದಂದರ ಒಂದೂ ಒಂದು ಪ್ರೆಂಟ್ ಸೀಟು! ಬಂದವರನೆಲ್ಲಾರನೂ ಅಲ್ಲೇ ಕುಂಡ್ರಸೂದು ಐತೇ ? ಸಾಧ್ಯ ಇದ್ದರೆ ನೀವೂ ಕುಂಡರಿಸರಿ; ನಾ ಏನೂ ಬ್ಯಾಡ ಅನ್ನೊದಿಲ್ಲ ! ”

ಮತ್ತೆ, ಬಸ್ಸಿನ ಪ್ರಯಾಣಿಕರಲ್ಲಿ ನಗೆಯ ತರಂಗವೆದ್ದಿತು. ದೇಶ-ಸೇವಕರಿಬ್ಬರೂ ಅಪ್ರತಿಭರಾದರು. ಭಾವಾವೇಶದಲ್ಲಿ ತಾವು ಆಡಿದ ಮಾತು-ಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಕೊರಳಿಗೇ ಬೀಳಲು ತೊಡಗಿದುದರಿಂದ, ಅವರು ಕಂಗೆಟ್ಟು ಮುಂಗಾಣದಂತಾದರು. ಮುಂದೆ ಮಾತನ್ನು ಬೆಳಸದೆ, ಸಂತಾಪದಿಂದ ಒಳ-ಗೊಳಗೇ ಕುದಿಯುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡರು. ಆಗ ಮುಂದಿನ ಸೀಟಿನ ತರುಣ-ಪ್ರವಾಸಿ ಹೇಳಿದ:

“ ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ಸಾಹೇಬ್, ಜೇಕಾದರ ಅವರನ್ನ ಇಲ್ಲಿ ಕರೆದು ಕೂಡಿಸಿ ಬಿಡಿ! ನಾನು ಅವರು ನಿಂತಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನಿಂತುಕೋಲೇನಿ ! ”

ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿಯ ಸೌಜನ್ಯಪೂರ್ಣ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಆ ದೇಶಸೇವಕರಿಬ್ಬರಿಗೂ ನಾಚಿಕೆಯೆನಿಸಿತು. ಡ್ರಾಯ್ವರು ಅವರನ್ನು ಕೇಳಿದ:

“ ಏನೆಪಾ, ನೋಡಿ! ಇವರು ತಮ್ಮ ಸೀಟು ಬಿಟ್ಟು ಇಳಿದು, ನೀವು ನಿಂತಲ್ಲೆ ನಿಂತುಕೋತಾರಂತ! ನಿಮ್ಮೊಳಗಿನ ಒಬ್ಬರು ಯಾರು ಬರತೀರಿ—ಬಂದು ಕುಂತಕೊಳ್ಳರಿ. ಸುಮ್ಮನೂ ತಕರಾರು ಬ್ಯಾಡ ! ”

ಅವರ ಹತ್ತಿರವೇ ನಿಂತ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿ ತುಂಟತನದಿಂದ ಮಾತಾಡಿದ :

“ಅದ್ಯಾಕೋ ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ಸಾಬರ! ನಾವು ಮೊದಲಿಂದನೂ ಬಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ನಿಂತಕೊಂಡು ಬಂದೀವಲ್ಲಾ! ಇವರು ಇಲ್ಲೇ ಹತ್ತಿದವರು! ನಮಗೆ ಕೊಡರಿ ಹಾಂಗಾದರ ಆ ಫ್ರಂಟ್‌ಸೀಟಿನ ಜಾಗಾನ!”

ದೇಶಸೇವಕರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಏನು ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ತಿಳಿಯದಂತಾಯಿತು. ಇಬ್ಬರೂ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಹೇಳಿದರು :

“ಇರಲಿ ಹೊಡೀರಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ! ಯಾರು ಕೂತ ಸೌಭಾಗ್ಯನೂ ಅಷ್ಟರೊಳಗೇ ಅದ!”

ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. “ಮೊದಲನೆಯ ಇಷ್ಟು ತಿಳಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನನು ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರ, ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ರಗಳೆ ಯಾತಕ್ಕೇ ನಡೀತು?” ಎಂದು ಬಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ. ಮುಂದೆ ಬಹಳ ದೂರದ ತನಕ ಬಸ್ಸು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ಸಂಪೂರ್ಣವೇಗದಿಂದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಓಡಲು ತೊಡಗಿದ್ದಿತು. ಮುಂದಿನ ಊರು ಒಂದೆ ಒಂದು ಮೈಲು ದೂರವಿದ್ದಿತು. ಆಗಲೇ ‘ಲಬ್’ ಎಂದು ಪ್ರಚಂಡ ಸಪ್ಪುಳವಾಯಿತು. ಕೂಡಲೆ ಬಸ್ಸು ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟಿತು. ಕ್ಲೇನರ್ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತಲೇ ಹೇಳಿದ :

“ನನಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇತ್ತೀ ಮಾರಾಯಾ ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ! ಬಲಗಡೇ ಮುಂದಿನ ಗಾಲೀ ಟ್ರೊಬು, ಟಾಯರು ಎರಡೂ ಬಾದ ಆಗಿದ್ದು! ನಾ ನಿನ್ನೇ ಮಾಲಕರಿಗೆ ಈ ಮಾತು ಹೇಳಿದ್ದೆ. ಅದರೊಳಗೆ ಇಂದ ಕಂಡಾಬಟ್ಟೆ ಪುಂಡಿ.... ಒಸರ್‌ಲೋಡ್ ಭಾರೀ ಆಗಿಯ್ತು! ತಡದೀತನ ಅದು! ಟಬ್ ಅಂದನು ಬಿಟ್ಟಿತು!”

ಡ್ರಾಯ್ವರು ಬೇಸರದ ಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಹೇಳಿದ :

“ಎಲ್ಲಾರೂ ಕೆಳಗೆ ಇಳೀರಿಪಾ! ಗಾಲೀ ಕಡೀಕ ತಗದು ಬ್ಯಾರೀ ಗಾಲೀ ಹಾಕಬೇಕಾತು!”

ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ಒಗೆಯಾಗಿ ಬಸ್ಸಿನ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಬೈಯುತ್ತ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ಇಳಿಯಲು ತೊಡಗಿದರು. ಬೇಸಗೆಯ ಏರುಬಿಸಿಲು, ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಬೇಸಗೆಯನ್ನು ಹರಡಿದ್ದಿತು. ಬಸ್ಸಿನಿಂದ ಇಳಿದ ಜನರು ದಾರಿಯ

ಪಕ್ಕದ ಮರಗಳ ನೆಳಲನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿಯೂ ಒಂದು ಗಿಡದ ಬೊಡ್ಡೆಗೆ ಆತುಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ. ದೇಶಸೇವಕರಿಬ್ಬರೂ ಆ ಗಿಡದ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಬಂದು, ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿ ಕುಳಿತುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅದೇಕೋ ನಾಚಿಕೊಂಡವರಂತಾಗಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಗಿಡದ ನೆರಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದರು; ಆಗ ಆ ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿ ನುಡಿದ :

“ ಬರ್ಲೇ, ಇಲ್ಲೇ ಬರೆಲಾ ಆರಾಮ ನೆರಳದ ! ”

ಮುಂದಿಕ್ಕಿದ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ತಿರುಗಿಸಿ, ಇಬ್ಬರೂ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ಬೇರೆ ನಾಲ್ವಾರು ಜನ ಪ್ರಯಾಣಿಕರೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ಆಸನ ಹಾಕಿದರು. ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿ ದೇಶಸೇವಕರನ್ನು ಕೇಳಿದ :

‘ ನೀವು ಈಗ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿರಿ ? ’

“ ಇಲ್ಲೇ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆವೇಳಿ! ಒಂದಿಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಇತ್ತು! ಆ ಕೆಲಸಾ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಈಗ ನಮ್ಮ ಊರಿಗೆ ಹೊಂಟೇವಿ ! ”

“ ಯಾವ ಊರು ನಿಮ್ಮದು ? ”

“ ನಮ್ಮ ಊರಸ ? ಗೋಕಾಕ ತಾಲೂಕಿನೊಳಗ ಹೊಸಕೋಟೆ— ಅಂತ ಹಳ್ಳಿ ಅದ! ಅಲ್ಲಿಯವರು ನಾವು! ಅಲ್ಲಿಯ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕೆಲಸಗಾರರು!”

“ ಓ! ಹೀಂಗೇನು ? ಹೊಸಕೋಟೆಯೊಳಗ ಒಂದು ಖಾದೀ ಕೇಂದ್ರ ಅದ ಅಲ್ಲ ? ಅದು ಒಳ್ಳೇ ರೀತಿಯ ನಡವದೇನು ? ”

ಉತ್ಸಾಹದ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹೇಳಿದ :

“ ಓಹೋ! ಒಳ್ಳೇ ರೀತಿಯ ನಡವದ ಏನಿಲ್ಲ ! ಮೊದಮೊದಲ ಕೈನೂಲಿನ ಕೊರತೆ ಆಗಿ, ಖಾದೀ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕಡಿಮೆ ಆಗಿತ್ತು! ಆದರೆ ಈಗ ಮುದ್ದಾಪುರದ ರಂಗಣ್ಣವರ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ, ಕೈನೂಲಿನ ಪೂರೈಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಗತು ! ”

“ ಹಂ ಹಂ! ಮುದ್ದಾಪುರದೊಳಗ ಕೈನೂಲಿನ ಹುಟ್ಟುವಳಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಆಗತು ದೇನು ? ಮುದ್ದಾಪುರ ಅಂದರೆ, ಅದೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಹಳ್ಳಿ ಅಲ್ಲೇನು ? ”

“ ಚಿಕ್ಕ ಹಳ್ಳಿ ಆದರೆ ಏನಿ ? ರಂಗಣ್ಣವರ ಪ್ರಯತ್ನ ಎಂಥಾದು ! ಊರೊಳಗಿನ ಗಂಡಸರು, ಹೆಂಗಸರು ಎಲ್ಲರೂ ನೂಲುವ ವ್ರತಾ

ಕೈಕೊಂಡಾರ! ರಂಗಣ್ಣವರ ಮ್ಯಾಲ ಜನರ ಶ್ರದ್ಧಾನೂ ಬಹಾಳ ಏನ್ರಿ! ಎಲ್ಲಾ ಜನಾನೂ ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದಾಂಗ ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗ್ಯಾರ! ಅಂತೂ ಅವರ ಊರೊಳಗ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯ ಎಷ್ಟು ಒಳ್ಳೇ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆದದ್ದ ಅಂದಿರಿ! ರಂಗಣ್ಣವರದು ಹೋರಾಟ ಹೂಡುವ ಹುರುಪಿನ ಸ್ವಭಾವ ಅಲ್ಲ; ಶಾಂತರೀತಿಯಿಂದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡುವ ಸೌಮ್ಯ ಸ್ವಭಾವ! ಅದ-ಕಾಗೇ ಅವರು ಈ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಚಳವಳಿಯೊಳಗ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ರೀತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅವರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೂ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಅವರಿಗೆ ಬ್ಯಾಡಂತೂ ಹೇಳತಿದ್ದಿವಿ! ಯಾಕಂದರೆ, ಅವರಂಥಾ ಕೆಲಸಗಾರು, ಸುಮ್ಮನೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಸೆಮನೀ ಒಳಗ ಬಿದ್ದು ಬಿಚ್ಚರೆ, ಹೊರಗಿದ್ದ ವಿಧಾಯಕಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು ಯಾರು ? ”

“ ಹಾಂಗಾದರ ಮುದ್ದಾವುರದ ರಂಗಣ್ಣವರದು ನಿಮಗ ಗುರುತು ಅದೂ ಅನ್ರಿ ! ”

“ ಬರೇ ಗುರುತು ಅಷ್ಟೂ ಯಾಕರೀ ? ಮೂರು ಮೂರು ದಿನಕ್ಕೆ ಅವರ ಮನೀ ಒಳಗ ಹೋಗಿ ಇಳೀತೀವಿ! ಅವರ ಮನ್ಯಾಗೂ ಊಟ, ಅವರ ಮನ್ಯಾಗೂ ಉಡಿಗೆ; ಭಾಳ ಉದಾರ ಮನಿಶಾರಿ ಅವರು! ಯಾಕ ? ರಂಗಣ್ಣವರ ಸುದ್ದೀ ಬಹಾಳ ಕೇಳತೀರಿ ? ಅವರ ಗುರುತು ನಿಮಗ ಅದ ಏನು ? ”

“ ಅವರ ಗುರುತೂ ? ಹುಂ, ಜೀಕಾದಷ್ಟು ಅವರ ಗುರುತು ಅದ; ಅವರು ನಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರು ! ”

“ ಅಂದರೆ ? ನೀವು ಸಿ. ಐ. ಡಿ. ಅಲ್ಲ ಹಾದಲ್ಲೋ ? ರಂಗಣ್ಣವರು ಆಗಾಗ ನಮಗ ಹೇಳತೀರತಾರ : ಅವರಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಸ್ನೇಹಿತರಂದರೆ ಒಬ್ಬರೂ ಇದ್ದಾರಂತ ! ಅವರು ಈಗ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಯುದ್ಧದೊಳಗ ಧುಮುಕಿ, ಧಾರವಾಡದ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಭುವನದೊಳಗ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಾಗಿ ಇದ್ದಾರಂತ. ಈಗ ನೀವೂ ರಂಗಣ್ಣ ಗ ಸ್ನೇಹಿತರು ಅಂತ ಹೇಳತೀರಿ ! ಇನ್ನಾವ ಸ್ನೇಹಿತರ ವಿಷಯಾನೂ ಅವರು ನಮ್ಮ ಮುಂದ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ, ಅವರು ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಸೂಟು-ಬೂಟಿನವರ ಸ್ನೇಹಾ ಮಾಡುವವರೂ ಅಲ್ಲ. ಅವರ ನಿಜವಾದ ಸ್ನೇಹಿತರಂದರೆ ಖಾದೀಧಾರಿಗಳೂ ಇರಬೇಕು ! ಕ್ಷಮಾ ಮಾಡ್ರಿ ! ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಮುಂದ, ಹೇಳಬಾರದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿ ಎಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು

ಮಾಡಿದೆವೋ ಅಂತ ಅನಿಸತಕ್ಕದ! ಯಾಕಂದರೆ, ಈಗ ಸಿ. ಐ. ಡಿ. ಗಳ ಸುಳಿದಾಟ ಭಾಳ ಆಗೇದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ! ಯಾರು ಯಾವ ವೇಷದಿಂದ ಬಂದು, ಹ್ಯಾಂಗ ಹ್ಯಾಂಗ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಕೋತಾರೋ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರದಂಥಾ ಮಾತು ಆಗೇದ!”

“ ನೋಡ್ರೆಪಾ! ಈ ವಿಷಯ ಎಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತಿದ್ದೂ ನಾ ಯಾರು ಅಂಬಾ ದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಕೊಳ್ಳದ್ಕ, ರಂಗಣ್ಣವರ ವಿಷಯಾ ಎಲ್ಲಾ ಭಡಾಭಡಾ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿರಿ ನೀವ್ಕ! ನಾಸು ನಿಜವಾಗಿ ಸಿ. ಐ. ಡಿ. ಇದ್ದರೆ, ಈಗ ಎನ್ನು ಮಾಡುವವರು ನೀವು!”

ಮಾತನಾಡಿದವರಿಗೆ, ಉತ್ಸಾಹದ ಭರದಲ್ಲಿ ತಾವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತು-ಗಳನ್ನು ಆಡಿದೆವೆಂಬ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ತಲೆದೋರಿದಂತಾಯಿತು. ಆಗ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ರಂಗಣ್ಣವರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಯಾರ ಮುಂದ ಏನ ಹೇಳಿದರೂ ತಪ್ಪೇ-ನದೆ ಬಿಡಿ! ಯಾಕಂದರೆ, ಅವರು ಸರಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಹೂಡಿರುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹೋರಾಟದೊಳಗ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕನ್ನೂ ಮನಸಿನವರೇ ಅಲ್ಲ! ಇನ್ನೇನು! ಅವರನ್ನು ಇಲ್ಲದ ಸಂಶಯದಿಂದ ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನ ಹಿಡಿದರೆ, ಅವರ ಹೆಳ್ಳಿಯ ಜನರಿಗೆಲ್ಲಾ ತುಂಬಾ ದುಃಖ ಆಗತಕ್ಕದ ಖರೆ! ಯಾಕಂದರೆ, ಅವರ ಮುಂದಾಳುತನದಿಂದ ಆ ಜನರಿಗೆಲ್ಲಾ ಹಿತಾ ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ. ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನದ ಜೀವನಾ ಅನುಭವಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಗತ್ತದ! ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಮುದ್ದಾಪುರದ ಜನರು ಬಹಾಳ ಪುಂಡ ಜನರು! ವರ್ಷದ ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳೂ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮೊಳಗ ಜಗಳಾಡಿ, ಬಡದಾಡಿ, ಸರಕಾರದ ಕಚೇರೀ ಕಟ್ಟೀ ಅಂತ ಓಡಾಡವರು. ಈಗ ಅಂಥವರು ಹ್ಯಾಂಗ ಆಗ್ಯಾರಂತೀರಿ! ಕುಳಿಂದಕನ ರಾಜಧಾನಿಯೊಳಗ ಬ್ಯಾಡರೆಲ್ಲಾ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರಾದರಂತಲ್ಲಾ.... ಚಂದ್ರಹಾಸನ ಉಪದೇಶದಿಂದ! ಹಾಂಗ ಮುದ್ದಾಪುರದ ಜನರೆಲ್ಲಾ ಮಹಾ ತ್ಮರ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯದ ಭಕ್ತರಾಗ್ಯಾರ—ರಂಗಣ್ಣವರ ಉಪದೇಶದಿಂದ. ನೀವು ಸಿ. ಐ. ಡಿ. ಇರಿ, ಯಾರ್ಕ ಇರಿ! ರಂಗಣ್ಣವರ ವಿಷಯಾನ ಯಾರ ಮುಂದ ಹೇಳಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ಏನೂ ಆಗೂಹಾಂಗಿಲ್ಲ! ಯಾಕಂದರೆ, ಅವರು ನಮ್ಮಂಥಾ ರಜೋಗುಣದವರು ಅಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ!”

ತರುಣಪ್ರವಾಸಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕು ಆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ :

“ ನಾನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸಿ. ಐ. ಡಿ. ಅಲ್ಲ. ನೀವು ಈ ಮಾತನ್ನು ನಂಬಿರಿ ! ಆದರೆ, ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಚಳವಳಿಗಾರರು, ಯಾರ ಮುಂದೇ ಏನೇ ಮಾತನಾಡಬೇಕಾದರೂ ಬಹಾಳೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಂದೂ ಇರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದೊಳಗ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿರಿ ! ಏನೋ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಜನರೆದುರು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ, ಸ್ವಂತದ ಮಹತ್ತ್ವ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ಹುಡುಗಾಟದ ಮಾತಾಗತಕ್ಕದ ! ನಾನು ರಂಗಣ್ಣವರ ನಿಜವಾದ ಸ್ನೇಹಿತನೇ ಇದ್ದೀನಿ. ಈಗ ಅವರ ಕಡೇನೂ ನನಗ ಹೋಗಬೇಕಾಗೇದಂತ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ ! ”

ಇಬ್ಬರೂ ದೇಶಸೇವಕರೂ ಆ ತರುಣಪ್ರವಾಸಿಯನ್ನು ಬೆರಗುಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬನು ಕುತೂಹಲವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಕೇಳಿದ :

“ ಹಾಂಗಾದರೆ, ರತ್ನಾಕರರಾಯರು—ಅಂದರೆ ನೀವೇ ಏನಿ ? ”

“ ಭೇಭೇ! ನಾನು ರತ್ನಾಕರರಾಯ ಅಲ್ಲ ... ” ಎಂದು ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಮೋಟಾರಿನ ಕೊಂಬು ಕೂಗಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆಯಿತು. ಎಲ್ಲರೂ ಆತುರದಿಂದ ಎದ್ದು ಬಸ್ಸಿನ ಕಡೆಗೆ ಓಡಿದರು ಆಗ ತರುಣಪ್ರವಾಸಿ ದೇಶಸೇವಕರಿಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಈಗ ಪ್ರಾಂಟ್‌ಸೀಟಿಗೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ಯಾರಾದರೂ ಒಬ್ಬರು ಕೂತುಕೊಳ್ಳಿರಿ ! ನಾನು ಒಳಗಿನ ಸೀಟಿಗೆ ಹೋಗತೀನಿ ! ”

ಇಬ್ಬರೂ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಹೇಳಿದರು :

“ ಹೇ ಹೇ ! ನೀವೂ ಕೂಡಿ ! ನಾವು ನಮ್ಮ ಜಾಗಾದೊಳಗ ನಿಂತುಕೊಡತೀವಿ. ”

ಎಲ್ಲರೂ ಬಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ‘ ಭುರ್ ’ ಎಂದು ಶಬ್ದವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ, ಬಸ್ಸು ವೇಗದಿಂದ ದಾರಿಯನ್ನು ಕ್ರಮಿಸಲು ತೊಡಗಿತು.

೧೨ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಮೋಟಾರು ರಾಮದುರ್ಗವನ್ನು ತಲ್ಪಿದಾಗ, ಹಗಲು ಮೂರುವರೆ ಗಂಟೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಫ್ರಂಟ್‌ಸೀಟಿನ ತರುಣ ಪ್ರಯಾಣಿಕ, ತನ್ನ ಸೂಟ್ ಕೇಸಿನೊಂದಿಗೆ ಕೆಳಗಿಳಿದ ಪ್ರವಾಸಶ್ರಮದಿಂದಲೂ ಊಟ-ತಿನಿಸು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಆತನ ಮುಖದ ಕಳೆ ಇಳಿದಂತಾಗಿದ್ದಿತು. ಕೆಳಗಿಳಿದವನೇ ಡ್ರಾಯ್ವರನನ್ನು ಕೇಳಿದ :

“ ಇಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸು ಸಿಗುವ ಹೊಟೆಲುಗಳೇನಾದರೂ ಆಗ್ಯಾವ ಏನು ? ”

“ ಒಳ್ಳೇ ಕೇಳತೀರಿ ನೀವು ! ಈ ಊರೊಳಗ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ ದರಿದ್ರ ಹೊಟೆಲುಗಳೂ ಚಹಾ-ಕಾರದ ಚುನಮರೀ ಹೊರತು ಇನ್ನೇನೂ ಸಿಗೊದಿಲ್ಲ. ಚಹಾ ಅಂದರೆ ಅದು ಚಹಾನಟ ? ಕರೇ ನೀರು ಬ್ಯಾರೇ ಆಲ್ಲ; ಆ ಚಹಾ ಬ್ಯಾರೇ ಆಲ್ಲ! ಪಾಪ. ಹಾದ್ಯಾಗ ನೀವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಏನೂ ತೋಗೊಳಲೇ ಇಲ್ಲ. ಆ ಗಾಂಧೀಟೊಪ್ಪಿಗೆವರು ಸುದ್ದಾ, ಮೋಟರು ನಿಂತಕಡೆ ಇಳಿದಿಳಿದು ಅಂಗಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಚಹಾ ಕಾಫೀ ತೋಗೊಂಡು ಬಂದರು. ಆದರೆ ನೀವು ಸೂಟು-ಬೂಟಿನ ಸಾಹೇಬರು—ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಳಿದು ನೀರು ಸಹಿತ ಕೂಡೀಲಿಲ್ಲ ! ”

“ ಅದೇನು ಬಿಡ್ಡಿ; ನಾ ಹೊರಡೂ ಮುಂದೆ ಫಲಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಹೊರಟೆದ್ದೆ. ಬಿಸಲಿಗೆ ನೀರಡಿಕೆ ಆದ್ದಾಂಗ ಆಗಿತ್ತು. ಸ್ವಚ್ಛ ನೀರು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಸಿಕ್ಕರೆ, ಕುಡಿದು ಹೋಗಬೇಕಂತ ಅಂದುಕೊಂಡೆ ! ”

“ ಓ ! ನೀರು ಬೇಕು ನಿಮಗ ? ಹಾಂಗಾದರೆ, ಅಲ್ಲೆ ಆ ಬಂಡಿ ನಿಂತ ದ ನೋಡ್ಡಿ ! ಅಲ್ಲೆ ಖಾದೀ ಮಾರಾಟದ ಕೇಂದ್ರ ಅದ ನನ್ನ ಸಂಗತೀ ನಡೀರಿ ! ನಿಮಗ ಒಳ್ಳೇ ನೀರು ಕೊಡಿಸತೀನಿ ! ”

ಡ್ರೈವರನ ಮನುಷ್ಯತ್ವದ ಜಾಗ್ರತಿ, ಆ ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿಯ ಮನ-ಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಿತು ಇದುವರೆಗೆ ಅವನು ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರವಾಸಿಕರೊಡನೆ ನಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿಯೇ ಬೇರೆ; ಈಗ ತನ್ನೊಡನೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ರೀತಿಯೇ ಬೇರೆ. ಹುಲಿ-ಹಸುಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಂತರ. ಒಂದೇ ಮನುಷ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ-ಯಲ್ಲಿ ಒಂದೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡು ಬದುಕಿರುವ ಸೌಜನ್ಯ-ದಾರ್ಜನ್ಯ-ಗಳ ದರ್ಶನವಾದಂತಾಯಿತು.

ಡ್ರೈವರನು ಮುಂದೆ, ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿ ಹಿಂದೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಖಾದಿಯ ಕೇಂದ್ರದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಮುಂಗಡೆಯ ಮಳಿಗೆಯಲ್ಲೆಯೇ ಕೇಂದ್ರದ ತರುಣ ಸಂಚಾಲಕ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಡ್ರೈವರು ಆತನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ :

“ ಶಂಕರಣ್ಣಾ, ಈ ರಾಯರು ಈಗ ನಮ್ಮ ಬಸ್ಸಿನೊಳಗ ಬಂದರು. ಪಾಪ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಇಲ್ಲೇ ತನಕಾ ಬಾಯಾಗ ನೀರು ಸುದ್ದಾ ಹಾಕಿಲ್ಲ. ಬಿಸಲು ದಿನ; ನೀರಡಿಸಿ ಬಾಯಿ ಒಣಗಿ ಹೋಗಿದ್ದೀತು. ಒಂದಿಷ್ಟು ನೀರು ತರಿಸಿ ಕೊಡಪಾ ! ”

ಶಂಕರಣ್ಣ ಈ ಸೂಟು-ಬೂಟಿನ ಪ್ರಯಾಣಿಕನನ್ನು ಹುಳುಹುಳು ನೋಡಿದ. ಎಲ್ಲೆಯೋ ನೋಡಿದ ಪರಿಚಯದ ಮುಖದಂತೆ ಕಂಡಿತು. ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದೇನೆಂಬುದು ನೆನಪಿಗೆ ಬರಲೊಲ್ಲದು. ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಕೋಚವೆನಿಸಿತು. ಆ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರಗೊಡದೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಇಲ್ಲಾಳಿ ? ಒಳಗ ನಡೀರೆಲಾ ! ಕೈಕಾಲು-ಮುಖಾ ತೊಳಕೊಂಡು ನೀರು ಕುಡಿದೀರಂತ ! ” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟ. ‘ ನೀನೂ ಬಂದುಬಿಡು ದತ್ತೋಬಾ ! ’ ಎಂದು ಡ್ರೈವರನ್ನೂ ಕರೆದ. ಅವನೂ ಎದ್ದು ಒಳಗೆ ನಡೆದ.

ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ ಕುರ್ಚಿಗಳ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಳಿ, ತಾನು ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ, ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಎರಡು ತಂಬಿಗೆ ನೀರು ತಂದಿಟ್ಟ; ಟಾವೆಲನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ತರುಣಪ್ರವಾಸಿ ಎದ್ದು ಕೈಕಾಲು-ಮೊರೆ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಒಳಗೆ ಬಂದ. ಶಂಕರಣ್ಣ ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ, ಒಂದು ತಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಳೆಹಣ್ಣು-ಸಕ್ಕರೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ತಂದು ಇಟ್ಟ. ‘ ಛೇ, ಇದನ್ನಾಳ ತಂದಿರಿ ? ಒಂದಿಷ್ಟು ನೀರು ಕೊಟ್ಟರ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು ! ’ ಎಂದು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಭಾವದಿಂದ ತರುಣ ಹೇಳಿದ. ‘ ಇರಲಿ ತೊಗೊಳ್ಳಿ; ಮುಂಜಾನೆ ಯಾವಾಗ ಆಗೇದೋ ನಿಮ್ಮ ಫಲಾರ ! ’ ಎಂದು ಡ್ರೈವರ್ ದತ್ತೋಬಾ ನುಡಿದ. ಶಂಕರಣ್ಣನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಆದರಭಾವದಿಂದ ಹೇಳಿ, ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಎರಡು ಕಪ್ಪು ಕಾಯಿಸಿದ ಹಾಲು ತಂದ. ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ತಂಬಿಗೆಯೂ ಬಂದಿತು.

ತರುಣ ಪ್ರವಾಸಿ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಭಾವದಿಂದ ' ಇದನ್ಯಾಕೆ ತಂದಿರಿ ? ' ಎಂದು ಕೇಳಿದನಾದರೂ, ಆತನ ಹಸಿದ ಕರುಳು ಆಹಾರವನ್ನು ಅನ್ನೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತನೇನೂ ಆಡದೆ, ಮೊದಲು ನೀರಡಿಕೆಯು ಹಿಂಗುವಂತೆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು, ಆ ಮೇಲೆ ಬಾಳೆಹಣ್ಣಿಗೆ ಕೈ ಹೆಚ್ಚಿದ. ಡ್ರಾಯ್ವರನೂ ಒಂದೆರಡು ಹಣ್ಣು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ. ಹಣ್ಣು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿದು, ಬಾಯಿ ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಶಂಕರಣ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ ನೀವು ನನಗಾಗಿ ತುಂಬ ತೊಂದರೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರಿ ! ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನಗೆ ತುಂಬ ಹಸಿವೆಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸಿಕ್ಕಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಇಲ್ಲ ನನಗೆ ! ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ಸಾಹೇಬರು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ನನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಬಂದು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದರು. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಅಭಿನಂದನೆ ! ”

ಶಂಕರಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ಇದರೊಳಗೆ ಅಭಿನಂದನಾ ಮಾಡುವಂಥಾ ಮಾತೇನದ ಬಿಡ್ರಿ ! ಮನೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮ್ಯಾಲ, ನೀರಡಿಸಿ ಬಂದವರಿಗೆ ನೀರು ಕೊಡೊದು ಗೃಹಸ್ಥನ ಕರ್ತವ್ಯ ಅದ. ತಾವು ಇದೇ ಊರಿಗೇ ಬಂದೀರೇನು ? ”

“ ಇಲ್ಲ, ನನಗ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗೇದ ! ”

ಶಂಕರಣ್ಣ ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದು ಕೇಳಿದ :

“ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೇ...ಅಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮನಿಗೆ ಹೋಗತೀರಿ ? ”

“ ಅಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಿದ್ದಾರೆ; ಅವರ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗೇದ ! ”

“ ಮುದ್ದಾಪುರದೊಳಗೆ ನಿಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರ ? ನಿಮ್ಮ ಈ ವೇಷ- ಭೂಷಣದ ಮ್ಯಾಲ ನೋಡಿದರೆ, ರಂಗಣ್ಣವರ ತಮ್ಮ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಕಡೆ ಬಂದ್ಲಾಂಗ ಕಾಣಿಸತಡ. ಆದರೆ, ವೆಂಕಣ್ಣ ಮುದ್ದಾಪುರದೊಳಗೆ ಇರೊದಿಲ್ಲ. ಧಾರವಾಡ ದೊಳಗೆ ಇರತಾನ ! ”

“ ಅದು ನನಗ ಗೊತ್ತೆದ ! ಆ ವೆಂಕಣ್ಣನ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿಯೆ ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಅವರ ಅಣ್ಣದಿರ ಕಡೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗೇದ ! ”

“ ಹೆಂಹಂ! ತಿಳಿದ್ದಾಂಗಾತು ಬಿಡ್ರಿ! ಏನೋ ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡಿನ ಸಂಬಂಧದ ವಿಚಾರಾ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದ್ದಾಂಗ ಕಾಣಿಸತಡ! ಆಯ್ತು, ಈಗ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಹೋಗಬೇಕಂತ ಮಾಡೀರಿ ? ”

“ ಹ್ಯಾಂಗೇನು ? ನಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗತೀನಿ! ಮುದ್ದಾಪುರ ಈ ಮೊದಲನ ಒಂದೆರಡು ಸಾರೇ ನಾನು ನೋಡೀನಿ! ”

“ ಅದಕ್ಕನ ಇರಬೇಕರೀ, ನಿಮ್ಮನ್ನ ಈ ಮೊದಲ ಎಂದೋ ನೋಡಿರ ಬೇಕೂ ಅಂತ ಅನಿಸಿತು. ಬಹುಶಃ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಜೋಡೀನ ಬಂದು ಹೋಗಿರ-ಬೇಕು. ಯಾಕಂದರ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ನಿಮ್ಮಂಥಾ ಸೂಟು-ಬೂಟಿನ ಗೆಳೆಯರು ಇರೂದು ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ! ”

ತರುಣ ಪ್ರಯಾಣಿಕ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟ ಮಾತ್ರ. ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ ಆಗ ಶಂಕರಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ಸರಿ, ನೀವು ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರು ಇದ್ದರ, ಗಾಡಿಯೊ-ಳಗ ಹೋಗರೆಂತ—ತಡೀರಿ! ನೂಲಿನ ಗಂಟು ತರಲಿಕ್ಕಂತ ನಮ್ಮದನ ಗಾಡೀ ಹೋಗೂದದ. ಈಗ ಅಳು ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಗಾಡೀ ಹೊಡತಾನ....ಆರಾಮ ಕೂತುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಿ ! ”

ಪ್ರವಾಸಿಕ ತರುಣ ವಿನೋದವಾಗಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಅಂತೂ ಇಂದ ನಾ ಎದ್ದ ವ್ಯಾಳೈ ಒಳ್ಳೇ ಸುಮೂಹೂರ್ತ ಕಾಣಿಸ-ತನದ ! ಸರ್ವಿಸ್ ಬಸ್ಸಿನೊಳಗ ಪ್ರಯತ್ನ ಇಲ್ಲದ ಫ್ರಂಟಾಸೀಟು ಸಿಕ್ಕಿತು. ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಒಳ್ಳೇ ರಸಬಾಳೇಹಣ್ಣು, ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಹಾಲು ಸಿಕ್ಕಿತು ! ಇನ್ನ ಅರೇಳು ಮೈಲು ನಡಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ನಿರ್ಧಾರದಿಂದ ಬಂದವನಿಗೆ ಕೂತು-ಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಗಾಡೀ ಸಿಕ್ಕಿತು ! ಇವೆಲ್ಲಾ ಶುಭಶಕುನ-ಗಳನ್ನ ನೋಡಿದರ, ಹೊರಟಿರುವ ಕೆಲಸ ಹಣ್ಣು ಆಗುವ ಹಾಂಗ ಕಾಣಿಸತನದ ! ”

“ ಒಂದೊಂದು ವ್ಯಾಳೈ ಏಳಿ ! ಅನುಕೂಲ ವ್ಯಾಳೈ ಇದ್ದರ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತೂ ತಾನಾಗೇ ಕೈಗೂಡಿ ಬರತೀರತನದ ! ಇನ್ನ ನಮ್ಮದೇನು ದೊಡ್ಡ ಅನುಕೂಲತಾ ಬಿಡ್ರಿ ! ಹ್ಯಾಂಗೂ ಗಾಡೀ ಹೋಗೂದನ ಅದ. ಅದರೊಳಗ ಕೂತುಕೊಂಡು ಹೋಗತೀರಿ ! ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶಂಕರಣ್ಣ ತರುಣ ಪ್ರಯಾ-

ಣಿಕನನ್ನು ಮುಂದಿನ ಮಳಿಗೆಗೆ ಕರೆತಂದ. ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬನೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ. ಮೂವರೂ ಕೂಡಿ ಹೊರಗೆ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಆಳು ಗಾಡಿಯನ್ನು ಹೂಡಿ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ್ದ. ಶಂಕರಣ್ಣ ಆಳನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದ :

“ ಈ ರಾಯರೂ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ರಂಗಣ್ಣವರ ಕಡೆ ಹೊರಟಾರ. ಇವರನ್ನೂ ಗಾಡಿಯೊಳಗ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗವಾ!”

ಪ್ರವಾಸಿಕ ತರುಣ ಶಂಕರಣ್ಣ ನಿಗೂ ದತ್ತೋಬನಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ವಂದನೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಗಾಡಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಆಳು ಎತ್ತುಗಳ ಹಣೆಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ನಡೆದ. ಗಾಡಿಯು ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಆಗ ಶಂಕರಣ್ಣ ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ :

“ ಇವರು ಯಾರಿರಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಇಷ್ಟೊತ್ತಿನ ತನಕಾ ಯೋಚನಾ ಮಾಡಿದೆ. ಈಗ ಗೊತ್ತಾತು ಇವರು ಯಾರೆಂಬುದು!”

“ ಯಾರಿವರು ಶಂಕರಣ್ಣಾ! ಧಾರವಾಡದ ಮೋಟರ್ ಸ್ಟ್ರಾಂಡಿನ ಮ್ಯಾಲೆ, ಪೋಲೀಸ ಹವಾಲದಾರ್ ಹೆನುಮಂತಪ್ಪ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ: ಇವರು ಯಾವುದೋ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಮಾಕಂಪನೀ ಆರ್ಗನಾಯಿಜರು--ಅಂತ!”

“ ಅದೆಲ್ಲಾ ಸುಳ್ಳು ದತ್ತೋಬಾ! ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕೆಲಸಗಾರ ರತ್ನಾಕರ ರಾಯರಂದರ ಇವರೂ! ಯಾಕೋ ವೇಷಾ ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟಾರ! ಪೋಲೀಸರ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೋ ಏನೋ!”

“ ಅಲ್ಲಾ, ಮತ್ತೆ ಧಾರವಾಡದೊಳಗ, ಪೋಲೀಸ ಹವಾಲದಾರನ ಹೇಳಿ, ಇವರನ್ನು ಫ್ರಂಟ್‌ಸೀಟಿನ ಮ್ಯಾಲ ಕೂಡಿಸಿದನಲಾ!”

“ ಇದಂಗಳ ಇರೂದು ಮಜಾ! ಚತುರರಾದ ಚಳವಳಿಗಾರರು, ಅನೇಕ ಕಡೆ ಪೋಲೀಸರನ್ನು ಕೂಡಾ ಒಡಕೊಂಡು ಅವರಿಂದ ಸಹಾಯಾ ಪಡೀತೀರತಾರ!”

“ ನನಗೂ ಯಾಕೋ ಅನಿಸಿತ್ತರಿ! ಇವರ ವರ್ತನಾ ಎಲ್ಲಾ ನೋಡಿ, ಇವರು ಬರೇ ಒಬ್ಬ ವಿಮಾ ಕಂಪನೀ ಆರ್ಗನೈಜರ್ ಏನೂ ಇರಲಾರರು— ಅಂತ! ಎಂತಾ ಚಿನ್ನದಂತಾ ಗುಣಾರಿ ಅವರದು! ಅಂತಲೇ ನಾ ನಿಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ನೀರು ಕುಡೀಲಿಕ್ಕಂತ ಅವರನ್ನು ಕರಕೊಂಡು ಬಂದೆ.”

“ ಒಳ್ಳೇದು ಮಾಡಿದಿ ಬಿಡು! ಆಗಸ ನನಗ ನೆನಪಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅವರನ್ನ ಗುರುತು ಹಿಡಿದು, ಏನಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತು-ಕತೆ ಆಡಲಿಕ್ಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.”

ದತ್ತೋಬಾ ತನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದ. ಶಂಕರಣ್ಣ ತನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದ.

೧೩ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ವೆಂಕಣ್ಣ ಇಂದು, ಬೆಳಗಿನ ಎಂಟುವರೆ ಗಂಟೆಗೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ಗೆಳೆಯರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಔತಣವಿತ್ತಿದ್ದ. ಅದು ದರಂದಲೇ ಬಳವಂತ, ಶೀನಪ್ಪ, ರಾಮಭಾವೂ, ದತ್ತೂ ಎಲ್ಲರೂ ವೇಳೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ವೆಂಕಣ್ಣನ ರೂಮಿಗೆ ಬಂದರು. ವೆಂಕಣ್ಣ ಆಗತಾನೆ ಎದ್ದು, ಹೊತ್ತು ಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡಹಲ ಕೈಯೊಳಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ ಹಾಸಿಗೆಯು ಹಾಗೆಯೆ ಬಿದ್ದು ಕೊಂಡಿದ್ದಿತು. ಹಾಸಿದ್ದ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಗಳಿಂದಲೂ ತೆಗೆಯದೆ ಹಾಗೆಯೆ ಬಿಟ್ಟಿರಬಹುದು.

ಗೆಳೆಯರು ಬಂದೊಡನೆಯೆ ವೆಂಕಣ್ಣ, ಹೊದಿಕೆಯು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ‘ಓ! ಬ್ರೂ ಬ್ರೂ! ಸುಪ್ರಭಾತ! ಗುಡ್‌ಮಾರ್ನಿಂಗ್!’ ಎಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದನು. ಆಗ ರಾಮಭಾವೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನುಡಿದ:

“ಶೀನಪ್ಪಾ! ತಗೀ ಎರಡು ರೂಪಾಯಿ ವೆಡೇಕ. ವೆಂಕಣ್ಣ ಎದ್ದಿರತಾನ ಅಂತ ನಾ ಹೇಳದ್ದೆನೋ ಇಲ್ಲೋ! ನಮಗೆಲ್ಲಾ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳ್ಯಾನಂದ ಮ್ಯಾಲ, ದಿನದ್ದಾಂಗ ಒಂಬತ್ತು ಗಂಟೇದ ತನಕಾ ಮಲಕೋತಾನ ಹ್ಯಾಂಗ? ಹುಂ, ತಗೀ ಕೆಸೇದೊಳಗಿಂದ ಝಣಾ ಝಣಾ ಎರಡು ರೂಪಾಯಿ!”

“ಹುಂ, ಸುಮ್ಮನಕ ಬರತಾವೇನು ಎರಡು ರೂಪಾಯಿ! ಈಗ ವೆಂಕಣ್ಣ ಎದ್ದಾನರೇ ಎಲ್ಲೆ?” ಶೀನಪ್ಪ ಕೇಳಿದ.

“ಅಂದರೆ ಏಳದಕ ಎದ್ದು ನಿಂತುಕೊಂಡಾನೇನು?” ದತ್ತೂ ಕೇಳಿದ.

“ಹಾಂಗಲ್ಲೋ! ಅವನ ಎದ್ದೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಸಿಗೀ ಮ್ಯಾಲಕ ಇದ್ದಾನ ಕಾಣಿಸೊದಿಲ್ಲೇನು?” ಶೀನಪ್ಪ ಹೇಳಿದ.

“ಹಾಸಿಗೀ ಮ್ಯಾಲೇ ಇದ್ದರೇನಾತು? ಎದ್ದದ್ದು ಸುಳ್ಳೇನು? ಏನು ವೆಂಕಣ್ಣ ಎದ್ದು ನಿಂತುಕೊಂಡಕ ನಿದ್ದೀಮಾಡತಾತಿರತಾನೋ!” ದತ್ತೂ ಕೇಳಿದ.

“ಅಂವ ತಾನಾಗೇ ಎದ್ದೇ ಇಲ್ಲ; ಯಾರಾದರೂ ಬಂದು ಎಬ್ಬಿಸಿರಬೇಕು!” ಬಳವಂತ ನುಡಿದ.

ವೆಂಕಣ್ಣ ನಗುತ್ತ ಹೇಳತೊಡಗಿದ :

“ನಿನ್ನ ಮಾತು ನಿಜಾ ಬಳವಂತಾ! ನೀವೆಲ್ಲಾರೂ ಬರುವವರಿಂದೀ ರಂತ, ನಿನ್ನಿನ ದಿನಾನಸ ಹಾಲಿನಾಕಿಗೆ ಲಗೂನಸ ಬಂದು ಹಾಲುಕೊಟ್ಟು ಹೋಗು — ಅಂತ ಹೇಳಿದೆ. ಆಕಿ ಬಂದು ಎಬ್ಬಿಸಿದಳಂತ ಎದ್ದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಇನ್ನೂ ತನಕಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಆಗತೀತ್ತೋ ಇಲ್ಲೋ! ಹಾಲಿನಾಕಿ ಎಬ್ಬಿಸಿದ ಕೂಡಲೆ ಎದ್ದು ಹಾಲು ತಗೊಂಡು ಇಟ್ಟು, ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿಬಂದೆ. ಇನ್ನ ಹಾಸಿಗೀ ತಗದು ಕೋಣೆ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದರೊಳಗಸ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿರಿ ನೀವು!”

ಶೀನಪ್ಪ ಹಿಗ್ಗಿನಿಂದ ಹೇಳಿದ :

“ನೋಡಿರಿಲ್ಲೋ! ನಾ ಹೇಳಿದ ಮಾತೇನು ಸುಳ್ಳೇ? ವೆಂಕಣ್ಣಾ, ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿ ಬಿಡು ಮಹಾರಾಯಾ! ನನ್ನ ಎರಡು ರೂಪಾಯಿ ನನ್ನ ಜೇಬಿನೊಳಗಸ ಉಳಿದೂ! ಈಗ ರಾಮಭಾವೂ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡಬೇಕಾತು! ಹೆಂ, ತಗೀ ರಾಮಭಾವು! ಕಿಸೇದಾಗಿಂದಸ ಹೊರಬೀಳಲಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಾಯಿ ಝಣಾ ಝಣಾ ಅಂತ!”

“ಅದ್ಯಾಕ ಹೊರಬೀಳತಾವ? ವೆಂಕಣ್ಣ ಹಾಸಿಗೀ ಮ್ಯಾಲ ಮಲಕೊಂಡಿದ್ದರ ನಾ ಸೋತ್ಪಾಂಗ ಆಗತಿತ್ತು! ಆಗ ಬೇಕಾದರ, ನಾ ಅಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪ ಕೊಡತಿದ್ದ ಜಿದ್ದಿನ ರೂಪಾಯಿ!”

“ಇರಲಿ ಬಿಡ್ರೋ; ನೀವು ಇಬ್ಬರೂ ಕೊಡೂ ಮಕ್ಕಳಸ; ಶೀನಪ್ಪನ ಕಿಸೇದಾಗ ರೂಪಾಯಿ ಎಂದೂ ಇರೂ ಹಾಂಗೇ ಇಲ್ಲ; ಮತ್ತ ನೀ ನಿನ್ನ ಕಿಸೇದೊಳಗ ಎಂದೂ ರೂಪಾಯಿ ಇಡೂಹಾಂಗಿಲ್ಲ;”

“ಛೇ; ವೆಂಕಣ್ಣಾ; ನೀ ಕೆಲಸಾ ತಪ್ಪಿಸಿದಿ. ನೀ ಇನ್ನೊಂದಿಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮಲಕೋಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಒಂದು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ, ಇಷ್ಟರೊಳಗಸ ಎದ್ದು ಹಾಸಿಗೀ-ಪಾಸಿಗೀ ತಗದು ಇಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಒಂದು. ಎರಡೂ ಮಾಡದೇ ನನುಗ ವೇಡೆ ಸಿಗದ್ದಾಂಗ ಮಾಡಿದಿ” ದತ್ತೂ ನುಡಿದ.

ವೆಂಕಣ್ಣ ಹಾಸಿಗಿಯನ್ನು ಸುತ್ತುತ್ತಲೇ ಹೇಳಿದ :

“ನಿಮಗ ವೇಡೇ ಬೇಕು ಹೌದಲ್ಲೋ? ಅದಕ್ಕಾಕೆ ಕಾಳಜಿ ಮಾಡ-
ತೀರಿ ಬ್ರಿ; ಕಸಾಪಸಾ ಆ ಮ್ಯಾಲ ತಗದರಾತು; ಬ್ರಿಲ್ಲೆ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಿ; ಶೀನಪ್ಪಾ, ನೀ ಸ್ವೋ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಚಹಾಕ್ಕು ಎಸರು ಇಡು; ನಾ ಈಗ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಲ್ಲು ತಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು, ಮಾರೀ ತೊಳಕೊಂಡು ಬರತೀನಿ?”

ವೆಂಕಣ್ಣ ಬ್ರಶ್ಯ, ಓಠಾಪೇಸ್ಸು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಹೋದ.
ಶೀನಪ್ಪ ಸ್ವೋ ಮುಂದೆ ಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊತ್ತಿಸತೊಡಗಿದ. ಮಿಕ್ಕು
ಮೂವರೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ಒತ್ತೂ
ಮಾತನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ :

“ಪೋಲೀಸ್ ಪಾರ್ಟಿ ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ಎರಡುಗಂಟೀಕ್ಕನಣ ಸ್ವರಾಜ್ಯ-
ಭುವನದ ಮ್ಯಾಲ ಮುತ್ತಿಗೀ ಹಾಕಿತಂತ. ಆದರ, ಆ ಬೆರಕೀ ರತ್ನಾಕರ,
ಅಷ್ಟರೊಳಗಣ ಎಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾರ ಆಗ್ಯಾನೋ ಏನೋ ನೋಡಿ!
ಇಡೀ ರಾತ್ರಿ, ಪೋಲೀಸರು ಊರಂತೂರೆಲ್ಲಾ ಹುಡಕಿದರು!”

ಬಳವಂತ ಹೇಳತೊಡಗಿದ :

“ಪೋಲೀಸರ ಮಾತು ಏನ ಹೇಳತೀ ಬಿಡೋ; ಇದ್ದ ಮನ್ಯಾಗ
ಹುಡುಕೂದು ಬಿಡತಾರ; ಇಲ್ಲದ ಮನಿಯೊಳಗ ತಪಾಸ್ ಮಾಡಿಕೋತಣ
ತಿರಿಗ್ಯಾಡತಾರ. ನಿನ್ನೆ ಸಂಜೆ ಏಳು ಘಂಟೆ ಸುಮಾರಿಗೆ ಅಂವ, ಬ್ಯಾಂಕಿನ
ಅನಂತರಾಯರ ಮನಿಯೊಳಗ ಹೋದದ್ದನ್ನ ನಾನಣ ನನ್ನ ಈ ಎರಡೂ
ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡೀನಿ!”

“ಏನಂದಿ? ರತ್ನಾಕರ ಅನಂತರಾಯರ ಮನಿಯೊಳಗ ಹೋದನಣ?
ನೀಲಿಕೆಟ್ಟಿ ಮಾತಪಾ ಇದು!” ರಾಮಭಾವು ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ನುಡಿದ.

“ಈ ಬುದ್ಧಿವಂತಗ ಒಂದೂ ಊರ ಸುದ್ದಿ ಗೊತ್ತಿರೂದಿಲ್ಲ. ರತ್ನಾಕರ
ಅನಂತರಾಯರ ಮನಿಗೆ ಹೋಗೂದಂದರ, ಗಂಡ-ಗಂಡಸರೊಳಗ ಸಂಬಂಧ
ಬೆಳದು ಅಲ್ಲ; ಗಂಡಸರು-ಹೆಂಗಸರೊಳಗ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳದು! ತಿಳೇತೇನು?
ಅಲ್ಲಿ ಶೀನಪ್ಪನ್ನ ಕೇಳು ಎಲ್ಲಾ ಹೇಳತಾನ!”

“ಏನೋ ಶೀನಪ್ಪಾ, ಏನದ ಇದರ ಚಮತ್ಕಾರ? ಎಲಾ ಬೆರಿಕೀ ದೇಶ
ಭಕ್ತಾ; ಹಾಂಗಾದರ ಒಳ್ಳೇ ಹುಡಿಗಿನ್ನಣ ನೋಡಿ ಸಂಬಂಧಾ ಬೆಳಸ್ಯಾನಲಾ!”

ಶೀನಪ್ಪ ಹೇಳತೊಡಗಿದ:

“ ಛೇ ಛೇ; ಪಾಪ; ಅಂವೇನ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳಸತಾನ ಬಿಡ್ರೋ! ಇದಸ ಹುಡಿಗಿ, ರತ್ನಾಕರಗ ಮರುಳಾಗಿ, ಬಾಯಿತಕ್ಕೊಂಡು ಬಿನ್ನಹತ್ತಿರತಸದ. ಮತ್ತ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮಾತು ರಾಮಭಾವೂ: ಅಂಥಾ ರತಿದೇವಿಯಂಥಾ ಹೆಣ್ಣು ತಾನಾಗೇ ಬಯಸಿದರ, ರತ್ನಾಕರನರೇ ಏನ ಮಾಡಬೇಕು? ದೇಶ-ಭಕ್ತ ಆದರೇನಾತು? ಅಂವೇನು ಗಂಡಸು ಅಲ್ಲೇನು? ”

ಬಳವಂತ ವ್ಯಂಗ್ಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಶೀನಪ್ಪನನ್ನು ಕೇಳಿದ:

“ ಅಲ್ಲೋ, ಶೀನೂ; ಆ ದಿನಾ ಆಕೆ ಚಹಾ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ರತ್ನಾಕರನ ಕಾಲಮ್ಯಾಲ ಚಹಾ ಬಿದ್ದದ್ದು ನೆನಪು ಅದಸ ಏನು? ಆ ಚಹಾ ಒರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ—ಆ ಹುಡುಗಿ ತನ್ನ ಕೈವಸ್ತ್ರಾ ಕೊಟ್ಟಳು. ರತ್ನಾಕರ ಆದನ್ನ ಆಕೆಗೆ ತಿರಿಗಿ ಕೊಡಲೇ ಇಲ್ಲಲಸ? ”

ಶೀನಪ್ಪ ಒಂದು ಆಶೆ ಬೆರೆತ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ನಾನೂ ಕಡಿತನಕಾ ಆದನ್ನ ಪರೀಕ್ಷಾ ಮಾಡಿ ನೋಡಿದೆ—ಬಳವಂತಾ; ಆ ವಸ್ತ್ರಾನ ಅಂವ ಕೈಯಾಗ ಹಿಡಕೊಂಡೇ ಇದ್ದ ನೋಡು; ತಿರಿಗಿ ಕೊಡಲೇ ಇಲ್ಲ! ನಾ ಅಂತ್ರೇನಿ...ಅಂವಗ ಆದನ್ನ ತಿರಿಗಿ ಕೊಡೂ ಮನಸರೇ ಹ್ಯಾಂಗ ಆಗಬೇಕು? ಅದು ಬಂದಿತ್ತು ಎಂಥಾ ಕೋಮಲ ಹಸ್ತದಿಂದ? ”

‘ ಹಾಹಾಹಾಹಾ ’ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ನಗುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ವೆಂಕಣ್ಣ ಮುಖ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಮರಳಿ ಬಂದ. ಗೆಳೆಯರೆಲ್ಲರ ನಗೆಯ ತೆರೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ವೆಂಕಣ್ಣ ಆತುರದಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ ಇದೇನೋ; ನಗೀ ಸಮುದ್ರಾನಸ ಉಕ್ಕೇರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೀರಲಾ! ‘ ವಿದ್ಯಾಹರಣ ’ ನಾಟಕದೊಳಗ ಶುಕ್ರಚಾರ್ಯರ ಸೆರೆಗುಡುಕ ಶಿಷ್ಯನ ಚಾಪ್ಪೀ ನೋಡಿ, ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು ನಕ್ಕಹಾಂಗ ನಗಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀರಲಾ! ”

ಬಳವಂತ ಹೇಳಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ :

“ ಏನೋ! ಆ ನಿಮ್ಮ ದೇಶಭಕ್ತ ರತ್ನಾಕರನ ಮಾತು ಹೊರಟಿತ್ತೇಳು! ನಿನ್ನೆ ಪೋಲೀಸ್ ಪಾರ್ಟಿ ಆತನ್ನ ಹಿಡೀಬೇಕಂತ, ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಭುಜನದ ಮ್ಯಾಲ ಮುತ್ತಿಗೀ ಹಾಕಿತ್ತಂತ; ಆದರ ಆ ಕಳ್ಳ ಹ್ಯಾಂಗ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗ್ಯಾನೋ ಹೋಗ್ಯಾನ ಪೋಲೀಸರು ಸುಳ್ಳಸ ಊರೆಲ್ಲಾ ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ನಿಂದಿ ಗೆಟ್ಟಿ ರಂತ! ”

“ ಏನು ? ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ಹುಡುಕಿದರಂತೆ ? ಅಂ ? ಅವ ಏನೂ ನನಗ ಹೇಳಲೇ ಇಲ್ಲಲಾ ! ರಾತ್ರೀ ನಾಲ್ಕು ಹೊಡಿಯೂ ತನಕಾ ಇಲ್ಲೇ ನಮ್ಮ ರೂಮಿನೊಳಗಿ ಇದ್ದ. ಯಾತಕ್ಕೋ ಬೇಕಾಗ್ಯಾವ, ಒಂದೆ ರಡು ದಿನದೊಳಗಿ ತಂದುಕೊಡತೀನೀ—ಅಂತ ಹೇಳಿ, ನಾ ನೊನ್ನೆ ಹೊಲಿ- ಸಿದ್ದೀನಲಾ; ಆ ಉಲನ್ ಸೂಟು, ಸೂಟ್ ಕೇಸು ತಗೊಂಡು ಹೋದ. ಅವ ಬಂದದ್ದರ ಸಲುವಾಗೇ ನನಗ ಬೆಳತನಕಾ ನಿದ್ದೀವನಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆತ ಹೊರಟು ಹೋದ ಮ್ಯಾಲೆ, ಬೆಳಗು ಮುಂಜಾನೆ ಮಲಕೊಂಡೆ. ಅಂತನ ನನಗ ಲಗೂ- ಏಳಲಿಕ್ಕೆ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಎದ್ದರೂ ಏನಾತು ! ಕಣ್ಣಾಗಿ ನಿದ್ದಿಯೇನೂ ಕಡಿಮಿ ಆಗಿಲ್ಲ ! ”

“ ಬೆರಿಕೇ ದೇಶಭಕ್ತಾ ! ” ಎಂದು ಬಳವಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಉಪ್ಪಾರ ತೆಗೆದ. ಮಿಕ್ಕವರೂ ಕುತೂಹಲಭಾವವನ್ನು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿಸಿ- ಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಆಗ ರಾಮಭಾವು ಗಾಬರಿಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ನುಡಿದ :

“ ಅದದ್ದು ಆಗಿ ಹೋಗೇದ ! ಈಗ ಏನನಿ ಇರಲಿ; ಅವ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಹೋದ ಸುದ್ದೀ ನಾವು ಎತ್ತಬಾರದು ! ಪೋಲೀಸರು ಕಣ್ಣಾಗ ಎಣ್ಣೀ ಹಾಕಿ- ಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ ತಿರಿಗಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರ ! ಹೇಳಿಕೇಳಿ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಸರಕಾರೀ ನೌಕರರು ! ಸೂಳೀವಾಪ ಸನ್ಯಾಸೀ ತಲೀಗೆ ಬ್ಯಾಡ ! ಇನ್ನು ಆ ವಿಷಯಾ ಒಂದಕ್ಷರನೂ ಎತ್ತಬ್ಯಾಡ್ತಿ ! ”

“ ಇಲ್ಲಾಂವ ಮಗಾ ಪೋಲೀಸ ಬರತಾನ ಬಿಡೋ ! ಅಲ್ಲಾ ವೆಂಕಣ್ಣಾ, ರತ್ನಾಕರ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋಗೂ ಮುಂದ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗತೀನಂತ ಏನಾರೇ ಹೇಳಿದನೇನು ? ”

“ ಒಂದು ಜರೂರೀ ಕೆಲಸದ ಸಲುವಾಗಿ, ಯಾವುದೋ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬೇಕಾಗೇದಂತ ಹೇಳಿದ. ನಾನೂ ವಿಶೇಷ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಮಾಡಿ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಅಣ್ಣನ ಕಡಿಂದ ಪತ್ರಗಿತ್ರ ಏನಾದರೂ ಬಂದನದ ಏನು ? — ಅಂತ ವಿಚಾರಿ- ಸಿದ. ಅಣ್ಣಗ ಏನಾದರೂ ತಿಳಿಸೂದು ಅದ ಏನು ? — ಅಂತ ಕೇಳಿದ. ಬಹುಶಃ ಅವ ನಮ್ಮ ಅಣ್ಣನ ಕಡೆ—ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕನು— ಹೋಗಿರ- ಬಹುದು. ಪೋಲೀಸರು ಹಿಡಿಯುವರು ಇದ್ದಾರಂಬೂ ಸುಳಿವು ಅವಗೆಲ್ಲೋ ಹತ್ತಿರಬೇಕು. ರಾತ್ರೀ ಹನ್ನೊಂದೂವರಿಗೆ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಕೋಣೆ ಬಾಗಿಲಾ

ಬಡಿದ. ನಾ ಇನ್ನೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆಂದನನ ಇದ್ದೆ. ಯಾರು ಬಾಗಿಲಾ ಬಡೀಲಾ-
ರಂತ ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ಬಾಗಿಲಾ ತೆಗದು ನೋಡತೀನಿ: ದೇಶಾವರೀ ನಗೀ
ನಕ್ಕೋತನ ಒಳಗ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿತ್ತಲ್ಲಾ ಸ್ವಾರಿ! ಬಹಾಳ ಬೆರಕಿ ನೋಡು
ಅಂವ! ಸಂವಿ ಸಂವಿ ಮಾತಾಡಿಕೋತನ ನನ್ನ ಮರುಳಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ. ಆ
ಮರುಳಿನೋಳಗನ ನಾನು ನನ್ನ ಸೂಟು ಬೂಟು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದೆ. ಅಂವ
ಹೊರಟು ಹೋದಮ್ಯಾಲೆ ಅನಿಸಿತು: ನಾಯಾಕ ಕೊಟ್ಟನೋ ಅವನ್ನನ ಅಂತ;
ಆದರ ಮಾತು ಮಿಂಚಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಮಾಡೂದೇನು? ”

ರಾಮಭಾವು ಹಿತಚಿಂತನೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ನೀನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿ ವೆಂಕಣ್ಣಾ ! ಆ ದೇಶಭಕ್ತ, ಪ್ರೇಲೀಸರ
ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸೂದರ ಸಲುವಾಗಿ, ವೇಷಾ ಬದಲಿಸಲಿಕ್ಕಂತನ ನಿನ್ನ ಸೂಟು-
ಬೂಟು ಒಯ್ಯಾನ ! ತಿಳಿದ್ದಾಂಗಾತು ! ಆ ಸೂಟು-ಬೂಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರು-
ವಾಗನ ಆತ ಪ್ರೇಲೀಸರ ಕೈಯೊಳಗ ಸಿಕ್ಕುಬಿಟ್ಟರ ಎಲ್ಲಾ ಕಡಿವನನ ಅದ !
ಇಲ್ಲದ್ದನ ಮೈಮ್ಯಾಲ ಬರೂ ಕೆಲಸ ! ಆ ಸೂಟು-ಬೂಟು ಇಂಥವರವೂ ಅಂತ
ಪತ್ತೀ ಹತ್ತಿದರ, ಪ್ರೇಲೀಸರು ನಿನಗೆಷ್ಟು ತ್ರಾಸ ಕೊಡಬಯದೆಯೂದರ
ಕಲ್ಪನಾ ನಿನಗೆ ಅದನ ಏನು ವೆಂಕಣ್ಣಾ ! ”

“ ಅನಾಯಾಸ ನಾನೂ ದೇಶಭಕ್ತ ಆಗಿಬಿಡತೀನೇನು ! ಅಧರೋಳ-
ಗೇನದ ! ಅದರ ರತ್ನಾಕರ ಒಬ್ಬರನ್ನ ತಕ್ಕೊಂದು ಬೀಳೂ ಹುನಿವಾ ಅಲ್ಲ !
ಪೋಗಲಿಂದನೂ ಅವನ ಸ್ವಭಾವ ನನಗ ಗೊತ್ತದ. ಇಲ್ಲದ ಇಲ್ಲದ ನೀತೀ
ಉಪದೇಶಾ ಮಾಡೂ ಹುಚ್ಚೊಂದನ್ನ ಬಿಟ್ಟರ, ಮನಿತಾ ಏನೂ ತಗದು
ಹಾಕುವಂಥಾನ ಅಲ್ಲ ! ”

ಪೀನಪ್ಪ ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದ.

“ ನಿಲ್ಲಿಸರೋ ಇನ್ನ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ! ಚಹಾ ತಯಾರಾತು ನೋಡು !
ಎಕ್ಸಲೆಂಟಾ ಚಹಾ ! ತಾಜಾ ಹಾಲು, ಕೇಳೂದೇನದ ! ನೋಡು ಬಣ್ಣ ಹ್ರಾಂಗ
ಬುದನದ. ಕಾಂಗೋ ಚಹಾದ ವಾಸು, ಹಾಂಗನ ಮೂಗಿನೋಳಗ ಏರಲಿಕ್ಕೆ
ಹತ್ತೇದ ! ”

ವೆಂಕಣ್ಣು ಪೇಡಿಯ ಪುಡಿಹೆಯೊಂದನ್ನು ಜಿಚ್ಚಿ ಒಂದು ತಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ
ಹಾಕಿ ಇಟ್ಟ. ಇನ್ನೊಂದು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ, ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ತಂದ ಕರಿದ ಅನಲಕ್ಕಿ-

ಯನ್ನು ಹಾಕಿ ತಂದಿರಿಸಿದ. ಸುತ್ತವರಿದು ಎಲ್ಲರೂ ಕುಳಿತು ಪೇಡೆ ಅವಲಕ್ಕಿಯ ಸಮಾಚಾರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಚಹದ ಕಪ್ಪುಗಳನ್ನೂ ಬರಿಯವಾಗಿರಿಸಿದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಸಿಗಾರೆಟನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ಹೊಗೆಯ ಹೊಳೆ ಹರಿಸತೊಡಗಿದರು.

ಬಳವಂತ ಮತ್ತೆ ಮಾತನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ :

“ ರತ್ನಾಕರ ತೆಗೆದು ಹಾಕುವಂಥಾ ಮನಿಶಾ ಅಲ್ಲಾ ಅಂತೀ ವೆಂಕಣ್ಣಾ ನೀನು! ಮಕ್ಕಳ ಇದ್ದೀದಿ! ರತ್ನಾಕರ ಹನ್ನೆರಡು ಊರಿನ ನೀರು ಕುಡಿದ ಮನಿಶಾ! ಅವ ಮುತ್ತಿನಿಂದ ಯಾರನ್ನ ಯಾವ ಒಲವಿಂದ ಮರಕು ಮಾಡ್ಯಾನೂ ಅಂಬಾದರ ನೇಮಿಸ ಇಲ್ಲವ್ವಾಂಗಾಗೇದ! ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಆ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಅನಂತರಾಯರ ಮಗಳು-- ಶ್ರೀಮಂತರ ಹುಡುಗಿ-- ಆತನ ಜಿನ್ನು ಹತ್ತದಿದ್ದಳು? ಈಗ ನಿನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ನಾನು ಅನಂತರಾಯರಿಗೆ ಬರೆದ ಪತ್ರಕ್ಕೆ, ಅವರಿಂದ ಉತ್ತರ ಕೂಡಾ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಬರತಕ್ಕದ ಹ್ಯಾಂಗ? ಉತ್ತರಾ ಬರೀಬೇಕಂತ ಅವರಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಇದ್ದರೂ, ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರೀಗೊಪ್ಪಾಸ ಹ್ಯಾಂಗ? ರತ್ನಾಕರ ಈಗ ಅವರ ಮನಿಯೊಳಗ ವ್ಯಾಪಿಸಿಬಿಟ್ಟಾನ. ಅನರ ಮನಿಗೆ ಹೋಗೋದೇನು, ಬರೋದೇನು--ಹಾಂಗಸ ಸಂಧಾನ ಹೆಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟನ! ಇನ್ನ ಅವರಿಂದ ಏನಾದರೂ ಉತ್ತರ ಬಂದೀತು ಅಂತ ನಾವೇನೂ ಅಶಾ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಂಗ ಇಲ್ಲೇನವಾ! ”

ವೆಂಕಣ್ಣ ಕೇಳಿದ :

“ ರತ್ನಾಕರ ಅನಂತರಾಯರ ಮನಿಗೆ ಎಂದು ಹೋಗತೀತಾನೋ ಬಳವಂತಾ! ನನಗೇನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ಬಿಡು! ”

“ ನಿನ್ನಿನ ದಿನಾನಸ ನಾನಸ ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡೀನಿ! ಇನ್ನ ನೀ ಕುಮುದಾನ ಆಶಾ ಬಿಡೂದಸ ಒಳ್ಳೇದು! ಯಾಕೋ ಶೀನವ್ವಾ! ”

“ ನಿನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಹತ್ತುಸಾರೆ ಒಪ್ಪಿಗೇ ಕೊಡತೀನಿ! ನನಗ ಮೊದಲಸ ಅನಿಸತೀತ್ತು. ಕುಮುದಾಗ ಬೇಡಿಕೇ ಹಾಕೂದು ನಮ್ಮ ಅಳವು ಮಾರಿದ್ಲೂ ಅಂತ! ”

ಶೀನವ್ವ ಮೂತನಾಡಿದ ಕೂಡಲೆ ದತ್ತೂ ಹೇಳಿದ :

“ ಹಾಂಗಾದರೆ ಲಗೂನನ ಕನ್ಯಾ ಹುಡುಕಿ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಲಗ್ನಾ ಮಾಡಿ ಬಿಡ್ರೆಲ್ಲಾ! ಸಾಸ! ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಇಂವಗ ಕನ್ಯಾನನ ಬರದ್ದಾಂಗ ಆಗ್ಯಾವ. ಇಂವಗರೆ ಲಗೂನನ ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಂಸಾರಾ ಹೂಡಬೇಕಂತ ಚಡಪಡಿಕಿ ಹತ್ತೇದ!”

ಶೀನಪ್ಪ ಹೇಳಿದ:

“ ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಬೇಕಂದರೆ, ವೆಂಕಣ್ಣ ಆ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮಗಳನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೋಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲೀದಿದ್ದರೂ ಏನಾತು! ಹುಡುಗಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಾಂಗ ಇದ್ದಾಳೆ. ಅಂಥಾ ಕನ್ಯಾ ಸಿಗೂದಂದರೆ ಅಪರೂಪ! ವೆಂಕಣ್ಣ ಹುಚ್ಚ; ಕೈಗೆ ಬಂದ ಕಡಬನ್ನ ಕಸದೊಳಗ ಚೆಲ್ಲಿದ್ದಾಂಗ ಮಾಡಿದ!”

ರಾಮಭಾವೂ ಕೇಳಿದ:

“ ಈಗಾದರೂ ಏನಾಗೇದ? ಆ ಹುಡುಗೀ ಮದಿವಿ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿತೇನು?”

“ ಛೇ ಛೇ! ಇನ್ನೂ ಎಲ್ಲಿ ಮದಿವಿ! ಇನ್ನೂ ಯಾವ ವರನೂ ಕೂಡಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗೀ ತಂದೀ-ತಾಯಿ, ಹಾಂಗನ ಬಾಯಿಬಾಯಿ ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರ!” ಶೀನಪ್ಪ ಹೇಳಿದ.

“ ಹಾಂಗಾದರೆ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಸಲುವಾಗಿ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಹೋಗಿ ಬಿಡಬಾರದ್ಯಾಕೆ? ಹ್ಯಾಂಗೂ ಅವರ ಒಪ್ಪಿಗಿ ಅದನನ ಆದ!” ರಾಮಭಾವು ನುಡಿದ.

“ ಈಗ ನಾನೇ ಹೋಗಿ ಕೇಳಿದರೆ, ಆ ಕನ್ಯಾದ ತಂದಿ-ತಾಯಿ ಹಿರಿಹಿರಿ ಹಿಗ್ಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಆಗ ದೊಡ್ಡಮಾರೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬ್ಯಾಡಾ ಅಂತ ಹೇಳಿದವರು, ಈಗ ನಾವಾಗಿಯೇ ಅವರ ಕಡೆ ಹೋಗಿ ಕೇಳುವ ಬಗೀ ಹ್ಯಾಂಗ?” ಬಳವಂತ ಮಾತನಾಡಿದ.

“ ವೆಂಕಣ್ಣ ಒಪ್ಪಿಗೀ ಕೊಡಲಿ! ಬೇಕಾದರೆ, ನಾನು ದತ್ತೂ ಕೂಡಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಹತ್ತರ ಹೋಗಿ, ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡು ಬರತೀವಿ. ನಾವು ಕೇಳೂದಷ್ಟನ ತಡ. ಅವರು ಒಪ್ಪೇ ಒಪ್ಪತಾರೆ! ಯಾಕೋ ದತ್ತೂ, ಏನಂತೀ ನೀನು?” ಶೀನಪ್ಪನೆಂದ.

“ ಬೇಕಾದಾಗ ಕರಿ ಬರತೀನಿ! ಅದಕ್ಕೇನೋ ಕಲ್ಯಾಣ ಕಟ್ಟೂ ಕೆಲಸವಾ! ಒಲೆ ಅಂದಾರನು ಯಾರರೆ! ಯಾಕೋ ವೆಂಕಣ್ಣಾ! ಏನಂತೀ?”

ಹ್ಯಾಂಗೂ ನೀನು ಆ ಕನ್ಯಾನ್ನ ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡೀದಿ! ಅದನ್ನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಅದ ಏನು ? ”

ವೆಂಕಣ್ಣ ಬಿಚ್ಚು ಮನದಿಂದ ಹೇಳಲುತೊಡಗಿದ :

“ಸಿಜವಾಗಿ ಹೇಳಲಯ್ಯ ದತ್ತೂ? ಆನೊತ್ತು ಏನೋ ಒಂದು ಹುಚ್ಚಿ ನೊಳಗ ಬ್ಯಾಡ ಅಂತ ಹೇಳಿದೆ ಖರೆ! ಆದರೆ, ಆ ಹುಡುಗಿ ಅಂದೆ ನನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಗ ಮನೀಮಾಡಿ ಕೂಶ್ಚಾಂಗ ಆಗೇದ. ನಿಮ್ಮ ಮುಂದ ಈ ಮಾತು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಯಾಕೋ ನನಗ, ನಾಚಿಕೆ ಸುಕೋಚ ಅನಿಸತಿತ್ತು. ಬಳವಂತ ಕುಮುದಾನ್ನ ಸಿಫಾರಸು ಮಾಡಿ, ಅವಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡೋಣ— ಅಂತ ಅಂದ. ಏನೇನಾಗತೆದೋ ನೋಡೋಣಾ ಅಂತ ನಾನು ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಕುಮುದಾ ನನಗ ದಕ್ಕೂ ಹುಡುಗಿ ಅಲ್ಲಾ ಅಂತ ನನಗ ಎಂದೋ ಅನಿಸಿತ್ತು. ಆದರೆ, ಬಳವಂತಗ ಏನು ವಿಶ್ವಾಸ ಅನಿಸಿತೋ ಏನೋ, ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ. ಫಲಾ ಏನೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ ! ”

“ ನೀ ಹಾಂಗ ಅನಬ್ಯಾಡ ವೆಂಕಣ್ಣಾ ! ಈ ಬಳವಂತ ಕೈತೊಳಕೊಂಡು ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದರೆ, ಯಾವ ಕೆಲಸ ಹ್ಯಾಂಗ ಸಾಧಿಸದೆ ಇರತೆದಂಬೂದನ್ನ ನೋಡತೀ ಏನು ? ಆದರೆ ಇದು ಮದಿವೀ ಕೆಲಸ ಏನಪಾ ! ನಾಳೆ ನಿನ್ನ ಸಂಸಾರ ಒಳ್ಳೇ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆದು ನೀ ಸುಖದಿಂದ ಬಾಳಬೇಕು. ನನ್ನ ಹೆಟಾ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದರೆ, ನಾ ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾಡಿ ಬಿಡುವನ ! ಈಗ ಅದನ್ನ ತೊಗೊಂಡು ಏನು ಮಾಡೂದದ ? ನೀನು ಆ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮಗಳನ್ನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತೀ ಪೌದಲೋ ? ಮನಸಿನಿಂದ ಒಪ್ಪತೀಯಾ ಇದನ್ನ ? ”

“ ಹುಂ ! ಮನಸಾರೆ ಒಪ್ಪತೀನಿ ! ”

“ ಹಾಂಗಾದರೆ ಶೀನಪ್ಪಾ, ದತ್ತೂ, ಇನ್ನ ತಡಾ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಿ ! ಇಂದೆ ನೀವು ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಿ ! ಶುಭಸ್ಯ ಶೀಘ್ರಂ ! ಇಂದೆ ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಿ ! ಒಂದು ಹೆಚ್ಚು, ಒಂದು ಕಡಿಮೆ, ಬ್ಯಾಗನ ನಿಸ್ಸಯ ಮಾಡಿ ಮದಿವೀ ಕೆಲಸಾ ಮುಗಿಸಿ ಬಿಡೋಂತ ! ವೆಂಕಣ್ಣಗ ಒಂದೇ ತಾಯಿ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಣ್ಣ ಇದ್ದರೂ, ಅವನ ಪಾಲಿಗೆ ಇಲ್ಲದ್ದಾಂಗಾಗೇದ. ನಾವೇ ಅಣ್ಣ-ಶಮ್ಮರಾಗಿ ನಿಂತು, ಅವನ

ಸಂಸಾರಾ ಹೊಡಿಕೊಡಬೇಕಾಗೀದ ಹೋಗತೀಯಾ ಶೀನಪ್ಪಾ ಇಂದ ಸಂಜೀಕಡೇನನ ? ”

“ಅಗತ್ಯ ಹೋಗಿ ಬರತೀನಿ! ದತ್ತೂ, ನೀ ನಿನ್ನ ಕಚೇರೀ ಕೆಲಸಾ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ನಮ್ಮ ಅಫೀಸಿನ ಕಡೆ ಬಂದು ಬಿಡು! ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಪರಭಾರೆ, ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನಿಗೆ ಹೋಗಿಬರೋಣ! ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು! ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನೆಯೊಳಗೂ ಸೊಗಸಾದ ಚಹಾ ಸಿಗತನದ! ನೀನು ಅದಕ್ಕೇನೂ ಕಾಳಜೀ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ!”

ರಾಮಭಾವೂ ಹೇಳಿದ :

“ಶೀನಪ್ಪಾ, ಇಂದ ನಿನಗ ನಿನ್ನ ಎರಡು ರೂಪಾಯಿ ಮಾರ್ಫ್ ಮಾಡೀನಿ! ಇಂಥಾ ಜವಾಬ್ದಾರೀ ಕೆಲಸಾ ಮೈಮ್ಯಾಲ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೀದೀ ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ, ನನ್ನ ಖುಷಿಂದ ನಾನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡತೀನಿ! ಹೋಗಿ ಬಾ! ದತ್ತೂ, ಎಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ಅಗಡದತ್ತ ನೀನು! ವೆಂಕಣ್ಣನ ಹೋಳಿಗೀ ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನ ಬಗ್ಗೆಬೇಕು, ತಿಳೀತೇನು?”

ವೆಂಕಣ್ಣನಿಗೆ ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಲ್ಲಾಸ. ಅವನಿಗೆ ಗಂಧರ್ವ-ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಹಾಡನ್ನು ಹಾಡಬೇಕೆಂದಿನಿಸಿತು; ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಚಹೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆಂದು ತಾನೇ ಎದ್ದು ಸ್ಟೂವ್ ಹೊತ್ತಿಸಿದ. ಸ್ಟೂವಿನ ಭರೆಂಬ ಸಪ್ಪುಳದೊಂದಿಗೆ ಹಾಡಲು ತೊಡಗಿದ.

“ಪ್ರೇಮ ನಚ ಜಾಯಿಾ—ಜೇಫೇ
ಜೀವಾಸಿ ಜೀವ ನಜಡೇ—ತೇಫೇ!”

೧೪ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಐದುಗಂಟಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಚೇರಿಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಪ್ರತಿದಿನಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಧ ತಾಸು ಮೊದಲು. ಅದಾವ ಕಾರಣ-ದಿಂದಲೂ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಸಮಾಧಾನ ಭಾವದ ನಗೆಮುಗುಳು ಅರಳಿದ್ದಿತು. ಬೇಗನೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದುದರಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆತುರ, ಆಶ್ಚರ್ಯ. ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಬೇಗನೆ ಮನೆಗೆ ಬರುವವರಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯದ ಮೂಲಕ ಬಂದರೆನ್ನಬೇಕೆ? ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿ

ದಿನಕ್ಕಿಂತ ಗೆಲವಿನ ಕಳೆ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ವೇಣುಕೃ ಈತೂಹಲದಿಂದ ಅವರ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಕಾವೇರಿ ಕೇಳಿಯೆಬಿಟ್ಟಳು:

“ ಇದೇನು ಅಣ್ಣಾ! ಇಂದ ಐದು ಹೊಡಿಯೂದರೊಳಗನ ಮನಿಗೆ ಬಂದಿರಿ? ಕಚೇರಿ ಇಂದ ಲಗೂನನ ಬಿಟ್ಟುತೋ ಏನು? ”

ನಗೆಯಾಟದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ ಕಚೇರಿ ಏನೂ ಲಗೂನನ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ; ನಾನೇ ಕಚೇರೀ ಲಗೂನನ ಬಿಟ್ಟೇನಿ! ಇಂದ ನಾ ಕಚೇರೀ ಒಳಗ ಕೂತುಕೊಂಡಾಗ, ಒಮ್ಮಿದೊಮ್ಮೆಲೇ ಒಂದು ಚೀಟಿ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿತು. ಅದು ಬಂದಕೂಡಲೇ ಘಾಬರೀನೇ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿ. ಪೋಲೀಸರು ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೇನೂ ತಪಾಸ್ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾಶ್ರಿ-ರಂತ. ಚೀಟೀ ಬಿಟ್ಟು ಓದಿ ನೋಡಿದೆ. ಘಾಬರೆಲ್ಲಾ ಹೋಗಿ ಮನಸಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಅನಿಸಿತು. ಏನೋ, ದೈವ ಸ್ವಲ್ಪ ನಮ್ಮ ಕಡೆ ಕಣ್ಣು ತಿರಿಗಿಸಿದ್ದಾಂಗ ಕಾಣಿಸತನದ ಕಾವೇರಿ! ”

“ ಚೀಟಿ ಯಾರ ಕಡಿಂದ ಬಂದಿತ್ತು? ಅದರೊಳಗ ಯಾರು ಏನು ಬರದಾರ? ”

“ ಆ ದಿನಾ ನಿನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರಲಾ: ರಾಮದುರ್ಗದ ಹತ್ತಿರದ ಹಳ್ಳಿ—ಮುದ್ದಾಪುರದ ವೆಂಕಣ್ಣ ಅಂತ! ಆತ ನಿನ್ನ ಮಾಡಿಕೊಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಒಪ್ಪಿಗೀ ಕೊಟ್ಟಾನಂತ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರ ಸ್ನೇಹಿತರಿಬ್ಬರು ಮಾತು-ಕಥೀ ಆಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕಂತ, ಇಂದ ಐದುಸರಿ ಗಂಟೆಗೇ ಮನೀಕಡೆ ಬರತೀವಿ—ಅಂತ ಚೀಟಿಯೊಳಗ ಬರೆದಾರ. ಅದಕ್ಕನ ನಾನು ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡು, ಅರ್ಧ ತಾಸು ಮೊದಲನ ಹೊರಟು ಬಂದು-ಬಿಟ್ಟಿ. ”

ತಂದೆಯ ಮಾತಿಂದ ಕಾವೇರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾದಂತೆ ಎನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಎದೆಗೆ ಬಲವಾದ ಆಘಾತವಾದಂತಾಗಿ ತಲೆ ತಿರುಗಲು ತೊಡಗಿತು. ಮುಖದ ಕಳೆ ಸಪ್ಪಗಾಯಿತು. ಅಂಟು-ಅಂಟಾದ ನಾಲಗೆಯಿಂದಲೇ ಕಾವೇರಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕೂಗಿದಳು : “ ಅವ್ವಾ, ಅವ್ವಾ! ”

ಒಳಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ವೇಣುಕೃ ಹೊರಗೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಕೇಳಿದರು :

“ ಯಾಕನ ಕಾವೇರೀ? ಕೂಗಿದಿ ಯಾಕ? ”

ಒಣಗಿದ ಕಂಠದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾವೇರಿ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಆಣ್ಣ ಏನೋ ಅಂತಾರ ನೋಡು ! ”

ವೇಣುಕೃ ಗಾಬರಿ-ಬೆರಗುಗಳಿಂದ ಕೇಳಿದರು :

“ ಏನದು ? ಕಾವೇರಿ ಕೂಗಿದಳ್ಯಾಕ ನನ್ನ ? ”

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದರು :

“ ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲ ! ನೀ ಇನ್ನ ಅಳಿಯನ ಮಾರಿ ಲಗೂನನ ನೋಡತೀ ಅಂತ ! ”

“ ಅಂದರ ? ಇಂವ ಬೆಳಗಿನ ಮೋಟಾರಿಗೇ ಹೋದ ರತ್ನಾಕರರಾಯ, ಇಷ್ಟರೊಳಗನ ತಿರಿಗಿ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟು ನೇನು ? ಏನೇನಂತ ಸಮಾಚಾರ ? ”

“ ನೀ ಒಬ್ಬಾಕಿ ಹುಚ್ಚಿಯೇ ಇದ್ದೀ ನೋಡು ! ರತ್ನಾಕರ ಇಷ್ಟ-ರೊಳಗನ ತಿರಿಗಿ ಬರತಾನ ಹ್ಯಾಂಗ ? ಏನು ತಿರಿಗಿ ಬರತಾನೋ, ಅಲ್ಲೇ ಎಲ್ಲೆಯಾದರೂ ಪೋಲಿಸರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಬಿಡತಾನೋ ! ಈಗ ನಾ ಹೇಳುವ ಆಳಿಯ ಬ್ಬಾರೇ ! ಆ ಏನಾ ಕಾವೇರಿನ್ನ ನೋಡಲಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅಂದು ಒಪ್ಪಿ-ಕೂಳ್ಳ ದನ ಹೋಗಿದ್ದ ನರಾ... ವಂಶಜ್ಞಾ—ಅಂತ ! ಆತ ಈಗ ಕಾವೇರಿನ್ನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೆ ಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೀ ಕೊಟ್ಟಾನಂತ ! ಅದರ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾತು-ಕಢೀ ಆಡಲಿಕ್ಕಂತ, ಈಗ ಐದುಸರೆ ಗಂಟೆಕ್ಕೆ, ಆತನ ಸ್ನೇಹಿತರಿಬ್ಬರು ಬರುವರು ಇದ್ದಾರಂತ ! ನೀ ಸ್ವಲ್ಪ ಚಪಾ-ಕಾಫೀ ಏನಾದರೂ ಸಿದ್ಧತಾ ಮಾಡಿ ಇಡು. ”

ವೇಣುಕೃ ಸಹನೆಯಿಲ್ಲದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಕೇಳಿದರು :

“ ಅಲ್ಲಾ ! ಇದೇನು ಹುಡುಗಾಟಾ ಅಂತ ಕೇಳತೀನಿ ನಾನು ! ನಾವು ಒಂದೇ ಸವನೇ ಗಂಟುಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರರಾಯ, ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಾ ಬಿಟ್ಟು, ಮುದ್ದಾಂ ಹೊರಟು ಹೋಗ್ಯಾನ ! ‘ ನಾ ಎಲ್ಲಾ ಒಪ್ಪಿಸಿಗೊಂಜು ಬರತೀನಿ; ನೀವು ಯಾವ ಚಿಂತಿನೂ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ್ರೀ ’ ಅಂತ ಆಶ್ವಾಸನಾ ಕೊಟ್ಟಾಂಗನ ಹೇಳಿ ಹೋಗ್ಯಾನ. ಈಗ ಇವರು ಬರತಾರಂತೀರಿ ! ಇವರ ಜೋಡೀ ಏನು ಮಾತಾಡುವವರು ನೀವು ? ”

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ಏನು ಮಾತಾಡುವವರೂ—ಅಂದರ ? ವರದಕ್ಷಿಣೆ, ವರೋಪಚಾರ, ಮದಿವಿ, ಮುಹೂರ್ತ, ಇವನ್ನನು ಮಾತಾಡೂದು ! ಇನ್ನೇನು ಮಾತಾಡತಾರ ? ”

“ನುತ್ಲ ಅಲೈ ರತ್ತಾಕರರಾಯ ಒಪ್ಪಿ ಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರ? ಅವರಿಗೇನು ಹೇಳಬೇಕಂತೀರಿ ? ”

“ ನೋಡು, ಮಳೇ ನೀರು ಬಿಟ್ಟು ಮಂಜಿನ ನೀರಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿರಿ— ಅಂತ ಹೇಳೂ ಮಾತು ನಿಂದು ! ರತ್ತಾಕರರಾಯನ ಮಾತಿಗೆ ಅವರು ಒಪ್ಪಿ- ಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲಾ—ಅನ್ನು; ಆಗ ಏನು ಮಾಡತೀ ನೀನು ? ”

“ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು ಅನ್ನಿ; ಆಗ ನೀವು ಏನು ಮಾಡತೀರಿ ? ”

“ ಸುಮ್ಮನನು ಮಾತಿಗೆ ಮಾತು ಎದುರು ಒಡ್ಡಿ ವಾದಾ ಹಾಕಬ್ಯಾಡ ! ಅವರು ಬರೂ ಹೊತ್ತು ಆತು ! ಲಗೂನನು ಹೋಗಿನ್ನು ಒಳಗ ! ”

ಕಾವೇರಿಯ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಬನಿಯು ಕೋಡಿಯೊಡೆಯಿತು. ಅಳುವೂ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿತು. ಅಳುವಿನೊಂದಿಗೇ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಅವರು ಬಂದು ಏನಂಬೂದನ್ನು ಹೇಳೂತನಕಾ....ಅಣ್ಣಾ, ನೀವು ಈಗ ಯಾವ ಮಾತೂ ಮಾತಾಡಬ್ಯಾಡಿ ! ರತ್ತಾಕರರಾಯ....” ಎಂದು ಏನೋ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುಸಾಗಲೇ, ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಟಾಂಗಾ ಬಂದು ನಿಂತ ಸಪ್ಪುಳವಾಯಿತು. ತಾಯಿ-ಮಗಳು ತಟ್ಟನೆ ಒಳಗೆ ಹೋರಬಿ ಹೋದರು. ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೆ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯಾದಂತಾಯಿತು. ಟಾಂಗಾದಿಂದ ಇಳಿದು ಒಳಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಕರೆದು ಸ್ವಾಗತಿಸಬೇಕೆಂಬುದೂ ಅವರಿಗೆ ಮರೆತು ಹೋಯಿತು ಶೀಘ್ರ, ದತ್ತೂ ಇಬ್ಬರೂ ನೇರವಾಗಿ ರಾಯರು ಕುಳಿತಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟರು. ಆಗ ಹುಚ್ಚು-ನೆಬ್ಬಾದ ಮುಖದಿಂದ ರಾಯರು ಎದ್ದು ನಿಂತು ಗಾಬರಿಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ಓ ! ಬರಿ, ಬರಿ ! ನಾನು....ನಾನು ಇದೇ ಈಗ ಕಚೇರಿಯಿಂದ ಬಂದೆ ! ಬರಿ, ಕೂತುಕೊಳ್ಳಿ ! ”

ಇಬ್ಬರೂ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ತಾವು ಎಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು- ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಗೊಂದಲಗಿಟ್ಟಿರುವಾಗಲಿ, ವೇಣುಕೈ ಒಳಗಿಂದ ಜಮಖಾನೆಯೊಂದನ್ನು ತಂದು ಪದಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿದರು. ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಅದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೇಳಿದರು :

“ ನೀವು ಬರುವ ಸಂಗತಿ ಮನ್ಯಾಗ ಮೊದಲನೆಯ ಗೊತ್ತು ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನನಗೂ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ತಡಾನೂ ಆಯಿತು! ಅದಕ್ಕೂ ಮನ್ಯಾಗ ಯಾವ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಆಗಿಲ್ಲ! ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು! ”

ಶೀನಪ್ಪ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತಾ ಈಗ ಏನು ಬೇಕಾಗೇದ ರಾಯರ? ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯದ ಮಾತು ಮುಖ್ಯ! ಈಗ ಆ ಮಾತು-ಕಛೀ ಆಡಿ ಮುಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರ ಆತು! ಇನ್ನೇನೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ! ಯಾಕೋ ದತ್ತಪ್ಪಾ!”

“ ಆಹಾ! ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿಂದು ಬೇಕಾಗೇದೇನು ನಮಗ!” ದತ್ತು ನುಡಿದ!

ಆಗ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಗಂಟಲನ್ನು ಹಸಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೇಳಿದರು:

“ ಈಗ ಮಾತು-ಕಛೀನೂ ಮುಂದುವರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರದ್ದಾಂಗ, ಬಿಕ್ಕಟ್ಟು ಬಂದು ಕೂತುನು! ಅಂದೇ ನಿಮ್ಮ ವೆಂಕಣ್ಣ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರ, ನಮಗ ಯಾವ ತೊಂದರಿಯೂ ಇರತದ್ದಿಲ್ಲ! ”

ಆತುರಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ದತ್ತೂ ಕೇಳಿದ :

“ ಅಂದರ? ಈಗ ಮತ್ತಾರಾವರೂ ಬಂದು ಕನ್ಯಾ ನೋಡಿ, ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಹೋಗಾರ ಏನು? ”

“ ಹುಂ, ಅಂದರ.... ಹುಂ! ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ಣ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿಲ್ಲಾ ಅನ್ಯ! ಆದರ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ್ದಾಂಗ ಆಗೇದ!”

ಶೀನಪ್ಪ ಕೇಳಿದ :

“ ವರಾ ಎಲ್ಲಿನು? ಯಾವ ಊರಿನದು? ಈಗ ಮಾತು-ಕಛೀ ನಡದ್ದೇನು? ”

“ ಹುಂ! ಅವನ್ನೂ ಮಾತು-ಕಛೀ ಆಡೀ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕಂತು ರತ್ನಾಕರರಾಯರು, ಇಂದ ಬಿಳಗಿನ ವೇಟಾರಿನಿಯನು ಹೊರಬು ಹೋಗ್ಯಾರ! ಇಂದ ಹೋಗೂ ಮುಂವ, ಅವರು ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬಂದು ಭಿಟ್ಟೀ ಆಗೇ ಹೋದರು! ನಿಮ್ಮ ವೆಂಕಣ್ಣನ ವಿಷಯ ನನಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊದಲನೆಯ ಗೊತ್ತು ಆಗಿದ್ದರ, ರತ್ನಾಕರರಾಯರಿಗೆ ಹೋಗಬ್ಯಾಡ್ರೀ ಅಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಬಿಡತದೆ! ”

ಶೀನವು ಕುತೂಹಲಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ ಹುಂ ಹುಂ ! ಹಾಂಗಾದರ, ರತ್ನಾಕರ ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸಕ್ಕಂತ ಹೋಗ್ಯಾ-
ನೆನು ? ಇಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ಹಿಡಿದು ಹಾಕಬೇಕಂತ, ಒಂದನು ಸವನನು
ಹುಡುಕಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾತ್ರಲಾ ! ”

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಬೆದರುದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ಹೌದು ! ನಾನೂ ಕೇಳೇನಿ ಈ ಮಾತು ! ರತ್ನಾಕರರಾಯರು
ಹೊರಟು ಹೋದ ಮ್ಯಾಲ ನನಗ ಈ ಸಂಗತಿ ಗೊತ್ತಾತು ! ”

“ ಹಾಂ ಹಾಂ ! ಹೀಗೇನು ? ರತ್ನಾಕರ ಯಾವ ಊರಿಗೆ ಹೋಗ್ಯಾನೆ ?
ವರ ಯಾರು ? ”

“ ಊರನ ? ಮುಪ್ಪಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗ್ಯಾರ ! ಅಲ್ಲೇನೋ ನಿಮ್ಮ ಈ
ವೆಂಕಣ್ಣನ ಅಣ್ಣ ಒಬ್ಬರು ಇದ್ದಾರಂತ ! ರತ್ನಾಕರರಾಯರು ಅವರನ್ನು ಭಾಳ
ಸಿಫಾರಸು ಮಾಡಿ ಹೇಳ್ವಾರ ! ಮನ್ಯಾಗ ಹೆಂಗಸರಿಗೂ ಅವರ ಸಿಫಾರಸು
ಒಪ್ಪಿಗಿ ಆದ್ದಾಂಗನ ಕಾಣಿಸತನದ ! ನಮ್ಮ ಮಗಳು ಕಾವೇರಿ ಸುಡ್ಧಾ, ಆ
ವರನ್ನು—ಹಳ್ಳಿಯೂರವನಾದರೂ— ಮಾಡಿಕೋತೀನೀ ಅಂತ ಒಪ್ಪಿಗೀ
ಕೊಟ್ಟುಳ ! ಈಗ ರತ್ನಾಕರರಾಯರು ಹೋಗ್ಯಾರ ! ಆ ವರನ ಒಪ್ಪಿಗೀ
ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರ, ಮುಂದೆ ನಾವೂ ನೀವೂ ಮಾತು-ಕಥೀ
ನಡಿಸೂ ಕಾರಣನ ಇಲ್ಲಾ— ಅನ್ನೂ ಹಾಂಗ ಅದ ಪರಿಚ್ಛಿತಿ ! ಏನನ ಅನ್ನಿ !
ವೆಂಕಣ್ಣ ಆದೇ ದಿವಸ ಒಪ್ಪಿಗೀ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರ ಭಾಳ ಚೆಲೋ ಆಗ-
ತಿತ್ತು ! ನನುಗ, ಇಂಫಾ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರಸಂಗದೊಳಗ ಸಿಗೂ ಕಾರಣವೇ
ಬೀಳತರಲಿಲ್ಲ ! ”

ದತ್ತೂ ಹೇಳಿದ :

“ ನಿಮ್ಮ ಮಾತೂ ಸರಿ ಅನ್ನಿ ! ಆದರ ಈಗ ಮತ್ತೇನಾದರೂ ಪುನರ್ವಿ-
ಚಾರ ಮಾಡಲಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಇದ್ದರ ನೋಡಿ ! ”

“ ನನ್ನ ಮನಸಂದರ ನೋಡಿ ರಾಯರ ! ನಮ್ಮಂತವರಿಗೆ ವೆಂಕಣ್ಣ -
ನಂಥಾ ಸರಕಾರೀ ನೌಕರೀ ಅಳಿಯ ಸಿಕ್ಕರನನ ಎಲ್ಲಾ ಅನುಕೂಲತಾ
ಆಗತನದ ! ಈ ದೇಶಭಕ್ತೀ ಮಾಡಿಕೋತನ ತಿರುಗಾಡುವವರದು ಏನು
ನೇನು ? ಅವರದು ಒಂದು ಕಾಲು ಹೊರಗ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲು ತುರಂಗ-

ದೊಳಗ! ಇಂಥವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ, ನಮ್ಮ ಕಾವೇರೀ ಜನ್ಮ ಹ್ಯಾಂಗ ಸುಖ-
ದ್ದಾದೀತು—ಅಂತ ನನಗ ಅನಿಸತೃದ! ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಹೆಂಗಸರೂ ಅಂದರೆ
ತೀರಾ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಜನಾ ಇರತಾರ! ಒಮ್ಮೆ ಯಾವದಾದರೂ ಮಾತನ್ನು
ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿ ಅದಕ್ಕೂ ತೆಕ್ಕಬಿದ್ದು ಬಿಡತಾರ!
ಇದರೊಳಗ, ನಮ್ಮಂಥವರಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಮಾತಾಡೂದೂ ಅಂದರೆ, ಕಠಿಣ
ಪ್ರಸಂಗ ಬರತೃದ! ಒಂದು ಮಾತು ನಿಸುಗ. ಹೇಳೂದಂದರೆ : ನಿಸ್ಮ
ವೆಂಕಣ್ಣನ ಅಣ್ಣ ಕಾವೇರಿನ್ನ ಮಾಜಿಕೊಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೀ ಕೊಟ್ಟು—
ನಿರ್ವಾಹವೇ ಇಲ್ಲ; ಇನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೀ ಕೊಡದೇ ಹೋದರೆ, ನಾ ನಿಸ್ಮನ್ನ
ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕರಿಸಿ ಹೇಳತೀನಿ! ಆಗ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಕಾವೇರಿನ್ನ ಕೊಡುವ
ವಿಚಾರದ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸೂಂತ! ಗೊತ್ತಾತೀನು ದತ್ತರಾವ್ ?
ತಿಳಿತೀನು ಶೀನಪ್ಪಾ! ”

ಶೀನಪ್ಪ ನಿರಾಶೆ-ಆಶೆಗಳ ತೂಗಾಟದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಎಲ್ಲಾ ತಿಳಿದ್ದಾಂಗಾತು! ಈಗೇನು ಮಾಡೂದು? ಬಂದ ಹಾದಿಗೆ
ಸುಂಕ ಏನೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗಲಿ, ನಾ ಹೋಗಿ ಈ ವಿಷಯ ಎಲ್ಲಾ ವೆಂಕಣ್ಣನ
ತಿಳಿಸತೀನಿ! ಮುಂದಿನ ಮಾತು ಮುಂದೆ! ದೇವರು ಇದ್ದಾನೆ! ವೆಂಕಣ್ಣ-
ಕಾವೇರಿ ಇವರದು ಲಗ್ನ ಆಗಲೇಬೇಕಂತ ಈಶ್ವರೀ ಸಂಕೇತ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿ-
ದ್ದರೆ, ನೀವೇನು ಮಾಡತೀರಿ? ನಾ ಏನು ಮಾಡತೀನಿ? ರತ್ನಾಕರರಾಯ
ಏನು ಮಾಡತಾನೆ? ಆಗಲಿ, ನಮಗಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡ್ರಿ! ನಡೀ ದತ್ತಣ್ಣಾ
ಹೋಗೋಣು! ”

ಎಂದು ಇಬ್ಬರೂ ಏಳಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ವೇಣಕ್ಕ, ಕಾಫೀ ತುಂಬಿದ
ಮೂರು ಕಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಂದು ಹೊರಗೆ ಇಟ್ಟರು. ಗೋಪಾಲರಾಯರು,
‘ಓ! ಮರೆತೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೆ! ಕಾಫೀ ತಗೊಂಡು ಹೋಗಿ!’ ಎಂದು ಹೇಳಿ,
ಕಾಫಿಯ ಕಪ್ಪುಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ತಾವು
ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು.

ಶೀನಪ್ಪ ಕಾಫೀ ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ತಾನು ಹಿಂದೆ ಬಂದಾಗ
ನೋಡಿದ ದೃಶ್ಯ ನೆನಪಾಗಲು ತೊಡಗಿತು; ಲಕ್ಷಣವತಿಯಾದ ಅಲಂಕೃತ
ಕನ್ಯೆ ಕಾವೇರಿ! ಹೊಸಕಾಲದ ಚೆಲುವೆ ಕುಮುದಾ! ಇಬ್ಬರೂ ಈಗ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಅಂದಿನ ಊದುಬತ್ತಿಯ ನರುಗಂಪು ಇರಲಿಲ್ಲ. ರುಚಿ-ರುಚಿಯಾದ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಂದಿನದು ಲೀಲಾವತಿಯಾದ ಕುಮುದೆಯ ಕೈಯಿಂದ ದೊರೆತ ಸುಧಾಸಮಾನವಾದ ಚಹಾ! ಇಂದಿನದು ಹಾಲು ಸಾಲದಿರುವ ಹಳೆಯ ಹುಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದ—ರಸಹೀನವಾದ ಕಾಫಿ!

ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಕುಡಿದ ಶೀನಪ್ಪ, ದತ್ತಾನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟ. ಕೊನೆಯ ನಮಸ್ಕಾರ ಹೇಳುವುದು ಇವರಿಗೂ ಮರೆಯಿತು; ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೂ ಮರೆಯಿತು.

೧೫ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ರತ್ನಾಕರ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದ್ದ. ಹೆಜ್ಜೆ-ಕೂತ ಎತ್ತುಗಳಾದುದರಿಂದ, ಬಂಡಿ ನಿದಾನವಾಗಿ ಸಾಗಿತ್ತು. ಎರೆಯ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೆ ದಾರಿಯಾದುದರಿಂದ, ತಗ್ಗು-ಮಿಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲದೆ ಹೇಳಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಸಮನಾದ 'ಲೈನದಾರಿ'ಯಂತಿದ್ದಿತು. ಬಂಡಿಗೆ ಕೊಲ್ಲಾರಿ ಕಟ್ಟಿ ಬದಿರಿನ ತಡಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದುದರಿಂದ, ಬಿಸಿಲಿನ ಬಾಧೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಗುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಎರಡು ಮೂರು ಮೈಲು ಹೋದ ಮೇಲೆ, ರತ್ನಾಕರ ಬಂಡಿಯ ಆಳನ್ನು ಕೇಳಿದ :

“ ಈ ಬಂಡಿ ರಂಗಣ್ಣನರದೇ ಏನು ? ”

“ ಹೌದರಿ! ನೂಲಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕಂತೂ ಈ ಬಂಡಿನೂ ಈ ಎತ್ತುಗೊಳನೂ ಇಟ್ಟಾರರಿ! ಹೊಲ-ಮನೀ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ಯಾರೇ ಬಂಡಿ-ಎತ್ತುಗೊಳು ಅದಾವ್ವಿ ! ”

“ ಹಂ, ಹಂ! ಅವರ ಕೆಲಸ ಎಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೇ ರೀತಿಯದ ನಡವದ ಅಲ್ಲ? ”

“ ಅದನ್ನೇನ ಕೇಳತೀರೀ ಯವ್ವಾ! ಊರ ಮಂದಿ ಇಷ್ಟು ಯಾಕ; ಸುತ್ತುಮುತ್ತಿನ ಹಳ್ಳೀ ಜನಾ ಮುದ್ದಾ ಅವರ ಉಸಕಾರಾ ಕೊಂಡಾಡತಾರ! ಇಷ್ಟ ಹಳ್ಳಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹಾರುವರ ಮನಿಗೋಳ ಅದಾವ್ವಿ! ಅದರೊಳಗೆ ರಂಗಣ್ಣ-ವರಂತಾ ಮನಿಶಾರು ಒಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರು ಸಿಗೊದಿಲ್ಲರಿ! ಇಷ್ಟು ಅಲ್ಲರಿ ರಾಯರೂ ತಿರಿಗಿ ಆ ಮಂದೆಲ್ಲಾ ರಂಗಣ್ಣನರ ಮ್ಯಾಗ ಹೊಟ್ಟೀಕಿಚ್ಚು ತೋರಿಸತಾರಿ! ”

“ ಅದ್ಯಾಕವಾ, ಹೊಟ್ಟೀಕಿಚ್ಚು ಯಾಕ ತೋರಿಸತಾರ ? ”

“ ಮತ್ತೆ....ತೋರಸನರಸ ಅಲ್ಲಿ ! ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ ಹೆಳ್ಳಿ ಮಂದಿ-ಯೊಳಗ, ಏನಸರೇ ಕಿಳ್ಳಿಕ್ಯಾತನಾ ಮಾಡಿ ಜಗಳಾ ಹೆಚ್ಚು; ಅವರನ್ನು ಕೋರ್ಟು ಕಚೇರಿ -ಅಂತ ಮ್ಯಾಲಕ್ಕ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ದುಡ್ಡು ಹಾಳು ಮಾಡಸೂದು—ತಾವೂ ತಿನ್ನೂದು—ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡತಿದ್ದರು. ಈಗ ಅದು ನಿಂತು ಹೋಗಿಯಿತ್ತು. ಈಗ ನೆರಿಹೋರಿ ಹಳ್ಳ್ಯಾಗಿನ ಒಂದಸ ಒಂದು ನ್ಯಾಯನೂ ಮ್ಯಾಲಕ್ಕ ಹೋಗೂದಿಲ್ಲರಿ ! ಎಲ್ಲಾರೂ ಓಡಿ ಓಡಿ, ರಂಗಣ್ಣವರ ಕಡೇನೂ ಬರತ್ತಾರ್ರಿ ! ಲಂಚದ ಮ್ಯಾಲಸ ಲಗಾ ಹೊಡಿಯೂ ಮಂದಿರಿ ! ಈಗ ಅದು ಸಿಗವೊಲ್ಲದು; ಅಂತಸ ರಂಗಣ್ಣವರನ್ನ ಕಂಡರ ಆ ಜನಕ್ಕೆ ಆಗೂದಿಲ್ಲರಿ!”

“ ಕೆಟ್ಟ ಜನ ! ದುಡಿದು ಶ್ರಮಾ ಸಹಿಸಿ ಸಂಪಾದಿಸೂ ಚಟಾನಸ ಉಳಿದಿಲ್ಲ, ಆ ಮಂದಿಯೊಳಗ ! ”

“ ಅವರ್ಯಾಕ ದುಡಿದಾರ್ರಿ ರಾಯರ ! ಆಯತಾಗೇ ಮಳ್ಳಜನಾ ಅವರ ಮನಿತನಕಾ ಹೋಗಿ ಹಿಡಿ ಹಿಡಿ ಹೆಣಾ ಕೊಡತಿತ್ತು. ಹೆಬ್ಬ-ಹುಣ್ಣಿವೀ ಅಂತ ಹೇಳಿಕೊಂಡು, ಹೋಳಿಗಿ-ತುಪ್ಪಾ ಹೊಡೀತಿದ್ದರು. ಈಗ ಅದು ಬಂದ್ ಆದರೂ ಅವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಬುದ್ಧಿ ಬೆಟ್ಟಿ ಆಗಿಲ್ಲರಿ ! ರಂಗಣ್ಣವರ ವಿರುದ್ಧ ಹಳ್ಳಿ ಮಂದಿಯೊಳಗೆಲ್ಲಾ ಏನೇನಾರೇ ಹೇಳಿ, ಹೆಸರ ಕೆಡಸಬೇಕಂತ ಕಾರ. ಭಾರಾ ನಡಿಸ್ಸಾರ್ರಿ ! ”

ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ತುಂಬ ಅಸಮಾಧಾನವೆನಿಸಿತು. ಸುಮ್ಮಗೆ ಕುಳಿತು ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದ; ‘ ಏನಿದು ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ದುಸ್ಥಿತಿ ! ನೋಡಿದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸ್ವಾರ್ಥದ ತೊತ್ತಳದುಳಿತ ! ಭಾರತೀಯರ ಜೀವನ-ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಸಾರುತಿರುವುದು ತ್ಯಾಗದ ದಾರಿಯನ್ನ ! ಆದರೆ ಇಂದಿನ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜ ನಿಂತುಕೊಂಡದ್ದು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ! ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಇದೇ ಹಾಡು ! ನಮ್ಮ ತ್ಯಾಗಬೋಧಕ ಮಂತ್ರ-ವಚನಗಳೆಲ್ಲ ನುಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಳಿದಿವೆ ಹೊರತು ನಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ ! ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ! ಅಯ್ಯೋ ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಪ್ರಜ್ವಲಿತ ದೀಪವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ? ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬೆಳಕನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂದರೆಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ ಬಿರುದು ! ಇಂದು ಅಂತಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ ಎಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗಾದರೂ ಬೀಳುವುದೇ ? ಸೋನಾರಿತನ, ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನ,

ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ, ವಾಚಾಳತನ—ಇವೇ ಇಂದಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿವೆ. ನಿಜವಾದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಒಬ್ಬ ನಾಯಕನನ್ನೊಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಅವನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದು ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಗುಂಪುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬದುಕಬಹುದು. ಗುಂಪಿನ ಬಲ, ಆ ಗುಂಪಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸುಖಸಾಧಕವೂ ಆಗಬಹುದು! ಆದರೆ ಈ ಜ್ಞಾನಲವ ದುರ್ವಿದಗ್ಧ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ದುರ್ದಲೆಯನ್ನು ಹೇಳಲಾಸಲ್ಲ! ವ್ಯಕ್ತಿ-ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅಹಂಕಾರ-ಸ್ವಾರ್ಥಗಳು, ಇವರಲ್ಲಿಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ಹುಡಿಗೂಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿವೆ ಸರ್ಕಾರದ ಕಾಯಿದೆಗಳು ಇವರನ್ನು ಹೆದರಿಸಬಹುದು ಹೊರತು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ ಜೀವಾಳದ ಧರ್ಮ-ನೀತಿಯ ಕಾಯಿದೆಗಳು ಇವರನ್ನು ಏನೂ ಮಾಡಲಾರವು. ತಾವು ಬೇಡಿದಾಗ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಇವರು ದೇವ-ದೇವತೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಾರೆ; ಕಾಮನಾಭಾವದಿಂದಲೇ ಇವರು ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜೆ-ಪುರಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ದೇವ-ದೇವತೆಗಳೂ ಲಂಚಗುಳಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿದ್ದಂತೆ. ದೇವರನ್ನು ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ನೋಡುವವರು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಯಾವ ಭಾವನೆಯಿಂದ ನೋಡಬಹುದು... ಅಯ್ಯೋ!”

ಬಂಡಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಲಿತ್ತು; ರತ್ನಾಕರನ ಯೋಚನಾ ಪ್ರವಾಹ ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಲಿತ್ತು. ಹೊರಗಿನ ಬಿಸಿಲು ಸಂಜೆ ಸಮಾಪಿಸಿ ತಂಪಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದಿತು; ಆದರೆ ರತ್ನಾಕರನ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಎದ್ದ ಯೋಚನೆಯ ಕಾವು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಬಿಸಿಯಾಗುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದಿತು:

‘ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಮನುಷ್ಯರೆಂದು ನೋಡುವ ಭಾವನೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಉಳಿದೇ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನೆಯ ಸುಪ್ರಸಂಗವೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ, ಆ ಪ್ರಸಂಗ ಸಂಬಂಧಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮಿತ್ರರಾಗುವರು. ಅದಾವುದೂ ಇಲ್ಲದಾಗ, ಆಪ್ತರು-ಇಷ್ಟರು—ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಉಪೇಕ್ಷೆ, ಔದಾಸೀನ್ಯ, ಪರಕೀಯ ಭಾವಗಳಿಂದ ನೋಡುವರು. ಎಂತಲೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಟನೆಯ ಬಲವು ಇವರಲ್ಲಿ ಔಷಧಕ್ಕೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸುಖ-ಸಮಾಧಾನಗಳೆಂಬುವು ಯಾವ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಕೊರಗುಸರಾದರೂ, ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಸಹಾನುಭೂತಿ ಸಹಕಾರದ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ನೋಡಲಾರದು. ಅವರಹರ ಕೊರತೆ-

ಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ಅಸಹಿಷ್ಣುತೆ, ಮತ್ಸರ, ಈರ್ಷ್ಯೆ, ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದ ವಿಧ್ವಂಸಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತಿವೆ ಹೊರತು, ಪ್ರೇಮ-ಸ್ನೇಹ-ಸಹಿಷ್ಣುತೆ-ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಧಾಯಕ ಭಾವಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ....'

‘ಇನ್ನು ಒಂದ ಮೈಲು ಉಳಿತು ನೋಡಿ ಮುದ್ದಾಪುರ!’ ಎಂದು ಆಳು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ರತ್ನಾಕರನ ಕಿವಿಗಳು ಕೇಳಿದುವಷ್ಟೆ! ಒಳ-ಮನಸ್ಸಿನ ವರೆಗೆ ಕಳುಹಲಿಲ್ಲ! ಬಂಡಿಯಾಳು ಏನೋ ಹೇಳಿದನೆಂಬುದರ ಅರಿಯರಿಕೆಯಾದಾಗ, ರತ್ನಾಕರ ‘ಹುಂ ಹುಂ! ಹೀಗೇನು?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ಆಳು ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದ; ಏನೋ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿರುವರೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡು ಸುಮ್ಮನಾದ. ಬಂಡಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿತ್ತು; ರತ್ನಾಕರನ ಯೋಚನಾ-ರಥವೂ ಮುಂದುವರಿಯಿತು :

‘ಇಂತಹ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶೈಥಿಲ್ಯದ ಮೂಲಕವೇ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲ-ರಾಯರಂತಹ ದುಃಖ-ದುಗುಡಗಳ ಮೂರ್ತಿಗಳೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ತುಂಬಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಜನರೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ, ದಿನಕ್ಕೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಶೈಥಿಲ್ಯ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲಿದೆ. ಅವರೊಳಗೇ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಡುತ್ತಲಿರುವ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ನಮ್ಮ ಸಮಾಜವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಏಳಿಸಿ-ವಿಚ್ಛಿನ್ನಗೊಳಿಸುತ್ತಲಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಭಾವವೇ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಾವೇರಿಯಂತಹ ಸದ್ಗುಣಿಯಾದ ಸುಂದರಿಯಾದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಲಗ್ನವೂ ಸುಲಭ ರೀತಿಯಿಂದ ಆಗದಂತಹದು ನಮ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅವನತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ....!

ಪಾಪ! ನಾನು ಕಾವೇರಿಯ ತಾಯಿ-ತಂದೆಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಸದ ಮೂತನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ರಂಗಣ್ಣ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲವೆ? ಕಾಲವೊಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಬಂದು ಕುಳಿತಿದೆ! ರಂಗಣ್ಣ ಈಗ ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಗತಿಯೇನು? ನಾನು ಹೇಳಿದರೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇದ್ದ ರಂಗಣ್ಣ, ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರಲಾರ! ಸರಿ, ಅವನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಕಾವೇರಿಯ ಮದುವೆಯ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾನು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಸುಭದ್ರೆಯ ಮದುವೆಯದೊಂದು ವಿಚಾರ! ಅಬ್ಬಾ, ಆ ವಿಚಾರ ನನ್ನ

ಎದೆಯನ್ನೇ ನಡುಗಿಸುವುದು. ಸುಭದ್ರೆ, ಮುಗ್ಧಸ್ವಭಾವದವಳಾದರೂ ಹುಡುಗಿ ದುಷ್ಟೆಯೇನೂ ಆಲ್ಲ. ಕಣ್ಣು-ಮೂಗಿನಿಂದ ಚೆಲುವೆಯಾಗಿಯೂ ಇದ್ದಾಳೆ. ನಾನು ಆತ್ಮಿಯಭಾವದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಬಹುದಾದರೂ, ಸಹಚಾರಿಣಿಯನ್ನಾಗಿ ವರಿಸಲು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಸಿದ್ಧವಾಗಲೊಲ್ಲದಾಗಿದೆ. ನಾನೂ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ; ನನಗೂ ಬೇಕು-ಬಿಡಗಳಿವೆ. ಒಲ್ಲೆನೆಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಎಂದೂ ಒಪ್ಪಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾರದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತ್ಯಾಗದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಕಾರ್ಯವು ನನ್ನನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂಡಲು ಕೊಡುವುದೇ? ಈಗ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಹೊರಟಿರುವ ಸರಕಾರದ ವಾರಂಟು, ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಎತ್ತಕಡೆಗೆ ನೂಕುವುದೋ ಅದರ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಕೋಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ ಎಷ್ಟು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೊಳೆಯಬೇಕಾಗುವುದೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಜೀವನದ ಭವಿಷ್ಯ ನನಗೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಜೀವನದ ಸುಖಭವಿಷ್ಯದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಹಾಗಾದರೆ ಸುಭದ್ರೆಯ ಹಟವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಡಿಸಬೇಕು?.....

ಕಾವೇರಿಯ ಮದುವೆಗಿಂತ ಸುಭದ್ರೆಯ ಮದುವೆಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇದೆಯೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಸುಭದ್ರೆಗೂ ಒಳ್ಳೆಯ ವರ ಸಿಕ್ಕು ಆಕೆಯ ಜೀವನ ಸುಖ-ಸಮಾಧಾನಗಳಿಂದ ಸಾಗಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗುವಂತೆ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳಲೇ?.... ಛೇ! ಇದೆಂತಹ ಸ್ವಾರ್ಥದ ವಿಚಾರ ನನ್ನದು! ಕಾವೇರಿಯ ಸಲುವಾಗಿಯೆಂದು ಹೊರಟು ಬಂದಿದ್ದು, ಈಗ ನನ್ನ ಮೇಲಿನದೊಂದು ಹೊರೆಯಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವಾರ್ಥಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸುಭದ್ರೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಸೂಚಿಸಬೇಕೆ? ಹಾಗಾದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಂಬಿಕುಳಿತಿದ್ದ ಗೋಪಾಲರಾಯರನ್ನು ವಂಚಿಸಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಇಂತಹ ಸ್ವಾರ್ಥಪೂರಿತ ವಂಚನೆಯೇ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿದೆ. ಅಂತಹ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ನಾನೂ ಬಲಿಯಾಗಬೇಕೆ? ಛೇ! ಬೇಡ, ಬೇಡ! ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸುಭದ್ರೆಯ ವಿಚಾರ ನನ್ನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದೇ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ....'

ಮುದ್ದಾಪುರವನ್ನು ಬಂಡಿ ಸಮಾಪಿಸಿತು. ಸಂಜೆಯ ಸುಳಿಗಾಳಿ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ತಂಪುಗೊಳಿಸಿತ್ತು. ಮನೆಗೆ ಹೊರಟಿರುವ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಮುಗಿಲಲ್ಲಿ ಕಲಕಲಿಸತೊಡಗಿದ್ದುವು. ಹತ್ತಿರ ಬಂದ- ಮುದ್ದಾಪುರದ ಜನರ ಸಂಜೆಯಡಿಗೆಯ ಹೊಗೆ, ಸುಳಿಸುಳಿಯಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೇರುತ್ತಲಿತ್ತು.

ಬಂಡಿಯಾಳು ಹೇಳಿದ: 'ರಾಯರ! ಊರು ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿತರಿ!' ರತ್ನಾಕರನು ವಿಚಾರಲೋಕದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು, ಬಟ್ಟೆ-ಬರೆ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತ.

೧೬ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಬಂಡಿ ಮುದ್ದಾಪುರವನ್ನು ತಲ್ಲಿ ರಂಗಣ್ಣನ ಮನೆಯ ಮುಂದಣ ಹೊರ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತಿತು. ಆಗ ದೀಪ ಹತ್ತುವ ವೇಳೆಯಾಗಿದ್ದಿತು. ಬಂಡಿ ಬಂದ ಸಪ್ಪುಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ರಂಗಣ್ಣ ಮನೆಯೊಳಗಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ರತ್ನಾಕರನು ಬಂಡಿಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ನಿಂತಿದ್ದ. ಮಬ್ಬು-ಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರನ ಮುಖವು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ; ಮೈಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡ ವೇಷ-ಭೂಷಣಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಂಡುವು. ಈ ವೇಷ-ಭೂಷಣದವರು ಇಲ್ಲಿಗಾರು ಬಂದಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದೆ, ಬೆರಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಯಾಳನ್ನು ಕೇಳಿದ :

“ ಮತ್ತಾರು ಬಂದಾರೋ ಸಿದ್ಧ ಣ್ಣಾ ! ”

ಬಂಡಿಯಾಳು ಉತ್ತರಕೊಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ನೊದಲೇ ರತ್ನಾಕರನು ನಗೆ-ಯಾಟದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಯಾರ ಬಂದಾರಂಬೂದು ಅವಗೇನು ಗೊತ್ತು ? ನಿನಗಿರೇ ಗೊತ್ತಾಗತಕ್ಕದೇನು, ನೋಡು ಹತ್ತರ ಬಂದು ! ”

ಧ್ವನಿಯು ರತ್ನಾಕರನದಾಗಿ ತೋರಿತು. ಆತುರದಿಂದ ಹಾಂಬಂದಂತೆ ರಂಗಣ್ಣ ರತ್ನಾಕರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೋಡಿದ: ” ಯಾರು ರತ್ನಾಕರ ? ಇದೇನಿದು ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೇ ಅವತಾರ! ಪತ್ರಇಲ್ಲ, ಉತ್ತರ ಇಲ್ಲ! ಒಮ್ಮೆಲೇ ಧೂಮಕೇತುವಿನ ಹಾಂಗ ಇಳಿದು ಬಿಟ್ಟೆಯಲಾ ! ಅಲ್ಲಾ, ಇದೇನು ಸೋಂಕು ? ಈ ವೇಷ ಏನೀದು ? ”

ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟ. ಬೆರಗು-ಹಿಗ್ಗುಗಳು ರಂಗಣ್ಣನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಸದಂತಾಗಿದ್ದುವು. ನಗುನಗುತ್ತ ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ :

“ ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಸೋಂಗಳ ಇದು ! ಯಾಕ ? ಈ ವೇಷಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಊರ ಆಗಸೀ ಬಾಗಿಲಿನೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಇಲ್ಲೇನು ಮತ್ತು ? ”

“ ಈ ವೇಷಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಈ ವೇಷಾ ಹಾಕಿಕೊಂಡವರಿಗೆ ನಿರ್ವಾಹ ಇಲ್ಲದೆ ಪ್ರವೇಶ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ನಡಿ ನಡಿ ! ಒಳಗೆ ನಡಿ ! ಈಗ ಯಾವ ಊರಿಂದ ಬಂದಿ ? ”

“ ಇದ್ದ ಊರಿಂದೆನಿಸ ಹೊರಟು ಬಂದೀನಿ ! ನಾನು ಈ ವೇಷಾ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳದ ಇದ್ದರ, ಈ ಊರಿಗೆ ಬಂದು ತಲ್ಲೂದು ಸಾಧ್ಯನಿಸ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವುದೋ ರೋಗಾ ಕಳಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆಕತ್ತಿಯ ಹಾಲು ಕುಡೀಬೇಕಾಗದಂತಲಾ ಔಷಧಕ್ಕಾಗಿ, ಹಾಂಗಳ ನನಗೆ ಬಂದಿರುವ ಒಂದು ರೋಗಾ ಕಳಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಂತ ಈ ಸಾಹೇಬರ ವೇಷಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಯ್ತು ! ”

ಇಬ್ಬರೂ ಒಳಗೆ ಬಂದು, ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿದ್ದ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ, ತೊಡೆಗೆ ತೊಡೆ, ಮೈಗೆ ಮೈ—ಹೊಂದಿಕೊಂಡೇ ಕುಳಿತರು. ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಂಡ ಸಂತೋಷ-ಸಂತೃಪ್ತಿಗಳು ಇಬ್ಬರ ಮುಖದ ಮೇಲೆಯೂ ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ರಂಗಣ್ಣ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದ :

“ ಇದೇನಿದು ? ಪತ್ರ ಇಲ್ಲ, ಸುದ್ದಿ ಇಲ್ಲ; ಹೀಗೆ ಹಾಂಗೆ ಬಂದಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ? ”

“ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಬರಬೇಕಾಯ್ತು—ಅಂತ, ಬರುವ ಹಾಂಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬಂದುಬಿಟ್ಟೀನಿ. ಈಗ ಉಳಿದ ಮಾತು ಯಾವುದನ್ನೂ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಇಲ್ಲ ! ನೊಡಲು ನನ್ನ ಸ್ನಾನ ಆಗಬೇಕು ! ಆ ಮ್ಯಾಲ ಕಕ್ಕೀ ಕಡಿಯಿಂದ ಹೊಟ್ಟಿತುಂಬಾ ಊಟ ಆಗಬೇಕು ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಬೆರಗು-ಮರುಕಗಳಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ ಇಂದ ನಿನ್ನ ಊಟವೇ ಆಗಿಲ್ಲ ಕಾಣತನದ ! ಮುಂಜಾನೆ ಎಂಟಕ್ಕುಟ ಊರು ಬಿಟ್ಟೀದಿಯೇನೋ ! ಅಂದಮ್ಯಾಲ ಎಲ್ಲಿ ಆಗಬೇಕು ನಿನ್ನ ಊಟ ! ”

ಆಳು ರತ್ನಾಕರನ ಸೂಟ್‌ಕೇಸನ್ನು ತಂದು ಒಳಗೆ ಇರಿಸಿದ. ಇಬ್ಬರೂ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ, ಇಷ್ಟುಹತ್ತಿ ಹೊಂದಿ ಕುಳಿತುದನ್ನು ಕಂಡು ಅವನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ-

ವಾಯಿತು. ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಇಂತಹ ಸಾಹೇಬರ ಸೋಗಿನವರ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧವೂ ಇದೆಯೇ—ಎಂಬುದು ಅವನ ಅಶ್ಚರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಬೆರಗು-ನೋಟದಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದ; ಆತನಿಗೆ ರಂಗಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ಸಿದ್ದಣ್ಣಾ! ಒಳಗ ಕಕ್ಕಿಗೆ ಹೇಳು : ಧಾರವಾಡದಿಂದ ಒಬ್ಬರು ದೇಶೀ ಸಾಹೇಬರು ಬಂದಾರ—ಅವರಿಗೇನೋ ಸ್ನಾನಾ ಮಾಡಬೇಕಾಗೇದಂತ, ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹಂಡೆ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿ ನೀರು ಕಾಯಿಸಬೇಕು—ಅಂತ ಹೇಳು! ಹೋಗು, ಲಗೂನಣ ಕಾಯಿಸಬೇಕಂತ ಹೇಳು!”

ಆಳು ಅವಸರದ ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಒಳಗೆ ಹೋದ. ಬಳಿಕ ರಂಗಣ್ಣ ನುಡಿದ :

“ ಹುಂ, ನೀ ಏಳಿನ್ನು! ಈ ವೇಷಾ ಕಳಚಿಬಿಡು. ಬ್ಯಾರೇ ಬಟ್ಟೇ ತಂದೀಯೋ, ಏನು ಇಲ್ಲಿವು ಕೊಡಲ್ಯೋ ? ”

“ ಎಲ್ಲಿವು ತರತೀಯೋ ? ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರೀ ಹನ್ನೊಂದುವರೀ ಗಂಟಿಗೇನು ಬಟ್ಟೆ-ಬರಿ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಾಜ್ಯಭುವನದಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಕಳಿಸಿದೆ. ತಿರಿಗಿ ಆ ಕಡೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ನನಗ ಅವಕಾಶವೇ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಮೋಟಾರಿಗೆ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಣ ಸುದ್ದಾ ನನ್ನ ಕಡೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ತಮ್ಮನ ಕಡಿಂದ ಅಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಗಡ ಇಸಕೊಂಡು ಬಂದೀನಿ!”

“ ಅಂತೂ ಅವನ ಹಣ ಸದುಪಯೋಗ ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ನೀ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾಂಗ ಆಯ್ತನ್ನು. ಹ್ಯಾಂಗ ಹ್ಯಾಂಗ ಇದ್ದಾನಪಾ ಅವನ? ಅವನ ಸಾಹೇಬಕಿ ಎಲ್ಲಾ ಶಿಸ್ತಾಗಿ ನಡದಸದೋ ಇಲ್ಲೋ ? ”

“ ನಡದಸದಂತೀಯೋ ಇಲ್ಲಂತೀಯೋ ನೀನಣ ನೋಡು! ಈ ಕೋಟು, ಈ ಪ್ಯಾಂಟು, ಆ ಬೂಟು ಎಲ್ಲಾ ಅವನ್ನೂವೇ! ನನ್ನ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿ-ದ್ದು ವಂತ ನಾನಣ ಬೇಡಿ ಇಸಕೊಂಡೆ. ಅಂತೂ ದೇವರು ಏನು ಬುದ್ಧೀ ಕೊಟ್ಟನೋ: ಏನೋ!—ಬೇಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಒಪ್ಪಿ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು! ”

“ ಹಾಂಗೆಲ್ಲಾ ಕೆಲಕೆಲವು ಗುಣಾ ಅವನಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೇವು ಅವನೋ!.... ಈಗ ನಿನಗ ಬಟ್ಟೆ-ಬರೀ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡತೀನಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ತಡಿ!” ಎಂದು ರಂಗಣ್ಣ ಎದ್ದು ಒಳಗೆ ನಡೆದ. ಪ್ರಯಾಣದ ತೊಂದರೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದ ರತ್ನಾಕರ, ಹಾಗೆಯೆ ದಿಂಬಿಗೊರಗಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡ. ಮೂರು ನಾಲ್ಕು

ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿಯೇ ರಂಗಣ್ಣ ಒಂದು ಧೋತರ, ಒಂದು ಪಂಚೆ, ಒಂದು ಟಾವೇಲು, ಒಂದು ಪರ್ಟ್ — ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ಒಂದು ಖುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟ. ತಂದ ಬಟ್ಟೆಯೆಲ್ಲ ಕೈನೂಲಿನ ಶಾದಿಯವೇ ! ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ :

“ ಆ ! ಸಾಕುಬಿಡು ! ಇದರ ಮ್ಯಾಲೇ ಮದುವೀ ಮಾಡಬಹುದು ! ”

“ ಮದುವೀ ಯಾರದು ಮಾಡತಿಯಪಾ ನುತ್ತ ? ಏನು ಮಾಡತಿಯೋ, ಮಾಡಿಕೋತಿಯೋ ? ”

“ ಯೋಗಾಯೋಗ ಕೂಡಿಬಂದರ ಮಾಡಲೂಬಹುದು, ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೂ ಬಹುದು ! ”

“ ಅಬ್ಬಾ ! ಒಳ್ಳೇದು, ಈಗ ಏಳು ! ಆ ಯೋಗಾಯೋಗ ಕೂಡಿ ಬರೂದರೊಳಗ, ಬಟ್ಟೇ ಬದಲಿಸಿ, ಸ್ನಾನ ಮಾಡೇಳು ! ನೀ ಬಂದ ಸುದ್ದೀ ಕಕ್ಕಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಆಕೇನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕುಣಿದಾಡೂದೊಂದು ಬಾಕೀ ಉಳಿದೆಂದ. ನೀ ಹೆಸಿದು ಬಂದದ್ದನ್ನ ಹೇಳಿದೆ. ಆಕಿ ಅಡಿಗೀ ಆರಂಭಿಸೇ ಬಿಟ್ಟಳು ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಎದ್ದು ಕೋಟನ್ನು ಮೈಯಿಂದ ಇಳುಹಿದ. ಪಂಚೆಯನ್ನು ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಪ್ಯಾಂಟನ್ನು ತೆಗೆದು ಮಡಿಸಿ ಇಟ್ಟ. ಬೆವರಿನಿಂದ ತೊಯ್ದು ಒಣಗಿದ ಒಳಾಂಗಿಯನ್ನೂ ತೆಗೆದು ಹಾಕಿ, ಧೋತರ-ಟಾವೇಲುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೊರಟ. ರಂಗಣ್ಣನೂ ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ.

* * *

ರಂಗಣ್ಣ ರತ್ನಾಕರ ಇಬ್ಬರೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತರು. ರತ್ನಾಕರ ಬಂದಿದ್ದಾನೆಂದು ಕಕ್ಕಿ ವಿಶೇಷ ಆಸೆಯಿಂದ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಹೆಸ್ಟಳ, ಗಂಡಿಗೆ, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಅಣಿಗೊಳಿಸಿದ್ದರು. ರುಚಿಯಾದ ಬುರುಬುರಿ ಕರಿದಿದ್ದರು. ಗವಲಿಯ ಪಾಯಸ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದಿತು. ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಹಾಲು-ಹೈನ. ಮೇಲೆ ಕಕ್ಕಿ ತಾಯ ಮಮತೆಯಿಂದ ನೀಡುವವರು; ಗೆಳೆಯ ರಂಗಣ್ಣ ಸಲುಗೆಯಿಂದ ಬಲುಮೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕಿಸುವವ. ಹೆಸಿದ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಅಂದಿನ ಆ ಊಟ ಸುಧಾರಸವಾಗಿ ಪಂಚಮಿಸಿತು. ಹೊಟ್ಟಿತುಂಬ ಊಟ ಮಾಡಿದ. ಕೊನೆಯ ಸಲ ಕಕ್ಕಿ ಪಾಯಸ ಬಡಿಸಲು ಬಂದಾಗ ರತ್ನಾಕರ ನುಡಿದ :

“ ಸಾಕು ಸಾಕು ಕಕ್ಕೀ! ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿ ಹೋಯ್ತು. ಇನ್ನ ಹಾಕ ಬ್ಯಾಡ್ರಿ! ಇದೇನು, ನನಗ ಒಳ್ಳೇ ಬೀಗತನದ ಊಟವೇ ಸಿಕ್ಕಾಂಗ ಆಯ್ತು! ಸಮಾಪದೊಳಗ ನಾನು ಇಷ್ಟು ಊಟಾ ಮಾಡಿದ್ದಿಲ್ಲ ನೋಡಿ ಕಕ್ಕಿ!”

ರಂಗಣ್ಣ ಹೇಳಿದ;

“ ನಾನೂ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಇಷ್ಟು ಉಂಡದ್ದಂದರ ಇಂದ್ಯ ನೋಡು! ಯಾಕೂ ಕಕ್ಕೀ!”

ಮತ್ತೆ ಒಂದೊಂದು ಸವುಟು ಪಾಯಸ ಹಾಕುತ್ತಲೇ ಕಕ್ಕಿ ಹೇಳಿದರು:

“ ನನ್ನ ಹಣೇಬರಹವಾ ಅದು; ನೀ ಏನು ಮಾಡೀ! ಒಬ್ಬನೂ ಒಟಿಯಾಗಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತರ ಊಟ ಹೋಗಬೇಕು ಹ್ಯಾಂಗ? ನೋಡಪ್ಪಾ ರತ್ನಾಕರಾ! ಈ ಮನ್ಯಾಗ ಮೂರನೆಯವರು ಯಾರಾದರೂ ಎಂದಾರೇ ಬಂದಾರೋ ಇಲ್ಲೋ ಅಂತ ಅನಿಸಿ ಹೋಗೇದ! ನಾ ಅಂತೂ ಬ್ಯಾಸತ್ತು ಬಿಟ್ಟೇನಿ. ಇವಂದೇನೋ ಯಾವಾಗಲೂ ಊರ ಕಾರಭಾರದ ಕಡಿ ಲಕ್ಷ. ಪುರುಸತ್ತಾಗಿ ಕೂತು ಎಂದೂ ಊಟಾ ಸುದ್ದಾ ಮಾಡೂಹಾಂಗಿಲ್ಲ. ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತರೂ ಮಾಡಿದ ಅಡಗೀ ರುಚಿ-ಬೇರುಚಿ ಕಡಿ ಸಹಿತ ಲಕ್ಷ್ಯ ಇರೂ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ. ಏನು ಮಾಡಿ ಹಾಕಿದ್ದನ್ನ ಮಾತಾಡದೂ ತಿಂದು ಎದ್ದು ನಡೀತಾನ. ಆದರ ಸಲುವಾಗಿ, ಏನು ಅಡಗೀ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೂ ನನಗ ತಿಳಿದ್ದಾಂಗ ಆಗತೂದ. ಇಂದು ನೀ ಬಂದಿ. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಜೋಡಾಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ಊಟಾ ಮಾಡಿದಿರಿ. ಅಡಗೀ ಮಾಡಿ ಹಾಕಿದ್ದಕ್ಕೆ ನನಗೂ ಸಾರ್ಥಕ ಅನಿಸಿದ್ದಾಂಗ ಆಯ್ತು ?

ರತ್ನಾಕರ-ರಂಗಣ್ಣ ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡಿ ಮೆಲುನಗೆ ನಕ್ಕರು. ಕಕ್ಕಿಯ ಬೇಸರದ ಹಿಂದಿನ ಅಪೇಕ್ಷೆ, ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತು. ಎಂತಲೇ ಅವನು ಕಕ್ಕಿಗೆ ಹೇಳಿದ:

“ ಕಕ್ಕೀ, ಈ ಮನಿಯೊಳಗ, ರಂಗಣ್ಣನ್ನ ಹೊರಗಿನ ಕೆಲಸಾ ಬಿಡಿಸಿ ಎಳಕೊಂಡು ಬರುವಂಥಾ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಬೇಕಾಗೇದ; ಅದನ್ನೊಂದು ಮಾಡಿಬಿಡಿ! ಅಂದರ, ರಂಗಣ್ಣನ ಔದಾಸೀನ್ಯವೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗತೂದ; ನಿಮ್ಮ ಬ್ಯಾಸರನೂ ಹೊರಟು ಹೋಗತೂದ! ”

ಕಕ್ಕಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದರು :

“ ನಿನ್ನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ನನಗ ಹೊಳೆತು. ಆದರ ನನ್ನ ಕೈಯೊಳಗ ಏನದ ಫೇಳು! ನನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷಾ ಪೂರ್ಣ ಆಗಬೇಕಾದರ, ದೇವರೇ ನಮ್ಮ ರಂಗಣ್ಣನ ಬುದ್ಧಿ ತಿದ್ದಬೇಕು. ಏದು ಕೇಳತಾನೋ ದೇವರು ನನ್ನ ಮೋರಿ!”

“ ನಿಮ್ಮ ದೇವರು ಬರೇ ಮೋರಿ ಇಟ್ಟರ ಕೇಳತಾನೆಲ್ಲಿ! ಹರಿಕೇ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗತದ! ತಿಳಿತೇನು ? ”

ಕಕ್ಕಿ ದೈನ್ಯಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿದರು :

“ ಯಾವ ಹರಿಕೇ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಂತೀ ಹೇಳು, ಅದನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸತೀನಿ! ಹೆನ್ನೆರಡೂ ತಿಂಗಳು ಜೋಡು ನಂದಾದೀಪಾ ಇಡಿಸತೀನಿ! ನನ್ನ ಕತ್ತಲೀ ಮನಿಗೆ ಬೆಳಕು ಆಗಬೇಕೆಂಬೂ ಆಶೆಯಿಂದ ನಾ ರಂಗಣ್ಣನ್ನು ಮಗನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ. ಆದರ ರಂಗಣ್ಣ, ಆ ಬೆಳಕನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸೂ ಭರವಸೆಯೇನೂ ನನಗ ಕೊಡವೊಲ್ಲ! ಇಂವ ಏನು ತಿಳಿಯದ ತಿಳಿಗೇಡಿ ಇದ್ದಾನ ಅನ್ನುವ ಹಾಂಗಿಲ್ಲಾ ಏನಿಲ್ಲಾ! ಎಲ್ಲಾ ಮಾತೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದವ ಇದ್ದಾನ. ಇಂವಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನಾ ಹೇಳೂದು ಏನದ? ತನ್ನ ದೇಶಭಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯದೊಳಗ ಇಂವಗ ಅನಂದ ಅನಿಸತಿದ್ದೀತು. ಆದರ ಮುದ್ದು ಮೊಮ್ಮಗನ ತೊಟ್ಟಿಲ ಮನ್ಯಾಗ ತೂಗಬೇಕೆಂಬೂ ನನ್ನ ಹಂಬಲ ಹ್ಯಾಂಗ ಶಾಂತ ಆಗ ಬೇಕು? ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬೂದು ನನಗೊಂದೂ ತಿಳಿದ್ದಾಂಗ ಆಗೇದ. ಏನೋ, ಜೀವ ಇರುವ ತನಕಾ ನಾಕು ದಿನಾ ಹ್ಯಾಂಗಸರೇ ಕಾಲಾ ನೂಕಿ, ಒಂದು ದಿನಾ ‘ರಾಮ-ರಾಮ’ ಅನ್ನೂ ದೂ ಆಯ್ತು!”

ಕಕ್ಕಿಯ ಕಂಠ ಬಿಗಿದು ಬಂದಿತು. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಂಬನಿಗಳೂ ಮುಖ ತೋರಿಸಿದುವು. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣನ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ರತ್ನಾಕರ ನೋಡಿದ. ಕಂಗೆಟ್ಟು ಭಾವ ಅತನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕಂಡಿತು. ಕಕ್ಕಿಯ ವಿಷಯವಾದ ಆದರ-ಕಳವಳದ ಗೆರೆಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ನಿಂತಿದ್ದುವು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ :

“ ಕಕ್ಕೀ, ನೀವು ಚಿಂತಿ ಮಾಡಬಾಡಿ! ನಿಮ್ಮ ಹರಿಕೆ-ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ದೇವರು, ನನ್ನ ತಲೀಮ್ಯಾಲ ನಿಮ್ಮ ಅಪೇಕ್ಷಾ

ಪೂರ್ಣಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯದ ಭಾರಾ ವಹಿಸ್ತಾನ. ಮೊನ್ನೆ ನನಗೊಂದು ಕನಸು ಬಿತ್ತು. ನಿಮ್ಮ ಕುಲದೇವರು—ವೆಂಕಟೇಶ ದೇವರು ಹಾದಲ್ಲೋ ? ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವೆಂಕಟೇಶ ದೇವರೇ ಸ್ವತಃ ಬಂದು ಹೇಳಿದ: ‘ ನೀನು ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಾ ಬಿಟ್ಟು ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗು! ಅಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪರಮಭಕ್ತಳು ಒಬ್ಬಾಕೆ ಇದ್ದಾಳೆ. ಆಕೇ ಹರಕೆ-ಮುಡಿಪುಗಳ ಋಣ ನನಗ ತುಂಬಾ ಭಾರ ಆಗೇದ. ಅದನ್ನು ಇಳಿಸಿ, ನನ್ನ ತಲೀ ಮ್ಯಾಲಿನ ಭಾರಾ ಕಡಿಮಿ ಮಾಡಿಕೋಬೇಕಾದರೆ, ಆಕೇ ಅಪೇಕ್ಷಾ ಪೂರ್ಣ ಆಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೋ ಬೇಕಾಗೇದ! ಆ ಕೆಲಸಾ ನಿನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಒಪ್ಪಿಸೀನಿ! ಅಂತ ನನಗ ಹೇಳಿದ. ನಾ ಈಗ, ಆ ವೆಂಕಟೇಶ ದೇವರು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರೋದು !”

ರತ್ನಾಕರ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಮುಂದೆ, ರಂಗಣ್ಣ ವಿಸ್ಮಯಭಾವದವನಾಗಿ ರತ್ನಾಕರನ ಕಡೆಗೆ ನೆಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ರತ್ನಾಕರ ಮಾತನಾಡುತ್ತ, ನಡುನಡುವೆ ರಂಗಣ್ಣನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿನೋಡಿ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತಲಿದ್ದ. ಮಾತು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಕಕ್ಕಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ಖರೇನಕ ರತ್ನಾಕರ ನಿನ್ನ ಮಾತು ? ನಮ್ಮಪ್ಪಾ, ತಿರುಪತಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸಾ! ನನ್ನ ಹೃದಯದ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಒಮ್ಮೆ ನಿನ್ನ ಕಿವಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತು ! ರತ್ನಾಕರಾ, ನೀನು ದೇವರ ದೂತ ಆಗಿ ಬಂದೀದಿ; ಅದಕ್ಕನು ನೋಡು, ನೀ... ಬಂದ ಸುದ್ದಿ ನನಗ ಹತ್ತೊದಕ ತಡಾ! ಹಾಂಗನು ಮನಸು ಹಿಗ್ಗಿನಿಂದ ಕುಣೀಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿತು. ದೇವರ ಮಹಿಮಾ ದೊಡ್ಡದಪ್ಪಾ ರತ್ನಾಕರಾ!”

ಊಟದ ಕೊನೆಯ ಕೆನೆಮೊಸರನ್ನುವಾಯಿತು. ರತ್ನಾಕರ ನಗೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಕಕ್ಕೀ, ಇಂದಿನ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ದೇವರು ಎರಡು ಕೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಒಳ್ಳೇದಾಗತಿತ್ತು ನೋಡಿ! ನಿಮ್ಮ ಅಡಿಗೇ ನೆನಪು ಆಗಿದ್ದರೆ, ನನ್ನ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ ವೆಂಕಟೇಶ ದೇವರ ಹತ್ತರ ಅದನ್ನು ಕೇಳಿಕೋತಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ನಿನ್ನಿ ಗುಂಗಿನೊಳಗ ನೆನಪನು ಆಗಲಿಲ್ಲ!” ರತ್ನಾಕರನಾಡಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ರಂಗಣ್ಣನೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟ.

೧೭ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣ ಇಬ್ಬರೂ ಊಟ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದಾಗ, ಹೊರಗಿನ ಪದಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರು ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ರತ್ನಾಕರ ನೋಡಿದ. ಈ ಮೊದಲೇ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಸಲ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೋಗಿದ್ದ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು, ಕುಳಿತಿದ್ದವರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವರು ಗುರುತಿಸಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರು. ಹಳ್ಳಿಯ ಹಿರಿಯ ರೈತ ತಿಮ್ಮರಡ್ಡಿ ಕೇಳಿದ :

“ ನೀವು ಯಾವಾಗ ಬಂದಿರೀ ರಾಯರ ? ”

“ ಇಂದೂ ಬಂದೆ ತಿಮ್ಮಣ್ಣಾ! ಮತ್ತೇನು? ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇಮ ಹೌದಲ್ಲೋ ? ”

“ ಯಾತರ ಕ್ಷೇಮ ಬಿಡ್ಡಿ! ಗಾಂಧಿಯವರು ಹೋಗಿ ತುರಂಗದೊಳಗ ಕುಂತರು. ದಿನಕ್ಕೆ ದಿನಾ ದೇಶದ ಮುಂದಾಳುಗಳೆಲ್ಲಾ ಸರಕಾರದ ಬಲೆ ಯೊಳಗ ಬೀಳಲಾಕ ಹತ್ತಿದರು. ಈಗ ಯಾವ ಮಾತಿಂದೂ ನೆಲೀನ ಹತ್ತದ್ದಾಂಗ ಆಗೇತಿ. ಎಲ್ಲಾ ಮಂದೀನೂ ಹೋಗಿ ಸೆರೆಮನೀ ಸೇರಿಬಿಟ್ಟಿರ, ನಮ್ಮಂಥಾ ಮಂದಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿ ಕಾಡಿನೊಳಗ ಬಿಟ್ಟುಂಗಳ ಅಲ್ಲೇನೀ ! ”

“ ನಿನ್ನ ಮಾತು ನಿಜ ತಿಮ್ಮಣ್ಣಾ! ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಲಿತು ಶಾಣ್ಯಾರಾದ ಮಂದಿ ಭಾಳ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನ ಕಲಿತ ಮಂದಿಯೊಳಗೂ ದೇಶದ ಕಲ್ಪನಾ ಇರೂ ಮಂದಿ ಸಿಗೂದಂದರ ನೂರಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರೋ, ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರೋ! ಕಲ್ಪನಾ ಇದ್ದ ಕೆಲವು ಮಂದಿ, ಈ ರಾಜಕೀಯ ಚಳುವಳಿಯೊಳಗ ಸೇರಿಕೊಂಡಾರ. ನಮ್ಮ ಸರಕಾರ ಅವರನ್ನಷ್ಟು ಒಯ್ದು ಜೇಲಿನೊಳಗ ಹಾಕಿತಂದರ, ಅದರ ದಾರಿ ನಿಶ್ಚಿಂತ ಆಗತಡ. ಸ್ವಾರ್ಥದ ಕಡೇನಿಸ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಹೊರಟಿರುವ ನಮ್ಮ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾಕ ಕಲಿತವರು, ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ನಿಂತು ಕೊಂಡಾರಿಸ ಹೊರತು, ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕಲ್ಪನಾ ಅವರಿಗೆ ಕನಸಿನೊಳಗ ಕೂಡಾ ಬರೂದಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿದ್ದು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕುರುಡರು ಅವರು. ಅವರಿಂದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಈಗ ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನಾ ಒಂದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಹೋರಾಡುವ ಕಾಲ ಬಂದಡ. ಹಿಂದುಸ್ತಾನದೊಳಗ ಹಳ್ಳಿಗರ ಸಂಖ್ಯಾನಿಸ ನೂರಕ್ಕೆ ತೊಂಬತ್ತರಷ್ಟು ಅದ.

ಅವರು ಎಚ್ಚತ್ತು ಎದ್ದು ಬಿಟ್ಟರ, ನಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಗೆಲುವು ಕಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟಾಂಗ ನೋಡು!”

ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ:

“ಹೆಳ್ಳೇ ಜನಾ ಎಚ್ಚತ್ತು ಏಳಬಹುದನ್ನಿ! ಆದರೆ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಲಿಕೆ ಮುಂಚೆ ಎದ್ದವರು ಯಾರಾದರೂ ಬೇಕು ಬೇಕಲಾ! ಎದ್ದವರೆಲ್ಲಾ ಜೇಲಿನೋಳಗ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟರ, ಈ ಬಿದ್ದಿರುವ ಹೆಳ್ಳೇ ಮಂದಿನ್ನ ಎಚ್ಚರಿಸುವವರು ಯಾರರೇ?”

ರತ್ನಾಕರ ಮೆಚ್ಚಿ ಮಾತಾಡಿದ:

“ಭಲೆ ತಿಮ್ಮಣ್ಣಾ! ನಿನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನನಗ ಭಾಳ ಸಂತೋಷ ಆತು. ನಿನ್ನಂಥಾ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಈಗ ನಮ್ಮ ಕಲಿತ ಮಂದಿಯೊಳಗೂ ಇಲ್ಲ. ಈಗ ನಿಮ್ಮಂಥವರೇ ಹೆಳ್ಳಿಗೆ ಮುಂದಾಳಾಗಿ ನಿಂತು, ಜನರಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಕಲ್ಪನಾ ಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕು. ಹಿಂದೆ ನಮ್ಮ ಪಂಜಾಬದ ಅರಸು ಅನಂಗಪಾಲನಿಗೂ ಮುಸಲ್ಮಾನ್ ಅರಸನಿಗೂ ನಡೆದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಂರಕ್ಷಕ ಯುದ್ಧದ ಕಾಲಕ್ಕೆ, ಅಂದಿನ ಹೆಳ್ಳಿಯ ಜನಾನೇ ಅನಂಗಪಾಲನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿ, ಗೆಲುವು ಗಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರಂತ. ಈಗ ನೀವೆಲ್ಲಾ ಹಾಂಗ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಬೇಕಾಗೇದ. ನಮ್ಮ ಹೆಳ್ಳಿಗರೆಲ್ಲಾ ಇಂದಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಹೋರಾಟದೊಳಗ ನುಗ್ಗಿ ಮುಂದುವರಿದು ನಡೀಬೇಕಾಗೇದ. ನೀವೆಲ್ಲಾ ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತರ, ಸರಕಾರದವರು ಎಷ್ಟು ಜನರನ್ನಂತ ಸೆರೆಮನಿಗೆ ಕಳಿಸತಾರೋ ನೋಡೋಣ!”

ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಹೆಳ್ಳಿಯ ರೈತ ನಿಗಪ್ಪ ಹೇಳಿದ:

“ನಾವೆಲ್ಲಾರೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಲಾಕ ತಯಾರ ಇದ್ದೀವಿರಿ! ನಮ್ಮ ರಂಗಣ್ಣವರು ಮಾತ್ರ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡದೂ ಇಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕು ನೋಡಿರಿ! ಯಾಕೆಂದರೆ, ನಮ್ಮ ಹೆಳ್ಳೇ ಜನದೊಳಗ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಮೂಡಿಲ್ಲರಿ! ನಾಯಿ-ನರೇ ಹಾಂಗ, ತಮ್ಮತಮ್ಮೊಳಗೂ ಕಚ್ಚಾಡೂ ನಡತಿ ಇನ್ನೂ ಹೋಗಿಲ್ಲರಿ! ರಂಗಣ್ಣವರಂತಾ ಹಿರಿಯರು ಒಬ್ಬರು ಊರೊಳಗ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟರ, ಈ ಊರಿನ ಹುಡುಗೋರೆಲ್ಲಾ ಇಂದಿನ ಚಳವಳಿಯೊಳಗ ನುಗ್ಗಲಾಕ ತಯಾರ ಇದ್ದಾರೇನಿ! ರಂಗಣ್ಣವರು ಊರೊಳಗ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟರ, ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಮನೀದು—ಮಾರಿನದು—ಒಂದರದೂ ಚಿಂತಿ ಇಲ್ಲರಿ!”

ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣನ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :
 “ ಅವರು ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದೇ ಇರತಾರಲಾ; ಅವರಲ್ಲಿ ಹೋಗತಾರ ?”

ನಿಗಪ್ಪ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ ;

“ ಏನ ಇರತಾರರೀ ರಾಯರ ! ಗಾಂದಿಯವರನ್ನ ಹಿಡಿದ ಸುದ್ದಿ ಬಂದ ಮರುದಿನಾನೂ ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೂಡಿಸಿ, ತಾವೂ ಉಪ್ಪಿನ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದೊಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳೇವಿ—ಅಂತ ಹೇಳಿದರು. ಆಗ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಕೂಡಿ ಹೇಳಿದಿವಿ : ‘ ನಮಗೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಆದೊಂದೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ರಂಗಣ್ಣವರೂ, ನೀವು ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ಬೇಕು. ಈ ಊರು ಬಿಟ್ಟು ನೀವು ಎಲ್ಲೂ ಹೋಗೂ ಕಾರಣಿಲ್ಲ. ನೀವೇಬ್ಬರು ಇದ್ದರೆ, ನಮಗೆ ಆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಿಕ್ಕಾಂಗಸ ಐತಿ ! ಇಷ್ಟೂ ಮೀರಿ ನೀವು ಹೋಗಬೇಕಂತ ಹಟಾನು ಹಿಡಿದರೆ, ನಾವೆಲ್ಲಾ ಕೂಳೂ—ನೀರೂ ಬಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಅಂಗಳದೊಳಗೇ ಕೂತು ಪ್ರಾಣಾ ಬಿಡತೀವಿ—’ ಅಂತ ಹೇಳಿದೆವು. ಅದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ರಾಯರು, ನಿರ್ವಾಹ ಇಲ್ಲದ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಹೋಗೋದನ್ನ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ನಮಗೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾ-ದಾನ ಆತು. ನೋಡ್ಡಿ ರಾಯರೂ, ರಂಗಣ್ಣವರು ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬರೂದ-ಕಿಂತಾ ಮೊದಲ, ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತು; ಇವರು ಬಂದ ಮ್ಯಾಲ ಈಗ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯ ಹೆಸರಾಗಿಯಿತ್ತು ! ಜನಾ ಹೊಟ್ಟೆ, ತುಂಬಾ ಉಂಡು, ಈಗ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ರಾತ್ರೀ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡತೈತಿರಿ ! ಇಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ ಏನಿ, ಮುದ್ದಾಪುರ ಅಂದರೆ ಗುದ್ದಾಪುರ ಅಂತ ಅನಿಸಿಗೋತ್ತಿರಿ !”

ರತ್ನಾಕರ ಅಭಿಮಾನಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿದ. ರಂಗಣ್ಣ ತನ್ನ ಸಹಜವಾದ ಮೆಲುನಗೆಯ ಮೊಗದಿಂದ ಮೌನಿಯಾಗಿಯೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಾದ ಒಬ್ಬನೆ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ ಕೂಡ ಎಷ್ಟೊಂದು ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲನಲ್ಲ ಲೋಕಕ್ಕೆ—ಎಂದೆನಿಸಿತು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ. ಭಾರತದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗೂ ರಂಗಣ್ಣನಂತಹನೊಬ್ಬ ನಾಯಕನು ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಸ್ವರಾಜ್ಯ-ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳ ಈ ರಾಜಸಯುದ್ಧವನ್ನಾದರೂ ಹೊಡಬೇಕಾಗುವುದೇಕೆ? ಇಂತಹ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಶಕ್ತಿಗಳೆದುರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕುಟಿಲ ರಾಜಕಾರ್ಯದ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದೇ?—ಎಂದು ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಭಾವಿಸಿದ ರತ್ನಾಕರ. ‘ರಂಗಣ್ಣವರಂತವರೊಬ್ಬರು ಊರೊಳಗೆ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಸ್ವರಾಜ್ಯ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕಾಂಗಸ ಐತಿರಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನಿಗಪ್ಪನ

ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ಅರ್ಥವತ್ತಾದ ವಿಚಾರ, ರತ್ನಾಕರನ ಹೃದಯವನ್ನು ಆರಳಿಸಿತು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರನು ಹೇಳಿದ :

“ ನೀವು ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದಿರಿ ! ರಂಗಣ್ಣವರು ಈಗ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದರ, ಇಷ್ಟು ದಿನಾ ಅವರು ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಎಲ್ಲಾ ನೀರೊಳಗ ಹೋಮಾ ಮಾಡಿದ್ದಾಂಗ ಆಗತಿತ್ತು. ತುಂಟೆ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಸ್ತರು ಗಂಟು ಬಿದ್ದರ, ಆ ತುಂಟೆ ಹುಡುಗರೇ ಹಾದಿಗೆ ಬಂದು ಭಾಳ ಶ್ಯಾಣ್ಯಾರಾಗತಾರಂತ. ಆದರ, ಇನ್ನೂ ಅವರು ಅರ್ಧ-ಮರ್ಧಾ ಕಲಿಯೂದರೊಳಗಸ ಆ ಮಾಸ್ತರು ಹೋಗಿ-ಬಿಟ್ಟರ, ಆ ಹುಡುಗರ ತುಂಟತನ ಇದ್ದಾಂಗಸ ಇದ್ದು ಬಿಡತಡ; ಇಷ್ಟು ಅಲ್ಲ, ವಯಸ್ಸು ಬೆಳೆದ್ದಾಂಗ ಬೆಳಕೋತಸ ಹೋಗತಡ. ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರಂದರ, ಇನ್ನೂ ತುಂಟೆ ಹುಡುಗರ ಹಾಂಗ ಇದ್ದಾರ. ಅವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾನ ಕೊಟ್ಟು ಹಾದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚುಬೇಕಾದರ, ರಂಗಣ್ಣವರಂಥಾ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾಸ್ತರು, ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದ್ದಾಂಗ, ಅವರ ಹತ್ತರ ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕಾಗತಡ!”

ನಿಂಗಪ್ಪ ಹೇಳಿದ :

“ ಹಾಂ ನೋಡ್ರಿ ! ಬೀಜದ ಮಾತು ಹೇಳಿದಿರಿ ನೋಡ್ರಿ ರಾಯರಸ ನೀವು ! ಈಗ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನೂ ನಾ ಹೇಳತೀನಿ ನೋಡ್ರಿ ! ಮನಿಸ್ಯಾನ ಮನಸು ಹದಿನಾರ ಕಡಿ ಹರದಾಡತಿರತ್ತೈತಿರಿ ! ರಂಗಣ್ಣವರಂತವರ ಹೆದಂಕಿ ಇದ್ದರ, ಅದಕ್ಕು ಒಂದು ಲಗಾಮು ಹಾಕಿದ್ದಾಂಗ ಆಗತ್ತೈತಿರಿ ! ಇನ್ನ ಆ ಲಗಾಮು ಇಲ್ಲದ್ದಾಂಗ ಆತ ಅನಿ; ಈ ಮನಸಿನ ತುಂಟೆ ಕುದರಿ, ಸಿಕ್ಕವರ ಹೊಲದೊಳಗ ಬಾಯಿ ಹಾಕೂದ; ಅಲಿ ! ಮತ್ತ ಆ ಹೊಲದ ಯಜಮಾನ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡತಾನೇನಿ ! ಹೊಲದ ಫಲಾ ಕಳಕೊಂಡ ಕಿಚ್ಚಿಗೆ ಒಂದೆರಡು ಗುದಿಗೇ ಏಟು ಹಾಕುವವನ ! ಆತು, ಜಗಳಕ್ಕು ಮೂಲ ಹೀಂಗಸ ನೋಡ್ರಿ ! ಮತ್ತ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ ಜನಾ ಮೋಜು ನೋಡಲಾಕಂತ, ಈ ಜಗಳದ ಕಿಚ್ಚಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಸುರುವವರ ! ಇಂತಾದರೊಂದನ ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹಳ್ಳೀ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗೂ ಪರಸಂಗ ಬರತಾವ ಏನಿ ! ಇಂಥಾ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳಗ ಸುಟಿ-ಗೊಂಡು ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಈಗ ನಮ್ಮಪ್ಪ ರಂಗಣ್ಣವರ ಕಾಲ್ನುಣ-ದಿಂದ, ನುಣ್ಣು ಗ ತಣ್ಣು ಗ ಆಗಿ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಬಾಳೇ ಎಡಲಾಕ ಹತ್ತಿವಿ !”

ಕುಳಿತ ಜನರೆಲ್ಲರ ಮುಖದ ಮೇಲೂ ನಿಂಗಪ್ಪನು ಆಡುವ ಮಾತು ಸತ್ಯವಾದುದೆಂದು ಹೇಳುವ ಭಾವ ಮೂಡಿ ನಿಂತಿದ್ದಿತು. ಮಹಾತ್ಮರು ಹೇಳುವ ಅಹಿಂಸೆ-ಸತ್ಯಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣಾಚರಣೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ, ಬುದ್ಧಿವಾದಿಯಾದ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ರೈತ-ನಿಂಗಪ್ಪನ ಮಾತುಗಳು, ಆ ಅಹಿಂಸೆ-ಸತ್ಯಗಳ ಅಚರಣೆಯ ಫಲವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದಂತೆನಿಸಿತು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವನು ಹೇಳಿದ :

“ರಂಗಣ್ಣಾ! ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನೀನು ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಕಾರ್ಯ ಧನ್ಯವಾದದ್ದು! ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿಷಯಕವಾದ ನನ್ನ ತ್ವೇಷ, ನನ್ನಲ್ಲಿ-ಬರೀ ಅವರೊಂದಿಗೆ- ಕಾದಾಡಬೇಕೆಂಬ ರಜೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿತು. ನಮ್ಮ ಜನರಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯತ್ವವನ್ನು ಜಾಗೃತಿಗೊಳಿಸಿದರೆ, ಎಲ್ಲ ಅಸಾಧ್ಯಗಳೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುವೆಂಬ ಹೊಸ ಪಾಠವನ್ನು ನಿನ್ನಿಂದ ನಾನು ಈವೊತ್ತು ಕಲಿತುಕೊಂಡೆ. ಕೇವಲ ಭಾವನಾವಶರಾಗಿ, ರಾಜಕೀಯ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿ, ಸರಕಾರದ ಸೆರೆಮನೆ ಸೇರುವುದು ನಿಜವಾದ ದೇಶಭಕ್ತಿಯಲ್ಲ; ದೇಶದ ಜನಮನವನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಸುಸ್ಕಾರಗೊಳಿಸುವ ವಿಧಾಯಕಕಾರ್ಯವೇ ನಿಜವಾದ ದೇಶಭಕ್ತಿ! ನಿನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಮುಂದೆ ನನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಮತ್ತೀನೆ ರಂಗಣ್ಣಾ!”

“ರಂಗಣ್ಣ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ರತ್ನಾಕರ! ಬುದ್ಧಿವಾದಿಯಾದ ನೀನೂ ಈಗ ಭಾವಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದಿ! ವಸಿಷ್ಠನ ತಪೋಬಲ ನೋಡಿದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಶಿರೋಮಣಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ತಪಸ್ಸಿನ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿದ ಕಥೆ ಕೇಳಿದ್ದೀಯಲ್ಲವೆ? ಒಬ್ಬನೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ತಪಸ್ಸಿನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ; ವಂಹರ್ಷಿಯಾದ; ಅದೇನೋ ಸರಿಹೋಯಿತು. ಆದರೆ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲವೆಲ್ಲ ತಪಸ್ಸಿನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿ ಹೊರಟಿದ್ದರೆ, ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಗತಿ ಏನಾಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು? ಆಳುವ ಅರಸಿಲ್ಲದೆ ಕೇಳುವ ಪ್ರಧಾನಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅನಾಯಕವಾಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಲೋಕವೆಲ್ಲ ಸತ್ತ್ವಗುಣದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದರೆ, ಕ್ಷತ್ರಿಯಶಕ್ತಿಯ ಕಾರಣವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಾಜಸ- ತಾಮಸ ಗುಣಗಳೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೈಚಳಕವನ್ನು

ನಡಿಸಿರತಾನೆ. ಅವುಗಳ ಕೈಚಳಕಾ ತಡೀಬೇಕಾದರೆ, ಅವೇ ಗುಣಗಳ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ ಆಗತರದೆ. ಜಗತ್ತಿನೋಗ ಹಸುಗಳೂ ಇರತಾನೆ; ಹುಲಿಗಳೂ ಇರತಾನೆ ! ಹಸುಗಳನ್ನು ಒಲವಿನಿಂದ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದರಿಂದ ಅನ್ಯತದಂಥಾ ಹಾಲನ್ನೂ ನಾವು ಪಡೀಬಹುದು. ಆದರೆ, ಹುಲಿಗಳಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಲವಿನ ಬಲ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರೂದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ದೇಹಬಲವೇ ಬೇಕಾಗತರದೆ. ಲೋಕದ ಶಾಂತಿಗೆ ಒಲವಿನ ಬಲವೂ ಬೇಕಾಗತರದೆ; ದೇಹಶಕ್ತಿಯೂ ಬೇಕಾಗತರದೆ. ಹುಲಿಗಳು ಒಲವಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರವು, ಬಲವನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತ್ರ ಓಡಿಹೋಗತಾನೆ. ನಿನ್ನದು ಹುಲಿಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಕೆಲಸ ! ನನ್ನದು ಹಸುಗಳನ್ನು ಕರೆಯುವ ಕೆಲಸ. ಲೋಕಶಾಂತಿಗೆ ಎರಡೂ ಬೇಕಲ್ಲವೆ ?”

ರಂಗಣ್ಣ ನಗುತ್ತಲೇ ಹೇಳಿದ :

“ ನಿನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ನನ್ನದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಒಪ್ಪಿಗೆ ರಂಗಣ್ಣಾ ! ಹಸುವನ್ನು ಕರೆಯುವ ಕೆಲಸವನ್ನೇ ನೀನು ಮಾಡತಾ ಇರು ! ಹುಲಿಯನ್ನು ಓಡಿಸುವ ನನ್ನ ಕೆಲಸಾ ನಾ ಮಾಡತಾ ಇರತೀನಿ ಲೋಕಶಾಂತಿಗೆ ಎರಡೂ ಬೇಕು. ನೀನು ನನ್ನ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ; ನಾನು ನಿನ್ನ ಕೆಲಸದೊಳಗೆ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಕೂದಿಲ್ಲ ! ಮುಂದೆ, ಕೈಕೊಂಡಿರುವ ಈ ನನ್ನ ಕೆಲಸಾ ಮುಗಿಸಿದ ಮ್ಯಾಲ ಬೇಕಾದರೆ, ನಾನೂ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ದಾರಿ ಹಿಡೀತೀನಂತೆ !”

ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತು ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮುಗಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ನಿಗಪ್ಪ ಹೇಳಿದ :

“ನೋಡಿ ರಾಯರ ! ಈಗ ನಿಸುಗ ಇಂಫಾ ಮಾತೆಲ್ಲಾ ಹೇಳೂ ರಂಗಣ್ಣ ವರು, ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಾ ಬಿಟ್ಟು ಚಳವಳಿ ಮಾಡಿ, ತುರಂಗಕ್ಕ ಹೊರಟುಹೋಗೂ- ದೇನು ಒಳ್ಳೇದರೇ ? ಅದಕ್ಕೇ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಹಟಾ ಹಿಡಿದು, ಇವರನ್ನ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡೀವಿರಿ ! ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಇವರು ತುರಂಗಕ್ಕ ಹೋಗಿ ಇಷ್ಟರೊಳಗೇ ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ದಿನಾ ಆಗತಿತ್ತು ! ನಾವೆಲ್ಲಾ ತಾಯಿನ್ನು ಕಳಕೊಂಡ ಕರುವಿನ್ಬಾಂಗ ಬಾಯಿ ಬಾಯಿ ಬಿಡಬೇಕಾಗತಿತ್ತು ! ನಮ್ಮನ್ನು ಹರಕೊಂಡು ತಿನಬೇಕಂತ ಹೊಂಚು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೂತ ಹುಲಿಗೋಳು, ಇದೇ

ಊರೊಳಗಣ ಅನಾವೇನಿ! ಆದರ ರಂಗಣ್ಣವರ ಮೋಡಿಮಂತ್ರದಿಂದ ಅವುಗಳ ಆಟ ಏನೂ ನಡೀದ್ದಾಂಗ ಆಗಿಯಿತ್ತು. ಇಂಥಾ ಯಾಳೇದೊಳಗ ರಂಗಣ್ಣವರು ಈ ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದರ, ಆ ಹುಲಿಗೋಳು ನಮ್ಮನ್ನ ಕೇಳ್ಯಾವರೇ? ಹಾಂಗಣ ಮುರಕೊಂಡು ತಿಂದುಬಿಟ್ಟಾವರಿ!”

ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣ ಇಬ್ಬರೂ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕ್ಷಣಕಾಲ ನೋಡಿದರು. ಬಳಿಕ ರಂಗಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ನಿಂಗಪ್ಪನ ಮಾತು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ ರತ್ನಾಕರ! ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡುವ ಹಾಂಗ ಇಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಾರ್ಥ ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟದಲ್ಲವೆ? ಹಳ್ಳಿಗರ ಅಜ್ಞಾನದ ಲಾಭದಿಂದ ತಮ್ಮ ಬೇಳೆ ಬೇಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಜನರಿಗೆ, ಈಗ ಈ ಊರೊಳಗಂತೂ ಏನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶ ಇಲ್ಲದ್ದಾಂಗ ಆಗೇದ. ಅಂಥಾ ಜನರು ಒಳಗೊಳಗಣ ಏನರೇ ಕುತಂತ್ರ ನಡಿಸೇ ಇರತಾರ ಇವರೊಳಗ ಪರಸ್ಪರ ಜಗಳಾ ಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕೆಂಬೂ ಪ್ರಯತ್ನ ನಿತ್ಯವೂ ನಡೆದೇ ನಡೆದಿರು. ತಾವ. ಆದರ ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಇಟ್ಟಿರುವ ಈ ಜನರ ವಿಶ್ವಾಸ, ಅವರ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಯತ್ನಾನ ನಿಷ್ಫಲಗೊಳಿಸತಾವ. ಇದೊಂದು ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ದೇವರು ಮಾಡಿದ ಅನುಗ್ರಹಾನಣ ಅಂತ ಹೇಳಬಹುದು. ಇವರು ಎಲ್ಲಾರೂ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನ ಕೇಳತಾರಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಇವರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನ ನಾ ಯಾಕ ನಡಿಸಬಾರದೂ—ಅನ್ನೂ ವಿಚಾರದಲೇನಣ ನಾನು, ಕಾಯದೆಭಂಗದ ಚಳವಳಿ ಯೊಳಗ ಸೇರಬೇಕೆನ್ನುವ ನನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನ ಹತ್ತಿಕ್ಕಿಕೊಂಡೆ.”

ಸಡಸಾಲಿಯ ಗೋಡೆಗಿದ್ದ ಗಡಿಯಾರ ‘ಧಣ್ ಧಣ್’ ಎಂದು ಹತ್ತು ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿತು. ‘ ಓ! ಹತ್ತು ಹೊಡೆಯಿತು. ದಣಿದು ಬಂದಿದ್ದೀ ರತ್ನಾಕರ! ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ನೀನು! ನಾನು ಇವರಿಗೆ ಇಂದಿನ ವರ್ತಮಾನಪತ್ರವನ್ನಷ್ಟು ಓದಿ ಹೇಳತೀನಿ!’ ಎಂದು ರಂಗಣ್ಣ, ಅಂದಿನ ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ. ಮರಾಠೀ ‘ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶ’ ಪತ್ರಿಕೆಯದು. ರಂಗಣ್ಣ ನಿತ್ಯವೂ ಇದರಲ್ಲಿಯ ಸುದ್ದಿಗಳನ್ನೇ ಭಾಷಾಂತರಿಸಿ ಹೇಳುವನು. ರತ್ನಾಕರನು ‘ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶ ’ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದ :

“ ನೋಡು ರಂಗಣ್ಣಾ, ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡಿಗರ ಹಣೇಬರಹಾ ! ಒಂದುವರೆ

ಕೋಟಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜನರಿರುವ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನೊಳಗೆ, ಒಂದೂ ಕನ್ನಡ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ಇರಬಾರದೆಂದರೆ, ನಾಚಿಕೆ ಬರುವಂಥಾ ಮಾತು. ಈಗ, ಈ ಚಳವಳಿ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ, ನಮ್ಮ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಳ್ಳಿ-ಹಳ್ಳಿಗೂ 'ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶ' ಬಂದು ಬೀಳಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದೆ. ದೇಶಸೇವಾದ ಭಾವನಾ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹೋಗಲಿ; ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಾದರೂ ನೋಡಿ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ಬಂಡವಳಗಾರರು ಹಣ ಹಾಕಿ, ಒಂದು ಕನ್ನಡ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ಹೊರಡಿಸಬಾರದೇಕೆ ? ಒಂದು ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ಸಲುವಾಗಿ, ಕನ್ನಡಿಗರು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಹತ್ತುಸಾವಿರಗಟ್ಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಪರಪ್ರಾಂತದ ಬಂಡವಳಗಾರರ ಜೇಬಿನೊಳಗೆ ಒಯ್ದು ಸುರೀತಾರ !”

ರಂಗಣ್ಣ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ಇದೊಂದೇ ವಿಷಯ ಏನು ರತ್ನಾಕರ ? ದೇಶಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವಂಥಾ ಯಾವ ಕೆಲಸ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನೊಳಗೆ ನಡೆದಾಣ ? ಏನೋ, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸ್ನೋಹಿಯಿಂದ ಕೆಲವು ಜನ ಎದ್ದು ಬಂದಾರಂತ, ಈ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿ ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನೊಳಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ರಭಸದಿಂದ ನಡೆದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಮ್ಯಾಲಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಂಸ್ಥಾ ನಿಯಂತ್ರಿಸತಕ್ಕದಂತ, ಏನೋ ಸುಸಂಘಟಿತವಾಗಿ ಸಾಗಿದೆ ! ನಮ್ಮ ಜನರೊಳಗೆ, ಕರ್ನಾಟಕದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಸು-ಸಂಘಟಿತರಾಗಿ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಜಾಗೃತಿಯೇ ಉಂಟಾಗಿಲ್ಲ ! ಯಾವ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ನೋಡಿದರೂ, ಎರಕೊಳ್ಳುವವರ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಗ್ಗಿದ ದೃಶ್ಯವೇ ಕಾಣಿಸತಕ್ಕದ !”

ರತ್ನಾಕರನು ನಿಡಿದಾಗಿ ಉಸಿರುಬಿಟ್ಟು ವಿಚಾರಮಗ್ನನಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ರಂಗಣ್ಣ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಓದಿ, ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ. ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗರನ್ನು ಹಿಡಿದ ಸುದ್ದಿಗಳೇ ಎಲ್ಲವೂ. ಇನ್ನೊಂದು ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಓದಿದ :

“ ಮುಂಬಯಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಮೇಲಿನಿಂದ ಗುಟ್ಟಿನ ಕಟ್ಟಪಟ್ಟಣಿಗಳು ಬಂದಿವೆಯಂತೆ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲ ಚಳವಳಿಗಾರರ ಹುಟ್ಟನ್ನೂ ಅಡಗಿಸಲು, ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಉಗ್ರಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಹುಕುಂ ಮಾಡಲಾಗಿದೆಯಂತೆ !”

ಈ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ರಂಗಣ್ಣ ಓದಿ ಮುಗಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ದೂರದಿಂದ ಮೋಟಾರಿನ ಹಾರ್ನ್ ಬಾರಿಸಿದ ಸವ್ವುಳು ಕೇಳಿಸಿತು ಕೂಡಿದ ಜನರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೆಂದ :

“ ಇದೇನಪಾ, ಈ ಹೊತ್ತಿನೊಳಗ ನಮ್ಮೂರ ಮುಂದ ಮೋಟಾರು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು ? ”

ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡಿದರು. ರತ್ನಾಕರ ಕಣ್ಣು-ಸನ್ನೆಯಿಂದ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಏನನೋ ತಿಳಿಸಿದ. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣ ದಡದಡಿಸುವ ಎದೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜನರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಹೇಳಿದ :

“ ಈಗ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಗಲಾಟೆಯನ್ನೇನೂ ಮಾಡದೆ, ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಮನಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿರಿ. ನಿಂಗಪ್ಪಾ, ನೀನು ಇನ್ನಾರನ್ನಾದರೂ ಜೋಡಿಗೆ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಬಂದಿರುವ ಮೋಟಾರು ಯಾರದಂಬೂದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಂದು ನನಗ ತಿಳಿಸು ! ”

ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಮೆಲ್ಲ-ಮೆಲ್ಲಗೆ ಎದ್ದು ನಿಂತುಕೊಂಡರು. ಯಾರಿಗೂ ಅಡಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ಮುಂದೆ ಇಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಗಲೊಲ್ಲದು. ಆಗ ನಿಂಗಪ್ಪ ಒಬ್ಬ-ನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ :

“ ರಾಜಾಸಾಬಾ, ನೀನೂ ಬಾ ನನ್ನ ಜೋಡಿ! ಹೋಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರೋಣ ! ”

ನಿಂಗಪ್ಪ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ರಂಗಣ್ಣವರ ತೋಟ ಮಾಡಿದ ರೈತ ಗಂಗಣ್ಣ, ಅವಸರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ. ಆತ ಓಡುತ್ತ ಓಡುತ್ತಲೆ ಬಂದಿರಬೇಕು. ತುಂಬ ತೇಕು ಹತ್ತಿದ್ದಿತು. ತೇಕುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಆತ ರಂಗಣ್ಣನ ಬಳಿ ಬಂದು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ಪೋಲೀಸರು....ಮೋಟಾರು ತೋಗೊಂಡು....ಈ ಊರಿಗೆ ಬಂದರು....! ಡ್ರಾಯವರ್ ದತ್ತೋಬಾ ಬಂದು, ನನಗ ಕಿವಿಮಾತಿಲೇ ಹೇಳಿದ....ಈಗಿಂದೀಗ ನೀನು ಓಡಿ ಓಡಿ ಹೋಗಿ....ರಂಗಣ್ಣವರಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಲಾಕಸ ಬೇಕು— ಅಂತ! ಅದನ್ನ ಕೇಳಿದವನನ ನಾನು, ಒಳದಾರೀ ಹಿಡದು ಓಡತೋಡತನ ಬಂದೆ !”

ರತ್ನಾಕರ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ ಡ್ರಾಯವರ್ ದತ್ತೋಬಾ ?”

ಗಂಗಣ್ಣ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ಹೌದರಿ ರಾಯರ ! ಆವನ ಮೊಟಾರನನ ಬಿಟ್ಟೇ ಹಿಡಿದ ಪೋಲೀಸರು ತಗೊಂಡು ಬಂದಾರಂತರಿ ! ದತ್ತೋಬಾ ಬಿರಿಕಿ, ನಮ್ಮ ತ್ವಾಟದ ಹತೀಲೇನನ ಮೋಟಾರು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಬಯಲ ಕಡೆ ಹೋಗಿಬರತೀನಂತ ನೆನನಾ ಹೇಳಿ, ನಮ್ಮ ಗುಡಸಲ ಕಡೆ ಬಂದ. ಹಿಂಗೀಂಗ.....ನೀ ಹೋಗಿ ರಂಗಣ್ಣ-ವರಿಗೆ ತಿಳಿಸು !—ಗಡಾನನ ಓಕು !—ನಾನೂ ಮೋಟಾರಿನ ದುರಸ್ತೀ ನೆನಾ ಮಾಡಿ, ಮೊಟಾರನ್ನ ಗಳಿಗೆರೆಡು ಗಳಿಗಿ ಇಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿರತೀನಿ— ಅಂತ ಹೇಳಿದ. ನಾನು ಇನ್ನ ಉಟಕೈ ಕುಂಡ್ರಾಂವ; ಅವ ಹೀಂಗ ಹೇಳುತಲೇನನ ಹಾಂಗನ ಸಾರೋಟಿನ ಓಟಾನನ ಬಿಟ್ಟಿ. ನಾನೂ ಅಗಸಿಯೊಳಗ ಹೊಕ್ಕೈ; ದೂರದಿಂದ ಮೋಟಾರಿನ ಹಾರ್ನು ಕೇಳಿಸಿತು.”

ರತ್ತಾಕರ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಸುಮ್ಮಗೆ ಕುಳಿತ. ರಂಗಣ್ಣ ಕೇಳಿದ :

“ ದತ್ತೋಬಾ ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಹೇಳಿದನೇನು ? ”

“ ಹೂಂನಿ ! ಇಂದ ಸಂಜೀ ಕಡೆ ಧಾರವಾಡದಿಂದ ಬಂದ ರಾಯರನ್ನ ಮನ್ಯಾಗ ಇಟ್ಟುಗೊಳ್ಳದ, ಇನ್ನೆಲ್ಲರೇ ಬ್ಯಾರೇ ಕಡೆ ಮುಟ್ಟಿ ಇಡಲಾಕ ಹೇಳು— ಅಂತ ಹೇಳಿದನಿ !”

ರಂಗಣ್ಣ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ರತ್ತಾಕರನನ್ನು ನೋಡಿದ. ಆಗ ರತ್ತಾಕರ ಹೇಳಿದ :

“ ಎಂದಾದರೂ ಪೋಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಸಿಗಬೇಕಾದದ್ದೇನೋ ಅವನನ ಅದ ! ಆದರ ಕೆಲವು ದಿನಾ ನಾನು ಹೊರಗ ಉಳಿಬೇಕಂತ ಮಾಡಿನಿ. ಹುಂ, ಈಗ ಹೇಳು ರಂಗಣ್ಣಾ ! ನಾನು ಎಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ?”

ರಂಗಣ್ಣ ನಿಂಗಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದ :

“ ನಿಂಗಪ್ಪಾ, ಇವರನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅಡಗಿಸಿ ಇಡುವ ಹೊಣೆ ನಿನ್ನದು. ಹುಂ, ವಿಲಂಬ ಬೇಡ. ಹೊರಟು ಬಿಡಿರಿನ್ನ !”

ಇದ್ದುದಿದ್ದಂತೆಯೆ ನಿಂಗಪ್ಪ ರತ್ತಾಕರ ಎದ್ದು ಹೊರಟು, ತಲೆಬಾಗಿಲನ್ನು ದಾಟಿ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾದರು. ಮಿಕ್ಕ ಜನರೂ ಎದ್ದು ಜಡವಾದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳತ್ತ ಸಾಗಿದರು. ಎಲ್ಲ

ಜನರು ಹೂರಟು ಹೂೂದ ಢೂಲೆ, ರಂಗಣ್ಣ ತಲೆಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಕ್ಕುಕೂಳ್ಳಲೆಂದು ಎದ್ದು ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಬಂದಿದ್ದ. ಆಗಲೇ ರಾಜೇಸಾಕೇಬನ ಹಿರಿಯಮಗ ಖಾದರನು ಓಡುತ್ತ ಬಂದು ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಪೂೂಲೀಸರ ಢೂೂಟಾರು ಚಾವಡೀ ಹತ್ತಲೆ ಬಂದು ನಿಂತೈತಿರಿ ! ವಾಲೀಕಾರ, ಗೂಡರನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿಕೂಂಡು ಬರಲಿಕ್ಕೈ ಹೂೂಗ್ಯಾನ. ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ಜನಾ ಇದ್ದಾರರಿ ಪೂೂಲೀಸರು!”

“ ಹುಂ, ಀಗ ನೀನು ಗದ್ದಲಾ ಮಾಡದ, ಮನಿಗೆ ಹೂೂಗಿ ಮಲಗಿಕೂಂಡು ಬಿಡು!”

ಎಂದು ಹೇಳಿ, ರಂಗಣ್ಣ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಕ್ಕಿ, ಅಗಣಿಯನ್ನು ಸರಿಸಿ, ಮರಳಿ ಬಂದು ದೀಪವನ್ನು ಸಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿ, ಹಾಸಿಗೆಯ ಢೂಲೆ ಬಿದ್ದುಕೂಂಡ. ಀಗ ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಲ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಗಜಬಿಜಿ, ಗದ್ದಲ— ಀಗ ಇದ್ದಿತೂೂ ಇಲ್ಲವೂೂ ಎಂಬಂತಾಯಿತು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ನೀಶಬ್ಬ. ಸಡಸಾಲೆಯ ಗಡಿಯಾರದ ‘ ಟಿಕ ಟಿಕ ’ ಎಂಬ ಸಪ್ಪುಳ ಮಾತ್ರ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ನಡೆದಿದ್ದಿತು. ಅದರೂಂದಿಗೆ—ಹಾಸಿಗೆಯ ಢೂಲೆ ಬಿದ್ದುಕೂಂಡಿದ್ದ—ರಂಗಣ್ಣನ ಹೈದಯೂೂ ‘ ಧಡ್ ಧಡ್ ’ ಎಂದು ಀೂಡೆದುಕೂೂಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಗಾಬರಿ-ಹೆದರಿಕೆಗಲೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ. ಹೂೂಸ ಆನುಭವದ ಆತುರಭಾವ ಅವನ ಹೈದಯದ ಹೂೂಡೆತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಿತಷ್ಟೆ !

೧೨ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ನಿಂಗಪ್ಪನ ಜೂೂತೆಗೆ ಹೂೂರಟೆ ರತ್ನಾಕರ, ಮಾತನಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಅವನ ಬೆನ್ನುಗುಂಟೆ ನಡೆದ. ನಿಂಗಪ್ಪನೂ ಮಾತನೇನೂ ಆಡದೆ ಅವನನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೂೂಂಡು ಬಂದ. ನಿಂಗಪ್ಪನ ಮನೆ ಹಳ್ಳಿಯ ದೂೂಡ್ಡ ಒಕ್ಕಲಿಗನ ಮನೆ ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಮನೆಯೂೂಳಗೆ ಹೂೂಕೂೂಡನೆಯ, ದಾರಿಯ ಅಂಕಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎರಡು ಸಕ್ಕಗಲಲ್ಲಿಯೂ ಎತ್ತರದ ಕಟ್ಟಿಗಲು. ಆ ಎರಡು ಕಟ್ಟಿಗಲೆಂದರೆ, ಮೂರು ಮೂರು ಅಂಕಣದ ಎರಡು ಸಡಸಾಲೆ ಗಲು. ರತ್ನಾಕರ ಒಲಗೆ ಹೂೂದಾಗ, ನಿಂಗಪ್ಪನ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕುಳಲ್ಲಿಯ ಮೂವರು, ಬಲಗಡೆಯ ಕಟ್ಟಿಯ ಢೂಲೆ ಕುಳಿತು ರಾಟಿಗಲಿಂದ

ನೂಲನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಎಡಗಡೆಯ ಕಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಇಬ್ಬರು ಪ್ರೌಢ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಂಗುಸರು ಹಾಸುಹೊಯ್ಯುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅಪರಿಚಿತ ಮನುಷ್ಯನನ್ನೊಡಗೊಂಡು ನಿಂಗಪ್ಪ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡು ನೂಲುವ ಹಾಸುಹೊಯ್ಯುವ ಆ ಹೆಂಗುಸರೆಲ್ಲ, ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅಚ್ಚರಿಯಿಂದ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ನಿಂಗಪ್ಪ ಮಾತನೇನೂ ಆಡದೆ, ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಕೊಂಡು ನಡುಬಾಗಿಲೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕ. ಅಲ್ಲಿ ಏಳಂಕಣದ ವಿಶಾಲವಾದ ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ. ನಿಂಗಪ್ಪ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆಯೆ ಮಲಗಿದ ಎತ್ತುಗಳು ಎದ್ದು ನಿಂತು ಹೊಂಕರಿಸ ತೊಡಗಿದುವು. ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದ ಆಕಳು ಗೋಣನ್ನು ಕೊಡಹುತ್ತ 'ಅಂಬಾ' ಎಂದು ಕೂಗಿತು. ಬಲಗಡೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಮೂಡಲ ಹೋರಿಗಳು ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳದೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಸರಿದಾಡಿ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ತೋರಿಸಿದುವು. ನಿಂಗಪ್ಪನಿಗೆ ಇದೊಂದರ ಕಡೆಗೂ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲ ಚಿತ್ರ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಹೊಸದೆನಿಸಿದುದರಿಂದ, ಎಡಕ್ಕೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ದನಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣು ಹೊರಳಿಸಿ ಹೊರಳಿಸಿ ನೋಡಿದ. ಇಬ್ಬರೂ ಹಾಗೆಯೆ ಮುಂದುವರಿದು ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ದಾಟಿ, ಒಳಪಡಸಾಲೆಯ ಪಾವಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಏರಿದರು. ಏಳಂಕಣದ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಪಡಸಾಲೆಯಾದರೂ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಂಚಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಏರಿಸಿ ಏರಿಸಿ ಇರಿಸಿದ ಕಾಳು ತುಂಬಿದ ಚೀಲದ ಅಡಕಿಲುಗಳಿಂದಲೂ, ಗಳಗೆ-ಕಣಜುಗಳಿಂದಲೂ ಅದು ತುಂಬಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಪಡಸಾಲೆಯ ಗೋಡೆಯ ಮೂರನೆಯ ಅಂಕಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೂ, ಆರನೆಯ ಅಂಕಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ಬಾಗಿಲುಗಳು. ಮೂರನೆಯ ಅಂಕಣದಲ್ಲಿಯ ಬಾಗಿಲು ಅಡಿಗೆಮನೆಯದು. ಆರನೆಯ ಅಂಕಣದಲ್ಲಿಯ ಬಾಗಿಲು ದೇವರ ಕೋಣೆಯದು. ನಿಂಗಪ್ಪ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ದೇವರ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ. ದೇವರ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ, ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆಯ ನಂದಾದೀಪ ಮಿಣಿ ಮಿಣಿ ಉಯುತ್ತ, ತನ್ನ ಮಂದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಕೋಣೆಯ ತುಂಬ ಹರಡಿದ್ದಿತು. ಆ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಎದುರು ಗೋಡೆಗೆ ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಅಡಕಿಲು ಗಡಿಗೆಗಳು ಕಂಡುವು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ರೂಢಿಗಂಬಳಿಯೊನ್ನು ಹಾಸಿ, ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಿಂಗಪ್ಪ ಹೇಳಿದ :

“ರಾಯರ, ಇನ್ನ ಯಾವ ಚಿಂತಿಗೂ ಕಾರಣಿಲ್ಲ. ಅರಾಮಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನೀವು ಬೆಳತನಕಾ ನಿದ್ರಿಸಿ ಮಾಡಬಹುದು. ತಲೆಗಿಂಬಿಗೆ ತಕ್ಕ ತಂದು ಕೊಡತೀನಿ! ಗಂಜೀ ಹೆಚ್ಚಡಾ ತಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಮೆತ್ತಗ ಮಾಡಿಕೊಡತೀನಿ! ನೀವು ಯಾವುದೂ ಕಾಳಜೀ ಇಲ್ಲದ ಮಲಕೊಂಡು ಬಿಡಿರಿ!”

ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ :

“ತಲೆಗಿಂಬಿಗೆ ಏನಾದರೂ ತಂದುಕೊಟ್ಟು ಬಿಡು—ಸಾಕು. ಗಂಜೀ ಹೆಚ್ಚಡ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಪಚ್ಚಡ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ!”

ರತ್ನಾಕರ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ನಿಂಗಪ್ಪ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಪಡಸಾಲೆಗೆ ಬಂದು ಒಂದು ತಕ್ಕೆಯನ್ನೂ, ಎರಡು ಬಿಳಿಯ ಹೆಚ್ಚಡಗಳನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಮತ್ತೆ ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಹಾಸಿಕೊಟ್ಟ. ಬಳಿಕ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಹೇಳಿದ:

“ನೀವಿನ್ನ ಮಲಕೊಳ್ಳಿ! ಪೋಲೀಸರು ಏನೇನು ಕರಾಮತ್ತು ಮಾಡತಾರೋ ನಾನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರತೀನಿ!”

ಇಷ್ಟು ಹೇಳಿದವನೇ ನಿಂಗಪ್ಪ, ಅವಸರದಿಂದ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆದ. ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ನೂಲುತ್ತಿರುವ ಹೆಂಗುಸರಿಗೆ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ನೀವೀಗ ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸಾ ಬಿಟ್ಟು, ಬಾಗಲಾ ಇಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಮಲಗಿ ಬಿಡಿ! ಮನ್ಯಾಗ ಗದ್ದಲಾ ಏನೂ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಿ! ನಾ ಈಗ ಸ್ವಲ್ಪ ರಂಗಣ್ಣವರ ಮನೀ ಕಡೆ ಹೋಗಿಬರತೀನಿ!”

ನಿಂಗಪ್ಪ ಹೊರಟು ಹೋದ. ಮನೆಯ ಹೆಂಗುಸರೊಲ್ಲರೂ ಕುತೂಹಲ ಕೆರಳಿದ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬರನ್ನು ಒಬ್ಬರು ನೋಡುತ್ತ ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಕುಳಿತರು. ಬಳಿಕ ಎಲ್ಲರೂ ಮೌನಿಗಳಾಗಿಯೇ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಬಿಟ್ಟರು. ಮನೆಯ ಮುಂಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿತು. ದೀಪಗಳೆಲ್ಲ ಆರಿದುವು. ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ದನಗಳ ಉಸಿರಾಟದ ಸವ್ವಳದ ಹೊರತು ಇನ್ನೊಂದು ಉಲುವೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ತಂತಮ್ಮ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡರು :

ರತ್ನಾಕರ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ನಂದಾದೀಪ ಹೊನೆ ಹುಳುವಿನಂತೆ ಮಿನುಗುತ್ತಲಿದೆ. ಬೇಸಗೆಯ ರಾತ್ರಿ;

ಬೆಳವಲ ನಾಡಿನ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಮನೆಯ ದೇವರ ಕೋಣೆ. ಹೊರಗಿನ ಗಾಳಿ ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಸುಳಿಯಲು ಕಟಕಿ, ಗವಾಕ್ಷಗಳೊಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಒಳಗೆ ಗಮ್ಮ ಕುಚ್ಚುತ್ತಲಿದೆ. ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದರಂತೆ ಹಲವಾರು ಯೋಚನೆಗಳು. ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ಹೇಗೆ ಬರಬೇಕು? ಹಾಗೆಯೇ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದೇ ಅಂಗತ್ತಲಾಗಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಅಡಕಿಲ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುವ ಇಲಿಗಳು, 'ಚಿಂ ಚಿಯ್' ಎಂದು ನೊರೆದು, ಆಗಾಗ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯ ನಿಶಬ್ದ ತೆಗೆ ಭಂಗತರುತ್ತಲಿದ್ದವು. ಯೋಚನಾಮಗ್ನನಾದ ರತ್ನಾಕರ ಹಾಗೆಯೇ ಮೇಲಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿ, ಕೋಣೆಯ ಛಾವಣಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ. ತನ್ನ ಮುಖದ ಮೇಲೆಯೇ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಒಂದು ಬೆಳಕುಕಂಡಿಯದ್ದು ಕಂಡಿತು. ಬೆಳಕುಕಂಡಿಯಲ್ಲಿ ನೋಟವನ್ನು ತೂರಿಸಿದಾಗ, ಮುಗಿಲಲ್ಲಿ ಮಿನುಗುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ತಾರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ರತ್ನಾಕರ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಆ ತಾರೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತ ಮಿರುಗುತ್ತಿರುವ ಆ ತಾರೆಯ ನಗು, ರತ್ನಾಕರನ ಈಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅಣಕಿಸಿ ನಗುವ ನಗೆಯಂತೆ ಕಂಡಿತು. ಆದರೂ ಬಿಡದೆ ಆ ತಾರೆಯ ಬೆಳಕನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಲು ತೊಡಗಿದ. ಹೆಗ್ಗಣದಂತಹ ಇಲಿಯೊಂದು, ರತ್ನಾಕರನ ಹಾಸಿಗೆಯ ಒಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹಾಯ್ದು ಓಡಿಹೋದುದರಿಂದ, ಆತನ ನೃಷ್ಟಿಗಳು ತಾರಾಲೋಕದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಕೆಳಗಿಳಿದುವು. ಮನಸ್ಸು ಯೋಚನೆಯ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿತು :

“ ನಾನು ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆಂದು ಬಂದೆ; ಆದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೇನೂ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗದೆ, ಅವನನ್ನು ತೊಂದರೆಯಲ್ಲಿ ನೂಕಿದಂತೆ ಎಲ್ಲಿ ಆಗುವುದೋ ಎಂದು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಸಮಾಚಾರ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿರಬಹುದು? ರಾಮದುರ್ಗದ ಖಾದಿಯಂಗಡಿಯ ಶಂಕರಣ್ಣನ ಮೇಲಂತೂ ಸಂಶಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾನು ಯಾರೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬಾ! ಅವನಿಗಾದರೂ ನಾನು ಯಾರೆಂಬುದು ಎಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಿದೆ? ಗೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ, ಪೋಲೀಸರು ಬರುವ ವರ್ತಮಾನ ನಮಗೆ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಆತನ ಮೇಲೆ ಸಂಶಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ ಮಹಾಪಾಪ! ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಆ ಬಾಯ್ಬಡಕ ದೇಶ-

ಭಕ್ತರೇನಾದರೂ ಗದ್ದಲ ಮಾಡಿರಬಹುದೇನು ? ನಾನು ಯಾರೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ, ಉತ್ಸಾಹದ ಭರದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಗೊಂದಲ ಹಾಕುವವರೇ ಅವರು ! ಆದರೆ, ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಯಾರೆಂಬುದರ ಸುಳಿವನ್ನೆ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಸರಿ ! ನಾನಿಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಿಷಯವನ್ನು ಆರಿತವರೆಂದರೆ ಅನಂತರಾಯರ ಮನೆತನದವರು; ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನೆತನದವರು ! ಅವರೇನಾದರೂ ಪ್ರೋಲೀಸರಿಗೆ ಹೇಳಿರಬಹುದೇ ? ಹುಚ್ಚು ನನ್ನದು ! ಅವರೇಕೆ ಹೇಳಬೇಕು ?.... ಏಕೆ ಹೇಳಿರಬಾರದು ? ಪ್ರೋಲೀಸರಿಗೇನಾದರೂ ತಿಳಿದು, ಅವರ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಬೆದರಿಸಿ ಕೇಳಿದಾಗ, ಗಾಬರಿಯಿಂದ ಅವರು ಹೇಳಿರಬಾರದೇಕೆ ? ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಸರಕಾರೀ ನೌಕರರು. ಅನಂತರಾಯರು ಚಳವಳಿಗಾರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಅಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವರು ! ಪ್ರೋಲೀಸರಿಗೆ ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರಿಂದಲೇ ನನ್ನ ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರೋಲೀಸರು ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ? ಆ ಹವಾಲದಾರ ಹನುಮಂತಪ್ಪ.... ಛೇಛೇ! ಅವನು ನನಗೆ ಆಗಾಗ ಮಾಡಿರುವ ಸಹಾಯಗಳನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡರೆ, ಅವನ ಮೇಲೆ ಸಂಶಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆಯೇ ನನ್ನ ಕೃತಘ್ನತನ ! ಇನ್ನೊಂದು ! ವೆಂಕಣ್ಣ....ಅಹುದು, ವೆಂಕಣ್ಣನಿಂದ ಈ ಕೆಲಸವು ಆಗಿರಬಹುದೆ ? ಈ ಊರಿಗೆ ಬರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ ! ಆದರೂ ಅವನೆದುರು ರಂಗಣ್ಣನ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಆಡಿದ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳಿಂದ, ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವೆನೆಂಬುದನ್ನು ಆತ ಊಹಿಸಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಸರಿ, ಊಹಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಆದರೆ, ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೋಗಿ ಪ್ರೋಲೀಸರೆದುರು ನನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳುಹುವಷ್ಟು ದುಷ್ಟಮನೋವೃತ್ತಿಯವನಲ್ಲ ವೆಂಕಣ್ಣ. ನನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆತನ ಅಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆದರಭಾವವಿದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಾನು ಬೇಡಿದೊಡನೆಯೇ, ತನ್ನ ಹೊಸ ಸೂಟು-ಬೂಟು-ಗಳನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ. ಆತ ಪ್ರೋಲೀಸರಿಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಲಾರ ! ಹಾಗಾದರೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿರಬಹುದು ? ಯಾವ ಸಿ. ಐ. ಡಿ. ನನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಧಾರವಾಡದ ಪ್ರೋಲೀಸರಿಗೆ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಬಹುದು ?.....

.....ಏನೇ ಇರಲಿ, ನಾನಿನ್ನು ಈ ಪೋಲೀಸರ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ, ಮರಳಿ ಊರನ್ನು ತಲ್ಪುವದು ಎಂತಹ ಮಾತೋ ! ಹಾಗಾದರೆ ಪಾಪ, ಕಾವೇರಿಯ ಮದುವೆಯ ವಿಚಾರವೇನು ಮುಂದೆ ? ಅಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಮಾ, ನಾನು ಬರುವ ದಾರಿಯನ್ನೇ ಕಾಯುತ್ತ ಕುಳಿತಿರಬಹುದು ! ಗೋಪಾಲರಾಯರು, ಅವರ ಹೆಂಡತಿ, ಕಾವೇರಿ— ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಆಶೆಯ ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಕೆಡಹಿ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟುಬಂದೆ. ಇಲ್ಲಿ ರಂಗಣ್ಣನ ಜೊತೆಗೆ ಈ ವಿಚಾರ ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಈಗ ಪೋಲಿಸರು, ಇಲ್ಲದ ಆರೋಪಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ, ರಂಗಣ್ಣನನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಕೆಲಸವೇ ಮುಗಿದಂತಾಯಿತು. ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡುವಂತಿಲ್ಲ....

....ಅಯ್ಯೋ ! ನಾನು ಸಮಾಜಸೇವೆಯ ಭಾವನಾವೇಶದಿಂದ ದುಡುಕಿ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗತನವನ್ನು ಮಾಡಿದನೋ ಏನೋ ! ನನ್ನಂತಹ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ರಜೋಜೀವಿ, ಸಮಾಜಸೇವೆಯ ಆಶೆಯನ್ನೂ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ, ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೇನು ? ಹುಲಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಆಶೆಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಟವನು, ಹೂಮಾಲೆ ಕಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ವೇಳೆ ಕಳೆಯುವೆನೆಂದರೆ ಸಾಧ್ಯವಿದೆಯೆ ? ಹುಲಿಯನ್ನೂ ಹೊಡೆಯುವುದಾಗದು; ಹೂಮಾಲೆಯನ್ನೂ ಕಟ್ಟುವುದಾಗದು....

ನಾನು ಈ ಕನ್ಯಾ-ವರಸಂಘಟನೆಗೆ ಬೀಳದೆ, ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿಯೆ ಗುಪ್ತ ವಾಗಿ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಪೋಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಅಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಚಳವಳಿಯೂ ಒಂದುಕಡೆಗುಳಿಯಿತು; ಕನ್ಯಾವರ ಸಂಘಟನೆಯೂ ಒಂದುಕಡೆಗುಳಿಯಿತು. ವೃಥವಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆ ಸೇರುವ ಸಂದರ್ಭ ಒದಗಿ ಬಂದಿತು. ಪಾಪ, ಕಾವೇರಿಯ ಗತಿಯನ್ನು ಏನಾಗಬಹುದು ? ದೇವರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಏರಬೇಕಾದ ಆ ಪವಿತ್ರ ಕುಸುಮ, ಯಾವ ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಬಾಡಿಯಾಗಬೇಕಾಗುವುದೋ ಏನೋ ! ಇನ್ನು ಸುಭದ್ರೆಯ ಕಥೆಯೇನಾಗಬಹುದು ? ಅವಳು ಹಿಡಿದ ಹೆಜ್ಜೆ ಅಸಾಧ್ಯ ವಾದುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಎಷ್ಟು ಸಂಕಟ ಪಡಬೇಕಾಗುವುದೋ

ಏನೋ ! ಹೋಗಲಿ, ಅವರವರ ಹಣೆಬರಿಹ ! ಅವರ ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಾನು ಹೋಣೆಯೇ ?....

....ನಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ವಿಚಾರ ನನ್ನನ್ನು ಅಷ್ಟು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳಿಗೆ ದುಃಖವೆನಿಸಿದರೂ, ಅದನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡು ಒಳ್ಳೆಯ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ದಾರಿ ಕಾಯುವ ಧೈರ್ಯವಿದೆ ಅವಳಿಗೆ. ನನ್ನ ಸುಖಜೀವನದ ಆಶೆಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಅವಳು ಬದುಕಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ತನ್ನ ಇದೇ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸುಖಜೀವನವನ್ನು ಕಾಣುವ ಅವಕಾಶ ದೊರೆತೇ? ಆಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಸುಖಜೀವನವೆಂದರೆ, ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನಾನು ಇರುವುದು; ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹಡೆದು ವಂಶವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವುದು. ಸರಿ! ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ವಂಶ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.... ಇದೇನಿದು ! ಮದುವೆಯ ವಿಚಾರ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿದೊಡನೆಯೇ ಕುಮುದೆಯ ರೂಪವೇಕೆ ನನ್ನ ಮನದೆದುರು ಮೂಡಬೇಕು ? ಕುಮುದೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಬಯಸುತ್ತಿದೆಯೇ ? ಯಾಕೆ ಬಯಸಬಾರದು ? ಕುಮುದೆಯಂತಹ ರೂಪವತಿ— ಕುಲವತಿ— ಗುಣವತಿ— ಕನ್ನೆ ನನ್ನ ಜೊತೆಗಾತಿಯಾದರೆ, ನನ್ನ ಜೀವನವು ಸವಿಯಿಂದ ತುಂಬಬಹುದಲ್ಲವೆ ? ಆದರೆ ಅದು 'ರೆ' ರಾಜ್ಯದ ನೂತನ ! ತನ್ನ ಮುಂಬಾಳಿನ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳ ಸರಿಯಾದ ಕಲ್ಪನೆಯಿದ್ದ ಆ ಕಲಿತ ಹುಡುಗಿ ಕುಮುದಾ, ನನ್ನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅವಳ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಆಕೆಯ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಬೇಕು. ಒಂದುವೇಳೆ ಕುಮುದಾ ಒಪ್ಪಿದರೂ, ಆಕೆಯ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳು ಸಮ್ಮತಿಸಿದರೂ, ನನಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಈಗಿಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ ? ಮದುವೆಯ ಮಂಟಪದ ಕರೆಗಿಂತ ಸರಕಾರದ ಸೆರೆಮನೆಯ ಕರೆ ನನ್ನನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಕರ್ಷಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಈಗ ನಾನು ಸೆರೆಮನೆ ಸೇರಿದರೆ, ಬಿಡುಗಡೆ ಎಂದೋ ಏನೋ ! ಕುಮುದಾನ ಲಗ್ನ ನನ್ನ ಬಿಡುಗಡೆಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ? ಅವಳ ತಾಯಿಗೆ ಮಗಳ ಲಗ್ನವನ್ನು ಬೇಗನೆ ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಬಲವಾಗಿದೆಯಂತೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬೆಳೆದ ಹೆಣ್ಣು ಮದುವೆಯಿಲ್ಲದೆ—ಜೊತೆಗಾರನಿಲ್ಲದೆ—ಎಷ್ಟು ದಿನ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ ? ನಾನು ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ

ತಿರುಗಿ ಬರುವ ವರೆಗೆ ಕುಮುದಾ ನನಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತ ಇರಬಹುದೇ ? ಛೇ !
 ಎಂದಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ! ಹಾಗಾದರೆ ನಾನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ತಂಹ
 ಸಂದರ್ಭ ಒದಗಿ ಬಂದಾಗ, ಕುಮುದಾನಂತಹ ಕನ್ಯೆ ಸಿಕ್ಕಬಹುದೆ ?
 ಅದನ್ನಾರು ಹೇಳುವರು ? ಸಿಕ್ಕಲಿಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ; ಎಂದ ಮೇಲೆ , ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಈ
 ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಏಕೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ? ನಾನು ಈ ರಾಜಕೀಯ
 ಚಳವಳಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ, ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನೌಕರಿ ಹಿಡಿದು ಮನೆಮಾಡಿ
 ಕೊಂಡಿರಲು ಸಿದ್ಧನಾದರೆ, ಕುಮುದೆಯ ತಾಯಿ-ತಂದೆಗಳು ತಮ್ಮ
 ಮಗಳನ್ನು ನನಗೆ ಕೊಡಲು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ
 -ಈ ಬಗೆಯ ಸ್ವಾರ್ಥಜೀವನವನ್ನು ಕುಮುದಾ ಮೆಚ್ಚಿ ಪ್ರೀತಿಸಬಹುದೇ ?
 ಎಂದಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಆಗ ನಾನು ಒಬ್ಬಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯ. ಕುಮುದೆ-
 ಯಂತಹ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವಭಾವದ ಹೆಣ್ಣುಗಳು, ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನ
 ಜೊತೆಯನ್ನು ಎಂದೂ ಬಯಸಲಾರರು....

....ಅಯ್ಯೋ! ಮಾನವನ ಸ್ವಾರ್ಥಲಾಲಸೆಯ ವಿಚಾರ ಎಷ್ಟೊಂದು ಕೇಳು-
 ಮಟ್ಟಿದ್ದು ! ನಾನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವಿಚಾರವಿದು ವ್ಯಭಿಚಾರ ! ಆದರ್ಶದಲ್ಲಿ
 ಅಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತಹ ಅನಾಚಾರ ! ಕೆರಳಿದ ಮನಸ್ಸು ಎಂತೆಂತಹ
 ಕುವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಉಯ್ಯಲೆಯಾದಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ !
 ಮನುಷ್ಯ ನಿಷ್ಕರ್ಮಿಯಾಗಿ ಕುಳಿತರೆ, ಇಂತಹ ಕುವಿಚಾರಗಳ ಜಾಲದಲ್ಲಿಯೇ
 ಸಿಕ್ಕಬೇಕಾಗುವುದು ! ಶಾಂತಂ ಪಾಪಂ ! ಶಾಂತಂ ಪಾಪಂ !....

....ಮತ್ತೆ ಕುಮುದಾ ಒಳಗಣ್ಣೆದುರು ಬಂದು ಬಂದು ನಿಲ್ಲಲು ತೊಡ-
 ಗಿದ್ದಾಳೆ. ನಾನಿನ್ನು ಆಕೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತನಾಡುವೆನೋ ಇಲ್ಲವೋ.... ”

ಒಮ್ಮೆಲೆ ತಲೆಬಾಗಿಲನ್ನು ಬಡಿದ ಸಪ್ಪುಳಾಯಿತು. ಮನೆಯೊಳಗಿ-
 ನವರು ಯಾರೋ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದಿರಬಹುದು. ನಿಗಪ್ಪ ಮನೆಯೊಳಗೆ
 ಬಂದು, ನೇರವಾಗಿ ದೇವರ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು. ಕೊಡಲೆ ರತ್ನಾಕರನು
 ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಎದ್ದು ಕುಳಿತು ಮಾತನಾಡಿದ :

“ಯಾರು? ನಿಗಪ್ಪಾ, ಬಾ ಬಾ! ಆಗ ಹೋದಂವ ಈಗ ಬಂದಿಯೇನು?”

“ಹೊಂಪ್ರಿ, ಇದೇ ಈಗ ಬಂದೆ. ನೀವು ನಿರ್ದೀ ಮಾಡಿದ್ದಾಂಗಣ
 ಕಾಣದಿಲ್ಲ ! ”

“ನಿದ್ದೆ?... ಯಾಕೋ ನಿದ್ದೆ ಬರಲಿಲ್ಲ ನೋಡು! ನಾ ಏನೋ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡೇ ಇದೆ!”

“ಆತು, ನಿದ್ದೆ ನಿಮಗ ಬರಬೇಕರೇ ಹ್ಯಾಂಗ ಬಿಡಿ! ಪೋಲೀಸರು ತಿರಿಗಿ ರಾಮದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೊಂಟುಹೋದ್ರಿ!”

ರತ್ನಾಕರ ಅಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ಆಂ? ಹೊಂಟು ಹೋದರ? ರಂಗಣ್ಣವರಿಗೆ ಏನೂ ತೊಂದರೇ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಹಾದಲ್ಲೋ?”

“ತೊಂದರೇ ಮಾಡಲಾಕ ಅವರೇನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರದ ಪೋಲೀಸ. ರೇನೇಳ್ತೆ! ಇಲ್ಲೇ ರಾಮದುರ್ಗ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸರಕಾರದ ಪೋಲೀಸರು!”

“ಅಂದರ ಬಂದ ಪೋಲೀಸರು ಧಾರವಾಡದವರಲ್ಲೇನು?”

“ಛೇಛೇ! ಎಲ್ಲಿದಂ, ಇಲ್ಲೇ ರಾಮದುರ್ಗದವರು! ಹೊತ್ತು ಮುಣುಗಿ ಎರಡು ತಾಸು ರಾತ್ರಿ ಆದ ಮ್ಯಾಲ, ರಾಮದುರ್ಗದ ಪೋಲೀಸ ಕಚೇರಿಗೆ ಧಾರವಾಡದ ಪೋಲೀಸ್ ಕಚೇರಿಂದ ತಾರು ಬಂತಂತ. ಹೀಗಿನ ಮಾತು ಹೀಗ.... ಇಂಥಾ ಮನಿಷ್ಯರು ಮುದ್ದಾಪುರದ ರಂಗಣ್ಣವರ ಮನಿಗೆ ಬಂದಾರು; ಅವರನ್ನ ಹಿಡಿದು ತಂದು ನಮ್ಮ ಕಡೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕು—ಅಂತ ಆ ತಾರಿನೊಳಗ ಇತ್ತಂತರಿ! ಆ ಮ್ಯಾಲ, ಘೌಜದಾರ್ಯ ಪೋಲೀಸ್ ಪಾರ್ಟೀ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಮೋಟಾರು ಬಿಟ್ಟೇ ಹಿಡಿದು ಹೊಂಡಬೇಕಾದರ, ಮೂರು ತಾಸು ರಾತ್ರಿ ಮ್ಯಾಗ್ಸ ರಾಮದುರ್ಗಾ ಬಿಟ್ಟಿರಂತ. ಬಾದ್ಲಾರ ಹುಡುಗ—ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬಾ ಮಾತ್ರ. ಪಸಂದ ಕರಾಮತೀ ಮಾಡ್ಯಾನ ಏನಿ, ಈ ಪರಕರಣದೊಳಗ!”

ಬೆರಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರ ಕೇಳಿದ :

“ಏನು ಮಾಡಿದನಂತ ದತ್ತೋಬಾ?”

“ಅವನಗ ಹ್ಯಾಂಗ ಗೊತ್ತಾತೋ ಏನೋ—ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ದೇಶಭಕ್ತರನ್ನ ಹಿಡೀಲಿಕ್ಕಂತ ಪೋಲೀಸ ಪಾರ್ಟೀ ಹೊರಬಿದ್ದು ಗೊತ್ತಾತಂತರಿ! ಪೋಲೀಸರು ಸರ್ವಿಸ್ ಬಸ್ಸು ಬಿಟ್ಟೇ ಹಿಡೀಲಾಕ ಬಂದರಂತರಿ! ಆಗ ತನ್ನ ಪಾಳೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂನೂ, ದತ್ತೋಬಾ ತಾನೂ ಬಸ್ಸು ತೊಗೊಂಡು ಹೋಗತೀನಂತ ಹೇಳಿದನಂತ. ಆತರಿ! ಪೋಲೀಸರನ್ನ ಬಸ್ಸಿನೊಳಗ

ಕುಂಡ್ರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಾನ ಏನಿ! ರಂಗಣ್ಣವರ ತ್ವಾಟದ ಹೆತ್ತೀಲಿ ಬಸ್ಸು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಮೊದಲನ ಆವರ ರೈತನ್ನ ಸೂಚು ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸ್ಯಾನರಿ! ಅವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಮಾತ್ರ, ನೀವು ಪಾರಾಗೂದು ಕಠಿಣ ಇತ್ತು ನೋಡಿ! ”

“ ಕೊಲ್ಲೂ ದೇವರಿಗಂತಾ ಕಾಯೂ ದೇವರು ದೊಡ್ಡಾಂವ ನಿಂಗಪ್ಪಾ! ಅವ ದತ್ತೋಬಾನ ಮನಸಿನೊಳಗ ಹೊಕ್ಕು ಎಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೇದು ಮಾಡಿಸಿದ. ದತ್ತೋಬನಂಥಾ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಮನಿಶಾರು ಸಿಗೂದಂದರ ಅಶೂರ್ವ ನೋಡು ನಿಂಗಪ್ಪಾ! ”

“ ದತ್ತೋಬಾ ಭಾಳ ಒಳ್ಳೇ ಹುಡುಗ ಏನಿ! ರಂಗಣ್ಣವರ ಮ್ಯಾಲ ಅವನ ಭಕ್ತಿ ಭಾಳರಿ! ”

“ ಅದಾತು. ನಿಂಗಪ್ಪಾ! ಪೋಲೀಸರು ರಂಗಣ್ಣನ ಮನ್ಯಾಗ ಹುಡಿಕಾಡಿದರೇನು ನನ್ನ? ”

“ ಸುಮ್ಮನ ಹುಡಿಕ್ಯಾಡಿದ ನೆವಾ ಮಾಡಿದ್ರಿ! ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಸಂಸ್ಕಾನದ ಪೋಲೀಸರಿ! ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂಬತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಪಗಾರದವರಿ! ಊರ ಜನರೆಲ್ಲಾ ಸೇರಿ ‘ನಾವೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದೀವರಿ; ರಂಗಣ್ಣವರ ಮನಿಗೆ ಹೊರಗಿನವರು ಯಾರೂ ಬಂದಿಲ್ಲ’ ಅಂತ ಘೋಷದಾರರ ಮುಂದ ಹೇಳಿದವರಿ! ಘೋಷದಾರರು, ರಂಗಣ್ಣವರದು ನಾಕುಮಂದಿ ಊರಾಗಿನ ಹಿರಿಯರದು ಜವಾಬು ಬರಕೊಂಡು, ಹಾಂಗಸ ತಿರಿಗಿ ಹೊಂಟುಹೋದರೇನಿ! ರಂಗಣ್ಣನರಿಗೆ ಸುಳ್ಳು ಜವಾಬು ಕೊಡಬೇಕಾದರ, ಮನಸಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ನೋವಾಗಿದ್ದೀತರಿ! ಎಂದೂ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದವರಲ್ಲ ಅವರು! ”

“ ಅವರು ಗಾಂಧೀ ಮನಿಶಾರಪಾ! ನಮ್ಮಂತಾ ಚಳವಳಿಯೊಳಗಿನ ಗೆಳೆಯರನ್ನ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರ, ಸುಳ್ಳು ಮಾತನ್ನ ಬಳಸಬೇಕಾಗತಸದ! ರಾಜಕಾರಣಂದರ ಕೇವಲ ಸತ್ಯದ ಮ್ಯಾಲ ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಡಿಯೂದಿಲ್ಲಾ ಅಂಬೂ ಅನುಭವ ಇಂದ ರಂಗಣ್ಣವರಿಗೆ ಬುದ್ಧಾಂಗ ಆತು! ”

ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯ ಯಾಮದ ಮೊದಲನೆಯ ಕೋಳಿ ಕೂಗಿತು. ಆಗ ನಿಂಗಪ್ಪ ಹೇಳಿದ :

“ ಇನ್ನ ಒಂದೀಟು ಮಗ್ಗಲಾ ಹೆಚ್ಚರಿ ರಾಯರ! ರಂಗಣ್ಣವರ ಮನಿಗೆ ಈಗಸ ಹೋಗೂದೇನೂ ಬ್ಯಾಡ. ಮುಂಜಾನೆ ಎದ್ದು ಕರಕೊಂಡು ಹೊಗ-

ತೀನಿ! ಒಂವೀಟು ಬೆಳಗಿನ ಸಕ್ಕರಿಜಂಪು ತೋಗೊಳ್ಳರಿ! ಅಂದರ ಮೈ ಹಗರ ಅದೀತು! ”

ಮಾತಿನ ಕೊನೆಯೊಡನೆಯೇ ನಿಂಗಪ್ಪ ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ದೇವರ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೊರಗೆ, ಒಂದು ಕಂಬಳಿ 'ಚೆಲ್ಲಿಕೊಂಡು ಬಿದ್ದುಕೊಂಡ. ರತ್ನಾಕರನೂ ತನ್ನ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮೈ ಚೆಲ್ಲಿದ. ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯ ಗಮ್ಮದ ವಾತಾವರಣ ತಂಪಾಗತೊಡಗಿದ್ದಿತು. ಬೆಳತನಕ ದುಡಿದು ತಿಂದು ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬಿಕೊಂಡ ಇಲಿಗಳೂ ತಮ್ಮ ಹೋರುಗಳನ್ನು ಸೇರಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಇರುಳ ಕೊನೆಯ ಮಾದಕ ಶಾಂತಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇನೋ, ರತ್ನಾಕರನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮುಗಿದುಕೊಂಡುವು. ನಿದ್ರೆಯ ತೆರೆ ಮನವನ್ನು ಮುಸುಕಿಕೊಂಡಿತು.

೧೯ನೆಯ ಪ್ರಕರಣ

ಬೆಳಗಿನ ಸವಿನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರನು ಏನೇನೋ ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿರು. ವಾಗ್ಯ ಕೂಸು ಅಳುವ ಸಪ್ಪುಳ ಕೇಳಿ ಎಚ್ಚರಾಯಿತು. ಎಚ್ಚತ್ತು ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷದ ಮೆಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ, ತಾನು ಎಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇನೆಂಬುದು ಹೊಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಎದುರಿನ ಅಡಕಿಲುಗಡಿಗೆಯ ಸಾಲುಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಡಾಗ, ತಾನು ನಿಂಗಪ್ಪನ ದೇವರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದರ ಅರಿಕೆಯಾಯಿತು. ತಲೆಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿ ನೋಡಿದ. ಬೆಳಕಂಡಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಕು ಒಳನುಗ್ಗುತ್ತಲಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ. ಹೊರಗೆ ಬೆಳಗಾಗದೆಯೆಂಬುದು ತಿಳಿದೊಡನೆಯೆ, ಕುಳಿತಲ್ಲಿಯೆ ಕೈಮುಗಿದು ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ನಸುದೇವ ಸುತಂ ದೇವಂ ಕಂಸ-ಚಾಣೂರ ಮರ್ದನಂ |
ದೇವಕೀಪರಮಾನಂದಂ ಕೃಷ್ಣಂ ವಂದೇ ಜಗದ್ಗುರುಂ || ”

ರತ್ನಾಕರನು ಎಚ್ಚತ್ತುದನ್ನು ತಿಳಿದು ನಿಂಗಪ್ಪ ಒಳಗೆ ಬಂದು ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಎದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿರೇನು ರಾಯರ ? ರಾತ್ರೀ ಮಾಡಿ ಮಲಕೊಂಡಿದ್ದರಿ; ಇನ್ನಷ್ಟು ಮಲಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲೋ! ”

“ಎರಡು ಮೂರು ತಾಸು ನಿನ್ನಿ ಆಯ್ತಲಾ; ಇನ್ನೇನು ಮಲಕೊಳ್ಳೋದು? ನೀ ಎದ್ದು ಬಹಳೊತ್ತಾನೇನು ನಿಂಗಪ್ಪಾ?”

“ನಾ ಏನು ಬಾಳೊತ್ತು ಮಲಕೊಂಡಿಲ್ಲರಿ! ದಿನದ್ದಾಂಗಸ ಬೀಸೂ ಯಾಳೇಕಂದರ ಎದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿ.”

“ನೀನೂ ನಿನ್ನಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದಿ; ಇನ್ನೊಂದಿಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮಲಕೊಂಬೇಕಾಗಿತ್ತು!”

“ನಾನು ಒಕ್ಕಲಿಗ್ಯಾ ರಾಯರ! ನಾನು ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟಿರ ನಡದೀತು ಹ್ಯಾಂಗ? ನಸಕು ಹರಿಯೂದರೊಳಗ ಅಂದರ, ಬಸವಣ್ಣನ ಕಾಲಾಗಿನ ಕಸಾ ತಿಪ್ಪಿ ಕಾಣಲಾಕಸ ಬೇಕರಿ! ಧೊಡೇ ತುಸೂನರೇ? ಎಂಟು ಎತ್ತು, ನಾಕಾರು ಕಾಗರಗಳ ಕೊಟ್ಟಿರಿ! ಅಳುಮನಿಶಾರು ನಾನು ಕೂಡಿ ಮಾಡಿದರೂ ಒಂದು ತಾಸಿನ ಕೆಲಸರಿ!”

ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕರೆಯುವ ಸಪ್ಪುಳ ಕೇಳುತ್ತಿತ್ತು. ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಬ್ದ ಕೇಳುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊರಪಡಸಾಲೆಯಿಂದ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಸಪ್ಪುಳು ದೂರದ ಧ್ವನಿಯಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಕೇಳಿದ:

“ಓ! ನಿಮ್ಮ ಮನಿಯ ಜನಾ ಎಲ್ಲಾರೂ ಎದ್ದು ಬಿಟ್ಟಾರ ಕಾಣಿಸತಡದಲಾ!”

“ಏಳಲಾಕಸ ಬೇಕಲಿ! ಎಲ್ಲಾರಿಗೂ ಅವರವರ ಕೆಲಸ ಇದ್ದೆಸ ಇರತಾವು. ಅದೆಲ್ಲಾ ಯಂತರದ್ದಾಂಗ ನಡೀದಿದ್ದರ, ರೈತನ ಬಾಳೇ ಅದೀತು ಹ್ಯಾಂಗರಿ!”

ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಹಳ ದಿನಗಳಾದ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ, ನಿಂಗಪ್ಪನ ಮನೆಯ ಜೀವನವೆಲ್ಲವೂ ಹೊಸದೆನಿಸಿತು. ಜೀವಪೂರ್ಣವಾದುದೆನಿಸಿತು. ಎದ್ದು ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿದಾಗ, ಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು. ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದೆ ಕೈಮುಚ್ಚಿ ಕುಳಿತವರು ಒಬ್ಬರೂ ಇಲ್ಲ. ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಯ ಎತ್ತುಗಳೂ ಬೇಸಗೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಹೊಲಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದವು. ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯೆಲ್ಲ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು. ರತ್ನಾಕರ ಮನದಲ್ಲಿಯೆ ಎಂದುಕೊಂಡ:

“ಹೆಳ್ಳಿಯ ಒಕ್ಕಲಿಗನ ಬಾಳು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಕರ್ಮಯೋಗಿಯ ಬಾಳು! ಇವನ ಕರ್ಮದ ಫಲದಿಂದಲೇ ಲೋಕದ ಬಾಳು! ಆದರೂ ನಾಗರಿಕ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗನ ವೃತ್ತಿ ಉಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಅಶ್ಚರ್ಯದ ಸಂಗತಿ!”

ನಿಂಗಪ್ಪ ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದ :

“ಕಾಶವ್ವಾ, ಒಂದು ತಂಬಿಗಿ ನೀರು ತೋಗೊಂಡು ಬಾರವ್ವಾ! ರಾಯರು ಮಾರಿ ತೋಳಕೊಳ್ಳಲಿ!”

ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಕಾಶವ್ವ, ಹಸನಾಗಿ ಬೆಳಗಿದ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ತಂಬಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿನೀರನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟಳು. ಬಾಗಿಲ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ರತ್ನಾಕರ ಮುಖತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದ್ದ. ಆಗಲೇ ರಂಗಣ್ಣ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ವಿನೋದಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ಏನು ಎದ್ದಿರಾ ದೇಶಭಕ್ತರ! ನಿದ್ದೆಯೇನಾದರೂ ಆಯ್ತೋ ಇಲ್ಲೋ!”

“ಬಾಬಾ ರಂಗಣ್ಣಾ, ಇದೇ ಈಗ ಎದ್ದೆ ನೋಡು!”

ನಿಂಗಪ್ಪ ನಗುನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ಪೋಲೀಸರ ಸೆರಿಮನೀ ತಪ್ಪಿದರೂ, ನಮ್ಮ ಸೆರಿಮನಿಯೋಳಗ ರಾಯರು ರಾತ್ರಿ ಕಳೀಬೇಕಾತರಿ! ನಾ ತಿರಿಗಿ ಬರೂತನಕಾ ಏನೂ ಇವರಿಗೆ ನಿಂದಿ ಹತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲರಿ!”

ರಂಗಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ಅದ್ದಾಸ್ತೆ ಹತ್ತಬೇಕದು! ಆಯ್ತು, ಇನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಸ್ನಾನಾಗೀನಾ ತೀರಿಸಿ ಆರಾಮಾಗಿ ನಿಂದೀ ಮಾಡಲೇಳು! ಇನ್ನೇನೂ ಹೆದರಿಕೆ ಇಲ್ಲ! ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ನಿನ್ನ ದಾರೀ ಕಾಯತನಗ ಕೂತಾಳ ರತ್ನಾಕರಾ! ಅದಕ್ಕೂ ನೀ ಎದ್ದಿದ್ದಿಯೋ ಇಲ್ಲೋ ನೋಡಿಯಾದರೂ ನೋಡೂಣಂತ ನಾನೇ ಬಂದು-ಬಿಟ್ಟೆ! ನಡಿ, ಮನಿಗೇ ಹೋಗೋಣಿನ್ನ!”

ನಿಂಗಪ್ಪ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ನೀವೂ ಬಂದಿರಿ, ಪಾಡ ಆತು! ಒಳಗ ಆಕಳಾ ಹಿಂಡ್ಯಾರ. ಇಬ್ಬರೂ ಜೋಡಾಗಿ ಕೂತು, ಈ ಬಡವನ ಮನ್ಯಾಗ ನೊರಿಹಾಲು ಕುಡಿದು ಹೋಗಿರಿ!”

ರಂಗಣ್ಣ—ರತ್ತಾಕರ— ಇಬ್ಬರೂ ಬೇಡಬೇಡವೆಂದರೂ ನಿಗಪ್ಪ ಕೇಳಲೇ ಇಲ್ಲ. ಹೊರಬಂಕದಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹಾಸಿದ; ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಆದರದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದ. ನಿಗಪ್ಪನ ಪ್ರೀತಿಯ ಒತ್ತಾಯವನ್ನು ರಂಗಣ್ಣ ರತ್ತಾಕರ ಇಬ್ಬರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕಾಯಿತು. ನಿಗಪ್ಪ ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಕಾಶವ್ವಾ, ಹಾಲು ಇಲ್ಲೇ ಹೊರಗ ತೊಗೊಂಡು ಬಂದುಬಿಡವ್ವಾ !”

ಕಾಶವ್ವ ಎರಡು ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನೂ, ನೊರೆಹಾಲಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ತಂಬಿಗೆಯನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ನಿಗಪ್ಪ ರತ್ತಾಕರನಿಗೆ ಕಾಶವ್ವನ ಪರಿಚಯಮಾಡಿಕೊಡಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ಈಕೆ ನನ್ನ ಹಿರಿಯ ಮಗಳ್ಳಿ ಯಪ್ಪಾ ! ಇಲ್ಲೇ ನೆರೆಹಳ್ಳೀ ಗೌಡರ ಮನೀಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೀವಿ. ಈಗ ನಾಕು ದಿನಾ ಆತು - ತಾರಮನಿಗಂತ ಬಂದಾಳರಿ !”

ರತ್ತಾಕರ ಕಾಶವ್ವನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದ. ಒಳ್ಳೆಯ ಗೌರವರ್ಣದ ತರುಣಿ. ನಿಡಿದಾದ ಮೂಗು; ಕಳೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹೊಳಪಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು. ಹಳ್ಳಿಯ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದಲೇ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಸೀರೆ. ದುಂಡುದೋಳಿನ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುವಂತಹ ರೇಶಿಮೆಯಂಚಿನ ಕುಪ್ಪಸ. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಾಕು-ಅಡ್ಡಿಗೆಯ ಸರ. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಸೆರಗನ್ನು ಮೀರಿ, ಹಣೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಸುರುಳಿಗಟ್ಟಿನಂತ ಮುಂಗುರುಳು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ, ಯಾವ ಪಟ್ಟಣದ ಹೆಣ್ಣಿಗೂ ಹಿಂಜರಿಯದ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಶವ್ವನದು. ರತ್ತಾಕರ ಅರೆನಿಮಿಷ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದ. ಆಗ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅವನ ಮನದಿದುರು ಕುಮುದಾ ಸುಳಿದು ಹೋದಳು. ಗೊಂದಲಗಿಟ್ಟ ಮನವನ್ನು ಸಂಯಮದಿಂದ ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ರತ್ತಾಕರ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ ನಿಗಪ್ಪನ ಮನೆಯೊಳಗ ಕಳೆದ ಈ ಒಂದು ದಿನದ ಅನುಭವ, ನನಗ ಎಷ್ಟೊಂದು ಹೊಸಮಾತನ್ನ ಕಲಿಸಿತಂತೀ ರಂಗಣ್ಣಾ ! ಜಗತ್ತಿನೊಳಗ ನಿಜವಾದ ಆನಂದ ಎಲ್ಲಿ ಅದ ಅಂದರೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನದಿಂದ ದುಡಿಯುವ ಹಳ್ಳಿಯ ಒಕ್ಕಲಿಗನ ಮನೆಯೊಳಗ ಅದೇ-ಅಂತ ಹೇಳಬಹುದು. ನಮಸ್ಕಾರ

ಕಾಶವ್ವತಾಯಾ ! ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ನಮಗ ಹಾಲು ಕುಡಿಸೇ ಕಳಿಸಬೇಕಂತೆ ಸ್ತ್ರೀತಿಯ ಹಟಾ ಹಿಡಿದಾನ. ಆಯ್ತು, ಕೊಟ್ಟುಬಿಡು, ಕುಡೀತೀವಿ !”

ಕಾಶವ್ವ ನಾಚಿಕೆಗೂಡಿದ ಮೆಲುನಗೆಮೊಗದಿಂದ ಎರಡೂ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಹಾಲನ್ನು ತುಂಬಿ ಮುಂದಿಟ್ಟಳು. ಇಬ್ಬರೂ ಸುಧಾಸಾರದಂತಹ ನೊರೆ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿದು ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟರು. ಕಾಶವ್ವ ಮತ್ತೆ ಬಟ್ಟಲುಗಳೆರಡನ್ನೂ ತುಂಬಿದಳು.

ಕಾಶವ್ವನಲ್ಲಿ ರಂಗಣ್ಣನದು ಮಗಳ ಸಲುಗೆ. ನಗುನಗುತ್ತ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಈ ಮೋಹಿನಿ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಈ ಅಮೃತಾ ಕುಡಿಸಿ, ನಮ್ಮನ್ನ ಅಮರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡೇ ಕಳಸೂಹಾಂಗ ಕಾಣಿಸತಡ !”

ಕಾಶವ್ವನಿಗೆ ರಂಗಣ್ಣನ ಮಾತಿನ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವೇನೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ತುಟಿಯನ್ನರಳಿಸಿ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟಳು. ನಿಂಗಪ್ಪ ಮಾತ್ರ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ :

“ ಹೌದರಿ ಮತ್ತೆ ! ನೀವು ಸಾವಿಲ್ಲದ ದೇವತೆಗಳಾದಾಗ ಆ ದೈತ್ಯ-ರೆಲ್ಲಾ ಸೋತು ಹೋಗಬೇಕು ! ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ನೀವು ಸೋತು ದೇವರ ಕೋಣ್ಯಾಗ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕೂತಗೋಬೇಕಾಗತೈತಿ ! ಯಾಕು ತಂಗೀ ! ಹೌದಲ್ಲೋ ನನ್ನ ಮಾತು ?”

ಕಾಶವ್ವನೂ ನಕ್ಕಳು. ರಂಗಣ್ಣ ರತ್ನಾಕರರೂ ನಕ್ಕರು. ನಿಂಗಪ್ಪನ ಬುದ್ಧಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕಂಡು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ‘ ಚದುರೂ, ನಿಜದಿಂ ಕುರಿತೋದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣತಮತಿ-ಗಳಾ ’ ಎಂದು ಕನ್ನಡ ರಾಜ ನೃಪತುಂಗ, ತನ್ನ ನಾಡವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನ ನೆನಪಾಗಿ, ಹೃದಯ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹಿಗ್ಗಿತು.

ಇಬ್ಬರೂ ಇನ್ನೊಂದೊಂದು ಬಟ್ಟಲು ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿದು, ನಿಂಗಪ್ಪನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಕೆಲವೊಂದು ದೂರ ಅಂತರದ ವರೆಗೆ ಕಳಿಸಲು ಬಂದ ನಿಂಗಪ್ಪ : ‘ ಸಂಜೀಕಡೇ ಬುದು ಮತ್ತೆ ಬಿಟ್ಟಿ ಆಗತೀನರಿ ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದ.

*

*

*

*

ವನಿಗೆ ಬಂದೊಡನೆಯೆ ರತ್ನಾಕರ, ಮೊದಲು ತನ್ನ ಪ್ರಾತರ್ವಿಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ. ಇಬ್ಬರೂ ಸ್ನಾನವನ್ನು ತೀರಿಸಿದರು. ಹಾಲುಕುಡಿದು ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿದಂತಾಗಿದ್ದ ರೂ, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳಗಿನ ಉಪಾಹಾರವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಾಯಿತು. ಇಬ್ಬರೂ ಬಂದು ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುರ್ಚಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ:

“ನಮ್ಮ ಮುಂದಾಳುಗಳೆಲ್ಲಾ ಹಳ್ಳಿಗರನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಬೇಕು— ಸುಧಾರಿಸಬೇಕು—ಅಂತ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳತೀರತಾರ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಮ್ಯಾಲ ನನಗೆ ಅನಿಸತೀರೋದಂದರೆ, ಯಾರನ್ನು ಯಾರು ಸುಧಾರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ?... ಅಂತ!”

ರಂಗಣ್ಣ ಬರೀ ಮೆಲುನೆಗೆ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟ. ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತೆ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ:

“ನಿಂಗಳ್ವನಂಥಾ ಹಳ್ಳಿಗರಿಂದ, ನಾಗರಿಕರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜನರೆಲ್ಲಾ ಸುಧಾರಣೆಯ ಪಾಠ ಕಲಿಬೇಕು ನೋಡು! ಇಂಥಾ ಹೃದಯದ ವಿಕಾಸ, ನಮ್ಮ ನಗರದ ಜನರೊಳಗೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕಂಡುಬಂದೀತೇನು? ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಸ್ವಾರ್ಥ; ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಮೋಸ; ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಲೋಭ! ಪ್ರೀತಿ-ಪ್ರೀತಿಯ-ಸಹಕಾರಗಳಿಗೆ ನೇಲಿನೆನಿಸ ಇಲ್ಲದ್ದಾಂಗ ಆಗಿದೆ! ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ಕುಟಿಲ ರಾಜಕಾರಣ!”

“ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ; ‘ಹಳ್ಳಿಗರನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಬೇಕು!’ ಅಂತ ಕೂಗುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮ ಮುಂದಾಳುಗಳ ಕೂಗು ಸುದ್ದಾ ಕುಟಿಲ ರಾಜಕಾರಣನು ಅದೆ! ಈಗ ಯಾವ ಮುಂದಾಳು ಬಂದು ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗೆ ನಿಂತು, ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರನ್ನು ತಿದ್ದಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗತಾನ ಹೇಳು! ಎಲ್ಲಾ ಡಂಭಾಚಾರದ ಹೊರಮಾತು! ತಮ್ಮ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಗರ ಕಡಿಂದ ಹಣಾ ಬೇಕಾಗತು; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ‘ಹಳ್ಳಿಗರ ಹಿತ! ಹಳ್ಳಿಗರ ಸುಧಾರಣೆ!’ ಅಂತ ಕೂಗು ಎಬ್ಬಿಸತಾರ! ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರ ಸಹಿತ ಇಂದ ಹಳ್ಳಿಗರ ಹಿತದ ಸಲುವಾಗಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬಾಯಿಮಾತು ಆಡತು; ಆದರೆ ಹಳ್ಳಿಗರು ಕೊಟ್ಟ ಹಣಾ ಎಲ್ಲಾ ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಖರ್ಚು ಮಾಡಿ, ಹಳ್ಳಿಗರಿಗಲ್ಲಾ ಹಳ್ಳದ ದಾರಿನೆನಿಸ ತೋರಿಸತಾರ! ನಮ್ಮ ಮುಂದಾಳುಗಳಿಗೆ ರಾಜಕಾರ್ಯದ ಪಾಠ ಕಲಿಸಿದ

ಗುರುಗಳಂದರ ಬ್ರಿಟಿಷರಣ ಅಲ್ಲ ? ಅವರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಕಿತ್ತೇನಣ ಇವರು ತೀಡತಾರ ಆಯ್ತು ! ಇರಲಿ, ನಿನಗ ರಾತ್ರಿ ಬೆಳತನಕಾ ನಿದ್ನಿಯಿಲ್ಲ ಕಾಣಿಸ- ತಣದ ; ಒಂದೆರಡು ತಾಸು ಮಲಕೊಂಡು ಏಳತೀಯೇನು ? ”

“ ಛೇಛೇಛೇ ! ಬಂದಿರುವ ಕೆಲಸಾ ಮುಗಿಸುವ ತನಕಾ ನನಗೇನೂ ನಿದ್ನಿ ಬರುವ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ನಸು ಬೆರಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ ಅಂದರ ? ಈಗ ನೀನು ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸಾ ಇಟುಗೊಂಡು ಬಂದೀಯೇನು ? ”

“ ಕೆಲಸ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಬರತಿದ್ದೆ ಯಾಕಿಲ್ಲೆ ? ಬರಲಿಕ್ಕೆ ನನಗ ಬಿಡುವರೇ ಎಲ್ಲಿತ್ತು ? ”

“ ಯಾಕ ? ಈಗ ಬಿಡುವು ಇಲ್ಲದಣ ಬಂದೀಯೇನು ? ”

“ ಕೆಲಸಕ್ಕಂತ ಬಂದೀನಂದ ಮ್ಯಾಲ ಬಿಡುವು ಎಲ್ಲೆ ಇದ್ದಾಂಗಾತು ? ”

ರಂಗಣ್ಣ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ ಅದೇನಪಾ ? ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ ಎಂಥಾದು ? ಸತ್ಯಾ- ಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಜನಾ ಏನಾದರೂ ಬೇಕಾಗ್ಯಾರ ಏನು ? ಮತ್ತೇನು ವಿಶೇಷ- ರಾಜಕಾರಣ ? ”

“ ನಾನು ಈಗ ಬಂದದ್ದು ರಾಜಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ ; ಸಮಾಜ- ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ! ”

“ ಅಂದರ ಏನು ? ಸಮಾಜಕಾರಣ ಅಂದರ ಏನು ? ”

“ ಅಂದರ ಒಂದು ಯೋಗ್ಯ ಕನ್ಯೆಯನ್ನ ಒಬ್ಬ ಯೋಗ್ಯ ವರನಿಗೆ ಗಂಟುಹಾಕಬೇಕಾಗೇದ ! ”

“ ಹಾಂಗಾದರ ನೀ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಕನ್ಯಾ ನೋಡಲಿಕ್ಕೋ, ಏನು ವರಾ ನೋಡಲಿಕ್ಕೋ ? ”

“ ನಾನು ಎರಡನ್ನೂ ನೋಡಿಣಿ ! ಈಗ ಕನ್ಯೆಯನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ವರನನ್ನು ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕಂತ ಬಂದೀಣಿ ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ಅನುಮಾನಿಸುತ್ತ ಕೇಳಿದ :

“ ಅಂದರ ಏನು ? ಈ ಊರೊಳಗ ಎಲ್ಲಿ ಅದ ಅಂಥಾ ಯೋಗ್ಯವರ ? ”

“ಅದನು .ಅನ್ನೂ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದನನು ಬಂದೀನಿ!” ಎಂದು ನುಡಿಸು ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣನ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ ನಗೆ-ಯೊಂದನ್ನು ನಕ್ಕು. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣ ಚೇಷ್ಟೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ಹು ಹು! ತಿಳಿದ್ದಾಂಗ ಆಯ್ತು ಬಿಡು! ನೀ ನನ್ನ ಮದವೀ ಪುರೋಹಿತ ಅಗಬೇಕಂತ ಯೋಚಿಸಿ ಬಂದಿಯೇನು?”

“ಹಾಂ! ಹಾದು! ಆ ಕನೈ ನಿನಗೇ ತಕ್ಕವಳಂತ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅನಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಕೈಯೊಳಗಿನ ಕೆಲಸಾ ಎಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟು ಬಂದೀನಿ!”

ರಂಗಣ್ಣ ಮತ್ತೆ ಉಪಹಾಸದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿದ :

“ನೀನು ನಿನ್ನ ರಾಜಕಾರಣಾ ಬಿಟ್ಟು, ಈ ಪೌರೋಹಿತೃತ್ವ ಯಾಕ ಗಂಟು ಬಿದ್ದೀದಿ? ಈ ಹುಚ್ಚು ಯಾಕ ಹೊಕ್ಕಿತು ತಲಿಯೊಳಗ?”

“ರಂಗಣ್ಣಾ! ಬ್ರಿಟಿಷರ ರಾಜಕಾರಣದೊಳಗಿನ ಅನಾಚಾರ, ನನಗ ರಾಜಕಾರಣದ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಸಿತು; ಅದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ಹುಚ್ಚು ಆಚಾರ, ನನಗ ಸಮಾಜಕಾರಣದ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಸೇದ. ಎರಡನ್ನೂ ಕೂಡಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗೇದ ನಾವೆಲ್ಲಾ!”

ಈ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ರತ್ನಾಕರ ಭಾವಾನಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ. ಅವನ ಆವೇಶವನ್ನು ಕಂಡು ರಂಗಣ್ಣ ಸ್ವಲ್ಪವೇಳೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತ. ಆ ಮೇಲೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕೇಳಿದ :

“ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ಹುಚ್ಚು ಆಚಾರ—ಅಂತ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಹೇಳತೀ ನೀನು ರತ್ನಾಕರಾ?”

“ಯಾವುದಕ್ಕಂತ ಏನು ಕೇಳತೀ ರಂಗಣ್ಣಾ? ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡಿನ ಮದುವಿಯಂಥಾ ಮಹತ್ತ್ವದ ವಿಷಯವೇ ಹುಚ್ಚು ಆಚಾರ ಆಗಿ ನಿಂತನದ. ಬಡವರ ಮನಿಯೊಳಗ ಎಂಥಾ ಯೋಗ್ಯ ಕನ್ಯಾ ಇದ್ದರೂ, ಅವರ ಬಡತನದ ಕಾರಣದ ಮೂಲಕ ಯೋಗ್ಯವರಗಳು ಸಿಗದ್ದಾಂಗ ಆಗ್ಯವ. ಹೊರರೂಪ, ಸಿರಿವಂತಿಕೆ ಮ್ಯಾಲ ಎಂಥೆಂಥಾ ಅಸಂಸ್ಕೃತ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಮದವಿಯೂ ಸುಲಭ ವಾಗಿ ಆಗಿಬಿಡತನದ; ಆದರ ಬಡತನದ ಮೂಲಕ ಎಂಥೆಂಥಾ ಗುಣಸುಂದರ ಕನೈಯರೂ ಮದವೀ ಕಾಣದೆ, ಅವರ ತಾಯಿ-ತಂದಿಗಳನ್ನು ಬಾಯಿ-ಬಾಯಿ ಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚತಾರ; ತಾವೂ ಒಳಗೊಳಗನ ಕೆರಗಿ ಮರಗತಾರ. ಎಲ್ಲಿ

ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ನೋಡು; ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕನ್ಯಾ-ವರಗಳ ಸಂಘಟನೆ-ಯಾದದ್ದು ಕಂಡುಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಮದುವೆಯ ಮೂರುದಿನ ಮಾತ್ರ ಹುಚ್ಚುಹಿಗ್ಗು; ಸವಿಯೂಟ! ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಂಸಾರ ಸಾಗಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಸ್ತಿ-ಅಸಂತುಷ್ಟಿ; ಕಂಬನಿಯ ಕಹಿಬಾಳು! ಎಲ್ಲಾ ಸಂಸಾರಗಳೂ ಇಂಥಾ ವಿಷಮತೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದನ್ನು ನಾವು ನೋಡ-ತೀವಿ! ಇಷ್ಟಾದರೂ, ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗೆ, ಈ ಕನ್ಯಾ-ವರಗಳ ಸಂಬಂಧ-ವಾಗಿ ಯಾರೂ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಮಾಡೋದಿಲ್ಲ! ಅಸಂತುಷ್ಟಿ-ಅತ್ಯಸ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿರುವ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸುಧಾರಣೆಯ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾದೀತು? ಯಾವ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆದೀತು ರಂಗಣ್ಣಾ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ಶಾಂತಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ನುಡಿದ :

“ ನಿನ್ನ ಮಾತು ನಿಜ ರತ್ನಾಕರಾ! ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ ಆಗದಿದ್ದರೆ, ನಮಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ-ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಬಂದರೂ, ಅದರಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಆಗಲಾರದು—ಅಂತ ಅನಿಸತೊಡೆ. ವೇದಲು ನಮ್ಮ ಜನರೊಳಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಟನೆಯ ದೃಷ್ಟಿ ಉದಯ ಆಗುವ ಹಾಂಗೆ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ತಿಳಿದವರು ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರಾದರೂ ತಮ್ಮ ವಿಚಾರ-ಆಚಾರ-ಗಳೊಳಗೆ ಮಾರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯ ಬಹಳ ಅದ ಈಗ! ”

“ ಹೀಗೆ ನಿನ್ನ ಅನಿಸತಿದ್ದರೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷದ ಮಾತು. ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಟನಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ನೀನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಬೇಕು. ನೀನು ಆ ಕನ್ಯೆಯ ಕೈ ಹಿಡಿದರೆ, ನಿನ್ನಗೂ ಸೌಖ್ಯ ಆದೀತು, ಆಕೆಗೂ ಸೌಖ್ಯ ಆದೀತು! ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮಾದರಿಯ ದಾಂಪತ್ಯ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕೀತು—ಅಂತ ನನಗೆ ಅನಿಸತೊಡೆ! ಕಲಿಯದವರು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಢರಾಗಿದ್ದರೆ, ಕಲಿತವರನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಮೂರ್ಖರಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಾರೆ ರಂಗಣ್ಣಾ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ಸಹಜ ಶಾಂತಭಾವದಿಂದಲೇ ಕೇಳಿದ :

“ ಯಾವ ಕನ್ಯೆಯ ವಿಚಾರ ಮಾಡನಾಡ್ತೀ ರತ್ನಾಕರಾ? ಎಲ್ಲಿಯ ಕನ್ಯಾ? ಏನು ಸುದ್ದಿ? ”

“ ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ನಡಿ; ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡು ! ಕನ್ಯೆಯ ಮನೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿದುಕೊ ! ನಿನಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದೆ ಇರಲಾರದು ಅಂತ ನನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸ ! ಈ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದಲೇ ಪಾಪ, ಆ ಕನ್ಯೆಯ ತಾಯಿ-ತಂದೆಗಳಿಗೆ ನಂಬುಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಧೈರ್ಯ ಹೇಳಿ ಮೊರಟು ಬಂದೀನಿ ! ”

“ ಅದಾಯ್ತು ರತ್ನಾಕರಾ ! ಈಗ ನಾನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇ ? ಮಹಾತ್ಮರು ಹೋಗಿ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ, ನಾನು ನನ್ನ ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಬೇಕೆ ? ”

“ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ; ಮದುವೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾದರೆ ಸಾಕು. ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕೈ ಹಿಡಿದರೆ ಸಾಕು ! ”

“ ಇಂತಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇ ನಾನು ? ”

“ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳು ! ನೀನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದೀಯೋ ? ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕಂತ ಮಾಡಿದ್ದೀಯೋ ? ”

“ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಬೇಕಂತೇನೂ ಇಲ್ಲ; ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಆದರೂ, ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕಾಗತಡ ! ”

“ ಅಹುದಲ್ಲೋ ? ಹಾಂಗಾದರೆ, ಇಂದೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯಾಕ ಸಿದ್ಧನಾಗಬಾರದು ನೀನು ? ನಿನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಅಂತೂ ನಿನ್ನ ಮದುವಿ ಸಲುವಾಗಿ ಹೆಗಲಿರುಳೂ ಹಂಬಲಿಸತಾಳ ! ”

“ ನಾನೂ ಇದೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ನಿನಗೆ ಮರಳಿ ಕೇಳತೀನಿ : ನೀ ಯಾಕ ಈಗ ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು ? ನಿನ್ನ ತಾಯಿಯೂ ನಿನ್ನ ಮದುವಿ ಸಲುವಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸತಾಳ ! ”

“ ಹೌದು ರಂಗಣ್ಣ, ಈಗ ನಾನು ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತೀನಂದರೂ ಸಾಧ್ಯ ಇಲ್ಲದ್ದಾಂಗ ಆಗೇದ. ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಪೋಲೀಸ್‌ವಾರಂಟು ಹೊರಟಿರದ. ನಾ ಈಗ ಸರಕಾರದ ತುರಂಗದ ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ನಿಂತೀನಿ ! ಇಂಥಾ ವ್ಯಾಘ್ರದೊಳಗ ನನಗೆ ಕನ್ಯಾಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರೂ ಯಾರು ಆಗತಾರ ಹೇಳು ! ಏನು ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋದರ ಸಲುವಾಗಿ, ಸರಕಾರದ ಕ್ಷಮಾಬೇಡಿ ಪಾರಾಗಿ ಬಂದು ಬಿಡಲೋ ? ”

ರಂಗಣ್ಣ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತ. ಒಳಗೊಳಗೆ ಏನೇನೋ ಯೋಚಿಸಿದ. ಆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ನಿನ್ನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ ರತ್ನಾಕರಾ ! ನಾನೇನೂ ತುರಂಗಕ್ಕೆ ನಾನಾಗೇ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಅಪೇಕ್ಷಿಸೂದಿಲ್ಲ. ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಹಿಡಿದ ಸುದ್ದಿ ಬಂದ ದಿನ, ಭಾವನಾದ ಆವೇಶದೊಳಗ ಹೋಗಬೇಕಂತ ಹೊರಟು ನಿಂತಿದ್ದೆ, ಆದರೆ, ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರು ನನ್ನನ್ನ ಹೋಗಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಈ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯ ಅಂದರೆ, ಮಹಾತ್ಮರ ಒಂದು ಆಜ್ಞಾಪಾಲನಾನೇ ಅಂತ ತಿಳಕೊಂಡೀನಿ. ”

“ ಹಾಂಗಾದರೆ ನನ್ನ ವಿನಂತಿ ಕೇಳಿ ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೂ ಸಿದ್ಧನಾಗಿ ಬಿಡು ! ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು ಈಗ ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದಂತ ಮಹಾತ್ಮರು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಮದುವಿಯಾಗಿ ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ ದೊರೆತರೆ, ನಿನ್ನ ಈ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಇನ್ನೆರಡು ಕೈಯ ಸಹಕಾರ ಸಿಕ್ಕಾಂಗ ಆಗತಡ ! ”

“ ಸರಿ ! ಆ ಮಾತು ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ ಸಿಕ್ಕಾಗ ! ”

“ ನಿನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ ಸಿಕ್ಕರೆ ! ”

“ ಬಹಳ ಸಂತೋಷದ ಮಾತು ! ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೂ ಸರಿಯೇ ರತ್ನಾಕರಾ ! ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣದ ಸಲುವಾಗಿಯೂ ನಾನು ಮದುವಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಂತ ನನಗೆ ಆಗಾಗ ಅಸಿಸ್ತಿರತಡ. ನಾ ಇಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗೆ ಇದ್ದು ಕೊಂಡು ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕಾಗೇದಲಾ ! ಕೆಲಸದ ಮೂಲಕ ಹೆಂಗಸರು-ಗಂಡಸರು-ಎಲ್ಲರ ಜೊತೆಗೂ ನನ್ನ ಸಂಬಂಧ ಬರತಡ. ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರೀತಿ-ಆದರಗಳಿಂದ ನನ್ನ ನೋಡತಾರೆ. ಆದರೆ, ಹೆಂಗಸರು ನನ್ನ ವಿಷಯವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಪ್ರೀತಿ-ಆದರದ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನ, ಜನರು ಅಪಾರ್ಥಮಾಡುವ ಸಂಭವವೂ ಹೆಚ್ಚು. ಅದರೊಳಗೆ ನಾನು ಮದುವೆಯಾಗದೆ ಇರುವುದಂದರೆ, ಆ ಅಪಾರ್ಥಕ್ಕೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣ ಅನಿಸಬಹುದು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ನನ್ನ ವಿಷಯಕವಾದ ಜನರ ಆದರ-ವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನ ಕಂಡು ಕರುಣುವ ದಾಯಾದಿಗಳೂ ಈ ಊರೊಳಗೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಅನರ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನೆಯ ಹೊಂಚುಗಳಿಗೆ ನಾನೊಂದು ಕೊಡಲಿ

ಇದ್ದಾಂಗ-ಅಂತ ತಿಳಕೊಂಡಾರ. ನನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ಹೊಲಸು ಹೆಚ್ಚಬೇಕೆಂಬೂ ಹೆಚ್ಚಿ ಒಳಗಿಂದೊಳಗು ಹಾಕೇಹಾಕತರತಾರ; ಆದರ ಅವರ ಹೆಚ್ಚಿ ಸಾಧಿಸದ್ದಾಂಗ ಆಗೇದ. ನೀ ಇಂದ ನೋಡಿದೆಲಾ : ನಿಂಗಪ್ಪನ ಮಗಳು ಕಾಶವ್ವನ ಮ್ಯಾಲ, ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಮಸುತಿ ಮೊದಲಿಂದನೂ ಬಹಳ. ಆಗಾಗ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬಂದು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಬಳಿ ಕೂತು ಮಾತು-ಕಥೆಯಾಡಿ ಹೋಗುವ ರೂಢಿ. ನಾನು ಕೂಡ ನನ್ನ ನಿಜವಾದ ತಂಗಿಯಂತೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಕಿನ್ನ ಕಾಣತಿದ್ಲೆ; ಆ ಹುಡುಗಿಯೂ ಅಣ್ಣನ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದಲೇ ನನ ಚೊತೆಗೆ ವರ್ತಿಸತಿದ್ಲೆ. ನಮ್ಮ ದಾಯಾದಿಗಳ ಮನಿಯೊಳಗ, ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಪಿಸುಮಾತು, ಅಣಕದ ಮಾತು ನಡೆದಿವೆಯೆಂಬುವ ವರ್ತಮಾನ ನನಗ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆಗ ನಾನು ನಿಂಗಪ್ಪನ ಮುಖಾಂತರ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದೆ. ನಿಂಗಪ್ಪನೂ ನನ್ನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವನ್ನ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಅಂದಿನಿಂದ ಕಾಶವ್ವ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬರೂದನ್ನ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಳ. ಅವಳನ್ನ ಕಾಣಬೇಕೆಂಬೂ ಅಪೇಕ್ಷಾ ಆಯಿತಂದರ, ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ತಾನಾಗಿಯೆ ನಿಂಗಪ್ಪನ ಮನಿಗೆ ಹೋಗತಾಳ!"

“ ಲೋಕದ ಕ್ಷುದ್ರದೃಷ್ಟಿ ರಂಗಣ್ಣಾ! ಸರಿ! ಕ್ಷುದ್ರದೃಷ್ಟಿ ಅಂತ ಅನ್ನೂದೂ ಕಷ್ಟ ಆದ ಅನ್ನು! ಯಾಕಂದರ, ಸದ್ಯದ ಸಮಾಜದೊಳಗ ನಿನ್ನಂಥವರು ಅಪವಾದದ ಹಾಂಗ ಇರುತ್ತಿರುವಾಗ, ಲೋಕ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಂದೇಹದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದು ಸಹಜವೇ ಆದ. ಅಂತೂ ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ನಿನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಾಂಗ ಆಯ್ತು! ಇನ್ನ ಕನ್ಯಾದ ವಿಷಯಾ ಹೇಳತೀನಿ ಕೇಳು ! ಧಾರವಾಡದೊಳಗ ಗೋಪಾಲರಾಯರು-ಅಂತ, ಸರ್ಬರಜಿಸ್ವಾರ್ ಆಫೀಸಿನ ಕಾರಕೂನರು ಒಬ್ಬರು ಇದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಹಿರಿಯ ಮಗಳೇ ನಿನಗಾಗಿ ನಾನು ಆರಿಸಿದ ಕನ್ಯಾ ! ಹುಡುಗಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತವಳಲ್ಲ- ಅನ್ನೂ ಕಾರಣದಿಂದ, ಮಿಕ್ಕ ವರಗಳು ಯಾರೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗದದ್ದು, ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಸುದೈವವೂ ಅಹುದು; ನಿನ್ನ ಸುದೈವವೂ ಅಹುದು. ಯಾಕಂದರ, ಹುಡುಗಿ ಚೆಲುವಿಯೂ ಇದ್ದಾಳೆ; ಸಂಪ್ರದಾಯವಂತರ ಮನಿಯೊಳಗ-ಅದೂ ಶೀಲಸಂಪನ್ನವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕುಟುಂಬದೊಳಗ-ಬೆಳೆದದ್ದ ರಿಂದ ಗುಣಶಾಲಿನಿಯೂ ಇದ್ದಾಳೆ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಿನ್ನದು ಸುದೈವ

అంత ఊళ్ళబీకాగత్యద. ఇన్న నిన్నంథా గండ సిగూదందర ఆకీ సుద్దేవా-అంత ఊళ్ళబీకాగత్యద !”

“ అదేల్లా సరి రత్నాకరా ! మహాత్మర బిడుగిడే ఆగువ వరేగూ ఈ విచార తడేదు హిడియోణ-అంత అనిసత్యద !”

“ నిను తడేదు హిడియబహుదు; ఆదర ఆ కన్యేయ తాయీ-తందేగళు మాత్ర తడేదు హిడియలిక్కే నాధ్యవే ఇల్ల. సంప్రదాయద అభిమానిగళు. సిరివంతరూ అల్ల. బీళేద ఊణ్ణుమగళన్న మనేయల్లి ఇట్టుకొండర, జనరు యావాగ ఎంథా అసనాద-నిదా-ఊరి-స్యారూ అంబువ నేమ ఇల్ల. అదక్కాగి ఆ తంది-తాయీ, మగళ మదివిగాగి హాతొరియలిక్కే హత్త్యర. ఈగ నిను తడేదుహిడియువ విచారా మాడిదర, అవరేనూ సుమ్మగి బిడువవరల్ల. బేరే వరనన్న నోడి మదివి మాడి కొడువవరే! ఈగ నిను ఒప్పదే హోదరే, ఆ హుడిగిగి నిన్నంతహ అనుకూల సంబంధ కూడి బరలిక్కెల్ల; ముందే నిను మదువే మాడికొళ్ళలు సిద్ధనాదాగ, ఆ కన్యే-కావేరియంతహ ఊడతి నినగే సిగలిక్కెల్ల ! ఆయ్యు, సమాజదల్లి ఇన్నరడు విషమ-దంపత్యగళు ఊళ్ళాగబహుదు-ఇష్టే !”

రంగణ్ణ మేలుదనియల్లి ఊళ్ళద :

“ ఆగలి రత్నాకర ! నిను ఆ హుడుగియ విచార బహళ మనస్సిగి ఊళ్ళి కొండ హాంగ కాణత్యద ! ఆయ్యు, ఏను మాడతీయో మాడు; నినగాగి నాను నన్న ఒప్పిగి కొట్టుబిడతీని !”

రత్నాకరన హిగ్గు ఊదయదల్లి హిడిసదే హోయితు. ఆత దిగ్గనే ఎద్దు రంగణ్ణనన్న అప్పి కొండు బిట్ట. అరేనిమిష తడేదు ఊళ్ళద :

“ రంగణ్ణా, నిన్న ఒప్పిగి నన్నన్న ఆనందద తిఖరద మ్యాల కూడిసితు. నన్న స్తంత తంగిగి వరను గొత్తాగిద్దరూ ఇష్టు ఆనంద ననగ ఆగతిత్యో ఇల్లవో! ఆయ్యు, చిక్కమ్మనిగి ఇంద ఊళ్ళబిడ్డేని; ననరు నాళేయ దినానన సత్యనారాయణన పూజీ మాడిసతార !”

“ ಆಕೆಗೆ ಈಗ ಯಾವ ಮಾತೂ ಹೇಳಬಾರದು. ಆ ಹುಡುಗಿಯ ತಾಯಿ-ತಂದಿ ನನ್ನ ನೋಡಲಿ; ಹುಡುಗಿಯೂ ನೋಡಲಿ! ನಾನು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದೆಯೆಂದರೆ, ಆ ಮೂಲ ಮುಂದಿನ ಮಾತು. ನೀನು ಸಮ್ಮತಿಸಿದ್ದೀಯೆಂದ ಮೂಲ, ನಾನು ಸ್ವತಃ ಕನ್ಯಾದ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ !”

“ ಹಾಂಗಾದರ ಹೀಗೆ ಮಾಡು : ನಾಳೆಯ ದಿನಾ ಬೆಳಗಿನ ಬಸ್ಸು ಹಿಡಿದು, ನನಗೆ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಾಡಿದ್ದು ಒಂದು ದಿನವ ಇದ್ದು ಮರುದಿನವೇ ಮರಳಿ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಬಂದುಬಿಡತೀನಿ. ನೀನು ಈ ಮೂರು ದಿನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನವ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುಬಿಡು. ನಾನು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರತೀನಿ : ನೀನು ನೇರವಾಗಿ ಭುವನೇಶ್ವರ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ಅನಂತರಾಯರ ಮನೆಗೆ ಟಾಂಗಾ ಹೊಡೆಯಿಸಿಬಿಡು. ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣತೀನಿ !”

ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಯ್ಯಲೆಯಾಡುವ ಮನದಿಂದ ರಂಗಣ್ಣ ನುಡಿದ :

‘ ಸರಿ ! ದೈವದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ ತಡೆಯುವ ಶಕ್ತಿ ನಮಗಿಲ್ಲ ?’

ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ರಂಗಣ್ಣಾ, ರತ್ನಾಕರಾ, ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಮುಗಿದುವೋ ಇಲ್ಲೋ ! ನನ್ನ ಅಡಿಗಿ ಆಗೇದ; ಊಟಕ್ಕೆ ಏಳಿಪಾ ಇನ್ನು !”

“ ಬಂದಿವಿ-ಬಂದಿವಿ !” ಎನ್ನುತ್ತ ಇಬ್ಬರೂ ಒಳಗೆ ಹೋದರು. ಮುಡುಕಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಅವಳಿಗಾದ ಅನಂದವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಆತುರ; ಆದರೆ ರಂಗಣ್ಣನ ಅಜ್ಜಿ ಅವನ ಆತುರಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಿತು.

೨ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಮುದ್ದಾಪುರದಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರನು ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ಮದುವೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಧಾರವಾಡದ ಸಾಧನಕೇರಿಯ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಕಿರು-ಮನೆಯಲ್ಲಿ, ಆತನ ಗೆಳೆಯರ ಬಳಗವೆಲ್ಲ ಸೇರಿದ್ದಿತು. ಬೆಳಗಿನ ಎಂಟುವರೆ ಗಂಟೆಯ ಸಮಯ. ಶೀನಪ್ಪ ದತ್ತೂ ಕೂಡಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ

ಸಮಾಚಾರವೇನಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆಂದೇ—ಮೊದಲೇ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ—ಎಲ್ಲರೂ ಬಂದಿದ್ದರು. ಈ ಮೊದಲೇ ಶೀನಪ್ಪ ತಾವು ಹೋಗಿಬಂದುದರ ವರದಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಒಪ್ಪಿಸಿರಬಹುದು. ವೆಂಕಣ್ಣನ ಮುಖವು ನಿರಾಶಾಭಾವದಿಂದ ಬಾಡಿಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಮಿಕ್ಕವರ ಮುಖದ ಮೇಲೂ ಯೋಚನೆಯ ಮುದ್ರೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಬಳವಂತ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಸಿಡುಕಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದ :

“ ಹಾಂಗಾದರ, ಈ ದೇಶಭಕ್ತ ತನ್ನ ಚಳವಳಿ ಕೆಲಸಾ. ಬಿಟ್ಟು, ಲಗ್ನುಘಟಕ-ಪುರೋಹಿತ ಆಗಿ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗ್ಯಾನ ಅಂದ್ವಾಂಗ ಆತು !”

“ ಹೋಗ್ಯಾನ ಅಂದ್ವಾಂಗ ಆತು—ಅಂತ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕೇಳೂ- ದೇನದ ಇದರೊಳಗ! ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ತಮ್ಮ ಬಾಯಿಂದನಟ ಹೇಳಿದರಲಾ ! ರಂಗಣ್ಣನ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡೇ ಬರತೀನಂತ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಂಬಿಗಿ ಕೊಟ್ಟೇ ಹೋಗ್ಯಾನಂತ !” ಶೀನಪ್ಪ ಆವೇಶದಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದ.

ರಾಮಭಾವು ಕುತೂಹಲ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ ಏನಪಾ ವೆಂಕಣ್ಣಾ ! ನಿಮ್ಮ ಅಣ್ಣ ಒಪ್ಪಿಗೊಳ್ಳಬಹುದೇನು ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ? ”

ತಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ವೆಂಕಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ಅದನ್ನ ನಾ ಹ್ಯಾಂಗ ಹೇಳಲಿ ರಾಮಭಾವೂ ? ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಮಾತ್ರ ಬೇಗನೆ ನೀನು ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಡು—ಅಂತ ಒಂದೇ ಸವನೆ ಗಂಟೀ ಬಿದ್ದಾಳೆಂಬೂದು ನನಗ ಗೊತ್ತದ. ಈಗ ರತ್ನಾಕರ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದರ, ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಿಡುವ ಸಂಭವವೂ ಅದ !”

“ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಟ ಏನ ಮಾಡತಾನೋ ! ಅಂವೇನು ಗಂಡಸು ಆಲ್ಲೇನು ? ಎಷ್ಟು ದಿನಸ ಬಿಡತಾನ ಮದಿವಿ ? ಮತ್ತು ಈ ಕಾವೇರಿನ್ನ ಬಂದು ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಿದರಂತೂ ಒರೇ ಹೋಯ್ತು ; ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೂದಷ್ಟಟ ಯಾಕ — ತನ್ನ ವಿಧಾಯಕ ಕಾರ್ಯ ಸುದ್ದಾ ಬಿಟ್ಟು, ಈಕೀ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿ- ಕುಣದಾಡತಾನ ! ಹುಡುಗಿ ಎಂಥಾ ಹುಡುಗಿ ಏನಪಾ ! ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರ ಆಗ್ಯಾಳ ! ನೀ ಕೆಲಸಾ ತಪ್ಪಿಸಿದಿ ವೆಂಕಣ್ಣಾ ! ಆವೊತ್ತೇ ನೀನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು

ಬಿಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು!” ಶೀನಸ್ವ ಹೇಳಿದ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೆ ಸಿಡಿನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಳವಂತ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಈಗ ಆದರೂ ಏನು ಆಗೇದೇಳೋ ಶೀನೂ! ಸುಮ್ಮನ ಹೇಡಿತನದ ಮಾತು ಆಡಿಕೋತನ ಕೂಡಬ್ಯಾಡ. ಈ ಬಳವಂತ ಕೈತೊಳಕೊಂಡು ಬಿನ್ನು ಹತ್ತಿದರ, ಆ ಕಾವೇರೀ ಮದಿವಿ ರಂಗಣ್ಣನ ಕೂಡ ಹ್ಯಾಂಗ ಆಗತನದ ನೋಡತೀರು! ನಮ್ಮದು ‘ ಆಗಲಾವೇ ’ ಮನೆತನ ಅದ; ಗೊತ್ತದ ಇಲ್ಲೋ? ”

ರಾಮಭಾವು ನಗುತ್ತ ನುಡಿದ :

“ ಎಂದು ಪೇಶವಾಯಿ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೀತು ನಿಮ್ಮ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು! ಈ ಬ್ರಿಟಿಶ್ ಆಡಳಿತದೊಳಗ ಇವೆಲ್ಲಾ ಬರೇ ಅಡ್ಡಹೆಸರು ಆಗಿ ಉಳಿದಾವ ಏನಪಾ! ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದೊಳಗೂ ರಜಪೂತರು ಶೀಖರು ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ‘ಸಿಂಹ’ ಅಂತ ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಿಕೋತ್ತಿದ್ದರು; ಇಂದೂ ಅವರು ಆ ಪದ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡೇ ತಮ್ಮ ಹೆಸರು ಹೇಳಿಕೋತಾರ! ಆದರ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದೊಳಗ ಅವರು ನಿಜವಾಗಿ ಸಿಂಹಗಳ ಹಾಂಗನ ಇದ್ದರು; ಇಂದ ಅವರ ವಂಶದವರನ್ನೇ ಬ್ರಿಟಿಶರು ಗ್ರಾಮಸಿಂಹಗಳನ್ನ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಾರ!”

ಬಳವಂತ ಕೋಪದಿಂದ ಕುದಿಯುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ ಈಗ ಬರೇ ಬಾಯಿಮಾತಾಡಿ ಏನು ಫಲ! ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮ್ಯಾಲ ತಿಳಿದೀತು ಬಳವಂತನ ಕೈಗುಣ! ”

ದತ್ತೂ ಕೇಳಿದ :

“ ಒಳ್ಳೇದು ಬಳವಂತಾ! ಈಗ ನೀನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕಂತ ಮಾಡೀದಿ?”

“ ಮೊದಲ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಒಳಗಿಂದೊಳಗ ವರದೀ ಕೊಟ್ಟು, ರತ್ನಾಕರ ನನ್ನ ಮುದ್ದಾಪುರದೊಳಗನ ಹಿಡಿದು, ಸೆರಿಮನಿಗೆ ಹಾಕಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಮಾಡಬೇಕು. ಹ್ಯಾಂಗೂ ನಿನ್ನೆಯ ದಿನಾನನ ಹೋಗ್ಯಾನಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಇನ್ನೂ ಒಂದೆರಡು ದಿನ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬಹುದು ಆತ! ”

ವೆಂಕಣ್ಣ ಗಾಬರಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ :

“ ಛೇಛೇ! ಈ ಕೆಲಸಾ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಿ ನೀವು! ನಾವು ದೇಶದ್ರೋಹಿಗಳನಿಸಿಕೊಳ್ಳೋದು ಬ್ಯಾಡ! ”

ದತ್ತೂ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ನೀ ಎಲ್ಲಾ ಬೃಡ ಅಂತೀ ವೆಂಕಣ್ಣಾ ! ಈಗ ನಾವು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ ಏನೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ರತ್ನಾಕರ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದ ಸುದ್ದಿ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಗೊತ್ತು ಆಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ ! ”

ಬಳವಂತ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ ಅದ್ದಾಂಗೆ ಗೊತ್ತಾಗೇದ ? ಮತ್ತೆ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಗೊತ್ತು ಆಗೇ-
ದಂಬೂದು ನಿನಗೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಗೊತ್ತಾಯ್ತು ದತ್ತಾ ? ”

ದತ್ತಾ ಹೇಳಲು ತೋಡಗಿದ :

“ ಅದು ಹಿಂಗಾಯ್ತು ನೋಡು ಬಳವಂತಾ : ನಾನು ಶೀನಪ್ಪ ಕೂಡಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದೆವಲ್ಲಾ ! ಆಗ ನಾನು ಹಾಂಗಸ ವ:ನೀ ಕಡೆಗೇ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟೆ. ನಮ್ಮ ಮನಿಯ ಎದುರು ಮನಿಯೊಳಗಸ ಪೋಲೀಸ್-ಭೀಮರಾವ್ ಪಾಟೀಲ ಅಂತಿದ್ದಾನ ಗೊತ್ತದ ಇಲ್ಲೊ ? ಅವ ಡ್ರೆಸ್ಸು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಮನೀ ಕಡೇನಸ ಬಂದ. ಎಂದಾದರೂ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಾಗ್ಗೆ ಹರಟೆಗಂತ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಮನಿಯೊಳಗ ಕೂಡತಿರತಾನ ! ಡ್ರೆಸ್ ಸಹಿತಸ ಬಂದದ್ದರಿಂದ ನಾ ಕೇಳಿದೆ : ‘ ಯಾಕರೀ ಡ್ರೆಸ್ಸು ಇಳಿಸೇ ಇಲ್ಲ ? ’ ಅಂತ. ಆಗ ಭೀಮರಾವ್ ಹೇಳಿದ : ‘ ಇದೇ ಈಗ ಏರಸೀನಿ ರಾಯರ ! ಈ ದೇಶಭಕ್ತರು ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸಾನಸ ಹೆಚ್ಚಲಾಕ ಹತ್ತಾರ ! ಎಂದ ಇವರ ಹಾವಳಿ ತಗ್ಗತಯ್ಯೋ ತಿಳಿದ್ದಾಂಗೆ ಆಗಿಯ್ತ ! ಆ ದೇಶಭಕ್ತ ರತ್ನಾಕರರಾಯ, ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರೀನಸ ಎಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣ ಮರಿ ಆಗ್ಯಾನೋ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಾನ ! ಎಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕುಂತಾನೋ ಏನೋ ! ಇನ್ನೂ ತನಕಾ ಅವನ ಸುಳವು ಹತ್ತವೊಲ್ಲದು. ಈಗ ಮತ್ತೆ ಅವನ ಪತ್ತೇ ಹೆಚ್ಚಾ ಕೆಲಸದ ಮ್ಯಾಲ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿಯ್ತ ! ’ ನನಗೆ ಒಮ್ಮೆಲೇ ನಗೀ ಬಂತು ; ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟು ಕೇಳಿದೆ : ‘ ಅಲ್ರೀ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡತಸ ಕೂತರ ನಿಮಗೆ ಸಿಗಬೇಕು ಹ್ಯಾಂಗ ರತ್ನಾಕರರಾಯ ? ಅವನ ಈ ಊರೊಳಗರೇ ಇದ್ದಾನೇನು ? ’ ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ಭೀಮರಾವ್ ಗಾಬರಿಯ ಧ್ವನಿಯೊಳಗ ಕೇಳಿದ : ‘ ಈ ಊರೊಳಗ ಇಲ್ಲ ಅಂತೀರಿ ರಾಯರಸ ರತ್ನಾಕರ ರಾಯ ? ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗ್ಯಾನಂಬೂ ಸುದ್ದಿ ನಿಮಗೇನರಿ ತಿಳದದೇನು ? ’ ದಿನದ ಹರಟೆಯೊಳಗ ಹೇಳುವ ಹಾಂಗ ನಾನು ‘ ಅವ ರಾಮಡುರ್ಗ

ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಹೆಳ್ಳಿ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಇಂದ ಬೆಳಗಿನ ವೇಳೆಬಾರಿಗೇ ಹೋಗ್ಯಾನಂತ. ಅಗದೀ ಖಾತ್ರಿ ಸುದ್ದಿ ಇದು!’ ಅಂತ ಸಹಜವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ಆಗ ಭೀಮರಾವ್ ‘ಹೀಂಗೇನಿ? ಹಾಂಗಾದರ ಅವನ್ನ ಈ ಊರೊಳಗೆ ಹುಡುಕೂದಂದರ ವ್ಯರ್ಥ ಅನಿ!’ ಅಂತ ಹೇಳಿದವನೇ, ಕೂಡಲೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳಗಿಂದ ಹೊರಟೇ ಬಿಟ್ಟು. ತಿರುಗಿ ಒಂಬತ್ತು ಗಂಟೆ ರಾತ್ರಿ ಯಾದಾಗ, ಸಾದಾವೇಷದೊಳಗನ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬಂದ ಭೀಮರಾವ್. ಆಗ ಆತ ‘ರಾಯರ! ನಿಮ್ಮ ಉಪಕಾರ ಬಹಳ ಆಯ್ತು! ಇಂದ ನನಗೆ ಮನಿಯೊಳಗನ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸುಖೋಗಾ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರಿ! ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಬೆಳತನಕಾ ನಿದ್ರಿ ಇಲ್ಲದ ತಿರುಗಾಡಬೇಕಾಗತಿತ್ತು!’ ಅಂತ ತುಂಬಾ ಸಮಾಧಾನದ ಧ್ವನಿಯೊಳಗ ಹೇಳಿದ. ಆಗ ನಾನು ‘ಅದೇನಿ ನಾ ಏನು ಉಪಕಾರ ಮಾಡೀನಿ?’ ಅಂತ ಕೇಳಿದೆ. ಆಗ ಭೀಮರಾವ್ ‘ಉಪಕಾರ ಅಲ್ಲದೆ ಏನು ರಾಯರ! ರತ್ನಾಕರರಾಯ ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗ್ಯಾನಂಬೂ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಿದಿರಿ. ನಾನು ನಮ್ಮ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಈ ವಿಷಯಾನ ಹೇಳಿದೆ. ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರೇನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ, ನೀವೇನೂ ಕಾಳಜೀ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಿ! ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗ್ಯಾನಂಬೂ ಸುದ್ದಿ ಐತೀ ಅಂತ ನಾನು ಹಾಂಗನ ಹೇಳಿದೆ. ಕೂಡಲೇ ಸಾಹೇಬರು ಪೋಲೀಸರಿಂದ ರಾಮದುರ್ಗ ಪೋಲೀಸ ಕಚೇರಿಗೆ, ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರ ರತ್ನಾಕರರಾಯನ್ನ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅರೆಸ್ಟ್ ಮಾಡಿ, ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿರಿ—ಅಂತ ತಿಳಿಸೇ ಬಿಟ್ಟಿರು. ಅವರಿಂದ ಸುದ್ದಿ ಏನೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುವ ವರೆಗೂ ಇಂದಿನ ನಮ್ಮ ಡ್ಯೂಟಿ ತಪ್ಪಿ, ಮನಿಗೆ ಹೊಗಲಾಕ ಪರವಾನಿಗೀ ಸಿಕ್ಕಿತು!’ ಅಂತ ಹೇಳಿದ. ”

ವೆಂಕಣ್ಣ ನೊಂದಮನದವನಾಗಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ನೀನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದಿ ದತ್ತೂ! ಪೋಲೀಸರ ಮುಂದ ಇಂಥಾ ಸುದ್ದಿಗಳನ್ನ ಗುಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಮತಾಡಬಾರದಾಗಿತ್ತು! ”

ಬಳವಂತ ಹೇಳತೊಡಗಿದ :

“ ಸುಮ್ಮನಿರು ವೆಂಕಣ್ಣಾ ನೀನು! ಆದ ಕೆಲಸೇನೋ ಅನುಕೂಲನನ ಆಗೇದ. ಇಷ್ಟರೊಳಗನ ರಾಮದುರ್ಗದ ಪೋಲೀಸರು, ರತ್ನಾಕರನನ್ನ ಅರೆಸ್ಟ್ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಇನ್ನ ಏನ ಮಾಡತಾನೋ ಮಾಡಲಿ ಆ ಮಗಾ!

ದತ್ತೂ, ನೀ ಸಹಜ ಮಾತು ಮಾತಾಡಿದ್ದರೂ ಭಂಗಾರದಂಥಾ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಿದ್ದಾಂಗ ಅತು ! ”

ರಾಮಭಾವು ಕೇಳಿದ :

“ ಅದೆಲ್ಲಾ ಆಯ್ತಪಾ ಬಳವಂತಾ ! ಈ ಪೋಲೀಸರು ಹೋಗಿ ರತ್ನಾ. ಕರನನ್ನ ಅರೆಸ್ಟ್ ಮಾಡುವುದರೊಳಗ ಅಲ್ಲಿ ರಂಗಣ್ಣಗ ಹೇಳುವ ಮಾತು ಎಲ್ಲಾ ಹೇಳಿ ಅವನ್ನ ಮದಿವಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರ ನೀ ಏನು ಮಾಡುವವ ಇದ್ದೀಯಪಾ ! ”

ಶೀನಸ್ವ ಹೇಳಿದ :

“ ಅಲ್ಲಿ ಪೋಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಸಿಗದ್ದಾಂಗ ರತ್ನಾ ಕರನನ್ನ ಅಡಗಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರೂ ಇಡಬಹುದು. ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪೋಲೀಸರು ! ಹೊಟ್ಟಿ ತುಂಬ ಉಣ-ಲಿಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದರ ಹೇಳಿದ್ದಾಂಗ ಕೇಳುವ ಜನಾ ಅದು ! ”

ಬಳವಂತ ನಿಶ್ಚಯಸ್ವರದಲ್ಲಿ ನುಡಿದ :

“ ಪೋಲೀಸರ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಎಷ್ಟುದಿನ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಅದ ರತ್ನಾ ಕರಗ ? ಆ ಭೀಮರಾವ್ ಹಾಂಗಸ ಸುಮ್ಮನೇ ಹಾರಿಕೇ ಸಂಶಯದ ಮಾತು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿ ಪೋಲೀಸರು ರಾಮದುರ್ಗದ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಸಂದೇಶ ಕೊಟ್ಟು ಸುಮ್ಮನೇ ಕುಳಿತಿರಬಹುದು. ಅವರಿಗೆ ರತ್ನಾ ಕರ ಮುದ್ದಾ ಪುರದೊಳಗಸ ಇದ್ದಾನೆಂಬೂ ಖಂಡಿತದ ಸುದ್ದಿ ಗೊತ್ತಾ-ದರ, ಇಲ್ಲಿಂದನಸ ಪೋಲೀಸ್ ಸಾರ್ಟಿ ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿ ಹೋಗಿ, ಮುದ್ದಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೇ ಹಾಕತಾರ ! ಆಗ ರತ್ನಾ ಕರರಾಯ ಎಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಸಿಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು ! ಇಷ್ಟಸ ಅಲ್ಲ, ರಾಜದ್ರೋಹಿ ರತ್ನಾ ಕರನನ್ನ ಅಡಗಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಆರೋಪದಿಂದ, ಆ ರಂಗಣ್ಣನ್ನ ಸಹಿತ ಅರೆಸ್ಟ್ ಮಾಡಿಬಿಡಬಹುದು ಪೋಲೀಸರು ! ”

ವೆಂಕಣ್ಣ ಗಾಬರಿಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದ :

“ ಇರಲಿ ಬಿಡು ಇನ್ನ ! ಆದದ್ದು ಆಗಿಹೋಗೇದ ! ಇನ್ನ ಇದಕ್ಕಿಂತಾ ಹೆಚ್ಚಿದು ಮಾಡಿ ದೇಶದ್ರೋಹಿಗಳ ಮಾಲಿಕಿಯೊಳಗ ನಾವು ಸೇರೂದು ಬ್ಯಾಡ ! ಬಳವಂತಾ, ಈ ಪೋಲೀಸರು ಗೀಲೀಸರು ಇವರ ಗೊಂದಲ ಇಲ್ಲದ ಹಾಂಗ, ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಉಪಾಯ ಮಾಡಬೇಕು ನಾವು ! ”

ಬಳವಂತ ಆವೇಶದಿಂದ ನುಡಿದ :

“ ನೀ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತುಗೋ ವೆಂಕಣ್ಣಾ ! ಕಾವೇರಿ ನಿನಗ ಬೇಕೋ ಬ್ಯಾಡೋ ? ಬೇಕಾಗಿದ್ದರ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿರು ! ನಾ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಉಪಾಯಗಳನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡತೀನಿ ! ”

ವೆಂಕಣ್ಣ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಆಗ ದತ್ತಾ ಕೇಳಿದ :

“ ರಂಗಣ್ಣ ಕಾವೇರಿನ್ನು ಮಾಡಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಮುಂದ ಹ್ಯಾಂಗ ಬಳವಂತಾ ? ”

“ ಮುಂದ ಹ್ಯಾಂಗ ? ಹೀಂಗ ಕೇಳಾದಂದರ ತಲಿಯೊಳಗ ಮಿದುಳು ಇಲ್ಲದವರ ಕೆಲಸ ! ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಅಗಡದತ್ತ ನೀನು ! ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಕೂಸಿನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ತಂದು ಇಳಸೂದಷ್ಟು ನಿನಗ ಗೊತ್ತು ! ”

ಬಳವಂತನ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಕುಳಿತವರೆಲ್ಲ ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟರು. ವೆಂಕಣ್ಣನಿಗೂ ನಗೆಯನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಬಳವಂತ ಸಮಾಧಾನ. ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ನೋಡು ದತ್ತು, ನಾ ಹೇಳುವುದಂದರ ಹೀಂಗ : ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿರುವ ಮದುವೆಯ ಹೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಜನರು ಏನಾದರೂ ಆರೋಪ-ಅಪವಾದ-ಹೊಂದಿಸೇ ಇರತಾರ ! ಈ ಆರೋಪ ಅಪವಾದ, ನೂರಕ್ಕ ನೂರು ಸುಳ್ಳು ಇರತಾವನ ಅಂತ ತಿಳಿ ಬ್ಯಾಡ ಮತ್ತ. ನೂರಕ್ಕ ತೊಂಬತ್ತರೊಂಬತ್ತರಷ್ಟು ನಿಜಾನೇ ಇರತಾವ ! ಯಾಕೋ ಶೀನಪ್ಪಾ, ಏನಂತೀ ನೀನು ? ”

“ ಅನ್ನೋದೇನು ? ನೀ ಆಡುವ ಮಾತೇನೂ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ವಯಸ್ಸಾದ ಹುಡುಗಿಯರು ! ಎಷ್ಟು ದಿನಾ ಅಂತ ಮನಸ್ಸು ತಡೆದುಹಿಡಕೊಂಡು ಇದ್ದಾರು ! ಅದರೊಳಗ ಹೈಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗುವ ಹುಡುಗಿಯರದಂತೂ ಹೇಳುವ ಹಾಂಗೇ ಇಲ್ಲ. ಸಾಲೀ ಅಭ್ಯಾಸದ ಜೋಡೀನನ ಅವರ ಸಂಸಾರದ ಅಭ್ಯಾಸನೂ ನಡಿದಿರತನದ ! ಎಷ್ಟು ಡಾಲಪಾ ಅವರದು ! ದಿನಕ್ಕೊಂದು ಬಣ್ಣದ ಪತ್ತಲೇನು, ತೋಳಿಲ್ಲದ ಝಂಪನರ್ ಏನು, ಎದೀ ತಗದನ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡಿರುವ ಸೆರಗೇನು, ಪಾತರದವರನ್ನೂ ಮಾರಿಸುವಂಥಾ ಹೆರಳಿನ ಒಯ್ಯಾರೇನು ? ಅಲ್ಲಪಾ, ಮದುವಿಯಾಗದ ಈ ಮಿಂಡಿಯರು, ಯಾರಿಗೆ

ತೋರಿಸಬೇಕಂತ ಇಂಥಾದೆಲ್ಲಾ ಬೆಡಗು ಸುರಿಸಬೇಕು ? ಗಂಡಸರದೇನು ಬಿಡು, ಹೆಣ್ಣಿನ ಬೆಡಗಿಗೆ ಬಾಯಿಬಿಡೂದಂದರ ಅವರ ಹುಟ್ಟುಗುಣ !”

ದತ್ತಾ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ ಎಲ್ಲಾ ಗಂಡಸರ ಹುಟ್ಟುಗುಣಾ ಅಲ್ಲ; ಶೀನಪ್ಪನಂಥಾ ಗಂಡಸರ ಹುಟ್ಟುಗುಣ !”

ರಾಮಭಾವು ಹೇಳಿದ :

“ ಶೀನಪ್ಪನ ಹೆಂಡತಿಯಂತಾ ಹೆಣ್ಣಿನ ನಿನಗೂ ಗಂಟು ಬಿದ್ದಿದ್ದರ, ನಿನ್ನದೂ ಇದೇ ಹುಟ್ಟುಗುಣಾ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು ದತ್ತಾ ! ಅಲ್ಲದೇ ಅಸತಾರದ ಅಂಕಿ ಮೀರಿಸಿದ ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಸಂಖ್ಯಾ, ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕಂಡರ ನಿನಗ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಲಿಕ್ಕೇ ಹಚ್ಚಿತ್ತಿದ್ದೀತು !”

ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲಗೂ ನಕ್ಕರು. ವೆಂಕಣ್ಣನೂ ತನ್ನ ನಿರಾಶೆಯ ಹೊರೆಯನ್ನು ಮರೆತು ನಗತೊಡಗಿದ. ಆಗ ಬಳವಂತ ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ :

ನನ್ನ ಮಾತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಅಂದರ ಹೀಗದ ನೋಡು ರಾಮಭಾವೂ : ಕಾವೇರಿಯೂ ಬೆಳೆದ ಹುಡುಗಿ; ಕಾರಣ ಯಾವುದೇ ಇರಲಿ, ಅವಳಿಗೆ ಮೂ ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗತನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರತ್ನಾಕರ, ಕಾವೇರಿನ್ನು ರಂಗಣ್ಣಗ ಕೊಡಿಸಬೇಕಂತ ಲುಡುಬುಡು ನಡಿಸ್ಯಾನಿ. ಇದರ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ನಮಗ ಪಥ್ಯಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಹಾಂಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರ ಆಯ್ತು ! ರಂಗಣ್ಣ ಕಾವೇರಿನ್ನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಿತ ಸಿದ್ಧನಾಗದ ಹಾಂಗ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ನಮಗ ಬರತಕ್ಕದೇನಪಾ ! ಇಷ್ಟು ಮಾಡಿದರ ತೀರಿಹೋಯ್ತು, ರಂಗಣ್ಣನ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಾವೇರಿಯ ಮಾಲಿ ಬಿದ್ದೇ ಬೀಳತಕ್ಕದ !”

ಶೀನಪ್ಪ ಹೇಳಿದ :

“ ಬೀಳೂದು ಬಿಟ್ಟು ಮ್ಯಾಲ ಪದಾ ಹೇಳತಕ್ಕದ ! ಗೋಪಾಲರಾಯ ರಂತೂ ವೆಂಕಣ್ಣಗ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಿದ್ಧರಿದ್ದಾರೆ !”

ರಾಮಭಾವು ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ ಅವರು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಿದ್ದಾರೆ; ವೆಂಕಣ್ಣ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧ ನಿಂದಾನ; ನಾವೆಲ್ಲಾ ಹೊಳಗಿ ಹೊಡೀಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಿದ್ದೀವಿ ! ಯಾಕೋ ವೆಂಕಣ್ಣಾ !” ವೆಂಕಣ್ಣ ಮೆಲನಗೆ ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟ. ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ.

೨೧ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ರಂಗಣ್ಣ ಮದುವೆಗೊಪ್ಪಿದ ಮಾತನ್ನು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದಿರಲು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಾಗ, ಹೇಳಿಯೆ ಬಿಟ್ಟು. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯವನ್ನೇನೂ ಹೇಳದೆ ಹೋದರೂ, ರಂಗಣ್ಣ ಕೂಡಲೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಪ್ಪಿರುವನೆಂದೂ ತಾನವನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವನೆಂದೂ ಉತ್ತಾಹದಿಂದ ತಿಳುಹಿದ. ರಂಗಣ್ಣ ಮಾತನೇನೂ ಆಡದೆ, ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಊಟ ನಡೆಯಿಸಿದ್ದ. ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಸಂತೋಷ ಹೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಸದೆ ಹೋಯಿತು. ಕೂಡಲೆ ಕೈ ತೊಳೆದು ಕೊಂಡು, ದೇವರ ಮುಂದೆ ಎರಡು ತುಪ್ಪದ ದೀವಿಗೆಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದರು. ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಳಿತಿರಲು ಹೇಳಿ, ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಸೇವಿಗೆಯ ಪಾಯಸಮಾಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಬೆಣ್ಣೆಕಾಯಿಸಿದ ತಿಳಿದುಪ್ಪವನ್ನು ಸುರಿದದ್ದೇ ಸುರಿದದ್ದು. ಎಳ್ಳು ಹೆಚ್ಚಿ ಮಾಡಿದ ಸೆಜ್ಜೆಯ ರೊಟ್ಟಿಗೆ ಅಂದೆಯೆ ಕಡೆದ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಬಡಿಸಿದ್ದೇ ಬಡಿಸಿದ್ದು ಕಡೆಯ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿದ ಕೆನೆಮೊಸರಂತೂ ರಾಜಭೋಗ್ಯವಾದುದು. ರತ್ನಾಕರ ಇಷ್ಟೊಂದು ಊಟವನ್ನು ಎಂದೂ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ. ಊಟದೊಂದಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ತಾಯಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ.

ಮೊದಲಿನೆರಡು ರಾತ್ರಿ ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದುದರಿಂದ, ಹಗಲೆಲ್ಲವನ್ನೂ ರತ್ನಾಕರ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಕಳೆದ. ಸಂಜೆಯ ಕಡೆಗೆ ಎದ್ದು ಮುಖ ತೊಳೆದು ಕೊಂಡು, ಅಂದು ಬಂದಿದ್ದ 'ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶ ದೈನಿಕ'ವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ನೋಡಿದ. ಮೊದಲನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿಯ ದಪ್ಪಗಿನ ಅಕ್ಷರದ ತಲೆಬರೆಹ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿತು :

“ ಧಾರನಾಡದ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಭವನಕ್ಕೆ ಪೋಲೀಸರ ಕೀಲಿ ಬಿತ್ತು !”

“ ಭವನದಲ್ಲಿದ್ದ ವರನ್ನೆಲ್ಲ ಪೋಲೀಸರು ಸೆರೆಹಿಡಿದರು !”

ರತ್ನಾಕರ ದಡದಡಿಸುವ ಎದೆಯಿಂದ, ಕೆಳಗೆ ಸಣ್ಣ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ವಿಶೇಷ ಸುದ್ದಿಗಾರನ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಓದಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲೆಯೂ ಪೋಲೀಸರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಾಲಯದ ಎಲ್ಲ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನೂ ಬಂಧಿಸಿರುವರಲ್ಲದೆ, ಇಲ್ಲಿಯ ‘ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಭವನ ’ ಎಂಬ ಸ್ವಯಂ ಸೇವಕರ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಮೇಲೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರನ್ನೂ ಸೆರೆಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಮುಖ್ಯಕಾರ್ಯಕರ್ತರಾದ ಶ್ರೀ. ರತ್ನಾಕರ ನಾಯಕ ಅವರು, ಪೋಲೀಸರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಂಕುಬೂದಿ ಹಚ್ಚಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹಿಡಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ರಭಸದಿಂದ ನಡೆದಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯ ಪೋಲೀಸರಿಗೂ ಇವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಧಾರವಾಡದ ವಾತಾವರಣವೆಲ್ಲ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧಗೊಂಡಿದೆ. ರೇಗಿದ ಜನರು ಯಾವಾಗ ಏನು ಮಾಡಬಹುದೆಂಬುದರ ನಿಯಮವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿದೆ. ಕಲೆಕ್ಟರರು ಗಾಬರಿಗೊಂಡು, ನಗರದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪೋಲೀಸ್ ಪಡೆಯನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಯಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲಿದ್ದಾರೆ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ತಾನು ಓಡಿ, ರಂಗಣ್ಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳಿದನು :

“ ನೋಡು ರಂಗಣ್ಣಾ, ಧಾರವಾಡದ ವೀರವರ್ತಮಾನ ! ಓದಿದವರೆಲ್ಲ ಧಾರವಾಡದ ನಾಳೆಯ ಸುದ್ದಿಯೇನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಆತುರರಾಗಿಯೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರಬೇಕು ! ವರ್ತಮಾನಸಿತ್ರದ ಮಾರಾಟಗಾರರೆಲ್ಲ, ನಿತ್ಯ-ಕೃಂತ ಇನ್ನುಡಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಲು, ಈಗಾಗಲೆ ತಂತಿಯಿಂದ ಬೇಡಿಕೆ ಕಳುಹಿರಬಹುದು. ”

ರಂಗಣ್ಣ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಓದಿನೋಡಿದ. ಕುತೂಹಲಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿದ :

“ ಸ್ವರಾಜ್ಯಭವನಕ್ಕೆ ಕೀಲಿಬಿದ್ದ ಮೂಲ, ನೀನು ಇನ್ನ ಧಾರವಾಡ ದೊಳಗ ಇರುವವ ಎಲ್ಲಿ ? ಪೋಲೀಸರು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ನಿನಗಾಗಿ ತಿರುಗಿ-ತಿರಬಹುದು. ಅದಕ್ಕಿನ್ನ ಉಸಾಯ ಏನು ? ಧಾರವಾಡದ ಜನರೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧರಾಗಿದ್ದು ಯಾವಾಗ ಏನು ಮಾಡಬಹುದೆಂಬೂ ನಿಯಮ ಇಲ್ಲ-ಅಂತ ಬರದಾರ; ಇಂಥಾ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೊಳಗ, ನೀನು ಹೋಗಿಯಾದರೂ

ಏನು ಮಾಡುವವ ಇದ್ದೀ ? ಅಂತೂ ನೀನು ಪೋಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಸಿಗುವುದು ಖಂಡಿತ !”

ರತ್ನಾಕರ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ ಈ ಸುದ್ದಿಯೊಳಗ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಸುದ್ದಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ರಂಗಣ್ಣಾ ! ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಮೀಟಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನ, ಸ್ವರಾಜ್ಯಭವನದ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಾರರನ್ನ ಪೋಲೀಸರು ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವವರು ಇದ್ದಾರಂಬೊಂದು ಮೊದಲನು ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಅದರಂತೆ ಆಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ‘ ಧಾರವಾಡದ ಜನತಾ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ಆಗೇದ ’ ಅಂತಿರುವ ಮಾತು ಮಾತ್ರ ಸುದ್ದಿಗಾರನ ಕೈಚಳಕ. ಧಾರವಾಡದ ಜನರು ಭಾರತದ ಮಿಕ್ಕ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಭಾರತದ ತಾರಕಪುರುಷ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನ ಸೆರೆಹಿಡಿದ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದರೂ ಹಿಮಾಲಯದಷ್ಟು ತಣ್ಣಗಾಗಿ ಇದ್ದ ಧಾರವಾಡದ ಜನತೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಾಲಯದ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಸಿಯಾಗುವುದೇನೂ ಸಾಧ್ಯ ಇಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿತ್ತಿಯನ್ನ ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡೀನಿ ! ನಾಲ್ಕು ಜನ ಬಿಸಿರಕ್ತದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಒದೂಡುತ್ತಿರಬಹುದು—ಇಷ್ಟೆ ! ಮಿಕ್ಕವರ ದೈನಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ಆಗಲಾರದು. ಇಟಲಿಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ನೀರೋ ಒಬ್ಬನ ನಿಶ್ಚಿಂತ ಸ್ವಭಾವವನ್ನ, ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರ ಎಂಬ ಹಾಗೆ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಬರದಾರ; ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಭಾರತದ ತುಂಬ ನೋಡಿದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ನೀರೋನ ಅಸತಾರವೇ ಆದ್ದಾಂಗ ಕಂಡುಬರತಡ ! ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಯೇ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟು ಬಂದೀನಿ; ರಾಜಕೀಯ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುವಂತೆ ನಡೆದೇ ನಡೀತಡ; ನಾನು ಪೋಲೀಸರ ವಶ ಆಗುವುದರೊಳಗಾಗಿ, ಇದೊಂದು ಸಮೂಹಿಕ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕಂತ ನನ್ನ ಮನದ ಬಯಕೆ ! ಈಗ ಇದೊಂದು ಕೆಲಸ ನನ್ನಿಂದ ಆಗಿಬಿಟ್ಟರೆ, ಆ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ ಗೋಳು ತಪ್ಪತಡ; ಇಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಹೃದಯದ ಕಳವಳ ಕಡಿಮಿ ಆಗತಡ; ನಿನಗ ಯೋಗ್ಯ ಜೊತೆಗಾರ್ತಿ ಸಿಕ್ಕಾಂಗ ಆಗತಡ !”

ರಂಗಣ್ಣ ಮೂತನಾಡಿದ :

“ ಇದೆಲ್ಲಾ ಸರಿಯಪಾ! ಈಗ ನೀನು ತಿರುಗಿ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ತಲ್ಲೂದು ಸಾಧ್ಯ ಅದ ಏನು? ನಿನ್ನ ಹುಡುಕತಾನೇ ಇರುವ ಪೋಲೀಸರ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಪಾರಾಗತೀ ಹ್ಯಾಂಗ? ”

“ ಆದನ್ನ ವಿಚಾರ ಮಾಡೂಣಂತ-ದೇವರಿದ್ದಾನೆ! ಪೋಲೀಸರ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿಯೆ ಇಲ್ಲಿಯ ವರಗೆ ಬಂದೆನೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬೇಕಾದರ, ಸೂಟು-ಬೂಟಿನ ಸಾಹೇಬ್ ಆಗಿಬಂದೆ. ತಿರುಗಿ ಹೋಗಬೇಕಾದರ ಇನ್ನೇನರೇ ನಾಟಕಾ ಮಾಡೂಣಂತ. ಆದರ, ಬೆಳಗು ಹೆಯುವುದರೊಳಗ ನಾನು ರಾಮದುರ್ಗಕ್ಕೆ ತಲ್ಪಬೇಕು—ಹೀಂಗ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಮಾಡು. ನಾನು ನಾಳೆಯ ಸಂಜೆಗೆ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕಾಗೇದ. ಅಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡಬೇಕಾಗೇದಂಬೂದನ್ನ ನಿನಗ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಸಿವಿ! ಇನ್ನ ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ವಿಾರಿ, ಪೋಲೀಸರ ಕೈಗೆ ನಾನು ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದರೂ, ನೀನು ಮಾತ್ರ ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು. ರಾಮದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದಮ್ಯಾಲ, ಅದರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ನಾನು ಮೊದಲೇ ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕಂತ ಮಾಡಿವಿ. ದತ್ತೋಬಾ ಡ್ರಾಯ್ವರನ ಮ್ಯಾಲ ನಿನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅದ ಹೌದಲ್ಲೋ? ”

ನಮವೇಳೆ ಸುಮ್ಮಗೆ ಕುಳಿತು, ಯೋಚನೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೆ ರಂಗಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ಅವ ಅವಿಶ್ವಾಸದ ಮನುಷ್ಯ ಅಂತ ನನಗ ಎಂದೂ ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ, ರತ್ನಾಕರ! ನಿನ್ನೆಯ ದಿನವೇ ಆತ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಂಡ ರೀತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಪೋಲೀಸರಲ್ಲಾ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಾಗ, ಆತ ಒಬ್ಬನೇ ನನಗ ಭಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ : ‘ ರಾಯರ! ಇವರನ್ನ ಧಾರವಾಡದಿಂದ ನನ್ನ ಮೋಟಾರಿನೊಳಗಿಂದನ ಕರಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದೆ. ಶಂಕರಣ್ಣ ನನಗ, ಇವರು ಹೊರಟುಹೋದ ಮ್ಯಾಲ ಹೇಳಿದ : ರತ್ನಾಕರರಾಯರು ಇವರನ — ಅಂತ! ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಏನಿ, ಮೋಟರು ಇಲ್ಲಿಗೇ ಹೊಡೆದು ರಾಯರನ್ನ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ಹೋಗತಿದ್ದೆ! ’ ಅಂತ. ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯ ಅವ. ಅತ್ತ ಪೋಲೀಸರ ವಿಶ್ವಾಸನೂ ಕಾಯ್ವು. ಕೊಂಡಾನ. ಅದರ ಲಾಭ ನಮಗ ಸಿಗೂಹಾಂಗ, ಗುಟ್ಟಿನ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿಸತೀರತಾನ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಸಮಾಧಾನದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಸರಿ ಬಿಡು, ಒಳ್ಳೇದಾಯ್ತು. ನೀನು ಅವನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳಿಬಿಡು. ನನಗೆ ಅವನಿಂದ ನನ್ನ ಕೆಲಸದೊಳಗ ಸಹಾಯ ಸಿಕ್ಕೀತು ! ”

“ ಆಯ್ತು. ನಾನೂ ನಿನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ರಾಮದುರ್ಗದ ವರೆಗೂ ಬರೋಣಿ ! ಈಗ ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುತ್ತಾಡಿಕೊಂಡು ಬರೋಣವೆ ? ”

“ ಅಹುದಪ್ಪಾ, ಸುತ್ತಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಲೇ ಬೇಕು ! ಹೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹೆಗುರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹೋದರೆ, ಸಂಜೆಯೂಟದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾದೀತು ! ”

ಇಬ್ಬರೂ ಬಟ್ಟಿ-ಬರೆ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದರು. ಆಗಸೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಬೀದಿಯ ಮನೆಯೊಂದರ ಮುಂದೆ, ಗಂಟಿಯ ಕಾಯ-ಕದ ಅಯ್ಯನವರೊಬ್ಬರು ನಿಂತುಕೊಂಡು, ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಗಂಟೆಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತ, ‘ ಶ್ರೀಶಿವಾ, ಶಂಭುಲಿಂಗಾ ! ಕೂಡಲಸಂಗಮನಾಥಾ ! ’ ಎಂದು ಗಂಟಿಯ ನಾದದಲ್ಲಿ ದನಿಯನ್ನು ಬೆರಸಿ ಕೂಗುತ್ತ, ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡುತ್ತಿದ್ದರು. ದೂರದಿಂದಲೇ ರತ್ನಾಕರನು ಅವರನ್ನು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ. ಅಯ್ಯನವರ ಕಾವಿಯ ಉದ್ದಂಗಿ, ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿಯ ನಡುವೆ ಇದ್ದ ನಂದಿಯ ಮುಖ, ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಕಾವಿಯ ಮುಂಡಾಸ, ಮುಖದ ತುಂಬ ಹೆಚ್ಚಿದ ವಿಭೂತಿ, ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ರುದ್ರಾಕ್ಷ ಸರಗಳು, ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯ ನಾಗಮುರುವು-ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನೂ ರತ್ನಾಕರ ಕುತೂಹಲದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ ರಂಗಣ್ಣನಾಡಿದ ಮಾತುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಆತನ ಲಕ್ಷ್ಯಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣ : “ ಏನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೀ ರತ್ನಾಕರ ? ಗಂಟಿಯ ಅಯ್ಯನವರನ್ನು ನೀನು ಎಂದೂ ನೋಡಿಲ್ಲೇನು ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ಆಗ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಅರಿವು ಉಂಟಾದಂತಾಗಿ ತಟ್ಟನೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಗಂಟಿಯ ಅಯ್ಯನವರನ್ನು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಜನರನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಾ ಮೊದಲು, ಎಂದೂ ಅವರು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೂ ಅವರನ್ನು ನಾನು ಎಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವರು ಮುಖಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ದಟ್ಟವಾದ ವಿಭೂತೀ ನೋಡಿದಿ ಏನು ? ಆ

ವಿಭೂತೀ ಲೇಪನದೊಳಗ, ಈ ಅಯ್ಯನವರ ಮುಖದ ಗುರುತೇ ಸಿಗೊದಿಲ್ಲ ನೋಡು ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ಮೆಲುನಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಸರಿಸರಿ ! ನೀ ಇವರನ್ನು ಇಷ್ಟು ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಟ್ಟು ಯಾಕ ನೋಡತಾ ಇದ್ದೀಯೆಂಬೊದು ಈಗ ತಿಳಿದ್ದಾಂಗ ಆತು ! ನಾಕೆ ಆಡಬೇಕಾಗಿರುವ ನಾಟಕಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವೇಷ ಸಿಕ್ಕಿತಂತ ನಿನಗ ಸಮಾಧಾನ ಆಗಿರಬಹುದು ಅಲ್ಲವೆ? ಈ ವಿಭೂತಿಯ ಲೇಪನ, ಪೋಲೀಸರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಂಕುಬೂದಿ ಚೆಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಆಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕು, ರಂಗಣ್ಣನ ಬೆನ್ನನ್ನು ತಟ್ಟಿದ. ದಾಟಿ ಮುಂದೆ ಹೋದರೂ, ರತ್ನಾಕರ ಹೊರಳಿ ಹೊರಳಿ ಅಯ್ಯನವರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ. ಅವರು ಬಾರಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ ಜೋಡುಗಂಟಿಗಳ ಸಮ್ಮಿಶ್ರ ನಿನಾದವು, ಆ ಸಂಜೆಯ ತಂಪುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸವಿಯಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದಿತು.

೨೨ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಬೆಳಗಿನ ಏಳುವರೆ ಗಂಟೆಯಾಗಿದೆ. ರಾಮದುರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಧಾರವಾಡದ ಕಡೆಗೆ ಎಂಟುಗಂಟೆಗೆ ಹೊರಡಲಿರುವ ಸರ್ವಿಸ್ ಬಸ್ಸು, ತನ್ನ ನಿತ್ಯದಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದೇ ತಡ; ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜನಸಂದಣಿ ನುಗ್ಗಲು ತೊಡಗಿತು. ಮುಂದಿನ ಕಂಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಲು ಸಿದ್ಧರಾದವರನ್ನು ಕ್ಲೀನರನು ಬೆದರಿಸುತ್ತಿದ್ದ :

“ ಮುಂದಿನ ಕಂಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟಿನೊಳಗ ಯಾರೂ ಸೇರಿಕೋಬ್ಯಾಡಿ ! ಅದನ್ನ ಪೋಲೀಸರಿಗಾಗಿ ಕಾಯ್ದು ಇಟ್ಟಿತ್ತು ! ”

ಪೋಲೀಸರೆಂದು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ಜನರು ಹಿಂಜರಿದು, ಬಸ್ಸಿನ ಹಿಂಗಡೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಡ್ರೈವರು ಬಸ್ಸಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕ್ಲೀನರು ಏಜಂಟನಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟ :

“ ಈವತ್ತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ತಿಕ್ಕೇಟು ಕೊಡಬ್ಯಾಡೋ ಮಾರಾಯಾ ! ನಿನ್ನೆ ಧಾರವಾಡದಿಂದ ಬಂದ ಪೋಲೀಸ ಜಮಾದಾರು, ಪೋಲೀಸರು-ತಿರುಗಿ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಹೋಗವರದ್ದಾಯ್ ! ”

ಏಜಂಟು ಬೇಸರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಈ ಪೋಲೀಸರೊಂದು ಯಾವಾಗಲೂ ನಮ್ಮ ಜೀವಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಆಗಿ ಇರತಾರ! ತಮ್ಮ ಸೀಟಿನ ರೊಕ್ಕಂತೂ ಇಲ್ಲೇ ಇಲ್ಲ; ಮೇಲಾಗಿ ನಾಕು ಜನರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹಾಕಿ, ನಾಕು ದುಡ್ಡು ಹೆಚ್ಚು ದೊರಕಿಸಿವೆಂದರ ಆಗೂ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ....! ಪೀಡಾಗೋಳನ್ನು ತಂದು! ”

ಕ್ಲೀನರ್ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ:

“ ಏ! ಪೋಲೀಸರನ್ನು ಬೈಯಬ್ಯಾಡ ಬಿಡೋ ಮಾರಾಯಾ! ನೀನೂ ಗಾಂಧೀ ಟೊಪ್ಪಿಗೇ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದೆ; ನಿನ್ನೂ ಹಿಡಕೊಂಡು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ತೊಗೊಂಡು ಹೋದಾರು ನೋಡು! ”

“ ತೊಗೊಂಡು ಹೋದರ ಹೋಗಲೇಳೋ! ಅವರದೇನು ಬಿಸಾತು ಹೆಚ್ಚಿದೆ! ಗಾಂಧೀಟೊಪ್ಪಿಗೇ ಹಾಕಿಕೊಂಡರ ಏನು ಕಳ್ಳತನಾ ಮಾಡಿದ್ದಾಂಗ ಆಗಲಿಲ್ಲ; ಕೊಲಿ-ಸುಲಿಗೇ ಮಾಡಿದ್ದಾಂಗ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಹೆದರಿದರ ತೀರಿ ಹೋತು! ಇಷ್ಟೂ ಮಿಾರಿ ಹಿಡಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಇವರು ಮಾಡುವವರೇನು? ಜೇಲಿನೊಳಗ ಒಯ್ದು ಇಟ್ಟಾರು! ಆ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮ ಗಾಂಧೀಮಾರಾಜನೇ ಜೇಲಿನೊಳಗ ಕುಂತಾನಂತ; ನಾವರೇ ಹೊರಗ ಯಾಕಿರಬೇಕು? ”

ದೂರದಿಂದ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಪೋಲೀಸರು ಬಸುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಏಜಂಟಿನ ಮಾತೂ ನಿಂತಿತು; ಕ್ಲೀನರನ ಮಾತೂ ನಿಂತಿತು. ಪೋಲೀಸರು ಬಸ್ಸಿನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. ಅವರಲ್ಲಿಯವನೊಬ್ಬ ಆಡ್ಯತೆಯಿಂದ ಫ್ರಂಟ್ ಸೀಟಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ. ಮಿಕ್ಕ ಮೂವರು ಕಂಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು. ಇವರಲ್ಲಿಯವನೊಬ್ಬ ಫ್ರಂಟ್ ಸೀಟಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತವನನ್ನು ಕೇಳಿದ:

“ ಮುದ್ದಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗತೀನಂತ ಸುಳ್ಳೇ ಸುದ್ದೀ ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಅವನ ಇನ್ನೆಲ್ಲೋ ಜಿಗಿದಿರಬೇಕು ಜಮಾದಾರ್ ಸಾಹೇಬ್! ”

ಜಮಾದಾರ್ ಸಾಹೇಬರು ಹೇಳಿದರು:

“ ಹಾಂಗಸ ಇರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿಯ ಸಬ್ ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರು ಪಾರ್ಟೀ ತೊಗೊಂಡು ಹೋಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ತಪಾಸ್ ಮಾಡಿ ಬಂದಾರಂತ. ಅಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಬಂದಿಲ್ಲಾ ಅಂಬೂದನ್ನು ಅವರು ಖಾತ್ರಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಸ ಬಂದಾರ! ”

“ಆಯ್ತು ಬಿಡಿ, ನಮ್ಮ ಡ್ಯೂಟಿ ಅಂತೂ ನಾವು ಮಾಡಿದ್ದಾಂಗ ಆತು!”

ಖಾದಿಯಂಗಡಿಯ ಶಂಕರಣ್ಣ, ಮುದ್ದಾಪುರದ ರಂಗಣ್ಣ ಸೇರಿ ಬಸ್ಸಿನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. ಕ್ಲೇನರು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ವಿನಯದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಕೇಳಿದ :

“ಯಾಕ್ರೀ ರಾಯರ, ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತೇನು?”

ಶಂಕರಣ್ಣ ತಟ್ಟನೆ ಹೇಳಿದ :

“ಹೌದೋ ಮಾರುತಿ! ಸವದತ್ತಿಗೆ ಹೋಗಿಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು ನಾವಿಬ್ಬರೂ!”

ಕ್ಲೇನರು ಪೋಲೀಸರನ್ನು ಕಣ್ಣಿಂದ ತೋರಿಸಿ, “ಸೀಟೆಲ್ಲಾ ತುಂಬಿ ಹೋಗ್ಯಾವಲೀ ರಾಯರ! ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಬಸ್ಸಿಗೆ ಹೋದರ ನಡೀಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೇನಿ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

ಶಂಕರಣ್ಣ ಬೇಸರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ದತ್ತೋಬಾಗೆ ಮೊದಲನ ಎರಡು ಸೀಟು ಹೇಳಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದೀವಪಾ! ಎಂಥಾ ಮನಿಸ್ಯಾ ಇದ್ದಾನ ಅವ! ಇಲ್ಲಿ ನಿಮಗ ತಿಳಿಸಾದನ್ನ ಮರೆತೇ ಬಿಟ್ಟಾನೋ ಏನೋ!”

“ಎಲ್ಲಾ! ಹೇಳಿದ್ದಿರೇನಿ! ಅವ ನಮಗ ತಿಳಿಸೇ ಇಲ್ಲ ನೋಡಿ! ತಿಳಿಸಿದ್ದರ ನಿಮಗಾಗಿ ಎರಡು ಸೀಟು ಕಾಯ್ದು ಇಡತಿದ್ದಿವಿ!”

ಮೋಟಾರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಪೋಲೀಸರನ್ನು ನೋಡಿ, ಶಂಕರಣ್ಣ ರಂಗಣ್ಣನ ಎದೆ ದಡದಡಿಸಿತು. ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೂ ತಿಳಿಯದಂತಾಯಿತು. ರಂಗಣ್ಣನ ಮುಖವಂತೂ ಕಳೆಗೆಟ್ಟು ಹೋಯಿತು. ಇಬ್ಬರೂ ಮಾತನೇನೂ ಆಡದೆ, ದೂರ ನಡೆದು ಹೋಗಿ, ಆತುರದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರು. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿಯೆ ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬಾ, ಗಂಟಿಯ ಕಾಯಕದ ಅಯ್ಯನವರೊಬ್ಬರನ್ನು ಬೆನ್ನುಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬಸ್ಸಿನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದ. ರಂಗಣ್ಣ, ಶಂಕರಣ್ಣ ಮತ್ತೆ ಮುಂದಡಿಯಿಟ್ಟು ಬಸ್ಸಿನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. ಆಗ ದತ್ತೋಬಾ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಶ್ಚಾತ್ತಾಪದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ಎಲಾ! ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಾನು ಮರತನ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲಾ ಶಂಕರಣ್ಣಾ! ನಿಮಗ ಜರೂರೇ ಕೆಲಸ ಇತ್ತೇನೋ! ಸೀಟು ಉಳಿದಾವೇನು ಕೇಳತೀನಿ ತಡೀರೇ!”

ಶಂಕರಣ್ಣ ನಿರಾಶೆಯ ನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ:

“ನಾವೆಲ್ಲಾ ಕೇಳಿದವೇಳು; ಸೀಟಿನ ಇಲ್ಲಂತ! ಅಂತೂ ನಮ್ಮ ಕೆಲಸಾ ತಪ್ಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿ ನೀನು ದತ್ತೋಬಾ!”

“ತಪ್ಪಾದದ್ದೇನೋ ಖರೇರಿ! ಇದೊಂದು ಸಾರೆ ಮಾಫ್ ಮಾಡಿ-ಬಿಡಿ! ಅದು ಹಿಂಗಾಯ್ತೇನಿ: ಪ್ಯಾಟೀ ಸೆಟ್ಟರು ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ಮುದ್ದಾಂ ಮನಿತನಕಾ ಬಂದು ಹೇಳಿ ಹೋಗಿದ್ದರು: ಈ ಅಯ್ಯನವರೇನೋ ಪರ್ವತದ ಯಾತ್ರಿಗೆ ಹೊಂಟಾರಂತ; ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿಕೋತನ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು, ಅವರ ಮನ್ಯಾಗ ಇಳಕೊಂಡಿದ್ದರಂತ. ಇವರನ್ನು ಮೋಟಾರಿಗೆ ಕುಂಡಿಸಿ ಕಳಿಸೂ ಹೊಣೆ ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮುಂಜಾನೇ ಎದ್ದವನನ ಪ್ಯಾಟೀ ಸೆಟ್ಟರ ಮನಿಗೆ ಹೋಗಿ ಇವರನ್ನು ಕರಕೊಂಡು ಬರೂ ಗಡಬಿಡಿ-ಯೊಳಗ, ನಿಮ್ಮ ಸೀಟು ಹೇಳೂದನ್ನ ಪೂರಾ ಮರೆತೇ ಬಿಟ್ಟಿನೇನಿ!”

ರಂಗಣ್ಣ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ನುಡಿದ:

“ಯಾವಾಗ ನೋಡಿದರೂ ನೀನು ಗಡಿಬಿಡಿ ಮನುಷ್ಯನೇ ಇದ್ದೀ ನೋಡು ದತ್ತೋಬಾ!”

ದತ್ತೋಬಾ ಹೇಳಿದ:

“ಮತ್ತೇನು ಮಾಡೂದರಿ! ನಿಮ್ಮಂತಾ ದೊಡ್ಡ ಮನಿಶಾರು ಏನಾ-ದರೂ ಕೆಲಸಾ ಒಪ್ಪಿಸಿದರ, ಮಿರಲಾಕ ಬರತ್ತೆತೇನಿ! ಏನೋ, ಅಯ್ಯ-ನವರು ದೊಡ್ಡ ಯಾತ್ರಿಗೆ ಹೊಂಟಾರ; ನನ್ನಿಂದ ಏನಾದರೂ ಸೇವಾ ಮುಟ್ಟಿ-ದರ ಮುಟ್ಟಲಿ—ಅಂತ, ಎದ್ದವನನ ಮೊದಲ ಹೋಗಿ ಈ ಸ್ವಾಮಿಗಳನ್ನು ಕರಕೊಂಡು ಬಂದಿನೇನಿ!”

ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಪೋಲೀಸರು ಅಯ್ಯನವರನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ನೋಡು-ತ್ತಿದ್ದರು. ಅಯ್ಯನವರು ಆರೆಗಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದವರಾಗಿ ‘ಶಿವಟಂ ಶಿವಟಂ’ ಎಂದು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಬಾಯಿ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ದತ್ತೋಬಾ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ:

“ ನಾ ಇವರನ್ನು ಕರಕೊಂಡು ಲಗೂನಣ ಬರುವವನು! ಆದರೆ, ಅಯ್ಯ-
ನವರು ಜಳಕಾ ಮಾಡಿ ಶಿವಪೂಜೆ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕಾದರ ಒಂದಿಟು
ಹೊತ್ತಾತರಿ! ಆದ್ದದ್ದಾತು, ಮಧ್ಯಾನ್ನದ ಬಸ್ಸಿಗೆ ನಾನೇ ಇರತೀನಲಿ!
ನಿಮಗಾಗಿ ಸೀಟು ಇಟ್ಟಿರತೀನಿ; ನೀವು ಚಿಂತಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು ರಾಯರ! ”

ಶಂಕರಣ್ಣ ಕೇಳಿದ :

“ ಈ ಅಯ್ಯನವರು ಯಾವ ಊರವರು ದತ್ತೋಬಾ ? ”

“ ಎಲಾ ಇವನ! ನಾ ಅದನ್ನೇನೂ ಕೇಳಿಲ್ಲ ಬಿಡಿ! ತಮ್ಮ ಊರು
ಯಾವುದು ಸ್ವಾಮಿಗಳೆ ? ”

“ ನಮ್ಮದು ರಾಯಬಾಗಿ ಭಕ್ತಾ! ಕೊಲ್ಲಾಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನ ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ಕೇಳಿದ :

“ ರಾಯಬಾಗಿ ಅಂತ ರೇಲ್ವೆ ಸ್ಟೇಷನ್ ಅದ ಅಲ್ಲಾ ಶಂಕರಣ್ಣಾ ! ”

ಅಯ್ಯನವರು ಹೇಳಿದರು :

“ ಹೌದು ಭಕ್ತಾ, ಅದೇ ಊರು ನಮ್ಮದು! ಶಿವಟಂ, ಶಿವಟಂ, ಶಿವಹರ-
ಶಿವಹರಟಂ ! ”

ಇಬ್ಬರೂ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಸ್ವಾಮಿಗಳು
ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು :

“ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಿ, ಕಲ್ಯಾಣವಾಗಲಿ! ಶಂಕರ ಶಿವಟಂ ! ”

ಬಸ್ಸಿನ ಡ್ರೈವರು ಅವಸರದ ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಬಂದ. ದತ್ತೋಬಾ
ಅವನನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದ :

“ ಜಮಾಲ್ ಸಾಬ್! ಈ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪರ್ವತದ ಯಾತ್ರಿಗೆ ಹೊಂಟಾ-
ರಂತೆ; ಇವರನ್ನೆಳಟು ಒಯ್ಯು, ಧಾರವಾಡದ ತನಕಾ ಮುಟ್ಟಿಸಿಬಿಡವಾ! ”

ದತ್ತೋಬಾನ ಮಾತನ್ನು ಮೀರಲಿಕ್ಕಾಗುವುದೇ? ಡ್ರಾಯ್ವರು-
ಡ್ರಾಯ್ವರುಗಳು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮಾತನ್ನು ನಡಿಸಿಕೊಡಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
ಜಮಾಲ್ ಸಾಬ, ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಲೆಯಿಕ್ಕಿ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ
ಎಲ್ಲೆಯೂ ಸ್ಥಳವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮುಂಗಡಿಯ ಕಂಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ
ಮೂವರೇ ಪ್ರೋಲೀಸರು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ನೋಡಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಈ ಸ್ವಾಮಿಗಳೊಬ್ಬರನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಜಾಗದೊಳಗೆ ಕುಂಡ್ರಿಸಿಗೋ-
ತೀರೇನಿ-ಸಿಪಾಯಿಸಾಹೇಬರ ?”

ಪೋಲೀಸರು ಒಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು;
ಆಗ ಜಮಾದಾರರು ಹೇಳಿದರು : “ ಒಂದುಕಡೆ ಜಾಗಾಮಾಡಿ ಕೊಡ್ರೆಪಾ!
ಅಯ್ಯನವರು ದೇವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹೊಂಟಾರಂತ ! ”

ಪೋಲೀಸರು ಸುಂದು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಒಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳಮಾಡಿ-
ಕೊಟ್ಟರು. ಅಯ್ಯನವರು ‘ ಶಿವಓಂ ಶಿವಓಂ ’ ಎಂದು ಬಾಯನ್ನು ಅಲುಗಿ-
ಸುತ್ತ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿ ಸ್ಥಳಹಿಡಿದು ಕುಳಿತರು. ದತ್ತೋಬಾ ಸ್ವಾಮಿಗಳ
ಪಾದವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣ ಶಂಕರಣ್ಣ ಒಬ್ಬ-
ರನ್ನೊಬ್ಬರು, ಬೆರಗುಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದರು ಬಸ್ಸು ಘೊರೆಂದು
ಸಪ್ಪುಳ ಮಾಡುತ್ತ ಪ್ರಯಾಣದ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟಿತು. ನಿಂತ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟು
ಮುಂದುವರಿದು ಹೊರಟಿತು. ಬಸ್ಸು ಕಣ್ಣಿರೆಯಾಗುವ ವರೆಗೂ ದತ್ತೋಬಾ
ಶಂಕರಣ್ಣ, ರಂಗಣ್ಣ ಮೂವರೂ, ಅದರ ಕಡೆಗೆ ಕುತೂಹಲದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ
ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು.

ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೂರದ ಪ್ರವಾಸಿಕರೇ ತುಂಬಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ, ಸಮಾಪದ
ಹಳ್ಳಿಗಳ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ, ದಿನದ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಬಸ್ಸು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿರಲೇ ಇಲ್ಲ.
ದಾರಿಕಾಯುತ್ತ ನಿಂತ ಪ್ರಯಾಣಿಕರಿಗೆಲ್ಲ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೈಮಾಡಿ
ತೋರಿಸುತ್ತ ಡ್ರೈವರು ಬಸ್ಸನ್ನು ರಭಸದಿಂದಲೇ ಓಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ. ಅಯ್ಯ-
ನವರು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಕುಳಿತು, ಶಿವಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದರು. ಮುಂದೆ
ಕುಳಿತ ಜಮಾದಾರ್ ಸಾಹೇಬರು ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದರಂತೆ ಸಿಗರೇಟು-
ಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸುತ್ತ, ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅದರ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಇಡುಗಿಸಿದ್ದರು.
ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಗೆಟ್ಟಿದ್ದರೇನೋ, ಕಂಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಪೋಲೀ-
ಸರು, ಕುಳಿತಲ್ಲಿಯೇ ತೂಕಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರು.

ಬಸ್ಸು ಬಂದು ಮುನವಳ್ಳಿಯ ಸ್ವಾಭ್ಯಂದಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿತು.
ಡ್ರೈವರನು ಇಳಿದು, ಚಹದ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕ. ಜಮಾದಾರ್
ಸಾಹೇಬರು ಕೆಳಗೆ ಇಳಿದು ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು :

“ ನಾನು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಬಸ್ಸಿನಿಂದ ಬರತೀನಿ; ಇಲ್ಲಿಯ ಸಬ್ ಇನ್‌ಸ್ಟ್ರಕ್ಟರ್‌ರಿಗೆ ಕೆಲವು ಗುಟ್ಟಿನ ವಿಷಯ ಹೇಳಿ ಬರಬೇಕಾಗೇದ. ನೀವು ಮುಂದೆ ಹೋಗಬಿಡಿ! ಈ ಲಯೋಟೀ ಒಯ್ದು ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿರಿ. ನಾನು ಸಂಜೆಗೆ ಬಂದು ಅವರಿಗೆ ಭಿಟ್ಟಿ ಅಗೇ ಆಗತೀನಿ!”

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದವರೇ ಅವರು, ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದ ಪೋಲೀಸ್‌ಕಚೇರಿಯ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಜನಾಧಾರರು ಹೊರಟು ಹೋದೊಡನೆಯೆ ಪೋಲೀಸ್‌ಸಿಪಾಯರು ಸ್ವತಂತ್ರರಾದರು. ಮೂವರೂ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಹೋಗಿ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಚಹಕುಡಿದು, ಬೀಡಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ಸೇದುತ್ತ, ಉತ್ತಾಹ ಭಾವದವರಾಗಿಯೇ ಬಂದು, ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ಡ್ರೈವರನು ಮರಳಿ ಬರುವಾಗ, ಜರಿಯ ರುಮಾಲದ ಹೆಳ್ಳಿಯ ಸಾವುಕಾರ ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಜೊತೆಗೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದನು. ಫ್ರಂಟ್‌ಸೀಟು ತೆರವಾದುದು ಗೊತ್ತಾದೊಡನೆಯೇ ಅವನು, ತೃಪ್ತಿಯ ಭಾವದಿಂದ ಆ ಸಾವುಕಾರರನ್ನು ಆ ಸೀಟಿನಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿಸಿದನು. ಎಚ್‌ಬಲದ ಬಾಳೆಯ ತೋಟಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಒಬ್ಬ ಪೋಲೀಸ, ಜೊತೆಯವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ:

“ ಏನು ಬಾಳಿ ತ್ವಟಿಗಳವಾ ಇಲ್ಲಿ! ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಅವನ ಕಾಣತಾನ. ಈಗ ಜನಾಧಾರ ಇಳವಾನಲಾ! ಇನ್ನ ಬರೋಮುಂದ ನೋಡು, ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪೆಂಡಿ ಬಾಳೆಯೆಲಿ ಜೋಡಿಗೆ ತಂದನ ತರತಾನ!”

ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಹೇಳಿದ :

“ ಈ ಹಾರುವರ ಮಂದಿ ಪೋಲೀಸ್ ಖಾತೇಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರಿದರೂ ತಮ್ಮ ಬಾಳೆಯೆಲಿ ಊಟದ ಮೋಹಾ ಏನೂ ಬಿಡೂದಿಲ್ಲ ನೋಡು ; ಹೆಳ್ಳಿಗೆ ಹೋದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಗೌಡರ ಸುತ್ತ ಬೆನ್ನನ ಹತ್ತಿರತಾರ : ಬಾಳೆಯೆಲಿ ತರಿಸಿಕೊಡು, ಬೆಣ್ಣೆ ತರಿಸಿಕೊಡು !”

ಮೂರನೆಯವ ಹೇಳಿದ :

“ ಹಾರುವರು ಬಾಳೆಯೆಲಿ-ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಗಂಟುಬೀಳತಾರ; ಮತ್ತು ನೀವು ಕುರಿ-ಕೋಳಿ-ಸೆರೆ-ಸಿಂದಿಗೆ ಗಂಟುಬೀಳತೀರಿ ! ಅಂತೂ ಹೆಳ್ಳಿಗೌಡರಿಗೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಗೋಳುತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ !”

ಕೂಡಲೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರೋಲೀಸ ಹೇಳಿದ :

“ ನಿಮ್ಮಂತವರು ಈ ಖಾತೆಕ್ಕೆ ನಾಲಾಯಬ್ಬ ನೋಡು ದಾದಾ ! ಸುಮ್ಮಗ್ಗ ಈ ಪ್ರೋಲೀಸ ಕೆಲಸಾ ಬಿಟ್ಟು, ಇಂಥಾ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿ ಶಿವಧ್ಯಾನಾ ಮಾಡಿಕೋತನ ಇರಬಾರದನ? ಯಾವಾಗ ನೋಡಿದರೂ ನಮಗ ಬುದ್ಧೀಮಾತು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ತಯಾರಾಗಿ ಬರತೀ ನೀನು !”

“ ಅಲ್ಲೋ ! ಪ್ರೋಲೀಸಖಾತೆ ಅಂದರ, ಮಂದಿನ್ನು ಸುಲಕೊಂಡು ತಿನ್ನಲಾಕ ಮಾಡಿ ಇಟ್ಟಿತ್ತೇನು ಸರಕಾರ ? ಮಂದೀ ಸಂರಕ್ಷಣಕ್ಕಂತ ಇರೂದಪಾ ಪ್ರೋಲೀಸ ಖಾತೆ ! ಅದನ್ನು ಮಾಡೂದು ಬಿಡತೀರಿ; ಬರೇ ಮಂದೀ ಮ್ಯಾಗ ಅಮಲುತೋರಿಸಿ, ನಿಮ್ಮ ಕೆನೇ ತುಂಬಿಕೋಬೇಕಂತೀರಿ !”

ಎರಡನೆಯ ಪ್ರೋಲೀಸ ಹೇಳಿದ :

“ ಏ ಪಾವಾ ! ಸುಮ್ಮಗ್ಗ ನೀನೂ ಆ ರತ್ನಾಕರರಾಯನ್ರಾಂಗ ಲಕ್ಕರು ಕೊಟುಗೋತನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಸೇರಿಬಿಡಬಾರದ ? ಪ್ರೋಲೀಸ್ ಸಿಪಾಯಿ ಆಗಿ ನೀನು ಬಳಕೊಳ್ಳೂ, ಸುಖಾ ಅಷ್ಟರೊಳಗನ ಐತಿ ! ಪ್ರೋಲೀಸ್ ಖಾತೆ ಸೇರಿದ ಮ್ಯಾಗ, ಖಾತೆಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಹಾಂಗ ಇರಬೇಕಪಾ !”

ಮೂರನೆಯವ ಹೇಳಿದ :

“ ನೀವೆಲ್ಲಾರೂ ಹೀಂಗ ಇದ್ದೀರಂತನ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಜನರೆಲ್ಲಾ ! ಪ್ರೋಲೀಸರಂದರ ಸೈತಾನರನ್ನು ಕಂಡ ಹಾಂಗ ಹೆದರಿ ಹಿಂದ ಸರೀತಾರ ಮುಂದ ಬೆದರಿ ಬಾಗಿ ನಿಂತರೂ, ನಿಮ್ಮ ಹಿಂದ, ಸಾವಿರ ಸಾವಿರ ಶಾಪಾ ಕೊಡತಾರ....ಗೊತ್ತೈತೇನು ಈ ಮಾತು ?”

“ ಗೊತ್ತೈತಿ ಬಿಡೋ ನಿನ್ನ ಗುರುಭೋಧ ! ಅವರ ಶಾಪ ನಮಗೇನು ಮಾಡತೈತಿ ? ಶಾಪಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ನಮ್ಮ ಕಾಯಕಾ ನಾವು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರ, ನಮ್ಮ ಹೆಂಡರು-ಮಕ್ಕಳು ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬ ಊಟ, ಮೈತುಂಬ ಬಟ್ಟೆ ಕಾಣದೇ ಹೋದಾರು ? ನಿನ್ನ ಹಣಿಬರಾನನ ನೋಡಿಕೊಂಡಿದಿಯೋ ಇಲ್ಲೋ ? ಬರೇ ಪಗಾರದ ಹಣದ ಮ್ಯಾಗ ಬದಿಕೇನಂದರ ಸಾಧ್ಯ ಐತಿ ? ಸಾಧ್ಯ ಇಲ್ಲಂತಲೇ ನೀವು ಮನ್ಯಾಗ, ಒಪ್ಪತ್ತು ಉಂಡರ, ಇನ್ನ ಒಪ್ಪತ್ತು ಉಪಾಸ ಬೀಳತೀರಿ !”

“ ಉಪಾಸದ ಸುಖಾ ನಿನಗೇನು ಗೊತ್ತೈತೇಳೋ ಮಕ್ಕನ ! ಆ ಗಾಂಧೀ ಮಾರಾಜರ ಕತ್ತಿ ಕೇಳಿದಿಯೋ ಇಲ್ಲೋ ? ದಿನಾ ಉಪಾಸ ಮಾಡತಾರಂತ ಅವರು !”

ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರೋಲೀಸ ಹೇಳಿದ :

“ ಸುಮ್ಮನೆ ನೀನೂ ಬಿಳಿ ಟೋಪಿಗೀ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಗಾಂಧೀ ಮಂದಿಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬಿಡು ! ಈ ಪ್ರೋಲೀಸರ ಮುಂಡಾಸ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಿನ್ನು !”

ಅಯ್ಯನವರು ವೆಲ್ಲಗೆ ಶಿವಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು :

“ ಶಿವ ಶಿವ ಶಿವ ಓಂ, ಹರಹರ ಶಿವ ಓಂ, ಕೂಡಲಸಂಗಮನಾಥಾ !”

ಮೂರನೆಯ ಪ್ರೋಲೀಸ ಕೇಳಿದ :

“ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಊರು ಯಾವುದು ಸ್ವಾಮಿ ?”

ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು ಬಿಚ್ಚಿ ಅಯ್ಯನವರು ಹೇಳಿದರು :

“ ನಮ್ಮ ಊರು ರಾಯಬಾಗಿ ಶಿವಭಕ್ತಾ !”

“ ಇತ್ತ ಯಾವ ಊರಿಗೆ ಹೊರಟೀರಿ ?”

“ ಒಂದೆ ಊರೇನು ಭಕ್ತಾ ! ಹಿಂಗೊಂಗೆ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿ ಭಿಕ್ಷು ತಿಡಿಕೊಳ್ಳತನ, ಶ್ರೀಶೈಲದ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗತೀನಿ ಶರಣಾ ! ಶಿವಓಂ ಶಿವಓಂ ಶಿವಓಂ, ಹರ, ಹರ, ಹರ !”

“ ಹಾಂಗಾದರ ಇಂದ ಯಾವೂರ ಮುಕ್ತಾಮು ?”

“ ಯಾವ ಊರಂದರ ಏನು ಭಕ್ತಾ ! ಧಾರವಾಡಂದರ ಧಾರವಾಡ.... ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಅಂದರ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ !”

“ ಧಾರವಾಡ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯೊಳಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಗುರುತಿನವರು ಇದ್ದಾರೆನು ನಿಸುಗ ಸ್ವಾಮಿ !”

“ ತಿರುಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಜನರೂ ಗುರುತಿನವರನ ಭಕ್ತಾ ! ನನುಗೇನು, ಶಿವಭಕ್ತರು ಎಲ್ಲಾ-ಊರೊಳಗೂ ಇರತಾರ ! ಶಿವಭಕ್ತರೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಬಂಧು-ಬಳಗ ಇದ್ದಾಂಗ ಭಕ್ತಾ !”

ಬಸ್ಸು ರಭಸದಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಲಿತ್ತು. ಧಾರವಾಡ ಸಮೀಪಿಸಿ ತೆಂಬ ಕೂತೂಹಲದ ಮಾತು ಪ್ರಯಾಣಿಕರ ಬಾಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಸುಳಿದಾಡಿತು. ಪ್ರೋಲೀಸರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಸಾವರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತೊಡಗಿದರು. ಗಂಟಿಯ ಅಯ್ಯನವರೂ ತಮ್ಮ ಗಂಟು-ಗಂಟಿಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತರು.

ಬಸ್ಸು ವೇಗವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುತ್ತ ತಗ್ಗಿಸುತ್ತ ಮುಂದುವರಿದು; ತಾನು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಂದು ತಲ್ಪಿತು. ಜನರು ಇಳಿಯಲು ತೊಡಗಿದರು. ಬಸ್ಸಿನ ಸುತ್ತಲೂ ನಿಂತಿದ್ದ ಪೋಲೀಸರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನೇ ನೋಡಿನೋಡಿ, ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಹೊರಗೆ ಬಿಡುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಕಂಪಾರ್ಟ್‌ಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಪೋಲೀಸರೂ ಕೆಳಗಿಳಿದರು. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇ ಆಗಿದ್ದ ಪೋಲೀಸರಿಗೂ ಅವರಿಗೂ ' ಸಲಾಮ್ ' ' ರಾನ್ ರಾನ್ ' ಆಯಿತು ಗಂಟೆ-ಗಂಟು-ಜೋಳಿಗೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಯ್ಯನವರು ಕೆಳಗಿಳಿದರು. ಆಗ ಪೋಲೀಸರು ಅವರನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಆಗ ದಾದಾ ಪೋಲೀಸ್ ಹೇಳಿದ :

“ ಆ ಸ್ವಾಮಿಗಳನ್ನ ಯಾಕ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸತೀರಿ; ಹೋಗಲಿ ಬಿಡಿ ! ನಾವೂ ಅವರೂ ಕೂಡಿಯೆ ರಾಮದುರ್ಗದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕಾ ಬಂದೀವಿ. ಅವರು ಶಿವಭಕ್ತರು. ಶ್ರೀಶೈಲಗಿರಿಯ ಯಾತ್ರಿಗೆ ಹೊಂಟಾರಂತೆ ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ :

ದಾದಾನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೆ ಪೋಲೀಸರು ಹೋಗಬಹುದೆಂದು ಅಯ್ಯನವರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟರು. ಆಗ ಅಯ್ಯನವರು ದಾದಾನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ಶ್ರೀಶೈಲ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ನಿನಗೆ ಸಂತಾನ ಸಂಪತ್ತು ಕೊಡಲಿ ಭಕ್ತಾ ! ನಾವು ಬರೇವಿ ” ಎಂದು ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು ಅಯ್ಯನವರು. ಆಗ ದಾದಾ ಅವರ ಪಾದ ಮುಟ್ಟಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಹಣೆಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡ. ಅಯ್ಯನವರ ಹೃದಯ ಉಕ್ಕಿ ಬಂದಂತೆಯಿತು. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ತೇವ ಕಂಡಿತು. ಕಂಪಿಸುವ ಕಂಠದಿಂದ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು :

“ ಕಲ್ಯಾಣಮಸ್ತು ಭಕ್ತಾ ! ಕಲ್ಯಾಣಂ ಕಲ್ಯಾಣಂ ! ಶಿವ ಶಿವ ಶಿವ ಓಂ ! ”

ಅಯ್ಯನವರು ಮುಂದುವರೆದು ನಡೆದರು. ಅವರ ಹೆಜ್ಜೆಗಳೊಂದಿಗೆ, ಎಡಬಲ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಗಂಟೆಗಳು ' ಗಣಗಣ ' ನಾದ ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದುವು. ಸಮವಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದೆ ತಿರುಗುತ್ತಲಿದ್ದ ಹವಾಲ್‌ದಾರ್ ಹನುಮಂತಪ್ಪ, ಬೆದರಿಕೆ-ಕುತೂಹಲದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ, ಪ್ರಯಾಣಿಕರೆಲ್ಲರೂ ಕೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿಯೆ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದ; ಬಸ್ಸಿನ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ.

೨೯ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಅಂದೆಯ ರಾತ್ರಿಯ ಒಂಬತ್ತು ಗಂಟೆ. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ಬೀದಿ. ಗುಂಟೆ ಗಂಟೆಯ ಅಯ್ಯನವರು, ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಗಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತ 'ಶ್ರೀಶಿವಾ, ಶಂಭುಲಿಂಗಾ, ಕೂಡಲಸಂಗಮನಾಥಾ!' ಎಂದು ಸುಸ್ವರವಾಗಿ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ನಡು-ನಡುವೆ ಒಂದೊಂದು ಮನೆ ಯೆದುರು ನಿಂತು: 'ಭಿಕ್ಷಾ ಕೊಡ್ರಿ ಶಿವಾ!' ಎಂದುಕೂಗುವರು; ನೀಡುವವರ ದಾರಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಕಾಯದೆ, ಮುಂದುವರಿಯುವರು. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ-ಯಂತಹ ನಗರದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಕರ ಸಂಖ್ಯೆಗೇನು ಕಡಿಮೆ? ನಿತ್ಯವೂ ನೂರಾರು ಜನ ಭಿಕ್ಷುಕರನ್ನು ಕಂಡು, ಅವರಿಂದ ಕಾಡಿಸಿಕೊಂಡು 'ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿರಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಬೇಸರುಗೊಂಡಿರುವ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು, ಈ ಅಯ್ಯನವರನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವರಾದರೂ ಏತಕ್ಕೆ? ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಬೀದಿಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಿಕ್ಷೆಗೆ ತಿರು-ಗಾಡುವ ಗಂಟೆಯ ಅಯ್ಯನವರೇನೂ ಅಪೂರ್ವದವರಲ್ಲ. ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದನೆಯವರೆನ್ನುವಂತೆ, ಈಗ ಈ ಗಂಟೆಯ ಅಯ್ಯ-ನವರೂ ತುಂಬಿದ ನಗರದಲ್ಲಿ ದಾನದ ಹಸ್ತವನ್ನು ಕಾಣದೆ ಮುಂದುವರೆ-ದಿದ್ದರು. ಕಾಗೆಯೆ ಮುಂದುವರೆದು ಪದಕೇ ಸಂಜೀವರಾಯರ ಮನೆಯೆ-ದುರು ನಿಂತು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಗಂಟೆಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಲು ತೊಡಗಿದರು; ಗಂಟೆಯ ಧ್ವನಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಧುರಸ್ವರವನ್ನು ಬೆರಸಿ 'ಶ್ರೀಶೈಲ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ, ಕಾಶೀ ವಿಶ್ವನಾಥಾ, ಕೂಡಲಸಂಗಮೇಶ್ವರಾ, ಹರಹಂ ಹರ, ಹರಹರ!' ಎಂದು ರಾಗದೊಡಿಗೆ ಹೇಳಿದರು. 'ಭಿಕ್ಷಾ ನೀಡ್ರಿ ಶಿವಾ!' ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡರು. ಒಳಗಿನಿಂದ ಯಜಮಾನನ ಧ್ವನಿ ಸ್ವಲ್ಪ ರೊಚ್ಚಿನೊಂದಿಗೇ ಕೇಳಿಸಿತು:

"ಇದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೀಸ್ರೀ; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ!"

ಅಯ್ಯನವರು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಿಂತು ಹೇಳಿದರು:

"ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದರ ಭಿಕ್ಷುಕನು ಬಂದನದ ಶಿವಾ! ರಾತ್ರಿ ಬಂದ ಜಂಗಮರನ್ನ ಬರಿಗೈಯಿಂದ ಕಳಿಸಬಾರದು ಶಿವಾ!" ಗಂಟೆಯ ಸಪ್ಪುಳು ನಡೆದೇ ಇದ್ದಿತು.

ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ ಸಂಜೀವರಾಯರು ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಹೇಳಿದರು :

“ ಎಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತಾದ ಹೋಗರೇ! ಮುಂದ ಹೋಗರಿ! ನಿಮ್ಮ ಜಾತಿಯವರ ಮನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಆಚಾರ್ಯ ಭಟ್ಟರು ಬಂದರ ನೀಡತಾರೇನು ? ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದರ, ಬಾಯ ಮ್ಯಾಲ ಹೊಡದು ಕಳಿಸತಾರ! ನಾ ಒಳ್ಳೇ ಮಾತಿನಿಂದ ಹೇಳತೀನಿ, ಸುಮ್ಮನ ಸಾಗರಿ ಮುಂದ ! ”

ಅಯ್ಯನವರು ಗಂಟಿ ಬಾರಿಸುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಿದರು :

“ ನಿಮ್ಮ ಭಿಕ್ಷ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲ ಶಿವಾ! ಈಗ ನಾ ಒಂದು ಮಾತು ನಿಮ್ಮನ್ನ ಕೇಳತೀನಿ : ಈ ಊರೊಳಗ ನಮ್ಮ ಸತ್ತಿಗಿರೆಯ ಅಂಬಕ್ಕಾ ಅಂತ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಇದ್ದಾರಂತ ಶಿವಾ! ಅವರು ಎಲ್ಲಿ ಇರತಾರಂಬೂದು ನಿಮಗೇನಾದರೂ ಗೊತ್ತೈತೇನು ಶಿವಾ ? ”

ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಸಂಜೀವರಾಯರು ಕೇಳಿದರು :

“ ಸತ್ತಿಗಿರೆಯ ಅಂಬಕ್ಕು ? ನೀವು ಸತ್ತಿಗಿರೆಯವರೇನು ? ”

“ ಹೌದು, ಶಿವಾ! ನಾವೂ ಸತ್ತಿಗಿರೆಯವರು! ನಾವು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗತೀನಿ-ಅಂಬೂದನ್ನ ಕೇಳಿ, ಅವರ ರೈತ ಬಂದು ‘ಅಂಬಕ್ಕನವರಿಗೊಂದು ಮಾತು ಹೇಳಬೇಕು ನೀವು! ಅವರು ಎಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ತಪಾಸ್ ಮಾಡಿ, ನೀವು ಹೇಳಲಾಕು ಬೇಕು!’ ಅಂತ ಹೇಳಿದ. ತಾವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಂತ ಹೇಳಿದಿರಿ ಶಿವಾ! ಅದಕ್ಕು ತಮಗೇನಾದರೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದೀತಂತ ತಮ್ಮನ್ನ ಕೇಳಿದೆ ಶಿವಾ ! ”

ಸಂಜೀವರಾಯರು ಸಮಾಧಾನದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ಅಂದರೆ, ನಿಮಗ ಬೇಕಾದವರು ನಾಯಕರ ಅಂಬಕ್ಕು ಹೌದಲ್ಲೋ? ”

“ ಹಾಂ ಹಾಂ! ಹೌದು, ಅವರೂ ಶಿವಾ! ರತ್ನಾಕರಸ್ವನವರ ತಾಯಿ! ”
ಅಯ್ಯನವರು ಹೇಳಿದರು.

“ ಅವರು ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದಾರ! ಅವರು ನಮ್ಮ ತಂಗಿ ! ”

“ ಶಿವಾ ಶಿವಾ! ಭಾಳ ಸಂತೋಷ ಆಯ್ತು ಶಿವಾ! ಊರ ತುಂಬಾ ಕೇಳಿದರೂ ನಮಗ ಅವರ ಪತ್ತೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದಿಲ್ಲ ಶಿವಾ ! ”

ಸಂಜೀವರಾಯರ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮೆಲುತನ ತುಂಬಿತು. ಕೇಳಿದರು :

“ ಅವರಿಗೆ ಈಗಲೇ ಭಿಟ್ಟಿಯಾಗಬೇಕಂತೀರೇನು ಅಯ್ಯನವರ ? ”

“ ಭಿಟ್ಟೀ ಮಾಡಿಸಿದರ ಅನುಕೂಲ ಆಗತಕ್ಕದ! ನಾವು ನಾಳಿನ ದಿನಾನಟ ಮುಂದಿನ ಊರಿಗೆ ಹೋಗತೀವಿ ಶಿವಾ ! ”

“ ಹಾಂಗಾದರ ಸ್ವಲ್ಪ ಒಳಗ ಬರಿ ! ” ಎಂದು ಸಂಜೀವರಾಯರು, ಅಯ್ಯನವರನ್ನು ಪಡಸಾಲೆಯೊಳಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಸ್ನೇಹದಿಂದ— ಒಂದು ಹಳೆಯ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿದರು. ಬಳಿಕ ಹೇಳಿದರು :

“ ನೀವು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೂತುಕೊಂಡಿರಿ ! ಅಂಬಕ್ಕ ಒಳಗ ಏನು ಮಾಡತಾಳೋ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಕರಕೊಂಡು ಬರತೀನಿ ! ”

ಅಯ್ಯನವರು ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ, ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಮುಂಡಾಸ ತೆಗೆಯುತ್ತ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಿದರು :

“ ಯಾಕ ಮಾನಾ ! ನನ್ನ ಗುರುತು ಹತ್ತಲಿಲ್ಲಲಟ ನಿನುಗ ? ”

ಸಂಜೀವರಾಯರು ಬೆಚ್ಚಿ ನಿಂತು ಕೇಳಿದರು :

“ ಯಾರು ? ರತ್ನಾ..... ”

“ ಶ್ಯುಶ್ಯು ! ಕೂಗಿ ಮಾತನಾಡಬೇಡಿರಿ ! ಮೊದಲ ಆ ಬಾಗಿಲಾ ಗಟ್ಟಿ-ಮುಟ್ಟಾಗಿ ಇಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಬರಿ ! ”

ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಭರದಲ್ಲಿಯೇ, ಅವಸರದಿಂದ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತ ಹೋಗಿ ರಾಯರು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಕ್ಕಿ, ಅಗಣಿ ಹಾಕಿ ಭದ್ರಪಡಿಸಿದರು. ಮರಳಿ ಬರುವುದರಲ್ಲಿಯೆ ರತ್ನಾಕರ, ಕೊರಳ ರುದ್ರಾಕ್ಷ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೆಳಗಿರಿಸಿದ್ದ. ಕರವಸ್ತ್ರವೊಂದರಿಂದ ಮೋರೆಯ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದ್ದ. ರಾಯರು ಕುತೂಹಲದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ಇದೇನಪಾ ! ಇದೆಲ್ಲಾ ವೇಷದ ಬದಲಾವಣೆಯಾಕ ? ”

ರತ್ನಾಕರ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ ಈ ವೇಷ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ, ಇಂದು ನಾ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಪೋಲೀಸರ ವಾರಂಟ್ ಅದ. ಅವರ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ತಿರುಗಾಡಬೇಕಾದರ, ವೇಷಾ ಬದಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಲ್ಲಾ ಮಾನಾ ! ”

ಸಂಜೀವರಾಯರು ಮುಂಗಾಣದವನಾಗಿ ಮಾತನಾಡದೆ ನಿಂತರು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರನೇ ಕೇಳಿದ :

“ ಅನ್ವ ಇಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದಾಳಲ್ಲಾ—ಮಾಮಾ ? ”

“ ಹೊಂ, ಬಂದಾಳ! ನೀ ಪತ್ರದೊಳಗ ಬರೆದಿದ್ದಿ; ಅದರಂತೆ ಇಂದು ಮುಂಜಾನೆ ನಾನೇ ಹೋಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಕಿನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಬಂದೀನಿ! ಇಲ್ಲೇ ಬಂದು ಇರವ್ವಾ—ಅಂತ ನಾ ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳೊದಿಲ್ಲ ಆಕೆ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಗುಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಖಾದಿಯ ಶರ್ಟೊಂದನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದ. ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ಕಾವಿಯ ಉದ್ದಂಗಿಯನ್ನು ಕಳಚಿ ಇಟ್ಟು, ಖಾದಿಯಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಕೇಳಿದ :

“ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲಾ ರದೂ ಊಟಗೀಟ ಆಗೇದ ಹೌದಲ್ಲೊ ? ”

“ ಇದೇ ಈಗ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗ ಬಂದು ಕೂತಿದ್ದೆ. ನೀನು ಈವೊತ್ತು ಬರತೀನಂತ ಮಾತ್ರ ಪತ್ರದೊಳಗ ತಿಳಿಸಿದ್ದೆ. ಇಂಥಾ ವ್ಯಾಳ್ಯೇಕ್ಕೆ ಬರತೀನಂತೇನೂ ಬರೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನ ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರದೊಳಗ, ನೀನು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿರುತ್ತೀ—ಅಂತ ಸುದ್ದಿ ಬಂದದಂತ; ಊರೊಳಗ ಜನಾ ಮಾತಾಡತಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕೆ ನೀ ಇಂದು ಬರತೀಯೋ ಇಲ್ಲೋ ಅಂತ ಸಂಶಯನ; ಇತ್ತು ನನಗ! ಇರಲಿ, ಈಗ ನೀನು ಯಾವ ಊರಿಂದ ಬಂದಿ ? ”

“ ನಾನನ ? ಇಂದ ಮುದ್ದಾಪುರದಿಂದ ಬಂದೆ !—ಅಂದರ ರಾಮದುರ್ಗದಿಂದ ಬಂದೆ ! ”

“ ಹಾಂಗಾದರ, ನಡುವೆ ಊಟಾ ಎಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಿ ? ”

“ ಊಟಿಲ್ಲಾ ಉಡಿಗಿಲ್ಲಾ ! ಮುಂಜಾನೆ ರಾಮದುರ್ಗದೊಳಗ, ಒಬ್ಬ ಗೆಳೆಯರ ಮನಿಯೊಳಗ ಮಾಡಿದ ಫರಾಳ ಎಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟೆ! ಹಾದಿಯೊಳಗ ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕಂತ ಏನೋ ಸ್ವಲ್ಪ ಆತ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟಾನ ಖರೆ; ಅದರ ಅದನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ, ನಾನು ಹಾಕಿದ ವೇಷ ಅವಕಾಶವನ್ನೇ ಒದಗಿಸಿಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಧಾರವಾತದೊಳಗ ಬಸ್ಸು ಇಳಿದ ಕೂಡಲೇನನ ಪೋಲೀಸರ ಕೈಯೊಳಗಿಂದ ದಾಟಿಕೊಂಡು, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಬಸ್‌ಸ್ಟಾಂಡಿಗೆ ಬಂದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬಸ್ಸು ಹಿಡಿದು, ಎದೆಗುದಿಯಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟುಬಂದೆ. ನಾನು ಹಾಕಿಕೊಂಡ ವೇಷ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗಂತೂ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ನನ್ನ ತಂದು ಮುಟ್ಟಿಸಿತು.....”

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಸುಭದ್ರೆ ಒಳಬಾಗಿಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು ಕೇಳಿದಳು :

“ ಯಾರು ಬಂದಾರೋ ಅಣ್ಣಾ ? ಯಾರ ಕೂಡಾ ಮಾತಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದಿ ?”

ಸಂಜೀವರಾಯರು ಸಂಭ್ರಮದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ಯಾರು ಬಂದಾರ ನೋಡು ಬಾ ಇಲ್ಲೆ !”

ಸುಭದ್ರೆ ಅತುರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿದಳು. ರತ್ನಾಕರ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಅವಳ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಯಾರು ಬಂದಾರಂಬೂದು ಗೊತ್ತು ಆದ್ದಾಂಗ ಆಯ್ತೇನು ಸುಭದ್ರಾ ?”

ಸುಭದ್ರೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಾಚಿಕೆ ಆವರಿಸಿತ್ತಾದರೂ, ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ನೆಟ್ಟದಿಟ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತ, ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೆಲುನಗೆಯನ್ನು ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಸುಭದ್ರೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಹೆಣ್ಣು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೆ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಎರಡು-ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತು — ಎನಿಸುವಂತಹ ಬೆಳೆವಣಿಗೆ ಅವಳದು. ಸಾಮಾನ್ಯ ವರಗಳು ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಮುಖವನ್ನು ಮುದುರಿಸುವಂತಹ ರೂಪವೇನೂ ಅಲ್ಲ. ನಿಲುವಿಕೆ—ವೈಮಾಟಗಳೂ, ಹೆಣ್ಣು ಹುಚ್ಚಿನ ಗಂಡುಗಳನ್ನು ನಿಂತುನೋಡಲು ಹಚ್ಚುವಂತಹವೆ! ಸುಭದ್ರೆಯ ಮೌನವನ್ನು ಕಂಡು ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದ :

“ ಯಾಕ ? ನನ್ನ ಗುರುತು ನಿನಗ ಹತ್ತಲೇ ಇಲ್ಲೇನು ? ಹೀಂಗ್ಯಾಕ ಹುಳು ಹುಳು ನೋಡತನ ನಿಂತಿದಿ ?”

ಅತುರ-ಸಂಭ್ರಮಭಾವಗಳು ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಸುಭದ್ರಾ ದ್ರುತಗತಿಯಿಂದ ಒಳಗೆ ನಡೆದಳು. ನಡುಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ದೊಡನೆಯೇ “ಅತ್ತಾಯ್ತಿ! ಅತ್ತಾಯ್ತಿ! ಹೊರಗ ಯಾರು ಬಂದಾರ ನೋಡಬಾ !” ಎಂದು ಸುಭದ್ರೆ ಕರೆದ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು.

ಸಂಜೀವರಾಯರು ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ನೋಡಿದಿಯಾ ರತ್ನಾಕರ, ಸುಭದ್ರಾನ ಸಂಭ್ರಮ! ನೀ ಅಂದರ ಆಕಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷ ! ನೊದನೊದಲ ಅತ್ತಾಯ್ತಿನ ಮನಿಗೆ ಹೋಗು—ಅಂತ

ಎಷ್ಟು ಬೈದರೂ ಹೋಗತಿದ್ದಿಲ್ಲ ಈಗ ಅತ್ತಾನ್ ಮನೀ ಅಂದರೆ ತೀರಿ ಹೋಯ್ತು; ಹಗಲು ಹನ್ನೆರಡು ತಾಸೂ ಅಲ್ಲೇ ಇರತಾಳ! ಮತ್ತು ಅಂಬಕ್ಕನೂ ಸುಭದ್ರಾನ್ನ ಬಹಾಳ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಳ. ಈ ಅತ್ತೀ ಸೋಸಿ ಪ್ರೀತಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಒಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸತೊಡೋ ನೋಡಬೇಕು !“

ಎಂದು ರಾಯರು ಆಶೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಅಂಬಕ್ಕ ಅರಿವು ಇಲ್ಲದವರಂತೆ ಅವಸರದ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತ ಪಡಸಾಲೆಗೆ ಬಂದರು. ಎದೆಯ ದುಃಖ ಗಂಟಲಕ್ಕೆ ಏರಿಬಂದಿದ್ದಿತು. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಮುಖವಿಕ್ಕುವುದರಲ್ಲಿತ್ತು. ಬಂದವರೇ ಆತುರದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಬಾಯಿಂದ ಮಾತುಗಳೇ ಹೊರಡಲೊಲ್ಲವು.

ರತ್ನಾಕರ ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ತಾಯಿಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ. ಅಂಬಕ್ಕ ಅವನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ, ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಮೈಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತ, ಕಂಪಿಸುವ ಕಂಠದಿಂದ ಕೇಳಿದರು :

“ ಯಾವಾಗ ಬಂದೆ ರತ್ನಾ ? ಯಾವ ಊರಿಂದ ಬಂದೆ ?”

ರತ್ನಾಕರ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಜೀವರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ ಆತ ದೂರದ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಿ ಬಂದಾನೆ ಅಂಬಕ್ಕಾ ! ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಅವನ ಊಟಿಸ ಆಗಿಲ್ಲ; ಮೊದಲ ಅವನ ಊಟ ಆಗಲಿ ! ಆ ಮ್ಯಾಲ ಎಲ್ಲಾ ಸುಖ-ದುಃಖದ ಮಾತುಗಳನ್ನ ಆಡೂಣಂತ !”

ಅಂಬಕ್ಕನ ಕುದಿದ ಕರುಳು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನೊಂದಿಗೆ ನೋವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿತು :

“ ಅಯ್ಯೋ, ದೇವರಸ! ಊಟ ಆಗೇ ಇಲ್ಲ ? ಇಡೀ ದಿನಾ ನಿರಾಹಾರ ಏನು ಹಾಂಗಾದರ !”

ರತ್ನಾಕರ ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ಹಾಂಗೇನು ಆಗಿಲ್ಲೇಳೆ ಅಮ್ಮಾ ! ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಾ ರಂಗಣ್ಣನ ಮನಿಯೊಳಗ ಹೊಟ್ಟೆ ಬಿರಿಯುವ ತನಕ ತಿಂದು ತಿಂದು ಅರ್ಜೀಣ್ಣ ಆದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ, ಒಂದು ದಿನದ ಉಪವಾಸವೇ ನನಗ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು ! ಆದರೂ ನಾ ಒಳ್ಳೆ ನಂದರೂ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ; ರಾಮದುರ್ಗದೊಳಗ ನನ್ನ ಪರಿಚಿತ-

ರೊಬ್ಬರು, ಹೊಟ್ಟಿ ತುಂಬಾ ಉಪಾಹಾರ ತಿನಿಸೇ ಕಳಿಸ್ತಾರೆ !”

ತಾಯಿ ದೈನ್ಯಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ಹಾಂಗಾದರ ನೀನು ಮುದ್ದಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಿಯೇನು ? ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರದೊಳಗ ನೀನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಓಡಿ ಹೋಗೀದೀ-ಅಂಬೂ ವರ್ತಮಾನ ಭಾಸಿಸಿಬಂದದಂತೆ! ಅದನ್ನ ಕೇಳಿದಾಗಿನಿಂದ ನೋಡು ರತ್ನಾಕರಾ....” ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅಂಬಕ್ಕನ ದುಃಖ ಉಕ್ಕೇರಿ ಒಂದಿತು. ಕಂಬನಿಗಳು ಹೆಯ ತೊಡಗಿದುವು. ತಾಯಿಯ ಈ ಕರುಣಾಪರಿಷ್ಕತಿಯನ್ನು ಕಂಡು, ರತ್ನಾಕರನ ಹೃದಯವೂ ಕರಗಿಹೋಯಿತು. ಭಾವನೆಯ ಆವೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತುಗಳೇ ಹೊರಡಲೊಲ್ಲವು.

ಸಂಜೀವರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ ನಾ ಹೇಳುವ ಮಾತು ಕೇಳು ಅಂಬಕ್ಕಾ! ರತ್ನಾಕರ ಹಸಿದು ಬಂದಾನ. ಮೊದಲು ಅವನ ಹೊಟ್ಟಿಯೊಳಗ ತುತ್ತು ಅನ್ನ ಬೀಳುವಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಮಾಡ್ತೆ !”

ಅಂಬಕ್ಕ ಜಡವಾದ ಅಡಿಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಎತ್ತಿ ಇಡುತ್ತ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಒಳಗೆ ನಡೆದು ಬಿಟ್ಟರು. ರತ್ನಾಕರ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಮೌನಿಯಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದ.

೨೪ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ರತ್ನಾಕರನು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದಾಗ, ಸಂಜೀವರಾಯರ ಹೆಂಡತಿ— ರಮಾಬಾಯಿಯವರು, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಾಯಿಂದ ಗುಣ-ಗುಣಿಸಿದುಡೆಷ್ಟೋ ಅಷ್ಟೇ; ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತುಗಳನ್ನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ರತ್ನಾಕರನಿಗಾಗಿ ಅವಸರದಿಂದ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಕಡಿಮೆ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನೇನೂ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿಯೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ದಣಿದು ಬಂದ ರತ್ನಾಕರ, ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತ. ಸಂಜೀವರಾಯರು ಹೊರಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಪುನಃ ತಂದಿದ್ದ ಆಫೀಸಿನ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದ

ಪುಸ್ತಕ-ಕಾಗದಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದರು ತಾಯಿ ರತ್ನಾಕರನ ಎದುರು ಗೋಡೆಗೆ—ವಿಷಾದಾಸನದಲ್ಲಿ-ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ರಮಾಬಾಯಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುಭದ್ರೆ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಒಂದು ಗೋಡೆಗೆ ಹೊಂದಿ, ನಾಚಿಕೆಯ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು, ರತ್ನಾಕರನಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ನೋಟಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ್ದಳು. ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಡದಿದ್ದರೂ, ರಮಾಬಾಯಿ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ-ಆದರಗಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡುದು, ಯಾರಿಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತಿದ್ದಿತು.

ತಾನು ಮುದ್ದಾಪುರದಲ್ಲಿ ಉಂಡಿದ್ದ ನಿನ್ನೆ-ಮೊನ್ನೆಯ ಹಳ್ಳಿಯ ಊಟಕ್ಕೂ, ಇಂದು ಇಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವ ಪಟ್ಟಣದ ಊಟಕ್ಕೂ ತುಂಬ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದುದು ಎದ್ದುಕಂಡಿತು ಮುದ್ದಾಪುರದಲ್ಲಿಯಂತಹ ಬೆಣ್ಣೆ ತುಪ್ಪ ಕೆನೆಮೊಸರುಗಳು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಿಕ್ಕಬೇಕು? ಹಳ್ಳಿಯ ಎಮ್ಮೆ-ಆಕಳುಗಳು ಹಿಂಡುವುದು ಹಾಲನ್ನು; ಪಟ್ಟಣದ ಗಾಳಿಗರು ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದು ಹಾಲೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ನೀರನ್ನು. ಊಟದಲ್ಲಿ ಹೈನದ ಬೆಲೆ ಎಂತಹದೆಂಬುದರ ಹೊಸ ಅನುಭವ ಇಂದು ರತ್ನಾಕರನಿಗಾಯಿತು. ಇಂತಹ ಊಟವನ್ನುಂಟು ಬದುಕುವ ಪಟ್ಟಣಿಗರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಶಕ್ತಿಯಾದರೂ ಹೇಗೆ ಉಳಿದೀತು?— ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯೂ ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಾಡಿತು. ಯೋಚಿಸುತ್ತಲೇ ಅವನು ಊಟಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ಆಗ ರಮಾಬಾಯಿ ನುಡಿದರು :

“ ಇನ್ನೊಂದು ಚಪಾತೀ ಹಾಕತೀನಿ ನಿನಗೆ ! ”

ಯೋಚನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದವನಾಗಿ ರತ್ನಾಕರ ಕೇಳಿದ :

“ ಏನಂದಿರೀ ಮಾಮಿ ? ”

“ ಇನ್ನೊಂದು ಚಪಾತೀ ಹಾಕತೀನಿ—ಅಂದೆ ! ”

“ ಛೇಛೇ! ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬಿತು. ಇನ್ನೇನೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯ ತುಪ್ಪಾ ತಿನ್ನುವಾಗ, ನಿನ್ನೆ ನಾನು ಮುದ್ದಾಪುರದೊಳಗ ತಿಂದ ತುಪ್ಪ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು. ಎಂಥಾ ತಾಜಾ ತುಪ್ಪ ಅಂತಿರಿ ಮಾಮಿ! ನಾಕುದಿನಾ ಅಂಥಾ ತುಪ್ಪಾ ತಿನ್ನುವವರು, ಈ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಕೊಳಕು ಬೆಣ್ಣೆಯ ತುಪ್ಪಾ ಮುಂದ ತಂದರ ವಾಕರಿಸಿಕೋ ಬಹುದು ನೋಡ್ಡಿ ! ”

“ ಅಂಥಾ ತುಪ್ಪ ನಮಗಿಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಸಿಗಬೇಕಪ್ಪಾ ! ಸುಡುಗಾಡು ಬಡತನದ ಸಂಸಾರ ಬ್ಯಾರೆ ! ಮನಿತುಂಬ ಮಕ್ಕಳು ! ಒಂದು ದುಡ್ಡು ಅಗ್ಗ ಅಂತ ತಂದರ, ನಮಗ ಸಿಗೂದು ಕೊಳಕು ಬೆಣ್ಣೆನಿಸ ಸು ! ನಮ್ಮ ಹುಡು-ಗುಗೆಲ್ಲಾ ಇದೇ ವಾಸನೀನಿಸ ಒಗ್ಗಿ ಹೋಗೇದ ನೋಡು ! ನೀನು ಇಂದ ಮುದ್ದಾ ಪುರದಿಂದ ಬಂದಿಯೇನು ? ”

“ ಹೌದು ! ” ರತ್ನಾಕರ ಒಂದೇ ಶಬ್ದದ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟು.

“ ಅದೇನು ? ಮುದ್ದಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಈಗ ಹೋದದ್ದು ? ಅಲ್ಲೇನಾದರೂ ನಿಮ್ಮ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕೆಲಸ ಇತ್ತೇನು ? ”

“ ಕಾಂಗ್ರೆಸಿನ ಕೆಲಸೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬ್ಯಾರೇ ಕೆಲಸಿತ್ತಂತ ಹೋಗಿದ್ದೆ. ”

ತಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೆ ತಾಯಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ರಂಗಣ್ಣ ಆರಾಮಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ ? ”

“ ಓಹೋ, ಆರಾಮಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ ! ”

ತಾಯಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ನುಡಿದರು :

“ ನೀವೇನವಾ ಗಂಡಸು ಮಕ್ಕಳು ! ಎಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಹ್ಯಾಂಗ ಇದ್ದರೂ ಆರಾಮ ಅಂತ ತಿಳಕೊಂಡು ಇದ್ದು ಬಿಡತೀರಿ ! ಇರುವ ಅಸಮಾಧಾನ— ಚಿಂತಿ— ದುಃಖ ಇವೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮಂಥಾ ಹೆಂಗಸರ ಪಾಲಿಗೇ ಇರತಾವೆ ”

ರತ್ನಾಕರ ನಗುತ್ತ ನಗುತ್ತಲೆ ಹೇಳಿದ :

“ ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೂ ಅಷ್ಟು ಕೊಡ್ರೆಲಾ, ನಾವೆಲ್ಲೆ ಬ್ಯಾಡಂತೀವಿ ? ”

ತಾಯಿ ನುಡಿದರು :

“ ಉಹುಂ, ಅವನ್ನ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರೂದಿಲ್ಲ; ನೀವನ ತಿಳಕೊಂಡು ಅವನ್ನ ತೊಗೋಬೇಕಾಗತನದ ! ”

ತಾಯಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದ ರತ್ನಾಕರ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ತೊಗೊಂಡನ ತೊಗೊಳ್ಳತಾರ ! ಆದರ ಹೆಂಗ-ಸರು ಇದನ್ನೂ ತಿಳಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಅವ್ವಾ ! ಗಂಡಸರನ್ನ ಕಾಡುವ ಅಸಮಾ-ಧಾನ, ದುಃಖ, ಚಿಂತಿಗಳೂ ಅನೇಕ ಇರತಾವೆ. ಅವನ್ನ ಕಡಿಮಿ ಮಾಡಿ-ಕೊಂಡು ತಲಿ ಹೆಗುರು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮ್ಯಾಲ, ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಭಾರ ಇಳಿಸ-ಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಆಗತನದ ! ”

ತಾಯಿ ಕಳೆಗುಂದಿದ ಮೊಗವನ್ನು ಅಂಗೈಯ ಮೇಲೆ ಚೆಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ಆಗ ರಮಾಬಾಯಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ರಂಗಣ್ಣ ಅಂದರ...ಅವರ ಮದಿವಿ ಆಗೇದೇನು ರತ್ನಾಕರ ? ”

“ ಇನ್ನೂ ಆಗಿಲ್ಲ; ಬೇಗನೆ ಆದೀತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತುಕಥೆ ನಡೆದಿದೆ ! ”

ತಾಯಿ ಕುತೂಹಲ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ಮಾತು-ಕಥೆ ನಡೆದಿದೆ ? ರಂಗಣ್ಣ ಮದಿವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದನ ? ಹುಡುಗಿ ಎಲ್ಲಿಯವಳು ? ವರದಕ್ಷಿಣೆ—ವರೋಪಚಾರ ಎಷ್ಟು ? ”

ತಾಯಿಯ ಆತುರವನ್ನು ಕಂಡು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ನಗೆ ಬಾರದಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ರಂಗಣ್ಣನ ಮದಿವಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸ ಬೇಕಾದರ ನನಗ ಸಾಕುಬೇಕಾಗಿ ಹೋಯ್ತು. ಏನೋ, ಒಪ್ಪಿಗೇ ಕೊಟ್ಟಾನ. ಹುಡುಗಿ ಧಾರವಾಡದ್ದೇ. ಸಿರಿವಂತರ ಹುಡುಗಿಯೇನೂ ಅಲ್ಲ ! ”

ರಮಾಬಾಯಿ ಕಡೆಯ ಅನ್ನಹಾಕುತ್ತ ಆಶೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು:

“ ಮಂದಿನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮದಿವಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಜಾಣತನ ನಿನ್ನೊಳಗ ಅದ ರತ್ನಾಕರ ! ನಮ್ಮ ಸುಭದ್ರಾನ್ನ ಅಷ್ಟು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಬಿಡಪ್ಪಾ, ನಿನಗ ಪುಣ್ಯ ಬರತಡ ! ”

ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿದ್ದ ಸುಭದ್ರೆಯ ತಲೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿತ್ತು. ರತ್ನಾಕರನ ತಾಯಿ ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸುಭದ್ರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದರು. ಅವಳನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕಣ್ತುಂಬ ನೋಡಿ ಆ ಮೇಲೆ ರತ್ನಾಕರನತ್ತ ತಮ್ಮ ನೋಟಗಳನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿದರು. ರತ್ನಾಕರ ರಮಾಬಾಯಿಯವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ :

“ ನೀವೇನೂ ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಿ ಮಾಮಿ ! ಸುಭದ್ರಾನ ಮದಿವಿ ಹೋಳಿಗೇ ಈ ಸಲ ಹೊಡೆದೇ ಬಿಡಿ ! ಅದಕ್ಕೂ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟು ಬಂದದ್ದು ! ”

ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಸಂಭ್ರಮದ ಸುಗ್ಗಿ ಆಟವಾಡಿತು. ತಾಯಿ ತಮ್ಮ ವಿಸಾಧಾಸನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಉತ್ಸಾಹಗೊಂಡು ಸೆಡೆದು ಕುಳಿತರು. ಸುಭದ್ರೆಯ ಹೃದಯದ ಹಿಗ್ಗು ನಗೆಮುಗಳಾಗಿ ನಾಚಿಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಮುಖ-

ದಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯವಾಡಿತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆ ತುಂಬಿದ ಅವಳ ಕಳ್ಳನೋಟ, ಎರಡು ಮೂರು ಸಲ ರತ್ನಾಕರನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿದುವು. ರಮಾಬಾಯಿಗೆ ತಾವೆಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇವೆ—ಏನು ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದೇವೆ—ಎಂಬುದು ಮರೆತೇ ಹೋದಂತಾಯಿತು. ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನ ಸಹಜ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ಮೊಸರೂ ಹಾಲೂ, ಹಾಕರಿ ಮಾಮಿ ಇನ್ನು ! ಅನ್ನದ ಬಿಸಿ ಆರೇದ !”

ತಟ್ಟನೆ ಎಚ್ಚರು ಬಂದಂತಾಗಿ ರಮಾಬಾಯಿ ಹೇಳಿದರು ;

“ಸುಭದ್ರಾ, ಮೊಸರು ಹಾಲು ಹಾಕಬೇಕಿಲ್ಲೋ ! ಸುಮ್ಮನು ನಿಂತು-ಕೊಂಡಿದಿಯಾಕ ?”

ಸುಭದ್ರಾ ಮದುವಣಿಗಿತ್ತಿಯ ಲಜ್ಜಾಭಾವದಿಂದಲೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಡೆದು-ಬಂದು, ಹುಳಿಹುಳಿ ನಾರುವ ಮಜ್ಜೆಗೆಯನ್ನೂ ಹಾಲೆಂಬ ಬಿಳಿಯ ನೀರನ್ನೂ ಬಡಿಸಿದಳು. ರತ್ನಾಕರ ಕಲಸಿ ಉಣ್ಣಲು ತೊಡಗಿದ. ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ರಮಾಬಾಯಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ :

“ಈಗ ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನ ನೋಡಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡವರು ಯಾವ ಊರವರು ?” ತಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ರಮಾಬಾಯಿ ಹೇಳಿದರು;

“ ಮುಂಡರಿಗಿಯವರು. ಒಳ್ಳೇ ಮನಿತನ; ಹೊಲ-ಮನಿ, ದುಡ್ಡು-ದುಗ್ಗಾಣಿ ಇದ್ದವರು. ಸುಭದ್ರಿ ಆ ಮನಿಗೆ ಬಿದ್ದರ ಒಳ್ಳೆದಾಗತಕ್ಕದ ಖರೆ ! ಆದರ ಅಕ್ಕಿ ದೈವದೊಳಗ ಏನದನೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು !”

ರತ್ನಾಕರ ಆತುರಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ ಮುಂಡರಿಗಿಯವರಂದಿರೀ ಮಾಮಿ? ಅಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮನಿತನ? ವರನ ಹೆಸರೇನು ?”

“ ಕೊರ್ಲಹಳ್ಳಿಯವರ ಮನಿತನ ಅಂತ ! ವರನ ತಂದಿಯ ಹೆಸರು ಸುಬ್ಬರಾಯರು ! ವರನ ಹೆಸರು ಏನೇ ಅತಿಗೀ ! ಹುಂ, ಗೋಪೀನಾಥ ರಾಯರು !”

“ ಓ ! ಗೋಪೀನಾಥರಾಯರು ! ಹುಂ, ಹುಂ, ನಮ್ಮ ಗೋಪೀನಾಥ ! ಆತ ಬಂದು ಸುಭದ್ರಾನ್ನ ನೋಡಿ ಹೋಗ್ಯಾನೇನು ?”

“ ಊಹುಂ ! ಇನ್ನೂ ನೋಡಿಲ್ಲ ! ಇಷ್ಟರೊಳಗಣ ಬಂದು ನೋಡಿ ಹೋಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು ! ಆದರ ಸುಭದ್ರಾನ ಹೆಟಿದ ಸಲುವಾಗಿ, ಏನೇನೋ

ನೆನಾ ಹೇಳಿ ಇವರಣ ಅವರನ್ನ ತಡೆಸು ನಿಲ್ಲಿಸ್ಯಾರ! ತಾಯಿ-ತಂದಿ-ಯಂತೂ ನೋಡಿ, ಹುಡುಗಿನ್ನ ಪಾಸ್ ಮಾಡ್ಯಾರ! ನೀನು ಆ ವರನ್ನ ನೋಡೀದಿಯೇನು ?”

“ ಒಹೋ ! ನೋಡೂದಷ್ಟು ಯಾಕ ! ಒಂದೇ ಕಡಿ ಕೂಡಿ ಇದ್ದೀವಿ. ಹುಡುಗ ಚಿಲೋ ಇದ್ದಾನ. ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಪಾಸಾಗಿ ಒಂದು ವರ್ಷ ಕಾಲೇಜಿ-ನೊಳಗೂ ಇದ್ದು ಬಂದಾನ. ನೋಡಲಿಕ್ಕೂ ಸುಂದರ ಇದ್ದಾನ. ಸರಳ ಸ್ವಭಾವದ ಮನುಷ್ಯ ! ಉಂಡುಕೊಂಡು ಸುಖದಿಂದ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಅದ. ಆತ ನೋಡಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದರ, ಸುಭದ್ರಾನ ಹೋಳಿಗಿ ತುಪ್ಪದೊಳಗ ಬಿದ್ದಾಂಗಸ ಸರಿ !”

ರಮಾಬಾಯಿಯ ಮುಖ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅರಳಿತು. ಸುಭದ್ರೆಯ ಮುಖ ದುಗುಡದಿಂದ ಕಳೆಗುಂದಿತು. ಉದಾಸೀನಭಾವದ ಅಂಬಕ, ಅತ್ತೊಮ್ಮೆ ಇತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೋಡುತ್ತ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು. ರತ್ನಾಕರ ಊಟವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಎದ್ದು ಕೈ ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಹೋದ. ತಿರುಗಿ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಭದ್ರೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ; ತಾಯಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ತಂಬಿಗೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವಾಗ, ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಂದ ಸುಭದ್ರೆಯ ಅಳುವಿನ ಮೆಲುದನಿಯೂ, ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಸಾಂತ್ವನದ ಸಿಸುಮಾತುಗಳೂ ರತ್ನಾಕರನ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿದುವು.

ರತ್ನಾಕರ ಪಡಸಾಲೆಗೆ ಬಂದು ಮಾವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಆಗ ಸಂಜೀವರಾಯರು ಕೇಳಿದರು :

“ ಊಟ ಆಯ್ತು ರತ್ನಾಕರ ! ಹಸಿದು ಬಂದಿದ್ದಿಯಪ್ಪಾ ! ಇದಷ್ಟು ಕೆಲಸಾ ಮುಗಿಸಿ ನಾಳೆಗೆ ಕೊಟ್ಟೇ ತೀರಬೇಕಾಗೇದ. ಅಂತ್ಲೇ ನಾನು ಊಟಾ ಮಾಡುವಾಗ ಒಳಗ ಬಂದು ಕೂಡಲಿಕ್ಕೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ಗಿರಣಿಯೊಳಗಿನ ಕಾರಕೂನಿಕೇ ಕೆಲಸಂದರ ಬಹಾಳ ಕೆಟ್ಟ ನೋಡು ರತ್ನಾಕರಾ ! ಕತ್ತೀ ಭಾರದಷ್ಟು ಕೆಲಸಾ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಬೇಕು. ರವಿವಾರ ಬಿಟ್ಟರ ಇನ್ನೊಂದು ಬಿಡುವಿನ ದಿನ ಇಲ್ಲ. ಆದರ ಕೊಡುವ ಸಂಬಳ ಅಂದರ ಒಬ್ಬರ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸಹಿತ ಸಾಲದಷ್ಟು !”

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಲೆ ಚಂಚಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅಡಿಕೆಯ ಚೂರನ್ನು ರತ್ನಾಕರನ ಕಡೆಗೆ ನೀಡಿ ಹೇಳಿದರು :

“ಇದು ತೊಗೋ ಅಡಿಕೇ ಹೋಳು! ತಂಬಾಕಿನ ಚಂಚಿಯೊಳಗ ಇದ್ದದ್ದು. ಸ್ವಲ್ಪ ಊದಿ ಬಾಯೊಳಗ ಹಾಕೋ!”

“ಬೇಡ, ನನಗ ಅಡಿಕೇ ತಿನ್ನುವ ಅಭ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಈಗ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತಾಗ ಮಾವಿಾ ಜೊತೆಗೆ ಮಾತಾಡತಾ ಇದ್ದೆ. ಸುಭದ್ರಾನ್ನು ನೋಡಿ ಹೋದವರು ಮುಂಡರಿಗಿಯವರಂತೆ! ಆ ವರನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿನಿ. ಸಾಕಷ್ಟು ಪರಿಚಯನೂ ಆತನದು ಅದ. ಒಳ್ಳೆಯ ವರ! ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡಬಹುದು ನೀವು!”

ನಿರಾಶೆಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ನಾವು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸಿದ್ಧರಿದ್ದೀವಿ; ಆವರು ತೊಗೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಋಷಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧರಿದ್ದಾರೆ! ಆದರೆ ಸುಭದ್ರಾನ್ನು ಮನಸ್ಸು ತಿದ್ದೂದು ನಮಗ ಅಸಾಧ್ಯದ ಕೆಲಸ ಆಗಿ ಕೂತೂದ. ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನಾನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ; ಅಂಬಕ್ಕೆ ಮನವೊಲಿಸಿ ಹೇಳಿದಳು; ಆಕೆ ಅತ್ತು ಕರೆದು ಅಂಜಿಕೆ ಹಾಕಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದಳು. ಆದರೆ ಸುಭದ್ರೆ ತನ್ನ ಹಟಾ ಏನೂ ಬಿಡವೊಲ್ಲಳು!”

ರತ್ನಾಕರ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ವಿಚಾರದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕಿಟಕಿ-ಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಬೀದಿಯ ದೀಪಗಳತ್ತ ತಿರುಗಿಸಿದ. ಆ ಮೇಲೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ಸುಭದ್ರಾ ದೊಡ್ಡಾಕೆ ಆಗ್ಯಾಳ; ಆಕೆಯ ಮದುವೀ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ!”

“ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕೂದಂತೆ! ವೈಶಾಖದೊಳಗ ಮದುವೀ ಕೆಲಸಾ ಮುಗಿಸಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕು. ಮುಂದ ಗುರೂನೋ ಶುಕ್ರನೋ ಅಸ್ತ ಆಗತಾನಂತೆ. ಆ ಮ್ಯಾಲ ಮದುವೀ ಮುಹೂರ್ತನೇ ಇಲ್ಲ. ಹುಡುಗಿ ಬೆಳದು ನಿಂತೂದ! ಮಂದೀ ಬಾಯಿಗೆ ತಡಿ ಹಾಕುವವರು ಯಾರು? ತಿಳಿಯಲಾರದ ಹೆಂಗಸರು ಅಲ್ಲದ ಸಲ್ಲದ ಮಾತು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಹೆಬ್ಬಿಸತಾರ! ನಾವು ಬಡವರು! ಲಗೂನೂ ಈ ತಲೀಮ್ಯಾಲಿನ ಭಾಗಾ ಇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟರೆ, ನಾನು ನಿಶ್ಚಿಂತ ಆಗತೀನಿ!”

“ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಖರೀ ಅದ ಮಾಮಾ ! ಮಗಳ ಮದಿವಿಯ ದುಃಖ-ವನ್ನ, ಮಗಳನ್ನು ಹೆತ್ತ ತಂದಿ-ತಾಯಿಗಳೇ ಬಲ್ಲರು ! ” ರತ್ನಾಕರ ಸಹಾನು-ಭೂತಿಯಿಂದ ನುಡಿದ. ಆಗ ರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ ಈಗ ನೀನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿರ, ನಮ್ಮ ದುಃಖ-ದುಮ್ಮಾನಗಳೂ ತಪ್ಪತಾನ; ಸುಭದ್ರಾನ ಅಪೇಕ್ಷಾನೂ ಪೂರ್ಣ ಆದ್ದಾಂಗ ಆಗತನದ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಅಸಮಾಧಾನದ ಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ :

“ ಅದು ಹ್ಯಾಂಗ ಸಾಧ್ಯ ಆದೀತು ಮಾಮಾ ! ಈಗ ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಸರಕಾರದ ವಾರಂಟು ಅದ. ಈಗ ನಾನು ಪೋಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟಿರ, ನಾನು ಜೇಲಿನೊಳಗ ಕೂಡಬೇಕಾಗತನದ ! ಈ ಜೇಲು ಬ್ಯಾಡ ಅಂದರೂ ಅದು ನನ್ನ ಬಿನ್ನು ಬಿಡುವ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ. ಬ್ಯಾರೇ ಕಡಿ ನಿಶ್ಚಯ ಆಗಿ, ನೀವು ಸುಭದ್ರಾನ ಮದಿವೀ ಈಗ ಹೂಡಿದರೂ, ನನಗ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಆದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಹೇಳಲಾರೆ ! ”

ಸಂಜೀವರಾಯರು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತರು. ಏನು ಮಾತನಾಡಬೇ-ಕೆಂಬುದೇ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲೊಲ್ಲದು. ಮುಂದೆ ಇರುವ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೆ ಎತ್ತಿ ಎತ್ತಿ ಅತ್ತಿತ್ತ ಇಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ :

“ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು ಮಾಮಾ ! ಸುಭದ್ರಾ ನನ್ನನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸತಾ ಇರಬಹುದು ಸರಿ ! ಆದರೆ ಆಕೆ, ಭಾವನಾತ್ಮಕವಾದ ಯಾವುದೋ ಒಂದೇ ಒಂದು ವಿಚಾರದಿಂದ ನನ್ನ ನೋಡತಾಳ ಕಾಣಿಸತಂದ ! ಅವಳಂಥಾ ಸಂಸ್ಕಾರದವರು ಬಯಸುವುದಂದರ, ‘ ಒಳ್ಳೇಗಂಡ ಇರಬೇಕು—ಬಹಳ ದುಡ್ಡು ಗಳಿಸಿ ತರಬೇಕು—ತಾಕುರಿಕೆನಿಂದ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿ, ಸರಿಜೋಷಿಯವರೊಳಗ ತಮ್ಮ ಶ್ರೇಷ್ಠತಾ ಮೆರೆಯಿಸಬೇಕು—’ ಇಷ್ಟು ಇರತನದ. ಹೀಂಗ ಇರೂದು ತಪ್ಪು - ಅಂತ ನಾ ಏನೂ ಅನ್ನೊದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಂಥಾ ಹೆಂಡತಿಯ ಗಂಡ ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಾ - ಅಂಬೂದು ನನಗ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತದ. ದುಡ್ಡು ಗಳಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತಾ ನನಗ ಅದನ ಅಂತ ಹೇಳಬಹುದಾದರೂ, ಗಳಿಸಬೇಕೆನ್ನುವ ಅಭಿರುಚಿ ನನಗ ಇಲ್ಲ. ಯಾವ ಚಿಂತಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾನು ಸುಖದಿಂದ ಇರಲಿಕ್ಕೆ

ಬರುವ ಹಾಂಗಿದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯವೋ ಹೊರಗಿನ ಚಿಂತೆಯ ತೊಡಕು ತಂದು, ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಬೇಕೆನ್ನುವ ಆತುರದೊಳಗ ಇರತಡ! ಅದರಿಂದ ನನ್ನಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಯಾರಿಗೂ ಸಮಾಧಾನ ಸಿಗಲಾರದು. ನನ್ನ ಕೈ ಹಿಡಿಯಬೇಕಾದರ, ನನ್ನಂಥಾ ಅಭಿರುಚಿಯಿದ್ದ ಅ-ಸಾಮಾನ್ಯ ಅವ್ಯವಹಾರ್ಯ ಹೆಣ್ಣೇ ಬೇಕಾಗತಡ! ನಮ್ಮ ಹೆಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಒಂದು ಹಾಡು ಹಾಡತೀರತಾರ. ಅದನ್ನು ನೀವೂ ಕೇಳಿರಬಹುದು :

“ ಗಂಡ-ಹೆಂಡರ ಮನವೊಂದಾದರ ನಂದಾದೀಪೋ ಮಲ್ಲಯ್ಯಾ !

ಗಂಡ-ಹೆಂಡರ ಮನವೆರಡಾದರ ದಂಡ ತಪ್ಪದೋ ಮಲ್ಲಯ್ಯಾ ! ”

ನಮ್ಮ ಮದುವಿಯ ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡುಗಳ ಮನಃಶಾಸ್ತ್ರದ ಬೀಜದ ಮಾತನ್ನು ಈ ಹಾಡು ಬೋಧಿಸತಡ! ಇಂಥಾ ಸತ್ಯವಾಣಿಯ ಕಡೆಗೆ ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡತೀವಂತಲೇ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗ, ಸಮರಸದ ಸಂಸಾರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ್ದಾಂಗ ಆಗ್ಯಾವ ಮಾಮಾ ! ”

ಸಂಜೀವರಾಯರು ರತ್ನಾಕರನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತ, ಆದರ ತುಂಬಿದ ನೋಟಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನೇ ಹುಳುಹುಳು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ರತ್ನಾಕರ ಮಾತು ಮುಗಿಸಿದೊಡನೆಯೆ ರಾಯರು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ನಿನ್ನ ಮಾತು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯ ಅದ ರತ್ನಾಕರ ! ಈಗ ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರದ ಸಡಗರ ನಮಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನು ? ಏನೋ, ಬಿಡಲಾರದ ಸಂಬಂಧಾ ಅಂತ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ನಿಯಮಾ ಮಾಡಿ ಇಟ್ಟಾರಂತ, ಹಾಂಗಸ ಬಡದಾಡಿಕೋತು ಏನೋ ಸಂಸಾರ ಮುಂದುವರಿದಿರತಡ ಆಯ್ತು. ಹೆಂಗಸರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪೂರೆಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಆಗುವ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ; ಗಂಡಸರ ಆಶಾ-ಅಭಿರುಚಿಗಳನ್ನು ತಿಳಕೊಂಡು ನಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಆಗುವ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ. ಅದು ಸಾಧ್ಯ ಆಗಿತ್ತಂದರ, ನೀನು ಅಂಬಕ್ಕ ಬ್ಯಾರೇ ಯಾಕ ಇರಬೇಕಾಗ-ತಿತ್ತು ? ಗಂಡ-ಹೆಂಡರ ಅಭಿರುಚಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ಮೂಲಕವಾಗೇ ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಬಳಗದ ಜನರನ್ನು ಸುದ್ದಾ ದೂರದವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರತಡ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಮರುಕದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಇರಲಿ ಬಿಡ್ಡಿ ಮಾಮಾ ! ಈಗ ಹಿಂದಿನ ಕಥೆ ತಗದು ಯಾಕೆ ವ್ಯಥಾ ಪಡಬೇಕು ? ಎರಡು ಜೀವ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಇರಬೇಕಂತ ಹೊರ-
ಟಿರ, ಹಾಂಗ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಜೀವಗಳೂ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ
ಸಂಸ್ಕಾರ ಪಡದಿರಬೇಕಾಗತದ. ಆ ಸಂಸ್ಕಾರ ದೊರೆಯುವಂಥಾ ವಾತಾ-
ವರಣದೊಳಗ ಅವು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳದಿರಬೇಕಾಗತದ ! ಇಂಥಾ ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡು-
ಗಳ ಜೊತೆಯ ಜೀವನ ಅಂದರ, ಅದು ‘ ಸಂಸಾರ ’ ಅನಿಸಿಗೊತದ ! ಇಲ್ಲ-
ದಿದ್ದರ ಅದು ಚಿಂತಾಸಾಗರವೇ ಸರಿ ! ”

ಸಂಜೀವರಾಯನಿಗೆ ತಾವೇನು ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ
ಚಂಚಿಯನ್ನು ಕೈಯೊಳಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅಡಿಕೆಯ ಚೂರೊಂದನ್ನು
ಬಾಯಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲಿಕೊಂಡರು. ಆ ಮೇಲೆ ಎಲೆಯನ್ನು ಎಡದ ಕೈಯಲ್ಲಿ
ಹಿಡಿದು, ಬಲದ ಕೈಯಿಂದ ಸುಣ್ಣದ ಡಬ್ಬಿಯ ಮುಚ್ಚಳವನ್ನು ತೆಗೆಯಲು
ತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತು ಮಾತನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ :

“ ನನ್ನ ಸ್ವಭಾವ-ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನ ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪ ಸಹಿತ ಸಂಪೂರ್ಣ
ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ ಮಾಮಾ ! ಆಕೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ. ಅರ್ಥವಾಗಿದ್ದರ,
ಸುಭದ್ರಾನ ಮನಸ್ಸನ್ನ ಅವಳೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿದ್ದಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರ,
ಆಕೆಗೂ ಒಂದು ಅಭಿಲಾಷಾ ಅದ : ಅದು ಏನೆಂಬುದನ್ನು ನಿಮಗೇನೂ ಹೇಳ
ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನನಗ ಅನಿಸುವ ಮಾತಂದರ, ಸುಭದ್ರಾನ ಈಗಿನ ಹಟಕ್ಕೆ
ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪನ ಕಡೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಿಲ್ಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಪೋಷಣೆ ಸಿಕ್ಕಿರಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು !”

ಎಲೆಗೆ ಸುಣ್ಣ ಹಚ್ಚುತ್ತಲೇ ರಾಯರು ಮಾತನಾಡಿದರು :

“ ಛೇ ! ಹಾಂಗೇನೂ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲೋ ರತ್ನಾಕರಾ ! ಆದರ, ಇತ್ತೀಚೆಗೆ
ಸುಭದ್ರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಂಬಕ್ಕನ ಹತ್ತರನಟ ಇರತಾಳ. ಮತ್ತು ಅಂಬಕ್ಕನೂ
ಆಕೆನ್ನ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡತಾಳ !”

“ ಅದನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ ನಾನೂ ! ಹೆಗಸರ ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿಯ
ದೂರದ ವಿಚಾರದ ಪರಿಣಾಮ ಇದು ! ಅಪ್ಪ ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದೇ
ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡಿರಬಹುದೂ ಅಂತ ನಾ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ತೀನಿ ! ಆದರ
ತಾಯಂದಿರು ತಮ್ಮ ಸದ್ಯದ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಆತುರ
ದೊಳಗ, ಮಕ್ಕಳ ಭವಿಷ್ಯದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡತೀರತಾರ ಮಾಮಾ !

ನಾನು ಅವನಿಗೂ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿಸತೀನಿ ! ಸುಭದ್ರಾಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಆಕೆಯ ಮನೋಭಿಪ್ರಾಯ ತಿಳಕೊಳ್ಳತೀನಿ ! ನಮ್ಮ ಅವ್ವ ಸುಮ್ಮಗಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಎಲ್ಲಾ ಸಂಕೋಗತನ ದಂತ ನನಗ ಅನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ !”

ಸಂಜೀವರಾಯರು ಕೂಡಲೆ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ನಿನ್ನ ಈ ಮಾತು ಮಾತ್ರ ನನಗ ಒಪ್ಪಿ ಆಗವೊಲ್ಲದು ನೋಡು ರತ್ನಾಕರ ! ಅಂಬಕ್ಕ ಸುಭದ್ರಿಗೆ ಎರಡು ಮೂರು ಸಾರೆ ಸಿಟ್ಟುಮಾಡಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನಾನೇ ಸ್ವತಃ ಕೇಳೇನಿ : ಮದಿವೀ ವಿಷಯದೊಳಗ, ಮಕ್ಕಳು ತಂದಿತಾಯಿಯ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡಕೋಬೇಕು-ಅಂತನ ಹೇಳತೀರತಾಳ !”

“ ಹೌದು ಹೌದು, ಹೀಗ ಆಕೆ ಹೇಳತೀರಬಹುದು ಸರಿ ! ಆಕೆ ತನ್ನ ಹೃದಯದ ಮಾತನ್ನೂ ಹೊರಗ ಹಾಕಾಳ ! ಆಕೀ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ನನಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಗತನದ !” ರತ್ನಾಕರ ನಗುತ್ತಲೆ ಹೇಳಿದ. ಆಗ ಸಂಜೀವರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

ರಾತ್ರಿ ಬಹಳ ಆಯ್ತು; ದೂರದಿಂದ ದಣಿದು ಬಂದಿದ್ದೀ ನಿಂದಿ ಬಂದಿದ್ದೀತು. ಏಳು, ಈಗ ಮಲಕೊಂಡು ನಿಂದಿಮಾಡು ! ನಾಳೆ ಮಾತಾಡು-ಣಂತ !”

೨೫ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ರತ್ನಾಕರನು ಬೆಳಗಿನ ಐದುಗಂಟೆಗೇ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದ. ಮಾವನನ್ನೂ ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಹೇಳಿದ :

“ ನಾನು ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈವೊತ್ತೂ ಇದ್ದು ಬಿಡದಂದರೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ನನ್ನಿಂದ ನಿಮಗೂ ತೊಂದರೆಯಾದೀತು. ಮುಖ್ಯಬೀದಿಗೆ ಹೊಂದಿದ ಮನೆಯಿದು. ನಿಮ್ಮ ಈ ಮನೆಗೆ ಹೊರಗಿನ ಜನರೂ ಬಂದುಹೋಗಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೇ ಹೋಗಿಬಿಡತೀನಿ. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಅವ್ವ ಎದ್ದ ಕೂಡಲೆ, ಅವಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಿರಿ. ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನೂ ಅವನ ಕೂಡ ಬೇಕಾದರೆ ಕಳುಹಬಹುದು. ನೀವು ಯಾವ ಚಿಂತೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಡಿರಿ. ”

“ ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೂ ಆಗತಿತ್ತು !” ಎಂದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಸಂಜೀವರಾಯರು ಹೇಳಿದರಾದರೂ, ಅವರ ಮಾತಿನ ರೀತಿ ಹೋಗಬಹುದೆಂಬ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನೇ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಪಾಪ, ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗರಾದ ಗೃಹಸ್ಥರವರು. ದೇಶಭಕ್ತರ ಸೋಂಕು ತಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲುತಂದೀ ತೆಂದು ಭೀತಿಯವರಿಗೆ. ರತ್ನಾಕರನ ಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ಸರಕಾರದ ವಾರಂಟು ಇದೆಯೆಂಬ ಮಾತು ಮೊದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗಿದ್ದರೆ, ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಅವರು ಹಾಗೆ ಪತ್ರವನ್ನಾದರೂ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೋ ಇಲ್ಲವೋ !

ಮುಖ ತೊಳೆದುಕೊಂಡ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾಡಿ, ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನ ಗಂಟುಗದಡಿ-ಗಳೊಂದಿಗೆ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೊರಬಿದ್ದ. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಸಪ್ತಮಿಯ ಚಂದ್ರನ ಮಂದವಾದ ಬೆಳುದಿಂಗಳು ದಾರಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಲಿದ್ದಿತು. ಬೆಳಗು-ಮುಂಜಾವಿನ ರೈಲಿಗೆ ಹೊರಡಲಿದ್ದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಟಾಂಗಾಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಓಡಿ ಓಡಿ ಹೋಗುತ್ತಲಿದ್ದುವು. ರಾತ್ರಿಯ ಪಹರೆ ಮಾಡಿದ ಪೋಲೀಸರು, ಕಳ್ಳರ ಭೀತಿ ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಚಾಕಿಗಳಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದರೇನೋ ! ಗಿರಣಿಗಳ ಕೂಲಿಕಾರರು ರಾತ್ರಿಪಾಳಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ಮರಳುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಕೊನೆಯ ಜಾವದ ಸಹಜ ಶಾಂತತೆ ನಗರದಲ್ಲಿಲ್ಲ ತುಂಬಿನಿಂತಿದ್ದಿತು. ಚಂದ್ರನ ಮಂದಪ್ರಕಾಶವು ಈ ಶಾಂತತೆಗೆ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಬೇಸಗೆಯ ಬೆಳಗಿನ ಸುಳಿಗಳ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ತುಂಬ ಹಿತವೆನಿಸಿತು. ಸಿದಾಸನಾಗಿಯೆ ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುತ್ತ ಮನೆಯನ್ನು ತಲೆದ. ತನ್ನ ಕಡೆಗಿದ್ದ ಬೀಗದ ಕೈಯಿಂದ ಬಾಗಿಲ ಬೀಗವನ್ನು ತೆಗೆದು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಕ್ಕಿ ಒಳಚಲಕ ಹಾಕಿಕೊಂಡ.

ತಾಯಿಯ ಓರಣದ ಕೆಲಸಗಳ ಅನುಭವ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಇದ್ದಿತು. ನಿಯಮಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೈಯಾಡಿಸಿ ನೋಡಿದಾಗ, ಕಡ್ಡಿಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಗೆ ತಗಲಿತು. ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಕರೆದು ನೋಡುವಾಗ, ಚಿಕ್ಕ ಕಂದಿಲೂ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದುದು ಕಂಡಿತು. ರತ್ನಾಕರ ದೀಪವನ್ನು ಅಂಟಿಸಿದ. ಕಂಬಳಿಯೊಂದನ್ನು ಹಾಸಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಸುತ್ತು-ಮುತ್ತಲನ್ನಾ

ನಿಟ್ಟಿಸಿದ. ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು, ಸ್ವಚ್ಛತೆ. ಪಾತ್ರೆಪಡಗಳೂ ಇದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೆ ಥಳಥಳ ಹೊಳೆಯುತ್ತಲಿದ್ದವು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ರತ್ನಾಕರನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದರಹಿಂದೆ ಒಂದರಂತೆ ಯೋಚನೆಗಳು ನುಗ್ಗಲು ತೊಡಗಿದುವು.

“ನನ್ನಂತಹ ಮಗನು ಇದ್ದರೂ ತಾಯಿ ಇಲ್ಲಿ ಏಕಾಕಿನಿಯಾಗಿ ಕಾಲ-ಕಳೆಯಬೇಕು. ಎಷ್ಟು ಮನಸ್ತಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು ಅವಳು? ಯಾವ ಯಾವ ದೂರದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮನದ ಮುಂದೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು, ನನ್ನನ್ನು ಕಷ್ಟನಷ್ಟ ಅನುಭವಿಸಿ ಸಾಕೆ ಸಲಹಿದಳೋ! ಎಂತೆಂತಹ ಸುಖದ ಕನಸುಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತ ನನಗೆ ಕಲಿಸಿ ದೊಡ್ಡವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಳೋ! ಈಗಲೂ ಯಾವ ದೂರದ ಸುಖಭವಿಷ್ಯದ ಆಶೆಯಿಂದ ಏಕಾಕಿನಿಯಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವಳೋ! ಮಗನಾದ ನಾನು ಆಕೆಯ ಯಾವ ಆಶೆಯು ಪೂರೆಯಿಸುವಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡೇನೆ? ಆಕೆಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತಹ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ? ಒಂದೂ ಮಾಡಿಲ್ಲ ನಿಜ! ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಆಕೆಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗುವಂತೆ ನಾನು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ!....

....ಹಾಗಾದರೆ ನಾನು ತಾಯಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಗಾರನೇ?.... ಅಹುದು ಆಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಾನು ತಪ್ಪುಗಾರ ನಿಜವೇ ನಿಜ! ಆದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಅವಳು ಎಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾಳಲ್ಲ! ತಾಯಿಯಿಂದರೆ ಪ್ರೀತಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಯೆ ಅಲ್ಲವೆ? ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಎಷ್ಟೊಂದು ನಿರಾಶೆಯ ಏಟುಗಳನ್ನು ತಿಂದರೂ ತಾಯಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಚ್ಯುತಿಯಿಲ್ಲ! ಇಂತಹ ತಾಯಿಯನ್ನು ಆನಂದದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಬೇಕಾದುದು ಆಕೆಯ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಮಗನಾದ ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೆ?....

....ಕರ್ತವ್ಯ! ಕರ್ತವ್ಯ!! ಹಾಗಾದರೆ ನಾನೀಗ ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದುದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲವೆ? ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ತರುಣರೆಲ್ಲರಿಗೂ ತಾಯಿ ಇರಬಹುದು, ತಂದೆಯಿರಬಹುದು; ಅಣ್ಣ-ಅಕ್ಕದಿರು ಇರಬಹುದು, ತಂಗಿತಮ್ಮದಿರು ಇರಬಹುದು. ಅವರೆಲ್ಲರ ಸಂಕುಚಿತ ದೃಷ್ಟಿಯ ಆಶೆಗಳನ್ನೇ ಪೂರೆಯಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಎಲ್ಲ ಭಾರತೀಯ ತರುಣರು

ತಿಳಿಯಲು ತೊಡಗಿದರೆ, ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡುವವರು ಯಾರು ? ಪರಾಧೀನ ಭಾರತವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕಾದುದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲವೆ ? ಈ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತಾಯಿ-ತಂದೆ-ಬಾಂಧವರನ್ನು ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದರೆ ಅದು ಅಧರ್ಮ-ಅಕರ್ತವ್ಯವೆನಿಸಿತೆ ?

.... ಅಲ್ಲ, ಅಧರ್ಮವೂ ಅಲ್ಲ; ಅಕರ್ತವ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ; ಆದರೆ ಈ ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯದ ವಿವೇಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವಾರ್ಥಕಾಮಿ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ ? ಬರಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವಿಗಳಿಗಷ್ಟೆ ಈ ವಿವೇಕ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ; ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಸುಶಿಕ್ಷಿತಬ್ರುವರೂ ಸ್ವಾರ್ಥಕಾಮಿಗಳಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯಹೀನರಾಗಿ ಬದುಕಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ತಾಯಿಯ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ನಾನೂ ಒಬ್ಬ ಅಂತಹ ಕರ್ತವ್ಯಹೀನನಾಗಿ ಬಿಡಲೆ ? ಆದೆನೆನ್ನಿ ! ನಡೆದಿರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಯುದ್ಧ ನನ್ನೊಬ್ಬನ ಅಭಾವದಿಂದ ತಡೆದೇನೂ ನಿಲ್ಲಲಾರದು ! ಜನರು ನಾಲ್ಕುದಿನ ಅಣಕದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಬಹುದು; ಆ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮಂತೆಯೆ ನನ್ನನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಬಿಡಬಹುದು. ತಾಯಿಯ ಸಂತುಷ್ಟ ಜೀವನದಿಂದ ನನಗೂ ಸಂತೋಷವೆನಿಸಿತು....

....ತಾಯಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ನಾನು ಮದುನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ! ಮದುನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ನನ್ನ ಈ ಪರಾಕ್ರಮವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾಗಬೇಕು ! ಓ, ಈ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾದರೆ, ನನಗೆ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಉಳಿದೀತೆ ? ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲದ ತರುಣನನ್ನು ಅಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಹೆಣ್ಣು ಕೈಹಿಡಿಯಲು ಒಪ್ಪಿತೆ ? ಛೇ ! ಎಂದಿಗೂ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಹೃದಯದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಆಶೆಯಿಂದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳ ಸಾಹಸ ಜೀವಿಯ ಜೊತೆಗಾತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ! ನಾನೀಗ ತಾಯಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪೂರಯಿಸಲು ಮದುನೆಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿಂತರೆ, ಸುಭದ್ರೆಯಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹೆಣ್ಣೇ ನನಗೆ ಸಿಕ್ಕಬೇಕು ! ಇದರಿಂದ ನನಗೆ ಸಮಾಧಾನವೆನಿಸಿತೇ ? ಜೀವನದ ಅತ್ಯದ ವರೆಗೂ ನಿರಾಶೆಯ ನಿಟ್ಟುಸಿರುಕ್ಕುತ್ತಲೇ ಕಾಲವನ್ನು ನೂಕಬೇಕಾದೀತು !.....”

ದೂರದಲ್ಲಿಲ್ಲೋ ಬೆಳಗಿನ ಆರುಗಂಟಿಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಿದ ಸಪ್ತುಕು ಕೇಳಿಸಿತು. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಪತ್ರಿಕೆ ಮಾರಾಟವಾಡುವ ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು :

“ ಡೇಲೀ ಧಾರವಾಡ ಸಮಾಚಾರ! ಎರಡೇ ಬಿಲ್ಲಿ! ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರ ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆ!! ಮಾಳಾಪುರದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ತರುಣಿಯ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ! ”

ಈ ಕೂಗು ರತ್ನಾಕರನಲ್ಲಿ ಆತುರವನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿತು. ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬೇಕೋ ಹೋಗಬಾರದೋ—ಎಂದು ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಉಯ್ಯಲಿಯನ್ನಾಡಿತು. ಆ ಮೇಲೆ ಆದದ್ದಾಗಲೆಂದು ದಿಗ್ಗನೆ ಎದ್ದ. ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮಾರಾಟಗಾರನನ್ನು ಕರೆದ; ಎರಡು ಬಿಲ್ಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ‘ಧಾರವಾಡ ಸಮಾಚಾರ’ ದೈನಿಕವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು, ಅವಸರದ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಒಳಗೆ ಬಂದು, ಮತ್ತೆ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತ. ಆತುರದಿಂದ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ:

ಫುಲ್ಸಕ್ಯಾಸ್ ಅರ್ಧಹಾಳೆಯುಳಿತೆಯ ಕನ್ನಡ ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯದು. ಮೊದಲನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ನಾಟಕ-ಸರ್ಕಸ್ಸಿನ ಜಾಹೀರಾತುಗಳು; ಗಂಡ-ಹೆಂಡಿರು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಒಂದೆರಡು ನೋಟಿಸುಗಳು. ಕೊನೆಯ ಕಾಲವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವು ಉಳಿದುದರಿಂದಲೋ ಏನೋ ‘ಕೇನಿಯಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗುಸು ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೆತ್ತಿದ್ದಾಳಂತೆ; ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸೇರಿ ಎರಡೇ ಕಾಲುಗಳಿವೆಯಂತೆ! ದೇವರ ಸೃಷ್ಟಿ ಅಗಾಧವಾದದ್ದು!’ ಎಂಬ ವರ್ತಮಾನ ಅಚ್ಚಾಗಿದ್ದಿತು. ರತ್ನಾಕರ ಮುಖವನ್ನು ಮುದುರಿಸಿ, ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಮಗುಚಿ ಹಿಂಬದಿಗೆ ನೋಡಿದ. ಮೇಲ್ಬದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ದಪ್ಪ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಾಲು ಕಾಣಿಸಿತು:

“ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೊಬ್ಬರ ಕ್ಷಮಾಯಾಚನೆ ! ”

ಕೆರಳಿದ ಮನದವನಾಗಿ ರತ್ನಾಕರ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದುದನ್ನು ಓದಲು-ತೊಡಗಿದ:

“ ಇಲ್ಲಿಯ ಸ್ವರಾಜ್ಯಭುವನದಲ್ಲಿದ್ದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ ಕೆಲಸಗಾರರನ್ನೆಲ್ಲ ಪೋಲೀಸರು ಹಿಡಿದು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕೆಲಸಗಾರರಲ್ಲಿಯ ಶ್ರೀ. ಬಸವರಾಜ ಎಂಬ ತರುಣ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೊಬ್ಬರು, ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಬೇಡಿದರಲ್ಲದೆ, ಇನ್ನು

ಮೇಲೆ ತಾವೆಂದೂ ಸರಕಾರವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ ಚಟುವಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು, ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದರು. ಸರಕಾರದವರು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರೋಲೀಸರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಅವರನ್ನು ಸ್ವಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ತಿರುಳಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.....”

ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಮುಂದೆ ಓದುವುದಕ್ಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿ ಮಂಕುನಡೆದವರಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟ. ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಳವಳ ತುಂಬಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಉಸಿರಾಟ ಸ್ತಬ್ಧವಾಯಿತು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆಯೆ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಕಂಬನಿಗಳು ಇಳಿದುಬಂದುವು. ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಆವೇಶದ ಗಡುಸುಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದುಕೊಂಡ :

“ ನಾನೂ ಒಬ್ಬ ಬಸವರಾಜನಾಗಬೇಕೆ ?”

ಮತ್ತೆ ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದು ಯೋಚನೆಗಳು ಬರಲುತೊಡಗಿದುವು :

“ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಬೇಕೆಂದರೆ, ನಾನೂ ಈಗ ಬಸವರಾಜನಂತೆ ಸರಕಾರದ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳಬೇಕಾಗುವುದು; ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಇಂತಹ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬರೆದುಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಇದನ್ನು ಮಾಡಲೇ ನಾನು ? ಹೀಗಿದ್ದನ್ನು ಮಾಡಿ ಜೀವಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ನನ್ನಿಂದ ಯಾವ ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಸಾಧನೆಯಾದೀತು ? ನನ್ನ ಮನುಷ್ಯತ್ವ ಯಾವ ಸಫಲತೆಯನ್ನು ಪಡೆದೀತು ? ಆ ಮೇಲೆ ಕುಮುದಾನಂತಹ ಹೆಣ್ಣು ನನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಕಡೆಗಣ್ಣು ನೋಟವನ್ನಾದರೂ ಹರಿಸೀತೇ ? ಹೇಡಿತನದ ಜೀವಿತಕ್ಕಿಂತ ಮರಣವೇ ಶರಣೆನ್ನುವುದು ಸಾವಿರಪಾಲು ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸೀತು.....”

ಬಾಗಿಲನ್ನು ಬಿಡಿದ ಶಬ್ದವಾಯಿತು. ರತ್ನಾಕರ ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದ. ಆ ಮೇಲೆ ತಾಯಿ ಬರಲಿರುವ ಮಾತಿನ ನೆನಪಾಗಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಎದ್ದ. ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆಯದೆ ಒಳಗೇ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಒಳದನಿಯಲ್ಲಿ ‘ ಯಾರು ’ ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ‘ ನಾನೇ ಬಂದೀನಿ; ಬಾಗಿಲಾ ತಗಿ ’ ಎಂಬ ತಾಯಿಯ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಸಿತು. ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದ ರತ್ನಾಕರ. ತಾಯಿ ಒಳಗೆ ಬಂದರು; ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಭಾಗೀರಥಿಯಾ ಲಜ್ಜಾಭಾವದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಇರಿಸುತ್ತ ಒಳಗೆ ಬಂದಳು. ಕೂಡಲೆ ರತ್ನಾಕರನು ಕಿರುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ. ಅತ್ತಿ-ಸೊಸೆಯರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನೇನೂ ಆಡದೆ ಮನೆಗೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು.

೨೩ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಇಂದು ಜೈತ್ರಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷದ ಅಷ್ಟಮಿ. ಕಾವೇರಿಯ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನವಿದು. ಇಂದಿನ ಬೆಳಗು ಕಾವೇರಿಗೆ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ವರ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಒಮ್ಮೆಲೆ ಆದ ಈ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಂಕಿಯ ಬದಲಾವಣೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರನ್ನೂ ವೇಣಕನನ್ನೂ ಭಯಭೀತರನ್ನಾಗಿಸಿತು. ಹೃದಯವನ್ನು ದಡದಡಿಸಲು ಹಚ್ಚಿತು.

ಬೆಳಗಿನ ಎಂಟುಗಂಟಿಯಾಗಿದೆ. ಗೋವಿಂದರಾಯರು ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರೇ ಕುಳಿತು 'ನೀನೇ ಅನಾಥಬಂಧು, ನೀನೇ ಕರುಣಾ ಸಿಂಧು!' ಎಂಬ ದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣಗುಣಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಾಯಿ ಮಾತ್ರ ಹಾಡುತ್ತಲಿದ್ದಿತಾದರೂ ಮನಸ್ಸು ವಿಚಾರಾಕಾಶದಲ್ಲಿಯೆ ಯಾವುದೋ ತಾರೆಗೆ ತಕ್ಕಿಬಿದ್ದಿತ್ತು. ವೇಣಕ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನಿಂತು ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ಇಂದು ಕಾವೇರಿಯ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿವಸ; ಅಡಗೀ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು?”

ಜಡವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ನುಡಿದರು :

“ಕಾವೇರಿಯ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿವಸ....! ಹೌದು ಕಾವೇರಿಗೇನೂ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿವಸ ನಿಜ! ಆದರೆ ಈವೊತ್ತು ಏಪ್ರಿಲ್ ಇಸ್ಪತ್ತೆಡನೆಯ ತಾರೀಖು ಅಂಬೂದು ನೆನಪಿನೊಳಗೆ ಅದನೋ ಇಲ್ಲೋ!”

ವೇಣಕ ಮರುಕದ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು :

“ಏನೋ! ಇದೊಂದು ವರ್ಷ ಮನ್ಯಾಗ ಇರತಡ ಹುಡುಗಿ! ಮದುವೆ ಆಗಿ ಅತ್ತೆಯ ಮನಿಗೆ ಹೋದಳೆಂದರೆ, ಆಕೀ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನಾ ಯಾರು ಮಾಡತಾರ.... ಯಾರು ನೋಡತಾರ?”

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು. ವೇಣಕ ಅವರ ಮುಖವನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತುಕೊಂಡರು. ಆಗಲೇ ಅಂಜಿಯಾಳು ಒಂದು ಕಾಗದವನ್ನು— ಹೊರಗೆಯೇ ನಿಂತು— ಪಡಸಾಲೆಯೊಳಗೆ ಚಿಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದ. ಕಾಗದ ಬಿದ್ದ ಸಪ್ಪುಳಕ್ಕೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮುಖ ಹೊರಳಿಸಿ ನೋಡಿದರು. ಕಟ್ಟೋಲಿಯೊಂದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿತ್ತು.

ಆತ್ಮರಥಸ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ವೇಣಕ್ಕ ನುಡಿದರು :

“ ಯಾರ ಪತ್ರವೊ ! ರತ್ನಾಕರ ಬರೆದಿಹುದೋ ಏನೋ ! ”

ರಾಯರು ಗಡಬಡಿಯಿಂದ ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ಕಟ್ಟೋಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು-
ಕೊಂಡು, ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೊರಳಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ ಮೊದಲು ಕುಳಿತಲ್ಲಿಯೆ
ಬಂದು ಕುಳಿತರು. ಕಾತರಭಾವದಿಂದ ವೇಣಕ್ಕ ಕೇಳಿದರು :

“ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೆನು ? ಯಾರು ಬರವಾರ ? ”

ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಕಟ್ಟೋಲೆಯನ್ನು
ಹರಿದು, ಒಳಗಿನ ಪತ್ರದ ಮಡಿಕೆ ಬಿಚ್ಚಿ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ನೋಡು
ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಅವರ ಕೈಗಳು ಕಂಪಿಸಲು ತೊಡಗಿದುವು. ಮುಖವು
ವಿವರ್ಣವಾಯಿತು. ಮೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಉಸುಗುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಂಡಿತು.
ಗಾಬರಿಗೊಂಡವರಾಗಿ ವೇಣಕ್ಕ ಕೇಳಿದರು :

“ ಯಾರ ಪತ್ರ ? ಏನು ಬರವರಾದ ಅದರೊಳಗೆ ? ರತ್ನಾಕರ
ಬರದದ್ದೇ ಹೌದೇನು ? ”

ಬಲಹೀನವಾದ ಕೈಯಿಂದ ಪತ್ರ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ರಾಯರು
ಹೌಹಾರಿದಂತವರಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ವೇಣಕ್ಕನ ಗಾಬರಿ
ಇನ್ನುಡುಗೊಂಡಿತು. ಅಳುದನಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೇಳಿದರು :

“ ಯಾಕ ? ಹೀಂಗ್ಯಾಕ ದಿಗುಬಡಿದವರತ್ತಾಂಗ ಕೂತುಕೊಂಡಿರಿ ?
ರತ್ನಾಕರನ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಿರಾಶಾ ಆಗುವಂಥಾ ಮಾತು ಬರೆದುಬಂದೆನು ? ”

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದರು :

“ ಇದು ರತ್ನಾಕರನ ಪತ್ರ ಅಲ್ಲ ! ”

“ ಹಾಂಗಾದರ ಯಾರದು ? ಏನದ ಅದರೊಳಗೆ ? ”

ರಾಯರು ರೇಗಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ನಿಮಗ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಮುಂದಿನ ಯೋಚನಾ ಏನೂ ಇರಬಾರದು. ನಿಮ್ಮ
ಹೆಣ್ಣು ಜೀವಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಆಗತಾವ. ಈಗ ನೋಡು, ಎಂಥಾ ಸಂಕಟದ
ಪ್ರಸಂಗಾ ನಾವೇ ನಮ್ಮ ಮೈವ್ಯಾಳ ತಂದುಕೊಂಡುಬಂದೆ ಆತು ! ಶ್ರೀನಿವಾಸಾ,
ಕರುಣಾನಿಧಿ ! ನೀನೇ ಪಾರುಮಾಡಬೇಕಪ್ಪಾ ನನ್ನ ! ”

ವೇಣಕೃನಿಗೆ ಅಳುವು ತುಂಬಿ ಬಂದಿತು. ಅಳುವಿನೊಂದಿಗೇ ಅವರು ಕೇಳಿದರು ;

“ ಯಾರ ಕಡಿಂದ ಬಂದವ ಆ ಪತ್ರ ! ಅಂಥಾ ಸಂಕಟದ ಪ್ರಸಂಗದ ಸುದ್ದಿ ಏನು ಬರದಾರ ? ”

ಆವೇಶಗೊಂಡವರಾಗಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ ಇದನ್ನ ಆ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಗೆಳೆಯ ಬರದಾನ. ಏನು ಬರದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಓದತೀನಿ; ಜೆನ್ನಾಗಿ ಕಿವಿ ತೆಗೆದು ಕೇಳು :

ಶ್ರೀ. ಗೋಪಾಲರಾಯರೆ,

ನಿಮ್ಮ ಹಿತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ನಾವೆಲ್ಲ ಸೇರಿ, ನಿಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಒಪ್ಪಿಸಿದಿವಿ. ಆದರಂತೆಯೇ ನಮ್ಮ ಗೆಳೆಯರು ಬಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ, ನೀವು ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದಿರಂತೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮ ಏನು ಆಗಬಹುದೆಂಬುದರ ಕಡೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ.

ನೀವು ಆ ದೇಶಭಕ್ತ ರತ್ನಾಕರನ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಟ್ಟು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಆದರ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಪೋಲೀಸರು ಹಿಡಿದು, ಇಷ್ಟರೊಳಗಣ ಜೇಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಾರಂಬುದನ್ನು ನೀವು ನೆನಪಿನೊಳಗ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿರಿ ! ರತ್ನಾಕರ ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳೂದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ವೆಂಕಣ್ಣನ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಿದರೆ, ನಿಮಗೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಕಲ್ಯಾಣ ಆದೀತು. ಮುದ್ದಾಪುರದ ರಂಗಣ್ಣ ಅವರಿಗೆ ನೀವು ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವರಿದ್ದೀರಂತೆ ನಾವು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ, ರಂಗಣ್ಣನರು ನಿಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಸಿದ್ಧರಾಗದ ಹಾಗೆ ನಾವು ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಈಗ ನೀವು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತಿನ್ನು, ನಿಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ವೆಂಕಣ್ಣನ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರೆ ಸರಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನೋಡಿರಿ, ನಿಮ್ಮ ಮಗಳ ದುಶ್ಚಾರಿತ್ರದ ಸುದ್ದಿ ಊರೂರಿಗೂ ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಯಾರೂ ನಿಮ್ಮ ಮಗಳ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡದ ಹಾಂಗೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ನೀವೂ ತಿಳಿದವರಿದ್ದೀರಿ. ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು

ವಿಚಾರನಾಡಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿರಿ ! ವೆಂಕಣ್ಣನ ಅಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ,
ನಿಮಗ ಯಾವ ಸಂಕಟದ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಬರಲಾರದು — ಅಂಬೂದನ್ನು
ಲಕ್ಷ್ಯದೊಳಗ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿರಿ !!

ಸಮ
ಬಳವಂತರಾವ್ ಆಗಲಾವೇ.

ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಚ್ಚುಅವೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಗೋಪಾಲರಾಯರು
ಇಡಿಯ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿದರು; ರೊಚ್ಚಿನಿಂದ ಅದನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿ, ಮಂಕು-
ಕವಿದನರಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು.

ವೇಣುಕೃ ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳಲು ತೊಡಗಿದರು. ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ
ಇದ್ದ ಕಾವೇರಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಅಳುವಿನ ಸವ್ವುಳು ಕೇಳಿಸಿತೇನೋ ! ಗಾಬರಿ
ಯಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ಬೆದರುನುಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಯಾಕೂ ಅವ್ವಾ ? ಹೀಂಗ್ಯಾಕ ? ಅಳತೀ ಯಾಕ ? ”

ವೇಣುಕೃನಿಗೆ ದುಃಖ ತುಂಬಿ ಬಂದಿತು. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳುತ್ತ ಮನದ
ಉರಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿದರು :

“ ಈವೊತ್ತು....ನಿನ್ನ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನವ ಕಾವೇರೀ !.... ಮಂದಿಯೆಲ್ಲಾ
ಮಕ್ಕಳ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನವಾ, ಸುಖದಿಂದ ನಕ್ಕೋತೂ ಮಾಡತಾರ !.... ದುರ್ದೈವ
ನಮ್ಮದು.....ನಾವು ನಿನ್ನ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನವಾ ದುಃಖದಿಂದ ಅತುಗೋತೂ
ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀವಿ ! ”

ಕಾವೇರಿಗೆ ಏನೂ ತಿಳಿಯದಂತಾಯಿತು. ತಂದೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ-
ದಳು. ಅವರೂ ಕಂಬನಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಪತ್ರ
ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದಿದ್ದಿತು. ಕಾವೇರಿಗೆ ಏನು ಹೊಳೆಯಿತೋ ಏನೋ; ಮುಂದೆ
ನಡೆದುಬಂದು, ಪತ್ರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಓದಲು ತೊಡಗಿದಳು.
ಗೋಪಾಲರಾಯರೂ ತಡೆಯಲಿಲ್ಲ; ವೇಣುಕೃನೂ ಬೇಡವೆನ್ನಲಿಲ್ಲ. ಕಾವೇರಿ
ನಿದಾನವಾಗಿ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದಳು. ಅವಳ ಕಾಲಲ್ಲಿಯ ಬಲವೇ
ಉಪುಗಿದಂತಾಯಿತು. ಸಂತಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಳು. ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ
ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದಳು. ಅವಳಿಗೆ ಅಳುವು ಬರಲಿಲ್ಲ
ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದರಂತೆ ವಿಚಾರಗಳು ಬರಲುತೊಡಗಿದುವು.
ಮನಸ್ಸು ಹೊಯ್ದಾಡಿ ಉಯ್ಯಲೆಯಾಡಲು ತೊಡಗಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ
ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾವೇರಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದು ನೆಲೆಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಅಣ್ಣಾ, ನೀವು ಚಿಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಾರಣವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತರಾ ಬರೆದು ಕಳಿಸಿಬಿಡಿರಿ ! ”

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ವೇಣುಕೃ ಅಳುವನ್ನು ಒತ್ತಿಹಿಡಿದು, ಮಗಳನ್ನು ಕುತೂಹಲ ತುಂಬಿದ ದೈನ್ಯದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ಕಾವೇರಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳತೊಡಗಿದಳು :

“ ಅಣ್ಣಾ, ನಾನು ತಿಳಕೊಂಡೀನಿ: ನಮ್ಮ ಜನದೊಳಗ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಮದುವೆ ಆಗೋದು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯ. ಹೆಣ್ಣಿನ ಆಶೆ-ಅಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನ ನೋಡುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ನಿಮಗ ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ತುಂಬ ಕಷ್ಟ ಆಯ್ತು. ನಿಮಗ ಸುಖಾ ಆಗುವ ಹಾಂಗಿದ್ದರೆ, ನಾನು ಏನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ! ಯಾವ ವರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಡತೀನಿ! ನೀವು ಅವರಿಗೆ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿರಿ! ನಾನು ರೋಸಿಕೊಂಡು ಹೀಗ ಹೇಳತೀನಂತ ತಿಳಕೊಳ್ಳಬ್ಯಾಡಿ; ಮನಃಪೂರ್ವಕ ಹೇಳತೀನಿ! ಇದ್ದದ್ದರೊಳಗ ನೀವು ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಇದ್ದದ್ದನ್ನ ನಾನು ನೋಡಿದರ ಸಾಕು! ಒಂದಾದರೂ ನನಗ ಸಮಾಧಾನ ! ”

ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಅಂತಃಕರಣ ಉಕ್ಕೇರಿ ಬಂತು. ‘ ಕಾವೇರೀ ’ ಎಂದು ಕೂಗಿ ಅವಳನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡರು. ಬಾಯಿಂದ ಮಾತು ಹೊರಡಲೊಲ್ಲವು. ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಬನಿಯು ಕೋಡಿ ಹರಿಯುತ್ತಲಿದೆ. ವೇಣುಕೃ ಕರುಣಾಪ್ರತಿಮೆಯಾಗಿ ಈ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದರು.

ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕುಮುದಾ ಉತ್ಸಾಹದ ನಗೆಮೊಗವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಳು. ಇಲ್ಲಿಯ ಯಾವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಬಾಗಿಲಿಗೆದುರಾಗಿಯೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದ ವೇಣುಕೃನನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆಯೇ ಉಲ್ಲಾಸದ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗಿ ನುಡಿದಳು :

“ ಹುಂ, ಅಬಚೇ ! ಪೇಡೇ ತರಿಸಿರಿ ! ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬಾ ಪೇಡೇ, ತಿಂದು ಹೋಗಲಿಕ್ಕಂತ್ಸ ಬಂದೀನಿ ! ” ಎಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಲೆ ಪಡಸಾಲೆಯೊಳಗೆ ಕಾಲಿಸಿದಳು. ಕುಮುದೆಯ ಧ್ವನಿ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಾಗಲೇ, ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೂರ ಸರಿದು ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಕುಮುದಾ ಒಳಗೆಬಂದವಳೇ ಚಕಿತಳಾಗಿ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮುಖದ ಕಡೆಗೂ ನೋಡಿದಳು.

ಎಲ್ಲರ ಮುಖದಲ್ಲಿಯೂ ಕರುಣಾಭಾವ ಹರಿದಾಡುತ್ತಲಿದ್ದಿತು ವೇಣಿಕ್ಕ-
ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೂ, ಅವರ ಮನದ ಅಳಲನ್ನು ಹೊರಗೆ
ತೂರುತ್ತಲಿದ್ದವು. ಕುಮುವಾ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಕಕ್ಕುಬಿಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು,
ಆ ಮೇಲೆ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಇದೇನು ಅಬಚೇ, ಎಲ್ಲರೂ ಹಿಂಗ್ಯಾಕ ಇದ್ದೀರಿ ? ”

ಮರುಕದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ವೇಣಿಕ್ಕ ಹೇಳಿದರು :

“ ನಮ್ಮ ದುರ್ದೈವ ಕುಮುವಾ ! ”

“ ನನ್ನದೂ ದುರ್ದೈವನೂ ಕಾಣಿಸತೊಡ ! ನಿಮಗೊಂದು ಆನಂದದ
ವರ್ತಮಾನಾ ಹೇಳಿ, ನಕ್ಕು ಕೆಲವು ಹೋಗಬೇಕಂತ ಬಂದರೆ, ಇಲ್ಲಿಯ
ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅದಕ್ಕ ಅವಕಾಶ ಇಲ್ಲದ್ದಾಂಗನ ಮಾಡೇದ ! ”

ಎಲ್ಲರ ಮುಖದ ಮೇಲೂ ಕುತೂಹಲವು ಕುಣಿದಾಡಿತು. ಗೋಪಾಲ
ರಾಯರು ಮುಖವೆತ್ತಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕೇಳಿದರು :

“ ಆನಂದದ ವರ್ತಮಾನ ಏನದ ಕುಮುವಾ ? ”

ಕುಮುವಾ ಮೂವರ ಮುಖವನ್ನೂ ಒಂದೊಂದು ಸಲ ನೋಡಿ, ಸಹಜ
ಮಂದಹಾಸದೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು :

“ ನಿನ್ನೆಯ ರಾತ್ರಿ ಪತ್ರ ಬಂದೊಡ; ರತ್ನಾಕರರಾಯರು ಬರೆದು ಕಳಿಸ್ಯಾರೆ ! ”

ಕಾವೇರಿ ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ಕುಮುವೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ನಿಂತಳು.
ವೇಣಿಕ್ಕ ಆತುರಭಾವದವರಾಗಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ಏನಂದಿ ಕುಮುವಾ ? ರತ್ನಾಕರರಾಯರ ಪತ್ರ ? ಏನಂತ
ಬಂದೊಡ ? ಅವರು ಸುರಕ್ಷಿತ ಇದ್ದಾರೆ ಹೌದಲ್ಲೋ ? ”

ಕುಮುವಾ ಗಾಬರಿಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದಳು :

“ ಯಾಕೂ ? ಸುರಕ್ಷಿತರಾಗೇ ಇದ್ದಾರೆಲಾ ! ಅವರೇ ತಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದ
ಬರೆದು ಕಳಿಸ್ಯಾರೆ ಪತ್ರಾ ! ಯಾಕ ? ನಿಮಗೇನಾರೇ ಪತ್ರ ಬಂದೊಡೇನು ?
' ಸುರಕ್ಷಿತ ಇದ್ದಾರೆ ಹೌದಲ್ಲೋ ' ಅಂತ ಯಾಕ ಕೇಳಿದಿರಿ ? ”

“ ಯಾಕೂ ಇಲ್ಲ, ಸುಮ್ಮನೆ ಕೇಳಿದೆ ! ” ಎಂದರು ವೇಣಿಕ್ಕ. ಕಾವೇರಿ
ಗಡಿಬಿಡಿಯಿಂದ ಮುಂದುವರಿದು ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಯೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಪತ್ರವನ್ನು
ತಂದು ಕುಮುವೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳಿದಳು :

“ ಇದನ್ನ ಓದಿಕೊಂಡು ನೋಡು ! ಅನ್ನು ಹಾಂಗೆ ಯಾಕ ಕೇಳಿದ ಫಂಟಾದು ನಿನಗನ ಗೊತ್ತಾಗತನದ ಕುಮುದಾ ! ”

ಹೆದರಿಕೆ-ಆತುರಗಳಿಂದಲೆ ಕುಮುದಾ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಲು ತೊಡಗಿದಳು. ಓದುತ್ತಿರುವಂತೆಯೆ ಆಕೆಯ ಮುಖವು ಚಿಂಬಣ್ಣಕ್ಕೇರುತ್ತ ನಡೆಯಿತು. ಕಣ್ಣುಗಳು ಅರಳಿ ಕೆಂಪಾಗುವು. ಚಿಂದುಟಿ ಕಂಪಿಸಲು ತೊಡಗಿತು. ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿ ಪೂತ್ಕರಿಸಿದಳು :

“ ದುಷ್ಟ ಜನರು ! ನೀಚ ಜನರು ! ಚಾಂಡಾಲರು ! ಯಾವುದನ್ನೂ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಸದ ಹೊಲೆಯರು ! ಅಬಚೀ, ಗೋಪಾಲ ಕಾಕಾ ! ಈಗ ನನಗೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದ್ದಾಂಗ ಆಯ್ತು.... ನೀವೆಲ್ಲಾ ಹೀಂಗ್ಯಾಕ ಇದ್ದೀರಿ ಅಂಬೂದು ! ನಾನು ಒಳ್ಳೇ ಸಂದರ್ಭದೊಳಗನ ಬಂದ್ದಾಂಗ ಆಯ್ತು ! ”

ವೇಣುಕೃ ಕೆರಳಿದ ಭಾವದವರಾಗಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ರತ್ನಾಕರನ ಪತ್ರ ಏನಂತ ಬಂದನದ ಕುಮುದಾ ? ”

ಲೀಲಾವತಿಯಾದ ಕುಮುದಾ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತು, ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಉತ್ಸಾಹದ ಮೂಲಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದು ಹೇಳಿದಳು :

“ ಹಾಂಗೆನ ಹೇಳತೀನೇನು ನಾನು ! ಅಬಚೀ, ಪೇಡೇದ ಪುಡಿಕ್ಕೇ ತರಿಸಿರಿ ಮೊದಲು ! ”

ಕಾವೇರಿ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನರಳಿಸಿ ಆಶೆಯಿಂದ ಕುಮುದೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಳು; ಆಗ ಕುಮುದಾ ನಗೆಯಾಟದ ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಚಿಂತೆಗೆ ಕಾರಣವೇನೂ ಇಲ್ಲ ಕಾವೇರೀ ? ಇಂದು ಸಂಜೀ ಕಡೇನನ ನಿನ್ನ ಮನೋರಥಾ ಕೈಕೂಡಿಸುವವರ ಮುಖಾ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಗತನದ ! ”

ವಾತಾವರಣ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಬದಲಾಯಿತು. ಒಂದೆರಡೇ ನಿಮಿಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಾಟಕವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿದ್ದ ನಿರಾಶೆ-ದುಃಖಗಳು ಒಮ್ಮೆಲೆ ತೆರೆಯು ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಯವಾಗಿ, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಆಶೆ-ಉತ್ಸಾಹಗಳು ಕುಣಿಯಲು ತೊಡಗಿದುವು ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಕೇಳಿದರು :

“ ಎಲ್ಲಿ ಅದ ಆ ಪತ್ರ ಕುಮುದಾ ? ಏನು ಬರೆದಾರ ಅದರೊಳಗ ? ”

ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಪತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಗೋಪಾಲ ರಾಯರ ಕಡೆಗೆ ಕೊಡುತ್ತ ಕುಮುದಾ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಇದನ್ನ ರಾಸುದುರ್ಗದ ಒಬ್ಬ ಡ್ರಾಯ್ವರು ತಂದುಕೊಟ್ಟೆ. ಅವ ತಂದುಕೊಟ್ಟಾಗ, ಹತ್ತುಗಂಟಿ ರಾತ್ರಿಯಾಗಿತ್ತು! ಆಗ ಬಂದು ಕೊಡಬೇ. ಕಂತ ಮನಸ್ಸು ಹರಿದಾಡಿತು ಖರೆ; ಆದರ ಅಪ್ಪ ‘ಈಗಿಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಹೋಗೇ? ಎಲ್ಲರೂ ಮಲಗಿರಬಹುದು, ನಾಳೆ ಮುಂಜಾನೆ ಹೋಗಿ ನೀನೇ ಕೊಟ್ಟುಬಾ!’ ಅಂತ ಅಂದರಂತ, ಈಗ ಬಂದೆ ನಾನು. ನಿನ್ನೆಯ ರಾತ್ರಿ ನಾನು ಬಂದಿದ್ದರೇನೇ ಒಳ್ಳೇದಾಗತ್ತೋ ಎನೋ ! ”

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮಾತನೇನೂ ಆಡದೆ, ಪತ್ರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಓದಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ಸವಿನಯ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.

ಹಿರಿಯರಾದ ಗೋಪಾಲರಾಯರೆ,

ನನ್ನ ಗೆಳೆಯ ರಂಗಣ್ಣ, ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳುಹಲು ತುಂಬ ಸಂತೋಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ನನ್ನ ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ರಂಗಣ್ಣನ ನಂಬುಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಅಳಿಯನಾಗುವವನನ್ನು ತಾವೂ, ಪತಿಯಾಗುವವನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮಗಳೂ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು, ನಾನು ಅವನಿಗೆ ತಾ. ೨೨-೪-೩೦ ರಂದು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಬರಲು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ನಾನೀಗ ಎಂತಹ ತೊಡಕಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇನೆಂಬುದರ ಕಲ್ಪನೆ ತಮಗೂ ಇರಬಹುದು. ಆದರೂ ಅದಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ, ಆ ದಿನ ನಾನೂ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ. ಎಲ್ಲ ವಿಷಯವನ್ನೂ ನಾನು ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ತಿಳುಹಿದ್ದೇನೆ. ತಾವು ಯಾವ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ತೊಂದರೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

ಈ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿಯಾದ ಮೇಲೆ, ಇದು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಳಿಯದಂತೆ ಜಾಗ್ರತೆ ವಹಿಸಬೇಕು.

ತಮ್ಮವನೇ
ರ.....ರ ”

ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದವರೇ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಸಿರೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು. ತಮ್ಮ ಮೇಲಿನ ಬಿಟ್ಟ ಭಾರವೊಂದು, ಒಮ್ಮಿದೊಮ್ಮೆ

ಸರಿದುಬಿದ್ದಂತೆ ಅವರಿಗೆನಿಸಿತು. ಆನಂದದ ಭರದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಅವರು ಮಾತನಾಡಿದರು :

“ ಎರಡೂ ನಿರ್ಜೀವ ಕಾಗದಗಳೇ ! ಒಂದು ದುಃಖದ ಕಡಲಲ್ಲಿ ನೂಕಿ ಮುಳುಗಿಸಿತು; ಇನ್ನೊಂದು ಆನಂದದ ಕಡಲೊಳಗೆ ಈಜಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿತು! ಒಂದು ಮಾನವನ ಪಶುತನದ ಮಾದರಿ; ಇನ್ನೊಂದು ಮಾನವನಲ್ಲಿರುವ ದೇವತನದ ಮಾದರಿ ! ಕುಮುದಾ, ನಿನಗೆ ಪೇಡೇ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಯ್ತು!”

ವೇಣುಕೃ ಹಿಗ್ಗಿದ ಹೃದಯದವರಾಗಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ಬರೇ ಪೇಡೇದ ಮೃಾಲ; ಯಾಕ ಕಳಿಸೂದು? ಹ್ಯಾಂಗೂ ಇಂದ ಕಾವೇರಿಯ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನಾ ಅದ; ಈವೊತ್ತು ಇಲ್ಲೇ ಊಟಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು ಕುಮುದಾ ನೀನು ! ”

ಕಾವೇರಿ, ಸಂತೋಷ ತುಂಬಿದ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಅರಳಿನಿಂತಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು; ಆಗ ಕುಮುದಾ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಇನ್ನೊಂದು ಪತ್ರ ಬಂದದ ಅಬಚೀ ! ಅದರೊಳಗೆ ಬರೆದು ತಿಳಿಸ್ತಾರ : ಈಗಣ್ಣು—ಅಂದರ ನಿಮ್ಮ ಅಳಿಯದೇವರು—ಬಂದು ನಮ್ಮ ಮನಿಯೊಳಗಿನ ಇಳಕೊಳ್ಳುವವರು ಇದ್ದಾರಂತ. ಅವರು ಅಪರಿಚಿತರು; ಅವರ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಎಲ್ಲಾ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು—ಅಂತ ಬೇಡಿಕೊಂಡಾರ ! ”

ವೇಣುಕೃ ನಗೆಯಾಟದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ಆ ಪತ್ರ ನಿನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ಬಂದದೋ, ಏನು ನಿಮ್ಮ ತಂದಿಯವರ ಹೆಸರಿಗೆ ಬಂದದೋ ? ”

ಕುಮುದಾ ನಾಚಿಕೆಯ ನಗೆ ನಗುತ್ತ “ ಹೋಗರೇ ಅಬಚೀ ! ಇಲ್ಲದ್ದೊಂದು ನಿಮ್ಮ ನಗೆಚಾಟಿಗೆ ! ” ಎಂದು ನುಡಿದು, ಕಾವೇರಿಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಅಡಿಗಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಳು.

ವೇಣುಕೃ ಗೋಪಾಲರಾಯರನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದರು :

“ ಇಂದು ಅಡಗೀ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ? ”

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಸಡಿಲುಮನದಿಂದ ಹೇಳಿದರು :

“ ನಾ ಏನು ಹೇಳಲಿ ಅನನ್ಯ ? ಕುಮುದಾನ್ನ ಕಾವೇರಿನ್ನ ಕೇಳು ! ಅವರೇನು ಮಾಡಂತ ಹೇಳತಾರ ಅದನ್ನ ಮಾಡಿಬಿಡು ! ಏನಾದರೂ ಸಾಸಾನು ಬೇಕಾದರ ನನಗ ತಿಳಿಸು. ಪ್ಯಾಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಂದು ಹಾಕತೀನಿ ! ”

ವೇಣಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹದ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ನಡೆದರು. ಗೋಪಾಲ-ರಾಯರು ಎದ್ದು ಪೇಟೆಗೆ ಹೊರಡುವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಗುಣು-ಗುಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರು :

‘ ನೀನೇ ಅನಾಥಬಂಧು— ಕೃಷ್ಣಾ— ನೀನೇ ಕರುಣಾಸಿಂಧು ! ’

೨೨ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಗೆ ರತ್ನಾಕರ ಮನೆಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡು, ತಾಯಿಗೆ ಹೈದಯ ಹಿಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಆನಂದವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಆತನ ಮೇಲಿರುವ ಸರಕಾರದ ವಾರಂಟಿನ ವರ್ತಮಾನ ತಿಳಿದುದರಿಂದ, ಆಗಾಗ ಅದು ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದು, ಅಸಮಾಧಾನದ ತೆರೆಯೆದ್ದು ಮನವನ್ನು ಮುಸುಕುತ್ತಲಿದ್ದಿತು. ಅಂತಹದರಲ್ಲಿಯೆ ಮಗನಿಗಾಗಿ ಬೆಳಗಿನ ಉಪಾಹಾರಕ್ಕೆಂದು ರುಚಿರುಚಿಯಾದ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಒದವಿಸಿದರು. ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು ಪೇಟೆಗೆ ಕಳುಹಿ ಏನೇನೋ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಅಡಿಗೆಗೆ ಅಣಿಮಾಡಿ-ಕೊಂಡರು. ಉಪಾಹಾರವನ್ನು ತಿರಿಸಿಕೊಂಡು ರತ್ನಾಕರ, ಕಿರುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿದ್ದ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು, ಏನೇನೋ ಯೋಚನೆಗಳ ಬೆನ್ನನ್ನು ಹತ್ತಿದ್ದ. ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗಲೇ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮುಚ್ಚಿ-ಕೊಂಡುವು. ದಣಿದಿದ್ದ ಮೈ-ಮನಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಬೇಕಾಗಿದ್ದಿತೇನೋ ! ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆಯೆ ನಿದ್ರೆ ಅವನನ್ನು ಆವರಿಸಿತು. ಎಚ್ಚರಿದ್ದಾಗ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯಗಳು, ನಿದ್ರೆಹತ್ತಿದಾಗ ಯಾವ ವಿವಿಧ-ವಿಕೃತ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಕನಸುಗಳಾಗಿ ಮನದಿದುರು ಬರುತ್ತಿದ್ದುವೋ !

ಮನೆಗೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ತಾಯಿಗೆ ಮಗನ ನೆನಪಾಗಲು, ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ದನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗುವಳು- ಮಲಗಿದ್ದ

ಮಗನ ಮುಖವನ್ನು ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ನಿಲ್ಲುವಳು. ಆಗ ತಾಯಿಯ ಹೃದಯ, ವಿವಿಧ ಭಾವನೆಗಳ ರಂಗಭೂಮಿಯಾಗುವುದು. ಅವುಗಳ ಅನುಭಾವ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ನಾಲಾರು ಸಲ ಬಂದು ಬಂದು ನಿಂತು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರೂ, ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಅದರ ಅರಿವು ಇರಲಿಲ್ಲ ತಾಯಿ ಮೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಮಡಿಯುಟ್ಟು ಅಡಿಗೆಗೆ ಕುಳಿತರು.

ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾದಾಗ ಸಮಯ ಮಧ್ಯಾಹ್ನವಾಗಿತ್ತು. ತಾಯಿಯ ಅಡಿಗೆ ಮುಗಿದಿತ್ತು. ಸುಭದ್ರೆ ಮಣೆ-ತಟ್ಟಿಗಳ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದಳು. ಮುಖವನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ರತ್ನಾಕರ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತ. ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ ತಾಯಿಗೆ, ರತ್ನಾಕರನೊಡನೆ ಏನೋ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದು ಒಳಬಯಕೆ; ಆದರೆ ಈಗಲೇ ಬೇಡವೆಂಬ ವಿಚಾರ ಆ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವುದು. ರತ್ನಾಕರನ ಮನವನ್ನು ಆತನ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಯೋಚನೆ ತುಂಬಿದ್ದಿತು. ತಾಯಿಯೊಂದಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದರೆ, ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡ ಬೇಕೆಂಬುದೇ ಅವನಿಗೆ ಹೊಳೆಯದಾಯಿತು. ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಕೋಚ ಭಾವ, ತಾಯಿ ಮಗ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಆವರಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಊಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಬೇಕು-ಬೇಡಗಳ ಮಾತು ಮಾತ್ರ ಆಗಾಗ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತಷ್ಟೆ! ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ತಾನೇನೋ ತಪ್ಪು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಂಡಿತು. ತಾಯಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ತಾನೇನೂ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿಲ್ಲವೆನಿಸಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೆ ಬಿಗಿದ ಮನವನ್ನು ಸಡಲಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ಇದೇನು ! ಬಟಾಟೇ ಪಲ್ಯ ನಿಮಗ ಬೇಕಾಗದಿಲ್ಲೇನು ? ತೀರಿಸಿ- ತೀರಿಸಿದ್ದಾಂಗ ನನಗಸ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀದಿಯಲಾ ಅವ್ವಾ ನೀನು ! ನಿಮಗೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಾಕು ! ”

ತಾಯಿ ತುಂಬುನೇಹದಿಂದ ನುಡಿದಳು :

“ ಇರಲಿ ತಿನ್ನೋ ! ನಿನಗ ಬಟಾಟೇ ಪಲ್ಯಾ ಪ್ರೀತಿ ಬಹಳ ! ನಮ- ಗೇನು ಇದ್ದರೂ ಅಷ್ಟು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟು ! ನಿನಗ ನನ್ನ ಕೈಮುಟ್ಟು ಎಂದು ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕೇನೋ ಅಂತ ಅನಿಸಿತ್ತು ನೋಡು ! ”

ರತ್ನಾಕರನು ಅರೆನಿಮಿಷ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಮುದ್ದಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ ನೋಡು ಅವ್ವಾ! ಅಲ್ಲಿ ಆ ರಂಗಣ್ಣನ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಇದ್ದಾರಲಾ; ಅವರ ಸ್ವಭಾವನೂ ನಿನ್ನ ಹಾಂಗ್! ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತವರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಬಡಿಸಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ! ”

“ ಅದಾಯ್ತು! ರಂಗಣ್ಣನ ಕನ್ಯಾ ಯಾವ ಊರಿಂದು ಬಂದಳೆ? ಹುಡುಗಿನ್ನ ನೀನೂ ನೋಡಿದ್ದೀಯೇನು ? ”

“ ಧಾರವಾಡದ್ದೇ ಕನ್ಯಾ! ನಾನು ನೋಡೀನಿ! ಹುಡುಗಿ ಜಿಲೋ ಇದ್ದಳೆ. ಆಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಹುಡುಗಿ ಇದ್ದಾಳಂತೆ ತಿಳಿದೇ, ಒಳ್ಳೇ ವರನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕಿಕೊಡಬೇಕಂತೆ ನಾನು ಹವಣಿಸಿದೆ. ರಂಗಣ್ಣನೂ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು. ಇನ್ನೇನು ನನ್ನ ಕೆಲಸ ಮುಗಿದ್ದಾಂಗ ಆಯ್ತು. ಆದರೂ ಅವರಿಗೆ ಇವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬೆಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಸಿ ಮಾತು-ಕಥಿ ಮುಗಿಸಿ ಬಿಡೊದಷ್ಟು ಉಳಿ-ರಗದ! ಇಂದು ಸಂಜೆಗೇ ರಂಗಣ್ಣ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಬರತಾನ!”

“ ಹಾಂಗಾದರ....ಇಂದ ನೀನು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ತಿರಿಗಿ ಹೋಗುವವ ಎನು ? ”

“ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕು! ನಿರ್ವಾಹವೇ ಇಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮದುವಿ ಕಾರ್ಯ ಮುಗಿಯುವ ತನಕಾ ನಾನು ಪೋಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಹೊರಗಟ ಇರಬೇ ಕಂತೆ ರಂಗಣ್ಣನ ಅಪೇಕ್ಷಾ ಅದ. ಆದರೆ ಪೋಲೀಸರು ನನ್ನ ಹಿಡಿಯಬೇಕಂತೆ ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ಗೊಂಡಟ ತಿರಗಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರ. ಏನಾಗತಟದೋ ಏನೋ! ಹೋಗುವುದಂತೂ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು ! ”

ತಾಯಿಯ ಮುಖ ಸಣ್ಣದಾಯಿತು. ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತು ನಿಟ್ಟುಸಿ ರೊಂದನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿದಳು. ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತೆ ಮಾತನ್ನಾರಂಭಿಸಿದ :

“ ಇದೊಂದು ಮದುವಿಯ ಗೊಂದಲದೊಳಗ ಬೀಳದಿದ್ದರೆ, ಇಷ್ಟು ರೊಳಗಟ ನಾನು ಜೇಲಿನೊಳಗ ಇರತಿದ್ಲೆ - ಜೇಲಿನ ರೊಟ್ಟಿ ಬ್ಯಾಳಿ ತಿಂದು- ಕೋತ! ನಿನ್ನ ಈ ಶ್ರೀಖಂಡ, ಪುರಿ, ಬಟಾಟೇ ಪಲ್ಲಾಳಿ, ಸಣ್ಣಕ್ಕೆ ಅನ್ನು ತಿನ್ನೂದು ನನ್ನ ದೈವದೊಳಗ ಅದ ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಅದು ಬಿಡತಟದ ಹ್ಯಾಂಗ ಅವ್ವಾ ! ”

ತಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿ ನುಡಿದಳು :

“ ನಿನ್ನ ದೈವದೊಳಗ ಏನೇನು ಅದನೋ ಏನೋ ಅಪ್ಪಾ! ನನಗೊಂದೂ ತಿಳಿಯದ್ದಾಂಗ ಆಗೇಡ! ನಿನ್ನ ವಾರಿಗಿಯವರೆಲ್ಲಾ ಮದುವಿ ಆಗಿ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರ ! ”

“ನಾನು ಮಾಡತೀರೋದೂ ಸಂಸಾರನೂ ಆವ್ವಾ! ದೊಡ್ಡ ಸಂಸಾರ! ಇದು ನಿಮಗ ತಿಳಿಯಬೇಕು! ಬರೇ ಹೆಂಡರ ಮಕ್ಕಳ ಲಂಪಟದೊಳಗ ಹನ್ನೆ-ರದು ತಾಸೂ ತೊಳಲತ್ತಿದ್ದರನೂ ಅದಕ್ಕ ಸಂಸಾರ ಅನಬೇಕೇನು?”

೧೨೨ ಛಾಂದೀಕಥಿ ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದಳು. ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ್ದ :

“ಆವ್ವಾ, ನೀನು ಪುರಾಣ-ಪುಣ್ಯಕಥಿಗಳನ್ನ ಇಷ್ಟು ಕೇಳತೀರಿ! ಅದ-ರೊಳಗ ಬರುವ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕಥಿ ಬರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು, ಸಾಮಾನ್ಯರೀತಿಯಿಂದ ಅವರು ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಅಂತೇನು? ಜನರ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತದ ಸುಖ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೂ—ಅಂತೂ ಅಲ್ಲೇನು, ಅವರ ಮಹಿಮಾ ಕೇಳೋದು? ಅವರು ಹಾಂಗೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನ ಮೆಚ್ಚಿ ತಲೆದೂಗಿ ಸಂತೋಷಪಡತೀರಿ! ಅವರಾಂಗ ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದರ, ಅಸಮಾಧಾನ ಪಡತೀರಿ! ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ರಾಜ ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸುಡುಗಾಡ ಕಾಯೂ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಿದಾ ಅಂತ ಅವನ್ನ ಎಷ್ಟೊಂದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೋಡತೀರಿ! ಹಾಂಗೆ ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಜೇಲಿಗೆ ಹೋದರ, ದುಃಖದಿಂದ ಕರುಳು ಯಾಕ ಸುಟ್ಟುಕೊಳ್ಳ-ಬೇಕು ನೀವು!”

ತಾಯಿ ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ರತ್ನಾಕರನ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಡೆಯನ್ನ ಬಡಿಸಿ, ಮೊಸರು-ಹಾಲು ಹಾಕಿದರು : ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ:

“ಆವ್ವಾ, ಕುಂತೀದೇವಿಯು ವೀರಹೃದಯದ ಕಥೆ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಾದನೋ ಇಲ್ಲೋ! ನಾ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗ ಇದ್ದಾಗ ವಿದುಲಾನ ಕಥಿ ನೀನೂ ಎಷ್ಟು ಅದರದಿಂದ ಹೇಳತಿದ್ದಿ ನೆನಪು ಅಡನ? ಸುನೀತಿ ಧ್ರುವನ್ನ ಮುದ್ದಿನಿಂದ ಮನಿಯೊಳಗೂ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರ, ಆತನಿಗೆ ಇಂಥಾ ಉಚ್ಚಪದ ದೊರೀತಿತ್ತೇನು?”

ತಾಯಿಯ ಮುಖದಿಂದ ಯಾವ ಉತ್ತರವೂ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ರತ್ನಾ-ಕರನು ಊಟವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಎದ್ದ. ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಮರಳಿ ಬಂದು ನೋಡಿದಾಗ, ತಾಯಿ ತನ್ನ ಎಲೆಯನ್ನೂ ಬಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು; ಛಾಂದೀಕಥಿಯ ಎಲೆಯನ್ನೂ ಬಡಿಸಿದ್ದಳು. ತಾಯಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತು-

ಕೊಳ್ಳುವಳೆಂಬುದು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ, ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತೆ ಕೋಣೆಯೆಂಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅತ್ತಿತ್ತೆ ತಿರುಗಾಡಲು ತೊಡಗಿದ.

* * *

ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ತಾಯಿ, ತಗ್ಗಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಸುಭದ್ರೆಗೆ ಹೇಳಿದರು :

“ ಕೇಳಿದೆಯೇನು ಸುಭದ್ರಾ, ರತ್ನಾಕರನ ಮಾತೆಲ್ಲಾ ! ”

ಸುಭದ್ರಾ ತಲೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದಳು. ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ: ಆಗ ತಾಯಿ - ಅಂಬಕ್ಕ, ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು.

“ ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳುವ ಮಾತು ಖರೇ ಅದ. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸ್ವಾರ್ಥ ಅಂದರೆ, ಇಲ್ಲದ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಹಾಕತಡ ! ”

ಸುಭದ್ರಾ ಅಕ್ಕಸದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಪುರಾಣದೊಳಗ ಬರದದ್ದೆಲ್ಲಾ ಖರೇ ಇರತಡವೇನು ? ಒಂದು ವ್ಯಾಳ್ಯಾ ಖರೇ ಇದ್ದರೂ, ಈ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಯಾರು ಅದರಂತೆ ನಡಕೋತಾರ ? ”

“ ಯಾರೂ ನಡಕೊಳ್ಳದಿಲ್ಲಾ ಅಂತ ಜಿಲ್ಲೋ ವಿಷಯ ಕೆಟ್ಟ ಆಗತಡವೇನು ಸುಭದ್ರಾ ? ಹಾಂಗ ನಡಕೊಂಡರೆ, ಜನಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಲ್ಯಾಣ ಆಗತಡದಂತ ಪುರಾಣದೊಳಗೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವರ ಕಥೆ ಬರದಿಟ್ಟಾರ ! ”

“ ಅದೆಲ್ಲಾ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದವರ ಕಥೆ ! ಇಂದಿನ ಕಾಲದಾಗ, ಸುಖದಿಂದ ಜೀವನಾ ಸಾಗಿಸುವ ಜನರು ಹ್ಯಾಂಗ ಇರತಾರ—ಹಾಂಗ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ನಾವೂ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಚಳವಳಿ ಮಾಡಿದೆ—ಜೇಲಿನೊಳಗೆ ಬಿದ್ದೆ—ಅಂದರೆ, ಅದರೊಳಗೆ ಸುಖಾ ಏನದ ? ನೋಡಿದ್ದೀರಿಲ್ಲೋ ಅತ್ತಾಯ್ತು, ನಮ್ಮ ಗಿರಣಿಯ ಸಾವುಕಾರರ ಮಗಳನ್ನು ? ಆಕೆಯ ಗಂಡನೂ ಎಂ. ಎ. ಪರೀಕ್ಷಾ ಪಾಸ್ ಮಾಡಿ, ಕಾಲೇಜಿನೊಳಗೆ ಪ್ರೊಫೆಸರ್ ಇದ್ದಾನಂತ ! ಯಾವಾಗ ನೋಡಿದರೂ ಗಂಡಾ ಹೇಣತಿ ಮೋಟಾರಿನೊಳಗಣ ತಿರಿಗಾಡತರತಾರ ! ”

“ ಹೌದು ಸುಬ್ಬಾ, ನಿನ್ನ ಮಾತೂ ಖರೇ ಅದ ! ಆದರೆ, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮೊಂದು ರೀತಿ ಇರತಡವೆ ನೋಡು ! ಗಾಂಧಿಯವರು, ಇದ್ದ ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರಿಕೇ ಬಿಟ್ಟು, ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಆಗಿ, ದೇಶೀ ಚಳವಳಿಗೆ ನಿಂತರಂತವ್ವಾ ! ”

ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳು ಎಲ್ಲರೂ ಅವರ ಜೋಡೀ ವನವಾಸಾ ಅನುಭವಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಾರಂತೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಗಾಂಧಿಯವರ ಹೆಂಡತಿ ಕಸ್ತೂರಿಬಾಯಿ, ಅಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ದಕ್ಷಿಣ ಆಫ್ರಿಕಾ ಅಂತ ಅದು ಅಂತಲ್ಲಾ! ಅಲ್ಲಿ ಜೇಲಿನೊಳಗ ಹೋಗಿ ಭಂಗೀ ಕೆಲಸಾ ಸುದ್ದಾ ಮಾಡಿದರಂತೆ. ಈಗ ಸಹಿತ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ತುರಂಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗ್ಯಾರಂತೆ ! ”

ಅಸಹ್ಯಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ಸುಭದ್ರಾ ನುಡಿದಳು :

“ ಒಳ್ಳೆ ನನ್ನತಾಯಿಯಾ! ನನ್ನ ಕಡಿಂದಂತೂ ಇಂಥಾದೆಲ್ಲಾ ಸತ್ತರೂ ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದ್ದೊಂದು ಹುಚ್ಚುಚ್ಚಾರ! ಹೆಂಗಸರಿಗೆ ಯಾಕ ಬೇಕು ಇದೆಲ್ಲಾ? ಸುಮ್ಮನು ಥಣ್ಣುಗ ಮನ್ಯಾಗ ಇದ್ದುಬಿಡಬಾರದ? ಮುದಿಕಿ ಆಗ್ಯಾಳ ನಂತಾಯಿ ! ”

ಅಂಬಕ್ಕ ಮಾತನೇನೂ ಆಡದೆ, ಯಾವುದೋ ವಿಚಾರದ ತೂಗಾಟದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯಂತ್ರದಂತೆ ತುತ್ತನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಸುಭದ್ರಾ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಅತ್ತಾಯಿ! ನೀವು ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿ ಯಾಕ ಹೇಳಬಾರದು? ಹ್ಯಾಂಗೂ ಎಂ. ಎ. ಪರೀಕ್ಷಾ ಫಸ್ಕಾಕ್ಲಾಸ್ ಪಾಸ್ ಆಗ್ಯಾರ! ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ದೊಡ್ಡ ನೌಕರಿ ಸಿಗತದ. ಈ ಚಳವಳಿ— ಜೇಲು— ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಂತ ಯಾಕ ಹೇಳಬಾರದು ನೀವು ? ”

“ ನೋಡು. ಸುಬ್ಬಾ! ರತ್ನಾಕರ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಇಲ್ಲದಾಗ, ಹೀಂಗೆಲ್ಲಾ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಬೇಕಂತ ಬಹಾಳ ಅನಿಸತೀತದ; ಆದರೆ ಎದುರಿಗೆ ಇದ್ದು ಅವನ ಮಾತು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದೆನೆಂದರೆ, ಅವನ ಅಪೇಕ್ಷಾದ ವಿರುದ್ಧ ನಾನು ಏನೂ ಮಾಡಬಾರದೂ - ಅಂತ ಅನಿಸಿಬಿಡತದ! ಅವನ ತಿಳಿದಷ್ಟು ನಮಗೆ ಏನು ತಿಳಿತದ ಹೇಳು ಸುಬ್ಬಾ ? ”

ಆಕ್ರೋಶಸ್ವರದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಭದ್ರಾ ಹೇಳಿದಳು :

“ ನೌಕರೀ ಮಾಡಿ ದುಡ್ಡುಗಳಿಸಿ ಸುಖಾ ಅನುಭವಿಸುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಹೀಂಗೆ ವನವಾಸಾ ಅನುಭವಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗೊಂದರ, ಇದು ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಲಕ್ಷಣೇನು ? ”

ಅಂಬಕ್ಕನ ಊಟ ಮುಗಿಯಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎದ್ದು ಬಿಟ್ಟರು. ಸುಭದ್ರಾ ಉಣ್ಣುತ್ತಲಿದ್ದ ನೋಸರನ್ನ ನನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಎದ್ದಳು. ಆಕೆಯ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಸಂತಾಪದ ಭಾವರೇಷೆಗಳು ಕಾಣುತ್ತಲಿದ್ದುವು. ನಿರ್ವಾಹವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡುವವರಂತೆ ಮನೆಗೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದಳು. ಮನೆಗೆಲಸ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಅಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆಂದು ಹೊರಟು ಬಿಟ್ಟಳು.

* * * * *

ಸಂಜೆಯ ಐದು ಗಂಟೆಯಾದಾಗ, ಅಂಬಕ್ಕ ರತ್ನಾಕರನ ಬಳಿ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ರತ್ನಾಕರನು ಬೆಳಗಿನ 'ಧಾರವಾಡ ಸಮಾಚಾರ' ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ. ತಾಯಿ ಬಂದೊಡನೆಯೇ ರತ್ನಾಕರ ವಾತ್ಸಲ್ಯದ ನಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ಇದರೊಳಗೊಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಸುದ್ದಿ ಬಂದದ ನೋಡು ಅವ್ವಾ ! ನಿನ್ನೆಯ ದಿನ, ಧಾರವಾಡದ ಮಾಳಾಪುರ ಭಾಗದೊಳಗ, ಒಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು ಬಾವಿಯೊಳಗ ಬಿದ್ದು ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಳಂತ !”

ತಾಯಿ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಅದ್ಯಾಕ ? ಆಕೆಗೇನು ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿತ್ತಂತ ಅಂಥಾದು ? ಗಂಡ ಇದ್ದಾಕೆಯೋ ಏನು ಇಲ್ಲದಾಕೆಯೋ !”

“ ಯಥೇಷ್ಟ ಗಂಡ ಇದ್ದ ತರುಣ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳೇ ಅಂತ ! ಗಂಡ ಒಬ್ಬ ಹೈಸ್ಕೂಲ್ ಮಾಸ್ತರಂತ. ಗಾಂಧಿಯವರ ಭಕ್ತನಂತ. ಕೆಲಸಾ ಬಿಟ್ಟು ತಾನೂ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಹೋಗತೀನಂತ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹೇಳಿದನಂತ. ಅಕಿ ಬ್ಯಾಡಂತ ಹಲಾ ಹಿಡಿದು ಜಗಳಾಡಿದಳಂತ. 'ನಾಳೆಯ ದಿವಸ ನಾನು ಹೋಗುವನೇ!' ಎಂದು ಆತನೂ ಹಟದಿಂದ ಹೇಳಿ, ಹೊರಗ ತಿರುಗಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದನಂತ. ದಿನದಂತೆ ರಾತ್ರಿ ಎಂಟು ಗಂಟೆಗೆ ಮನಿಗೆ ಬಂದು ನೋಡತಾನ; ಮನಿಯೊಳಗ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಬಾಗಿಲು ಹಾಂಗಳ ತಗದಿತ್ತಂತ. ಮನ್ಯಾಗ ದೀಸಾ ಸಹಿತ ಹೆಚ್ಚಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾನೇ ದೀಸಾ ಹೆಚ್ಚಿ, ಮನಿತುಂಬಾ ಹುಡುಕಾಡಿದನಂತ; ನೆರೆಹೊರೆಯವರನ್ನ ಕೇಳಿದನಂತ. ಯಾರಿಗೂ ಏನೂ ಗೊತ್ತೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಕೊನೆಗೆ ಸಂಶಯ ಬಂದು, ಹಿತ್ತಲ ಬಾವಿಯೊಳಗೆ ದಿವಾಬಿಟ್ಟು, ನೋಡಿದ ನಂತ; ಹೆಣಾ ತೇಲಾಡತಿತ್ತಂತೆ!”

ತಾಯಿ ಗದಗದನೆ ನಡುಗಿದಳು. ಕಂಪಿಸುವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು :
 “ ಎಂಥೆಂಥಾ ವಿಚಿತ್ರ ಸ್ವಭಾವದ ಹೆಂಗಸರಪ್ಪಾ ರತ್ನಾ !”

“ ನೋಡು ಅವ್ವಾ ! ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗೆ ‘ವಿಷಮ ವಿವಾಹ’ ಅಂತ ಕೇವಲ ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣಿನ ವಯಸ್ಸಿನ ಅಳತೀಮ್ಯಾಲಿಂದ ನೋಡಿ ಅಂತಿರತಾರ! ಸ್ವಭಾವದ ವಿಷಮತಾದ ಕಡೆಗೆ ಯಾರೂ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನೇ ಕೊಡತಿರೋದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದನನ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಸಾಮರಸ್ಯದ ಸಂಸಾರ ಅಂದರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸುದ್ದಾ ಬೀಳದ್ದಾಂಗ ಆಗೇದ! ಏನೋ ಕನ್ಯಾ ವರಾ ಕೂಡಸತಾರ, ಮದಿವಿ ಆಗತಡದ, ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿತಿರತಾನ; ಆದರ ದಾಂಪತ್ಯದ ಸುಖಾ ಅಂಬೂದು ಕನಸಿನ ಮಾತನ ಆಗಿರತಡದ ಎಲ್ಲಾರಿಗೂ !”

ಒಂದೆ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತಿದ್ದು, ಬಳಿಕ ತಾಯಿ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಹೌದು ರತ್ನಾಕರಾ ! ಇಂಥಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದ್ದದ್ದೇನೂ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಈಗ ನಿನ್ನ ಮುಂದ ನನ್ನ ಹೃದಯ ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳತೀನಿ ನೋಡು ! ನಾನು ಸುದ್ದಾ ಇಂಥಾದನ ತಪ್ಪು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗೀನಿ. ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ, ನೀ ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನೀ ಹಿಡಿದು ಇರಬೇಕೆಂಬುವ ನನ್ನ ಅಶಕ್ತ ಮನಸ್ಸು, ಇದರ ಯಾವ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ, ಸುಭದ್ರೆಗೆ ಏನೇನೋ ಆಶಾಹಚ್ಚಿತು; ತನ್ನ ತಂದಿಯ ಮಾತು ಕೇಳದೆ, ‘ರತ್ನಾಕರನೊಂದಿಗೇ ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೋತೀನಿ!’ ಅಂತ ಹಟಾ ಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬೋಧಿಸಿತು. ಇದು ನನ್ನ ತಪ್ಪು ರತ್ನಾಕರ ! ನಿನ್ನ ಆಶಾ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳೇ ಬ್ಯಾರೆ; ಆಕೆಯ ಆಶಾ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳೇ ಬ್ಯಾರೆ ! ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಹೃದಯದ ಹೊಂದಿಕೆ ಆಗೂದು ಸಾಧ್ಯ ಇಲ್ಲ ಇಲ್ಲಾ ಅಂತ, ಈಗ ನನಗೆ ಅನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ !”

ರತ್ನಾಕರ ಸಮಾಧಾನದ ನಗೆ ನಗುತ್ತ ಮಾತಾಡಿದ :

“ ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಮಾತಾಡತಿರೋದನ್ನ ನಾನು ಮರೆಗೆ ನಿಂತು ಕೇಳಿದೆ ಅವ್ವಾ ! ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆಯಿತು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನ ನಿನ್ನ ಮುಂದ ಹ್ಯಾಂಗ ಹೇಳಿ, ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನ ಒಪ್ಪಿಸ

ಬೇಕಂಬೂದು, ನನಗೂ ಲಿಳಿಯದ್ದಾಂಗ ಆಗತ್ತು. ಈಗ ನೀನಾಗಿಯೇ ಈ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೀಯೆಂದ ಮ್ಯಾಲ, ನನಗ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯ್ತು! ನೀನು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ, ಸುಭದ್ರಾನ ಮನಸ್ಸು ತಿದ್ದಿ, ಬ್ಯಾರೇ ಮದುವಿಗೆ ಒಪ್ಪುವ ಹಾಂಗ ಮಾಡು! ಪಾಪ, ಮಾಮಾ ಬಹಳ ಚಿಂತೆಯೊಳಗ ಬಿದ್ದಾಂಗ ಕಾಣಿಸತಡದ !”

ತಾಯಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಕ್ಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಳು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರನೇ ನುಡಿದ :

“ ಅವ್ವಾ, ನೀನು ಮನಸಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಕೊರಗಬೇಡ. ನಾನೇನೂ ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿಲ್ಲ. ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ನಾನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿ ಜೀವಿಸಬೇಕೆಂತಲೇ ನನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪ ಅದ. ನಿನ್ನ ಮನಸಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂಥಾ ಸೊಸೆಯ ಮುಖವೇ ನಿನಗೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಗತಡದ !”

ಸಂಭ್ರಮ-ಆತುರಗಳಲ್ಲಿ ತಾಯಿ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಅಂದರೇನು ? ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನೋಡಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದೀಯೇನು ?”

ರತ್ನಾಕರನ ಕಣ್ಣೆದುರು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕುಮುದೆಯ ನಗೆಮೊಗ ಸುಳಿದು ಹೋಯಿತು. ಎದೆಯು ಅದುರಿದಂತಾಯಿತು. ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದಾಗ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಣ್ಣುಗಳಿ-ಗೇನು ಕಡಿಮಿ ಅವ್ವಾ ! ಸದ್ಯ ಈ ನನ್ನ ತಪಸ್ಸನ್ನ ಮುಗಿಸತೀನಿ. ತಪಸ್ಸಿಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲ ಸಿಕ್ಕೇ ಸಿಗತಡದಂತ ನಿನಗ ವಿಶ್ವಾಸ ಇರಲಿ-ಆಯ್ತು !”

ದೂರದ ಸುಖವಾಶೆಯಿಂದ ತಾಯಿಯ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಾನದ ಸೋಂಕು ತಗುಲಿದಂತಾಯಿತು. ಮೌನವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಳು :

ಏಳುವರೆ ಗಂಟೆಮಾಗ ಮುಂಗತ್ತಲು ಬೀಳಲು ತೊಡಗಲು, ರತ್ನಾಕರ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ತೊಡಗಿದ. ಕಾವಿಯ ಬಣ್ಣದ ಪಂಚೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಕೊಂಡ. ಕಾವಿಯ ಉದ್ದಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮುಖಕ್ಕೆಲ್ಲ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡ; ತಲೆಗೆ ಕಾವಿಯ ಮುಂಡಾಸ ಸುತ್ತಿ-ಕೊಂಡ. ಗಂಟೆಗಳೆರಡೂ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುವಂತೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ

ಕಟ್ಟಿದ ಹೆಗ್ಗವನ್ನು ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡ ತಾಯಿ, ಮಗನ ಈ ಪಾತ್ರಪ್ರಸಾಧನವನ್ನು ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದರು. ರತ್ನಾಕರ ನಗೆಮೊಗದಿಂದ ತಾಯಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ. ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ತಾಯಿ ಒಂದೆಸವನೆ ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಗುಟೆಗಳ ನಿನಾದ ಕೇಳಿಸತೊಡಗಿತು.

ಅನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ರಂಗಣ್ಣ ದತ್ತೋಬಾನ ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಬಂದುದರಿಂದ, ಖಾದಿಯ ಉಡಿಗೆ-ತೊಡಿಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಆತನಿಗೆ ಪೋಲೀಸರಿಂದ ವಿಶೇಷ ತೊಂದರೆಯೇನೂ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ಡ್ರೆಸ್ಸು ಇಲ್ಲದ ಒಬ್ಬಬ್ಬರು ಪೋಲೀಸರು ಬಂದು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ನಡೆಯಿಸಿದರಾದರೂ, ದತ್ತೋಬಾ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿ ವಹಿಸಿ, ಅವರು ಕೇಳಿದುದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಸಮಾಧಾನಕರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿದ. ಮೋಟಾರ್ ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ಮತ್ತು ಪೋಲೀಸರಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿ-ವಿಶ್ವಾಸ-ಗಳಿಲ್ಲವೆ?

ದತ್ತೋಬಾ ಈ ಮೊದಲೇ ಅನಂತರಾಯರ ಮನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದವನಾದುದರಿಂದ, ರಂಗಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ತಾನೂ ಟಾಂಗಾದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಅನಂತರಾಯರ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ. ಆಗ ಅನಂತರಾಯರು ಮನೆಯೊಳಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಟಾಂಗಾ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತೊಡನೆಯೆ, ಕುಮುದಾ ಅವಸರದ ನಡಿಗೆಯಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದಳು. ದತ್ತೋಬಾ ಕೆಳಗಿಳಿದು, 'ಮುದ್ದಾಪುರದಿಂದ ರಂಗಣ್ಣವರು ಬಂದಾರ ನೋಡಿ!' ಎಂದು ಹೇಳಿದ. ಆಗ ಕುಮುದಾ ಹೇಳಿದಳು:

“ ತಂದೆಯವರು ಮನಿಯೊಳಗ ಇಲ್ಲ. ನಮಗ ಹೇಳಿ ಹೋಗ್ಯಾರ. ಒಳಗ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ!”

ರಂಗಣ್ಣ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಮನೆಯೊಳಗೆ ನಡೆದ. ಮುಂದೆ ಕುಮುದಾ, ಹಿಂದೆ ರಂಗಣ್ಣ. ಹೋಗುಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಕುಮುದಾ ಹೇಳಿದಳು:

“ ಇಂದು ರಜೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಮನೆಯೊಳಗೇ ಇದ್ದು-ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆದರೆ, ಮೂರು ಗಂಟೆಯ ಸುಮಾರಿಗೆ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಪೋಲೀಸ್

ಆಫೀಸಿನಿಂದ ಕರೆ ಬಂದದ್ದರಿಂದ, ನಿರ್ವಾಹಕ ಇಲ್ಲದೆ ಹೊರಟು ಹೋಗಬೇಕಾಯ್ತು. ತಾವು ಬರುವ ವಿಷಯ, ಮೊನ್ನೆ ತಮ್ಮ ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬಾ ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿದಿತ್ತು! ”

ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡಿ ರೂಢಿಯೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಕುಮುದೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಸಂಕೋಚಭಾವದ ನಗೆ ನಗುತ್ತ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ಆಯ್ತು, ನೀವು ಇದ್ದೀರಲ್ಲ! ನನಗ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಪರಿಚಯವೂ ಹೊಸತಾಗಿ ಆಗಬೇಕು. ಇದುವರೆಗೂ ಅವರು ನನ್ನ ನೋಡಿಲ್ಲ; ನಾನು ಅವರನ್ನ ನೋಡಿಲ್ಲ! ”

ಕುಮುದಾ ಒಂದು ಸಲ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಆಯ್ತು, ಅವರೂ ಬೇಗನೆ ಬಂದುಬಿಡಬಹುದು. ನೀವು ಮನಸಿನೊಳಗ ಯಾವ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಭಾವವನ್ನೂ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ನೀವು ಬಂದದ್ದು ನಮ್ಮ ಕೆಲಸದ ಸಲುವಾಗಿ; ನಮ್ಮವರಾಗಲಿಕ್ಕೇ ಬಂದಿದ್ದೀರಿ! ”

ಕುಮುದಾ ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ಅಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಳು. ಅಲ್ಲಿ ಕಿರುಮನೆಯೊಂದು ಅತಿಥಿಗಳ ಸ್ವಾಗತಕ್ಕಾಗಿ ಸಜ್ಜುಗೊಂಡಿತ್ತು. ‘ ಇಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಬಿಡಾರ ! ’ ಎಂದು ಕುಮುದಾ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಕೋಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ತಾನು ಮತ್ತೆ ಕೆಳಗಿಳಿದು, ರಂಗಣ್ಣನ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಒಯ್ಯಬೇಕೆಂದು ದತ್ತೋಬಾನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು. ಬಳಿಕ ತಾಯಿ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಅವ್ವಾ, ಕಾವೇರಿಯನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವವರು ಊರಿಂದ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು ! ”

ತಾಯಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅವಸರದಿಂದ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಕೇಳಿದರು :

“ ಬಂದುಬಿಟ್ಟರನ ? ಎಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆವರು ? ”

“ ನಾನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅವರನ್ನ ಅಟ್ಟಿದ ಕೋಣೆಗೆ ಕಳಿಸಿ ಬಂದೀನಿ! ನೀನು ಸುಮ್ಮನನ ಮನಸಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕೊಂಡೀದಿ ನೋಡು ತಾಯಿ! ಪೋಲೀಸರೇನು ಅಪ್ಪನ್ನ ಒಮ್ಮಿಗಿಲೇ ನುಂಗತಾರೇನು ? ಏನಾದರೂ ಕೆಲಸ ಇದ್ದಿದ್ದೀತು; ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ ! ನೀನು ಇಷ್ಟಾಯ್ತು ಅಂಜಬೇಕು ಅದಕ್ಕ ? ”

ಕಳವಳ ಕೂಡಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಮ್ಮ ಹೇಳಿದರು :

“ ಹಾಂಗಳ್ಲಿ ಕುಮುದಾ! ಒಮ್ಮಿಗಿಲೇ ಪೋಲೀಸರು ಇವರನ್ನ ಯಾಕ ಕರಿಸಬೇಕು? ಕಟ್ಟಿ ದಿವಸವ್ವಾ ಇವು! ಹೆದರಿ ಎದಿ ನಡಗಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ. ಒಂದು ಕೆಲಸ ಸುದ್ದಾ ಸೂಚಿಸದ್ದಾಂಗ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದ!”

“ ಹೋಗನ ನಿದೊಂದು ಮಾತನ! ಕಾಕಾಗ ಪೋಲೀಸರ ಹೆದರಿಕೆ ಯಾಕ ಇರಬೇಕು? ಅವರೇನು ಎಂದು ಚಳವಳಿ ಮಾಡಿದವರನ.... ಖಾದೀ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವವರನ! ಒಂದೇ ಒಂದು ದಿನ ಸಭಾಕ್ಕೆ ಸುದ್ದಾ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ ಅವರು! ಈಗ ಕಾಫೀ-ಫಲಾರಾ ನೀನನ ಮಾಡತೀಯೋ, ನಾನು ಮಾಡಲೋ?”

“ ನೀ ಯಾಕ; ತಾಯಿ! ನಾ ಏಳತೀನಲಾ! ಅಂತೂ ಬಂದರು; ಕಾವೇರಿಯ ದೈವಕ್ಕೆ ಕುಣಾ ಬಂದ್ದಾಂಗ ಕಾಣತನದ! ಒಮ್ಮೆ ಆಕೀ ಧರ್ಸುಸೇರೀ ಬಿಚಲೇ ಪಾಪ!”

ಎನ್ನುತ್ತ ತುಂಗಮ್ಮ ಎದ್ದು ಅಡಿಗಿಯ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಕಾವೇರಿ ಮತ್ತೆ ಅಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಏರಿಹೋಗಿ ನೋಡಿದಾಗ, ರಂಗಣ್ಣ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದ. ದತ್ತೋಬಾ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಓರಣವಾಗಿ ಇರಿಸಿ, ಹೊರಡುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಿಂದಲೇ ನಿಂತುಕೊಂಡು, ರಂಗಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಏನನೋ ಮಾತನಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ಕುಮುದಾ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಮಾತು ಮುಗಿದಿದ್ದಿತು. ಕೊನೆಯ ಮಾತಾಗಿ ದತ್ತೋಬಾ ಹೇಳಿದ :

“ಆಗಲಿರಿ! ಹಾಂಗಾದರ ನಾ ಈಗ ಹೋಗಿ ಬರತೀನರಿ! ನಮಸ್ಕಾರೇ ಬಾಯವರನ, ನಾ ಹೋಗತೀನರಿ!”

ಕುಮುದಾ ಇಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನೂ ಒಂದೊಂದು ಸಲ ನೋಡಿ ಹೇಳಿದಳು:

“ ಈಗ ಕಾಫೀ ಆಗತನದ, ತೊಗೊಂಡನ ಹೋಗರೆಲಾ ನೀವೂ!”

ದತ್ತೋಬಾ ವಿನಯದ ನಗೆಮೊಗದಿಂದ ಹೇಳಿದ :

“ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಯವರ! ಈಗ ನಾನು ತಿರಿಗಿ ವೋಟಾತ್ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಾಂಡಿಗೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕ್ರಿ! ಅದಕ್ಕನ ಟಾಂಗಾ ಇನ್ನೂ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡೀನಿ ನೋಡಿ!”

ಎಂದು ಹೇಳಿದವನೇ ದತ್ತೋಬಾ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟ. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ತಡೆದು ಕುಮುದಾ ಕೇಳಿದಳು :

“ ನೀವು ಕೈಕಾಲು ಮುಖ ತೊಳಕೋಬೇಕಲ್ಲ! ಕೆಳಗ ನಡೀರಿ; ತೊಳಕೊಂಡು ಬಂದೇ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೊಗೊಳ್ಳಬಹುದು! ಅಪ್ಪ ಮನ್ಯಾಗಳ ಇದ್ದರ ಎಷ್ಟು ಚಿಲೋ ಆಗತಿತ್ತು! ”

ರಂಗಣ್ಣ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತುಗಳನ್ನೇನೂ ಆಡದೆ, ಟಾವೆಲೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧನಾಗಿ, ಕುಮುದೆಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ. ಸಂಕೋಚಭಾವ ಆತನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು.

* * *

ಸುಮಾರು ಐದುವರೆ ಗಂಟೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ರಂಗಣ್ಣ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಆರಾಮ ಕುರ್ಚಿಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುತ್ತಲಿದ್ದ. ಅಟ್ಟವನ್ನೇರಿ ಬರುವವರ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ಸದ್ದು ಕೇಳಿದುದರಿಂದ, ಕುತೂಹಲ-ಗೊಂಡು ಎದ್ದುಕುಳಿತ. ಆಗ ಕುಮುದಾ ಅನಂತರಾಯರನ್ನು ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ-ಕೊಂಡು ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಬಂದಳು. ರಂಗಣ್ಣ ತಟ್ಟನೆ ಕುರ್ಚಿಯಿಂದ ಎದ್ದು-ನಿಂತ ಆಗ ಕುಮುದಾ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಇವರು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು. ಪೋಲೀಸ್ ಕಚೇರಿಯಿಂದ ಈಗ ತಾನೇ ಬಂದರು. ನೀವು ಬಂದ ಸಂಗತಿ ಕೇಳಿದವರೇ, ಹಾಂಗಸ ಇಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದುಬಿಟ್ಟರು! ”

ರಂಗಣ್ಣ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ. ಅನಂತರಾಯರೂ ಮರಳಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ತಾವೊಂದು ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ರಂಗಣ್ಣ-ನಿಗೂ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಳಿದರು. ರಂಗಣ್ಣ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೆ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ ತಮ್ಮನ್ನ ಪೋಲೀಸ ಕಚೇರಿಗೆ ಕರಿಸಿದ್ದರಂತ! ”

ಆವೇಶದಿಂದ ಅನಂತರಾಯರು ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ಹೌದರೇ! ರತ್ನಾಕರರಾಯ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಒಂದು ದಿನಾ ಬಂದು ಹೋದದ್ದನ್ನ ಅವರು ಹ್ಯಾಂಗ ತಿಳಕೊಂಡಾರೋ ಎನೋ; ಅವನ ಸುದ್ದಿ ನನ್ನಿಂದ ತಿಳಕೋಬೇಕಂತ, ನನ್ನ ಕರಿಸಿದ್ದರು ಪೋಲೀಸ ಸಾಪೇಬರು! ”

ಆತುರ-ಕಾತರಗಳು ಬೆರೆತ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ರಂಗಣ್ಣ ಕೇಳಿದ :

“ ಹೀಂಗೇನು ? ನೀವು...ನೀವು ಏನು ಹೇಳಿದಿರಿ ಅವರಿಗೆ ! ”

“ ಹೇಳೋದೇನು! ನನಗೇನೂ ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳವಳಿ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರದ್ಧಾ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಲ್ಲ ಏನು! ಆದರೆ ಮಾತನಾಡಬೇಕೇನು? ಈಗ ನನಗೂ ಒಬ್ಬ ಮಗನೇ ಇದ್ದಾನಂತ ತಿಳಿಯಿತು! ನಾವು ಬ್ಯಾಡ ಅಂತ ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳವಳಿಯೊಳಗ ಸೇರತಾನೆ! ಕಾಲವೇನು ಹಾಂಗ ಬುದುಡದ, ಅದಕ್ಕ ನೀವೇನು ಮಾಡತೀರಿ! ನಮಗ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳವಳಿ ಎಷ್ಟೇ ಬ್ಯಾಡಾ ದರೂನೂ, ಚಳವಳಿಯೊಳಗ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಗಾ ಏನರೇ ಬ್ಯಾಡಅಗತಾನೇನು? ನೀವು ಹೇಳಿ! ನಮ್ಮ ಮಗನನ್ನು ನಾವಾಗೇ ಪೋಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸೋದು ನಮ್ಮ ಕಡೆಂದ ಆದೀತು ! ”

ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ತಾನೇನು ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದಾಯಿತು. ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಅನಂತರಾಯರ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ಕುಮುದಿಯೂ ಬೆದರಿದ ಮುಖಭಾವದಿಂದ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದಳು.

“ ಮತ್ತೂ ಒಂದು ಮಾತದ ನೋಡಿ! ರತ್ನಾಕರರಾಯ ಭಲೇ ಹುಡುಗ ಇದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಒಂದೊಂದು ಗುಣಾ ಅಂದರೆ, ಬಂಗಾರದ ಬೆಲೆವು ಅವನ. ಎಂ. ಎ. ಫಸ್ಟ್ ಕ್ಲಾಸ್ ಪಾಸ್ ಆದ ಮನುಷ್ಯ! ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಬೇಕಾದಂಥಾ ದೊಡ್ಡ ನೌಕರೀ ಮಾಡಿ ಕೈತುಂಬಾ ಸಂಬಳಾ ಗಳಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ, ನಮ್ಮ ಜನರ ಸಲುವಾಗಿ ಅವನ ಕಳಕಳಿ ಬಹಳ! ಎಲ್ಲಾ ಜನರೂ ಸುಖದಿಂದ ಇರಬೇಕಂತ ಅವನ ಹಂಬಲೇನಿ! ಈಗ ನೋಡಿ, ಗುರುತು ಪರಿಚಯ ಏನೂ ಇದ್ದಿದ್ದಿಲ್ಲ ಗೋಪಾಲರಾಯರದು; ಅವರು ಮಗಳ ಮದುವೀ ಸಲುವಾಗಿ ಕಷ್ಟದೊಳಗಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ತಿಳಿತು; ಸ್ವಯಂ-ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ—ತಾನಾಗೇ—ಅವರ ಕಷ್ಟ ಬಿಡಿಸಬೇಕೆನ್ನೂ ಜವಾಬ್ದಾರೀ ಹೊತ್ತು ಹೊರಟನನ! ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮಗಳು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತಿದ್ದರೂ—ಹುಡುಗಿ ನೋಡಿ, ಬಹಳ ಗುಣವಂತಿ ಇದ್ದಾಳೆ. ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮಗಳಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿಸೋದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಏನ್ ಕೇಳತೀರೀ.... ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆ ಜಜ್ಜರು, ಕಲೆಕ್ಕರು—ಇಂಥವರ ಮನಿಗೆ ಬೀಳುವ ಹುಡುಗಿ ಕಾವೇರಿ ! ”

ಅನಂತರಾಯರ ಇವೆಲ್ಲ ಮಾತುಗಳು ರಂಗಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಕೆರಳಿಸಲು ತೊಡಗಿದ್ದವು. ತಂದೆಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನರಿತಿದ್ದ ಕುಮುದಿಗೆ ಮಾತ್ರ,

ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಧೈರ್ಯಬರಲು ತೊಡಗಿದ್ದಿತು. ಆದರೂ ತಂದೆ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಏನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೋ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕುತೂಹಲ ಅವಳಿಗೆ. ಅನಂತರಾಯರು ಸುತ್ತಿ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು:

“ನಮ್ಮ ಮಗಳು ಈ ಕುಮುವಾಗ ಕಾವೇರಿಗೆ ಜೀವದ ಗೆಳೆತನಾ ಏನಿ! ಆದರೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿಯದ ಹುಡುಗಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ವರಾ ಸಿಗಬೇಕು ಹ್ಯಾಂಗ? ಕಾಲಧರ್ಮ ನೋಡ್ತಿ ರಂಗರಾವ್! ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಆದಷ್ಟು ಬ್ಯಾಗನೇ ಮಗಳ ಮದುವಿ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವ ಆತುರದೊಳಗ, ಎಂಥಾ ವರಾನ ಸಿಕ್ಕರೂ ತಮ್ಮ ಆ ಚಿನ್ನದ ಗೊಂಬಿಯಂಥಾ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಾರ! ಇಂಥಾ ವ್ಯಾಘ್ರದೊಳಗ, ಕಾವೇರಿಯ ಗುಣಾ— ಸ್ವಭಾವಾ ತಿಳಕೊಂಡ ರತ್ನಾಕರ, ಆ ಹುಡುಗನ್ನು ಒಳ್ಳೇ ಮನಿತನಕ್ಕೆ ಕೊಡಿಸೇ ತೀರತೀನಂತ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಮಾಡಿ ಹೊರಟಾಂಗ ಹೊರಟಾನ! ಅದಕ್ಕೂ ನಾ ಅನ್ನೂದು: ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳವಳಿಯೊಳಗ ಬಿದ್ದಿರುವ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೂ, ರತ್ನಾಕರ ಭಲೇ ಹುಡುಗ ಇದ್ದಾನ! ಇಂಥವನ್ನು, ಈಗ ನಾ ಇದ್ದ ಮಾತು ಇದ್ದಾಂಗ ಹೇಳಿ, ಪೋಲೀಸರ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕೂ.... ನೀವೂ ಹೇಳಿ ರಂಗರಾವ್?”

ರಂಗಣ್ಣ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಒಂದೆ ಒಂದು ಮಾತು ಕೇಳಿದ :

“ಪೋಲೀಸರೇನು ಕೇಳಿದರು? ಅದಕ್ಕೆ ನೀವೇನು ಹೇಳಿದಿರಿ?”

ಅನಂತರಾಯರು ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ಪೋಲೀಸರು ನನ್ನ ಕೇಳಿದರು: ‘ರತ್ನಾಕರ ನಿಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬರತೀರ- ತಾನಂತ. ಹಾದೇನು?’ ಅಂತ. ಒಳ್ಳೇ ಬೆದರಿಕೇ ಧನಿಂದನೂ ಕೇಳಿದರನಿ! ಆಗ ನಾನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿನೋಡಿದೆ.... ಈಗ ಇವರ ಬೆದರಿಕಿಗೆ ಬೆದರಬಾರದು ಅಂತ ಮನಸ್ಸು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದೆ: ‘ನೋಡ್ತಿ, ರತ್ನಾಕರ ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಲ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ನಿಜ. ನಮ್ಮ ಬ್ಯಾಂಕಿನೊಳಗ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಕ್ಯಾಶ್ ಮಾಡಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತಂತ; ನಮ್ಮ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಕಾರಕೂನರು ಏನೋ ತಕರಾರು ಮಾಡಿ, ಅದನ್ನ ಕ್ಯಾಶ್ ಮಾಡಲಿಲ್ಲಂತ; ಅದಕ್ಕೆ, ಅದರ ಸಲುವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ. ನಿಜವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ, ಇಂಥಾ ತಕರಾರುಮಾಡುವಂಥಾ ದೋಷ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಆ ಚಿಕ್ಕನೊಳಗ. ಅದಕ್ಕೆ, ನಾನು ಕಾರಕೂನಿಗೆ ಹೇಳಿ, ಆ ಚಿಕ್ಕನ್ನು ಕ್ಯಾಶ್ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟೆ.

ಜೀಕಾದರ ನಿಮ್ಮ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಅಕಾವುಂಟಿನೊಳಗ, ಆ ಚೆಕ್ಯು ಕ್ಯಾಶ್ ಆದ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಅದ ಒಲ್ಲೋನೋಡಿ! ನನಗ ಅನಗ ಎಂದೂ ಗುರುತು ಇರಲಿಲ್ಲ, ಪರಿಚಯ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ನಾನು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳವಳಿಯವರನ್ನ ಕಂಡರ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ. ಅದೊಂದು ಸಾರೆ ರತ್ನಾಕರ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಖರೆ!' ಅಂತ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟೆ. ಪ್ರೋಲೀಸ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ನನ್ನ ಮಾತು ಖರೇ ಅಂತ ಅನಿಸಿ, ನನಗ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಪರವಾನಿಗೀ ಕೊಟ್ಟರು. ನೋಡಿ, ವ್ಯಾಳ್ಯಾ ಪ್ರಸಂಗಾ ನೋಡಿ, ಒಂದಿಷ್ಟು ಸುಳ್ಳು ಬೆರಸಿ, ಎಲ್ಲಾ ಖರೇ ಕಾಣುವ ಹಾಂಗ ಹೇಳಲೇ ಜೀಕಾಗತನದ; ನಿರ್ವಾಹನೇ ಇಲ್ಲ. ಅದರೊಳಗ ರತ್ನಾಕರರಾಯ, ಕಲ್ಯಾಣಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸಾ ಮೈಮ್ಯಾಲ ಹೊತ್ತು ಹೊರಟಾನ! ಸಾವಿರ ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿ ಒಂದು ಕಲ್ಯಾಣ ಕಟ್ಟಬೇಕು- ಅಂತ ಜೇಳತಾರ; ಅಂದಮ್ಯಾಲ ಇಂಥಾ ಕೆಲಸದೊಳಗ ನಾನೂ ಒಂದು ಮಾತು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದರ, ಅದರೊಳಗ ತಪ್ಪೇನದ ಹೇಳಿ!"

ರಂಗಣ್ಣ ಸುಮ್ಮನೆ ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟೆ. ಕುಮುದಾ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿನಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡು, ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಕೆಳಗಿಳಿದಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಏನೋ ನೆನಪಾದವರಂತೆ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೇಳಿದರು :

“ಅಲ್ಲಾ, ನನ್ನ ಮಾತಿನೊಳಗ ನಿಮ್ಮ ಯೋಗಕ್ಷೇಮದ ವಿಚಾರ ಕೇಳಿದನ್ನ ಮರೆತೇ ಬಿಟ್ಟೆ. ನಿಮ್ಮ ಕಾಫೀ ಉಪಾಹಾರಾ ಎಲ್ಲಾ ಆಯಿತು!”

“ ಎಲ್ಲಾ ಆಯಿತು ! ತಾವು ಮನೆಯೊಳಗ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದದ್ದು ತಿಳಿದಾಗ, ನನಗ ಬಹಳ ಸಂಕೋಚ ಅನಿಸಿತ್ತು. ಆದರ ಬಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನೊಳಗ, ನಾ ಹಾಂಗ ಸಂಕೋಚ ಪಟ್ಟುಕೊಂಡದ್ದು ತೀರಾ ತಪ್ಪು-ಅಂತ ತಿಳಿದು ಬಂತು. ನೀವು ಇಲ್ಲದೇ ಇರೊದೊಂದನ್ನ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಬೇರೆ ಯಾವ ಕೊರತೆ ಯನ್ನೂ ನಾನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ!”

‘ಹಹಹಹ’ ಎಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕು ಅನಂತರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ ಹಾಂಗ ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾ ಬಹಳ ಹುಷಾರ್ ಹುಡುಗಿ ! ಮನಿಗೆ ಬಂದವರನ್ನ-ಯಾರನ್ನ ಹ್ಯಾಂಗ ಆದರಿಸಿ ಉಪಚರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನ ಯಾರೂ ಆಕೆಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ನೋಡಿ ! ಈ ಸಲ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಪರೀಕ್ಷಾಕ್ಕೆ ಕೂತಾಳ ! ಪಾಸ್ ಆಗೇ ಆಗತಾಳ; ಇದರೊಳಗ ಸಂಶಯ ಏನೂ ಇಲ್ಲ !

ಅದರ ಅರಿಗೆ ಈ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಚಳವಳಿ-ಅಂದರ ಶ್ರದ್ಧಾ ಬಹಳ ! ರತ್ನಾಕರನ ವಿಷಯಕ್ಕಂತೂ ಆಕೇ ಭಕ್ತಿ-ಅದರ, ಇಷ್ಟು ಅಷ್ಟು ಅಂತ ಅಳತೀ ಮಾಡಿ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯದ ನೋಡಿದರ, ಆಕೇ ಮುಖಾಂತರನನ ನನಗ ರತ್ನಾಕರರಾಯನ ಪರಿಚಯ ಆದದ್ದೇನಿ ! ಪರಿಚಯ ಆದದ್ದೇನೂ ತಪ್ಪಾಗಲಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರ, ರತ್ನಾಕರರಾಯ ಹುಡುಗನನ ಅಂಥಾಂನ ಇದ್ದಾನ-ಯಾರನ್ನೂ ತನ್ನ ಕಡೆ ಎಳೆಕೊಳ್ಳುವಂಥಾ ಗುಣಾ ಅವನಲ್ಲಿ ಅವ ! ಇರಲಿ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕಾಫೀ ತೊಗೊಳ್ಳತೀರೇನು ?”

“ ಬೇಡ ಬೇಡ ! ನನಗ ಹೆಚ್ಚು ಸಲ ತೊಗೊಂಡು ಅಭ್ಯಾಸ ಇಲ್ಲ !”

“ ಸರಿ! ಹಾಂಗಾದರ ನಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗ ಹೋಗಿ ಬರತೀನಿ. ಪೋಲೀಸರ ಕರೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ, ಗಡಬಿಡಿಯಿಂದ ನಾ ಹಾಂಗನ ಹೊರಟು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟೆ !” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅನಂತರಾಯರು ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟೊಂಡು. ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಟರು.

೨೯ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಅನಂತರಾಯರು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಹೋಗಿ ಎಂಟು ಹತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಕುಮುದಾ ಅಟ್ಟದ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನೇರಿಬಂದಳು. ಕೈಯಲ್ಲಿ ‘ ಟೈಮ್ಸ್ ಆಫ್ ಇಂಡಿಯಾ ’ ‘ ಬಾಂಬೇ ಕ್ರಾನಿಕಲ್ ’ ದೈನಿಕ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ರಂಗಣ್ಣನ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಬಂದು ಹೇಳಿದಳು :

“ ಇವು ಇಂದಿನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು. ತಂದೆಯವರು ತಮಗ ಕೊಟ್ಟು ಬಾ-ಅಂತ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ತೊಗೊಂಡು ಬಂದೆ. ತಮಗ ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಬೇಕೇನು ?”

ಸಂಕೋಚಭಾವದಲ್ಲಿಯೆ ರಂಗಣ್ಣ ನುಡಿದ :

“ ಛೇ ಛೇ, ಏನೇನೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಆರಾಮ ಅದ. ಅಂತೂ ನಾನು ನಿಮಗ ತೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟು ಹಾಂಗ ಆಯ್ತು ಈವೊತ್ತು !”

ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಕುಮುದಾ ಹೇಳಿದಳು :

“ ನಿಮ್ಮಿಂದ ನಮಗ ತೊಂದರೆ ? ಏನೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ನಿಮ್ಮಿಂದ ನಮ್ಮ ತೊಂದರೆ ಕಡಿಮಿ ಆಗೂದದ ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ನಿಮಗ ನಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಹ್ಯಾಂಗ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದ್ದಾಂಗ ಆಗೇದ.

ನೀವು ಈ ಮನಿಗೆ ತೀರ ಹೊಸಬರು ! ಅವು ಹೀರೇ ಮನುಷ್ಯಳಿದ್ದಾಳೆ ಖರೇ; ಆದರೆ ಆಕೆ ಹಳೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದಾಕೆ. ನನಗ ನಿಮ್ಮಂಥವರ ಹತ್ತರ ಹ್ಯಾಂಗ ನಡಕೋಬೇಕೆಂಬುದರ ಅನುಭವ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ನೀವು ಯಾವ ಮಾತಿಗೂ ಸಂಕೋಚ ಹೆಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳದೆ, ನಿಮಗೇನು ಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು !”

ಕುಮುದಾ ಮಾತನಾಡುವಾಗ, ರಂಗಣ್ಣ ಆಕೆಯ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ನೋಡಿದ. ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಅವಳ ಕಡೆಗೆ ನೋಟವನ್ನು ಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಾಚಿಕೆಯೆನಿಸಿ, ಕೂಡಲೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳಿಸಿದ. ಕುಮುದೆಯದು ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ; ಸ್ಥಿರವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯ ಹೊಳಪಿನ ಕಣ್ಣುಗಳು. ಇದುವರೆಗೂ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಹಳ್ಳಿಯ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ವೇಷ-ಭೂಷಣಗಳನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನೋಡಿದ್ದ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ, ಕುಮುದೆಯ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಿದ ನಾಗರಿಕ ಉಡಿಗೆ-ತೊಡಿಗೆಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದುವು. ಅವಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸು ತವಕಿಸಿತಾದರೂ, ಸಂಯಮಿಯಾದ ರಂಗಣ್ಣ ಅದನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿದ. ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದ ಮುಗುಳುನಗೆ ನಗುತ್ತ ತಗ್ಗಿದ ನೋಟದವನಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ :

“ ನಿಮಗ ಅನುಭವ ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಅಂತ ಹೇಳೋದು ವಿನಯದ ಮಾತು ! ನಾನು ಬಂದಾಗಿನಿಂದ ನೋಡತೀನಿ; ನಿಮ್ಮ ಉಪಚಾರದೊಳಗ ಏನು ಕೊರತೆ ಅದೂ ಆಗಬಹುದು ನನಗೇನೂ ಗೊತ್ತಾಗಿಲ್ಲ ಆದರೆ ನಾನೂ ಹಳ್ಳಿಯೊರೊಳಗ ಇರುವ ಮನುಷ್ಯ ! ನಾಗರಿಕ ರೀತಿ-ನಡತೆಗಳಿಗೆ ಅಪರಿಚಿತ. ಆದಾಯ್ತು, ರತ್ನಾಕರ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಬರಬಹುದು ?”

ವಿಷಾದದ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಕುಮುದಾ ನುಡಿದಳು :

“ ಅದನ್ನು ಹೇಳೋದು ಕಠಿಣನೂ ಅದು ! ಪ್ರೋಲೀಸರ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಬರಬೇಕು ! ಇದೊಂದು ಭಾರವನ್ನು ಅವರು ತಲೀ ಮ್ಯಾಲ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿರದಿದ್ದರೆ, ಇಷ್ಟರೊಳಗೂ ಅವರು ಸರಕಾರದ ಸೆರೆಮನೀ ಅತಿಥಿಗಳೇ ಆಗಿತ್ತಿದ್ದರು ! ಏನೂ, ಆ ಕಾವೇರಿಯ ಯಾವ ಜನ್ಮದ ಋಣ ತಿಂದಾರೋ ಏನೋ ! ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಾ ಬಿಟ್ಟು ಅದನ್ನು ತೀರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನಿಂತಾರ !”

ರಂಗಣ್ಣನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಮಿಂಚುಹೊಡೆದಂತಾಯಿತು. ಮೈ ಜುಮ್ಮುದಟ್ಟಿತು. ಮುಖವು ವಿವರ್ಣವಾಯಿತು. ಕೆಳಗಿನಿಂದ ತಂದೆಯ ಕೂಗು

ಕೇಳಿಸಲು, ಕುಮುದಾ ಇದಾವುದನ್ನೂ ನೋಡದೆ 'ಓ, ಬಂದೆ!' ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತ ಗಡಿಬಿಡಿಯಿಂದ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟಳು. ರಂಗಣ್ಣ ಒಂಟಿಗನಾದ. ಆತನ ಮನಸ್ಸು ಏನೇನನೋ ವಿಚಾರಿಸಲು ತೊಡಗಿತು :

“ ಪಾಪ, ಕಾವೇರಿಯ ಯಾವ ಜನ್ಮದ ಋಣ ತಿಂದಾರೋ ಏನೋ— ಅಂತ ! ಈ ಹುಡುಗಿ ಹೀಗೆ ಅನ್ನಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣೇನು ?... ನನಗೆ ಬಂದಿರುವ ಆ ಮೂಕಪತ್ರದೊಳಗಿನ ಸಂಗತಿ ಸತ್ಯ ಇರಬಹುದೇನು ?..... ಆ ಸಂಗತಿ ಈ ಹುಡುಗಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗಿರಬಹುದೇನು ?.... ರತ್ನಾಕರನದು ಇದೇನು ಹೊಸರೀತಿ ?.... ಹೆಣ್ಣು ಹುಡುಗಿಯರ ನಿಕಟ ಪರಿಚಯ ಇಷ್ಟಾಪ್ಯಕ ಇರಬೇಕು ಇಂವಗೆ ?.... ಇವರ ಸಂಬಂಧ ಯಾಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಆತ ? ಈ ಕಾವೇರಿ—ಕುಮುದಾ—ಇವರಂತೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ಜನರ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾನೋ ಏನೋ ! ಈ ಹುಡುಗಿಯನ್ನಂತೂ ರತ್ನಾಕರ ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನೇ ಇದ್ದಾನೆ—ಅಂತ ಆ ಪತ್ರದೊಳಗೆ ಅದ. ಆಯ್ತು, ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವೇಲ್ಲನಾಪ್ಯಕ !.... ಹುಡುಗಿ ನೋಡಲಿಕ್ಕಂತೂ ಚೆಲುವಿ ಇದ್ದಾಳೆ !.... ಕಲಿತ ಹೆಣ್ಣಿನ ದಿಟ್ಟತನಾನೂ ಅದ !.... ಆದರೆ ಕಾವೇರಿನ್ನ ನನಗೆ ಗಂಟುಹಾಕಬೇಕೆನ್ನೂದರೊಳಗೆ, ಅವನದೇನರೇ ದುರುದ್ದೇಶ ಇರಬಹುದೇನು ?.... ಏನದನನೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು !.... ಹೆಣ್ಣಿನ ವಿಷಯದೊಳಗೆ ಯಾವ ಗಂಡಸನ್ನೂ ನಂಬಾದು ಕಠಿಣನನ ಅದ !.... ಈಗ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನನ ನಾನು ಬಿಗಿದು ಹಿಡಿದೆ.... ಎಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೆದಾಯಿತು !.... ಸಡಿಲು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಕಾಶವ್ವನ ವಿಷಯದೊಳಗೆ.... ನನ್ನಿಂದ ಎಂಥೆಂಥಾ ಅಪರಾಧ ಘಟಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು !.... ದೇವರು ನನ್ನ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದ !.... ಕಾಶವ್ವ ಹಳ್ಳಿಯ ಹುಡುಗಿ.... ಚಿಕ್ಕತನದೊಳಗೆ ನಾವು ಅಣ್ಣ-ತಂಗಿಯರಂತೆ ನಡಕೊಳ್ಳತಿದ್ದೆವು, ಅದೇನೋ ಸರಿ ! ಆದರೆ, ಹೆಣ್ಣೇ ಆಗಲಿ, ಗಂಡೇ ಆಗಲಿ, ತಾರುಣ್ಯದ ವಿಕಾರದ ಕೈಯೊಳಗೆ ಸಿಕ್ಕುಬಿಟ್ಟೆಂದರೆ, ಮನುಷ್ಯ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಬಹುದೆಂಬುದರ ನಿಯಮ ಇಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕನ ನಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಜನರು, ಚಿಕ್ಕತನದೊಳಗಿನ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಗಂಡನ್ನ, ಗಂಡಿಗೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನ—ಗಂಟುಹಾಕಿ, ತಾರುಣ್ಯದ ವಿಕಾರದ ದುಸ್ವರಿಣಾಮ ಕಡಿಮಿ ಆಗುವ ಹಾಂಗೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡತಿದ್ದರು !.... ಈಗ ? ತಾರುಣ್ಯದ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪೋಷಣೆ

ಸಿಗುವ ಹಾಂಗೆ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗೆ ಸಂಸ್ಥಿತ ನಿರ್ಮಾಣ ಆಗಿ-
ಬಿಟ್ಟಿದ! ರತ್ನಾಕರನೂ ಮನುಷ್ಯ.... ಗಂಡಸು!.... ತಾರುಣ್ಯ.... ಸುಶಿಕ್ಷಣ....
ಆಕರ್ಷಕರೂಪ.... ಮನಸ್ಸು ಎಳೆಯುವಂಥ ಮಾತುಗಾರಿಕೆ! ಪಟ್ಟಣ-
ದೊಳಗೇ ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳ ವಾಸ! ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಆತನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ
ಸಲಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಆಗುವುದರೊಳಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಏನೂ ಇಲ್ಲ! ಇನ್ನೆ ಹೆಣ್ಣು
ಮಕ್ಕಳ ಕೂಡ ಪ್ರಾರಂಭದೊಳಗೆ ಇಟ್ಟ ನಿರ್ವಿಕಾರದ ಸಲಿಗೆ, ಯಾವಾಗ
ಹ್ಯಾಂಗ ಸ-ವಿಕಾರ ಆದೀತು—ಅಂಬೂದರ ನೇಮ ಇಲ್ಲ.... ಮಹಾತ್ಮರ
ಆಶ್ರಮದೊಳಗೆ ಕೂಡ ಈ ವಿಕಾರದ ದುಷ್ಟರಿಣಾಮ ಆದದ್ದರ ಉದಾಹರಣೆ
ಅವ! ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಇರುವ ಈ ರತ್ನಾಕರ, ಹತ್ತಿರದ
ಸಂಬಂಧ ಬಂದ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಕೂಡ ಹ್ಯಾಂಗ ನಡಕೊಂಡಿರಬಹುದಂಬೂದನ್ನ
ದೇಳುವವರು ಯಾರು? ”

ರಂಗಣ್ಣನ ಮುಖದಿಂದ ಬಿಸಿಯಾದ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದು ಹೊರಬಿದ್ದಿತು.
ಮತ್ತೆ ಯೋಚಿಸಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿನೋಡಿದಾಗ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬಾರದಂತ ತುಂಬಾ
ಅನಿಸಿತು!.... ಆದರೆ ರತ್ನಾಕರನ ಸ್ನೇಹ-ಸಜ್ಜನಿಕೆಗಳ ಮೇಲಿರುವ ನನ್ನ
ವಿಶ್ವಾಸ, ಹೊರಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿತು!.... ನಾನು ರತ್ನಾಕರನ ಮ್ಯಾಲ ಇಟ್ಟಿರುವ
ವಿಶ್ವಾಸ, ನನ್ನ ಹೆಚ್ಚುತನದಾದೀತೇನು?.... ತನ್ನದೇನಾದರೂ ಸ್ವಾರ್ಥ
ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ರತ್ನಾಕರ, ಈ ಹೆಣ್ಣನ್ನ ನನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ
ಕಟ್ಟಬೇಕಂತ ಹಣಿಸತೀರಬಹುದೇನು?.... ಏನೇ ಆಗಲಿ, ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ
ಬಾರದೆ ಇದ್ದರೇನೂ ಒಳ್ಳೇದಾಗತಿತ್ತು!.... ಬಂದದ್ದರ ದುಷ್ಟರಿಣಾಮ ಇನ್ನ
ಏನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗತರದೋ ಏನೋ!.... ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯ :
ರತ್ನಾಕರ ನಿಜವಾಗಿ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧಕ--ದುಷ್ಟ--ಇದ್ದರೆ, ಆ ಹುಡುಗಿಯ
ಮದುವಿ ಸಲುವಾಗಿ ಇಷ್ಟಾಪ್ತಕ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು? ಆಕೆಗೆ-
ತನಗೆ ಸಂಬಂಧ ಬಂದು ಈಗ ಬಿಡುಗಡೆ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಆಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಈತ
ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಯಾಕೆ ಮಾಡಬೇಕು?.... ಆ ಹುಡುಗಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಆಕೆಯ
ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳೇ ಆಗಲಿ,—ರತ್ನಾಕರ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ ಮಾಡಿದ್ದರೆ—ಅವನ
ಮಾತನ್ನ ನಂಬಿ, ಅವನು ಹುಡುಕಿ ಕೊಟ್ಟ ವರನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ

ಯಾಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಬೇಕು?... ಈ ಅನಂತರಾಯರಂತೂ ಆ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಬಾಯಿಹಿಡಿಸದಷ್ಟು ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಿದರು.... ರತ್ನಾಕರನ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ತಲೆದೂಗಿ ತಲೆದೂಗಿ ಕೊಂಡಾಡಿದರು!.... ಈ ಮುದುಕನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ, ಬಹಳ ಸರಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಹೃದಯ ಮನುಷ್ಯ ಇದ್ದಾನೆ.... ಅಂತ ಅನಿಸತಕ್ಕದ!.... ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವಿಷಯ : ರತ್ನಾಕರನ ಸ್ನೇಹ ನನಗೆ ಎಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳದು!.... ಆತನ ಸ್ವಭಾವದ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ನಾನು ಎಷ್ಟು ಸಾರೆ ಶರಣಾಗತನಾಗಿಲ್ಲ? ಹೀಗಿರುವಾಗ ಯಾರೋ ಏನೋ—ಹೆಸರು ಕೂಡ ಇಲ್ಲದೆ—ಬರೆದ ಮೂಕಪತ್ರದೊಳಗಿನ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡಬೇಕೇನು ನಾನು? ಆ ಪತ್ರ ಬರೆದವರ ದುರುದ್ದೇಶ ಏನೇನಿದೆಯೋ— ಅವರಿಗೇನು ಸ್ವಾರ್ಥ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ—ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು? ಅದೊಂದು ಪತ್ರದಿಂದಲೇ ರತ್ನಾಕರನ ಬೆಟ್ಟದಂಥ ಸಜ್ಜನಿಕೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಂಶಯ ಪಡಬೇಕೆ?.....”

ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಅನಂತರಾಯರು ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಬಂದರು. ರಂಗಣ್ಣ ತಟ್ಟನೆ ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದು ಜಾಗೃತನಾಗಿ ಕುಳಿತು, ಮೆಲುನಗೆಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಅನಂತರಾಯರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಕೇಳಿದರು :

“ ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ದಣಿವು ಆಗಿದ್ದೀತು. ಸುಡುಗಾಡು ಸರ್ವಿಸ್ ನೋಟಾರಿನಲ್ಲಿಯ ಪ್ರವಾಸ! ನೀವು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿರಿ ಕಾಣಿಸತಕ್ಕದ; ನಾನು ಬಂದುಬಿಟ್ಟೆ!”

“ ಛೇ ಛೇ! ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಯಾತರದು! ಶ್ರಮ ಆಗಿದ್ದರ ವಿಶ್ರಾಂತಿ! ನಮ್ಮ ಪರಿಚಯದ ಡ್ರಾಯ್ವರನೇ ಇದ್ದ. ಒಳ್ಳೇ ಸ್ಥಳ ಕೊಟ್ಟು ಆರಾಮಾಗಿಯೇ ಕಳೆಕೊಂಡು ಬಂದ!”

“ ಹಂ ಹಂ! ನಿನ್ನ ರತ್ನಾಕರರಾಯರ ಪತ್ರ ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಡ್ರಾಯ್ವರನ ಏನು ? ”

“ ಹೌದು ಹೌದು, ಆತನನ ! ”

“ ಆನೊತ್ತು ಅವ ಸರಿಯಾದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಪತ್ರ ತಂದುಕೊಟ್ಟಂತ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದಾಯ್ತು ನೋಡಿ! ಇನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಕಡಿಂದನ ಸ್ವಲ್ಪ

ವಿಲಂಬ ಆಯ್ತು. ಆತ, ರಾತ್ರಿ ಆದ ಮ್ಯಾಲ ಪತ್ರಾ ತಂದುಕೊಟ್ಟ. ರಾತ್ರಿ ಏನು ಹೋಗೊಂದಂತ, ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾ ಇಂದು ಮುಂಜಾನೆ ಪತ್ರಾ ತಗೊಂಡು ಹೋದಳು. ಏನೋ, ಆ ಹುಡುಗಿಯ ದೈವ ಒಳ್ಳೇದು! ಸುಯಾದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಪತ್ರ ತಲ್ವಿ, ತಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೇ ವಿಷಯ ತಿಳಿತಂತ ಎಲ್ಲಾ ಸರಿ-ಹೊಯ್ತು ! ಇಲ್ಲವಿದ್ದರ ಪೆಟಿಗಿ ಬವಲಾಗಿ ಹೋಗತಿತ್ತು ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ಗಾಬರಿಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ ಯಾಕ ? ಏನಾಗತಿತ್ತು ? ”

“ ಏನಾಗತಿತ್ತಂತ ಕೇಳತೀರಾ ? ಎಲ್ಲಾ ಘಾತ ಆಗಿ ಹೋಗತಿತ್ತು ! ನೀಚ ಜನರ ಸಂಗತಿ ! ಕಾವೇರಿನ್ನ ನೋಡಲಿಕ್ಕಂತ, ಈ ಮೊದಲೇ ಒಬ್ಬ ವರಾ ಬಂದಿದ್ದನೇನಿ, ನೋಡಿದಾಗ ಅವೊತ್ತು ಒಪ್ಪಿಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತಿಲ್ಲ— ಸಂಗೀತ ಬರೊದಿಲ್ಲ — ಅಂತ ಏನೇನೋ ದೋಷ ತಗದು, ಹಾಂಗಸ ಹೊಂಟುಹೋದ. ಆ ದಿನಾ ಏನು ಮಜಾ ಆಗಿತ್ತಂತೀರಿ ? ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾನ ಗೆಳತಿ ಅಲ್ಲಸ ಕಾವೇರಿ ?— ಮತ್ತ ನಮ್ಮ ಮನೀ ಹೆಂಗಸರದೂ ಆ ಗೋಪಾಲಾಯರ ಹೆಂಡತೀದೂ ದೋಸ್ತೀ ಬಹಳ ! ಆ ದಿನಸ, ಆ ವರಾ, ತನ್ನ ಪಳಿಂಕ ಗೆಳೆಯರನ್ನ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕನ್ಯಾ ನಿರೀಕ್ಷಣಕ್ಕಂತ ಬಂದಾಗ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾನ್ನ ನೋಡ್ರಾನೇನಿ ! ಉಡಾಳ ಮಂದೀ ಸಂಗತಿ ! ಆ ಮೂರ್ಖ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಹೇಳಿ ನೀವು ? ಕುಮುದಾನ್ನ ತನಗ ಕೊಡಬೇಕಂತ ಹೇಳಿ, ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತನೊಬ್ಬನ ಕಡಿಂದ ನನಗ ಪತ್ರಾ ಬರಿಸಬೇಕಸ ? ಎಂಥಾ ಬದ್ಮಾಷ್ ಜನಾ ನೋಡಿ ! ನಾನೂ ಆ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರಾ ಕೂಡಾ ಬರೀದೇ ಉಪೇಕ್ಷಾ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿ. ಆ ಪತ್ರ ಬಂದ ದಿನಾನೇ ರತ್ನಾಕರರಾಯ ಮೊದಲನೇ ಸಲ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬಂದದ್ದು. ಮರುದಿನಾನೇ ಅವರು ನಿಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು....ಕಾವೇರೀ ಸಲುವಾಗಿ ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ನಡುವೆಯೇ ಕೇಳಿದ :

“ ರತ್ನಾಕರಗ ಕಾವೇರಿಯ ಪರಿಚಯ ಎಲ್ಲಿದು ? ”

“ ಪರಿಚಯ ಎಲ್ಲಿದರೀ ? ಅವೊತ್ತು ಕನ್ಯಾನಿರೀಕ್ಷಣಕ್ಕಂತ ಆ ವರಾ ಬಂದಿದ್ದನಂತ ಹೇಳಿದನಲ್ಲಾ ; ಅವನದೇನೋ ರತ್ನಾಕರರಾಯರಿಗೆ ಪರಿಚಯ

ಅಂತಃ. ಜೋಡಿಗೆ ಪಾಪ, ಅವರನ್ನೂ ಕರಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ! ಮುಂದಿನ ಮಜಾಕೇಳಿ ಇನ್ನೂ ! ನಾ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ; ಈಮುದಾನ ಬಗ್ಗೆ ಅವನಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಶಾ ಆಯ್ತು ! ಮುಂದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಟ್ಟುನಂತೀರೇನು ? ತಿರುಗಿ ಕಾವೇರಿನ್ನು ತನಗ ಕೊಡುವ ಸಲುವಾಗಿ, ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಕಡೆ ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನು ಕಳಿಸಿದನಂತ ! ಪಾಪ, ಮಗಳ ಮದುವಿ ಸಲುವಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸತಾ ಇರುವ ಆ ಮುದುಕ, ಕಾವೇರಿನ್ನು ಆ ವರನಿಗೇ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧ ಆಗಿದ್ದನಂತ; ಆದರೆ, ಅಷ್ಟರೊಳಗೇ ರತ್ನಾಕರಾಯ, ಆ ಹುಡುಗೀ ಸುಶೀಲಸ್ವಭಾವಾ-ಸದ್ಗುಣಾ-ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಂಡು, ಆ ಹುಡುಗಿನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ವರಕ್ಕೆ ಗಂಟಹಾಕಬೇಕಂತ ಮನಸಿನೊಳಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅವರಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರು ತಿಳಿಸಿದ್ದ. ಅದಕ್ಕೆ ಹುಡುಗಿ, ಹುಡುಗೀ ತಾಯಿ-ತಂದಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಗೋಪಾಲರಾಯ, ಗಡಿಬಿಡೀ ಮಾಡಿ ಕೆಲಸಾ ಕೆಲಸಿಬಿಡೂದರೊಳಗಿದ್ದ. ಆ ತಾಯಿ-ಮಗಳು ಹಟಾ ಹಿಡಿದದ್ದರಿಂದ, ಗೋಪಾಲರಾಯ ನಿರುಪಾಯ ಆಗಿ ಸುಮ್ಮನಕ ಬಿಟ್ಟನಂತ !”

ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಥೆಯಾದಂತೆ ಅನುಭವನಾಯಿತು. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಉಸಿರೊಂದನ್ನು ಹಾಕಿ ಕೇಳಿದ :

“ ಸರಿ ! ಮುಂದೇನಾಯಿತು ? ”

“ ದುಷ್ಟರ ಸಂಗತಿ — ಅಂತ ಹೇಳಿದಿನಲ್ಲಾ ನಾನು ! ಆ ವರನ ಗೆಳೆಯ, ಗೋಪಾಲರಾಯನಿಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರ ಬರೆವಾನಂತ—ಅವನ ಮ್ಯಾಲ ಖಟ್ಟೀ ಮಾಡಿದರೆ, ಹತ್ತುವರ್ಷ ಸತ್ತಮಜೂರೀ ತಿಕ್ಷಾ ಆದೀತು ನೇಡ್ರಿ ! ‘ ನೀವು ನಮ್ಮ ಗೆಳೆಯಗ ಕಾವೇರಿನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಕೊಡದಿದ್ದರೆ, ಆಕೀ ಮದುವಿ ಎಂದೂ ಯಾರಕೂಡಾನೂ ಅಗದ ಹಾಂಗ ನಾವು ಪಾಡತೀವಿ ! ’ ಅಂತ. ಇನ್ನೂ ಏನೇನೋ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು ಬರೆದಿದ್ದರಂತ ಪತ್ರದೊಳಗ ! ಆ ಪತ್ರ ಬಂದಾಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮನಿಯೊಳಗ ಪ್ರಳಯ ! ಅಳೂದು ಕರೆಯೂದು ರಂಬಾಟನೇ ರಂಬಾಟ ! ಪಾಪ, ಆ ಹುಡುಗಿ ಕಾವೇರಿ, ತಂದೆಯ ದುಃಖಾ ನೋಡಿ ತಡಿಯಲಾರದೆ, ಅಥಾ ಆ ನೀಚನನ್ನು ಮದುವಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ, ಆತಗ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಂದೆಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಳಂತ ! ಆಗಲೇ

ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾ, ರತ್ನಾಕರನ ಪತ್ರಾ ಒಯ್ದು ಕೊಟ್ಟು, ಎಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಿ ಹೇಳಿದಳಂತೆ. ಇಂದೇ ಮುಂಜಾನೆ ಅನ್ನಿ ಇದೆಲ್ಲಾ ಆದದ್ದು ! ಪತ್ರಾ ನೋಡಿ ಎಲ್ಲುಗೂ ಆನಂದ ಆಯ್ತಂತೆ ! ಇವೊತ್ತಿನ ದಿನವೇ ಕಾವೇರಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನವೆ ಏನಿ ! ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾ ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನದ ಸವಿಯೂಟಾ ಹೊಡೆದು ಬಂದಾಳೆ ! ಸಾಪ, ಕಾವೇರಿ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೇ ಹುಡುಗಿ ಏನಿ ! ನೀವೂ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡೇನೋಡ್ತೀರಲಾ ! ”

ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಹೃದಯದ ಭಾರವೆಲ್ಲ ಕಡಿಮೆಯಾದಂತೆನಿಸಿತು. ರತ್ನಾಕರನ ವಿಷಯಕವಾದ ಸ್ನೇಹ-ಪ್ರೀತಿಗಳು, ಆತನ ನರನರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಗಿದಾಡಲು ತೊಡಗಿದುವು. ರತ್ನಾಕರನ ಮಧುರಮೂರ್ತಿ ಆತನ ಒಳಗಣ್ಣೆದುರು- ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ಮುಂದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಅನಂತರಾಯರನ್ನು ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಿಡಲೇ—ಎನಿಸುವಷ್ಟು ರಂಗಣ್ಣನ ಮನಸ್ಸು ತವಕಗೊಂಡಿತು. ಆದರೂ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ತಡೆದುಕೊಂಡು ರಂಗಣ್ಣ ನುಡಿದ :

“ ನೋಡಿ, ಒಂದು ಹೆಣ್ಣಿನ ಮದುವಿ ಆಗಬೇಕಾದರೆ, ಎಷ್ಟು ರಗಳೆ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗತದೆ ! ”

ಅನಂತರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ ದಿನಸ ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ಬಂದಾವರೇ ! ಈ ಹೊಸದಿನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹಾಂಗಳ ನಾನೂ ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾನ್ನ ತರಬೇತು ಮಾಡಬೇಕಂತ ಮಾಡೀನಿ. ಏನೇ ಆಗಲಿ, ಈ ಸಮಾಜದೊಳಗಿನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗಿಂತಾ, ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಜನರ ಸಹವಾಸ ಒಳ್ಳೇದು ! ಅದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾನ್ನ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಕಳಿಸಿಬಿಡಬೇಕಂತ ನಾನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಂಡೀನಿ ! ಆದರೆ, ಮನಿಯೊಳಗ ಹೆಂಗಸರ ಅಪೇಕ್ಷಾ ಒಂದು ಬ್ಯಾರೇನಿಸ ಏನಿ ! ಕುಮುದಾನ ಮದುವಿ ಬ್ಯಾಗನಿಸ ಮಾಡಿಬಿಡಬೇಕಂತ ಅವರ ಆಶಾ ! ಮಾಡಬೇಕಂದರೆ ಯೋಗ್ಯ ವರಾ ಒಂದು ವ್ಯಾಳ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿಗಬೇಕಲಾ ! ಮತ್ತ ಈ ರತ್ನಾಕರರಾಯ ಏನಂತೀರಿ ; ಕಲಿತಾನು ಎಂ. ಎ. ಇದ್ದಾನೆ, ಎಲ್ಲಾ ಬರೆ ; ಆದರೆ ಈ ಚಳವಳಿ ಹುಚ್ಚು ತಲಿಯೊಳಗ ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಜೀವನಾ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡ್ದಾಂಗ ಮಾಡ್ಯಾನ ! ನಾ ಹೀಂಗ ಅಂತೀನಂತ ತಪ್ಪುತಿಳಕೋಬ್ಯಾಡಿ ನೀವು ! ಯಾಕಂದರೆ, ನೀವೂ ಚಳವಳಿಯೊಳಗ ಇದ್ದ ಮಂದಿಯೇ ಕಾಣಿಸತೀರಿ ! ”

ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೆ ಎಂಟುವರೆ ಗಂಟೆ ರಾತ್ರಿಯಾಯಿತು. ಕುಮುದಾ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಹೇಳಿದಳು :

“ ಅಡಿಗಿ ಆಗೇದ; ಊಟಕ್ಕೆ ಏಳತೀರಲ್ಲಾ ಕಾಕಾ ಇನ್ನೆ ?”

ಅನಂತರಾಯರು ರಂಗಣ್ಣನ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದರು. ರಂಗಣ್ಣ ಏನೋ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡಿತು. ಆಗ ಅನಂತರಾಯರು ಕೇಳಿದರು:

“ ಏನು ? ಏನೋ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳತಾ ಇದ್ದೀರಲ್ಲಾ ?”

“ಆಂ ? ಬೀದಿಯೊಳಗ ಏನೋ ಗಂಟಿಯ ಸಪ್ಪಳ ಕೇಳಿಸತದ ಅಲ್ಲವೆ ?”

“ ಹಾಂ ! ಹೌದು, ಗಂಟಿಯ ಸಪ್ಪಳ ! ಯಾರಾದರೂ ಗಂಟಿಯ ಅಯ್ಯನವರು ಭಿಕ್ಷುಕರುಗಾಡತಿದ್ದಾರು ಬೀದಿಯೊಳಗ !”

ರಂಗಣ್ಣ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಟ್ಟು ಕೆಳಲು ತೊಡಗಿದ. ಗಂಟಿಯ ಸಪ್ಪಳು ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದಂತೆ ಕೇಳಿಸಲು ತೊಡಗಿತು. ರಂಗಣ್ಣನ ಕುತೂಹಲಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು, ಕುಮುದಾ-ಅನಂತರಾಯರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ. ಅವರಿಗೇನೂ ತಿಳಿದಾಯಿತು. ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೇ ಗಂಟಿಯ ನಾದ-ದೊಂದಿಗೆ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು;

“ ಶ್ರೀಶಂಭುಲಿಂಗಾ ! ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ ! ಕೂಡಲಸಂಗಮನಾಥಾ ! ಹರ ಓಂ. ಹರ ಓಂ, ಹರ ಹರ ಹರ !”

ರಂಗಣ್ಣ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ; ತಂದೆ-ಮಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ:

“ ಸ್ವಲ್ಪ ತಡೆಯಿರಿ, ಈಗಲೆ ಕೆಳಗೆ ಹೋಗಿ ಬರತೀನಿ !”

ರಂಗಣ್ಣ ಆತುರದಿಂದ ದಡದಡನೆ ಪಾವಟಿಗೆಗಳನ್ನಿಳಿದು ಕೆಳಗೆ ಹೋದ. ಕುಮುದಾ ಅನಂತರಾಯರು, ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಒಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನೊಬ್ಬರು ಮೌನವಾಗಿಯೇ ನೋಡಿದರು. ಊಟಕ್ಕೆ ಕರೆಯಲು ಬಂದ ಕುಮುದಾ ಕುಳಿತಿರಲಿಲ್ಲ; ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಹಾಗೆಯೇ ನಿಂತುಕೊಂಡು, ಆಶ್ಚರ್ಯಭಾವದಿಂದ, ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಟಾಯಿಮ್ಸ್ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು, ಹಾಗೊಮ್ಮೆ ಹೀಗೊಮ್ಮೆ ಹೊರಳಾಡಿಸುತ್ತಿಲ್ಲಿದ್ದಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಬಾಗಿಲಕಡೆಗೇ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ರಂಗಣ್ಣ, ಗಂಟಿಯ ಅಯ್ಯನವರೊಬ್ಬರನ್ನು ಬೆನ್ನುಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಅಟ್ಟವನ್ನೇರಿ ಬಂದ. ತಂದೆ-ಮಗಳಿಬ್ಬರೂ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ನೋಡಿದರು.

ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಬಂದವರೆ ಅಯ್ಯನವರು, ಮೆಲುನಗಿನಗುತ್ತನುಡಿವರು:

“ ನಮಸ್ಕಾರ ರಾಯರೇ ! ನಮಸ್ಕಾರ ಕುಮುದಾ ! ”

ಧ್ವನಿ ರತ್ನಾಕರನದು. ಕುಮುದೆಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಆನಂದ ! ಆನಂತ-
ರಾಯರಿಗೆ ಹಿಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯ !

ಇಂನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಂದವನೇ ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನ ವೇಷವನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ತೊಡಗಿದ. ಕೊರಳಲ್ಲಿಯ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಸರ, ತಲೆಯ ಮುಂಡಾಸ, ಕೊರಳ ಮೇಲಿನ ಗಂಟೆಗಳು, ನಡುವಿನಲ್ಲಿದ್ದ ನಂದಿಮುಖ — ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ತೆಗೆದು ಜೋಳಿಗೆಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿದ. ಆ ಮೇಲೆ ಕಫನಿಯನ್ನು ತೆಗೆದ. ಒಳಗೆ ಖಾದಿಯ ನೇಹರೂ ಶರ್ಟು ಇದ್ದಿತು. ಟಾವೇಲೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಮುಖಕ್ಕೆ ಲೇಪಿಸಿದ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಒರಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತೊಡಗಿದ. ಮಿಕ್ಕ ಮೂವರೂ ಬೆರಗುಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಆತನ ವೇಷಾಂತರವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಕೆದರಿದ ಕ್ರಾಪಿನ ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಕೈಯಿಂದ ಸರಿಸಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಕುಮುದಾ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಹಣಿಗೆ ಬೇಕೇನು ? ”

ರತ್ನಾಕರ ನಗುತ್ತಲೆ ಹೇಳಿದ :

“ ನಮ್ಮ ಸುಡಗಾಡಸಿದ್ದರ ಚೀಲದೊಳಗ, ಬೇಕಾದ ಸಾಮಾನೆಲ್ಲಾ ಸಿಗತಾವ ! ” ಮಾತಿನ ಕೊನೆಯೊಡನೆಯೇ ರತ್ನಾಕರ ಜೋಳಿಗೆಯೊಳಗಿಂದ ಹಣಿಗೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದ; ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕಪಾಟಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಕ್ರಾಪನ್ನು ಹಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳಲು ತೊಡಗಿದ. ಕುಮುದಾ ಕೌತುಕ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ, ಬಿಡದೆ ಅವನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದಳು. ಗೌರವಣದ ತುಂಬು ಮುಖ. ವಿಭೂತಿ ಹೆಚ್ಚಿ ಒರಸಿದುದರಿಂದ, ಅದಕ್ಕೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸೌಮ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಹಣಿಗೆಯಿಂದ ಬಾಚಿದರೂ ಸುರುಳಿ-
ಸುರುಳಿಯಾಗಿ ನಿಂತ ಮುಂಗುರುಳು, ಆ ಸೌಮ್ಯಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪೋಷಣೆ ಕೊಡುತ್ತಲಿದ್ದಿತು. ರತ್ನಾಕರ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಒಂದೆರಡು ಸಲ, ಕುಮುದೆ ರತ್ನಾಕರರ ಕಣ್ಣು ನೊಟೆಗಳು ಕೂಡಿದುವು.

ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಕುಮುದೆಯ ಬಿಂಬವನ್ನು ರತ್ನಾಕರ ನೋಡಿದ. ಆ ಬಿಂಬ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ನೋಡಿತು. ಕೂಡಲೆ ಇಬ್ಬರ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಅಸ್ಥಿರ-ಗೊಂಡು ನೋಟಗಳನ್ನು ಬದಲಿಸಿದುವು. ಕನ್ನಡಿಯ ಪ್ರಭಾಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ದೂರ-ದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೂ ಅನಂತರಾಯರಿಗೂ ಇವರಬ್ಬರ ಕಣ್ಣುಗಳೂಡಿದ ಮಾನವಾಣಿಯ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಲ್ಪವೂ ಆಗುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವು ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳ ಅರ್ಥ, ಕುಮುದಾ-ರತ್ನಾಕರರ ಜಾಗೃತಚಿತ್ತಕ್ಕಾದರೂ ಆಗಿದ್ದಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಸಂದೇಹದ ವಿಷಯ.

ರತ್ನಾಕರ ಬಂದು ಕುರ್ಚಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ರಂಗಣ್ಣ ಆತುರ ಮನಸ್ಸಿನಾಗಿ ಕೇಳಿದ:

“ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಯಾತ್ರಿ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಜರುಗಿತೇನು ? ”

“ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತಲ್ಪಿದ್ದೀನಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಸುಸೂತ್ರ ಜರುಗಿದ್ದಾಂಗಳ ಸರಿ ! ಮೊನ್ನೆ ಮೋಟಾಂನಿಂದ ಇಳಿದ ಕೂಡಲೆ, ಇಲ್ಲಿಯ ಪೋಲೀಸರು ನನ್ನ ತಡೆದು ಹಿಡಿದಿದ್ದರು. ಇಂದು ನಾನು ರೇಲ್ವೆಯಿಂದ ಬಂದೆ: ಏನೋ, ನನಗ ದೈವ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿತಂತಲೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಒಬ್ಬಾಕಿ ಬಂಗಾಲೀ ನಟ ಈವೊತ್ತು ನಾನು ಬಂದ ರೇಲ್ವೆಗಾಡಿಯಿಂದಬಂದಳು. ಆಕಿಆಗಾಡಿಯೊಳಗ ಇದ್ದಾಳೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಜನಕ್ಕ ಹ್ಯಾಂಗ ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತೋ ಏನೋ ! ಗಾಡೀ ಬಂದು ಸ್ವೇಶನಿ ನೊಳಗ ನಿಲ್ಲೋದಕ ತಡ; ಪೋಲೀಸರನ್ನ ಮೊದಲಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಾ ಜನರೂ ಸೆಕಂಡ್ ಕ್ಲಾಸ್ ಬೋಗೀ ಕಡೆಗೆ ಓಡಿ ಹೋದರು. ನನಗ ಒಳ್ಳೇ ಸಂಧಿಸಾಧಿಸಿತು. ಗಾಡಿಯಿಂದ ಇಳಿದವನೇ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಪಾರಾಗಿ ಹೊರಬಿದ್ದು ಬಂದುಬಿಟ್ಟೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ರೇನು ಕೇಳತೀ ? ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಚಳವಳಿ ಕಾಲ ! ಇಲ್ಲದ ಸಂಶಯದಿಂದ ಪೋಲೀಸರು, ಯಾರು ಬೇಕಾದವರನ್ನ ಹಿಡಿದುಕೂಡಿಸಿಬಿಡತಾರ ! ”

ಕುಮುದೆಯ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಸಮಾಧಾನದ ಭಾವ ಕುಣಿಯುತ್ತಲಿ ದ್ದಿತು. ಅನಂತರಾಯರ ಮನಸ್ಸು, ಯಾವ ವಿಚಾರದ ಉಚ್ಚಲಿಯಾಡುತ್ತಿ ದ್ದಿತೋ ಏನೋ ! ಇದುವರೆಗೂ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತವರು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಹೇಳಿದರು :

“ ಅಂತೂ ಸರಿಯಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಿ ನೀವು; ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಊಟಾನಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ ಆಯ್ತು. ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಧಾ ಘಳಿಗೆ ತಡಾ

ಆಗಿದ್ದರೆ, ನಾವು ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತು ಮುಗಿಸಿಬಿಡತಿದ್ದಿವಿ! ಯಾಕೂ ಕುಮುದಾ, ಹೌದಲ್ಲೋ ನಾ ಹೇಳುವ ಮಾತು? ”

ಕುಮುದಾ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ನೊಡುತ್ತ ಕಿರುನಗೆ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟಳು. ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಅನಂತರಾಯರೇ ಹೇಳಿದರು :

“ನಡೀರಿ, ಲಗೂನೂ ಊಟಾ ಮುಗಿಸಿಬಿಡೋಣ! ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೆ ಹತ್ತುಗಂಟೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬೇಕಂತ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿ! ರತ್ನಾಕರ-ರಾಯರೂ ಬಂದುಬಿಟ್ಟರು; ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯ್ತು. ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಬರುವುದರೊಳಗಾಗಿ, ನಾವೂ ಊಟದ ಕೆಲಸ ತೀರಿಸಿಬಿಡೋಣ!”

ನಿಂತುಕೊಂಡೇ ಇದ್ದ ಕುಮುದಾ, ಆತುರದ ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಹೊರಟು-ಬಿಟ್ಟಳು. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮೂವರೂ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು, ಅಟ್ಟಿದ ಪಾಟೆಗಳನ್ನು ಇಳಿಯಲು ತೊಡಗಿದರು.

* * * * *

ಊಟ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣ ಅಟ್ಟಿದ ಕೋಣೆಗೆ ಮರಳಿ-ಬಂದಾಗ, ಗಡಿಯಾರ—ಒಂಬತ್ತು ಹೊಡೆದು ಐವತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳಾದುದನ್ನು ತೋರಿಸಿತು. ಬಂದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ಮೆಲುನಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ :

“ನೋಡು ರಂಗಣ್ಣಾ, ನನ್ನ ರಾಶಿಕುಂಡಲಿಯೊಳಗೆ, ಯಾವ ಮನಿಯೊಳಗೆ ಯಾವ ಗ್ರಹ ಹೊಸತಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರೇದೋ ಏನೋ! ಆರೇಳು ದಿವಸ ಆಯ್ತು, ಹಾಂಗ್ಲೆ ಸುಗ್ರಾಸದ ಮೌಲ ಸುಗ್ರಾಸ ನಡೆದೊಡ! ಮದ್ಯಾಹ್ನ ನಮ್ಮ ತಾಯಿ ಒತ್ತಾಯಮಾಡಿ, ಇಷ್ಟಾನ್ನ ವಿ.ಷ್ಟಾನ್ನ ಹಾಕೇ ಹಾಕಿದಳು. ಈಗ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರೆ, ನನಗಿಂತಾ ಮೊದಲೂ ಬಂದು ನನ್ನ ಗ್ರಹ ಕೆಲಸಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೊಡ. ನಮ್ಮ ಜನರೊಳಗೆ ಕೂಡಿ ಇರಬೇಕಾದರೆ, ಮಿತಾಹಾರದ ವ್ರತಾ ಹಿಡಿದೀ-ನಂದರೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ಜಗತ್ತೆಂದರೆ ಹೀಗೇ ಆದ ನೋಡು! ‘ಬೇಕು ಬೇಕು, ಅನ್ನುವವರು ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದು ಬೇಡಿದರೆ, ಯಾರೂ ಒಂದು ತುತ್ತು ಹಾಕೂದಿಲ್ಲ! ಆದರೆ ‘ಸಾಕುಸಾಕು’ ಅಂತ ತಲಿಜಾಡಿಸಿದರೂ ಕೆಲವರಿಗೆ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿ

ಹಾಕೂದನ್ನು ಬಿಡೂದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಈ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೂಳು, ಹಸಿದ ಬರಿಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬೀಳತಾ ಇದ್ದರ, ಜಗತ್ತಿನೊಳಗ ಶಾಂತಿ-ಸಮಾಧಾನ ಎಷ್ಟು ಉಂಟಾದೀತು? ಅದರ ಏನು ? ತುಂಬಿದ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗ ಸುಖವು ಮತ್ತೂ ಮತ್ತೂ ತುತ್ತಾಗಿಡಿಯೊಡು ನಡೆದರ! ನನುಗ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಬಂದರ, ನೊದಲು ಇದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸ ಬೇಕಾಗೇದ ನೋಡು ! ”

ರತ್ನಾಕರ ನಿರಾಶೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ! ನೋಡು ರಂಗಣ್ಣಾ, ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಮನಸು-ಹೃದಯಗಳ ಕೊಳಕುಗಳನ್ನು ನೋಡತಾ ಹೋದರ, ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಬಂದರೂ ಅದರ ಸದುಪಯೋಗ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅದೀತೋ ಅಂತ ನನಗ ಅನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ ನೋಡು ! ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಜನರ ಸಮಾಜ ಒದ್ದರ, ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಈ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಎಳೆಕೊಡು ಬರಬಹುದು; ಆದರೆ ಅಸಂಸ್ಕೃತ ಜನಜಂಗುಳಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ನಮ್ಮ ನಾಡಿಗೆ, ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಬಂದರೂ, ಈ ಇಂದಿನ ನರಕಜೀವನ ಏನೂ ತಪ್ಪಲಾರದಂತ ತೋರತರದ ! ಅದೇನೋ ಒಂದು ಗಾದೆಯ ಮಾತು ಹೇಳತಾರ ಗೊತ್ತದನೋ ಇಲ್ಲೋ ? ಮಂಗನ ಕೈಯೊಳಗ ಮಾಣಿಕಾ ಕೊಟ್ಟರ, ಅದರ ಬೆಲೆ ಮಂಗನಿಗೆ ಏನು ಗೊತ್ತು ? ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಮಂದಿಯ ಮನಸ್ಸು ಹೃದಯ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಬೇಕು ನೋಡು ! ”

“ ಮಹಾತ್ಮರು ಇದೇ ಮಾತನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಒತ್ತಿ ಹೇಳತಾ ಇಲ್ಲೇನು ರತ್ನಾಕರ ? ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಸ್ವರಾಜ್ಯ, ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ— ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಮ್ಯಾಲೇ ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಅವ. ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಕೃತಿ, ನಮ್ಮನ್ನು ಪೂರ್ಣನರನ್ನು ಮಾಡತರದ; ನಮ್ಮನಮ್ಮ ಹೃದಯದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡತರದ ! ”

“ ಏನು ವಿಕೃತಿಯೋ, ಏನು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೋ ? ನಮ್ಮನಾಡಿನೊಳಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಏನು ಕಡಿಮೆ ಆಗೇದ ? ‘ ಜಗತ್ತಿನೊಳಗೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸನಾತನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಮ್ಮದು ! ’ ಅಂತ ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುವವರೂ ಹಿಂಜುಹಿಂಜುಹಿ ಇದ್ದಾರ. ವಿಶ್ವ-ವಿದ್ಯಾಲಯದೊಳಗ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಎರಡೆರಡು— ಮೂರುಮೂರು ಪದವಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಹೊಸಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯವರೂ ಇದ್ದಾರ ! ಆದರೆ ಈ

ಎರಡೂ ಜಾತಿಯವರಿಗೂ ನಿಜವಾದ ಮಾನವನ ಆದರ್ಶ ಏನಂಬೂದು ಗೊತ್ತಿದ್ದಾಂಗ ಕಾಣುದಿಲ್ಲ! ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅಹಂಕಾರ ಬೆಳಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತದ. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸನಾತನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಈಗ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಬಾಗಿ ನಡೀತಡದ; ಸಮರ್ಥವಾದ ಭೌತಿಕಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಈಗ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕಾಲುನೆಕ್ಕತಾ ಸುತ್ತಾಡತಡದ! ಎಲ್ಲ ನೋಡಿದರೂ ಅಧಿಕಾರದ ಪೂಜೆ; ಸಿರಿವಂತಿಕೆಯ ಸೇನೆ! ದಯೆ, ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ, ಸಹಾನೂಭೂತಿ, ಸ್ವಜನಪ್ರೀತಿ—ಇವುಗಳಿಗೆ ನಿಲುಗಡೆಯೇ ಇಲ್ಲ! ಹೃದಯಸಂಸ್ಕಾರದ ಸಿರಿವಂತಿಕೆ ಎಷ್ಟಿದ್ದರೂ, ಹಣದ ಸಿರಿವಂತಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಬಡವ ಇಂದು ತನ್ನ ಬದುಕನ್ನ ದುಃಖ-ದುಮ್ಮಾನಗಳ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನಡೆಯಿಸಬೇಕಾಗೇದ!”

ರಂಗಣ್ಣ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದನ್ನು ಹಾಕಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದ :

“ನೋಡು ರಂಗಣ್ಣಾ, ನಮ್ಮ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸಮಾಜವೆನ್ನಬೇಕೇ—ಕುರುಡುಕುರಿಗಳ ಮಂದೆಯೆನ್ನಬೇಕೆ? ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡಿನ ಮದುವೆಯಂಥಾ ಹೃದಯ-ಹೃದಯಗಳ ಮಿಲನಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕೂಡ, ಮನದಿದುರು ತಂದು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಆರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಹಾಕುವುದು. ಎಂತಹದೋ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಇನ್ನೆಂತಹದೋ ಗಂಡನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕಿಬಿಡುವುದು! ಯಾವುದೋ ಗಂಡಿಗೆ ಯಾವುದೋ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುವುದು! ಆಯಿತು, ಸಾಯುವ ವರೆಗೂ ಒದ್ದಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು ಆ ಜೀವದ್ವಂದ್ವ! ನಿಜವಾಗಿ ನನಗ ಅನಿಸುವ ಮಾತಂದರ ನೋಡು ರಂಗಣ್ಣಾ! ದಾಂಪತ್ಯದ ಸವಿಯಾದ ಸಂಬಂಧವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಸಮಾಜವೇ ನಿಜವಾದ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಸಮಾಜ—ಅಂತ ನನಗ ಯಾವಾಗಲೂ ಅನಿಸತಡದ! ಅದಕ್ಕೂ ಕಾವೇರಿನ್ನ ನಿನಗ ಜೊತೆ ಮಾಡಬೇಕಂತ ನನ್ನ ಹಂಬಲು ನೋಡು!”

ರಂಗಣ್ಣ ವಿಷಾದದ ಕಿರುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ನಿನ್ನ ಈ ಹಂಬಲಕ್ಕೆ ಏನೇನೋ ದುರರ್ಥ ಹೆಚ್ಚುವ ಜನರೂ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗ ಇದ್ದಾರೊಂಬೂದು ನಿನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ಕಾಣಿಸತಡದ!”

ಗಾಬರಿಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರ ಕೇಳಿದ :

“ ಅಂದರೆ ಏನು ? ನನ್ನ ಹೆಂಬಲಕ್ಕು ಯಾರು ಯಾವ ದುರರ್ಥ ಹೆಚ್ಚುತಾರ ? ”

ರಂಗಣ್ಣ ಏನನೋ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವಾಗಲೇ ಅನಂತರಾಯರು ಗೋಪಾಲರಾಯರನ್ನು ಜೊತೆಗೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು. ರಂಗಣ್ಣನ ಮಾತು ಬಾಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯಿತು. ರತ್ನಾಕರನ ಕುತೂಹಲ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೇ ಮರೆಗೊಂಡಿತು. ಇಬ್ಬರೂ ಎದ್ದು ನಿಂತುಕೊಂಡು, ಬಂದವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು. ಅನಂತರಾಯರು ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೆ ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ-
ಹೇಳಿದರು :

“ ಇವರು ರಂಗರಾಯರು ! ನಿಮಗೆ ಅಳಿಯಂದಿರಾಗುವವರು ! ”

ಹಾಗೆಯೇ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು :

“ ಇವರೇ ಕನ್ಯೆಯ ತಂದೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ! ನಿಮ್ಮ ಭಾವಿ ಮಾವಂದಿರು ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ಅದರಭಾವದಿಂದ ಕೈಮುಗಿದ. ಗೋಪಾಲರಾಯರು ರಂಗಣ್ಣನನ್ನೊಂದು ಸಲ ನೋಡಿ, ಆ ಮೇಲೆ, ತಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ರತ್ನಾಕರನ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಳಿಸಿದರು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ನಗೆಯಾಟದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಮೊದಲು ಕನ್ಯೆ ವರನನ್ನು ನೋಡಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಮ್ಯಾಲೇ ಅಲ್ಲವೇ ಅಳಿಯ-ಮಾವತನದ ಸಂಬಂಧ ಹೇಳೋದು ? ”

ಅನಂತರಾಯರು ಕೇಳಿದರು :

“ ಇದು ಯಾವ ಸೀವಿಾ ಮಾತರೇ ನಿಮ್ಮದು ? ವರಾ ಕನ್ಯಾನ್ನ ನೋಡಿ ಒಪ್ಪಬೇಕೋ ? ಏನು ಕನ್ಯಾನೇ ವರನ್ನ ನೋಡಿ ಒಪ್ಪಬೇಕೋ ?

ಕೂಡಲೇ ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ :

“ ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ! ”

ಅನಂತರಾಯರು ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದರು :

“ ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಇವರು ಕನ್ಯಾನ್ನ ನೋಡ್ಯಾರೆಲ್ಲೆ ? ”

ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಿದ :

“ ಕನ್ಯಾ ಇವರನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದರ, ಕನ್ಯಾನ್ನ ಇವರು ನೋಡೇ ನೋಡತಾರ ! ”

ಅನಂತರಾಯರು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕರು; ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಕ್ಕರು; ರಂಗಣ್ಣ ತುಟಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನಗುತ್ತಿದ್ದ. ಆಗ ಅನಂತರಾಯರು ನುಡಿದರು :

“ ಕನ್ಯಾ ಇಲ್ಲೇ ಬರಬೇಕಂತೀರೇನು ನೀವು? ನಿಮ್ಮದೆಲ್ಲಾ ವಿರುದ್ಧನಕ ಕಾಣಿಸತನದಲ್ಲಾ ! ಕನ್ಯಾ ಇಲ್ಲೇ ಬಂದರ, ನಾವು ಅವರಿಗೆ ಚಹಾ-ಫರಾಳ ಕೊಡಬೇಕಾಗತನದ ! ನಾವೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರ, ಇವರು ನಮಗ ಚಹಾ ಫರಾಳ ಕೊಡಬೇಕಾಗತನದ ! ಅಲ್ಲಾ, ನಾ ಅನ್ನೂ ದಂದರ, ಇಷ್ಟು ವರಗೋಳು ಬಂದು ಬಂದು ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನ್ಯಾಗ ಸುಗ್ರಾಸಾ ಹೊಡದು ಹೊಡದು ಹೋಗ್ತಾರ ! ಈಗ ನೀವರೇ ಅವರನ್ನು ಯಾಕ ಸಡಿಲು ಬಿಡತೀರಿ ? ಕನ್ಯಾ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ನಾವೇ ಹೋಗೋಣರೀ ! ವರನ ಕಡಿಯವರಾಗಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನೆಯೊಳಗಕಷ್ಟು ಸವಿಸವಿ ತಿನಿಸು ತಿಂದುಬರೋಣ ! ”

ಈಗ ಗೋಪಾಲರಾಯರೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟರು. ನಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ರಾಯರನ, ಆಯ್ತು ನಿಮ್ಮ ಮಾತಿನಂತೇ ಆಗಲಿ ! ಈಗ ನೀವು ವರನ ಕಡಿಯವರಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮನಿಗೆ ಬರಿ.... ಕನ್ಯಾ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ. ಮುಂದೆ ನಾವು ವರನ ಕಡಿಯವರಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕನ್ಯಾ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರತೀವಿ. ಯಾಕರೀ ರತ್ನಾಕರರಾಯರ ! ”

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮಾರ್ಮಿಕದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರನು ತನ್ನ ಸಹಜವಾದ ಮುಖಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನು. ಅನಂತರಾಯರಿಗೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮಾತಿನ ಒಳಗುಟ್ಟು ತಿಳಿಯಿತೇನೋ ! ಅವರೂ ಆಶೆಯ ನೋಟಗಳಿಂದ ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ನೋಟಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದಾಗ, ರತ್ನಾಕರನ ಹೃದಯವನ್ನು ಯಾವ ಭಾವನೆ ಅಲುಗಾಡಿಸಿತೇನೋ; ಆದರ ಅನುಭಾವ ಎದುರಿಗಿದ್ದವರಿಗೆ ಕಾಣಬಾರದೆಂದು ಮುಖವನ್ನು ಸಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ, ಆಗ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬಂದುನಿಂತಿದ್ದ

ಕುಮುದಿಯ ಮುಖ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಗೊಂದಲಗೊಂಡ ಮನದಿಂದ ರಂಗಣ್ಣನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದ. ಕುಮುದಾ ಒಳಗೆ ಬಂದು ಹೇಳಿದಳು :

“ಗೋಸಾಲಕಾಕಾ, ಅಬಚಿ ಹೇಳಾಳು : ನಾಳೆ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಊಟಕ್ಕೆ ಔತಣಾ ಕೊಡಬೇಕಂತ ! ”

ಗೋಸಾಲಕಾಯರು ಬೆರಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ಆಕಿಯೂ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಾಳೇನು ? ಎಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ ? ”

“ ಕೆಳಗ ಕೂತಾರ; ಯಾಕ ಅವರು ಬರಬಾರದಾಗಿತ್ತೇನು ? ”

“ ಛೇ ಛೇ ! ಹಾಂಗಲ್ಲ; ಕುಮುದಾ ! ನಾ ಹೊರಡುವ ಮುಂದೆ ‘ ನೀನೂ ಬಾ ’ ಅಂತ ಕರೆದೆ; ಆದರ, ಆಕಿ ಈಗೇನೂ ನಾ ಒಲೆ— ಅಂದಿದ್ದಳು. ಅದಕ್ಕ ಕೇಳಿದೆ. ”

ಕುಮುದಾ ನಗು-ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಸರಿ ! ಎಂದೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಅಬಚಿ ಇಂದ ನಿಮ್ಮ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಹೊರಗ ಹೊರಡತಾರಾ ? ನೀವು ಬಂದು ಅಟ್ಟಾ ಎರಿದಿರಿ; ಅವರೂ ಕೆಳಗ ಬಂದರು. ಅದೇ, ಊಟಕ್ಕೂ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ನಿಮಗ ನೆನಪು ಕೊಡಲಿಕ್ಕಂತ ನನಗ ಹೇಳಿದರು; ಅದಕ್ಕೂ ನಾ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆ ! ”

ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಭಾವದವರಾಗಿ ಗೋಸಾಲಕಾಯರು ಮಾತನಾಡಿದರು :

“ ಕೇಳಿದಿರೇನು ರತ್ನಾಕರರಾವ್ ? ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳದೊಂದು ಸ್ವಭಾವದ ವಿಚಿತ್ರ ! ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಮ್ಯಾಲೆ ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡು, ಏನೋ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಂಡು ನನಗ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕಳಿಸ್ತಾರ ! ಒಮ್ಮೆಲೇ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದರ ಬಂದಾರೋ ಇಲ್ಲೋ—ಅಂತ, ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಮನಿಯೊಳಗ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಿವಿ. ನಮ್ಮ ವಿಚಾರ ಬಗೀಹೇಲಿಲ್ಲ. ನಾ ಹಾಂಗಸ ಹೊರಟು ಬಂದುಬಿಟ್ಟೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಮ್ಯಾಲೆ, ಈ ನಮ್ಮ ತುಂಟೆ—ಕುಮುದಾನೇ ಏನೋ ವಿಚಾರಾ ಬಗೀ ಹರಿಸಿದ್ದಾಂಗ ಕಾಣಿಸತಸದ ! ಹೌದೋ ಅಲ್ಲೋ ಕುಮುದಾ ನನ್ನ ಮಾತು ? ”

ಕುಮುದಾ ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದಳು :

“ ಹೌದು, ಯಾಕ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೇಳಬಾರದೂ ಅಂತೀನಿ ! ಇಬ್ಬರ ಸ್ವಭಾವ-ಗುಣ-ರೂಪಗಳ ವಿಚಾರ ಗೊತ್ತಿದ್ದವರೇ ಆದರ್ಶದಾಂಪತ್ಯದ

ಆದರ್ಶದಿಂದ ಸಂಬಂಧ ಕೂಡಿಸಿರುವಾಗ, ಈಗ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡೂ-
ದೇನದ ? ಅವರವರ ಸುದೈವವೇ ಈ ಸಂಬಂಧ ಕೂಡಿಸಿ ತಂದದ ! ಈಗ
ನೋಡಿ ಒಪ್ಪಿಗೇ ಕೊಡುವ ಮಾತೇ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಮದುವಿ ಮಾತನ್ನೇ
ಆಡೂದು !”

ರತ್ನಾಕರ ಪ್ರಸನ್ನದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ, ಆಕೆಯ
ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದ. ರಂಗಣ್ಣ ರತ್ನಾಕರನ ಮುಖವನ್ನೊಮ್ಮೆ,
ಕುಮುದೆಯ ಮುಖವನ್ನೊಮ್ಮೆ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ಆಗ ಅನಂತರಾಯರು
ವಿನಯಭಾವದಿಂದ ಹೇಳಿದರು :

“ ದಯಮಾಡಿ ನಾಳೆಗೆ ನೀವು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೇ ಊಟಕ್ಕೆ ಬರತೀ-
ರಲ್ಲೇನು ?”

ಅನಂತರಾಯರು ಹುಡುಗಾಟದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದರು :

“ ನಾ ಅವರನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಬರತೀನಿ. ಮೊದಲ ನೀವು ಹೇಳಿ,
ಅಡಗಿ ಏನೇನು ಮಾಡಿಸುವವರು ಇದ್ದೀರಿ ?”

ವಿನಯಭಾವದಲ್ಲಿಯೆ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಗೋಪಾಲರಾಯರು
ಹೇಳಿದರು :

“ ಹೇಳಿಕೇಳಿ ಸುದಾಮನ ಒಕ್ಕಲು ನಾವು ! ನಿಮ್ಮಹಾಂಗೇನು
ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಗಳೇ ? ನಮ್ಮ ಮನಿಯೊಳಗಿದ್ದದ್ದು ನೀರು-ನುಚ್ಚು....ಶ್ರೀಹರಿ-
ಪ್ರಸಾದ !”

ರತ್ನಾಕರ ನಡುವೇ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ ರಾಯರೂ, ನೀವು ನನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನ ಮಾತ್ರ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಿ ! ನಾನು
ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬರೂದು, ಈಗಿನ ಪ್ರಸಂಗದೊಳಗೆ ನಿಮಗೂ
ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ನನಗೂ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ ! ರಾಯರು ರಂಗಣ್ಣ ಬರತಾರ.
ಅವಶ್ಯ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಹುದು !”

ರತ್ನಾಕರನ ಮಾತು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸರಿಯೆನಿಸಿತು. ಗೋಪಾಲರಾಯರು
ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಔತಣಕೊಟ್ಟು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟರು. ಎಲ್ಲರೂ
ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನಿಳಿದು ತಲೆಬಾಗಿಲವರೆಗೆ ಕಳುಹಲು ಹೋದರು. ವೇಣುಕ, ಬರು
ವಾಗ ಜೊತೆಗೆ ಬರದಿದ್ದರೂ, ಹೋಗುವಾಗ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಜೊತೆ-

ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಹೊರಟರು. ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದ ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ವೇಣಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣು ರಳಿಸಿ ನೋಡಿಯೆ ನೋಡಿದರು. ಹೋಗುವಾಗ ಅವರ ತುಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ತೃಪ್ತಿಯ ಮೆಲುನೆಗೆ ಆಟವಾಡುತ್ತಲಿದ್ದಿತು.

* * * * *

ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣ, ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಮರೆಗೊಂಡ ಕುತೂಹಲ ಮತ್ತೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿತು. ಆಗ ಕೇಳಿದ :

“ ಆಗಳೇ ನೀನು ಅಂದೆಯಲ್ಲ ರಂಗಣ್ಣಾ ! ‘ ನಿನ್ನ ಈ ಹೆಂಬಲಕ್ಕೂ ಏನೇನೋ ದುರರ್ಥ ಹಚ್ಚುವ ಜನರೂ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗೆ ಇದ್ದಾರೆ....’ ಅಂತ ! ಆ ವಿಷಯ ಏನದು ? ”

“ ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲ ! ನೀನು ಮುದ್ದಾಪುರದಿಂದ ಹೊರಟು ಬಂದ ದಿನ, ಸಂಜೆಯ ಟಿಪಾಲಿಗೆ ನನಗೊಂದು ಪತ್ರ ಬಂದಿತ್ತು. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ಪತ್ರ !.... ದುಷ್ಟಜನರು ! ”

ಕೆಣಕಿದ ಮನದವನಾಗಿ ರತ್ನಾಕರ ಕೇಳಿದ :

“ ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ಪತ್ರವೆ ? ಏನು ಬರೆದದ ಅದರೊಳಗೆ ? ”

“ ಏನೇನೋ ಬರೆದದ ಬಿಡು, ಅದನ್ನ ತಗೊಂಡು ಏನು ಮಾಡೋದು ? ಆದರೆ, ಆ ಕಾಗದ ನನ್ನ ಮನಸಿನ ಮ್ಯಾಲ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮ ಮಾಡದೇ ಏನೂ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರೂದನ್ನ ನಿಲ್ಲಿಸಿಯೇ ಬಿಡಬೇಕಂತಲೂ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದ್ದೆ. ಆದರೆ, ಸತ್ಯ ಏನದ ಅಂಬೂದನ್ನ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಾದರೂ ಬಿಡೋಣಾಂತ, ಹೊರಟುಬಂದೆ. ನಾ ಬಂದದ್ದು ಒಳ್ಳೆಯದಾಯ್ತು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಆ ಪತ್ರ ನನ್ನ ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಾ ಎಲ್ಲಾ ದೂರಮಾಡಿ ಬಿಡತೀತ್ತೋ ಏನೋ ! ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಈಗ ಸಹಿತ ನನ್ನ ಮೈ-ಮನಸು ಜುಂ ಅಂತದ ನೋಡು ! ”

“ ಅಂಥಾದು ಏನು ಬರೆದದಪಾ ಆ ಪತ್ರದೊಳಗೆ ? ಎಲ್ಲಿ ಅದ ಅದು ? ”

“ ಈಗ ಅದನ್ನ ತಗೊಂಡು ಏನು ಮಾಡತೀ ಬಿಡು ! ಸುಮ್ಮನನ ಮನಸಿಗೆ ಸಂತಾಪ ಮಾತ್ರ ಆದೀತು ! ಅನಂತರಾಯರು ನನ್ನ ಮನಸಿನ ಕೊಳೆ ಎಲ್ಲಾ ತೊಳೆದುಬಿಟ್ಟರು ! ”

“ಆ ಪತ್ರಾ ನಾನು ನೋಡಲೇ ಬೇಕು ! ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸ್ವಭಾವದ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡೂದೊಂದು ನನಗ ಚಟ-ಅಂಬೂದು ನಿನಗ ಗೊತ್ತೂ ಅದ. ಆ ಪತ್ರ ಎಲ್ಲಿ ಅದ ? ತಾ ಇಲ್ಲಿ, ನೋಡತೀನಿ ಒಮ್ಮೆ !”

“ ಅದನ್ನೇನು ಮಾಡತೀ ಬಿಡೋ, ಕೆಲಸ ಮುಗಿದುಹೋಗೇದ ಅದರದು !”

“ ಆಹುನಲ್ಲೋ ? ಅದರ ಕೆಲಸ ಮುಗಿದಿದ್ದರ ತೀರಿ ಹೋಯ್ತು; ನನಗ ಅದರಿಂದ ಸಂತಾಪ ಆಗುವ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ ! ಆದರ, ಆ ಪತ್ರಾ ನೋಡುವುದರಿಂದ, ನನ್ನ ಜೀವನಕ್ಕೊಂದು ಹೊಸಾ ಪಾಠ ಏನಾದರೂ ಸಿಗತ್ತಿದ್ದರ ನೋಡೋಣ !”

ರಂಗಣ್ಣ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ. ಕೈ ಚೀಲದೊಳಗಿಂದ ಪತ್ರವೊಂದನ್ನು ತೆಗೆದು ರತ್ನಾಕರನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ. ರತ್ನಾಕರ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಓದಲುತೊಡಗಿದ :

“ ಶ್ರೀ ಮುದ್ದಾಪುರದ ರಂಗರಾಯರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.
ರಾಯರೇ !

ಎಚ್ಚರ ! ರತ್ನಾಕರ ನಿಮ್ಮನ್ನು ತನ್ನ ವೋಸದ ಬಲಿಯೊಳಗ ಕೆಡನಲಿಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ಕಡಿಗೆ ಬಂದಾನ. ಆದರ, ಸಾತ್ವಿಕ ಸ್ವಭಾವದ ಹಳ್ಳಿಗೂದ ನಿಮಗ, ವೊಡಲೂ ಎಚ್ಚರಿಕೇ ಕೊಡಬೇಕಂತ, ಈ ಪತ್ರ ಬರೆದು ಕಳಿಸೀನಿ.

ರತ್ನಾಕರ ನಿಮಗೊಂದು ಹುಡುಗಿನ್ನು ಗಂಟುಡಾಕಿ, ನಿಮಗ ಮದಿವೀ ಮಾಡಬೇಕಂತ ಬಂದಾನ ! ಆದರ, ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಚರಿತ್ರ, ನಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣ ದೊಳಗೆಲ್ಲಾ ಜಾಹೀರಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ. ಮಹಾ ಬದ್‌ಚಾಲೀ ಹೆಣ್ಣು ! ಅನೇಕ ಗಂಡಸರ ಸಂಬಂಧ ಬಂದು, ಹಡೆದಿದ್ದರೆ ಈಗ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿಯೂ ಆಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಬಸರು ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಾದೊಳಗ ಕೊನಿಗುಂಡುವು. ಆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಇಂಫಾ ಖ್ಯಾತಿಯ ಮೂಲಕವೇ, ಯಾರೂ ಅದನ್ನು ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮ ಗೆಳೆಯ ರತ್ನಾಕರನಿಗೂ ಆ ಹುಡುಗಿಗೂ ವೊದಲಿಂದನೂ ಸಂಬಂಧ. ಈಗ ಆ ಹುಡುಗಿನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬ್ಯಾರೀ ಶ್ರೀಮಂತರೊಂದು ಹುಡುಗಿಯ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ್ದರಿಂದ, ಈ ಹುಡುಗಿ ಆತನ ದುಶ್ಚರಿತ್ರ ಎಲ್ಲಾ ಹೇಳಿ, ಜನರೊಳಗ ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಗುರೀ

ಮಾಡ್ಯಾಳಂತ ಹೆದರಿ, ಒಳ್ಳೇ ಮನಿತನಾ ನೋಡಿ ನಿನ್ನ ಮದುವೀ ಮಾಡಿ-
ಕೊಡತೀನಂತ ಆಕಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವನಾ ಕೊಟ್ಟಾನ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಿಮ್ಮ
ಹತ್ತರ ಓಡಿಬಂದಾನ. ರತ್ನಾಕರ ನಿಮ್ಮ ಗೆಳೆಯ-ದೊಡ್ಡ ದೇಶಸೇವಕ-
ಅಂಬುವ ಹುಚ್ಚಿನಿಂದ, ನೀವು ಆತನ ಸವಿಮಾತಿನ ಬಲೆಯೊಳಗೆ ಬಿದ್ದು-
ಗಿದ್ದೀರಿ ! ಜೋಕೆ ! ಎಚ್ಚರ !!

ನಿಮ್ಮ
ನಿಜವಾದ ಹಿತಚಿಂತಕ

ರತ್ನಾಕರ ಪತ್ರವನ್ನೋದಿ ಮುಗಿಸಿದ. ಕರುಳಿಗೆ ಸಾವಿರಾರು ಚೇಳು-
ಗಳು ಕಡಿದಂತಹ ಸಂಕಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ತೊಡಗಿದ. ಬಾಯಿಂದ
ಮಾತುಗಳನ್ನೇನೂ ಆಡದೆ, ಮಂಕುನಡೆದವರಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ.
ಮುಖವು ಕಂದಿ-ಕಂದಿ ಹೋಗಿದ್ದಿತು. ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕಂಬನಿ ಹೊರಬೀಳ-
ಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದುವು. ರಂಗಣ್ಣ ತನ್ನ ಸಹಜಸ್ವರದಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿದ :

“ ಓದಿದೆಯಾ ರತ್ನಾಕರ ಪತ್ರವನ್ನು ? ದುಷ್ಟ ಜನರು ! ಎಂತೆಂತಹ
ರಾಕ್ಷಸರು ಇರುತ್ತಾರೆ ನೋಡು ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ ದಿಗ್ಗನೆ ಎದ್ದು ಬಂದು, ರಂಗಣ್ಣನ
ತೊಡೆಯಮೇಲೆ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು-ಮುಖ ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿ-ಚೈಲಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡ;
ಬಿಕ್ಕಿ-ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳಲು ತೊಡಗಿದ. ರಂಗಣ್ಣ ಆತನ ಮೈಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತ
ನುಡಿದ :

“ ಇದೇನು ರತ್ನಾಕರ ? ಇದೇನು ನಿನ್ನ ರೀತಿ ? ಅದಕ್ಕೇ ನಾನು ಆ
ಪತ್ರವನ್ನು ನಿನಗೆ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಿದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು
ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆಯಲೇ ಬಾರದಂತ ಮಾಡಿದೆ. ಆದರೂ ಮನಸ್ಸು ನಿಲ್ಲದೆ
ತಪ್ಪನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಅಳುತ್ತಾಳುತ್ತಲೇ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ ನಾನು ಸಂತಾಪದಿಂದ ಅಳುತ್ತಿಲ್ಲ ರಂಗಣ್ಣಾ !... ಸಂತೋಷದಿಂದ
ಅಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.... ಈ ಪತ್ರದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೀನು ನಂಬಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಏನಾಗು-
ತ್ತಿತ್ತು ?... ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ.... ಇಷ್ಟೇ ಆಯ್ಕೆ;
ರತ್ನಾಕರ.... ಅವನು ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ದುಷ್ಟಪಶುವಾಗಿ ತೋರಿ, ರಂಗಣ್ಣನ

ಸಹೃದಯದಿಂದ ದೂರ ಸಿಡಿದು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ.....ಆದರೆ.....ಆದರೆ, ಪರಿಣಾಮ ಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲ !....ರಂಗಣ್ಣನ ಮಾನವತೆ ಹಾಗಾಗಗೊಡಲಿಲ್ಲ!.... ರತ್ನಾಕರ ರಂಗಣ್ಣನವನಾಗಿಯೇ ಉಳಿದ....ಇದು ನನಗೆ ಸಂತೋಷದ ವಿಷಯ....ಸಮಾಧಾನದ ಸುಗತಿ !”

ರತ್ನಾಕರನು ಅಳುವಿನೊಂದಿಗೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣನ ಹೃದಯವೂ ತುಂಬಿಬಂದಿತು. ಕಂಪಿಸುವ ಕಂಠದಿಂದ ಹೇಳಿದ :

“ ರಂಗಣ್ಣನೂ ಇನ್ನೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯ ರತ್ನಾಕರ !....ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು !....ನಿನ್ನನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸಿದೆ ಇರುವಷ್ಟು ಇನ್ನೂ ನನ್ನ ಹೃದಯ ವಿಶಾಲವಾಗಿಲ್ಲ !....ತಪ್ಪು ಭಾವಿಸಿದೆ....ದೇವರು ದೊಡ್ಡವ.... ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದ....ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ರತ್ನಾಕರ ನನ್ನಿಂದ ದೂರ....ದೂರವಾಗುತ್ತಿದ್ದ.... ಅನಂತರಾಯರು ದೇವದೂತರಾಗಿ ದೊರೆತು, ಅನಾಹುತವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿದರು.... ನಾನಿನ್ನೂ ಮನುಷ್ಯ ರತ್ನಾಕರ !....ನನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು !”

ಈ ಭಾವನೆಯ ಹಿಡಿತದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಡಬೇಕಾದರೆ, ಇಬ್ಬರಿಗೂ ತುಂಬ ಸಮಯಬೇಕಾಯಿತು. ಹೇಗೋ ಏನೋ ಸಮಾಧಾನ ತಂದುಕೊಂಡು, ಇಬ್ಬರೂ ತಂತಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡರು. ರಾತ್ರಿಯ ಎರಡು ಗಂಟೆ ಕಳೆದರೂ, ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಬಿಸಿಯುಸಿರು, ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ ಕೇಳುತ್ತಲೆ ಇದ್ದರು. ಯಾಗೆ ಮೊದಲು ನಿಡ್ಡೆ ಹತ್ತಿ- ತೆಂಬುದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ.

೩೧ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಮರುದಿನ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮತ್ತೆ ಬಂದು, ಎಲ್ಲಾಗೂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಬರಲು ಔತಣಕೊಟ್ಟರು. ರತ್ನಾಕರನು ಬರಲು ಶಕ್ಯವಾಗದುದರ ಸಮಂಜಸತೆಯು ತಿಳಿದರೂ, ಆತ ಬಾರದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷಾದಪಟ್ಟುಕೊಂಡರು. ವೇಣುಕೃ ಬಂದು ತುಂಗಮ್ಮನಿಗೂ ಕುಮುದೆಗೂ ಕುಕ್ಕುಕುಮಹಚ್ಚಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಮಂತ್ರಣಕೊಟ್ಟರು. ಅಂದಿನ ಅವರ ಉಲ್ಲಾಸದ ಓಡಾಟ, ನಗೆ ತುಂಬಿದ ಮುಖ ಇವುಗಳನ್ನು

ನೋಡಿದವರಿಗೆ 'ಇವರು ವೇಣಕೃ ಅಹುದೆ?' ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಬದಲಾವಣೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು. ತುಂಗಮ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಅವರು ಹೇಳಿದರು :

“ ರತ್ನಾಕರರಾಯರಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯ ಆಗೂದಿಲ್ಲಂತ. ಇನ್ನೇನು ಮಾಡೂದು ? ಇಲ್ಲಿಗೇ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದ ಬಡಿಸಿ ಕಳಿಸಿದರ ಆಯ್ತು !”

ಕುಮುದಾ ನಗುತ್ತ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಇಂದ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣನ ಪೂಜೆಯೂ ಅದೂ ಏನು ಅಬಚೀ ಹಾಂಗಾದರ? ಚಿಲೋ ಅದ! ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಎರಡು ಹಣ್ಣು ಕೆಡವಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೆಂಚಿಕೇ. ತಗದೀರಿ ಕಾಣಿಸತೂದ. ಅತ್ತ ದೇವರೂ ಪ್ರೀತನಾಗಬೇಕು; ಇತ್ತ ಅಳಿಯದೇವರೂ ಪ್ರೀತರಾಗಬೇಕು !”

ವೇಣಕೃ ಅರಳಿದ ಹೃದಯದಿಂದ ನುಡಿದರು :

“ ಏನು ನಗಿಚಾಟಿಕೇ ಮಾಡತೀ ಮಾಡಿ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳವ್ವಾ ನೀನು ! ಪ್ರೀತಿಯ ಜನರ ನಗಿಚಾಟಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಇಂಥಾ ಮಂಗಲದ ಸಂದರ್ಭ ಭಣಭಣ ಅನಿಸತಾನ! ಈಗ ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡಿಕೋತೂ ನಿಲ್ಲಿಲಿಕ್ಕೆ ನನಗ ಪುರಸೊತ್ತಿಗೆರೇ ಎಲ್ಲಿ ಅದ ? ಮಿಕ್ಕವರು ಹತ್ತುಗಂಟಿಗೆ ಬರವೊಲ್ಲರಾಕ; ನೀನು ಮಾತ್ರ ಕುಮುದಾ, ಬ್ಯಾಗನೂ ನಿನ್ನ ಶೃಂಗಾರಾ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುಬಿಡು !”

ಎಂದು ಹೇಳಿ ವೇಣಕೃ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟರು, ಅವರು ಹೋಗುವ ವರೆಗೂ ತುಂಗಮ್ಮ ಅವರನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದು, ಹೊರಟುಹೋದಮೇಲೆ ನುಡಿಬರು :

“ ಅಂತೂ ವೇಣಕೃನ ದೈವಕ್ಕೆ ಕರುಣಾ ಬಂದ್ಲಾಂಗ ಆಯ್ತು. ಪಾಪ, ಕಾವೇರಿಗೆ ಎಂಥಾ ವರಾ ಗಂಟುಬೀಳತೂದೋ-ಅಂತ ! ಅನಿಸಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಹುಡುಗೀ ನಸಿಬ ಒಳ್ಳೇದು. ಇಷ್ಟು ದಿನಾ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟಿರೂ ಚಿಂತಿಯಿಲ್ಲ. ಬಂಗಾರದಂಥಾ ಗಂಡನ ಕೈ ಹಿಡೀತಾಳ !”

“ ಇಂಥಾ ಮನಿತನ ಹುಡುಕಬೇಕಾದರ, ಗೋಪಾಲರಾಯರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ಆಗತಿತ್ತು ಹೇಳು ಅವ್ವಾ ! ಮತ್ತೆ ಅವರು ಕಚೇರಿಯೊಳಗಿನ ಕಾರಕೂನರನ್ನೂ ಹುಡುಕತೂ ಕೂಡತಿದ್ದರು. ನಾ ನಿಜಾ ಹೇಳತೀನಿ ನೋಡು

ಅವ್ವಾ, ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೆಣ್ಣು ಎಂಥಾ ಗಂಡಿನ್ನ ಒಯಸತನ-
ದಂಬೂದು, ಹೆಣ್ಣಿನ ತಾಯಿ. ತಂದಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಾದಿಲ್ಲ. ಬರೇ ಅವರು
ಹೊಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆ ವಿಚಾರ ಒಂದನ ನೋಡತಾರ. ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು
ಇದ್ದರ ಆಯ್ತು; ಎಂಥಾ ಕೋತಿಯಂಥಾ ಗಂಡಿಗೂ ಕನ್ಯಾ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ
ಸಿದ್ಧರಾಗತಾರ !”

ತುಂಗಮ್ಮ ಬೆರಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು :

“ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೇನು ನೋಡಬೇಕಂತೀ ಕುಮುದಾ
ನೀನು ? ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗೂ ತಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಉಟ್ಟು
ತೊಟ್ಟು ಉಂಡು ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಸುಖದಿಂದ ಬದುಕಬೇಕಂತ ಅಪೇಕ್ಷಾ
ಇರತನದ !”

“ ಬರೇ ಉಟ್ಟು ತೊಟ್ಟು ಉಂಡು ಬದುಕಿದರ, ಹೆಣ್ಣಿನ ಮನೋರಥ
ಎಲ್ಲಾ ಪೂರ್ತಿ ಆದ್ದಾಂಗ ಅಂತೀ ಏನು ಅವ್ವಾ ನೀನು ? ವನವಾಸದೊಳಗಿ-
ದ್ದಾಗ ಸೀತಾ, ದ್ರೌಪದಿ, ದಮಯಂತಿ-ಇವರೆಲ್ಲಾ ಏನು ಉಟ್ಟಿರಬಹುದು,
ಏನು ತೊಟ್ಟಿರಬಹುದು, ಏನು ಉಂಡಿರಬಹುದು ? ನೀ ದಿನಾ ಪುರಾಣಕ್ಕೆ
ಹೋಗಿ ಕೇಳಿ ಬರತೀರತಿಯಲಾ, ಆ ಋಷಿಪತ್ನಿಯರು-ಅರುಂಧತಿ, ಅನಸೂಯಾ
ಲೋಪಾಮುದ್ರಾ ಇವರಿಗೆಲ್ಲಾ, ಅವರ ಗಂಡಂದಿರು ಮತ್ತು-ರತ್ನದ ಒಡವಿ,
ಜರದ ಪೀತಾಂಬರ, ಸವಿಸವಿ ಪಕ್ಷಾನ್ನ ಒದಗಿಸತಿದ್ದರಂತೀ ಏನು ?
ಉಡಲಿಕ್ಕೆ ನಾರಿಫ ಬಟ್ಟೆ; ಸಿಕ್ಕದಿನ ಸಿಕ್ಕಂಥಾ ಊಟ; ಹೀಂಗ ಬದುಕಿಕೊಂಡೇ
ಅವರೂ ದೊಡ್ಡ ವರನಿಸಿಕೊಂಡರು; ಅವರ ಗಂಡಂದಿರೂ ದೊಡ್ಡವರಾಗಲಿಕ್ಕೆ
ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು !”

“ ನೀನು ಮಾತಂದರ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೊರತನ ನೋಡು ಕುಮುದಾ !
ಈಗ ಕಲಿತು ಬಿ. ಎ., ಎಂ. ಎ. ಪಾಸಾದ ಹೆಣ್ಣು ಗಳು ಸಹಿತ, ಕಲೆಕೈರನ್ನನ
ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು-ಮಾನುಲೇದಾರನ್ನ ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ
ಬೇಕು-ಪ್ರೋಫೆಸರನ್ನ ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು-ಮುನಸೂಫನ
ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು-ಅಂತ ಅಪೇಕ್ಷಾ ಮಾಡತೀರತಾರ ಗೊತ್ತದ
ಇಲ್ಲೇ ? ಅವರೆಲ್ಲಾರೂ ಹುಚ್ಚರೇನು ಹಾಂಗಾದರ ? ಜಗತ್ತಿನೊಳಗ
ಬದುಕೊಂದು ಯಾತಕ್ಕವ್ವಾ, ಸುಖ-ಸಮಾಧಾನ ಅನುಭವಿಸಲಿಕ್ಕೆ !”

“ ಹೌದು, ಸುಖ-ಸಮಾಧಾನ ಅನುಭವಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನೀಜ ! ಆದರ ಅದು ಯಾರಿಗೂ ಸುಲಭರೀತಿಯಿಂದ ಸಿಗೂದಿಲ್ಲಂಬೂದೂ ಅಷ್ಟೇ ನೀಜ ! ಕಲೆಕ್ಟರನ ಹೆಂಡತಿ, ಜಜ್ಜನ ಹೆಂಡತಿ, ಪ್ರೌಫೇಸರನ ಹೆಂಡತಿ—ಇವರೆಲ್ಲಾ ರೂ ವೈಭವದ ಉಡಿಗಿ-ತೊಡಿಗಿಗಳಿಂದ, ತಮ್ಮ ಅಸುಖ-ಅಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿ-ಕೊಳ್ಳತಾರ ಮಾತ್ರ ಖರೆ! ಕಾವೇರಿಯನ್ನು ಮದಿವೀ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧ-ರಾಗಿರುವ ಈ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಅನ್ನ-ವಸ್ತ್ರದ ಅನುಕೂಲತಾ ಅದ—ಇದೇನೋ ಒಳ್ಳೇ ಸಂಗತೀನಸ ! ಆದರ ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಿಾರಿಸುವಂಥಾ ಹೃದಯ ಸಂಸ್ಕಾರದ ದೊಡ್ಡ ಸಂಪತ್ತು ರಂಗಣ್ಣನಿಗದ. ಇದೊಂದು ಕಾವೇರಿಯ ಭಾಗ್ಯವೇ ಸರಿ ! ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗ, ಮದುವಿಯಾಗುವ ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡುಗಳಿಗೆ ಈ ಸಂಪತ್ತೊಂದು ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರ, ಇನ್ನುಳಿದ ಯಾವ ಬಡತನ ಅವರನ್ನು ಏನು ಮಾಡತಾವ ? ”

ತುಂಗಮ್ಮನಿಗೆ ಕುಮುದೆಯ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಪೂರ್ಣವಾಯಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ? ಅತ್ಯುಪ್ಪಭಾವದವರಾಗಿಯೇ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಹೇಳಿದರು :

“ ಆಯ್ತು, ಕಾವೇರಿ ಒಂದು ದಾರಿಗೆ ಹತ್ತಿದ್ದಾಂಗ ಆಯ್ತು. ಆಕೇ ಗಿಳತಿ ನೀನು ! ನಿನ್ನ ದೈವಕ್ಕೆ ಎಂತೆಂಥಾ ಗಂಡ ಸಿಗತಾನೋ ಏನೋ ! ”

ಕುಮುದೆಯ ಮುಖ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಂಪೇರಿತು; ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಆಕೆ ಮಾತನಾಡದೆ ನಿಂತಳು. ಆ ವೇಲೆ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಅಲ್ಲಸ ಅನ್ವಾ, ರತ್ನಾಕರರಾಯರು ಊಟಕ್ಕೆ ಬರೂದಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಮಾಡಿ ಹಾಕಬೇಕಾಗತುಸದಲ್ಲ ? ”

ಅಣಕದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಗಮ್ಮ ಹೇಳಿದರು :

“ ಹುಂ, ನೀ ಒಬ್ಬಾಕೇ ನೊಡು ಅವರ ಕಾಳಜೀ ಮಾಡುವಾಕೆ ! ನಮಗೇನು ಅದರ ಚಿಂತಿ ಇಲ್ಲಂತ ತಿಳಿದಿದಿ ಏನು ? ವೇಣುಕ್ಯ ಹೇಳ್ಯಾಳ, ಬಡಿಸಿ ಕಳಸೂಣಂತ; ಆದರ ಅದರ ಹಾದೀ ಯಾಕ ನೋಡಿಕೋತುಸ ಕೂಡ ಬೇಕವರು ? ನಾ ವೈತೊಳಕೊಂಡು, ಅಡಿಗೀ ಮಾಡಿ ಅವರಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕೇ ಆ ಕಡೆ ಬರತೀನಿ. ನೀನು ಬ್ಯಾಗನೇಮೈತೊಳಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಡು ! ”

ಕುಮುದಾ ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳಿಗಾಗಿ ತನ್ನ ಕಿರುಮನೆ ಯೊಳಗೆ ಹೋದಳು. ತುಂಗಮ್ಮ ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋದರು. ಅಗ್ಗ ತುಂಗಮ್ಮನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಚಾರ ಇದು :

“ನಮ್ಮ ಕುಮುದಾ ಇನ್ನೂ ಹುಚ್ಚುಹುಡುಗಿ! ಲೋಕದ ಅನುಭವ ಇಲ್ಲದೆ ಏನೇನೋ ಮಾತಾಡತಾಳ! ದೇವರು ಈಕೆಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಿತನ ಕೂಡಿಸಿಕೊಡಬೇಕು. ನಮ್ಮಪ್ಪಾ, ಸತ್ಯನಾರಾಯಣಾ! ವೇಣುಕೃ ಒಂದೇ ಒಂದು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಿದರೆ, ನಾನು ಐದು ಸಾರೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸತೀನಿ!”

ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲರಿವಾಗಲೇ ದೇವರ ಕೋಣೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಗೋಡೆಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತ ಹಲ್ಲಿಯೊಂದು ‘ಲೊಟಾ ಲೊಟಾ ಲೋಟಾ’ ಎಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಯೆ ಲೊಟಲೊಟಿಸಿತು. ತುಂಗಮ್ಮ ‘ಕೃಷ್ಣ ಕೃಷ್ಣ ಕೃಷ್ಣ’ ಎಂದು ನುಡಿದು, ಹಲ್ಲಿಯ ಧ್ವನಿ ಬರುವತ್ತಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದರು. ಒಳ್ಳೆಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಹಲ್ಲಿ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹವೆನಿಸಿತು. ದೇವರ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗಿ, ನಂದಾದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ, ಮಕ್ಕನ್ನು ಕಳೆದು, ಬತ್ತಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿ ಬೆಳಗಿಸಿದರು. ದೇವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಮತ್ತೆ ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿ ಮನೆವಾರ್ತೆಗೆ ತೊಡಗಿದರು.

* * *

ಎಲ್ಲರೂ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ತಲೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೊರಚಲಕ ಹಾಕಿ ಕೀಲಿಯನ್ನೂ ಜಡಿಯಲಾಗಿದೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರನು ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ. ಊಟ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೆಳಗಿನ ಪಡಸಾಲೆಯ ಆರಾಮ ಕುರ್ಚಿಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ. ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾದೆನೆಂಬ ಸಮಾಧಾನ ಆತನ ಮೈ-ಮನಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತಲೂ ಸಹಜದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಎದುರುಗೋಡೆಯ ಮೊಳೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ತೂಗುಬಿಟ್ಟ ಛಾಯಾಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿದ. ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ಅದರ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ನಿಟ್ಟಿಸಿದ. ಕುಮುದೆಯ ಛಾಯಾಚಿತ್ರವದು. ನಗರದಲ್ಲಿಯ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನಿಸಿದ ‘ಹಂಸ ಸ್ಫೂಡಿಯೋ’ದಲ್ಲಿ ತೆಗೆಸಿದ ಛಾಯಾಚಿತ್ರ. ಹೊಸತಾಗಿಯೆ ತೆಗೆಯಿಸಿದ್ದಾಗಿರಬಹುದು.

ಏಕೆಂದರೆ, ಕುಮುದಿಯ ನವತಾರುಣ್ಯದ ಅಂಗಾಂಗದ ವಿಕಾಸವೆಲ್ಲ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ನಿಂತಿದ್ದಿತು.

ಛಾಯಾಚಿತ್ರಕಾರನ ಕಲಾತ್ಮಕದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಶಂಸನೀಯವಾದುದು. ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಉಚಿತವಾದ ಬನಸಿರಿಯ ಬೆಡಗಿನ ತೆರೆ. ಮುಂದೆ ಕುಮುದಾ ತನ್ನ ನಿತ್ಯದ ವೇಷ-ಭೂಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಮುಗುಳುನಗೆ ನಸುವೆ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸಿದೆ. ಕಣ್ಣು ನಸುವೆ ಓರೆಯಾಗಿ ಏನನ್ನೋ ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತಿವೆ. ಹಣೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದ ಮುಂಗುರುಳು ಮುಖದ ಚೆಲುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಲಿವೆ. ತಾರಕಾಮಾಲೆಯೊಂದು ಕೊರಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದೆ. ಬಲಗೈ, ಹತ್ತಿರದ ಕುರ್ಚಿಯ ಹಿಂಬದಿಯ ಆಧಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಎಡಗೈ ಕರವಸ್ತ್ರವೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇಳಬ್ಬಿದ್ದಿದೆ. ತಿಳುವಾದ ಪತ್ತಲವನ್ನೇ ಉಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಛಾಯಾಚಿತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ನೆರಳು-ಬೆಳಕಿನ ಚಾತುರ್ಯ, ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೂ ಜೀವ ತುಂಬಿಬಿಟ್ಟಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿತು. ರತ್ನಾಕರ ಎಡೆಬಿಡದೆ ನೋಟವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ. ಕಳೆಯನ್ನು ಸೂಸುವ ನಗೆಗಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ; ಕಿರುನಗೆಯನ್ನು ಹರಿಸುವ ತುಟಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ. ಮುದ್ದಾದ ಗದ್ದವನ್ನು ನೋಡಿದ. ಹಾಗೆಯೇ ನೋಟಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿ, ಪುಷ್ಪವಾದ ಎದೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ. ಕುಸುರಂಚಿನ ಅರೆದೋಳಿನ ಕುಪ್ಪಸದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ ದುಂಡುದೋಳುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ. ಕಟಿಸ್ರದೇಶದತ್ತ ಕಣ್ಣು ಹಾಕಿದ. ನಿಂತ ಭಂಗಿಯನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿದ. ಆಗ ರತ್ನಾಕರನ ಎದೆ ದಡದಡಿಸುತ್ತಲಿತ್ತು; ಮೈ ಜುಮ್ಮುದಟ್ಟುತ್ತಲಿತ್ತು. ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕರವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿದ; ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೈಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಕಾಫಿಯನ್ನು ಒರಸಿ ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಕುಮುದಾ ಕೊಟ್ಟ ಕರವಸ್ತ್ರದ ನೆನಪಾಯಿತು. ಒಮ್ಮಿದೊಮ್ಮೆಲೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನೇರಿ, ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದ. ಗೂಟಕ್ಕೆ ತಗುಲಿಸಿದ ಜೋಳಿಗೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದರೊಳಗೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಮಡಿಸಿ ಇಟ್ಟ ಕರವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದ. ಅದನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಬಳಿಯ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಸಿ ಅದನ್ನೇ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ. ಮನದಲ್ಲಿದ್ದ ಏನೇನೋ ಯೋಚನೆಗಳು :

“ಇದನ್ನು ಕುಮುದಾಗ ನಾನು ಆಗಲೆ ಮರಳಿಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕೊಳೆ ಆದದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಚ್ಛ ಮಾಡಿಸಿ ಕಳಿಸಿದರಾಯಿತೆಂಬ ವಿಚಾರದಿಂದ ಆಗ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಒಗೆದು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಬಂದಿತು. ಕಳುಹಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನ ಒಂದು ಪದರು ಹೇಳಿದರೆ, ಕಳುಹಲಾಗದೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಪದರು ಕೂಗಿ, ತನ್ನ ಮಾತಿನಂತೆಯೇ ನಡೆಯಲು ಹಚ್ಚಿತು. ಮನಸ್ಸಿನ ಧರ್ಮ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದದ್ದು ! ಕುಮುದಾನಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯವಿರಬಹುದು ! ಈ ಕರವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಯಾವ ಸೌಂದರ್ಯವಿದೆ ? ಬೆಲೆಕೊಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸೌಂದರವಾದ ಕರವಸ್ತ್ರ ದೊರೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಇದನ್ನೇ ಏಕೆ ಬಯಸಿತೇನೋ !....

....ಏಕೆ ಬಯಸಿತೆಂಬುದೇನು ? ಮನಸ್ಸಿನ ಗುಣಧರ್ಮವೆಲ್ಲ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿದೆ ? ಜಾಗೃತ ಮನಸ್ಸು ಎಷ್ಟೇ ಸಂಯಮದ ಸೋಗು ಹಾಕಿದರೂ, ಸುಸ್ತುಮನಸ್ಸಿನ ಬಯಕೆ ಏನೇನಿರುತ್ತವೆಯೋ ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು ? ಮದುವೆಯ ವಿಚಾರ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೆದುರು ಕುಮುದೆಯ ಮೂರ್ತಿಯೇಕೆ ಸುಳಿಯುತ್ತಿರಬೇಕು ? ಕುಮುದಾ ನನ್ನವಳಾದರೆ ! ನನಗೆ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಈಗ ಎಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ ? ಎಷ್ಟು ದಿನ ಹೀಗೇ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು ನನಗೆ ? ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪೋಲೀಸ್ ಯಂತ್ರ, ಕೋಟಿ ಕೋಟಿ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ನಾನು ಅದರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳಲೇಬೇಕು. ಪೋಲೀಸರ ವಶನಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋದರೆ, ತಿರುಗಿ ಬರುವ ದಿನ ಎಂದು ಒದಗುವುದೋ ಏನೋ !— ನಾನು ತಿರುಗಿ ಬರುವ ದಿನಕ್ಕೆ, ಕುಮುದಾ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿಯೂ ಆಗಿರಬಹುದು....”

ನಿಡಿದಾದ ಉಸಿರೊಂದು ರತ್ನಾಕರನ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದಿತು. ಮತ್ತೆ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಬೆಂಬತ್ತಿದ :

“ಆದರೆ ಆಗಲಿ, ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿ ! ಕುಮುದೆಯಂಥ ಎಷ್ಟು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಮದುವೆ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಹೋಗಬಹುದು....ಎಂದಮೇಲೆ ಕುಮುದೆಯದು ಏಕೆ ಆಗಬಾರದು ? ಏಕೆ ಆಗಬಾರದು ? ಆಗಲೇಬೇಕು. ಆದರೆ...ಕುಮುದೆಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಗಂಡ ದೊರೆಯಬೇಕು....ಆಕೆಯ ಬದುಕು

ಒಳ್ಳೆಯ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕು....ಆಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿ-ಯಾಗಬೇಕು ! ಇದನ್ನು ನಾನು ಬರೀ ಹಾರಯಿಸಿದರೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದೇ ? ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸು ಏನಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿದ್ದೇನೆಯೇ ನಾನು ? ಆಕೆ ನನ್ನನ್ನೇ ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಾನೇನು ಮಾಡಬೇಕು ? ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ? ನಾನು ನನ್ನ ಈ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಪರಾಙ್ಮುಖನಾಗಬೇಕೆ ? ಪರಾಙ್ಮುಖನಾಗುವುದು ಕುಮುದೆಗೆ ಸರಿಯೆನಿಸಿತೆ ? ನನ್ನ ಯಾವ ಗುಣಕ್ಕಾಗಿ ಆಕೆ ನನ್ನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿರಬಹುದೋ, ಆ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನಲ್ಲವೇ ನಾನು ? ಇಂತಹ ಗುರಿಯಿಲ್ಲದ ಗುಣಹೀನನೊಂದಿಗೆ ಆಕೆ ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಬಾಳಬಹುದೆ ? ಛೇ ! ಎಂದಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಕಣ್ಣು ನನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಕಡೆಗಿರಬೇಕು ! ಇನ್ನೊಂದು ವಿಚಾರದ ಮೋಹಕ್ಕೆ ನಾನು ಬೀಳಲಾಗದು ! ತಪಸ್ವಿಗಳ ತಪಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಬರುವ ಸುರಸುಂದರಿಯರೆಂದರೆ, ಇಂತಹ ಮೋಹಗಳ ಪ್ರತೀಕಗಳೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಮೋಹವನ್ನು ಗೆದ್ದ ತಪಸ್ವಿಗಳೇ ಗುರಿಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದರು. ನಾನು ಕೂಡ ಗುರಿಯನ್ನು ಗಳಿಸುವ ತಪಸ್ವಿಯೇ ಆಗಬೇಕು....

....ಸರಿ ! ಇದು ನನ್ನ ನಿಶ್ಚಯ ! ಈ ಕರವಸ್ತ್ರ ಇನ್ನು ನನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇರಕೂಡದು. ಇದನ್ನು ಕುಮುದೆಗೆ ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸಿಬಿಡಬೇಕು....ಕುಮುದೆಗೆ ನಿಜವಾದ ಹೃದಯಸಂಸ್ಕಾರವಿದ್ದರೆ, ಅವಳೂ ತನ್ನ ಜೀವನದ ಗುರಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಾಳು. ಅದನ್ನು ಗಳಿಸಲು ಮುಂದುವರಿದಾಳು.....”

ಈ ವಿಚಾರದ ಗುಂಗಿನಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗಲೇ ಅಟ್ಟಿದ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು ಯಾರೋ ಏರಿಬರುವ ಸಪ್ಪುಳು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತು. ಆತನು ಎಚ್ಚತ್ತು ಕುಳಿತು ಬಾಗಿಲ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ; ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬಾ, ರಸಬಾಳೆಯ ಗೊನೆಯೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ನಿದಾನವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದ. ರತ್ನಾಕರ ಆತುರದಿಂದ ಎದ್ದು ಅವನನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಹೆಗಲು ಎರಡು ಗಂಟಿಯಾಗಿರಬಹುದು. ದತ್ತೋಬಾ ಗೊನೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಳಗಿರಿಸಿ, ದೂರದ ಕುರ್ಚಿಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಮುಖದ ಬೆವರನ್ನು ಒರಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ಊರಿಂದ ಬಂದವನೇ ಮೊದಲು ನಾನು ಈ ಮನಿಗೆ ಬಂದೆ; ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕೀಲಿ ಇತ್ತು. ಹಾಂಗಸ ತಿರಿಗಿ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನಿಗೆ ಹೋದೆ, ಯಾಕಂದರೆ, ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕೀಲಿ ಇತ್ತಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಎಲ್ಲಾರೂ ಅಲ್ಲೇ ಹೋಗಿ-ಬಹುದೂ ಅಂತ ನಾ ತಿಳಕೊಂಡೆ ಅಲ್ಲೆ ಹೋದ ಮ್ಯಾಲ ರಂಗಣ್ಣವರು ಹೇಳಿದರು : ‘ ಹೀಗಿನ ಮಾತು ಹೀಗ — ಆ ರಾಯರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ-’ ಅಂತ. ಅಲ್ಲಿ ಮನಿ ಸಣ್ಣದು. ಮನ್ಯಾಗ ಪೂಜೆ-ಪುರಸ್ಕಾರದ ಗದ್ದಲ. ಅದಕ್ಕೆ ರಂಗಣ್ಣವರಿಗೆ ‘ ಆ ಮ್ಯಾಲ ಬಂದು ಬೆಟ್ಟಿ ಆಗತೀನಿ’ ಅಂತ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಅವರು ನನ್ನ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಈ ಮನಿ ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯವರು ಇದ್ದಾರೆ ನೋಡಿ, ಅವರನ್ನು ಕರೆದು ಏನೋ ಹೇಳಿದರು. ಅವರು ಕೀಲಿಕೈ ತಂದು ರಂಗಣ್ಣವರ ಕೈಯಲಗೆ ಕೊಟ್ಟರು: ‘ ನೀ ಅಲ್ಲೇ ಹೋಗು. ಅವರು ಒಬ್ಬರೇ ಒಂಟಿಗರಾಗಿ ಕೂತಿರಬಹುದು ! ’ ಅಂತ ಅಂದರು. ‘ ಶಂಕರಣ್ಣ ಎರಡು ರಸಬಾಳೇ ಗೊನಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದೆ. ಒಂದು ಅಲ್ಲೇ ಪೂಜಾಕ್ರಂತ ಕೊಟ್ಟು, ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತೊಗೊಂಡು ಬಂದೆ ! ”

“ ಆಯ್ತು ನೀ ಬಂದದ್ದು ಒಳ್ಳೇದಸ ಆಯ್ತು. ನನಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಕೂತು ಜೇಸರು ಬಂದು ಹೋಗಿತ್ತು. ಇಂದು ಬಸ್ಸು ಲಗೂನಸ ಬಂದ್ಲಾಂಗ ಕಾಣತಸದ ! ”

“ ಹಾದ್ಯಾಗ ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ನಿಲ್ಲಿಸೇ ಇಲ್ಲರಿ ಬಸ್ಸು ! ರಂಗಣ್ಣವರು ನಿನ್ನೇ ನನಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಆದಷ್ಟು ಲಗೂನಸ ಬಂದುಬಿಡಂತ ! ನಾನು ರಂಗಣ್ಣವರ ಹೆಣತಿಸ್ತೆ ನೋಡೇ ಬಂದಿನಿರಿ. ಹುಡುಗಿ ಏನಿ, ಅಸರೂಪ ಹುಡುಗಿ ! ಕೊಲ್ಲಾಪುರದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆಗ್ಯಾಳ ನೋಡಿ ! ರಾಯರ, ನೀವಿದೊಂದು ಒಳ್ಳೇ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಿದಿರಿ ನೋಡಿ ! ಏನಾದರೆ ಏನು ? ರಂಗಣ್ಣವರ ಮನಿ ಹಾಳ ಹಾಳ ಅನಿಸತಿತ್ತು ! ಮನಿ ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಮುತ್ತೈದಿ ಮನ್ಯಾಗ ಇರಲಿಕ್ಕೇ ಜೇಕರಿ ! ”

“ ಆಯ್ತು ಬಿಡು, ಹುಡುಗಿ ನಿನ್ನ ಮನಸಿಗೆ ಬಂದಳಸ ದತ್ತೋಬಾ ? ”

“ ಬರದಸ ಏನಿ ! ಇಷ್ಟು ತಿಳಿದವರಂದರೂ ನಿಮ್ಮ ಮಂದಿ ಮದಿವಿ ವಿಚಾರಾ ಹೇಳಬ್ಯಾಡಿ ! ವರದಕ್ಷಿಣೆ—ವರೋಪಚಾರಾ—ಬೀಗಿತ್ತೀಸೀರಿ—ಕಳಸಗಿತ್ತೀ—ಇದಸ ಮಾತಿನ ಗದ್ದಲ ನಡೀತಸದಸ ಹೊರತು, ಹೆಣ್ಣಿಗೆ

ತಕ್ಕ ಗಂಡು, ಗಂಡಿಗೆ ತಕ್ಕ ಹೆಣ್ಣು ಅವನನೋ ಇಲ್ಲೋ ಅಂಬೂದರ ಕಡೆ ಕಣ್ಣಿನ ಹಾಕೂದಿಲ್ಲ. ಹೆಚ್ಚು ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಟ್ಟರ, ಎಂಥಾ ಕಾಳಮ್ಮನ ಮಾರಿ ಕನ್ಯಾ ಸುದ್ದಾ, ಸುಮ್ಮಗನ ಮೂಡಿಕೋತಾರ ನಿಮ್ಮ ಮಂದ್ಯಾಗ! ಜನಮಕ್ಕ ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಬೇಕೋ, ಏನು ಒಳ್ಳೇ ಹೇಣ್ಣಿ ಬೇಕೋ ಹೇಳಿ! ರಂಗಣ್ಣವರನ ಅನ್ರಿ-ನೀವು ಅನ್ರಿ-ಎಲ್ಲಾ ವೂತೂ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದವರು, ಆದಕ್ಕೂ ವರದಕ್ಷಿಣೆ-ವರೋಪಚಾರದ ಯಾವ ಆಶಾನೂ ಮಾಡದೆ, ಒಳ್ಳೇ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಡೇನನ ನೋಡಿದಿರಿ. ರೀಕ್ ಆತ ನೋಡಿ ಇದು! ನನ್ನ ಮನಸಿಗೆ ಬಂತು! ಪಾಪ, ಆ ಬಪವನ ಮಗಳಿಗೆ ಖರ್ಚು-ವೆಚ್ಚ ಇಲ್ಲದೆ ಒಳ್ಳೇ ಮನಿತನ ಸಿಕ್ಕಿತು; ರಂಗಣ್ಣವರಿಗೆ ಮನಸಿನ ತಕ್ಕ ಹೆಣ್ಣು ಸಿಕ್ಕಿತು! ಮದುವಿ ಅಂದರ ಹೀಂಗಾಗಬೇಕು ನೋಡಿ!”

ದತ್ತೋಬಾನ ಮದುವೆಯ ವಿಷಯಕವಾದ ಸಹಜಾಭಿಪ್ರಾಯ, ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ-ಆನಂದಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು. ಸಮಾಧಾನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆತ ಹೇಳಿದ :

“ ಆಯ್ತು, ಇನ್ನ ಮದುವಿ ಕೆಲಸ ಒಂದು ಸುಸೂತ್ರ ಮುಗಿದರ ತೀರಿ ಹೋಯ್ತು!”

“ ಬಾಳ ದಿನಾ ಬಿಡಬೇಕರೇ ಯಾಕ್ರಿ ಇನ್ನ? ಲೋನನ ಮದುವಿ-ಕಾರ್ಯ ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟರ ಆತು!”

“ ರಂಗಣ್ಣಂದೂ ಇದೇ ವಿಚಾರ ಅದ ದತ್ತೋಬಾ! ಮದುವಿ ನನ್ನ ಸಮಕ್ಷಮವೇ ಆಗಬೇಕಂತ ಆತನ ಇಚ್ಛಾ ಏನವಾ! ಆದರ, ನಾನು ಹೀಂಗೆ ಎಷ್ಟು ದಿನಾ ಅಂತ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಆದೀತು? ಅದಕ್ಕೂ ನಾಳೆ ಆಮಾಸಿ ಆದ ಮೂರುದಿನಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆ ಮದುವಿ ಮೂಹೂರ್ತ ಅದ—ಅದೇ ಮೂಹೂರ್ತಕ್ಕೂ ಮದುವಿಕಾರ್ಯ ಮುಗಿಸಿಬಿಡಬೇಕಂತ ನಮ್ಮ ಇಬ್ಬರದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಆದ. ಈ ಮಾತನ್ನ ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಬಹುದು. ಯಾಕಂದರ, ಅಸರಿಗೂ ಮಗಳ ಮದುವಿ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಆದಷ್ಟು ಬ್ಯಾಗನನ ಇಳಿಸಿ ಬಿಡಬೇಕಂತ ಆತುರ ಇದ್ದೇ ಇರತು. ಅವಾಯ್ತು ದತ್ತೋಬಾ, ಹೆನಾಲಾದಾರ ಹನುಮಂತವ್ವನದು ನಿನಗ ಗುರುತು ಅದ ತಲ್ಲನ? ಅವನ ಕೂಡಾ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತಾಡಲೇ ಬೇಕಾಗೇದ. ಆತನಿಗೆ

ನೀನೇ ಭಿಟ್ಟು ಆಗಿ, ಗುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ವಿಷಯ ಹೇಳಿ, ಇಂದ ರಾತ್ರಿ ಹತ್ತು ಗಂಟೆಯ ಸುಮಾರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರಕೊಂಡು ಬರಬೇಕು. ಇಂದೇನೂ ತಿರಿಗಿ ನೀನು ಹೋಗೂದಿಲ್ಲವಾ ?”

“ಇಲ್ಲರಿ ! ಇಂದ ನಾ ಇಲ್ಲೇ ಇರತೀನಿ. ನಾಳೆ ಮುಂಜಾನಿಯ ಸಾರಿಗಿ ನಂದು. ನೀವು ಹೇಳಿದ ಕೆಲಸಾ ನಾನು ಮಾಡತೀನಿ. ನೀವು ಕಾಳಜಿ ಬಿಡಿ ! ಪೋಲೀಸರದೊಂದು ಗೊಂದಲನನ ನಡದನದರಿ ! ಒಂದೇ ಒಂದು ಬಸ್ಸೇನೂ ಸುಮ್ಮನನ ಬಿಡೂದಿಲ್ಲ. ಇಳಿದ ಮಂದಿನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು, ತಪಾಸ್ ಮಾಡಿ ಬಿಡತಾರ ! ನೀವು ಪಾರಾಗಿ ಬಂದದ್ದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತೇ ಏನಿ !”

“ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾತೇ ಏನು ? ನೀನೇ ದೇವರಾಗಿ ನಿಂತು ಪಾರುಮಾಡಿಸಿದಿ. ಎಲ್ಲಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿ ತಂದೋ ಏನೋ ಆ ಗಂಟೆಯ ಆಯ್ಕೆನವರ ವೇಷ-ಭೂಷಣ ! ನನಗ ಬಹಳ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿವು. ಅದರ ಸಹಾಯ ದಿಂದಲೇ ನಾನು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಸಹಿತ ಹೋಗಿಬಂದೆ....”

ರತ್ನಾಕರನ ಮಾತು ನಡೆದಿರುವಾಗಲೇ ತುಂಗಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಸ್ನೇಹಸ್ಪರ್ಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು :

“ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣನ ಪ್ರಸಾದ ಬಡಿಸಿ ಬಂದನದ. ಈಗ ನಿಮಗ ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ನಾನು ತಿರುಗಿ ಆ ಮನಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು ! ಏಳತೀರೇನು ?”

ರತ್ನಾಕರ ಆತುರದಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ ನಿಮ್ಮ ಊಟ ಆಯ್ತು ಹಾದಲ್ಲೋ ?”

“ ಇನ್ನೂ ಇಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿ ಗಂಡಸರೆಲ್ಲಾ ರೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತರು. ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಅಡಿಗಿ-ಅಂತ, ವೇಣಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರ ಕಡಿಂದ, ಎಲ್ಲಾ ಅಡಿಗೀ ಬಡಿಸಿ ಕಳಿಸಿದರು. ನಾನು ನಿಮಗ ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಹೋಗಬೇಕಂತ ಬಂದೀನಿ !”

ರತ್ನಾಕರನ ಹೃದಯ ಹಿಗ್ಗಿ ಇಷ್ಟಗಲವಾಯಿತು. ಸವಿಯೂಟದ ಆಶೆಯಿಂದಲ್ಲ; ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಅರಳಿಕೊಂಡಿರುವ ತಾಯ್ತನದ ಕರುಳಿಗಾಗಿ ! ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತನ್ನೇನೂ ಆಡದೆ, ದತ್ತೋಬನನ್ನೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿದ ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಕೆಳಗೆ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಅದನ್ನು ಕಂಡ

ತುಂಗಮ್ಮ ಅವಸರದ ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಅಟ್ಟಿದ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು ಇಳಿಯಲು ತೊಡಗಿದರು.

೩೨ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೋದವರೆಲ್ಲ ಮರಳಿ ಮನೆಗೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ, ರಾತ್ರಿಯ ಎಂಟುಗಂಟಿಯಾಯಿತು. ನಿಶ್ಚಯದ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಕೂಡ ಅಂದೆಯ ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು ದತ್ತೋಬಾ ಆರುಗಂಟಿಯ ವರೆಗೂ ರತ್ನಾಕರನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಆ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಬರುವ ವರೆಗೆ ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನ ಅಟ್ಟಿದ ಮೇಲಿನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಕೆಳಗಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೀಪಗಳು ಕೂಡ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತುಂಗಮ್ಮ ಮೊದಲು ಬಂದು ತಲೆಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು, ಮನೆಯನ್ನು ವಿದ್ಯುದ್ದೀಪದಿಂದ ಬೆಳಗಿಸಿದ್ದರು. ಆ ಮೇಲೆ ಅನಂತರಾಯರು, ರಂಗಣ್ಣ, ಕುಮುದಾ ಮೂವರೂ ಕೂಡಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದು, ನೇರವಾಗಿ ರತ್ನಾಕರನು ಕುಳಿತಲ್ಲಿಗೇ ನಡೆದುಬಿಟ್ಟರು. ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು ಹತ್ತುವ ಹೆಜ್ಜೆಗಳ ಸಪ್ಪಳ ಕಿವಿಗೆ ಬಿಟ್ಟರೆ, ರತ್ನಾಕರ ಆತುರದಿಂದ ಎದ್ದು ಬಾಗಿಲ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದ. ಮೂವರೂ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಬಂದರು. ಅನಂತರಾಯರ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲಾಸದ ನಗೆ ಕುಣಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ರಂಗಣ್ಣನ ಸ್ಥಿತವೃಜ್ಞ ಮುಖಭಾವದಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಸ ಕಳೆಯೊಂದು ಮಿರುಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕುಮುದೆಯ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೃದುಹಾಸ್ಯ ಲಾಸ್ಯವಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಮೂವರನ್ನೂ ರತ್ನಾಕರ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು. ಆಗ ಅನಂತರಾಯರು ರತ್ನಾಕರನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ ಹೇಳಿದರು :

“ನಿಶ್ಚಯದ ಕೆಲಸಾ ಸಹಿತ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿವಿ. ನೀವು ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಹಳ ಭಣಭಣ ಅನಿಸಿತು. ಆದರೆ ಮಾಡೂದೇನು, ನಿರ್ವಾಹನೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪಾಪ, ಗೋಪಾಲರಾಯರು ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾ ಮಾರಿ ಅಡಿಗ-ಅಂಬಲಿ ವಿಜೃಂಭಣೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದರು. ಆ ಗಂಡ-ಹೆಂಡತಿಗೆ ಆನಂದ ಅಂದರೆ, ಹಿಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಆಗೇದ ನೋಡಿ! ಯಾಕು ಕುಮುದಾ ಹೌದಲ್ಲೋ ನನ್ನ ಮಾತು ? ”

ಕುಮುದಾ ಹೇಳಿದಳು :

“ಯಾಕೆ ಆಗಬಾರದು ? ಅವರ ಕಲ್ಪನಾಕ್ಕೆ ವಿಾರಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಳಿಯ ಸಿಕ್ಕಾಂಗ ಆಯ್ತು. ಯಾವುದೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೆಚ್ಚದ ಭಾರ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಮನಸಿನ ತಕ್ಕಹಾಂಗೆ ಆದಮ್ಯಾಲ, ಆನಂದ ಯಾಕೆ ಆಗಬಾರದು ಅವರಿಗೆ ?”

ರತ್ನಾಕರನಿಗಾದ ಹಿಗ್ಗು ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿತು. ನಗುವ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಅವನು ರಂಗಣ್ಣನ ಮುಖವನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಕೇಳಿದ :

“ಯಾಕೆ, ವರರಾಜರಿಗೆ ಕನ್ಯಾರಾಣಿ ಒಪ್ಪಿಗಿಯಾದಳೋ ಇಲ್ಲೋ ?”

ರಂಗಣ್ಣ ನಗು-ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ನಾ ಅದರ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಮಾಡಿಲ್ಲ ರತ್ನಾಕರಾ ! ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣು ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾವ ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ, ನಾ ಯಾಕೆ ನನ್ನ ಕಣ್ಣು-ಮನಸಿಗೆ ಕೆಲಸಾ ಕೊಡಬೇಕು ?”

ತುಂಟೆ ನಗೆ ನಗುತ್ತ ಕುಮುದಾ ನುಡಿದಳು :

“ನೀವು ಕೆಲಸಾ ಕೊಡಬಾರದಂದರೂ ನಿಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಮನಸು ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳಿಲ್ಲ ಕಾಣಸತದ; ಕಾವೇರಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಸರತಿಗೊಮ್ಮೆ, ಆಕೆನ್ನ ನೋಡುವ ಕೆಲಸವನ್ನೇ ಮಾಡತಿದ್ದುವು !”

ಎಲ್ಲರೂ ನಕ್ಕರು, ಎಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ರಂಗಣ್ಣನೂ ನಕ್ಕ. ಆ ನಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಾಸ ಸಂತ್ಯಸ್ತಿ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದುವು. ರತ್ನಾಕರ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿ, ಸಮಾಧಾನ ಪಟ್ಟ. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ನಿನ್ನ ಸೂಚನಾ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಆಯಿತು ರತ್ನಾಕರ ! ನಾ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ. ಬೆಚಿತ್ಯ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ವೊದಲನೆಯ ಮೂಹೂರ್ತಕ್ಕೂ, ಅಂದರ ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ತೃತೀಯಾ ದಿವಸ ಲಗ್ನ ಆಗ ಬೇಕಂತ ನಿರ್ಣಯ ಆಗೇದ !”

ರತ್ನಾಕರ ಬೇಸರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ಇಂದ ಇನ್ನೂ ಜೈತ್ರ ವದ್ಯ ನವಮಿ ! ವೈಶಾಖ ವದ್ಯ ತೃತೀಯಾ ಅಂದರ ಇನ್ನೂ ಹತ್ತು ದಿವಸ ! ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ನಾನು ಹ್ಯಾಂಗ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ವ್ಯಾಳ್ಯಾ ಕಳಿಬೇಕವ್ವಾ ರಂಗಣ್ಣಾ !”

“ಅಡಗಿಕೊಂಡು ವ್ಯಾಳ್ಯಾ ಕಳಿಯುವ್ಯಾಕೆ ? ಗಂಟೀಕಾಯಕದ ಅಯ್ಯನವರು ಇನ್ನಷ್ಟು ದಿನಾ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರಲಿ !”

ಕುಮುದಾ ಅದೊಂದು ಬಗೆಯ ಆಶೆ-ಸಂಕೋಚಗಳು ಬೆರೆತ ನೋಟ ದಿಂದ, ರತ್ನಾಕರನ ಕಡೆಗೊಮ್ಮೆ ತಂದೆಯ ಕಡೆಗೊಮ್ಮೆ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದಳು. ಏನೋ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚಕಮುದ್ರೆ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ್ದಿತು. ಆಗಲೆ ದತ್ತೋಬಾ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ; ರತ್ನಾಕರ ತವಕದಿಂದ ಆತನ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದ; ದತ್ತೋಬಾ ಮೆಲ್ಲಗಿನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ:

“ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಹವಾಲಾದಾರ ಬೆಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದ ರಾಯರಸ ! ಇಂದು ಹತ್ತು ಗಂಟೆಗೆ ಅವನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಡ್ಯೂಟಿಮ್ಯಾಲ ಹಾಕ್ಯಾರಂತರಿ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಣತಕ್ಕದಂತ ! ನಾಳೆಗೆ ಬಂದು ಬೆಟ್ಟಿ ಆಗೀನಂತ ಖಾತ್ರಿ ಸೇಳ್ಯಾನ. ಆದರೆ ನಿಮಗೊಂದು ಮಾತು ತಿಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಸೂಚನಾ ಕೊಟ್ಟಾನೆ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಆತುರಮನಸ್ಸಿನಾಗಿ ಕೇಳಿದ :

“ ಅದೇನದು ಮಾತು ? ”

“ ಈ ಊರಾಗ ಗಂಟೆಯ ಅಯ್ಯನವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು, ಪೋಲೀಸರು ಜೋರನಿಂದ ತಪಾಸ್ ನಡಿಸ್ಯಾರಂತರಿ ! ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯೊಳಗೂ ಇದು ನಡದ್ದಂತರಿ ! ನಿಮ್ಮ ಆ ವೇಷಾಂತರದ ಸುದ್ದಿ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಹೋಗೇದೋ ಏನೋ ನೋಡಿ ! ಬಹಳ ಮಾಡಿ ಈ ಸುದ್ದಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯೊಳಗೆ ಹಬ್ಬಿ. ಅದು ಇಲ್ಲಿಯ ಪೋಲೀಸರ ಕಿವಿತನಕಾನೂ ಬಂದ್ಲಾಂಗ ಕಾಣತಕ್ಕದ-ಅಂತ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಹೇಳಿದ. ನಿಮಗೆ ಹುಷಾರೀ ಸೂಚನಾನೂ ಕೊಟ್ಟಾನರಿ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತ. ರಂಗಣ್ಣನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಬೆರಗು-ಬೆದರಿಕೆ ಗಳು ಕವಿದುಕೊಂಡುವು. ಅನಂತರಾಯರೂ ಮಂಕುವಡೆದವರಂತೆ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟರು. ನಿಮಿಷ ತಡೆದು, ರತ್ನಾಕರ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕೇಳಿದ :

“ ಮುಂದೆ ಗತಿಯೇನು ರಂಗಣ್ಣಾ ? ಹತ್ತು ದಿನವ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕಳೆಯುವ ಬಗೀ ಹ್ಯಾಂಗ ? ನಮ್ಮ ಜನರೊಳಗೆ ಗುಟ್ಟು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ರೂಢಿಯೇ ಇದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಈ ಸುದ್ದಿ ನಮ್ಮಮಾನವ ಮನಿಯೊಳಗಿಂದಲೇ ಬಹಿ-ರಂಗವಾಗಿ ಹೊರಟು, ಪೋಲೀಸರ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಆಯ್ತು,

ನಂದೊಂದುಮಾತು ನಡಿಸಿಕೊಡಬೇಕು ರಂಗಣ್ಣಾ ! ನಾನು ಹೊರಟು ಹೋದರೂ, ನೀನು ನಿನ್ನ ಮದುವಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡುಬಿಡಬೇಕು!”

ರಂಗಣ್ಣ ರೋಸಿಕೊಂಡ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ನಾನು ಮದುವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲೇ ರತ್ನಾಕರ ? ಆ ಮಾತು ಆಗದು ! ಡ್ಯಾಂಗೂ ನಿಶ್ಚಯ ಆಗಿಹೋಗೇದ. ಬೇಕಾದರ, ಈ ಚಳವಳಿಯ ಗೊಂದಲ ಎಲ್ಲಾ ಮುಗಿದ ಮ್ಯಾಲಸ ಮದುವಿ ಕೆಲಸಾ ಮುಗಿಸ ಬಹುದು ! ”

ಕಮುದಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಯಾರೋ ಹಿಂಡಿದಂತಾಯಿತು. ಆ ಹೈನ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಂದೆಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡುತ್ತ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಹಾಕಿದಳು. ಭಾವದಲ್ಲಿ ಎಂತಹದೋ ಬೇಡಿಕೆಯಿದ್ದಿತು. ಅನಂತರಾಯರ ಮನಸ್ಸು ಇದು ವರೆಗೆ ಉಯ್ಯಲಿಯಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಕಮುದಿಯ ದೈನ್ಯದೃಷ್ಟಿ-ನಿಟ್ಟುಸಿರುಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೆ, ಅವೇಶಗೊಂಡವರಾಗಿ ಹೇಳಿದರು:

“ ಮದುವಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ವಿಚಾರ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಿ ! ಯಾಕಂದರ, ಶುಭದ ಕೆಲಸ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಆಗಬಿಡಬೇಕು ! ಒಂದು ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಹದಿನೆಂಟು ವಿಘ್ನ—ಅಂತಾರ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಈಗ ನಾವೊಂದು ಮಾತು ಹೆಚ್ಚಿನಿ : ಲಗ್ನದ ಕಾರ್ಯ ಮುಗಿಯುವ ತನಕಾ, ರತ್ನಾಕರರಾಯರು ನಮ್ಮ ಮನಿಯೊಳಗಸ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಇದ್ದು ಬಿಡಲಿ ! ಅವರು ಹೊರಗ ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗೂದು ಕಾರಣಿಲ್ಲ. ನಾ ಏನು ನಿಮ್ಮ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ರಾಜಕೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಮಾತು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ. ಹೊಡಿದ ಮದುವಿ ಮುಂದಬೀಳಬಾರದಂಬೂ ವಿಚಾರದಿಂದ ಹೇಳತೀನಿ. ರತ್ನಾಕರರಾವ್, ನೀವು ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ವರ್ತಮಾನ ಯಾರಿಗೂ ಹತ್ತದ್ದಾಂಗ ನಾನು ಎಚ್ಚರಿಕೇ ತೊಗೋತೀನಿ ! ಕುಮುದಾಗಂತೂ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ! ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದುಬಿಡಿ ನೀವು ! ”

ಕಮುದಿಯ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಸಮಾಧಾನದ ಮೆಲುನಗೆ ಮೂಡಿತು. ತಂದೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವಳ ಕಣ್ಣು ತೇವದಿಂದ ಕೂಡುವವು ಅಶೆ-ಕುತೂಹಲಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವಳು ರತ್ನಾಕರನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದಳು. ರಂಗಣ್ಣನೂ ರತ್ನಾಕರನ ಮುಖದಲ್ಲಿಯೇ

ತನ್ನ ನೋಟವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ. ರತ್ನಾಕರ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅಭಿಮಾನಭಾವದಿಂದ ಹೇಳಿದ:

“ ಧನ್ಯರು ನೀವು ರಾಯರೇ ! ನನಗ ನಿಮ್ಮ ಹೃದಯದ ಪ್ರಣವ ಪರಿಚಯ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗಾಗ ನೀವು ಪ್ರಕಟಿಸತಿದ್ದ ವಿಚಾರ-ವಿಧಾನಗಳನ್ನ ಕೇಳಿ, ‘ ಇಂಥವರ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಕುಮುದಾನಂಥಾ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಹ್ಯಾಂಗ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದು ?’ ಅಂತ ನಾನು ಅಂದುಕೊಳ್ಳತಿದ್ದೆ. ನಿಮ್ಮ ಸಹೃದಯಕ್ಕೆ ಸಾವಿರ ನಮಸ್ಕಾರ ! ಕುಮುದಾನ ತಂದಿ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕವರಿದ್ದೀರಿ ನೀವು !”

ಕುಮುದಾ ನಗುನಗುತ್ತ ಕೇಳಿದಳು :

“ ಇದೇನು ? ಅಯ್ಯನವರ ವೇಷಾ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ ಇಲ್ಲಂತ, ಇನ್ನಮ್ಮಾಲ ಭಟ್ಟಂಗಿಯ ವೇಷಾ ಹಾಕುವ ತಯಾರಿ ನಡಿಸಿರೇನು ?”

ರಂಗಣ್ಣ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟ. ದತ್ತೋಬನೂ ನಗೆಯ ತೆರೆ ಹರಿಸಿದ. ಆನಂತರಾಯರು ಏನನೋ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂದಿರುವಾಗಲೇ ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತೆ ಆವೇಶದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದ :

“ ನಾನು ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಹೇಳತಾ ಇಲ್ಲ ರಂಗಣ್ಣಾ ! ನಮ್ಮ ಋಷಿಗಳ ವಂಶದ ರಕ್ತದ ಅಂಶ ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಲಲೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡವ. ಆದರೆ, ಇಂದಿನ ವಿಸ್ತೃತವಾತಾವರಣ, ಅದರ ಮ್ಯಾಲ ದಟ್ಟವಾದ ಆವರಣ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟವ. ಆ ಆವರಣ ಹರಿಯಬೇಕಾದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದೊಳಗೆ ಒಂದು ಕಾವಿನ ಸಂದರ್ಭ ಬರಬೇಕಾಗತವ ! ಆ ಕಾವು ಆವರಣವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ, ನಮ್ಮ ಪುರಾತನ ಋಷಿಗಳ ಹೃದಯದ ಸಾವಿತ್ರೈ ಇಂದಿನವರ ಹೃದಯದೊಳಗೂ ಹೊಳೆಯತಾ ಇರೂದು ಕಾಣಿಸತವ !”

ಆನಂತರಾಯರು ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿ ಮಾತಾಡಿದರು :

“ ನನಗ ಉಳಿದದ್ದೇನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ನೋಡ್ಡಿ ರಂಗಾವ್ ! ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ ಮೂಹೂರ್ತಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದೆ ಲಗ್ನ ಆಗಬೇಕು; ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ರತ್ನಾಕರ ರಾಯರೂ ಇರಬೇಕು. ಇಷ್ಟೇ ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶ ! ಅವಕ್ಕನ ನಾನೂ ಬಹಳ ನಿಚಾರಮಾಡಿ, ಒಂದು ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಈ ಮಾತು ಹೇಳಿ ನಿ !

ರತ್ನಾಕರನವ್, ನೀವು ಯಾವ ಸಂಕೋಚವನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಕೋ ಬಾಡ್ರಿ ! ಹ್ಯಾಂಗೂ ಕುಮುದಾಗ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಲಿಯಿಲ್ಲ, ಕಾಲೇಜು ಇಲ್ಲ, ಮನಿಯೊಳಗೂ ಇರತಾಳ ! ನಿಮ್ಮ ಅನುಕೂಲತಾ ಎಲ್ಲಾ ನೋಡಿಕೋತಾಳ. ನಿಶ್ಚಿಂತಿಯಿಂದ ಇದ್ದು ಬಿಡಿ !”

ಕುಮುದಾ-ರತ್ನಾಕರರ ಕಣ್ಣುಗಳು ಮೌನಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಏನನೋ ಮಾತನಾಡಿದುವು. ಆಗಿನ ರತ್ನಾಕರನ ಮೌನ ಸಮ್ಮತಿಯ ದರ್ಶಕವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಕುಮುದೆಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಸಂತೋಷವೋ ! ಅಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿರಬಹುದು; ಒಮ್ಮೆಲೇ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಸಂಭ್ರಮದ ಅಡಿಗಳನ್ನಿಡುತ್ತ ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಅಟ್ಟವನ್ನಿಳಿಯುವ ಸಪ್ಪಳ, ಓಟದ ವೇಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತಹದಾಗಿತ್ತು. ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬನೂ ತಾನನ್ನು ಹೊರಡುವೆನೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ; ಆಗ ರಂಗಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ನಾನು ನಾಳೆ ನಿನ್ನ ಗಾಡಿಯಿಂದಲೇ ಹೊರಡಬೇಕು. ಗೊತ್ತದ ಇಲ್ಲೋ ದತ್ತೋಬಾ ?”

“ ಇಲ್ಲಿದೆಲ್ಲಾ ಕೆಲಸ ಮುಗಿತು ಹೌದಲ್ಲ ! ನಾನು ನಾಳೆ ಬಸ್ಸು ಇದೇ ರಸ್ತೆದಿಂದನು ಹಾಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರತೀನಿ. ಇಲ್ಲೇ ಕೂತು ಬಿಡಿ, ಆಯ್ತು !”

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ದತ್ತೋಬ ಹೊರಟು ಹೋದ. ಆಗ ರಾತ್ರಿಯ ಊಟದ ವಿಚಾರ ನಡೆಯಿತು. ಹಸಿವೆ ಯಾರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಒಬತ್ತುವರೆಗಂಟಿ ರಾತ್ರಿಯಾದುದರಿಂದ, ಔಷಧಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ವೇಳೆಯಾಯಿತೆಂದು, ಅನಂತರಾಯರೂ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟೊಂಡು ಹೊರಟರು. ಆಗ ಕುಮುದಾ, ಕೆಳಗೆ ಗುಣ-ಗುಣಿಸುವ ಹಾಡು ಅನಂತರಾಯರ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು :

“ ಮಾತೃಭೂಮಿ ಜನನಿ ನಿನ್ನ ಚರಣಸೇವೆ ಮಾಡುವ !

ಪರಮ ಹರುಷದಿಂದ ನಿನ್ನ ಸಖಕೆ ಪ್ರಾಣ ನೀಡುವ ! ”

೩೩ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಬೆಳಗಿನ ಎಂಟುವರೆ ಗಂಟೆಯ ಬಸ್ಸಿನಿಂದ ರಂಗಣ್ಣ ಹೊರಟುಹೋದ. ರತ್ನಾಕರನು ಒಬ್ಬನೆ ಒಂಟಿಗನಾದ. ತನ್ನಿಂದ ಎಲ್ಲಿ ಅನಂತರಾಯರಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗುವುದೋ ಎಂದು ಎದೆದುಗುಡ ಅನಗಿ. ಇಷ್ಟು ಅಜ್ಜಾ ತ ರೀತಿಯಿಂದ ಹೋಗಿಬಂದರೂ, ತನ್ನ ವೇಷಾಂತರದ ವರ್ತಮಾನ ಪ್ರೋಲೀಸ ರಿಗೆ ತಿಳಿದುದು, ಆತನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಿಷಾದಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ್ದಿತು. ರಂಗಣ್ಣನ ಮದುವೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕಾದರೆ, ತಾನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು—ಎಷ್ಟು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದರೂ—ಆತನ ಬಗೆಗೆ ಹರಿಯಲೊಲ್ಲದಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಹತ್ತುದಿನಗಳನ್ನು ತಾನಿಲ್ಲಿ ಕಳೆಯ ಬೇಕಾಗಿದೆಯೆಂಬುದರ ನೆನಪಂತೂ, ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಆತನ ಎದೆಯನ್ನು ದಡದಡಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಕುಮುದೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ ವಿಚಾರ, ಒಮ್ಮೆ ಆತನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದರೆ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಹೆದರಿಕೆ ಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಕುಮುದಾ ಆಗಾಗ ಬಂದು ತನ್ನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನ ಒಂದು ಪದರು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿಲ್ಲದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಯಾವುದೋ ಪದರು, 'ಕುಮುದೆಯಿಂದ ಆದಷ್ಟು ದೂರವಾಗಿರು ವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು ! ' ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಕೊಡುತ್ತಲಿದ್ದಿತು.

ರಂಗಣ್ಣ ಹೊರಟುಹೋದ ಮೇಲೆ, ರತ್ನಾಕರನ ಸ್ನಾನದ ಸಿದ್ಧತೆಯ ನ್ನೇನು ಕುಮುದೆಯೆ ಮಾಡಿದಳು. ಮೇಲೆ ಬಂದು ರತ್ನಾಕರನ ಧೋತರ-ಟಾವೆಲ್ಲಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಳು. ಸ್ನಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆಂದು ರತ್ನಾಕರನು ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದು ಬಚ್ಚಲು ಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗ, ಕುಮುದಾ ನೀರನ್ನು ತೋಡುತ್ತಲಿದ್ದಳು. ಬಚ್ಚಲ ಹತ್ತಿರದ ನೊಳೆಗೆ ಟಾವೆಲ್ಲಾ ಇದ್ದಿತು. ದೂರದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ನಿರುಗೆಯಿಕ್ಕೆ ಇರಿಸಿದ ಧೋತರವು ಕಂಡಿತು. ಬಚ್ಚಲಿನ ಅಡ್ಡಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿ ಕಮ್ಮಿಣ್ಣೆ; ಅಂದವಾದ ಅಸನದ ಮೇಲೆ, ಮೈಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಸಾಬೂನು. ನೀರು ತೋಡುವುದು ಮುಗಿಯುವ ತನಕ ರತ್ನಾಕರ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತಿದ್ದ. ಕುಮುದೆಯ ತುಂಬುದೇಹವ ಹಿಂಬದಿ, ವಿವಿಧ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದಿತು. ನೀಳವಾದ ಬಿಡುಮುಡಿ,

ಮೊಣಕಾಲ ವರೆಗೆ ಇಳಿಯಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಮುಂಡಿಯ ಮೇಲ್ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಡಿದ ಬೇಸಗೆಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಅರಳುಮೊಗ್ಗೆಯ ಮಾಲೆ, ಸುತ್ತಲೂ ತನ್ನ ಉನ್ನಾದಕ ಸುಗಂಧವನ್ನು ಸೂಸುತ್ತಿತ್ತು. ಸ್ನಾನ ತೀರಿಸಿ ಉಬ್ಬುಕೊಂಡ ತೆಳುವಾದ ಗುಲಾಬಿಯ ಪತ್ತಲ, ನಿತುಬಭಾಗದ ಏರಿಳಿತಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತ ಲಿತ್ತು. ಒಂದೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ರತ್ನಾಕರ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದ. ಕೂಡಲೆ ಬಾಗಿಲಿನ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿದು, ಕುಮುದಾ ತನಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ನಿಂತುಕೊಂಡ. ನೀರನ್ನು ತೋಡುವುದಾದ ಮೇಲೆ ಕುಮುದಾ ಹೊರಗೆ ಬಂದು, ರತ್ನಾಕರ ನನ್ನು ನೋಡಿ ಮೆಲನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಎಣ್ಣೆ, ಸಾಬೂನು ಅಲ್ಲೇ ಅವ. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನೀರು ಬೇಕಾದರ ಹಂಡೆ ಯೊಳಗಿಂದ ತೊಗೊಳ್ಳಬಹುದು !”

ರತ್ನಾಕರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯದ ನಗೆಯನ್ನು ಬೀರಿ, ಸ್ನಾನ ಮಾಡಲು ಒಳಗೆ ಹೋದ. ಸ್ನಾನತೀರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹಾಗೆಯೇ ಅಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಹೊರಟ. ತಾನೇನೋ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿರುವೆನೆಂಬ ಸಂಕೋಚ ಅವನ ಕರುಳನ್ನು ಮಿಡಿಯ ತೊಡಗಿತ್ತು. ಕೋಣೆಗೆ ಬಂತು ಕ್ರಾಪುಹಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಕುಮುದಾ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಹೇಳಿದಳು :

“ ನಾನು ಹಣಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಕೆಳಗೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೆ. ನೀವು ಹಾಂಗಳ ಮ್ಯಾಲ ಹೊರಟು ಬಂದಿರಿ ! ಉಪಾಹಾರ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಮ್ಯಾಲೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರ ಆಗತಿತ್ತು !”

ರತ್ನಾಕರ ವಿಚಿತ್ರಭಾವ ತುಂಬಿದ ನಗೆಯೊಂದನ್ನು ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದ :

“ ನಾನು ಕೆಳಗೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಇರಬಾರದು. ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೂ ಅನೇಕ ಜನರು ಬಂದು ಹೋಗುವವರು.... ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ನಾನು ಬೀಳ- ಬಾರದು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನೀವು ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಗಾಗ ಬರಬೇಡಿರಿ ! ನನಗೆ ಅನಿಸೂದಂದರ, ಈ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಇಕ್ಕಿ, ಹೊರಗಿನಿಂದ ಕೀಲಿ ಹಾಕಬೇಕು-ಅಂತ. ಯಾಕಂದರೆ, ಸದ್ಯದ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಜನರ ಸಂಗತಿ ಅಂದರೆ, ಕಾಲಕೂಟದ ಸಂಗತಿ- ಅನಿಸೂಹಾಂಗೆ ಆಗೇದ. ನನ್ನಿಂದ ನಿಮಗೆ ತೊಂದರಿ ಆಗಬಾರದು !”

ಕುಮುದೆಗೆ ರತ್ನಾಕರನ ಮಾತು ಸಮುಜಸವಾದುದೆನಿಸಿತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಸಮಾಧಾನವೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತು. ಹೆಚ್ಚಿಗೇನೂ ಮಾತನಾಡದೆ, ಹಾಗೆಯೇ ಮರಳಿಹೋದಳು. ಆಗ ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನ ಮನದಲ್ಲೆಯೇ ಯೋಚಿಸಿದ :

“ ನಾನು ಹೆದರಿದ್ದು ಯಾರಿಗೆ ? ವೋಲೀಸುಗೋ ಕುಮುದೆಗೋ ?”

ಆರೇಳು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕುಮುದಾ, ಉಪ್ಪಿಟ್ಟು, ತುಂಬಿದ ತಟ್ಟೆ, ಹಾಲು ತುಂಬಿದ ಲೋಟಾ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಬಂದಳು. ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಆಗ ಕುಮುದಾ ಒಂದು ಉತ್ಸಾಹದ ಪ್ರತಿಮೆಯಂತೆ ಕಂಡಳು. ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆಯ ಬಲ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಾಗ, ಅವಳನ್ನು ನೋಡುವನು; ಮತ್ತೆ ಕೂಡಲೆ ನೋಟವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತೊಡಗಿಸುವನು. ಉಪಾಹಾರ ಮುಗಿಯುವ ವರೆಗೂ ಕುಮುದಾ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲುವವಳಿದ್ದಳೇನೋ ! ಆದರೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಆಕೆಗೆ ಅನಂತರಾಯರ ಕೆಮ್ಮಿನ ಶಬ್ದ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಕೂಡಲೆ ಮಿಂಚಿನ ಗತಿಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಹೋದಳು; ರತ್ನಾಕರ ಆ ರುಚಿಯಾದ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟನ್ನು ಚಮಚಿಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದ :

“ ಇದೇನಿದು ನನ್ನ ದೈವದ ಆಟ ! ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ನಾನು ಸೆರೆಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಹಸಿಬಿಸಿ ರೊಟ್ಟಿ, ಹಸಿರಾಣಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನಬೇಕಾಗಿತ್ತು ! ಛಾತ್ರಭಾವದ ಜೇಲಿನಾಳುಗಳ ಭೀಕರ ಮುಖಮುದ್ರೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಕಾಲ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ತಗಣಿ-ಚಿಕ್ಕಾಡುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಸೆರೆಮನೆಯ ಒರಟುಗಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ! ನಡುವೆ ಇದೆಲ್ಲಿಯ ಸ್ವರ್ಗಭೋಗ ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದಿದೆ ? ಇದು ನನ್ನ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಯಾವ ಯೋಗಭ್ರಷ್ಟತ್ವದ ಮಧುರಫಲ ? ಈ ಮಧುರಫಲದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ನಾನು ಕರ್ತವ್ಯಚ್ಯುತನಾಗುವೆನೋ ಏನು ? ಆದರ್ಶದ ಅಪ್ಯಕ್ತ ಸತ್ಯ-ಸೌಂದರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸರಿಸಮವಾಗಿಯೇ ಈ ಐಹಿಕದ ವ್ಯಕ್ತ ಸತ್ಯ-ಸೌಂದರ್ಯಗಳೂ ಮನಸ್ಸು-ಹೃದಯಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಬಲ್ಲವೆಂಬುದರ ಅನುಭವ, ಇದು ವರೆಗೂ ನನಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಐಹಿಕ ಸತ್ಯ-ಸೌಂದರ್ಯಗಳು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಆ ಆದರ್ಶದ ಅಪ್ಯಕ್ತ ಸತ್ಯ-ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು

ಮನುಷ್ಯ ಏಕೆ ಬಿನ್ನತ್ತಬೇಕು? ಅವರಿ ಈ ವ್ಯಕ್ತ ಸತ್ಯ-ಸೌಂದರ್ಯಗಳು ಶಾಶ್ವತವೆ? ಅಲ್ಲ; ಅಲ್ಲ! ಇವು ಕಾಲಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಶಕಿ ಹೋಗುವಂತಹವು. ವರ್ತಮಾನ ಜೀವನದ ಸುಖದೊಂದಿಗೆ ಭವಿಷ್ಯದ ಮರಣದ ದುಃಖವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಲು ಹಚ್ಚುವಂತಹವು. ಇವು ಕಾಲನ ಸೂತ್ರದ ಗೊಂಬೆಗಳು. ಇವಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯಿದೆ, ನಾಶವಿದೆ, ಪ್ರಲಯವಿದೆ. ಆದರೂ ಎಂತಹ ಮಾನವ-ರನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಕಡೆಗೆ ಸೆಳೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಶಕ್ತಿ ಇವಕ್ಕೆಿದೆ. ಈ ಉಪ್ಪಿಟ್ಟನ್ನು ತಿನ್ನಬಾರದೆಂದು ಬಿಟ್ಟರೂ, ತಿನ್ನಬೇಕೆಂಬ ಮನದ ಆಶೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗುವುದೆ? ಕುಮುದಿಯನ್ನು ನೋಡಬಾರದೆಂದು ನಾನು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರೂ, ನೋಡಬೇಕೆಂದು ತನಕಿಸುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಿಗಿದು ಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕಾಗುವುದೆ?....”

ತಿಂಡಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ರತ್ನಾಕರ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಕುಮುದಾ ಕೈಯೆಲ್ಲೊಂದು ಕೀಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೇ ಮೇಲೆ ಬಂದು ತೀರ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಿದಳು :

“ ನೀವು ಮ್ಯಾಲೆ ಬಂದದ್ದೇ ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತು. ಕೆಳಗ ಕಾಕಾನ ಗುರುತಿನವರು ಯಾರು ಯಾರೋ ನಾಲ್ಕೈದು ಜನರು ಬಂದು ಕೂತು-ಕೊಂಡಾರ. ಅವರೊಳಗ ಒಬ್ಬರು ಪೋಲೀಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಇದ್ದಾಂಗ ಕಾಣಿಸತಡದ. ಆದರೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಬಂದದ್ದು ಏನೋ ಬ್ಯಾಂಕಿನ ಕೆಲಸದ ಸಲುವಾಗಿ; ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಕುಮುದಿಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಮೆಲುನಗೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹರಿಸಿದ. ಕುಮುದಾ ಉಪಾಹಾರದ ತಟ್ಟೆ-ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದಳು :

“ ಏನೇ ಇರಲಿ, ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಕೋಣೆಯ ಹೊರಚಿಲಕ ಹಾಕಿ ಕಿಲಿ ಜಡಿದೇ ಬಿಡತೀನಿ! ” ಎಂದು ನಡಿದು ಹೊರಗೆ ಹೋದಳು. ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿದಳು. ಒಳಗೆ ರತ್ನಾಕರ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ.

* * * * *

ಅನಂತರಾಯರು ತಮ್ಮ ಸಿಕ್ಕದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಹೊರಟು-ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಹೊರಟುಹೋದ ಮೇಲೆಯೇ ತಲೆಬಾಗಿಲನ್ನು

ಭದ್ರವಾಗಿ ಇಕ್ಕೆ ರತ್ನಾಕರನ ಊಟವಾಯಿತು. ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಯಥಾಸ್ಥಿತಿ—ಅಟ್ಟದ ಕೋಣೆಯ ಏಕಾಂತವಾಸ. ವೇಣುಕು ಬಂದು ಹೇಳಿ ಹೋದುದರಿಂದ, ತುಂಗಮ್ಮ ನಾಲ್ಕುವರೆ ಗಂಟೆಗೆ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಯಿತು. ತಂದೆ ಐದುವರೆ ಗಂಟೆಗೆ ಬರುವವರಿದ್ದುದರಿಂದ, ಕುಮುದಾ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಯಿತು. ತಾಯಿ ಹೊರಟುಹೋದ ಮೇಲೆ ಕುಮುದಾ, ತಲೆಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಪಡಸಾಲೆಯ ಆರಾಮ ಕುರ್ಚಿಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ರಮಿಸಿದಳು. ಅಟ್ಟದ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ; ಕೆಳಗೆ ಕುಮುದಾ ಒಬ್ಬಳೇ ಒಬ್ಬಳು. ಕುಳಿತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ—ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಪು ಹಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನಿಂತರತ್ನಾಕರನ ರೂಪ ಕಣ್ಣೆದುರು ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ತೋಳಿಲ್ಲದ ಒಳಅಂಗ ಮೈಯಲ್ಲಿ; ಶುಭ್ರವಾದ ಖಾದಿಯ ಧೋತರ ಉಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಬಿಳಿಗಂಪು ಮೈಬಣ್ಣ. ಪ್ಯಾಯಾನು ಮಾಡಿ ಹುರಿಗೊಂಡ ತೋಳುಗಳು. ಅಗಲವಾದ ಎದೆ. ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಹಸನು-ಹಸನಾಗಿ ಕಾಣುವ ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಮುಖ. ಮುಖದ ಅಂದವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಕರಿಗುರುಳಿನ ಕ್ರಾಪು. ಹೊಳೆ-ಹೊಳೆಯುವ ಕಣ್ಣುಗಳು. ನೀಳವಾದ ತುದಿಮೂಗು. ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ತಿಂದವರಂತಹ ಚೆಂಡುಟಿ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಗಂಭೀರಭಾವದ ಮೆಲುನಗೆ. ಕುಮುದಾ ಹಗಲುಗನಸಿನ ಈ ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ನೋಡಿದಳು. ಮನದಲ್ಲಿಯ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು :

“ ಹೆಂಗುಸಿನ ನಾಚಿಕೆ, ಎಷ್ಟೊಂದು ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ತೆರೆಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಳ್ಳಲು ಹಚ್ಚುವುದು ! ರತ್ನಾಕರನ ರೂಪವನ್ನು ಕಣ್ಣು ತುಂಬ ನೋಡುವೆನೆಂದರೆ ನೋಡಗೊಡದು. ನಾನು ರಂಗಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಸಲುಗೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ರತ್ನಾಕರನಲ್ಲಿ ಸಲುಗೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಏಕೆ ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಲಿದೆ ? ರತ್ನಾಕರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಯಂತೆ ಕಡಿಮೆಯಿದೆಯೇ ನನ್ನಲ್ಲಿ ? ಛೇ ಛೇ ! ಅದೆಂದಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರೆ ಅತ್ತಿಯಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬಳಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಹಚ್ಚುವುದೋ ಏನೋ ! ರಂಗಣ್ಣನೊಂದಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಮಾತನಾಡಿದೆ; ಪರಿಚಯ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ನಗೆಯಾಟವಾಡಿದೆ; ಏಡಿಸಿ ನುಡಿದೆ. ಆಗಿಲ್ಲ

ನಾನು ಸಹಜಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ರತ್ನಾಕರನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವ ಸಂದರ್ಭವೆಂದರೆ, ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಹೃದಯ ಅಸ್ಥಿ ರವಾಗುತ್ತಿದೆಯೇಕೆ ? ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಡುಕ ತಲೆದೋರುವುದೇಕೆ ? ಆದರೂ ಆತ ತೃಪ್ತಿಪಡುವಂತೆ ಆತನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ಎನಿಸುವುದೇಕೆ ? ಆತನ ಸವಿಾಪದಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದು ಆತನ ಸವಿನುಡಿಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಎನಿಸುವುದೇಕೆ ? ಇದೆಲ್ಲವೂ ನಾನು ಎಂದೂ ಕಾಣದ ಅನುಭವ ! ಇದರ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ನಾನು ಏನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುವುದೋ !....

....ಮದುವೆಯೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನನಗೆ, ಅದೇ 'ಮದುವೆ' ಎಂಬ ಮಾತು ಮೈಯನ್ನು ಏಕೆ ಜುಮ್ಮುದಟ್ಟಿಸುತ್ತಲಿದೆ ! ಅಂದು ನಮ್ಮ ಸರಸತ್ತಾಯಿ ' ನಿನ್ನ ಮನಸಿನೊಳಗಿನ ಮಾತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಮುಂದ ಹೇಳತಾ ಇರು ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಈಗ ನಾನು ತಾಯಿಯೆದುರು ಏನು ಹೇಳಬೇಕು ? ' ರತ್ನಾಕರನೊಂದಿಗೆ ನನ್ನ ಮದುವೆ ಮಾಡು ! ' ಎಂದು ಹೇಳಲಿ ? ಅಬ್ಬಾ, ಈ ಮಾತನ್ನು ಬಾಯಿಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕು ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಗಟ್ಟಿ ಮನಸ್ಸುಮಾಡಿ, ನಾಚಿಕೆ-ಸಂಕೋಚಗಳನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದೆ; ಹೇಳಿದರೂ ಈ ಮಾತು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದೆ ? ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕರಾಗಿ ಕಾಡಾಡಿ, ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೊರಟು ನಿಂತ ಅವರು, ಈಗ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧರಾಗುವರೆ ? ಯಾಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಬಾರದು ? ಸಿದ್ಧರಾಗುವಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿರುಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆ ?....

....ಒಲ್ಲ, ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ! ಈಗ ಮದುವೆಗೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸುವುದೆಂದರೆ, ಅವರನ್ನು ಈ ವಿರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪರಾಜ್ಞು ತಿರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡಲು ಹೆಚ್ಚಬೇಕು. ಏನು ? ರತ್ನಾಕರ ಹೇಡಿಯಂತೆ ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡಬೇಕೆ ? ಒಂದು ಹೆಣ್ಣಿನೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದು ಬಾಳುವುದಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ವಿರವೃತ್ತಿಯ—ಆದರ್ಶದ ಹೋಳಿಯಾಡಬೇಕೆ ? ಬೇಡ, ಬೇಡ, ಇದನ್ನು ನಾನೆಂದೂ ನೋಡಲಾರೆ ! ರತ್ನಾಕರನ ವಿರವೃತ್ತಿ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಬಾಳಿ ಗಲವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು ! ದೂರದ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಜಯಶಾಲಿಯಾಗಬೇಕು. ಅದನ್ನು ನಾನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಹಿರಿಹಿರಿ ಹಿಗ್ಗಬೇಕು !....

....ರತ್ನಾಕರನದು ಹೇಡಿಯ ಮುಖವೇ? ಗೆಲವನ್ನು ಗಳಿಸುವ ನಿಶ್ಚಯದ ವೀರನ ಮುಖ! ಅಹುದು, ವೀರನ ಮುಖ! ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆನಿಸುವುದು. ಈಗ ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ, ಕಣ್ಣು ತಣಿಯುವಂತೆ ನೋಡಿಬರಲೆ ?....”

ಕುಮುದಾ ದಿಗ್ಗನೆ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದಳು. ಮುಂದಡಿಯಿಟ್ಟು ನಡೆದು— ಉತ್ತಾಹದಿಂದ—ನಾಲ್ಕೈದು ಮೆಟ್ಟಿಲು ಅಟ್ಟಿದ ಪಾವಟಿಗೆ ಹತ್ತಿದಳು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು ಏನನೋ ಯೋಚಿಸಿದಳು. ಮತ್ತೆ ಮರಳಿ ಇಳಿದು ಬಂದು, ನೊದಲಿನ ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆಯೆ ಕುಳಿತಳು; ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದಳು.

“ಈಗ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಹೋದರೆ, ರತ್ನಾಕರ ನನ್ನನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿತವಾಗಿ ಭಾವಿಸಬಹುದೇನು ? ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಹೊರತು ಇನ್ನಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅವನಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದೆ. ನಾನು ಅವನನ್ನು ನೋಡಲು ಬಯಸುತ್ತಿರುವಂತೆ, ಆತನೂ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಲು ಬಯಸುತ್ತಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೇನು ? ನಾನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಆತ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೇನು ? ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು! ಆತನಿಗೂ ನನ್ನಂತೆಯೆ ನಾಚಿಕೆ-ಸಂಕೋಚಗಳು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ ? ಅಹುದು, ಹೀಗೆಯೆ ಇರಬಹುದು. ನಾಚಿಕೆ-ಸಂಕೋಚಗಳು ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಹೀಗೆ ತಡೆದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಸಮೀಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗವೇನು ? ನಾನೇ ಗಟ್ಟಿ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೇಗೂ ಅಪ್ಪ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಅರ್ಥತಾಸು ವಿಲಂಬವಿದೆ. ನಾನು ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ, ಆತನನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತನಾಡಿಯೆ ಬರಬೇಕು....”

ಮತ್ತೆ ಇದ್ದುದಿದ್ದಂತೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದಳು. ಅಟ್ಟಿದ ಪಾವಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಏಕೆಲು ತೊಡಗಿದಳು. ಆರೇಳು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಏರಬಹುದು; ಅಷ್ಟ-ರಲ್ಲಿಯೆ ತಲೆಬಾಗಿಲ ಹೊರಗಿನಿಂದ ‘ಕುಮುದಾ !...ಕುಮುದಾ !’ ಎಂದು ಅನಂತರಾಯರು ಕರೆದ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು. ನಿಸ್ತಾಶೆಗೊಂಡವಳಾಗಿ ಕುಮುದಾ ಕೆಳಗಿಳಿದಳು. ಬೇಗಬೇಗನೆ ನಡೆದು ಹೋಗಿ ತಲೆಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಒಳಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಿದರು :

“ಅವರು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಒಬ್ಬರೇ ಇದ್ದಾರಂತ, ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊದಲೇ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟಿ !”

ಕುಮುದಾ ಮಾತನ್ನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಅನಂತರಾಯರು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಂದು ಅಭೀಸಿಸಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ಇಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಹೇಳಿದರು :

“ ನಾನು ಈಗ ಅಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹೋಗತೀನಿ ನೀನು ಕಾಫೀ ಮಾಡತೀ ಯಲ್ಲಾ ?”

ಕುಮುದಾ ಮಾತನ್ನೇನೂ ಆಡದೆ, ಬೀಗದ ಕೈಯನ್ನು ತಂದೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಳು. ಅನಂತರಾಯರು ಆತುರದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಹಾಕುತ್ತ ಅಟ್ಟವನ್ನೇರಿಹೋದರು. ಕುಮುದಾ ಸ್ವೋ ಹೊತ್ತಿಸಲು ನಡುಮನೆಗೆ ಹೋದಳು.

* * *

ಹತ್ತುಗಂಟಿ ರಾತ್ರಿ ಮಿಾರಿ ಹೋಗಿದೆ. ಹೊರಗಿನಿಂದ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲು ಬಡಿದಂತೆ ಎನಿಸಿದುದರಿಂದ, ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ ರತ್ನಾಕರನು ಎದ್ದು ಬಂದು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕೇಳಿದ :

“ ಯಾರು ?”

“ ನಾನು !” ಅನಂತರಾಯರ ಧ್ವನಿ.

ರತ್ನಾಕರ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆದು, ಒಳಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಹೆದರಿಕೆಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅನಂತರಾಯರು ಹೇಳಿದರು :

“ ಏನೋ ಘಾತ ಆದ್ದಾಂಗ ಕಾಣಿಸತಡ !”

ರತ್ನಾಕರನೂ ಬೆದರಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ ಯಾಕ ? ಏನಾಯ್ತೀಗ ?”

“ ಕೆಳಗೆ ಒಬ್ಬರು ಯಾರೋ ಬಂದಾರ ! ಪೋಲೀಸ ಇರಬಹುದೋ ಏನೋ ! ಯಾಕಂದರೆ, ಆತನ್ನ ಈ ಮೊದಲು ನಾನು ಪೋಲೀಸ್ ಡ್ರೆಸ್ಸಿ-ನೊಳಗೆ, ಅನೇಕ ಸಾರೆ ನೋಡಿದ್ದಾಂಗ ಅದೆ. ಆತನ ನೀವು ಇಲ್ಲಿ ಇರುವ ವರ್ತಮಾನ ಹ್ಯಾಂಗ ತಿಳಿದಿದೋ ಏನೋ ! ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡುಹೋಗಬೇಕಂತ ಬಂದಾನ !”

“ ಆತನ ಹೆಸರು ಕೇಳಿದೀನು ನಿವು ?”

“ ಕೇಳಿದೆ. ಹನುಮಂತಸ್ವ ಅಂತ ಅನನ ಹೆಸರು ! ನಾನು ಆತಗ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹೇಳಿದೆ; ಇಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲಗಂತ ! ಆದರ ಆತ ಕೇಳವೊಲ್ಲ. ‘ ನನಗ ಗೊತ್ತದರೀ ! ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರಂಬೂದನ್ನ ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬಾ ತಿಳಿಸ್ಯಾನ !’ ಅಂತ ಒಳ್ಳೇ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದಲೇ ಮಾತಾಡತಾನ. ನನಗೇನೂ ತಿಳಿಯದ್ದಾಂಗ ಆಯ್ತಂತ, ಅವರನ್ನ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೂತರಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ, ಲಘುಶಂಕೆಗೆ ಹೋಗತೀನಂಬೂ ನೆನ ಹೇಳಿ, ಹಿಂದಿನ ನಿಚ್ಚ ಢಿಕೇ ಹತ್ತಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆ !”

ರತ್ನಾಕರ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ ಆತನ್ನ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರಕೊಂಡು ಬರಿ ! ಘಾತ ಆಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಏನೂ ಇಲ್ಲ ನಿನ್ನಿನ ದಿವಸವೇ ನಾನು, ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬಾನ ಕಡಿಂದ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದ್ದೆ !”

ಅನಂತರಾಯರಿಗೆ ತುಂಬ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು. ಕೂಡಲೆ ಮುಂದಿನ ಪಾವಟಿಗೆಗಳಿಂದಲೇ ಕೆಳಗಿಳಿದರು; ಹನುಮಂತಸ್ವನನ್ನು ಅಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ರತ್ನಾಕರ ಅವನನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಬರಮಾಡಿ ಕೊಂಡು, ಕುರ್ಚಿಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದ. ಅನಂತರಾಯರಿಗೂ ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳಲು ಬಿನ್ನವಿಸಿದ. ತಾನೂ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಕೇಳಿದ :

“ ಮತ್ತೇನು ವಿಶೇಷ ಸುದ್ದಿ ಹನುಮಂತಸ್ವಾ ? ”

“ ಎಲ್ಲಾ ಗೊಂದಲಕ್ಕೆಟ್ಟಿತ್ತಿರಿ ರಾಯರ ! ಕಟ್ಟೀ ಇನ್‌ಸ್ಟ್ರಕ್ಟರ್ ಸಾಹೇಬರನ್ನ ಡಿಗ್ರೀಡ್ ಮಾಡಿ, ಕಲಘಟಿಗೀ ಘಾಜದಾರ್ ಜಾಗಾಕ್ಯ ಹಾಕಿದ ಹುಕುಮು, ನಿನ್ನಿನ ದಿನಾನಗ ಬಂದೈತಿರಿ ! ”

“ ಆಂ ? ಡಿಗ್ರೀಡು ಮಾಡಿದರಗ ? ಅದ್ಯಾಕ ? ”

“ ಯಾಕಂದರ ಏನಿ ? ಅವರು ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮನ್ನ ಹಿಡಕೊಂಡು ಬರಲಿಕ್ಕೆ, ಕೂಡಲೇ ಪೋಲೀಸ್ ಪಾರ್ಟೀ ಕಳಿಸಲಿಲ್ಲ....ಅಂಬೂದು ಮುಖ್ಯ ಅಸರಾಧರಿ ! ಅಲ್ಲದೇ, ಇನ್ನೂ ಏನೇನೋ ಕಸೂರೀ ತಗದಾರಿ ಅವರ ಮ್ಯಾಲ ! ”

“ ಸರಿ ! ಪಾಪ, ನನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಯವರು ಆಹುತಿ ಬಿದ್ದಾಂಗ. ಆಯ್ತು ?.... ಆದದ್ದಕ್ಕೆ ಈಗೇನು ಮಾಡೂದು ? ಆಯ್ತು, ಈಗ ಅವರ ಜಾಗಾಕ್ಯ ಯಾರು ಬರುವವರಿದ್ದಾರ ? ”

“ ಉಮರ್ ಖಾನ್ ಸಾಹೇಬ್ ಅಂತರಿ ! ಬಹಾಳ ದುಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವದವನಂತ ! ಈ ಚಳವಳಿ ಜನರನ್ನು ಕಂಡರೆ, ಹಾಂಗಸ ಕೆಂಡಾ ಕಾರತಾನಂತ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಗಂಭೀರಭಾವದಿಂದ ನುಡಿದ :

“ ಓ, ಅವನನ ? ಬೆಳಗಾಂವಿಯೊಳಗೆ ಸಾಲಿಯ ಹುಡುಗರ ಮ್ಯಾಲ ಲಾರ್ಡಿಚಾರ್ಜ್ ಮೂಡಿಸಿದ ನರವೀರ ! ಸರಿ ! ಹಾಂಗಾದರೆ, ಇನ್ನು ಮ್ಯಾಲ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಇರಬೇಕು—ಅಂದ್ವಾಂಗ ಆಯ್ತು ! ”

“ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತರಿ ರಾಯರ ! ಕಟ್ಟೀರಾವ್ ಸಾಹೇಬರು ನಿನ್ನೇ ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದರು: ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಟ್ಟವರಿಗೆ 4000 ರೂಪಾಯಿ ಇನಾಮು ಇಟ್ಟಿದ್ದು, ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರದೊಳಗೆ ಜಾಹೀರ್ ಮಾಡಬೇಕಂತ, ಐ ಜಿ. ಪಿ ಸಾಹೇಬರ ಕಡಿಂದ ಬರೆದು ಬಂದೈತಂತರಿ ! ಬಹಾಳ ಮಾಡಿ ಅದು ನಾಳಿನ ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯೊಳಗೆ ಛಾಪಿಸಿ ಬಂದೀತರಿ ! ”

ಅನಂತರಾಯರು ಗಾಬರಿಗೊಂಡವರಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ರತ್ನಾಕರ ನಗುತ್ತ-ನಗುತ್ತಲೇ ನುಡಿದ :

“ ಆ ಇನಾಮು ಯಾವ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮಗೆ ಸಿಗತೊಡೊ ನೋಡಬೇಕು. ನಾ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳತೀನಿ ಕೇಳು ಹನುಮಂತಪ್ಪಾ ! ನಿನಗಸ ಯಾಕ ಸಿಗಬಾರದು ಆ ಬಹುಮಾನ ? ಹ್ಯಾಂಗೂ ನಾನು ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ದಿವಸ ಪೋಲೀಸರ ಕೈಯೊಳಗೆ ಸಿಗೋದೇ ಖರೆ ! ”

ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಹೇಸಿಕೊಂಡವನಂತೆ ನುಡಿದ :

“ ನನಗೆ ಚಾಪ್ಪೀ ಮಾಡತೀರೇನಿ ರಾಯರ ? ಉಪಾಸ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತೀನು ಹೊರತು, ಹಿಂತಾ ದೇಶದ್ರೋಹದ ಕೆಲಸ ನನ್ನ ಕಡಿಂದ ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಚಾಂಡಾಲಗೆ ಸಿಗೊದೈತ್ತೋ ಆ ಇನಾಮು ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಎದ್ದು ಬಂದು ಹನುಮಂತಪ್ಪನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡ. ಆತನ ಕಂಠ ಬಿಗಿದು ಬಂದಿತ್ತು. ಹನುಮಂತಪ್ಪನ ಕೈಯನ್ನು ಕುಲುಕುತ್ತ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಕ್ಷಮಿಸು ಹನುಮಂತಪ್ಪಾ ! ಯಾವುದೋ ಭಾವನಾದ ಆವೇಶದೊಳಗೆ, ಆಡಬಾರದ ಮಾತನ್ನು ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ಆಡಿದೆ. ನೀನು ನನಗೆ ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ನಾನು ಏನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅದು ತೀರೀತು ? ಏನೋ ನಿನಗೆ

ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂಬೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಹುಚ್ಚುತನದಿಂದ ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡಿ, ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ನೋಯಿಸಿದೆ. ನೀನು ನನಗೇ ಒಳಿತಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಿದೆ. ನನ್ನ ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು ಹನುಮಂತಪ್ಪಾ ! ”

“ ಕ್ಷಮಿಸೂದೇನು ಬಿಡ್ರಿ ಇದರೊಳಗ ! ನಿಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸು ನನಗೇನು ಗೊತ್ತು ಇಲ್ಲೇನು ? ಕಟ್ಟೀರಾವ್ ಸಾಹೇಬರು ಈಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋದವ್ವಂದರ, ನಮಗೊಂದು ದುರ್ಭವದ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಏನು ! ”

ಅನಂತರಾಯರು ಹನುಮಂತಪ್ಪನನ್ನು ಆದರಪೂರ್ಣದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ರತ್ನಾಕರ ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಇನ್ನೂ ಏನೇನೋ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡರು ಹನ್ನೊಂದುಕಾಲು ಗಂಟಿಯಾದಾಗ, ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಹೇಳಿದ :

“ ನಾ ಇನ್ನ ಹೊರಡತೀನಿ ! ಈಗ ಪೋಲೀಸ್ ಕಚೇರಿಗೆ ನಾ ಹೋಗಿ ಲಿಕ್ಕೇ ಬೇಕಾಗಿಯಿರಿ ! ” •

ಎಂದು ಹೇಳಿ, ರತ್ನಾಕರ—ಅನಂತರಾಯ—ಇಬ್ಬರಿಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟ. ರತ್ನಾಕರನೂ ಕೋಣೆಯ ಹೊರತನಕ ಬಂದು ಆತನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ. ಅನಂತರಾಯರು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಅಟ್ಟವನ್ನಿಳಿದು ಕೆಳಗೆ ಹೋದರು.

ಇಳನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಇಂನು ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ಪ್ರತಿಪದ. ಬಳವಂತನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಎರಡನೆಯ ಮಗುವಿನ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಬ್ಬವಾದುದರಿಂದ, ಗೆಳೆಯರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಔತಣಕೊಟ್ಟಿದ್ದ. ಮಂಗಳವಾರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೆಳಗಿನ ಕಚೇರಿಯಿದ್ದುದು ಅನುಕೂಲವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಕಚೇರಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು—ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಂತೆ—ಎಲ್ಲ ಗೆಳೆಯರೂ ಬಳವಂತನ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದಿತು. ಅಡಿಗೆಯವನು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ತಡಮಾಡಿದುದರಿಂದ, ಊಟಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ತಾಸೆರಡು ತಾಸು ವಿಲಂಬವಿತ್ತು. ಚಿಕ್ಕ ಮನೆಯಾದುದರಿಂದ, ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕರಿಯುತ್ತಲಿದ್ದ ಜಿಲೇಬಿಯ ಕಮರುವಾಸನೆಯು ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಬಂದ ಗೆಳೆಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಅಟ್ಟದ

ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತಲಿದ್ದ ಬಳವಂತ. ಬಾಳೆಯಲೆಗಳನ್ನು ಸರಿಗೊಳಿಸುತ್ತ ಮೊಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಬಳವಂತನ ಮುಖವನ್ನು ತಂದೆ, ಬಂದವರನ್ನೆಲ್ಲ ಕಣ್ಣು ಹಿಗ್ಗಿಸಿ ನೋಡಿಯೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ; ಮುಖವನ್ನು ಗಂಟುಕಾಕಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಏನನೋ ಗೊಣಗುಟ್ಟುತ್ತಲಿದ್ದ. ವೈದಿಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಯಾರಿಗೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೇಳದೆ, ಈ ಸಿಗರೇಟು ಸೇಡುವ-ಕ್ರಾಪಿನ ತಲೆಯ ಪೋಕರಿಗಳಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೇಳದನೆಂಬುದೇ, ಆ ಮುದುಕನ ಮುಖದ ಗಂಟಿಗೂ ಗೊಣಗಾಟಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು.

ಕೊನೆಗೆ ಬಂದವನು ಶೀನಪ್ಪ. ಬಳವಂತ ಅವನನ್ನೂ ಅಟ್ಟಿದ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ. ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವರೆಲ್ಲರೂ ಗೆಳೆತನದ ಸಲಿಗೆಯ ಅಣಕದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು. ವಿಡಂಬಕ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮ-ಭಾವೂ ಕೇಳಿದ :

“ಯಾಕ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್, ಬರಲಿಕ್ಕೆ ತಡಾ ಆಯ್ತು? ಮನಿಗೆ ಹೋಗೇ ಬಂದಿರಿ ಕಾಣತನದ ?”

ದತ್ತೂ ಉಸಹಾಸದ ನಗೆ ನಗುತ್ತ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ಯಾಕ? ಹೆಂಡ್ತೀ ಮಾರೀ ನೋಡಿ ಬಹಳೊತ್ತು ಆಗಿತ್ತೇನು ?”

ಬಳವಂತ ನಗೆಯಾಟದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ನಿನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ಕಾಣಿಸತನದ ದತ್ತೂ? ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಶೀನಪ್ಪ ತನ್ನ ಹೆಂಡತೀ ಮಾರೀ ನೋಡೂದನ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಾನ !”

“ಅದ್ಯಾಕ ?”

“ಅಂದರೆ, ಅದು ಹೆಂಗಸರ ಮಾರೀ ಹಾಂಗ ಕಾಣಲೇ ಒಲ್ಲದಂತ ಅವನಗೆ !”

ರಾಮಭಾವೂ ಹೇಳಿದ :

“ಅದಕ್ಕನ ಕಾಣಿಸತನದ... ಓಣ್ಯಾಗಿನ ಹೆಂಗಸರ ಮಾರೀನನ ನೋಡಿ-ಕೋತನ ತಿರಗೂದು !”

ವೆಂಕಣ್ಣ ಬೇಸರದ ನಗೆ ನಗುತ್ತಲೇ ಮಾತನಾಡಿದ :

“ಇರಲಿ ಬಿಡ್ರೋ, ಪಾಪ, ಆತನ್ನ ಯಾಕ ಕಾಡಿರಿ? ಮನಿಯೊಳಗ ಹೇಣ್ಣಿ—ಅಂತ ಒಬ್ಬಾಕೆ ಇದ್ದಾಳಂತ, ಅವನ ಮನೀ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾದರೂ

ಇದ್ದಾನೆ. ಪಾಪ, ರೂಪದಿಂದ ಹ್ಯಾಂಗಸ ಇದ್ದರೂ, ಆಕೆ ಶೀನಪ್ಪನ ಕೂಡ ಎಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಡಕೋತಾಳೆಂಬುದು ನಿಮಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ !”

ದತ್ತೂ ಕೇಳಿದ :

“ ಅಕೆ ಶೀನಪ್ಪನ ಜೋಡಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಡಕೋತಿರಬಹುದು; ಆದರೆ ಶೀನಪ್ಪ ಅಕೇ ಜೋಡಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಡಕೊಳತಾನೇನು ? ”

ವೆಂಕಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ನಡಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಸಂಸಾರ ಹ್ಯಾಂಗ ಸಾಗೀತು ನೋಡು ! ನೀನು ನಿನ್ನ ಆ ಏಳು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿಯಾಗೂಡ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಡಕೋತೀ ಇಲ್ಲೋ ? ಮುಖಾ ಒಂದಿಷ್ಟು ನೆಟ್ಟಗಿದ್ದೀತು, ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಮಕ್ಕಳನ್ನ ಹಡೀತಿದ್ದಾಳು! ವ್ಯಾಳ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅನ್ನ-ಝುಣಕಾ ಮಾಡಿ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಬರೂದಿಲ್ಲವಾ ! ಒಂದು ದಿನಾ ಇವರ ಮನಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ ಬಳವಂತಾ ! ಅನ್ನ ಝುಣಕದ್ದಾಂಗ ಅಕ್ಕಳ ಆಗಿತ್ತು; ಝುಣಕ ಅನ್ನದ್ದಾಂಗ ಗಟ್ಟಿ ಆಗಿತ್ತು. ಈ ದತ್ತೂ ಮಗಾ, ಏನೂ ತುಟಿ ಮಿಟಕಿಸದೆ, ಅಂಥಾದನ್ನ ಹೊಡದೇ ಹೊಡದೆ !”

ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಳಿಗೆ ಹಾರಿಬೀಳುವಂತೆ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟರು. ಆಗ ರಾಮಭಾವು ಕೇಳಿದ :

“ ಅಂದರೆ ಶೀನಪ್ಪನ ಹೆಂಡತಿ ಅಡಿಗೀ ಚಿಲೋ ಮಾಡತಾಳಂತೀಯೇನು ವೆಂಕಣ್ಣಾ ? ”

“ ಯಾವುದು ಬೇಕು ಅದನ್ನ ಹೇಳು ! ಅನ್ನಪೂರ್ಣಾದೇವೀ ಹಾಂಗ ಅಡಿಗೀ ಮಾಡತಾಳ. ಆಕೆ ಮಾಡಿದ ಸಾರು ನೀ ಇನ್ನೂ ತಿಂದಿಲ್ಲ ಕಾಣತನದ ರಾಮಭಾವೂ ? ಒಮ್ಮೆ ತಿಂದವರು ಕಡಿತನಕಾ ಅದನ್ನ ನೆನಸಿರಬೇಕು ! ನಮ್ಮ ಶೀನಪ್ಪ, ಆಕೇ ರೂಪಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚದೇ ಹೋದರೂ, ಆಕೇ ಸಾರಿಗಾಗಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಪ್ರೀತಿಮಾಡತಾನೆ. ಹೌದಲ್ಲೋ ಶೀನಪ್ಪಾ ? ”

ಶೀನಪ್ಪ ಬಾಯಿಬಿಚ್ಚಿದ :

“ ಬಾಯಿ ಅದಸ ಅಂತ ಏನಾರೇ ಭಕಾಸತಾರ, ತೀರಿಹೋಯ್ತು ! ಹೆಂಡರ ರೂಪಾ ತೊಳಕೊಂಡು ಕುಡಿಯೂದದ ಏನು ಮಕ್ಕಳರಾ ? ನಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಬೀಸೂಮುಂದ ಹಾಡತಿರತಾರ ಗೊತ್ತದ ಇಲ್ಲೋ?... ”

‘ನೀರಲದ ಹೆಣ್ಣು ಅತಿಕವೈ ಅಣ್ಣಯ್ಯ, ತಿಂದುನೋಡಿದರ ರುಚಿಭಾಳೋ!’
ಅಂತ ! ”

ರಾಮಭಾವು ನಗುತ್ತ ನುಡಿದ :

“ ಈ ಹಾಡನ್ನು ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ದಿನಾ ಹಾಡತರಬಹುದು ಯಾಕೆ ?
ಆಕೆ ಆ ಹಾಡು ಕೇಳಕೇಳೇ ನೀನು ಆಕೆನ್ನು ರುಚಿಮಾಡಿ ಕೊಂಡೀದೀ ಕಾಣಸ-
ತರದ ! ”

ಮತ್ತೆ ನಗೆಯ ಹೊಳೆ ಹರಿಯಿತು. ನಗೆ ನಿಂತ ಬಳಿಕ ಆಗ ಶೀನಪ್ಪ
ಹೇಳಿದ :

“ ಇನ್ನೂ ಊಟ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಕಾಣಿಸತರದ ಬಳವಂತಾ ! ನನ-
ಗಂತೂ ಬಹಳ ಹಸಿವಿ ಆಗೇದ ನೋಡಪಾ ! ”

ಬಳವಂತ ಕೇಳಿದ :

“ ಹಾಂಗಾದರ ಚಹಾ ಮಾಡಿಸಲೇನು ? ”

ಶೀನಪ್ಪ ಹೇಳಿದ :

“ ಏನು ಮಾಡಿಸತೀಯೋ ಮಾಡಿಸು ! ಕಚೇರಿ ಬಿಟ್ಟುಕೂಡಲೆ, ನನಗೆ
ಹಸಿವಿ ಆಗಿತ್ತಂತರ, ಮನಿಗೆ ಹೋಗಿ ಏನಾದರೂ ತಿಂದು ಬರಬೇಕಂತ ಹೋದೀ.
ಆದರ, ಪುರೋಹಿತರ ಗಂಗಾಬಾಯಿ, ಆಕೆನ್ನು ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನಿಗೆ
ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಾರ. ನಾ ಮನಿಗೆ ಬಂದು ಹೋಗತೀನಂಬೂದು
ಗೊತ್ತಿದ್ದರ, ಆಕೆಯೇನೂ ಹೋಗತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರ, ನಾನು ಸಂಜೀತನಕಾ
ಮನಿಗೆ ಬರೂದಿಲ್ಲಂತ ಹೇಳಿಯೆ ಕಚೇರಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ. ”

ದತ್ತೂ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ ಅದಾಯ್ತಪಾ ! ಪುರೋಹಿತರ ಗಂಗಾಬಾಯಿ, ಗೋಪಾಲರಾಯರ
ಮನಿಗ್ಯಾಕೆ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗ್ಯಾರ ನಿನ್ನ ಹೆಂಡತನ್ನು ! ”

“ ಏನೋ ಆಪಾ, ಅವರ ಮನುಷ್ಯಗೆ ಮದವಿಗಾಗಿ ಶಾಂವಿಗಿ-ಪಾಂವಿಗಿ
ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತಂತ ! ನಮ್ಮ ಶಂಖಣೀ ಶಾಂವಿಗೀ ಮಾಡೋದರೊಳಗೆ
ಎಕ್ಸ್‌ಪರ್ಟು ! ಅದಕ್ಕೂ ಗಂಗಾಬಾಯಿ ಬಹಳ ಆಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದ್ದರಂತ.
ಮತ್ತು ಇಕಿಗೂ ಇಂಫಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕೆಲಸದ ಹುರುಪು ಬಹಳ ! ”

ಬಳವಂತ ಕುತೂಹಲಗೊಂಡು ಅಶ್ಚರ್ಯಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ :

“ ಮದುವಿಗಾಗಿ ಶಾವಿಗಿ ? ಅಂದರೆ, ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮಗಳ ಮದುವಿ ಗೊತ್ತಾತೇನು ? ”

ನಿರುತ್ತಾಹದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಶೀನಪ್ಪ ನುಡಿದ :

“ ಗಂಗಾಬಾಯೀ ಹೇಳತಿದ್ದರವಾ ! ಈಗ ನಾಲ್ಕೈದು ದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮನಿಗೆ ಅವರು ಸತ್ಯನಾರಾಯಣದ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದರಂತೆ. ಅಂದೆಯೇ ಸಂಜೀಕಡೆ ನಿಶ್ಚಯದಕಾರ್ಯನೂ ಮುಗಿದುಬಿಟ್ಟಿರಬಂತೆ ! ”

ಬಳವಂತ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಆತುರದಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ ಅಂದರೆ ? ವರಾ ಎಲ್ಲಿರು ? ”

ಶೀನಪ್ಪ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತ. ವೆಂಕಣ್ಣ ಗಾಬರಿಯ ನೋಟಗಳಿಂದ ಶೀನಪ್ಪನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ಬಳವಂತ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದ :

“ ಯಾಕೋ ಶೀನಪ್ಪಾ ? ಸುಮ್ಮನು ಯಾಕೆ ಕೂತಿ ? ವರಾ ಯಾವ ಊರಿನದಂತೆ ? ”

ಒಣಗಿದ ಕಂಠದಲ್ಲಿಯೇ ಶೀನಪ್ಪ ಹೇಳತೊಡಗಿದ :

“ ನೋಡು ಬಳವಂತಾ, ಇದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಮಾತು ಆಡಬಾರದಂತೆ ಮನಸಿನೊಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಆದರೆ, ಹ್ಯಾಗೋ ಏನೋ ಅದು ಹೊರಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಿತು. ಸುಮ್ಮನು ಈ ಮಾತು ತಗದು ವೆಂಕಣ್ಣನ ಅಸಮಾಧಾನದೊಳಗೆ ನೂಕಬಾರದೂ ಅಂತೆ ಇಚ್ಛಾ ಇತ್ತು ! ಆದರೆ ತಪ್ಪಿ ನನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ಮಾತು ಹೊರಬಿದ್ದು ಹೋಯ್ತು ! ”

ಬಳವಂತ ಸಂತಾಪಧ್ವನಿಯಿಂದ ನುಡಿದ :

“ ಹೇಡಿತನದ ಮಾತು ಅಡಬ್ಯಾಡ ನೀನು ಶೀನಪ್ಪಾ ! ವೆಂಕಣ್ಣ ಒಬ್ಬನೇ ಯಾಕೆ ಅಸಮಾಧಾನದೊಳಗೆ ಬೀಳತಾನೆ ? ನಮಗೇನು ಅಸಮಾಧಾನ ಆಗೂದಿಲ್ಲೇನು ? ಅಸಮಾಧಾನ ಅಷ್ಟೇ ಯಾಕೆ ? ಆ ಗೋಪಾಲರಾಯನ ಮ್ಯಾಲಿನ ಸಂತಾಪದಿಂದ, ನನ್ನ ಮೈ ಉರಿದುಬೀಳತಡೆ ಉರಿದು ! ”

ಶೀನಪ್ಪ ಹೇಳಿದ :

“ ಇನ್ನೇನು ಮಾಡೋದು ಬಿಡು ! ಕೆಲಸ ಮುಗಿದು ಹೋಗೇದ ! ಮೊದಲೇ ನಮ್ಮ ಕಡಿಂದೆನಿಸ ತಪ್ಪು ಆಗೇದ. ಮೊದಲೇ ವೆಂಕಣ್ಣ ಒಬ್ಬ-

ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಇಷ್ಟೊತ್ತಿಗೇ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಕಾನೇರಿ ತೋಳಿನ ತಲಿಗಿಂಬು ಸಿಗತಿತ್ತು ! ”

ಬಳವಂತ ಸಿಡಿನುಡಿಯಿಂದಲೆ ನುಡಿದ :

“ ಈಗೇ ಆ ತಲಿಗಿಂಬು ಹೋಗತಡದ ಹ್ಯಾಂಗ? ಆ ತಲಿಗಿಂಬನ್ನು ಹ್ಯಾಂಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ವೆಂಕಣ್ಣನಿಗೇ ಸಿಗೂಹಾಂಗ ಮಾಡಬೇಕು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ! ”

ಶೀನಪ್ಪ ಬೇಸರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಹೋಗಲಿ ಬಿಡೋ ಬಳವಂತಾ! ಇನ್ನು ಮ್ಯಾಲ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದು ಮಾಡಾಂವ ಏನು ನೀನು ? ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ದೈವದ ಸಂಕಲ್ಪ ಬೇಕು ನೋಡು ! ದೈವದ ಸಂಕಲ್ಪ ಇದ್ದಿಲ್ಲಂತೇ ವೆಂಕಣ್ಣನ ಅಂಥಾ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಮಳೆ ನೀರು ಬಿಟ್ಟು ಮಂಜಿನ ನೀರಿಗೆ ಕೈಯೊಡ್ಡಿದ. ಇತ್ತ ಮಳೆ ನೀರೂ ಹೋಯ್ತು; ಅತ್ತ ಮಂಜು ಮಂಜು ಆಯ್ತು ! ಇದರೊಳಗೆ ಗೋಪಾಲರಾಯರದು ಏನೂ ತಪ್ಪು ಇಲ್ಲ. ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಅನೇಕ್ಷಾದಿಂದನೂ ಮನಿತನಕಾ ನಮ್ಮನ್ನ ಕರೆಸಿದ್ದರು ಕನ್ಯಾ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ! ”

ಬಳವಂತ ಹೇಳಿದ :

“ ನೀ ಇಲ್ಲದ ಪಲ್ಲಾ ಬಿಚ್ಚಿ ಬ್ಯಾಡ ಶೀನಪ್ಪಾ ! ಹೆಂಡ್ತೀ ವಸೀಲಿಯಿಂದ ನಿನಗೂ ಮದುವೆ ಊಟ ಸಿಗತಡಂತ ಹೀಂಗ ಮಾತಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೀದಿ ಕಾಣಿಸತಡ ! ನಾ ಕೇಳತೀನಿ : ವರಾ ಎಲ್ಲಿದೂ ಅಂತ; ಅದನ್ನೇನೂ ನೀನು ಹೇಳಲೇ ಒಲ್ಲ ! ರತ್ನಾಕರ ಸೂಚಿಸಿದ ಆ ರಂಗಣ್ಣನಂತೂ ಕಾನೇರಿನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯ ಇಲ್ಲ ! ”

ಶೀನಪ್ಪ ಅವೇಶದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದ :

“ ಶಕ್ಯ ಯಾಕ ಇಲ್ಲ ? ವೆಂಕಣ್ಣನ ನಾಳೆಯ ದಿವಸ ಅಣ್ಣನ ಲಗ್ನದ ಆಮಂತ್ರಣ ಬಂದ ಮ್ಯಾಲ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಾಗತಡ.... ಶಕ್ಯ ಅದನ್ನೋ ಇಲ್ಲೋ ಅಂಬೂದು ? ”

ಬಳವಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಅಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ ಅಂದರೆ ? ರಂಗಣ್ಣ ಒಪ್ಪಿಗೊಡನಂತೇನು.... ಆ ಹುಡುಗಿನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ? ”

“ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡದ್ದಿಷ್ಟೇ ಯಾಕೆ ? ನಾಡದಿನ ದಿನಸ ಮುಂಜಾನೆ ಹತ್ತುವರೆಗೆ ಅಕ್ಷತಾ ಬೀಳತಾವಂತ ! ನಿಶ್ಚಯದ ದಿನಾನೇ ಮದುವಿವೆ ಮುಹೂರ್ತ ಕೂಡ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಬಿಟ್ಟಾರಂತೆ ! ”

ಬಳವಂತ ದಿಂಗುಹಿಡಿದು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟ. ಕಳೆಗಟ್ಟು ಮುಖದ ವೆಂಕಣ್ಣ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಒಣಗಿದ ಕಂಠದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ :

“ ಈಗ ಇಲ್ಲೇ ಹೋಗಿ ಸಿಗರೇಟು ತರತೀನಿಸ ಬಳವಂತಾ ! ಐದು ಮಿನೀಟಿನೊಳಗೆ ಬಂದು ಬಿಡತೀನಿ ! ”

ವೆಂಕಣ್ಣ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನ ಕಡೆಗೆ ಬಳವಂತನ ಲಕ್ಷ್ಯವಿದ್ದಿತೋ ಇಲ್ಲವೋ ! ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದುವರಿದು ಅಟ್ಟವನ್ನಿಳಿದು, ವೆಂಕಣ್ಣ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ. ಬಳವಂತ ಮನದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಎಣಿಕೆಹಾಕಲು ತೊಡಗಿದ್ದ. ಮುಖವು ನೆತ್ತರೇರಿ ಕೆಂಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮುಸುಗುಡುತ್ತಿತ್ತು. ಒಮ್ಮೆಲೆ ಸಿಡಿನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆದ :

“ ರತ್ನಾಕರನ ಕೈವಾಡವಿಲ್ಲದೆ ಇದೆಲ್ಲಾ ಆಗೂದು ಶಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ! ಹೇಡಿ ವೋಲೀಸರು ! ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪುನುಷ್ಯನ್ನ ಹುಡುಕಿ ಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇಲ್ಲ ಇವರಿಗೆ ! ”

ಕೂಡಲೇ ದತ್ತೂ ಹೇಳಿದ :

“ ಅದಕ್ಕಂತೂ ಕಟ್ಟೇ ಇನ್‌ಸ್ಟೆಕ್ಟರ ಹಣೇಬರ ಏನಾಗೇದ ಗೊತ್ತದ ಇಲ್ಲೊ ? ಡಿಗ್ರೀಡ್ ಮಾಡಿ, ಕಲಫಟಿಗಿಗೆ ಘಾಜದಾರನ್ನ ಮಾಡಿ ಹಾಕಾರ ! ಆತ ರಜಾ ಬೇಡಿದರ, ರಜಾ ಸುದ್ದಾ ಮಂಜೂರಾಗಲಿಲ್ಲಂತ. ಈಗ ಅವನ ಜಾಗಾಕ್ಕೆ ಬಂದಾನ ನೋಡು ಉಮರಖಾನ ! ಹುಲೀ ಇದ್ದಾಂಗ ಇದ್ದಾನ. ಈ ಚಳವಳಿ ಜನಕ್ಕಂತೂ ಅವನ ಅಂದರ, ಒಂದು ಸೈತಾನ ಇದ್ದಾಂಗ— ಅಂತಾರ ಮಂದೆಲ್ಲಾ ! ”

ಮತ್ತೆ ಬಳವಂತ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಏನನೋ ಧ್ಯಾನಿಸತೊಡಗಿದ; ಆಗ ರಾಮಭಾವೂ ಹೇಳಿದ :

“ ಈಗ ನೀನು ಹೀಗೆ ಕೂತು ಏನು ಮಾಡುವನ ಬಳವಂತಾ ! ಪಾಪ ಶೀನಪ್ಪಗೆ ಹಸಿವೆ ಆಗೇದಂತ. ಏನಾದರೂ ತರಿಸೂ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಮಾಡು. ಹುಂ, ಏಳು ! ”

ಬಳವಂತ ಏಳಲಾರದೆ ಎದ್ದು ಕೆಳಗೆ ಹೋದ. ಆಗ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಶೀನಪ್ಪ ನುಡಿದ :

“ಆದಕೃಗ ನಾನು, ಇಂದು ಈ ವಿಷಯ ಮಾತಾಡಬಾರದಂತಗ ಮಾಡಿದ್ದೆ. ಮಾತಿನ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದು, ತಿಳಿಲಾರದ್ದಾಂಗ ನನ್ನ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿತು. ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರೂದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರನಗ ಒಳ್ಳೆದಿತ್ತು ! ”

ದತ್ತೂ ಹೇಳಿದ :

“ ಈಗೇನಾತು ಬಿಡೋ ! ಆದರ ಆಗತಗದ ಮದುವಿ ! ದೇಶದೊಳಗ ಬ್ಯಾರೇ ಕನ್ಯಾನಗ ಇಲ್ಲೇನು ? ಇನ್ನೊಂದು ಹುಡಿಗಿನ್ನ ನೋಡಿದರ ಆಯ್ತು ವೆಂಕಣ್ಣಗ ! ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮಗಲೇ ಅಂಬೂ ಹಟಾ ಆದರೂ ಯಾಕ ಹಿಡೀಬೇಕು ನಾವು ! ”

ಶೀನಪ್ಪ ಮರುಕದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಇಲ್ಲೋ. ಬಳವಂತನ ಸ್ವಭಾವ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಟದ್ದು ಅಂಬೂದು ನಿನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನು ? ತನ್ನ ಮನಸಿನ್ನಾಂಗಗ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸ ನಡೀಬೇಕು—ಅಂತ ಅನ್ನುವವ ಆತ ! ಏನೋ, ನಿಶ್ಚಯ ಆಗಿಬಿಟ್ಟುಗದ ! ಕಲ್ಯಾಣದ ಕೆಲಸ ! ಸುಸೂತ್ರ ಆಗಿ ಹೋಗವೊಲ್ಲದ್ಯಾಕ - ಅಂತ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ! ”

ರಾಮಭಾವು—ಇದುವರೆಗೂ ಸುಮ್ಮಗಿದ್ದವನು—ಈಗ ಹೇಳಿದ :

“ ಈಗ ಇಂಥಾ ಮಾತು ನೀನು ಏನೂ ಆಡಬ್ಯಾಡ ಶೀನಪ್ಪಾ ! ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಬಿಡು ! ಹಟಾ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರು ಅಂತ ಯಾಕ ಅನ್ನಬೇಕು ಹೇಳು ! ಆ ದೇಶಭಕ್ತ ನೋಡು, ಹ್ಯಾಂಗ ತನ್ನ ಹಟ ಸಾಧಿಕೊಂಡ ? ”

ಶೀನಪ್ಪ ಮಾತನೇನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಮಂಕುಕವಿದಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟ. ಬಳವಂತನ ಹೆಂಡತಿ, ಚಹದ ಕಿಟ್ಟಲಿ, ಕಪ್ಪು-ಬಸಿ ತುಂಬಿದ ತಟ್ಟಿ— ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಬಂದಳು; ತಂದುವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೆಳಗಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದಳು :

“ ಅವರು, ಏನೋ ಸಾಮಾನು ಬೇಕಾಗೇದಂತ ಪ್ಯಾಟಿಗೆ ಹೋದರು. ನಿಮಗೆಲ್ಲಾ ಚಹಾ ತೊಗೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳ್ಯಾರ ! ”

ಬಳವಂತನ ಹೆಂಡತಿ ಕೆಳಗೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಸಿಗರೇಟು ತರಲು ಹೋದ ವೆಂಕಣ್ಣ, ಹದಿನೈದು ನಿಮಿಷವಾದರೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ದಾರಿ ನೋಡಿ, ಚಪಾ ತಣ್ಣಗಾಗಿ ಹೋಗುವುದೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಕುಡಿದು, ಏನೋ ಬೇರೆ ವಿಷಯ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತರು.

ಎರಡು ಗಂಟೆಯಾದರೂ ವೆಂಕಣ್ಣನೂ ಇಲ್ಲ; ಬಳವಂತನೂ ಇಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಐದಾರು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬಳವಂತ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಬಂದ; ಊಟಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಎಬ್ಬಿಸಿದ. ಆಗ ರಾಮಭಾವೂ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೇಳಿದ :

“ ವೆಂಕಣ್ಣ ಎಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೂ ಕೂತುಕೊಂಡಾನೇನು ? ”

ಬಳವಂತ ಶುಷ್ಕಸ್ವರದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ :

“ ಆತನ್ನ ಹುಡುಕಲಿಕ್ಕಂತೂ ಇಷ್ಟೊತ್ತಿನಕಾ ತಿರಿಗ್ಯಾಡಿ ಬಂದೆ. ಬಾಡಿಗೆ ಸಾಯ್ಕಲ್ಲು ತೊಗೊಂಡು ಸಾಧನಕೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಆತನ ಕೋಣೆ ಸಹಿತ ನೋಡಿಬಂದೆ. ಎಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಾನೋ ಏನೋ, ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಬ್ಯಾಸತ್ತು ಬಂದೆ ! ”

ಯಾರೂ ಒಂದೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿದು, ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದು-ಕೊಂಡು, ಎಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಕುಳಿತರು. ಆಗ ಬಾಳೆಯೆಲೆ ಸರಿಮಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತ ಬಳವಂತನ ತಂದೆ, ಈಗ ಎಲೆಯ ಮುಂದೆ ಕುಳಿತು, ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ತನ್ನೊಳಗೆ ತಾನೇ ಏನನೋ ಗೊಣಗುತ್ತಲಿದ್ದ. ಕಣ್ಣು ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದುವೋ, ಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಹೊಗೆಯಿಂದ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದುವೋ !

ಊಟ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಒಬ್ಬರ ಬಾಯಿಂದಲೂ ಮಾತು ಹೊರಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಲ್ಲರೂ ಮೌನಿಗಳಾಗಿಯೇ ಊಟ ನಡೆಯಿಸಿದ್ದರು. ಮದುಕರು ಮಾತ್ರ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬುತ್ತ ಹೋದಂತೆ, ಆಗಾಗ ‘ ಗೋವಿಂದ, ಗೋವಿಂದ ! ’ ಎಂದು ನಾಸುಸ್ಕರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಊಟದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳವಂತ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಏನೇನೋ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ. ಆ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಏನು, ಹೇಗೆ, ಎಷ್ಟು—ಉಂಡರೆಂಬ ಲೆಕ್ಕವೇ ಅವನಿಗಿರಲಿಲ್ಲ.

೩೫ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ಇಂದು ಗೋಪಾಲರಾಯರಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭನೆ. ಅನಂತ-ರಾಯರ ಮನೆಯವರಿಗಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಊಟದ ಔತಣವಿದ್ದಿತೆಂದು ಬೇರೆಯಾಗಿ

ಹೇಳಬೇಕೆ ? ಕುಮುದಾ, ನಾಳೆಯ ದಿನ ಮದುಮಗಳಿಗೂ ಮದುಮಗನಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕಾದ ಉಡುಗರೆ ಯಾವ ಬಗೆಯ ದಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು. ತಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ 'ಅದನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವವಳು ನೀನೇ !' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ, 'ನನಗೇನು ಗೊತ್ತೂ ಕುಮುದಾ ಅದೆಲ್ಲಾ ! ನೀವೆಲ್ಲಾ ಹೊಸಾ ಕಾಲದ ಮಂದಿ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂಥಾ ಉಡುಗೋರೀ ಏನು ಕೊಡಬೇಕೋ ನೀನೇ ನೋಡವ್ವಾ !' ಎಂದಳು. 'ರತ್ನಾಕರನನ್ನು ಕೇಳಬೇಕು' ಎಂದೆನಿಸಿತು ಕುಮುದೆಗೆ. ಆದರೆ ವಿಶೇಷಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ತಾನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದು ಸಂಕೋಚಪಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದಳು. ಆಗಲೇ ತಾಯಿ ಕರೆದು ಹೇಳಿದಳು :

“ ಹಾಲು ಫಲಾಹಾರ ಮ್ಯಾಲ ಕೊಟ್ಟು ಬರತೀಯಾ ಕುಮುದಾ ?”

ಕುಮುದೆಗೆ ನೆಸವೂ ಒಂದು ಸಿಕ್ಕಂತಾಯಿತು. ಹಾಲು-ಉಪಾಹಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅಟ್ಟದ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಳು. ಮದುಮೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕುಮುದಾ, ನಿತ್ಯ ಕೃಂತ ವಿಶೇಷರಿತಿಯಿಂದ ಉಡಿಗೆ-ತೊಡಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಗೋಪಾಲರಾಯರ ಮದುಮೆಯ ಮನೆಯ ಉತ್ಸಾಹ, ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೂ ಹರಡಿಕೊಂಡು, ಕುಮುದೆಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು ಎಂತಲೇ ಆಗ ಅವಳು ವಿದ್ಯುಲ್ಲತೆಯ ಚಪಲತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಳು. ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದು ಒಳಗೆ ಬಂದೊಡನೆಯೇ, ಕುಮುದೆ ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾಲೆಯ ಕಂಪು, ಕೋಣೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ತುಂಬಿಬಿಟ್ಟಿತು. ರತ್ನಾಕರ ಶೃಂಗಾರದ ಸೂತ್ರಗೊಂಬೆಯಂತಿರುವ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ. ಆಗಲೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಲ್ಲಂಪು ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಎದೆಯನ್ನು 'ಝಲ್' ಎನ್ನಿಸಿತು. ಕುಮುದಾ ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹಾಲು, ಉಪಾಹಾರದ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದಳು :

“ ಈವೊತ್ತು ನೀವು ಒಂಟಿಗರಾಗಿಯೆ ವ್ಯಾಳ್ಯಾ ಕಳೀಬೇಕಾಗತರದ ! ನಾನೆಲ್ಲಾರೂ ಮದುವೀ ಮನಿಗೆ ಹೋಗತೀವಿ !”

ರತ್ನಾಕರ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ ದೈವಶಾಲಿಗಳಿದ್ದೀರಿ ನೀವು ! ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸಲುವಾಗಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕೂಡ ಹೋರಾಟ ಹೂಡಿದ ನಾನು, ಈಗ ಈ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಪಂಜರದೊಳಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಒದ್ದಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ ! ಆದರೆ ದೇಶದ ಪಾರ-ತಂತ್ರ್ಯದ ಕಲ್ಪನಾ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಇರದ ನಮ್ಮ ಜನರು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಪಂಜರದೊಳಗೇ ಸ್ವತಂತ್ರರಂತೆ ಸುಖದಿಂದ ಜೀವಾಧ್ಯಾಂಗ ತಿರುಗಾಡತಾರ !”

ಕುಮುದಾ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸಾಖ್ಯ ಪಂಜರದ ಹಕ್ಕಿಗಳಿಗೆ ಏನು ಗೊತ್ತು ? ಗೊತ್ತಿರುವ ಹಕ್ಕಿ ಮಾತ್ರ, ಪಂಜರದೊಳಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸುಖಸಾಧನಗಳು ಇದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು, ಪಂಜರಾ ಒಡಿದು ಹೊರಬೀಳಲಿಕ್ಕೆ ಧಡ-ಪಡಿಸತೀರತನದ. ಮೈಯಿ-ಮುಖ ನೊವಾದರೂ ತನ್ನ ಧಡಪಡಿಕೇ ಬಿಡದಿಲ್ಲ !”

ತಿಂಡಿಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ರತ್ನಾಕರ ಕೇಳಿದ :

“ ಹಾಂಗಾದರೆ ನೋಡಿ ! ನಿಮಗ ಯಾವ ಅವಸ್ಥಾ ಒಳ್ಳೇದನಿಸತನದ ? ಪಂಜರದೊಳಗೆ ಸುರಕ್ಷಿತ ಇಷ್ಟು, ಹಾಕಿದ ಹಣ್ಣು-ಹಂಪಲಗಳನ್ನ ತಿಂದು ಸುಖಪಡುವ ಹಕ್ಕಿಯಿದೋ ? ಏನು ಸ್ವತಂತ್ರರೀತಿಯಿಂದ ವಾತಾವರಣ ದೊಳಗೆ ಹಾರಾಡಿ, ತಾನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಕಳವಣ್ಣು ತಿಂದು ಸುಖಿಸುವ ಸಾಹಸಿ ಹಕ್ಕಿಯಿದೋ ?”

ಕುಮುದಾ ಸಲುಗೆಯ ನಗೆನಗುತ್ತ ನುಡಿದಳು :

“ ಈಗ ಈ ವಿಷಯ ನಾನೇನೂ ಹೇಳಲಾರೆ ! ನೀವು ಒಂದು ವಿಷಯ ದೊಳಗೆ ನನಗೆ ಸಲಹೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದೆ !”

“ ಏನು ? ಯಾವ ವಿಷಯದೊಳಗೆ ?”

“ ನಾಳೆಯ ದಿವಸ ಮದುಮಗಳಿಗೆ ಮದುಮಗನಿಗೆ ಉಡುಗರೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಏನುಕೊಡಬೇಕಂತೀರಿ ?”

“ ಓ ! ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನ ಸಲಹೆ ಯಾತಕ್ಕೂ ಬೇಕಾಗಿದೆ ? ಕಾವೇರಿ ಗೊಂದು ನೂಲುವ ರಾಟೀ ಕೊಡಿ; ರಂಗಣ್ಣಗೆ ಒಂದು ಗಂಟು ಹಂಜೀ ಕೊಡಿ !”

ಕುಮುದೆಗೆ ನಗೆಬಂದಿತು. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟಳು. ಆ ನಗೆ-

ಮೊಗವನ್ನು ರತ್ನಾಕರನ ಕಣ್ಣುಗಳು ನುಂಗಿಬಿಡುವಂತೆ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದವು. ಕುಮುದಾ ನಗೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕೇಳಿದಳು :

“ ನೀವು ಬರೀ ನಗಿಚಾಟಿಕೇ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಿ ! ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನಗ ತಿಳಿದಾಡ್ತಾಂಗಾಗೇದ; ಏನು ಕೊಡಬೇಕಂತೀರಿ ?”

“ ನೋಡಿ, ನನಗ ಎಂದೂ ಯಾರಿಗೂ ಉಡುಗರೆ ಕೊಟ್ಟು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ; ತೊಗೊಂಡುಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಏನು ಕೊಡಬೇಕಂತ ನಾ ಹೇಳಲಿ ? ಉಡುಗೊರೆಯೆಂದರ ಪ್ರೀತಿಯದೊಂದು ಪ್ರತೀಕ. ನಿಜವಾದ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಕೊಡಲಿಕೆ ಇದ್ದಮ್ಯಾಲ, ಈ ಭೌತಿಕ ಪ್ರತೀಕಕ್ಕೆ ಏನು ಮಹತ್ತ್ವ ಅದ ಹೇಳಿ ! ನಮ್ಮ ಜನರೊಳಗಿನ ಈ ಉಡುಗೋರೀ ಹುಚ್ಚಾಟಾ ನಾನೂ ನೋಡೀನಿ. ಬಹಳ ಜನರು ಇದನ್ನೊಂದು ವ್ಯವಹಾರ—ಅಂದರ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಾರ ! ಹತ್ತು ಕೊಟ್ಟರ, ಹದಿನೈದಾದರೂ ತಿರುಗಿ ಬರತಾವ ! ಅಂಬೂ ಲಾಭದ ಬೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಉಡುಗೊರೆ ಮಾಡುವ ಜನರೇ ಬಹಳ ಇರತಾರ. ಅಂಥಾ ಮಂದಿಗೆ ಆ ಲಾಭ ಸಿಕ್ಕೂಸಿಗತಸದ. ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುಬಿದ್ದು ಸಾಲಾ ಸೂಲಾ ಮಾಡಿ ಉಡುಗೋರಿ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಬಡಜನರೂ ಇರತಾರ. ಆದರ ಅಂಥಾ ಜನರಿಗೆ ಆದ ಸಾಲ ಮಾತ್ರ ಖರೆ; ಮದಿವೀ ಮನಿಯೊಳಗ್ಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಕಪ್ಪು ಚಹಾ ಸಹಿತ ಸಿಗೂದಿಲ್ಲ. ನಾ ಈಗ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದರ, ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗಿರುವ ಉಡುಗೊರೆಯ ಕುರುಡು ರೂಢಿಯ ವಿಚಾರ. ಈಗ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಬೇರೆ. ಕಾವೇರಿಗೆ ನಿಮಗ ಸ್ನೇಹ ಬಹಳ. ಸ್ನೇಹದ ಬೆಲೆಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಯಾವ ಒಡವಿ ನಿಂತೀತು ?”

ಕುಮುದಾ ಮೆಲ್ಲಗೆ ನುಡಿದಳು :

“ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ನಿಜ ! ಈಗ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಾ ಅಂತಲೇ ನಾವು ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡಬೇಕು !”

“ ಸರಿ ! ಹಾಂಗಾದರ ಇದರೊಳಗ ವಿಚಾರ ಮಾಡೂದೇನದ ? ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಎನಿಸಿದ್ದನ್ನ, ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಿರಿ ! ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತಂದರ, ಕಾವೇರಿ ನಿಮ್ಮ ಗೆಳತಿಯಾದರೂ, ನೀವು ಗಂಡಿನ ಕಡೆಯವರಾಗಿ ಇರಬೇಕಾಗತಸದ. ಪಾಪ, ರಂಗಣ್ಣಗ ಅಕ್ಕ ಇಲ್ಲ, ತಂಗಿ ಇಲ್ಲ !”

ಕುಮುದಾ ಅಂತಃಕರಣದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು :

“ಅವರಿಗೆ ಅಕ್ಕ ಇಲ್ಲ-ತಂಗಿ ಇಲ್ಲ! ಅದರಂತೆ ನನಗ ಅಣ್ಣ ಇಲ್ಲ-ತಮ್ಮ ಇಲ್ಲ! ಈ ಮದುವೆಯೊಳಗೆ ನಾನೇ ಕಳಸಗಿತ್ತಿಯಾಗಿ ರಂಗಣ್ಣನ ತಂಗಿಯಾಗಿ ಬಿಡತೀನಿ!”

“ನಿಮ್ಮಂಥಾ ತಂಗಿ ಸಿಕ್ಕಿರ, ರಂಗಣ್ಣ ಎಷ್ಟು ಸಂತೋಷ ಪಡತಾನೋ ಏನೋ!”

“ರಂಗಣ್ಣ ನನ್ನ ತಂಗಿ ಅಂತ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರ, ನನಗೂ ತುಂಬಾ ಆನಂದ ಆಗತುಂದ! ಕಾವೇರಿನ್ನ ನಾನು ಇಂದಿನಿಂದ ‘ಅತಿಗೀ’ ಅಂತ ಕರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡತೀನಿ!”

“ಛೇ ಛೇ, ಹಾಂಗ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಿ! ಯಾಕಂದರ, ಅತಿಗಿನಾದಿನಿ, ಅದರಂತೆ ಅತ್ತಿ-ಸೊಸಿ—ಈ ಶಬ್ದದ್ವಂದ್ವದೊಳಗೆ ಎಂಥಾ ದುಃಶಕ್ತಿ ತುಂಬಿದೋ ಏನೋ! ಈ ಶಬ್ದದ ಕೂಡಾನೇ ಈರ್ಷ್ಯ-ದ್ವೇಷ-ಅಸೂಯಾ ಬಂದೇ ಬಿಡತಾವ!”

ಕುಮುದಾ ರತ್ನಾಕರನ ಮುಖವನ್ನು ಕೌತುಕದಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ಮತ್ತೆ ನಕ್ಕು ನುಡಿದಳು :

“ನಿಮ್ಮ ಈ ಮಾತು ನಿಜಾ ಇದ್ದರ, ಕಾವೇರಿನ್ನ ನಾನು ‘ಅತಿಗೀ’ ಅಂತೇನೂ ಕರೆಯೋದಿಲ್ಲ. ಆಕೆ ನನ್ನ ಗೆಳತಿಯಾಗಿಯೇ ಇರಲಿ ಕಡೆತನಕಾ!”

ರತ್ನಾಕರನೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟ. ಸ್ತ್ರೀ ಸಹಜವಾದ ಮುಗ್ಧತೆ ಕುಮುದೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಸಮಾಧಾನ ಪಟ್ಟ. ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು, ಕುಮುದಾ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಬಿಡಲಿ—ಎಂದು ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಎನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕುಮುದೆಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಎನಿಸುತ್ತಿರಬಹುದು. ಆಕೆ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿದಳು :

“ಇಂದು ನಾಲ್ಕುಗಂಟೆಗೇ ಗಂಡಿನ ಬೀಗರು ಬಂದುಬಿಡತಾರ ಹೌದಲ್ಲೋ?”

“ಹೌದು, ಸ್ಪೆಶಲ್ ಮೋಟಾರ್ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಬಂದು ಬಿಡತೀವಿ—ಅಂತ ತಿಳಿಸ್ಯಾರ! ಆದರ ಒಂದು ಲೋಕಾಚಾರದ ವಿಷಯ ನನ್ನ ತಲಿ ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತೇದ. ಏನೇ ಆದರೂ ವೆಂಕಣ್ಣ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ತಮ್ಮ. ಆತಗ ಮದುವಿಗೆ ಔತಣ ಕೊಡಬೇಕಾಗತುಂದೋ ಏನೋ! ರಂಗಣ್ಣ ಆತಗ

ಲಗ್ನಪತ್ರ ಕಳಿಸಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡು ಕರಕೊಂಡು ಬರಬೇಕಂತ ರಂಗಣ್ಣ ಅಂದುಬಿಟ್ಟಿರ.... ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ? ”

ಕುಮುದಾ ಬೇಸರದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದಳು :

“ ಅಂಥಾ ಅಣ್ಣಗ ಇಂಥಾ ತಮ್ಮ ! ಮಾವಿನ ಮರದ ಮಡಿಯೊಳಗಣ ಜಾಲಿಯ ಮರ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾಂಗ ! ”

“ ಜನರು ಆ ವೈಷಮ್ಯ ನೋಡೂದಿಲ್ಲ. ಅಣ್ಣ-ತಮ್ಮ ಅಂಬೂದನ್ನಷ್ಟೇ ನೋಡತಾರ ! ನೀತಿವಂತರು ಜನರ ನಿಂದಾಕ್ಕೆ ಬೆದರಬೇಕಾಗತದ ! ಮುಳ್ಳಿದ್ದರೂ, ಜಾಲಿಯ ಮರಕ್ಕೂ ನಿರ್ವಾಹ ಇಲ್ಲದೆ ತಕ್ಕಬೀಳಬೇಕಾಗತದ ! ”

“ ನನಗ ಏಷ್ಟೋ ಸಲ ಈ ನೀತಿಯ ಅರ್ಥವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆಪ್ತತ್ವ ಸ್ನೇಹ ಬೆಳೆಯಬೇಕಾದದ್ದು ಹೃದಯ-ಹೃದಯಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ; ಅಂಥಾ ಹೃದಯ ಸಂಬಂಧ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ಈ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆಪ್ತತ್ವ-ಗೆಳೆತನ ಯಾಕ ಉಳಿಯಬೇಕೋ, ನನಗ ತಿಳಿಯದ್ದಾಂಗ ಆಗೇದ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ ನೀವು ಆಡತಾ ಇರೂದು ಆದರ್ಶದ ದೇವಲೋಕದ ಮಾತು ! ಆದರೆ ಈ ವ್ಯವಹಾರದ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದೊಳಗ, ಮೊದಲಿಂದಲೂ ಇದೇ ರೀತಿ ನಡಕೊಂಡು ಬಂದಾಂಗ ಕಾಣಿಸತದ ! ನಿಮಗ ಇನ್ನೂ ಲೋಕದ ಸಂಬಂಧ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಮುದ್ದುಮಾಡುವ ತಾಯಿ, ಅಂತಃಕರಣದ ತಂದಿ, ಅರಳಿದ ಸ್ನೇಹದ ಕಾವೇರಿ, ಪ್ರೀತಿಯ ಪುತ್ರಳ ವೇಣಿಕ್ಕೆ ಇವರದಷ್ಟೇ ಸಂಬಂಧ ಬಂದದ ! ನಾಳೆ ನೀವೂ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗಂಡ, ಅತ್ತೆ, ಮಾವ, ಭಾವ, ಅತ್ತಿಗಿ, ನಾದಿನಿ, ಮೈದುನ-ಈ ಆಪ್ತಭಾವದ ತೊಡಕಿನೊಳಗ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರಂದರೆ, ಲೋಕದೊಳಗ ಹೃದಯದ ಭಾಗ ಎಷ್ಟು, ವ್ಯವಹಾರ ಬುದ್ಧಿಯ ಭಾಗ ಎಷ್ಟು.... ಅಂಬೂದು ತಾನೇ ಗೊತ್ತಾಗತದ ! ”

ಕುಮುದಾ ಗಾಬರಿಗೊಂಡ ಮುದ್ರೆಯಿಂದ, ಒಂದೆ ಸವನೇ ರತ್ನಾಕರ-ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದಳು. ಅವಳಿಗೆ ಅದೇನೋ ರತ್ನಾಕರ ತನ್ನನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ನು-ಕುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆನ್ನುವಂತೆ ಕಂಡಿತು. ಹೃದಯ ಕಂಪಿಸಿತು. ಮುಖದ

ನಗೆಯು ಮರೆಯಾಯಿತು. ಕೆಳಗೆ ಮುಖಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಟೀಬಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿನ ತಟ್ಟೆ-ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ಕುಮುದೆಯ ಬಲಗೈ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ತಗುಲಿತು. ಮುಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕಂಪು ಘಮ್ಘೆಂದು ಆತನ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತು. ಉಟ್ಟ ಹೊಸಪತ್ರಲ, ತೊಟ್ಟ ರೇಶ್ಮಿಯ ಕುಪ್ಪಸಗಳ ಬೆಡಗು, ರತ್ನಾಕರನ ಕಣ್ಮನಗಳನ್ನು ಸೆಳೆಯಿತು. ಕಂಪಿಸುವ ಎದೆಯಿಂದ ಅವನೂ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಕುಮುದಾ ಜಡವಾದ ಅಡಿಗಳನ್ನಿಡುತ್ತ ಹೊರಟು ನಡೆದಳು.

ಆಗ ರತ್ನಾಕರನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕರೆದ :

“ಕುಮುದಾ !”

ತಟ್ಟೆನೆ ಕುಮುದಾ ತಿರುಗಿನಿಂತು ಕೇಳಿದಳು :

“ಏನು ?”

“ನಾನು ‘ಕುಮುದಾ’ ಎಂದು ಕರೆದೆ. ಸಿಟ್ಟು ಬರಲಿಲ್ಲ ಹೌದಲ್ಲೋ ?”

ಏನು ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ, ಕುಮುದಾ ಕಿರುನಗೆ ನಕ್ಕಳು. ರತ್ನಾಕರ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ :

“ಕುಮುದಾ, ನೀನಿಂದು ರಂಗಣ್ಣನ ತಂಗಿಯಾಗುವಾಕೆ ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ‘ನೀವು ನೀವು’ ಅಂತ ಸನ್ಮಾನವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮಾತಾಡೂದು, ಯಾಕೋ ನನಗ ಸರಿ ಅನಿಸವೊಲ್ಲದು. ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರು ಬಹಳ ದೂರ ಇದ್ದಾಂಗ ಅನಿಸತಕ್ಕದ. ಅದಕ್ಕೂ ನಾನು ಇನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ‘ಕುಮುದಾ’ ಅಂತ ಕರೀತೀನಿ; ಏಕವಚನದೊಳಗೂ ಮಾತಾಡತೀನಿ ! ಆಗಬಹುದೇನು ?”

“ಹೀಗ ಎಂದೀಗ ಆಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ರಂಗಣ್ಣನ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭ ಆಯ್ತು. ನನಗೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಪತ್ತು ಸಿಕ್ಕಮ್ಮ ಆನಂದ !”

ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತೆ ಕೂಗಿದ :

“ಕುಮುದಾ !”

ಕುಮುದಾ ನಗುತ್ತ ನುಡಿದಳು:

“ಇಲ್ಲಿಯೇ ನುಂದೆ ನಿಂತಿದ್ದಾಳೆ.... ಕುಮುದಾ !”

“ಹಾಂಗಳ್ಲ ಕುಮುದಾ! ‘ಕುಮುದಾ’ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ರೂಢಿ-
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗೇದ. ಮನದ ಸಂಕೋಚ ಕಡಿಮಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ-
ಬೇಕಾಗೇದ!”

ಕುಮುದೆಯ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ನಗೆಯ ಪ್ರಸನ್ನತೆ ಕಂಡಿತು. ನಾಚಿಕೆ
ಮುಖದ ಚೆಂಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿತು. ಉತ್ಸಾಹದ ಪ್ರತುಮೆಯಾಗಿ, ಅಟ್ಟ-
ವನ್ನಿಳಿದು ಕೆಳಗೆ ಹೋದಳು.

೩೩ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ

ರಂಗಣ್ಣನ ಮದುವೆಯ ನಿಬ್ಬಣದ ಸ್ವೈಶಲ್ಯಬಸ್ಸು, ಹಗಲು ನಾಲ್ಕುವರೆ
ಗಂಟೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಗರವನ್ನು ತಲೈತು. ಅನಂತರಾಯ-ಗೋಪಾಲರಾಯರು
ಪುರೋಹಿತರು, ನಿಯಮಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಬ್ಬಣದ ಜನರನ್ನು ಎದುರುಗೊಂಡು
ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಅವರಿಗಾಗಿಯೇ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡುಬಂದರು.
ದತ್ತೋಬನದೇ ಬಸ್ಸು. ಬಂದವರಲ್ಲಿ ರಂಗಣ್ಣನ ಆಪ್ತರ ಬಳಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.
ಹೆಂಗುಸರೆಂದರೆ ರಂಗಣ್ಣನ ಕಕ್ಕಿ, ರಂಗಣ್ಣನ ದಾಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬ
ಹಿರಿಯ ಮುತ್ತೈದೆ, ಕೆಲವದ ಒಕ್ಕಲುಗಿತ್ತಿಯೊಬ್ಬಾಕೆ. ಗಂಡಸರ ಬಳಗ
ಮಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಿತು. ರಂಗಣ್ಣನಂತೂ ಸರಿಯೇ ಸರಿ. ಖಾದಿಯಂಗಡಿಯ
ಶಂಕರಣ್ಣ, ಮುದ್ದಾಪುರದ ಹಿರಿಯ ತಿಮ್ಮರಡ್ಡಿ, ನಿಂಗಪ್ಪ, ರಾಜೇಸಾಹೇಬ,
ಬೇರೆ ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ಜನ ಹಳ್ಳಿಯ ತರುಣರು—ಹೀಗೆ ಎಂಟು-ಹತ್ತು
ಜನರಿದ್ದರು. ಡ್ರಾಯ್ವರ್ ದತ್ತೋಬಾನೂ ನಿಬ್ಬಣದವರಲ್ಲಿಯೇ ಒಬ್ಬ.

ಬಂದ ಬೀಯಗರಿಗೆಲ್ಲ ಅವರವರ ಇಷ್ಟದಂತೆ, ಶೈಶೋಪಚಾರ
ಉಷ್ಣೋಪಚಾರ ನಡೆದುವು. ಎಲ್ಲ ಆದರೋಪಚಾರಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ,
ಗೋಪಾಲರಾಯರು, ಅವರ ಜೊತೆಗಾರರು, ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು
ಹೊರಟುಹೋದರು. ಬಳಿಕ ಕೆಲವು ನಿಮಿಷಗಳು ಕಳೆದಿರಬಹುದು. ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ
ರಂಗಣ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಹೇಳಿದರು :

“ವೆಂಕಣ್ಣ ಗ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಬೇಕಪ್ಪಾ ರಂಗಣ್ಣಾ! ಆತ ಎಲ್ಲಿ ಇರತಾನ?
ಲಗೂನಣ ಬಂದು ಬಿಡಲಿ! ಈಗಲೇ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಕಳಿಸಿಕೊಡು!”

ರಂಗಣ್ಣ ಮಾತನೇನೂ ಆಡದೆ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟ. ಆಗ
ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದರು :

“ಆತನ್ನ ಬಿಟ್ಟರೆ, ನಿನಗ ಸಮೀಪದ ಬಂಧುಗಳು ಅಂತ ಯಾರು ಇದ್ದಾರೆ ಹೇಳು ! ಆತನ ಸ್ವಭಾವ ಹ್ಯಾಂಗಸ ಇರವೊಲ್ಲವ್ಯಾಕ; ಬೆನ್ನಿಗೆ ಬಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಸುಳ್ಳೇನು ?”

“ಬೆನ್ನಿಗೆ ಬಿದ್ದ ತಮ್ಮ !” ಎಂದು ಉದ್ಗಾರ ತೆಗೆದು, ರಂಗಣ್ಣ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬಿಸಿಯುಸಿರೊಂದನ್ನು ಹಾಕಿದ. ಆ ಮೇಲೆ ಶಂಕರಣ್ಣನನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದ :

“ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ, ಏನಂತಾರ ಕೇಳಿದೇನು ಶಂಕರಣ್ಣಾ ! ವೆಂಕಣ್ಣನ್ನ ಕರಿಸಬೇಕಂತಾರ ಈಗಲೇ !”

“ಅವರು ಬರಲಿ, ಬಡಲಿ ! ಮದುವೆಯೆಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಕರಿಯೂ ಮಾತನ್ನ ಮುಟ್ಟಿಸೂದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ! ಬೇಕಾದರೆ ನಾನು, ದತ್ತೋಬಾ ಕೂಡಿ ಹೋಗಿಬರತೀವಿ !”

ಜಡವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ರಂಗಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ಆಯ್ತು ! ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಜಾಲದೊಳಗಿಂದ ಪಾರಾಗಲಿಕ್ಕೆ, ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದೊಳಗ ನಾಧ್ಯವೆ ಇಲ್ಲ. ಆಗಲಿ, ನೀನು-ದತ್ತೋಬಾ ಹೋಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬ್ರ ! ಈಗ ಆತ ಕೋರ್ಟಿನೊಳಗೇ ಇರಬಹುದು. ನೋಟಾರು ತೊಗೊಂಡೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿಬಂದು ಬಿಡ್ಡಿ !”

ಶಂಕರಣ್ಣ ದತ್ತೋಬನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟ. ರಂಗಣ್ಣ “ಈಗ ಇಲ್ಲೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಬರ್ತೇನನ !” ಎಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೇಳಿ ಅನಂತರಾಯರ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟ.

* * * * *

ರತ್ನಾಕರ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ನಾಳೆಯ ಮದುವೆಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕಣ್ಣೆದುರು ತಂದುಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಪ್ರವಾಹ ನಡೆದಿದ್ದಿತು :

“ಗಂಡುಸೇ ಆಗಲಿ, ಹೆಂಗುಸೇ ಆಗಲಿ, ಒಂಟಿಗನಾಗಿ ಬಾಳುವುದೆಂದರೆ ಅದು ಅಪೂರ್ಣಜೀವನ ! ಒಂದೇ ಗಾಲಿಯ ರಥವಿದ್ದಂತೆ ! ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣಿನ ಜೊತೆಯ ಬಾಳೇ ಪೂರ್ಣಜೀವನ. ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ, ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡಿನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ, ತನ್ನ ಜೀವನದ ಆಹುತಿಯನ್ನು ಬೇಳುತ್ತಿರಬೇಕು !

ದಾಂಪತ್ಯಜೀವನವೆಂದರೆ ಇದೊಂದು ಆನಂದಯಜ್ಞ. ಆಹುತಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ, ಆನಂದದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಪರಸ್ಪರ ಜೀವನಹೋಮವಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ, ಆ ದಾಂಪತ್ಯ ಬರೀ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮದಲ್ಲಿಯೂ ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ನಡೆಯಬೇಕು. ಧರ್ಮ-ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದಂಪತಿಗಳು, ಬರೀ ಕಾಮದ ಕೈಗೊಂಬೆಗಳಾದರೂ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ತಾವೇ ಹೊಳೆಯಾಡಿದಂತೆ ಆದೀತು! ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣಿನ ಮದುವೆಯೆಂದರೆ, ಅದೊಂದು ಕಾಮವ್ಯವಹಾರದ ಕರಾರುನಾಮೆಯಲ್ಲ; ಅಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ ಅತ್ಯಪ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಜೀವನದಿಂದ ಕಳೆದುಬಿಡುವ ಯೋಗಸಾಧನ! ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಹೋದರೆ, ಮದುವೆ ಮದುವೆಯನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದು; ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸುಖ-ಸಮಾಧಾನಗಳೂ ಸಿಕ್ಕಲಾರವು.

....ನಾಳೆಯ ದಿನ ರಂಗಣ್ಣನ ಜೊತೆಯಿಂದ ಕಾವೇರಿಯ ಜೀವನ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು; ಕಾವೇರಿಯ ಜೊತೆಯಿಂದ ರಂಗಣ್ಣನ ಜೀವನ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದು. ಇಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಗೂಡಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಿಕಾಸಕ್ಕೂ ಸಮಾಜ ಸೇವಾಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಸಾಮರಸ್ಯದಿಂದ ತೊಡಗಿದರೆ, ಅದೆಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯದಾದೀತು?....

....ರಂಗಣ್ಣನ ಜೀವನ ಪೂರ್ಣವಾಯಿತು. ನಾನು ನನ್ನ ಈ ಅಪೂರ್ಣ ಜೀವನವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗುವುದೋ! ಕುಮುದೆಯಂಥವಳ ಜೊತೆಯಿಂದ ನಾನು ನನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು! ಕುಮುದೆಯೂ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಯಜ್ಞಜೀವನ ನಡೆಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಳಿರಬಹುದು! ಆದರೆ, ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಇರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎಷ್ಟು? ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಇರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎಂತಹದು? ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಬಂಧು, ಬಳಗ - ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಅಭಿರುಚಿ-ಗನುಸಾರವಾಗಿ, ಹೆಣ್ಣಿನ ಬಾಳನ್ನು ತಿದ್ದಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ನಿಂತಿರುವರು....

....ನಾಳೆಯ ದಿನ ರಂಗಣ್ಣ, ಕಾವೇರಿಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಅಬ್ಬಾ! ಆಕೆಗೆ ಎಂತಹ ಆನಂದವಾಗಬಹುದು? ನಾಳೆಯ ದಿನವೇ ನನಗೂ ಕುಮುದೆಯ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಯೋಗ ಒದಗಿದ್ದರೆ! 'ಒದಗಿದ್ದರೆ!'

ಕಲ್ಪನಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಹುಚ್ಚು ವಿಚಾರವಿದು. ಒದಗುವ ಯೋಗ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಿರಗ? ನನ್ನನ್ನು ಸರಕಾರದ ಸೆರೆಮನೆ ಕರೆಯುತ್ತಲಿದೆ....

....ನಾನು ಸೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕು! ಇಷ್ಟು ದಿನ ತಡೆದದ್ದೇ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿ ನಡೆದಂತಾಯಿತೇನೋ! ಆದರೆ ನಾನು ನಿಜವಾಗಿ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆಯೆ? ನನಗೆ ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬೇಕಾಗಿದೆಯೆಂದು, ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಈ ದಾರಿ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೂಡಲೆ ಅವಕಾಶವನ್ನೇನೂ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.... ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕುಮುದಿಯ ನೆನಪು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅಳಿಸಿ ಹೋಗುವಂತೆಯೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ! ಕುಮುದಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ರವಳಾಗಿ ಹೋದರೆ....! ಆಂ? ಇನ್ನೊಬ್ಬ ರವಳಾಗಿ ಹೋದರೆ, ಆಗಲೂ ಆಕೆಯ ನೆನಪು ಅಳಿಸಿ ಹೋಗದೇನು? ಅಳಿಸಿಹೋಗಲಿಕ್ಕೆಲ್ಲವೆ? ಅಳಿಸದೆ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಂತರೆ, ಆ ನೆನಪು ನನ್ನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ವಿಷವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು! ಅಹುದು, ಯೋಗವು ತಪ್ಪಿದರೆ, ಅನ್ಯುತವೂ ವಿಷವಾಗುವುದು....”

ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ರಂಗಣ್ಣ ಒಳಗೆ ಬಂದ. ಸ್ವಾಗತ-ಕುಶಲಗೋಷ್ಠಿ-ಗಳೂ ನಡೆದ ಮೇಲೆ ರಂಗಣ್ಣ ಕೇಳಿದ :

“ನೀನು ಈ ಕೋಣೆ ಬಿಡೂದಿಲ್ಲೇನು? ಹ್ಯಾಂಗೂ ಬ್ಯಾರೇ ಮನಿಯೊಳಗ ನಮ್ಮನ್ನ ಇಳಿಸ್ಯಾರ! ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದುಬಿಡು ನೀನೂ! ಮದುವೆ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ, ಮುದ್ದಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬಿಡೋಣ! ಅಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಇದ್ದು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೆಗೆದುಕೊ! ಆ ಮ್ಯಾಲ ಮುಂದಿನ ವಿಚಾರ ಮುಂದ!”

ನಿಮಿಷಕಾಲ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದು ರತ್ನಾಕರ ಫೇಳಿದ :

“ನಿನ್ನ ತಲಿಯ ಮ್ಯಾಲ ಅಕ್ಕೇಕಾಳು ಬಿದ್ದದ್ದನ್ನ ನಾನು ನೋಡಿ ಬಿಟ್ಟೆನೆಂದರೆ, ಕೈಕೊಂಡ ಒಂದು ಕಾರ್ಯ ಕೊನೆಗಂಡ್ವಾಂಗ ಆಯ್ತು—ಅಂತ ಸಮಾಧಾನ ನನಗ! ರಾತ್ರಿಯಾಗಲಿ, ಸಾ ನಿಮ್ಮ ಬಿಡಾರಕ್ಕುಕು ಬಂದು ಬಿಡತೀನಿ. ಕುಮುದಾ ನಿನ್ನ ತಂಗಿ ಆಗಿ, ಕಳಸಗಿತ್ತೀ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಳಿದ್ದಾಳೆ. ತಿಳಿತೇನು?”

“ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷ! ನನ್ನದೊಂದು ದೊಷ್ಟ ಚಿಂತಿ ತಪ್ಪಿತು. ಮದುಮಗ ಆಗಿ ನಾನು ಹ್ಯಾಂಗ ಫಡಕೋಬೇಕೆಂಬುದು ನನಗ ಗೊತ್ತೇ

ಇಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಗಾಗ, ನನ್ನ ಎದಿ ದಡದಡಿಪತಿತ್ತು. ಆಯ್ತು, ಕುಮುದಾ ದೇವಿ ಹತ್ತರಿರತಾರಂದ ಮ್ಯಾಲ, ನನಗೆ ಧೈರ್ಯ ಬಂದ್ವಾಂಗ ಆಯ್ತು !”

“ಕುಮುದಾದೇವಿ-ಅಂತ ಬಹುವಚನದಿಂದ ಕರಿಯ ಬ್ಯಾಡ ರಂಗಣ್ಣಾ! ಆಕಿ ನಿನ್ನ ತಂಗಿ! ನಿನ್ನ ತಂಗಿ ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾಳಂತನ ನಾನೂ ಆಕಿನ್ನ ‘ ಕುಮುದಾ ’ ಅಂತನ ಕರೀತೀನಿ; ನೀನೂ ಕುಮುದಾ ಅಂತನ ಕರಿ !”

ರಂಗಣ್ಣ, ಗಂಭೀರವಾಗಿಯೇ ಆದರೂ ನಗೆಮಾತನ್ನಾಡಿದ :

“ ಯಾಕ ? ನನ್ನ ಕಡಿಂದ ಬೀಗತನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳೂ, ಅಪೇಕ್ಷಾದ ಪ್ರಸ್ತಾವನಾ ಏನಿದು ?”

“ ಆ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ನೋಡೋಣಂತೇಳು ! ಈಗೇನೂ ಅದರ ಹೆದರಿಕಿ ಇಲ್ಲಲಾ !” ರಂಗಣ್ಣ ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟು. ಆ ಮೇಲೆ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡಾರಕ್ಕೆ ಹೊರಟ.

* * * * *

ರಂಗಣ್ಣ ಮರಳಿ ಬರುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ದತ್ತೋಬಾ, ಶಂಕರಣ್ಣ, ತಿರುಗಿ ಬಂದಿದ್ದರು. ಬಂದಕೂಡಲೆ ಶಂಕರಣ್ಣ ಹೇಳಿದ :

“ ವೆಂಕಣ್ಣ ನಮಗ ಸಿಗಲೇ ಇಲ್ಲರಿ ! ಮೊದಲು ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಪಾಸ್ ಮಾಡಿದಿವಿ. ಈಗ ಮೂರು ದಿವಸದಿಂದ ಆತ ಕೆಲಸಕ್ಕನ ಬಂದಿಲ್ಲಂತ. ಎಂಟು ದಿವಸದ ರಜಾ ಕೇಳಿದ ರಿಪೋರ್ಟು ಮಾತ್ರ ಟಿಪಾಲಿನಿಂದ ಆಫೀಸಿಗೆ ಬಂದನಂತ. ಮುಂದ ಹಾಂಗನ ನಾವು, ಆತನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿ ಚೌಕಸಿ ಮಾಡಿದಿವಿ. ನಾಲ್ಕು ದಿನದಿಂದ ಅವರ ಕೋಣೆಗೆ ಕೀಲೀನನ ಹಾಕೇದಂತ ಆಕ್ಕ-ಪಕ್ಕದವರು ಹೇಳಿದರು; ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗ್ಯಾನೇ ಏನೋ !”

ರಂಗಣ್ಣ ಕೇಳಿ, ಮುಖ ಮುದುರಿಸಿ ಸುಮ್ಮನಾದ. ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಗೆ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿದಾಗ, ಅವರು ತುಂಬ ಹೆಳಹಳಿಸಿದರು :

“ ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗೇದೋ ಏನೋ ! ಇರೂದೊಂದು ತಮ್ಮ ; ಅಣ್ಣನ ಮದಿವಿಗೆ ಇರಬಾರದಂದರ, ಎಂಥಾ ದೈವ ನೋಡು !”

ಆಗ ದತ್ತೋಬಾ ಹೇಳಿದ :

“ ಎಂಥಾ ತಮ್ಮ ಬಿಡ್ರೀ ಕಾಕೂಬಾಯಿ! ತಮ್ಮಾ ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ, ತಮ್ಮನ ಹಾಂಗ ನಡಕೋ ಬೇಕು! ಮನಶಾ ಆಗಿ, ಇಲ್ಲದ್ದೆನ ಮಂಗ್ಯಾತನಾ ಮಾಡಿದರ, ತೋರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಮಾರಿ ಒಂದು ಬೇಕಲ್ವಿ!”

ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಗತಿಯೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅವರು ಮರುಕದ ಮಾತನ್ನು ಆಡಿದರು :

“ ಅಂವೇನು ಮಂಗ್ಯಾತನಾ ಎಾಡ್ಯಾನೋ ದತ್ತೋಬಾ! ಹೆಡುಗ-
ಬುದ್ಧಿ ಇನ್ನೂ! ತಿಳವಳಿಕೆ ಕಡಿಮೆ!”

ರಂಗಣ್ಣ ಕಣ್ಣುಸನ್ನೆ ಮಾಡುದುದರಿಂದ, ದತ್ತೋಬಾ ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಮಾತನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಕೋದ. ಮುಮಕಿ ಮಾತ್ರ ಕಂಡವರೆಲ್ಲರ ಮುಂದೆ, ವೆಂಕಣ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಕಳವಳದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿಯೇ ಆಡುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಕುಮುದಾ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ, ರಂಗಣ್ಣ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಗೆ ಅವಳ ಪುಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಹೇಳಿದ :

“ ಹೆಳೆಯ ತಮ್ಮ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಈ ಹೊಸಾ ತಂಗಿ ಬುದಾಳ ನೋಡು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮಾ! ಈಕೀ ವಿವಯ ನಿನಗ ಊರೊಳಗ ಹೇಳಿದ್ದೆನಲ್ಲಾ!”

ಕುಮುದೆಯನ್ನು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಅವಳು ಆದರದಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದಳು :

ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಶೀರ್ವಾದರು :

“ ಯಥೇಷ್ಟ ಆಯುಷ್ಯವಂತಿಯಾಗು, ಭಾಗ್ಯವಂತಿಯಾಗು! ಒಳ್ಳೆಯ ಗಂಡನ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಎಂಟು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಾಗು!”

ಕುಮುದಾ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಕೊನೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟಳು. ರಂಗಣ್ಣ ಮೆಲುನಗೆ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದ :

“ ಎಂಟು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಾಗು ಅಂತ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಗಾಬ್ರಾಗೂ ಕಾರಣೇನಿಲ್ಲ! ಈ ಹರಕಿ ನಿಜಾ ಆದರ, ಮೊದಲನೆಯ ‘ ಭಾಗ್ಯವಂತಿ ಆಗು’ ಅಂಬೂ ಹರಕೇನೂ ನಿಜಾ ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು! ಭಾಗ್ಯವಂತಿಯಿಂದ ಮ್ಯಾಲ, ಎಂಟೆನ ಮಕ್ಕಳ್ಯಾಕ, ಹದಿನೆಂಟು ಮಕ್ಕಳಾದರೂ ತಾಯಂದಿರಿಗೆ ಬ್ಯಾಸಾಗೂಡಲ್ಲ!”

ಕುಮುದೆ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಏನು ಕಂಡಳೇನೋ ! ನಾಚಿಕೆ ಮುಖವನ್ನು ಆವರಿಸಿತು. ಕಿರುನಗೆ ನಗುತ್ತ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದಳು. ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಅನಳ ಕೈಹಿಡಿದು ಒಳಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ವೆಂಕಣ್ಣನ ವಿಷಯಕ ವಾದ ಮರುಕದ ಮಾತನ್ನು, ಆ ಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಮುಖದಿಂದ ಯಾರೂ ಕೇಳಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ರಾತ್ರಿ ರತ್ನಾಕರನು ಬಂದ ಮೇಲಂತೂ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿತುಳುಕಲು ತೊಡಗಿತು.

*

*

*

ಮುದುವೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆಚಾರಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ತ್ವಕೊಡಲಾಗ ದೆಂದು ಪರಸ್ಪರರು ಮಾತನಾಡಿಕೊಂಡು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ್ದರು. ಎಂತಲೇ ಆಡಂಬರದ ಸೀಮಾಂತಪೂಜನ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಊಟವಾಯಿತಾದರೂ 'ರುಕ್ಕೋತದೂಟ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯ ಹಿರಿಯ ಡಣ್ಣಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಭಣಭಣವೆನಿಸಿತು. ಇದರ ಸತ್ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಕರಪಾದ ನಿದ್ರೆ ಯಾಯಿತು. ನಿದಾನವಾಗಿ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ಮುಂದಿನ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉತ್ಸಾಹವೆನಿಸಿತು.

ವರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಾಹವಾಚನಕಾರ್ಯ ನಡೆದಾಗ, ವೈದಿಕರು ಅನೇಕರು ಕೂಡಿದ್ದರು. ಈ ವೈದಿಕ ನೃಂದದಲ್ಲಿಯೇ ಬಗಲುಕಸೆಯಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು, ತಲೆಗೆ ಜರವ ಶಾಲು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ತರುಣ ವೈದಿಕ-ರೊಬ್ಬರು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಸ್ಫುಟವಾದ ನಾಮ-ಮುದ್ರೆಗಳಿದ್ದವು. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ತುಲಸೀ ಮಣಿನಾಲೆಯ ಭಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಣುತ್ತಲಿದ್ದಿತು. ಗಂಭೀರಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತಿದ್ದರಾದರೂ, ರಂಗಣ್ಣ ಅನರ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದಾಗ, ಕಿರುನಗೆ ನಗುತ್ತಲಿದ್ದರು. ರಂಗಣ್ಣನೂ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೆಲುನಗೆ ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

ಆರತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ಕುಮುದಾ, ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಆರತಿ-ಯನ್ನು ಮಾಡಿದಳು. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಸೀರೆ-ಕುಸ್ಪಸಗಳನ್ನುಟ್ಟು ತೊಟ್ಟು ಹೊಸ ವೇಷದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಕುಮುದೆಯನ್ನು, ಆ ಶಾಲುಸುತ್ತಿದ ತರುಣ ವೈದಿಕ, ಕಣ್ಣು ಲುಗಿಸದೆ ನೋಡಲು ತೊಡಗಿದ್ದ. ಆರತಿ ಮಾಡಿ, ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ

ಸರಿದು ನಿಂತ ಕುಮುದಾ, ಸಹಜವಾಗಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ವೈದಿಕವೃಂದದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ತರುಣಶಾಸ್ತ್ರಿಯನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ತಡೆದುಕೊಳ್ಳದಂತಹ ನಗೆ ಬಂದುದರಿಂದ, ಸೆರಗಿನಿಂದ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಗಡಿಬಡಿಯ ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಒಳಗೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಆರತಿಗಿಂದು ಕರೆದಾಗ, ಕುಮುದಾ ಬಾರದೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬಾಕೆಯಾರೋ ಮುತ್ತಯ್ಯೆ ಬಂದರು. ಅವರು ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡ ತರುಣ ವೈದಿಕ, ತನ್ನ ಕುತೂಹಲ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ರಂಗಣ್ಣನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ. ಸಂಯಮಿಯಾದ ರಂಗಣ್ಣ, ಬಂದ ಹುಚ್ಚುನಗೆಯನ್ನು ತಡೆದುಹಿಡಿದ.

ವೈದಿಕವೃಂದದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಈ ಅಪರಿಚಿತ ವೈದಿಕನ ಕಡೆಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಬೀರುವನು. ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕಿವಿಮಾತುಗಳೂ ನಡೆಯುವುವು. ಪುಣ್ಯಾಹವಾಚನ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ರಂಗಣ್ಣ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೃಂದಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲು ಬಂದ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಕೊನೆಗೆ 'ನಮಸ್ಕಾರ ಪುರೋಹಿತರೇ!' ಎಂದು ತರುಣವೈದಿಕರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ. ಕೂಡಿದವರಲ್ಲಿಯ ಒಬ್ಬ ಹಿರಿಯ ಆಚಾರ್ಯರು ಕೇಳಿದರು :

“ ಇವರು ನಿಮ್ಮ ಪುರೋಹಿತರೇನು ರಾಯರಸ ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ಗಂಭೀರಭಾವದಲ್ಲಿಯೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಹೌದು, ಇವರು ನಮ್ಮ ಪುರೋಹಿತರು ! ಆದರೆ ವೈದಿಕವೃತ್ತಿಯನ್ನೇನೂ ಇವರು ಮಾಡತೀರದಿಲ್ಲ ! ಉಡುಪಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾಲೇಜಿನೊಳಗೆ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಇದ್ದಾರೆ ! ”

ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದ ಹಿರಿಯ ಆಚಾರ್ಯರು, ಆದರದಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರು. ತರುಣ ಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳೂ ವಿನಯದಿಂದ ಪ್ರತಿನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರು.

ದಕ್ಷಿಣ-ತಾಂಬೂಲಾದಿಗಳಾದ ಮೇಲೆ—ವೈದಿಕವೃಂದ ಹೊರಟುಹೋಯಿತು. ತರುಣಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳೊಬ್ಬರೇ ಉಳಿದರು. ಆಗ ರಂಗಣ್ಣ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ಕೂಗಿ ಕರೆದ. ಕುಮುದಾ ಏನು ಕೆಲಸವೋ ಎಂದು ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ರಂಗಣ್ಣ ಆಕೆಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ ಹೌಂ, ಈಗ ನೀನು ಈ ನಟರಾಜನನ್ನು ನೋಡು ! ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಾ ನಗು !”

ಕುಮುದಾ ನಗುನಗುತ್ತಲೇ ಹೇಳಿದಳು :

“ ಪಾತ್ರದ ವೇಷ-ಭೂಷಣ ಒಳ್ಳೇ ಸಾಧಿಸೇದ ! ”

ರತ್ನಾಕರ ಕೂಡಲೆ ನುಡಿದ :

“ ಈ ಮದುವೀ ನಾಟಕದೊಳಗ, ನನ್ನದು ಈ ಪುರೋಹಿತ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯ ಪಾತ್ರ ! ನಿನ್ನದು ಕಳಸಗತ್ತಿಯ ಪಾತ್ರ ! ರಂಗಣ್ಣನದು ವರನ ಪಾತ್ರ ! ಕಾವೇರಿಯದು ವಧುವಿನ ಪಾತ್ರ ! ಎಲ್ಲರೂ ಪಾತ್ರಧಾರಿಗಳೇ !”

ಅದೇಕೋ, ಕುಮುದೆಯ ಸಹಜಹಾಸ್ಯದ ಪ್ರವಾಹ ಮಂದವಾಯಿತು. ಮಂದವಾಗುತ್ತ ಮಂದವಾಗುತ್ತ ನಿಂತೂ ಹೋಯಿತು. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳವಳ ಸುಳಿದಾಡಿತು.

* * *

ಗೋಪಾಲರಾಯರು ಮನೆಯ ಮುಂದೆ, ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿಯೆ ಇಂಬಾಗುವಂತೆ ಮಂಟಪ ಹಾಕಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾದ್ಯವಾದನಕಾರರು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಹಾಸಿದ ಗುಡಾರಗಳು, ಅಮಂತ್ರಿತ ಜನರಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿವೆ ವೈದಿಕರ ತಂಡವು ಮದುವೆಯ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದೆ. ಮನೆಯ ಒಳಗಡೆಗೆ ಹೆಂಗುಸುರು-ಹುಡುಗರ ಗೊಂದಲವೇ ಗೊಂದಲ ! ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯ ಹಸೆಜಗುಲಿ, ಮಂಗಲಕರವಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಮಿರುಗುತ್ತಲಿದೆ. ವಾದ್ಯವೈಭವಗಳ ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದೆ, ವರಪಕ್ಷದ ಬೀಗರು ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ಬಂದರು. ಪುರೋಹಿತರು ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿದರು. ವರಪೂಜೆಯ ವಿಧಾನ ಮುಗಿಯಿತು. ಪುರೋಹಿತರ ಸೂಚನೆಯ ಮೇರೆಗೆ, ಕನ್ಯೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ಅಂತಃಪಟ ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿದ್ದಿತಾದರೂ, ಕಾವೇರಿ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿ ಸಿಕೊಂಡು, ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ, ಅಂತಃಪಟದ ಈಚೆಯ ಬದಿಗೆ ನಿಂತಳು.

ಹತ್ತುಗಂಟಿ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷಕ್ಕೆ ಲಗ್ನಸಮಯ. ಗಡಿಯಾರದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಹೊಡೆದು ಇಪ್ಪತ್ತು ನಿಮಿಷಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಪುರೋಹಿತರು ಮಂಗಲಾಷ್ಟಕವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ ಮುಗಿದು

‘ ಸುಮುಹೂರ್ತೇ ಸಾವಧಾನ ’ ಆಯಿತು. ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ಲೋಕ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಆಗಲೇ ಶಂಕರಣ್ಣ, ಹೊರಗಿನಿಂದ ಗಡಿಬಡಿಯ ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಬಂದ. ತರುಣ ವೈದಿಕನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಗಾಬರಿಯ ಮುಖಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಏನೋ ಕಿವಿಮಾತನಾಡಿದ. ತರುಣವೈದಿಕ ‘ ಗೊಂದಲ ಮಾಡಬೇಡ ! ’ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಕೈಸನ್ನೆ ಮಾಡಿ, ಮೆಲ್ಲಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ. ಅಂತಃಪಟದ ಮರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ರಂಗಣ್ಣನಿಗೆ ಇದಾವುದೂ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನಾಗ ಕಾವೇರಿಯ ಮುಖವನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆಂಬ ತವಕದಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಪುರೋಹಿತರ ಮಂಗಲಾಷ್ಟಕ ಉಚ್ಚಕಂಠದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದಿತು. ತರುಣ ಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳು ಮಂಟಪದ ಹೊರಗೆ ನಡೆದರು. ವಧಾವರರನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಜನರೂ ಹಸೆಜಗುಲಿಯ ಕಡೆಗೇ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದುದರಿಂದ, ಈ ತರುಣ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟುದರ ಕಡೆಗೆ ಯಾರ ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುವುದು. ಗೋಪಾಲರಾಯರು, ವೇಣಕೃ ಆನಂದದಿಂದ ಮೈಮರೆತು ಹೋಗಿದ್ದರು. ಕುಮುದೆ, ಒಳಗೆ ಹೆಂಗುಸರ ಬಳಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಪುರೋಹಿತರು ಮತ್ತೆ ‘ ಸುಮುಹೂರ್ತೇ ಸಾವಧಾನ ! ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು.

ಹೊರಗೆ ಹೋದ ತರುಣ ಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳು ಮರಳಿ ಒಳಗೆ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ ! ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಡ್ರೈವರ್ ದತ್ತೋಬಾನೂ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಶಂಕರಣ್ಣನೂ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಲ ‘ ಸುಮುಹೂರ್ತೇ ಸಾವಧಾನ ’ ಆಯಿತು. ವಧಾವರರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಮಂಗಲಾಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ಸುರಿಸಿದರು. ಅಂತಃಪಟ ಸರಿಯಿತು. ವಧಾವರರ ಮುಖ ಕಿರುನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಿತು. ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಶೇಷಾಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ತಳೆದರು. ವಧುವು ವರನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹೂಮಾಲೆ ಹಾಕಿದಳು. ವರನು ವಧುವಿನ ಕೊರಳಿಗೆ ಹೂಮಾಲೆ ಹಾಕಿದ. ಇಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಕುಳಿತರು. ಪುರೋಹಿತರು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು. ದಕ್ಷಿಣೆ, ತಾಂಬೂಲ, ಪನ್ನೀರು, ಕಮ್ಮೆಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಗೊಂದಲ ನಡೆಯಿತು. ಬಂದಿದ್ದ ಆಮಂತ್ರಿಯರು ಮರಳಿ ಹೊರಡಲು ತೊಡಗಿದರು.

ಮಂಟಪದ ಹೊರಗೆ ಏನೋ ಗದ್ದಲ ಕೇಳಿಸಿತು. ಮನೆಗೆ ಹೊರಡಲು ಎದ್ದವರು, ಮುಂದೆ ಹೋಗಲಾರದೆ ನಿಂತಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟರು. ಪುರೋಹಿತರು ಮಂತ್ರವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿಯೇ ಇದ್ದರು. ಅವರು ಹೇಳಿದ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ರಂಗಣ್ಣ ತನ್ಮಯನಾಗಿದ್ದ.

ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುಜುಗುಜು ಎದ್ದಿತು :

“ ಪೋಲೀಸರ ಗುಂಪು ! ” “ ಯಾರನ್ನೋ ಹಿಡಿದು ಒಯ್ಯರು ! ” “ ಸ್ವತಃ ಪೋಲೀಸ್ ಇನ್‌ಸೆಕ್ಟರೇ ಬಂದಿದ್ದ ! ” “ ಆ ಶಾಲುಸುತ್ತಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೇ ಹಿಡಕೊಂಡು ಹೋದರಂತ ! ”

ಮಂಟಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಜುಗುಜು, ಗದ್ದಲವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಪುರೋಹಿತರು ಮಂತ್ರವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ರಂಗಣ್ಣ ಗದ್ದಲವೇನೆಂದು ಕೇಳಿದ; ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಗಾಬರಿಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ :

“ ಆಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಗ ಹೋದರಲ್ಲಾ, ಶಾಲು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ! ಅವರನ್ನ ಪೋಲೀಸರು ಬಂದು ಹಿಡಕೊಂಡು ಹೋದರಂತ ! ”

“ ಏನು ? ” ಎಂದು ಗಾಬರಿಗೊಂಡವನಾಗಿ, ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ರಂಗಣ್ಣ ಮೇಲಕ್ಕಿದ್ದ. ರಭಸದಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಇಕ್ಕುತ್ತ ಮಂಟಪದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ನಡೆದ ಕಾವೇರಿಗೆ ತಾನೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ತಿಳಿಯದಂತಾಯಿತು. ಕುಗ್ಗಿಟ್ಟಂತೆ, ಮುಖ ತಗ್ಗಿಸಿ ಕುಳಿತಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು.

ಹೆಂಗುಸರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸುದ್ದಿ ಹಬ್ಬಿತು. ವೇಣುಕ, ತುಂಗಮ್ಮ ಮುಂಗಾಣದೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟರು. ಮುತ್ತಯ್ಯಯರಿಗೆ ಉಡಿಯನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಲಿದ್ದ ಕುಮುದಾ, ಇಮ್ಮದಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಓಡಿಬಂದಳು. ಹೆಸೆಜಗುಲಿಯ ವೇಲೆ ರಂಗಣ್ಣ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಪುರೋಹಿತರೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ ಕಾವೇರಿ ದೈನ್ಯದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಬನಿಗಳು ಇಳಿದುವು. ಸಂಭ್ರಾಂತಭಾವದಿಂದ ಕುಮುದಾ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದಳು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರು ನಿಂತಿದ್ದಾರೆಂಬ ಪರಿವೆ ಕೂಡ ಅವಳಿಗೆ ಇದ್ದಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಿರುಗಾಳಿಯಂತೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು. ಜನರು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದರು; ಆದರೆ ರಂಗಣ್ಣ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ, ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು-

ಇರುವಾಗ, ಶಂಕರಣ್ಣ ರಂಗಣ್ಣನ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಂತೆ ಬಂದ. ಮಂಟಪದ ಹೊರಗೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಕುಮುದಾ, ರಂಗಣ್ಣನ ಆವೇಶ ತುಂಬಿದ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ರಂಗಣ್ಣ ಅವಳ ಮಂಕುಕವಿದ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿದ. ಇಬ್ಬರೂ ಮೌನವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರು. ಶಂಕರಣ್ಣ ರಂಗಣ್ಣನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಹೇಳಿದ :

“ ನೋಡ್ರಿ, ನನಗೆ ಒಂಬತ್ತುವರಿಗಂಟಿಯ ಸುಮಾರಿಗೇ ಈ ಸುದ್ದಿ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು : ಪ್ರೋಲೀಸರು ಮದಿವೀ ಮಂಟಪಕ್ಕೂ ಮುತ್ತಿಗೀ ಹಾಕಬೇಕಂತ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡ್ತಾರೆ—ಅಂತ ! ದತ್ತೋಬಾನೂ ಈ ಸುದ್ದಿ ತಂದಾಂವ. ಎಲ್ಲಾ ಜನರೂ ಮದಿವೀ ಉತ್ಸಾಹದೊಳಗೆ ಇರುವಾಗ, ರಸಭಂಗ ಮಾಡಬಾರದಂತ, ಈ ಸುದ್ದಿ ನಾನು ಯಾರ ಮುಂದೂ ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಕಾರಣದ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ನಾನು, ದತ್ತೋಬಾ, ನಿಮ್ಮ ಜೋಡಿ ಈ ಮನಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ನೀವು ಹೊರಟಾಗ ದತ್ತೋಬಾ ಮನಿಯೊಳಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನೀವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿರಬಹುದು; ಅವನ ಬಂದು ಹೇಳಿದ : ‘ ಪ್ರೋಲೀಸ್ ಪಾರ್ಟಿ ಹೊರಬಿಟ್ಟದ ! ’ ಅಂತ. ಕೂಡಲೇ ನಾನು ಓಡತನ ಓಡತನ ಬಂದು, ರತ್ನಾಕರಾಯರ ಒಬ್ಬರ ಕಿವಿಯೊಳಗೂ ಈ ಸುದ್ದಿ ಹೇಳಿದೆ. ಪುರೋಹಿತರ ಮುಗಲಾಷ್ಟಕದ ಗದ್ದಲ ನಡೆದಿತ್ತು. ರಾಯರು ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿದವರೇ, ಇಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದೇ ಬಿಟ್ಟರು. ಅರ್ಧಾ ಫರ್ಲಾಂಗು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿರಬಹುದು; ಪ್ರೋಲೀಸರ ಲಾರಿ, ಸಾಹೇಬರ ಮೋಟಾರು ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟುವು. ಮುಂದೆ ಬರುವ ಸಾಹೇಬರ ಮೋಟಾರು ಕಾರನ್ನು ಅವರೇ ಕೈಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು; ಇಂಗ್ಲಿಷಿನೊಳಗೆ ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು :

‘ ನಿಮಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ರತ್ನಾಕರ ನಾನೇ ! ನನ್ನ ನೀವು ಬೇಕಾದ್ದಾಂಗೆ ಹಿಡಕೊಂಡು ಹೋಗಬಹುದು ! ’ ಸಾಹೇಬರು ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಅವರನ್ನು ದುರುದುರು ನೋಡಿದರು; ಮಾತನೇನೂ ಆಡದೆ, ‘ ಪ್ರೋಲೀಸ್ ’ ಅಂತ ಕೂಗಿದರು. ಲಾರಿಯೊಳಗಿದ್ದ ಆರೇಳು ಜನ ಪ್ರೋಲೀಸರು ಕೆಳಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದರು. ಸಾಹೇಬರು ಅವರಿಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನೀ ಭಾಷೆಯೊಳಗೆ ಹೇಳಿದರು :

“ ಈತನ್ನ ನಿಮ್ಮ ಸ್ವಾಧೀನಕ್ಕೆ ತಗೊಂಡು ಆಫೀಸಿಗೆ ನಡಿರಿ ! ”

ರಂಗಣ್ಣ ಕುಮುದಾ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದರು. ರಂಗಣ್ಣನ ಮುಖ ಕೆಂಪಗಾಗಿತ್ತು; ಕುಮುದಿನಿಯ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಬನಿಗಳು ಇಳಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು. ಶಂಕರಣ್ಣ ಮುಂದುವರಿಸಿದ :

“ವೋಲೀಸರು ಲಾರಿಯೊಳಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ರತ್ನಾಕರರಾಯರನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟರು. ನಮ್ಮ ಪರಿಚಯ ಕೂಡಾ ತಮಗಿಲ್ಲದವರೆಂತೆ ರತ್ನಾಕರರಾಯರು ನಟಿಸಿದರು. ಲಾರಿ ಹೊರಟುಹೋಯಿತು. ದತ್ತೋಬಾ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಸಾಹೇಬಿಗೆ ಸಲಾಂ ಹೊಡೆದ. ಸಾಹೇಬರು ಆತನ್ನು ಕೇಳಿದರು :

‘ಯಾಕೆ ? ಇಂದ ಸರ್ವಿಸ್ ಮ್ಯಾಲ ಹೋಗಿಲ್ಲೇನು ದತ್ತೋಬಾ ? ’

‘ಇಲ್ಲ ಸಾಹೇಬ್, ಒಂದು ಸ್ಪೇಶಲ್ ಡ್ಯೂಟಿ ಮ್ಯಾಲ ಬಂದೀನಿ. ಮುದ್ದಾಪುರದಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ಒಂದು ಮ್ಯಾರಿಜ್ ಪಾರ್ಟಿ ಬರೂದಿತ್ತು ! ಅದನ್ನು ಸ್ಪೇಶಲ್ ಬಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ತಗೊಂಡು ಬಂದೀನಿ ! ’

‘ಹೀಂಗೇನು ? ಎಂದದ ಮ್ಯಾರೇಜು ? ’

‘ಇಂದಸರಿ ! ಇದೇ ಈಗ ಅಕ್ಕೀಕಾಳು ಬಿಮ್ಮಾ ! ಅದನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಹಾಂಗಸ ಇಲ್ಲಿ ಚಹಾ ಕುಡದು ಹೋಗೂಂತ, ನಾನೂ ಇವರೂ ಬಂದಿವಿ ! ನಿಮ್ಮ ಕಾರು ನಿಂತಾಂಗ ಕಂಡಿತಂತ ನಾವೂ ಇಲ್ಲಿ ತಡೆದು ನಿಂತಿವಿ ! ಈಗ ಹಿಡಿದಿರಲ್ಲಾ ಇವರು—ಯಾರ್ ಇವರು ? ’

‘ಇವರಸೆ ? ದೊಡ್ಡ ದೇಶಭಕ್ತರವಾ ಇವರು ! ವೋಲೀಸರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಇಂಗುಹೆಚ್ಚಿ ಈಗ ಗಜ ದಿವಸದಿಂದ ಟಿಂಗು ತಿನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದ್ದರು. ಮುದ್ದಾಪುರದಿಂದ ಬಂದ ನಿಬ್ಬಣದ ಜೋಡಿ ಇದ್ದಾರಂತ ನಮಗೆ ಸುದ್ದಿ ಹತ್ತಿತಂತ, ಈಗ ಭರತೀ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ಮುತ್ತಿಗೀ ಹಾಕಬೇಕಂತ ಹೊರಟಿದ್ದಿವಿ ! ಆದರೆ ಯಾಕೋ—ಅಸಾಮಿ, ತಾನಾಗೇ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿಟ್ಟಿತಲಾ ! ’

ಸಾಹೇಬರ ಮಾತು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೆ ದತ್ತೋಬಾ ಹೇಳಿದ :

‘ಮುದ್ದಾಪುರದಿಂದ ಬಂದ ನಿಬ್ಬಣದ ಜೋಡಿ ಏನಿರತಾರೀ ಸಾಹೇಬರ ! ನಿಬ್ಬಣಾ ಕರಕೊಂಡು ಬಂದಂವ ನಾನು ! ನಿಬ್ಬಣದವರ ಜೋಡಿ, ನಿಬ್ಬಣದ ಮನುಷ್ಯಗಸ ನಾ ಇಳಕೊಂಡೀನಿ ! ಯಾರೋ ನಿಮಗೆ ಸುಳ್ಳು

ಇನ್‌ಫರ್ಮೇಶನ್ ಕೊಟ್ಟಾರ ನೋಡಿ! ಇನ್ನೇನು—ಈಗೇನು ಮದಿವಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಾರಲ್ಲ—ಈ ರಂಗಣ್ಣವರು, ರತ್ನಾಕರರಾಯರು ಇವರೊಳಗೆ ಗೆಳೆತನ ಇದ್ದದ್ದು ಖರೆ! ಆದರೆ ರಂಗಣ್ಣವರು ಈ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡುವರಲ್ಲ! ಹಳ್ಳಿ ಸುಧಾರಿಸೂ ಕೆಲಸಾ ಕೈಕೊಂಡು ಹೊರಟಾರ!

‘ಹೀಗೇನು? ಏನರೇ ಆಗಲಿ. ಆಸಾಮಿ ನಮ್ಮ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಥ್ಯಾಂಕ್ಸ್ ದತ್ತೋಬಾ! ನಿನ್ನಿಂದ ನಮಗೆ ಬಹಳ ಉಪಯೋಗ ಆಯ್ತು! ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಪಾಪ! ಆ ಮ್ಯಾರೇಜ್ ಪಾರ್ಟಿಗೆ ನಮ್ಮಿಂದ ತೊಂದರಿ ಆಗಿತ್ತು!’ ಅಂತ ಹೇಳಿ ಸಾಪೇಬರು ಕಾರು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಅಫೀಸಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದರು”

ರಂಗಣ್ಣ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಹಾಕಿದ. ಆಗಲೇ ದೀನವದನದಿಂದ ಗೋಪಾಲರಾಯರೂ, ಹಿರಿಯತನದ ಮುಖಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಅನಂತರಾಯರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು. ಅನಂತರಾಯರು ಸಲುಗೆಯ ದ್ವಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು :

“ಆಗಬೇಕಾದದ್ದು ಆಗಿ ಹೋಯ್ತು. ಇದೊಂದು ದಿನಸ ದಾಟಿ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಒಳ್ಳೆದಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಖರೇ! ಬೆರಕೇ ಪ್ರೋಲೀಸರು ಹ್ಯಾಂಗ ತಪಾಸ್ ಹೆಚ್ಚಾರೋ ಏನೋ ನೋಡಿ! ರತ್ನಾಕರರಾಯರೂ ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿವಂತರು! ಹ್ಯಾಂಗ ಗದ್ದಲಾ ಏನೂ ಮಾಡದೆ, ಮಂಟಪದೊಳಗಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಹೋಗ್ಯಾರ ನೋಡಿ! ಆಯ್ತು, ಇನ್ನೇನು ಮಾಡೂದದ? ಮದಿವಿ ಕೆಲಸ! ಮುಂದಿನ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನ ಎಲ್ಲಾ ನಡೀಪೇಕು! ಇನ್ನ ಏಳಿ! ಹೀಂಗ ಕೂತರ ಹೊತ್ತಾಗತದ!”

ಅನಂತರಾಯರ ಮಾತಿನ ಔಚಿತ್ಯವನ್ನರಿತು, ರಂಗಣ್ಣ ಎದ್ದು, ಹೆಸೆ-ಜಗುಲಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋದ. ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಕಾವೇರಿಯೂ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು. ಪುರೋಹಿತರು ವಿವಾಹಹೋಮವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅಷ್ಟಲಿತ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಪುರೋಹಿತರದು. ಕಾವೇರಿ ಆಗಾಗ ಕಳ್ಳನೋಟಗಳಿಂದ ರಂಗಣ್ಣನ ಗಂಭೀರಮುದ್ರೆಯ ಮುಖವನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಇಂತಹ ಒಳ್ಳೆಯ ಪತಿ ದೊರೆತವನನೆಂದು ಮನದ ಒಂದು

ಭಾಗ ಸನುಧಾನ ಪಡುತುಲಿದ್ದರೆ, ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಉಸಕಾರನುಡಿದ ರತುಕರ ನನ್ನು ಅಗಲಬೇಕಾಯಿತಲ್ಲ—ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗ ಅಸನುಧಾನದ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಜಿಲ್ಲುತ್ತಿತ್ತು. ಹೋನುದ ಕಾರ್ಯಕ್ರನು ನಡೆದಿದ್ಲಿತು.

ಕುನುನೆಗೆ ರತುಕರನ ಸುದ್ಲಿಯನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷೆ. ಶಂಕರಣ್ಣನಿಂದ ನುತುತುತು ಅದೇ ಸುದ್ಲಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಸಿ ಕೇಳುತುಲಿದ್ದಳು. ಶಂಕರಣ್ಣ ಕೊನೆಗೆ ಹೇಳಿದ :

“ನಿನುಗಸ-ನಿನುತು ಕೈಯೊಳಗಸ-ಕೊಡಬೇಕಂತ, ರತುಕರರಾಯರು ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ ನನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಕೊಟ್ಟಾರ ! ಹಾದಿಯೊಳಗ ಹೋಗತಸ ಹೋಗತಸ ಇರುವಾಗಸ ಗಡಬಡಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟರು !”

ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕುನುನು ಕೇಳಿದಳು :

“ಅದೇನು ಪದಾರ್ಥ ?”

ಶಂಕರಣ್ಣ ಜೇಬಿನೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಕರವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಕುನುನುನು ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟು. ಇಡುವಾಗಲೇ ಹೇಳಿದ :

“ಈ ಕರವಸ್ತ್ರ ನಿನುತುನು ಅಂತ ಅಲಿ ! ಇದನ್ನೇನೋ ಅವರಿಗೆ ನೀವು ಕೊಟ್ಟಿದ್ಲಿರಂತ ! ‘ಜೇಲಿನ ಜೀವನದೊಳಗ, ಇದರದೇನೂ ಉಪಯೋಗ ಅಗೂದಿಲ್ಲ ! ಅದಕ್ಕ, ಸದ್ಯ ಅವರದು ಅವರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿಬಿಡು ! ಅವರ ಹತ್ತರನೇ ಇದು ಇದ್ದು ಬಿಡಲಿ !’ ಅಂತ ಹೇಳಿ, ಇದನ್ನು ನನ್ನ ಕಡೆ ಕೊಟ್ಟಿರಲಿ !”

ಕುನುನುನು ಕಂಠ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಬಿಗಿದು ಬುಡಿತು. ಅವಳಿಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅತ್ತು ಬಿಡಬೇಕೆನಿಸಿತು. ಈ ಮುಂಟುಪದಿಂದ ದೂರ-ಬಹುದೂರ-ಎಲ್ಲಗಾದರೂ ಹೊರಟುಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ನಿಚಾರ ಮೂಡಿತು. ಅಗಲೇ ಪುರೋಹಿತರು ಹೇಳಿದರು :

“ಗಂಡಿನ ಕಡೆಯ ಕಳಸಗಿತ್ತಿನ್ನು ಕರೀರಿ !”

ವೇಣಕ್ಕ ಕರೆದರು :

“ಕುನುನು ! ಕುನುನು !”

ಬಂದ ದುಃಖವನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡು ಕುಮುದಾ, ಹೆಸೆಜಗುಲಿಯ ಬಳಿ ಹೋದಳು. ಪುರೋಹಿತರು ವಧೂವರರಿಗೆ ಆರತಿನಾಡುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು. ಕಾವೇರಿಯ ತಂಗಿಯೊಂದಿಗೆ ಕುಮುದಾ ಆರತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಳು. ತಾಸೇ-ಬಜಂತ್ರಿ ಮೊರೆಯತೊಡಗಿದುವು. ಮುತ್ತೈದೆಯರಿಬ್ಬರು, ಜೊತೆ-ಗೂಡಿ ಆರತಿಯ ಹಾಡು ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದರು :

“ ರಂಗಧಾಮನ ನೋಡಿರೇ—ಜಯ-ಮಂಗಲಾರತಿ ಪಾಡಿರೇ !

ಮಂಗಲಾಂಗಿ ರಾಧಾರಮಣಿಯ ಸುಖ-

ಸಂಗಮಗೊಂಡಿಹ ನೋಡಿರೆ !

ರಂಗಧಾಮನ ನೋಡಿರೇ—ಜಯ-ಮಂಗಲಾರತಿ ಪಾಡಿರೆ ! ”

ಕುಮುದಾ, ಕಾವೇರಿ-ರಂಗಣ್ಣರಿಗೆ ಆರತಿಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ರಂಗಣ್ಣ ದೈನ್ಯದಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ಕುಮುದೆಯನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ.

ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ !

‘ಆನಂದಕಂದ’ರ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಕವನಸಂಕಲನ
ಮುದ್ದನಮಾತು
ಅರುಣೋದಯ
ವಿರಹಿಣಿ
ಒಡನಾಡಿ
ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ

ಕಥಾಸಂಕಲನಗಳು

ಬಡತನದಬಾಳು

ಸಂಸಾರ ಚಿತ್ರ

ನಮ್ಮ ಬದುಕು

ಮಾತನಾಡುವ ಕಲ್ಲು

ಕಾದಂಬರಿಗಳು

ಸುದರ್ಶನ

ರಾಜಯೋಗಿ

ಅಶಾಂತಿಪರ್ವ

ಕುಮುದಾ (ಬರಲಿಜ)

ಇತರ

ಬೆಳವಡಿ ಮಲ್ಲಮ್ಮ (ನಾಟಕ ಸಂಕಲನ)

ಭಾಗೀರಥಿ (ಸಂಗೀತರೂಪಕ)

ಬೆಂದ ಹೈದಯ (ಸಾಮಾಜಿಕ ರೂಪಕ ಸಂಕಲನ)

ಕರ್ನಾಟಕ ಜನಜೀವನ (ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂಶೋಧನ ಗ್ರಂಥ)

ಭಾವಗೀತ (ಭಕ್ತಿಗೀತ ಸಂಕಲನ)

ಶ್ರೀಬಸವಣ್ಣನವರು (ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಚರಿತ್ರ)

ಹೆಳ್ಳಿಗರ ಹಾಡುಗಳು (ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕ ಪ್ರಬಂಧ)

ಬೇಗನೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಲಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಸಾಮಾಜಿಕನ ಸಂವಚನ (ವಿಚಾರತರಂಗಿಣಿ)

ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಮಂಥನ (ವಿಮರ್ಶಾ ಪ್ರಬಂಧಗಳು)

ಸಾಹಿತ್ಯವಿಮರ್ಶೆ (ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಕಲನ)

ಸಮಾಜದರ್ಶನ (ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಕಲನ)

ಹೈದಯವೀಣೆ (ಗೀತ ಸಂಕಲನ)

